

قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَامِعًا عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَاء

من باليف العالم المحقق والماهر المدقق الجامع بجميع العلوم المروق المخصوصين لعلم الشهود والوجود والوحدۃ الذي مدار التصوف والوحدۃ امام ومقتداى طريقته مولينا ومولى الشريعت اعنى حضرت خواجہ محمد پارسا الحافظ البخارى صلاً والسلامى ووطننا وبالمدینۃ المنورۃ مدیننا كان اول خليفۃ من خلفاء النقشبندیۃ رضی اللہ عنہم ورضی عنہم

المسماى به

تحفة السالكين

الملقب به

تحقیقات خواجہ محمد پارسا

شرح اسماء الحسنی مفرداً او مرکباً وموجزاً واصطلاحاً الصوفیۃ وشرح الف باتامفصلاً ومیزاً وغیرہ من البواجید وعلوم التصوف والشہود والوجود

باہتمام وکوشش مالاکلام وصرف زریں کثیر حقیر پر تقصیر الحاج سید علی احمد شاہ الہروی الملقب باحمدی تاجر کتب فی بلدۃ دارالنصرت ہرات من مضافات افغانستان

افغانی دارالکتب کٹرہ شیخ چاندلال کنواں دہلی

کتاب خانہ رحمدیہ
دعوت مبارکیت اروہ بازار لاہور

Marfat.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي اخْتَرَعَ مَا هِيَاتِ الْأَشْيَاءِ بَفَيْضِ جُودِهِ : وَ
 كَسَاهِمِ حُلْلِ الْوُجُودِ بِجُودِهِ : وَ بَصَرَ بَصِيرَتِهِمْ بِنُورِ جُودِهِ : وَ تَجَلَّى
 لَهُمْ لِيَفْتَوْا عَنْ جُودِهِمْ : وَ بَقُوا بِبَقَاءِ شُهُودِهِ : فَسُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ
 الْكَثْرَةَ عَلَى وَحْدَانِيَّتِهِ فِي الْوَهَيْتِهِ بُرْهَانًا : وَ نَصَبَ التَّعَدُّدَ عَلَى فِرْدَانِيَّتِهِ
 فِي رَأُوبِيَّتِهِ تَبْيَانًا : وَ الصَّلَاةَ عَلَى قُطْبِ دَائِرَةِ الْوُجُودِ : وَ سَاكِنِ مَقْعِدِ
 الصِّدْقِ وَ مَقَامِ الْمَحْمُودِ : الْمُسْتَوَّلُ لَهُ بِالْوَسِيلَةِ وَالرُّلْفَى : الْمَحْرَبُ
 قَصْبَاةَ السَّبْقِ وَأَوْفَى : مُحَمَّدٍ بِالْمُصْطَفَى خَاتِمِ الرُّسُلِ الْهَادِي إِلَى أَعْدَلِ
 الطَّرِيقِ وَ أَقْوَمِ السَّبِيلِ : وَ عَلَى آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ
 وَ مُتَابِعِيهِ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ وَ بَعْدُ مَا بَيَّنُّ رَمَزَ الْأَقْطَابِ فِي إِشْبَاتِ
 الْقَدِيمِ سُبْحَانَهُ مِنْ طَرِيقِ النَّظَرِ وَ هُوَ الْحَقُّ الْيَقِينُ أَنْ يَسْتَدِلَّ عَلَيْهِ
 بِالْوُجُودِ الَّذِي هُوَ أَعَمُّ الْأَشْيَاءِ إِذْ كَوَلَّمْ يَكُنْ فِي الْوُجُودِ قَدِيمٌ لَمَّا كَانَ
 فِي الْوُجُودِ مُوجُودًا أَصْلًا الْبَيِّنَةُ وَ ذَلِكَ لِأَنَّ الْوُجُودَ يُقْسِمُ قِسْمًا
 حَاصِرَةً إِلَى الْحَادِثِ وَ الْقَدِيمِ أَعْنَى إِلَى مَا لِيُوجُودِهِ بِدَايَةِ وَ إِلَى
 مَا لَيْسَ لِيُوجُودِهِ بِدَايَةِ فَلَوْ لَمْ يَكُنْ فِي الْوُجُودِ قَدِيمٌ لَمْ يَكُنْ أَصْلًا
 حَادِثًا إِذْ لَيْسَ فِي طَبِيعَةِ الْحَادِثِ أَنْ يُوجِدُ بِذَاتِهِ فَإِنَّ الْمَوْجُودَ
 بِذَاتِهِ يَكُونُ وَاجِبَ الْوُجُودِ وَ الْوَاجِبُ بِذَاتِهِ لَا يَتَصَوَّرُ أَنَّ بِذَاتِهِ
 قَبْلَتْجُ مِنْ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ قِيَاسُ بُرْهَانِي فَيُقَالُ لَوْ كَانَ فِي الْوُجُودِ
 مَوْجُودٌ لَزِمَ بِالضَّرُورَةِ أَنْ يَكُونَ فِي الْوُجُودِ قَدِيمٌ ثُمَّ يُقَالُ الْمَوْجُودُ

مَعْلُومٌ قَطْعًا فَيَنْتَجِ مِنْ هَذَيْنِ الْأَصْلَيْنِ رُجُودٌ مُوجُودٌ قَدِ يُبَيَّنُّ
 بِالظُّرُورَةِ وَمَنْ حَصَلَ لَهُ عِلْمٌ صَرُورًا يُقَيِّنِي مِنْ طَرِيقِ النَّظَرِ
 بِوُجُودِ الْبَارِي وَتَقَدَّسَ : وَبِوُجُودِ صِفَاتِهِ أَنْ لَا يَسْكُنَ بِذَلِكَ فُورًا
 طَلَبِهِ وَلَا يَزِيدُ لِتَجَرُّ فِي عُلُومِ النَّظَرِيَّةِ إِلَّا جِدًّا فِي الطَّلَبِ وَتَشَوُّقًا
 إِلَى مَزِيدٍ إِلَّا سَتَبَّصَارٍ وَتَطَّلَعًا إِلَى مَا دَرَا الْعِلْمِ وَالْعَقْلِ مِنْ كَشْفِ
 ذَوِّهِ نَخْتَصُّ بِهِ خَوَاصَّ الْحَقِّ سُبْحَانَهُ : اہل کشف و بصیرت تبصیفہ باطن
 و کمال قبیل و دوام توجہ بہتہائے مقاصد خود میرسند و ہوا الاستہلاک فی شہود و جلالہ و جمالہ عزوجل
 ایشانند محبوبان لم نزل و لا يزال کہ بر طہارت فطرۃ اند و ظلمات اکوان و تقلبات حدیثان ایشان
 را در نیافتہ وجود آفریدگار را بی ترکیب مقدمات عقلی می شناسند۔ اغنی الصباح عن المصباح
 قوله تعالى فطره الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله انبیا را در ادراک
 الوان با استدلال قوت لمس چه حاجت انی اللہ شک فاطر السموات والارض ط و چنانکہ
 وجود او سمانہ از اکوان ظاہر پیدا است وحدت ذات او سمانہ و تعالی در مظاہر اکوان چون اکوان
 ظاہر و ہویدا است : و اعلموا خوانی زادکم اللہ انوار التوحید کہ توحید ذرۃ علیای احوال است
 و عرۃ و ثقای مقامات است توحید نور کبریا است و تاج انبیا است و حلیہ اولیا است و
 حقایق توحید نہ ہر رہ روی کہ راہ رفت بیافت ہر کہ جوارہ تمکین نیافت و بمعادن تحقیق نہ رسید
 او نہ لطفی است و نہ قہری : منزل اول عشق است : دوم نیستی : سوم ہستی : بالائے ہستی
 بیچ نیستی : منزل اول کہ عشق است اشارت است بہ ہمہ مقامات محبت ذاتی کہ این
 مقامات نہایت مقامات سیر الی اللہ است سمانہ : منزل دوم نیستی است اشارت است
 بہ ہمہ مراتب سیر فی اللہ سمانہ کہ مراتب فنا فی اللہ است سمانہ : حیث یتولی الحق عزرا
 بِذَاتِهَا فَرَّ عِبْدُكَ فَلَا تَصْرَفُ لِلْعَبْدِ أَضْلًا وَمَقَامَاتِ الْفَنَاءِ الْمَفْتِي يَفْعَلُ بَعْدَهُ
 صَالِحًا مَنْزِلَ سِيمِ كَهَيْسَتِي است اشارت است بمقامات بقاء باللہ سمانہ و المقامات
 الٰتی یحصل للجد بعد السلوک والوصول و لیس و سراء عبادان قریبہ : از سخنان
 ارباب کشف و اصحاب حقایق روشن و مبرہن می شود کہ کتبہ حق سمانہ و غیب ہویت او بہ

حقیقت مفہوم معلوم یکس نتواند بود سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقَدُّوسِ۔ مقرران وقدسیان بکمال
عجز خود از شہود کبریا و عزت اوسبحانہ معرفتند کہ سبحانک ما عرفناک حق معرفتک۔
سبحانک من لا یعلم ما هو الا هو و آنچه گفته اند کہ لَمَاعَ عَرَفْنَا اللّٰهَ سُبْحَانَهُ بِالْاِحْمَالِ نَهْ
موصوف بصفات الکمال فقد عرفنا اللّٰهَ سُبْحَانَهُ حَتَّى مَعْرِفَتِهِ بَيَانَ مَعْرِفَتِ اِحْمَالِ اسْتَدَانِ
گفته شد بیان معرفت تفصیلی است فمن العارفين من ليس له طريق الى معرفته الله سبحانه
الا الاستدلال بفعله على صفته و بصفته على اسمه و باسمه على ذاته اولئك
ينادون من مكان بعيد۔ و منهم من خص بحكم الغايبه الاذلتة فيشهد سبحانه
بعد المشاهدة السابقة في معهد الست بربكم و يعرف به اسماءه و صفاته
عكس ما يعرف العارف الاول و بين العارفين بَوْنٌ بَيِّنٌ و تفاوتٌ بَعِيدٌ اذ الاول لغيبته
معروفه كناية يري خيالاً غير مطابق للواقع و الثاني لشهوده معرفه كاستيقظ يري
مشهوداً حقيقياً مطابقاً للواقع و اوسبحانہ ذاتی است ازلی و ابدي که موجوداً و قیوم
عالمها است۔ منزله از شبیه و نظیر و مقدس از شریک و شیر و مبر از احاطه حدوث و جهات و اما
کن و انسان و اوقات موصوف بصفات کمال بہ چون بدانستی کہ ترا آفریدگاری هست باید کہ تمامی
خود را باودی و از هر چه هست خالی شوی تا ہمہ گی تووی گردو کہ هیچ دیگر را در تو گنج نماند چه عاشق
گرم رورا ہمہ گی معشوق وی دارد و باشد کہ از مشغولی بوی نام وی فراموش کند و اصل سعادت
جان این باشد چون مزاج و بازگشت و قرار جای حق باشد چگونه با و مشغول نباشی و کمال ذکر این بودہ
و دیگر ہر چه هست از ریاضت ہا ہمہ برای این است و طریق وصول ہمین است و غیر این ہر چه
ہست خارج طریق خواهد بود بہ محیب باید کہ محبوب را ہمہ وقت در نظر خیال خود دارد و چنان
پندارد کہ پیش او نشسته است و یک ساعت و یک لحظہ از نظر او عالی نیست و در ہر ساعتی

۱۸ لہ و ذات عبارت بود از چیزی کہ در دانستن آن چیز احتیاج نباشد بہ چیز دیگر

و این چنین ذاتی را چون اولی باید کہ در یابد او را و در اسبحانہ مثل و مانند نیست پس کمالات ذات و جمال

ذات و قدم او را و حقایق صفات او را و احکام متقضیات صفات او را کسی بہ تفصیل در نتواند یافت ۲۲

و نفسی کہ غیر محبوب بود و او بگردد باید کہ غیر را ہر چہ باشد از دل محو کند تا میان او و میان محبوب چیزی
حجاب نشود تا غایتی کہ وجود محب از میان بر خیزد۔ محبوب ماند و بس : در کتاب کشف المحجوب آورده
است کہ معرفت حق سبحانہ تعالیٰ بر دو گونه است یکی علمی و دوم حالی : معرفت علمی قایدہ ہمسہ خیرات
دنیا و آخرت است و مہم ترین چیز ہا مرنبہ را در ہمہ اوقات و احوال شناخت خدا است سبحانہ
و بیشتر خلق ازین معرض اند جز آنانکہ خداوند سبحانہ ایشان را برگزیدہ است و از ظلمات دنیا
رہانیدہ و دل ہای ایشان را بخود زندہ گردانیدہ قولہ عن طویلہ او من کان میناً فاحیتاہ الیہ
پس معرفت حیات دل بود بہ حق سبحانہ تعالیٰ و اعراض ستر جز از حق عز و علا و قیمت بہر کسی معرفت
بود ہر کرا معرفت نبود وی بل قیمت بود و مردمان صحبت علم را بحق سبحانہ معرفت خوانند و مشائخ
این طایفہ قدس اللہ و اہم صحبت حال را با خداوند سبحانہ معرفت خوانند و از ان بود کہ معرفت را
فاضل تر از علم گفتہ اند۔ نظم۔ عارف نبود بحق کہ عالم نبود : اما عالم بود کہ عارف نبود :
و از توحید بجز علم آن نتوان گفت ہر خواطر کہ از اندیشہ غیر بر دل موحد گذرد و حجابی باشد و آفتی و بدان
مقدار کہ آن خواطر بر سر موحد گذرد وی از توحید محجوب باشد۔ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم : اجمعوا
بطونکم و دعوا لحرص و اعروا اجسادکم و قصروا الامل و اظموا اکبادکم و دعوا لذنبا
لعلکم ترون اللہ بقلوبکم : و نیز فرمود صلی اللہ علیہ وسلم در حال سوال جبرئیل علیہ السلام از
احسان ان تعبد اللہ کانک تراہ و اوحی اللہ تعالیٰ الی داود اتداری ما معرفتی قال لا قال
عز من قائل حیوۃ القلب فی مشاہد فی فحیوۃ القلب مع اللہ سبحانہ یکون بالموت
عن الخیر : مراد این طایفہ از عبادت مشاہدہ دیدار دست کہ بدل حق سبحانہ تعالیٰ را می بیند۔
در خلا و ملا و حقیقت مشاہدہ از دو گونه بود یکی از صحت یقین : دیگر از غلبہ محبت : چون بدرجہ
رسد کہ تمامی او را ہمہ دوست گیرد جز دوست نہ بیند و ہر کرا جز مشاہدہ حضرت او مرادی مانہ بود
وی ناقص است و نابالغ دی بدرجہ مروی نرسیدہ : و اومی عیسیٰ علیہ السلام للحواریین
بعد ما قال ذنب و ذنب ثم قال واجعلوا اللہ فی جمیع امورکم نصب اعینکم و توکلوا علیہ
ینصرکم و لا یخذ لکم فالعقل مرآة الدنیا نیورہ یشہد ما فیہا و الایمان مرآة الآخرۃ
و بہ ینظوا لیہا و یؤمن بما فیہا واللہ سبحانہ تعالیٰ یوی بنور الیقین فہذا المرآة

التوحيد وفي هذا النور مشاهدات الصفات وهو حقيقة الايمان به تومي را غلط
افتاده است می ندارند که قلوب و مشاهد آن صورتی بود که وهم مرا اثبات کند
در حالت ذکر و یا فکر و این تشبیه عرض ضلالت هویدا است - خداوند را سبحانه اندازه نیست تا
دل بوسم اندازه گیرد و یا عقل به کیفیت آن مطلع شود تعالی اللہ عن ذلك علواً کبیراً مشاهدات
در دنیا چون رویت بود در عقوبی چون باتفاق جمله صحابه رضی اللہ عنہم در عقوبی رویت رو بود در
دنیا نیز مشاهدت روا بود مشاهدت صفت سر بود و خبر دادن عبارت زبان و چون زبان را
از سر خبر بود یا عبارت کند مشاهدت نباشد بلکه دعوی بود از مشاهدت که بدعوی خبر دهد یعنی
گوید مشاهدت و دیدار روا بود و نگویید مراد دیدار هست یا مشاهدت است چیزی که حقیقت آن
در عقول ثبات نیاید بزبان از آن چگونه عبارت توان کرد و نیز بمعنی جواز تهر کشف اسرار حلال
احدیت جل ذکره بنده را از اوصاف بنده فانی گرداند شخص بنده تجسیر گاه - اسرار حق سبحانه بود
و مراتب حجت را حکم شریعت بروی باقی بود و وی از رویت کل فانی و کمال این حال پیغمبر راست
صلی اللہ علیہ وسلم نفس مجلی دل رسد و دل بدرجه جان و جان بمرتبه سر و سر بصفقت قرب در همه از همه
جدا از معقول خلق بعید و از او هام منقطع گردد کون وی را کم کند و وی خود را کم کند در فناء صفت
فی صفت متحرک در ترتیب طبایع و اعتدال مزاج مشوش شود یت که خواهد خراب شود و بگذراند
و چون مراد حق تعالی از نیت اقامت حجت بود فرمان آید که بر حال باش بدان قوت یابد و آن
قوت قوت وی شود از نستی خود بهستی حق عز و علا پدید آید و عن الجنید انه قال التوحيد
ان يكون العبد شجاعاً بلین یدی اللہ سبحانه یجری علیه تصاریف تدبیر - این قول
اشارت است بفناء اوصاف بنده و صحت تسلیم اندر حال به و اعلم ان صراط المستقیم
هو طریق التوحيد و دین الحق سبحانه واحد و به یتمد طریق الا نبياء علیهم السلام
كما قال اللہ سبحانه - قل يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم الآية به در
تفسیر این آیه گفته اند که حق پرستان از حق پرستی لذت دارند که ملوک و سلاطین از ملک سلطنت
ندارند لذت حق پرستی و صفای وقت و شهر و پیغمبت و حضور بی غفلت بهشت نقد است
نماز بله نیاز جل علی را از گفتن است اشتغالیت با حق سبحانه تعالی به ظاہر و باطن و

حقیقت آن مناجات است با حضرت صمدیت و مناجات مخاطبه بود و مخاطبه معروف مطلق جز
از عارفان متحقق راست نیاید پس هر صورتی را روحی است و هر ظاهر را برتری و معنی آن تا همه
رجح شود آن حقیقت که مطلوب است حاصل نیاید پس هر عملی را حقیقتی باشد که روح آن عمل است
و چون صورت چیزی حاصل شود و معنی آن چیز حاصل نشود آن عمل ناقص بود مثلاً روح نماز خشوع
بود و حاضر بودن دل در جمله نماز که مقصود از نماز است داشتن دل است بحق سبحانه و تعالی و
تازه گشتن ذکر حق در دل بر سبیل هدایت و تعظیم چه مراد از عبادت عبودیت است در آن بود که شکستگی خود و
عظمت حق سبحانه و تعالی بهم بیند بر طهارت آنست که بدانی که پاکی جامه و پوست پاکی غلاف
است و روح این طهارت پاکی دلست بتوبه و پشیمانی و دوری از اخلاق ناپسندیده که نظاره گاه
حق است و انفصال است از دودمان حق سبحانه و تعالی و تا این وضو و طهارت حاصل نیاید
صلوة که عبارت از اتصال است بحق سبحانه و تعالی دست ندید که الصلوة هی الاتصال سبحانه
و تعالی من لم یفصل - لم یصل و آن طهارت انبیار و اولیاء و خواص حق سبحانه و جای حقیقت نماز
دلست در تن جای صورت اوست و عورت پوشیدن معنی او آنست که آنچه از ظاهر تو زشت است
از نظر خلق پوشی روح وی او بود که آنچه از باطن تو زشت است از نظر خالق به پوشی و دانی که هیچ
چیز از وی پوشیده نیست و توانی پوشیدن جز آنکه باطن از وی پاک کنی و پاک بدان شود که
بر گذشته پشیمان شوی و عزم کنی که دیگر بر سر آن نروی و گناه را با آب توبه بنا چیز گردانی و اگر نتوانی
باری از تجلیت و شرم و بزم پرده سازی و بر روی آن عورت فرو گذاری شکسته در خیمه و شرمسار
در پیش حق بالیتی چون بنده گرنخه و گناه کار بادل پر تشویش پیش خواجه بالیتد به معنی قبله
آنست از همه جهت ها بگرداند و بجهت شود و روح دستروی آنست که روی دل از هر چه در هر دو عالم
است بگرداند و او را بحق سبحانه و تعالی مشغول گرداند تا یک صفت شود چنانکه قبله طاهر
یکی است قبله دل هم یکیست، همچنانکه دل یکیست دوست هم یکیست و آن حق است سبحانه
معنی قیام آنست که پیش حق تعالی سر در پیش بنده دار بالیتی به روح وی آنست که دل از همه
حرکات فرو ایستد و ملازم خدمت باشد بر سبیل تعظیم و انکسار و اندرین قیام باید که از قیام خویش
پیش حق سبحانه و تعالی یاد کند در آن وقت که همه اسرار وی اشکارا کند و بروی عرضه کند و بداند

که آن اسرار مهمه درین وقت حق را سبحانه تعالی آشکارا است که هر چه در دل و لیسیت و خواهد بود میداند
 وی بیند و بر ظاهرو باطن وی مطلع است و دایم در عموم اوقات مراقب این نظر بود که در حق وی این
 نظریه تفاوت نکند در دنیا و نه در آخرت و هر که اعظمه حق سبحانه تعالی در دل وی قرار گرفت و
 میداند که او سبحانه ناظر است بهمہ اطراف خاشع گرد و بی معنی رکوع و سجود ظاہری تواضح است
 بن معنی وی تواضح است بدل چنانکه حلاوت در وی اثر کند و روی بر خاک میمالد و بداند که
 روی عزیزترین اعضا است بر خاک که آن خوارترین چیزهاست می نهد که اصل وی است و
 مزج وی هم باز خاک خواهد بود تا تکبر و زخور اصل خویش کند و ناکسی و بیچارگی خود بشناسد و انعام
 و لطف حق و نیکی باء وی در حق خود بریند و از کرم او شرم دارد و بیچینش در تشهد مشاہدہ جمال
 آن دیدار کند پس اسرار و حقایق کارها و اعمال طلب کند و حکمتها که صاحب شریعت نهادہ آن
 صورت وی بحقیقت وی بینا شود که آنہمہ اسباب شالیته گے وی است و چون ازان حقیقت
 غافل شود جز از صورت او آنرا بچیزی حاصل نیامدہ بود و بحال الصلوٰۃ حال عرفانی و مقام
 مقام واحدانی و هو البقاء مع اللہ سبحانه و بچین حقیقت اذکار نیز معلوم کند و ہر کلمہ را
 معنی و سر آن بداند تا دل او بدان صفت گردد تا صاف بود مثلاً معنی اللہ اکبر آنست کہ وی
 بزرگست و بزرگواری مرا و صفت ذاتی است کہ اگر این معنی نداند جاہل باشد و اگر داند لیکن
 در دل وی چیز لیست بزرگتر از حق سبحانه تعالی و آن چیز بنزدیک وی بزرگست مجبور وی آنست
 کہ وی مطلع است چنانکہ حق تعالی گفت افرات من اتخذ آئینہ عوآہ و معنی و جہت

۱۵ در شب معراج حضرت رسالت را صلی اللہ علیہ وسلم از ملک و ملکوت گذرانیدند و جملہ لباسہاء
 بشری را در ملک و ملکوت گذاشت بقاب قوسین پیوست و در مقام حیرت بعجز اعتراف کرد کہ - لا احصی
 ثناء علیک کما اثنت علی نفسک از برکت آنحال حق سبحانه و تعالی قطره از نور معرفت خود در کام
 او چکانید کہ علم اولین و آخرین در آن قطره مندرج بود در آن حال عرض نیاز بحضرت بے نیاز داشت
 کہ اکی درین شب لذت بسیار می یابم باشد کہ عبادت میسر شود کہ آن لذت در آن عبادت حاصل بود حضرت
 حق سبحانه و تعالی فرمود المُرُک بالقلوۃ لیس مامور شد بہ نماز چنانچہ در صحاح مسطور شد

و چینی آنست که دل از همه عالم بگردانیدم و بحق تعالی آوردم اگر دل وی درین حال بچیز دیگر نگرانست
 این سخن دروغ است و چون اول سخن یا خدای تعالی دروغ بود خطر آن معلوم بود و چون الحمد لله
 گوید باید که نعمتها بحق تعالی را در دل تازه کند تا همه دل او را صفت شکر گیرد و تمامی دل او به
 صفت شکر گردد که این کلمه شکر است و شکر بیل بود و چون ایاک نعبد گوید باید که حقیقت
 اخلاص و ربندگی او در دل او تازه شود چون اهدنا گوید باید که تمام دل او را صفت ناری
 و تضرع گیرد که در مقام خاص از خداوند خود سوال هدایت میکند و همچنین در هر کلمه از تسبیح و تهلل
 که میگوید بکوشد تا دل وی بصفت آن معنی بگردد و شرح آن دراز است حاصل الامر
 آنکه در نماز از صفاء لذت مناجات که آن نهایت نعیم اکابر اولیا است و نهایت آمال
 افاضل اتقیاست محروم نماید و روزه شرف الصوم لی دارد تشبیه است بملا یک روحانی
 بر حسب انیت غالب می آید - و حقیقت جوع ترک شهوات است و عبادت برای قطع
 شهوات است و مدد شهوات سیرسیت لبس بر روزه قطع آن فرمودند - و روزه بر سه درجه
 است - یکی امساک است از طعام و شراب و جماع بر روز بانیت و این صوم نیست که
 عمومی دارد و بطاهر صایم این کس را گویند و این روزه عوام است دوم امساک از آنچه
 گفته شد مع زیادت امساک از غیبت و نمیت و آنچه لایق نباشد که از کاملان در وجود
 آید از اقوال روتیه و افعال ذمیمه و اخلاق رذیله و تمامی این روزه شش چیز بود یکی آن
 که چشم نگاه دارد از هر چه او را از خدای تعالی مشغول گرداند خاصه از چیزی که از ان شهوت
 خیزد که رسول صلی الله علیه وسلم میگوید که نظر چشم پیکانست از پیکانهای ابلیسین هر آب
 داده هر که از بیم حق تعالی ازال حذر کند او را خلعت ایمان دهند که عبادت آن در دل
 خود بیابد و دوم آنکه زبان نگهدارد از بیهوده و هر چه از ان مستغنی بود یا خاموش بود و بزرگ
 قرآن و بزرگ قلبی از درجات آن مشغول بود و مناظره و لجاج از جمله بیهوده با زبان بود -
 سیم آنکه گوش نگه دارد که هر چه گفتن را نشاید شنیدن را نیز نشاید و شنونده شریک گوینده بود
 در معصیت دروغ و غیبت و غیر آن چهارم آنکه دست و پای و همه جوارح از ناشالبت نگاه
 دارد و هر که روزه دارد و این کارها نکند مثال وی چون بیماری باشد که از حیوة حذر کند و

زہر خوردی و چه محصیت زہر است پنجم آنکہ بوقت افطار از حرام و شہوت خوردی و از حلال خالص نیز بسیار خوردی و هر چه گاہ کہ لشرب آنچه بروز از خوردن ازان فوت شدہ باشد تدارک کند و مقصود از روزہ ضعیف کردن شہوات است و طعام دوبارہ بیکبار خوردن شہوت را زیادہ کند خاصہ کہ الوان طعام جمع کند و تا معدہ عالی نبوردل صاف نشود و بلکہ سنت بر آن بود کہ بروز بسیار نخشد تا اثر ضعف و گرسنگی در خود بیاید و چون شیب بسیار خوردی و روز بسیار نخشد نماز شب نتواند کرد ششم آنکہ دل وی میان بیم و امید معلق بود کہ نداند کہ آن روزہ وی پذیرفته است یا رد کرده و این روزہ خواص است از زہاد و عباد و سالکان کہ ایشان ہر عضوی از اعضا را امساک فرمایند خاص کہ فراخور افعال آن باشد پس سیم روزہ خاص الخاص کہ بلندترین درجات است و آن آنست کہ دل خود را از اندیشہ ہر چه جز حق است سجانہ نگاہ دارد و حاضر آتجناب دارد و ہمگی خود را بوی دارد و از ہر چه جز ولایت ظاہر و باطن روزہ دارد و از ہر چه اندیشہ جز از حق تعالی و خدمت او از آنچه تعلق بوی دارد بکند این روزہ کشادہ شود و اگر در غرض دنیائی اندیشہ کند اگر چه مباح بود این روزہ نیز کشادہ شود مگر دنیائے کہ او را در راہ دین در کار باشد کہ آن از دنیا نبود و اگر بروز تدبیر آن کند کہ روزہ بچہ کشاید خطا بروی نبولیند کہ دلیل آن است کہ برزقی کہ حق تعالی بوی وعدہ کردہ است اعتماد ندارد و این درجہ انبیاست و صدیقان بہیچ درجہ بالای این نباشد پس ازین جملہ بشناسی کہ ہر کہ از روزہ برنا خوردن طعام و شراب اقتضا رکن در روزہ وی صورت بے روح باشد کہ روح و حقیقت روزہ آن است کہ خویش را بملایک مانند کند کہ ایشان را شہوت نیست اصلاً و بہائیم را شہوت غالب است و ایشان از شہوت دورند و ہر آدمی کہ شہوت بروی غالب بود و اور درجہ بہائم است و چون شہوت وی مغلوب گشت شہی یافت بملایک و بدین سبب با ایشان نزدیک شد نزدیک بہ صفت نہ بمکان و ملایک نزدیک حق تعالی پس وی نزدیک گشت بحق فاجوع طعام اللہ فی الارض یربی بہا ابدان الصدا یقین و اگر گرسنگی می باشد مر سالکان را و آنرا گرسنگی اختیاری گویند و گرسنگی می باشد محققان را

که آنرا گرسنگی اضطرابی گویند زیرا که محقق نفس خود را گرسنه نمیدارد و لیکن خوردن او کم می شود وقتی که در مقام انس باشد و چون در مقام بهیبت بود خوردن او بسیار می شود و فکثرة الاکل للحق دلیل صحة المحادثة بحال الموانسة من شهوة وكثرة الاکل للسالک دلیل علی بعده من الله سبحانه و طرده عن بابه واستیلاء النفس البهيمية الشهوانية بسطانها علیه و قلت الاکل له دلیل علی نفحات الجود الالهی علی قلبه فی شغله حصوماً عن تدبیرة پس در گرسنگی سالک را رسیدنیست باحوال و محقق را رسیدن است باسرا اما حال جوع در سالک خشوع است و خضوع و مسکنت است و دل و افتقار و پاکی زبان از سخنان گند و ناپاک و پاکی طننت از اندیشه های ناپسندیده و تسکین جوارح است از مقصوبات قوای شیطنت و سبب ازالۀ هواها جس است و سادس از باطن بظهور سلطان توحید این بود حال جوع در سالک و حال جوع در محقق رقتست و صفاست و موانست است و غایب بودن است از اندیشه کونین و اوصاف بشریت و ظهور سلطان ربوبیت و مقام جوع را مقام صمدیت گویند و هو مقام عالی له اسرار و تجلیات و زکوة برهان الہی است پاکی دل بود از ما سواى حق و از پیدی بخل زیرا که بخل نجاست دل است که دل آدمی را از شایستگی قرب حق سبحانه و تعالی باز دارد مثلاً اگر جامه پلید شود تا او را پاک نشویند نماز نتوان گذارد و همچنین دل که ناپاک شود تا آن ناپاکی را از وی دور نکنند شایسته مشاهده و مناجات حق سبحانه و تعالی نگردد و پاکی دل از نجاست بخل بخرج کردن دل بود و مثال زکوة چون آبی بود که نجاست بخل را از باطن بشوید و دیگر شکر نعمت مال است که در حق مومن سبب راحت دنیا و آخرت گردد چنانکه نماز و روزه و حج شکر نعمت حق است زکوة شکر نعمت مال است هر طاعتی که هست او را صورتیست و معنی چون اسرار زکوة و باقی عبادت بدانی صورت طاعت تراجم و معنی پدید آید سفر حج مثال سفر آخرت است بطا بقصد عبادت است و به باطن مقصد خداوندخانه است و درین عبادت کارها است که بیچ عقل را

بدان راه نبود چون سنگ انداختن و میان صفا و مروءه دویدن زیرا که در هر چیزی که عقل را بدان
راه بود نفس را بدان انس باشد چه داند که هر چه میکند برای چه میکند و کمال بنده گی آن بود
که هر چه کند از برای کمال بنده گی صرف کند و از ضرورت محبت کند که در گردن او سیخ کار متقاضی
از باطن وی پدید آید زیرا چه سعادت بنده در نیستی وی است تا از بنده جز دید حق و
مشغول بحق و بجا آوردن فرمانهای حق چیزی نیاید و عارف باید که از مقدمات و احوال این
سفر سفر آخرت را یاد کند و زاد آن سفر را بسازد و ذکر نور باطنست و طاعتی است -
خاص که او را نیز اسرار و انوار خاصه است - و بعد ازین گفته شود که قیام شب در عمر
افزونی است تحویل است از منزل غفلت به برج شرف کما فی الحدیث شرف
المؤمن قیامه باللیل و عتره استغناء عن الناس و در هر عبادتی راحتی است از لذت
لذت نایافتن دلیل فساد مزاج بود و عمل صالح دلیل قربت و زلفتست بحق سبحانه و تعالی
و تقدس و هم در کشف المحجوب است که توحید از حق سبحانه و تعالی به بنده اسرار است و
بعبارت هموید انشود تا کسی آنرا بعبارت بیاراید عبارت و معبر غیر باشد و اثبات غیر اند
توحید شرک بود و آنگاه آن لہو گردد و موحد الہی بود نہ لاهی کہ همچنین این مراد است -
و فیہ ذکر محمد بن الواسع عن محمد بن الواسع من عرف عن وعلا قل کلامہ و دام
تخیرة و عن ابوبکر الواسطی من عرف اللہ سلطانہ انقطع بل خوس و انقطع
قال علیہ الصلوٰۃ والسلام لا اخصی ثناء علیک فرمان آمد کہ یا محمد لعمرک
اذا سکت عن ثنائی فالکل منک ثنائی اگر تو نگویی ما بگوئیم ہمہ اجزای عالم را نایب
تو گردانیم تا شای ما گویند و حوالہ آن یہ تو کنند چیزی کہ حقیقت آن در عقول نیاید از آن چگونه
بعبارت توان کرد جز بمعنی چو از لائن المشاهدة تصور اللسان لحضور الجنان و عن
علی ابن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہ لا تراہ العیون بمشاهدة العیان و لکن راہ
القلوب بحقایق الایقان لا یحس بالحواس ولا یقاس بالناس پس درین درجہ
سکوت را درجہ برتر از نطق باشد سکوت علامت مشاهده بود و نطق نشان طلب مشاہرت
در درجہ دوستی یگانگی بود و در یگانگی عبارت بیگانگی بود انت کما اثلینت علی نفسک -

یعنی گفته من گفته تو باشد و ثنای تو ثنای من تمثیت من ایهوی فلما رابته بعت فلما اهلك
لساناً ولا عیناً : مشاهدات سرور دنیا چون معانیات عین است در عقیبی در و اربقا مقامات
مختلف بود : منهم من یری رباً فی کل جمعة : و منهم من یری رباً فی کل یوم : و
منهم من یری رباً بکراهة و عشیاً : کما فی الخبر و المشاهدة التي لا یظهر الا الواحدة
الحق سبحانه تارة تطرأ کما البرق الخاطف وهو اکثر و الدوام : نادر عن یر : و چشم
آخرت نه چون چشم دنیا بود که این چشم جز جهت نه بیند و آن چشم بی جهت به بیند : اگر نور معرفت
در ستر نهان نه بودی زمین و آسمان طاقت آن نیاوردی ستر عارفان از حجابهای عرش در گذشته
عارفان امروز به ستر بهمان می بینند که فراوا بمعاینه خواهند دید نور معرفت قوی تر همه نورها است
هر چیزی که خواهد که عارفان را از حق محجوب کند نور معرفت آن را بسوزد و بگدازد و خرق الحجب
الواریم و جلّت عند ذی العرش اخطاریم : مشاهدات و مناظرات قلوب حیرت است و
مکاشفات و مواجید اسرار و بهشت است متحیر و مدبوش از آنکه ویرا افتاده است و سروری
بدان مستغرق گشته چه خبر دارد و چون خبر ندارد چگونه خبر دهد و گفته اند : این معنی بحديث
قیامت روشن و مبرهن می شود حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم چون ام المومنین عایشه
را رضی اللہ عنہا و عن ابیہا خبر داد که خلق را روز قیامت برهنه برانگیزاند - عایشه رضی اللہ
عنہا فرمود که و اسوء تاه و حضرت مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند یا عایشه آن روز مرد
ندانند که مرد است و زن ندانند که زن است چون قیامت اثر لیست از آثار قدرت حق سبحانه
و تعالی بخشیم ظاهر این واجب کند اولی ترک مشاهدہ حق سبحانه و تعالی بسرا این حیرت واجب کند
ثم معرفتہ اللہ سبحانه و تعالی الشتمل علی معرفتہ الذات و معرفتہ الصفات و معرفتہ الافعال و
معرفتہ الذات اضیقها مجالاً و اعسرها مقالاً و اعضاها علی الفکر و البعد بها عن قبول الذکرو
کذلک لا یشتمل القرآن الا علی تلویحات و اشارات و یرجع اکثرها الی ذکر التقدیس
المطلق کقولہ تعالی - لیس کمثلہ شیئاً و هو السميع البصیر و کسورة الاخلاص و الی تعظیم
المطلوب کقولہ تعالی - سبحانه و تعالی عما یصفون و اما الصفات فالمجال فیها
افصح و نطاق التطق فیها اوسع و لذلك تکثر الآیات المشتملہ علی ذکر العلم

والقدرة والحیوة والكلام والحکمتہ والسمع والبصر وغيرها اما الافعال فمجرد
متسمع اکتافه فلا ینال بالاستقصاء اطرافه بل لیس فی الوجود الا الله سبحانه وفعاله
وکلما سوا فعله عز وجل - یسبح کس مبادکه در عظمت ذات وی اندیشه کند که تا چگونه و چسیت
و سبج دل مبادکه یک لحظه از عجایب صنع وی غافل ماند تا هستی وی به چسیت و به کیست تا
بضرورت بشناسد که همه آثار قدرت اوست و همه انوار عظمت اوست و همه بدایع و غرایب
حکمت اوست و همه پر تو جمال حضرت اوست و همه از وسعت و همه بدو است بلکه خود همه
اوست که هیچکس را جز وی هستی بحقیقت نیست بلکه هستی همه چیزها پر تو نور هستی اوست لیکن
القرآن لیشتمل علی الجلی منها الواقع فی العالم الشهادة کذکر السموات والارض والکواکب
والجبال والجمار والحيوان والنبات وانزال الماء الفرات وسائر اسباب النبات والحیوة
وهی التي ظهرت للحس واشرف افعال سبحانه و اعجیبا و اذ لها علی جلال صانعها
عز وجل مالا ینظر للحس بل هو من عالم الملكوت وهی الملائکة والروحانیات و
الروح والقلب اعنی العارف بالله عز وجل من جملة الادمی فانه ایضا من عالم
الغیب والملكوت خارج عالم الملك والشهادت بیاید و انست که معرفت حق سبحانه
وتعالی من حیث لعالم نفسه و یجبهه غیره و معرفت ستر و حدث و فناء ملک و ملکوت
وسر کل شیئی هالک الا وجهه اغمض واشرف علوم مکاشفاتست و لوح این نوع علم
جز در مکتب خانه و علمناة من لدنا علما ننویسند و این بعد از آن بود که آینه دل بصیقل
ایمان و تقوی از زنگ مکنات بکلی زدوده شود و از اوصاف بشری شراب تجرید نوشیده شود
ولو ان اهل القری آمنوا واتقوا لفتحنا علیهم بركات من السماء فنهایت معرفت
العارفین عجزهم عن المعرفة و معرفتھم بالحقیقة ان یتحیل ان یعرف
الله سبحانه المعرفة الحقیقة المحیطة بکنه الصفات الربوبیة الا الله سبحانه
فاذا لا یحیطی مخلوقا عن ملاحظته الحقیقة ذاته الا بالحیرة الدیستة و اما
الساع المعرفة فانما ینا یكون فی معرفته اسماء و صفاته فبقدر ما انکشف للعارفین
من معلومات الله تعالی و عجایب مقدوراته و بدیع آیاته فی الدنیا و الآخرة

والملك والملكوت بزواو معرفتهم بالله سبحانه وتقرّب معرفتهم من المعرفة الحقيقية
وبهذا يرجع تفاوت معرفت العارفين تفاوتاً لا يتناهى لان ما لا يقدر الا دهي
على معرفته من معلومات الله سبحانه لانه لا يتناهى له وما يقدر ايضا لا نهايته له وان كان ما يدل
منه في الوجود متناهيًا ولكن مقدور الا دهي من المعلوم لا نهايته له نعم الخارج الى الوجود
متفاوت في الكثرة والقلّة وبه يظهر تفاوت الناس في المعرفة فلا يعرف الله سبحانه
بالكمال والحقيقة الا الله سبحانه وحيرت ازتوا الى تجليات ومشاهدة عجائب امور واحكام
ربوبية باشررت زدني فيك تحيرا سمان من لم يجعل سبيلا الى معرفته الا بالعمز
عن معرفته اشارت بدين حيرت محمود است واعلم ان اكثر افعال الله تعالى سبحانه و
اشرفها لا يعرفها اكثر الخلق بل ادر اكلهم مقصور على عالم الحس والتخييل وانها
النتيجة الاخيرة من نتائج عالم الملكوت وهو القشر الاقصى عن اللب الا صفي و
من لم يجاوز هذه الدرجة فانه لم يشاهد من الزمان الا قشرة ومن عجائب
الانسان الا لبشرة والآيات الواردة في معرفته الله سبحانه زبدة القرآن و
لبابه وقلبه ومثال الطالب والمطلوب مثال صورة حاضرة مع مرآة ولكن ليس
يتجلى في المرآة لصداء في وجه المرآة فمتى تصقلتها تجلت فيها الصورة لا بالارتحال
الصورة الى المرآة ولا بحركة المرآة الى الصورة ولكن بزوال الحجاب والسلوك الى الله
سبحانه بالتبتل والانقطاع اليه يعني ازهمه چیز باگسته گردد وسمی خود پوی ده و
الانقطاع اليه يكون بالاقبال عليه والاعراض عن غيره وترجمة قول لا اله الا
الله والاقبال عليه انما يكون بملازمة الذكر والاعراض عن غيره انما يكون بمخالفة
المهوى والتفتي عن كدورات الدنيا وتزكية القلب عنها والفلاح بالضرورة نتيجة كما
قال الله سبحانه - قد افلح من تزكى وذكر اسم ربه فصلى فعمدة الطريق امران الملازمة
والمخالفة الملازمة لذكر الله سبحانه والمخالفة لما يشغل عن ذكر الله سبحانه و

هذا هو السفر وليس في هذا السفر حركة لا من جانب المسافر اليه لكن لعين القلب فانها
 معا وما سمعت قوله تعالى هو اصدق القائلين ونحن اقرب اليه من جبل الوريد فالله
 متجلى بذاته لا يختفي اذ يستحيل اختفاء النور وبالنور يظهر كل خفاء والله نور السموات
 والارض وانما خفاء النور على الحدقة باحد الامرين اما الكدورة في الحدقة او
 الضعف فيها فلا يطيق احتمال النور العظيم الباهر كما لا يطيق نور الشمس البصائر
 الخفافيش فما عليك الا ان تنق من عين القلب كدورته وتقوى حدقة فاذا هو فيه
 كما كالصورة في المرآة حتى غافضك بتجليه ولم تثبت فيه بادرت وقلت ان فيه
 الا ان يثبتك الله سبحانه بالقول الثابت فيتعرف ان الصورة ليست في المرآة بل
 تجلت لها وما جلت فيها لما يتصور ان تجلى صورة واحدة في مرآة كثيرة بل
 كان اذا احلت في مرآة ارتحلت عن غيرها وهيها فانها سبحانه يتجلى بجملة العارفين
 وفقه نعم تجلى في بعض المرآة اصح واوضح واظهر واقوم وفي بعضها اخفى واصيل الى
 الاعوجاج عن الاستقامة وذلك بحسب صفا مرآة وصقالتها وصحة استدانتها
 واستقامة لبيط وجهها فلذلك قال صلى الله عليه وسلم ان الله سبحانه تجلى
 للناس عامة ولا يلب بكر خاصة نفس ناطقه چون باهمگی قوی روحانی و جسمانی توجیه
 حضرت الهیت شود که آنرا سفر گویند و ملازم عتیه عبودیت گرد و موانع مرتفع شود و معاون مجمع
 گردد قابل فیض تجلی جلالی و جمالی لایزالی شود اول تجلیات انفعالی ظاهر شود و سالک چنان
 مشاهده کند که هیچ فعل در صور آن مطابق ظاهر نمیشود و الا از حق سبحانه و تعالی در مثال
 چنان داند که صور عالم بمشابه لعقبی چنداند که استاد کامل بحسب خیال و قایق ایشان را از باطن
 تحریک میدهد و افعال خود تمام مینماید و این را توحید انفعالی گویند و در تجلیات اسمای و
 صفاتی الهی ظاهر شود تا سالک چنان مشاهده کند و محققش گردد که صفات کمالی نیست
 الا حق سبحانه و تعالی را و در مثال چنان داند که حیوة و علم و قدرت و ارادت و سایر صفات
 کمالیت که اهل عالم راست جمله ازان حق است و نسبت آنها با اهل عالم عاریتی است و
 محقق بدین مقام آنرا توحید صفات خوانند و هر تجلی سابق نفس را استعدادی می بخشد

بقبول تجلی لاحق چنانچه عند تحقق بالتجلی الاعلی مستعد تجلی صفاتی میگردد و عند تجلی الصفاتی
 مستعد تجلی ذاتی میگردد و پس در سیم مرتبه الوار تجلیات ذات ظهور کند چنانچه ذوات عالم و اهل عالم را
 ظل ذات الهی داند و این معنی را در خود می باید دید و در خود خواهد دید و چون عروج او را بعالم الهی
 واقع شود و تجلی ذاتی او را میسر شود و چون حق سبحانه و تعالی به صفت و وحدت بی روی ظاهر
 شود جز یک ذات نه بنید المرئی رتک کیف مدّ الظل اشارت بآن است و باقی صفات
 که ظلال و فروع صفات الهی اند بجملی فانی شوند و ذات صمدیت و هویت احدیت الهی باقی
 میماند کل شیء هابک الا وجهه حق الیقین ساک شود نداء لمن الملک بگوش جهان در
 یابد بحق نه بخود زیرا که تعیین او نیز فانی خواهد شد و فانی است و از حق باز بحق شنود که بخود جواب
 میگوید لله الواحد القهار و این را سفر اول گویند من الخلق الی الحق که آن سفر از منازل
 نفس است تا منتهای مقام قلب و آنرا افق المبین نیز گویند و عليك بدوام الاشتغال
 السری بوحده انیت الله سبحانه بعدم اخطار الغیر یا البال فی جمیع الاحوال سیما فی مظاهر
 الاعمال فلا یرى الشکر الا منه من المنع والعطاء والضر والنفع والایذاء والایلام والا
 هداء والانعام وسایر مایه من الانام ثم اذا ظهر الانعام لا یشکر الا الله سبحانه
 حقیقته و یشکر ذلک المظهر الذی بعث الله سبحانه علی یدیه مجازاً و اذا وقع ایذاء و ایلام
 یرى ایضاً منه و لکن بحسب نفسه فیما صدر منها حتی اذا استوجب ذلک و من لهم ریح اولاً
 مراتب التوحید الحقیقی و هو توحید الاعمال لا یترقی الی توحید الصفات و اذا لم یترق
 الیه لا ینکشف له توحید الذات عیاناً و حجباً فکل هؤلاء الذین لم یسلکوا مقامات
 الطریقه و لم یریدوا ارواحهم فی المشاهده و لم یریدوا ابداً انهم فی الجاهده و لم
 یتخلصوا من الدلیل والبرهان و لم ینکشف لهم الحق حتی یشاهدوا بعین العیان بل
 تخیلوا خیالات سموها توحیداً و طالعوها مطالعات فتموا ما یلیق بخيالاً تهم تقلیداً افتزند
 طائفته و الحدیث اُخری و یتک حرمته الشریعته فرقتهم و کفرت بما جاء به رسول الله
 سلی الله علیه و سلم اُخری فبی ایا طویل و ضلالات و جهالات اعاننا الله سبحانه و تعالی
 منها و من ظهر علیه اسرار صفاته الا زلیته الابدیته عرف ان الامور الاتی وقعت و تقع

فی جمیع الکیانات والاواہر والنواہی الّتی صدرت فی العبادات ہی مقتضیات الصفات الثابتة
 للذات ازلاً وابدأً فلا یطلب الحجّة والبرهان واظهر التسلیم والاذعان تصل الشاء الله
 تعالیٰ الی مراتب کمال اهل الایمان والا حسان والعرفان؛ لیس حق سبحانہ وتعالیٰ بجهتہ
 تکمیل وارشاد طالبان در این سفر اوراقوت سیر و بدنا در اسما و صفات سیر کند کہ آنرا السفر فی اللہ
 سبحانہ وتعالیٰ گویند و آن متصف و متخلق شد نسبت بصفات و اخلاق حق تعالیٰ از مبداء تجلیات
 اسمائیه تا نہایت حضرت احدیت کہ آنرا حق و وہ اعلیٰ گویند و این سفر دوم است و در آخر این سفر
 خلعت وجود حقانی و روی پوشند و بعین ذاتی او را متحقق گردانند تا از حق بخلق آید بجهتہ ارشاد
 خلق بحق و این سفر سیم است کہ آنرا السفر من اللہ سبحانہ الی الخلق گویند و آن ترقیست بعین
 جمیع و حضرت احدیت کہ آنرا قاب قوسین گویند و درین سفر در ہر مرتبہ از مراتب تنزلات وجودی کہ
 فرود می آید در ہر موجودی دو نسبت می یابد نسبت حقانی و نسبت خلقانی و ہو معکم ایما
 کنتم عبادت اذالست کہ نسبت خلقیت بہ نسبت حقیقت قائم است و چون ازین سفر
 قدم در سفر چہارم نہد کہ آنرا السفر فی الخلق و بالحق گویند یعنی از مقام قاب قوسین تا نہایت او ادنی
 رسیدن و بجهت تکمیل غیر در مقام بقا بعد الفناء قدم نہادن کہ آنرا فرق بعد الحج خوانند و بموجب
 المحو نیز خوانند و آن مقام قطبیت و غوثیت و خلافت حق است سبحانہ و چون بندہ فانی از خود و
 باقی بحق و موجود بوجدانی و موصوف بصفات سبحانی گشت و در ہر مراتب وجودی در روحانی و
 جسمانی متصرف گردد و ایما تجلیات جمالی و جلالی ذاتا و صفتہ و فعلاً متجلی شود و حق در خلق و خلق
 در حق مشاہدہ کنند بی آنکہ احدی حجاب آن دیگری شود و از بہت بندہ گی ہیج بندہ از وی بندہ تر
 نباشد و از بہت تحقق بصفات حقانی و تخلق با خلاق الہیہ ہیج موجودی از وی بزرگتر و خواجہ تر
 نباشد و با این چندین مرتبہ دعوی حقیقت از وی درست نی با وجود آنکہ طرف حقیقت و نظر الہیت
 با وی ہمراہ است بلکہ دایما نظر او بجهتہ عبدیت و خلقیت خود باشد و بفقروانی خود و بقناء ذاتی حق
 معترف کہ الفقر سواد الوجہ فی الدارین صفت ذاتی وی گردد و آن گاہ در میان خلایق بہ الفقر
 فخری و بہ افتخار مفاخرت نماید سخن بعضی متصرفہ است کہ اعیان موجودات مرئی و منظر ہر وجود
 حق است سبحانہ و ظاہر نسبت در مرآة مگر عین ناظر و صورت اول پس موجودات کہ کسی بجز ذات است

... صور تفاسیل وجود حق است سبحانه داین معنی بحسب ظهور ذات وصفات و افعال باشد پس اعیان را در اعتبار بود یکی اعتبار آنکه مرآت وجود حق اند سبحانه و تعالی و صفات و اسماء و افعال او و اعتبار دوم آنکه وجود حق مرآة آن اعیان است چه وجود همه موجودات بنور او مرئی و موجودند پس باعتبار اول ظاهر نیست در خارج مگر وجودی که متعین است در مرئی اعیان و تعدد اعیان قاذح و حدت او نیست باین اعتبار غیر از وجود حق در خارج هیچ نیست و این بیان حال موحدی است که شهود حق بروی غالب است و بسیاری سخنان که از بعضی مشایخ روایت کرده اند درین مقام صادر شده باید که در آن سخنان بخود تصریح نکنی و بعد ازین خواهد آمد و باعتبار دوم غیر از اعیان چیزی دیگر نیست و وجود حق مرآة اعیان است که غیب لغیب است و متجلی و ظاهریست مگر از وراء تنقیح عزت و سراوقات جمال و جلال و این بیان حال کسی است که شهود خلق بروی غالب است اما محقق همیشه مشاهده هر دو مرآة میکند یعنی مرآة اعیان و مرآة حق و مشاهده میکند صوری را که در هر دو مرآتست بی انفکاک و امتیاز و معرفت السلوک و الوصول ایضاً بحر عمیق من بحار القرآن و العلم الاعلی و الاشرف علم معرفت اللد سبحانه و تعالی فان سایر العلوم ترا دکه و من اجله و سهولایر او و غیره و طریق التدرج فیہ الترتی من الافعال الی الصفات ثم من الصفات الی الذات فی ثلاث طبقات اعلاها علم الذات و لا یتملها اکثر الافهام فعلم معرفت اللد سبحانه اشرف العلوم و یتلوه فی الشرف علم الآخرة و هو علم المعاد و هو متصل بعلم المعرفة و حقیقت معرفت نسبت العبد الی اللد سبحانه عند تحقیقه بالمعرفة او مصیرة محجوباً بالجهل و یتلوه بالشرف علم معرفت اللد سبحانه و هو العلم المقصد العلم بالصلح المستقیم و طریق السلوک و هو معرفت کیفیة ترکیبة النفس و قطع عقبات الصفات المهلکات و تجلیها بالصفات المنجیات و العجب ایها المسکین المشغول بجاهک الحقیق المنعص و مالک الیسر المشوش قانعاً به عن النظر الی جمال المحضرة الربوبیة و جلالها فانه اظهر من ان یطلب و اوضح من ان ینقد و لم یمنع القلوب عن الاستهتار بذلك الجمال مع ترکیبتها عن کدورات شهوات الدنیا

الاشدة الاحراق مع ضعف الاحراق فيجان من انتفى عن بصائر الناس بنوره واحتجب عنهم بشدة
ظهوره واعلم انك اذا طقت ان هذا يلقي اليك وقع من غير ان تقدم الاستعداد لقبوله بالرياسة
والمجاهدة واطراح الدنيا بالكلية والاعجاز عن غماز الخلق والاحراق في محبة الخالق سبحانه وطلب
الحق سبحانه فقد اشكرت وعلوت علوا كبيرا وعلى مثلك من اجل بمثله فيقال: جئتما في التعلما
سر سعي به جبراني بسر سعيهما: بل لا يظهر انهار هذا العلم الاعلى من اتقن علم الظاهر وسلك في
تمح الصفات المذمومة من النفس طريقتة المجاهدة حتى ارتاضت نفسه واستقامت على سوار
السبيل فلم يبق له حظ في الدنيا ولم يبق له طلب الا الحق سبحانه ورزق مع ذلك فطنة وقادة
قرينة منقادة وذكاء ابلينا وفيها صافيا واعلم يقينا ان اسرار الملكوة مجوينة عن قلوب المدسة
بجباب الدنيا التي استغرق اكبرهم بمسما طلب العاجلة وانما ذكرنا هذا القدر تشويقا وترغيبا ثم ان
صدقت رغبتك تشمرت للطلب واستفتت فيه باصل البصيرة واستمدت منهم فيما اريك تفلح لو استبدت
فيه برايك وعقلك والله سبحانه الموفق - كمال معرفت حاصل كردن بدو طريق بود كي طريق صوفيان
وان مجاهده باشد و باطن صافي داشتن بذكر بر دوام تا خود را و هر چه جز حق است سبحانه وتعالى
ز اموش کند آنگاه در باطن او كارها پديد آيد و عظمت حق سبحانه وتعالى بر روشن شود و طريق
ديگر علم معرفتست نه علم كلام و علمها و ديگر و در اول آن تفكر بود در عجائب صنع او سبحانه پس تفتي
به تفكر و در جمال و جلال ذات وى تا حقايق اسما و صفات ويرا مكشوف گردد و اين علم دراز است
فاما زيرك چون استاد عارف يابد و يرا بدین معنی رسيدن ممكن بود و غير زيرك بدین نرسد و هر كه
محبت جزا زين دو طريق طلب کند نيا بدین مقام بزرگتر تفكر در ذات و صفات او است سبحانه
وليكن چون خلق طاقت آن ندارند و عقول بدان نرسند شريعت ازان نهى فرموده فاما صديقان و
بزرگان را اين طاقت باشد وليكن بدوام بران هم بي طاقت شوند چون كسى كه در چشمه آفتاب
تواند نگرست وليكن اگر بدومت كند بيم آن باشد كه نابينا شود همچنين هم درين نظر بيم بي
عقلى بود مثل بنده چون عاشقى است كه اندلشيه وى بهيچ از معشوق او بيرون نشود و اگر بيرون

له الاخياز روى گرواندين - غماز زحمة و پسارى كسى في نشيخه

بود ناقص بود کہ عشق تمام آن بود کہ جای هیچ چیز دیگر نماند عشق نگذاشته بود پس اندیشہ وی در
 حال معشوق و حسن صورت وی بود یا در اخلاق و افعال وی و اگر در خود اندیشید باید کہ از ان اندیشید
 کہ دیر اند معشوق قبولی زیاد پیدا شود تا طلب آن کند یا در ان اندیشید کہ معشوق را چه کرامت
 می آید تا از ان حذر کند ہر اندیشہ کہ بدل بحکم عشق کند ازین چہاں بیرون نبود اندیشہ عشق دین و
 دوستی حق سبحانہ و تعالیٰ ہمچنین بود پس عظمت او سبحانہ باید کہ از عجایب صنع او طلب کند کہ ہر چہ
 در وجود است ہمہ نوری از الوار قدرت و عظمت وی است و آن نور غیردی نبود و توح وی بود۔
 و در ہر چہ پیدا آید آن نور جزوی نبود و دردی نقصان پیدا نیاید ہمچنانکہ نور آفتاب توح آفتاب
 بود و موجودی دیگر نبود و در مقابلہ آفتاب چہ اگر کسی طاقت آن ندارد کہ در آفتاب نظر کند طاقت آن
 دارد کہ در نوری نظر کند کہ بر زمین افتادہ نظرند و فی انفسکم افلا تبصرون اجماع کرده اند کہ راہ نمائند
 بجن سبحانہ ہم حق است سبحانہ و نزد ایشان عقل ہمچون عاقل است در اختیار بلیل برای آن کہ
 محدث است و محدث جز بر محدث ولالت نکند مودی از نوری پرسید کہ دلیل بر حق چیست گفت
 ہم حق مرد گفت پس شان عقل چہ باشد گفت عجز و عاجز بر عاجز دلالت نکند این عطا گفت کہ
 عقل آلت عبودیت است نہ برای اخراق بر ربوبیت دیگری گفت کہ عقل گرد کون میگردد
 ہر وقت کہ در ملکون نظر کند بگرد قطبی گفت ہر چیز کہ عقل آنرا دید باید مقہور گردد الا از جہت اثبات
 یعنی بدانند کہ او را وجودی ہست و اگر نہ حق تعالیٰ بہ رطف خود عقل را بخود شناسا گردانید می از جہت
 اثبات نیز او را نشناختی بعضی از بزرگان گفتہ اند کہ نشناست حق تعالیٰ را الا کسی کہ حق سبحانہ تعالیٰ
 او را بخود شناسا گرداند او را بیگانگی نتواند دانست الا کسی کہ او سبحانہ خود را بیگانگی بدو نماید
 و بدان ایمان نیار و الا کسی کہ حق سبحانہ و تعالیٰ لطف کرد با و ایمان دو وصف نکرد او را سبحانہ
 الا کسی کہ حق سبحانہ و تعالیٰ تجلی کرد در متر او و خالص نشد او را سبحانہ الا کسی کہ او سبحانہ و تعالیٰ
 او را بخود جذب کرد و او را نشناست الا کسی کہ او را برای خود اختیار کرد و جنید گفت کہ معرفت
 و آست معرفت معرفت و معرفت تعریف۔ معنی معرفت آست کہ حق سبحانہ و تعالیٰ بندہ را بخود
 شناسا کند و بہ تعریف خود مر او را بخود عارف گرداند و اشیا را بخود معروف و معلوم او سازد و
 چنانکہ ابراہیم خلیل صلواتہ الرحمن علی نبینا و علیہ گفت اِنِّی لَا اَجِبُّ الْاَفْلٰحِیْنَ و معنی تعریف

آنست کہ آثار قدرت خویش در آفاق و انفس ایشان را بنماید و بعد از ان در ایشان لطفی از الطاف خود و احداث کند تا اشیاء دلالت کنند ایشان را بر آنکہ آن اشیاء را صانعی هست و این معرفت از ان عامہ مؤمنان است و تعرف اول معرفت خواص و بحقیقت ہر کئی از عوام و خواص نتوانند خدای را سبحانہ شناخت الا ہم بدو بہ چنانکہ محمد بن و اسمع گفت در بیچ چیز نظر نکردم الا خدای را سبحانہ در آنجا دیدم دیگری گفت در بیچ چیز نگریستم کہ خدای را سبحانہ پیش از ان ندیدم بہ ابن عطا گفت کہ حق تعالی عامہ مسلمانان را عارف نفس خود گردانید بہ مخلوقات خود کقولہ *اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَيْ* *اِلَّا بِلِ كَيْفِ خَلَقَتْ وَ خَاصًا نَا بِكَلَامِ وَ صِفَاتِ خُودِ كَقَوْلِهِ اَفَلَا يَنْظُرُونَ اِلَيْ* *مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَ لِلّٰهِ اِلْسَامُ الْحَسَنٰى وَ اِنْبِيَا رَا بِنَفْسِ خُودِ* *وَ كُنَّا لَكَ اَوْ حِينَا اِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ اٰمِرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرٰى مَا الْكُتٰبُ وَلَا الْاِيْمَانُ وَ لٰكِن* *جَعَلْنٰهُ نُوْرًا اَوْ قَالَ الْمَ تَرٰى اِلٰى سِرْبِكَ كَيْفَ مَدَّ النُّظْرَ لِبَعْضِ اَزَاكَا بَرَكْتُهُ اَنَّهُ كَيْفَ حَقَّ جِلْدُ عَلٰى* *بندہ گانرا عارف نفس خود گردانید ہم بنفس خود و ایشان را بر معرفت نفس خود دلالت کرد بہ نفس خود پس شاہد معرفت بمعرفت ہم از معرفت آمد بعد از ان حق سبحانہ و تعالی معرفت را تعریفی کرد بہ معرفت خود معنی این سخن آنست کہ معرفت را بیچ سببی نبود الا آنکہ حق جل و علا عارف را تعریف کرد تا عارف بہ تعریف حق مرحق را سبحانہ بشناخت بعضی از بزرگان گفته اند کہ آنچه ظاہر است از کون بنفس خود محروفتست زیرا کہ عقل میتواند ادراک آن کردن اما حق جل و علا عزیز تر از ان است کہ عقل عاجز بگرد سراپودہ معرفت او نتواند گشت یا بہ نظر ضعیف کنہہ او را در تو اندیافت زیرا کہ مرغ حدوش ہم در فضاء کون پرواز تواند کرد و ہر گاہ کہ قصد بارگاہ کبریا کند و یا خواهد کہ قدم در عالم قدم نہد از نور و نار آن بارگاہ و اشعہ تجلیات آنحضرت پروا باش سوخته گردد و دیدہا دوشہ حق سبحانہ و تعالی بہ نفس خود تعریف کرد ما را کہ رب ماست کقولہ *اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ وَ كُنْتُ* *کہ من انا زیرا کہ اگر گفتی کہ من انا و ما را بر پو بیت خود و صفات دیگر بہ تعریف خود عارف نگردانیدی* *بہ چکس انما اورا نشناختی و بیچ چیز اورا ندانستی و خلق در وادی جہل و بحر حیرت از لا و ابد با ماندند* *و ہرگز بدو راہ تماقتندی و اجماع کرده اند کہ جز خداوند عقل مرخدا را سبحانہ نتواند شناخت* *برای آنکہ عقل آلت بندہ است تا بہر چیز کہ او را بدان شناسا گردانند او را بعقل آنرا بشناسد**

اما عقل ب نفس خود اورا نتواند شناخت ابو بکر سہاک گفت چون خداوند سبحانہ عقل را بیا فرید از او پرسید
من انا یعنی من کیستم عقل خاموش ماند دیدہ اورا بنور وحدانیت خود مکمل گردانید پس دیدہ باز کرد و گفت
انت اللہ لا الہ الا انت پس عقل نیز خدایر نتواند شناخت مگر ہم خدای اما اختلاف کرده اند کہ معرفت
چیست جنید گفت معرفت وجود جہل تست بہ نزدیک علم حق گفتند کہ در بیان زیادہ کن گفت
عارف اوست و معروف اول یعنی تو ازان روی کہ تویی - بہ نزدیک علم حق جاہلی بدو و لیکن اورا ازان
روی کہ اوست بدو شناختی بہ چنانکہ سہل گفت کہ معرفت آنست کہ کسی جہل را بشناسد و گفت
علم بمعرفت ثابت شود و عقل بعلم فاما معرفت بنفس خود ثابت شود و معنی این سخن آنست کہ حق تعالی
بخود بندہ را عارف نفس خود گردانید تا بندہ بہ تعریف او اورا بشناخت پس در بندہ علم دیگر احداث
کرد بندہ آن علم را بمعرفت دریافت پس عقل بدان علم کہ در واحدات کرده بود قائم گشت دیگری
گفت کہ علم دانستن ظاہر اشیا است و تبیین آن و معرفت اشکاف باطن اشیا است و دانستن
آن مدگیری گفت کہ حق سبحانہ و تعالی علم بر عامہ مباح گردانید و خواص اولیا را بمعرفت مخصوص
گردانید ابو بکر و راق گفت معرفت دانستن صور و سمات اشیا است و علم دانستن حقائق آن
ابو سعید خراز گفت علم باللہ سبحانہ اخفی ادق است از معرفت باللہ سبحانہ زیرا کہ معرفت علم
طلب است پیش از حصول مطلوب و وجود او و علم باللہ سبحانہ بعد از حصول مطلوب و وجود
او بود با فارس گفت معرفت طاب و استیفا حقیقت و کنہ معروفست و ہم ہو گفت معرفت
تام در کنہ معروفست و دیگری گفت معرفت حقیر و داشتن قدر ہاست الا قدر حق جل و علا و انکہ
ایچ قدری را با قدر حق قدری ہمیندازند و النون پرسیدند کہ حق را بچہ شناختی گفت بدان کہ ہر وقتی کہ
قصد معصیت کردم و دران معصیت جلال حق را یاد کردم از و شرم داشتم معرفت قرب حق بدو
دلالت معرفت خود ساخت بدو سبحانہ از علیان پرسیدند کہ حال تو چیست با خداوند تو گفت
تا اورا بشناختم برو جفا نکردم یعنی مخالفت او نکردم از علیان پرسیدند کہ از کی باز اورا شناختی
گفت ازان وقت ہاز کہ مراد یوانہ خواندند بعظیم قدر سبحانہ نزد او دلالت معرفت خود ساخت مر
حق را سبحانہ سبحان من لم یجعل سبیلاً الی معرفتہ الا بالعجز ... عن معرفتہ العجز
عن درک الادراک ادراک و الخوض فی طلب الادراک اشراک بعضی از مشائخ گفته اند

که معرفت دو است معرفت حق و معرفت حقیقت اما معرفت حق اثبات و حدانیت خداوند است سبحانه بران وجه که از صفات خود ظاهر گردانید و معرفت حقیقت آنست که عارف را بدوراه نبود برای امتناع صمدیت و تحقق ربوبیت و گفته اند که صمد آنست که بدوراه نبود - قال اللہ سبحانه ولا یحیطون به علماء و نیز گفته اند الصمد الذی لا خوف له من احد با شمد - یعنی که بشر حقایق دعوت و صفات او را ادراک نتواند کرد و بعضی بزرگان گفته اند که معرفت حاضر کردن سر است با انواع فکر در مراعات مواجید ذکر بر حسب اتوالی اعلام کشف یعنی باندازه که نشانها کشف پیایی و پیوسته کردن و آنچه سر از عظمت حق تعالی و تعظیم حق و جلال قدرت او تعالی و تقدس مشاهده کنند عبارت از تعبیر آن عاجز آید جنید را پرسیدند از معرفت گفت معرفت آنست که عارف بسر تردد کند میان تعظیم و جلال حق عز و علا از ادراک و احاطت یعنی حق را سبحانه بزرگتر از آن داند که خیر او را بر و سبحانه احاطه دست دهد یا او سبحانه مدرک کسی گردد و ای عجب چیزی فی او را از کسی حطی و نه کس را از حطی و این عارف وجودی بود - متردد در عدم که عبارت از ان بیسرنگردد زیرا که عارف مخلوقست و مخلوق مسبوق و مسبوق بر سابق محیط نتواند شد معنی وجود متردد عدم آنست که صاحب حال موجود است بعین و شخص و گویا که معدوم است بصفات و لغت یعنی که با او هیچ صفت دیگر غیر از وجود مانده و او متردد است - در عظمت و جلال حق از ادراک و احاطه ادراک و احاطه دو امر وجودی اند و عدم آن دو امر همی و چون او متردد است میان احاطت و ادراک حق جل و علا متردد بود در عدم و هم جنید گفت که معرفت شهود و خواطر است بعواقب بازگشت و آنکه عارف تصرف نکند با سر آن و نه به تقصیر یعنی جال خود نظر نکند بلکه نظر به سبق علم حق کند در خود که در ازل برای او چه تقدیر کرده و برات حکم رفته و آنکه بازگشت او با نجا خواهد بود که حق تعالی در ازل برای او معین کرده است و از سراط مستقیم که شرعیت در طرف افراط و تفریط و اسراف و تقصیر نیفتد و قدم از دایره متابعت رسول صلی اللہ علیہ وسلم بیرون نهد بزرگی گفته است که چون معرفت بر سر دارد شود سراز حمل آن به تنگ آید چون آفتاب که شعاع او مانع ادراک کند و نه اینکه جوهر او بود و این فرغانی گفت که هر کس که رسم را بشناخت جبار گشت و آنکه

و در این شناخت متجسس شد و آنکس که سبق را شناخت معطل گشت و آنکس که تولا را شناخت مسکین شد یعنی هر کس که نفس خود را بوظایف حق قایل دید در عجب افتاد و آنکس را که نظر بران افتاد که حق تعالی در ازل برای حکم او رانده است متجسس گشت زیرا که نمیدانند که حق تعالی از بهر او چه خواسته است و قلم او بر چه رفته است و آنکس که بد است که آنچه در ازل برای او قسمت کرده اند کم شود و نه زیاده و نه پیش آید و نه باز پس رود از طلب بالیتد و آنکس که قدرت و کفایت حق تعالی در حق خود شناخت متمکن شد در مخاوفها و حاجتها مضطرب نشود و آنکس که با است که حق سبحانه و تعالی متولی کار او است ذلیل او شود در احکام او و قضا و قدر او و بعضی بزرگان گفته اند که چون حق سبحانه و تعالی بنده را بخود شناسا گرداند او را در مقامی بدارد که نه نسبت بنیاد و نه غنا و نه خوف و نه رجا و نه فقر و نه غنا زیرا که آنهمه مقامات دون نمایات است و ذوق جلال و علایق نهاییات است یعنی عارف مشاهده این احوال نکند زیرا که صفات بنده است و اوصاف بنده قاصر تر از آنست که با آنجا که استحقاق حقیقت حق است بدو تواند رسید یعنی مشاهده مقامات با خود بودن است بزرگی گوید هر کس دهشت آنچه از تعظیم و اجلال حق سبحانه و تعالی مشاهده کند او را در حیرت اندازد تو او را مرده بینی چون زنده گان یعنی فانی بود از دیدن اوصاف و اعمال و افعال خود و خود از مقامی که در آن بود پیش تر و پس تر نبیند -

و سئل ابو بکر الوراق ما الفرق بین المعرفة العام والخاص و معرفة خاص الخاص قال المعرفة واحدة الا ان اهلها ثلثة اصناف فصنف يعرفونه علی سبیل الخیر و صنف يعرفونه علی سبیل الدلالة و صنف يعرفونه علی سبیل المشاهدة اما الصنف الادی يعرفونه علی سبیل الخیر فهم عامة اهل التوحید و التینوا با التوحید من قبل التوحید رسول فصدقوه بقلوبهم و اعطوا بالسننهم اقرارهم الا انهم و نسوا انفسهم بالذنوب و المعصية و التخلیط فعاشوا فی الدنیا علی الجهل و التقصیر فهم علی خطر عظیم ان لم یرحمهم الله سبحانه یعنی معرفت عوام بر اسما و نعوت و شواهد افعال است و ازان در نمیگذرد که آن شواهد وجود موجودات است که ادراک آن نمیتواند کرد و بنور عقل و بنور دل و نور ایمان که از جهت تصدیق مخبر صادق استنباط میکنند تا بدان میدانند اسما و نعوت حق را که بدان موصوف است و معلوم میکنند که مدبر و مقدر و صانع و

صفات خود یکتا است و شریک و نظیر ندارد و افعال او را بی آلت میدانند و مصنوعات او را بی
 حللی بینند و صفات و نعوت او را با وقایع می شناسند و در آسمانها قدم او سجانه بر فرید یقین
 و صفات را بی علت میدانند و بدین طریق اندکنا ایشانرا بنور مشاهده رسانند و غالب آنست
 که این مراتب ایشانرا در آخرت بیسر شود زیرا که اینجانا تمام اند که روح ایشان بعبور از شهرت
 محبوب است و عقل ایشان در ظلمت هواها از کمال عاجز و طبایع ایشان از مکاید دنیا آشفته
 و ایمان ایشان از وسوسه شیطان مضطرب و در مهالک نفس متحیر تا از آن بیرون نیایند ^{نور} نور
 نتوانند رسید چه حقائق معرفت جزاخص در نتوانند یافت و اما الصنف الذی یعرفونه علی سبیل
 الدلالة فهم اهل النظر والفکر والعقل یقنوا ذلک من قبل الدلالة

والآیات و آثار الربوبیه و لطایف صنعہ و کمال قدرته فیتدل
 بالشیء ویوقن بصحة الدلالة فهم علی طریق حسن الا انهم عاشوا فی الدنيا علی العزّة والعزّة
 والغفلة و صاروا الجحوبین عن الحق برؤیة و دلائله بهر کرا دیده دل بنور ایمان منور است و
 دماغ جان او از رواج احسان معطر و بقیقین میداند که حق سبحانه و تعالی همه کائنات و محج
 موجودات را از برای معرفت و عبادت آفریده است و به عنایت بنیادیت و بی علت نوع انسان
 را از ما بین همه جهان و جهانیان تحمل این بار گران که همه اکوان از تحمل آن عاجز آمده اند مخصوص
 گردانیده و او را مجموعه همه عالم ساخته و هر چه در همه عالمها بوده در انسان پیدا و پنهان پرداخته
 و از ظهور آن عیانیت نوری از فیض نور خود در او ودیعت نهاده که در هیچ عالم از عوالم آن نور
 را ودیعت نهاده و این عنایت را که بانسان داشته بر فرشتگان نیز تخفیف کرده و پنهان از
 فرشتگان به تعلیم همه نامهای جهان معلم ساخته و بر فرشتگان جلوه داده و نیز از اثر آن عنایت
 بود که آدم علیه السلام را و اولاد او را چند وقتی بدین جهان آورده و در بهشت نگذاشته
 چه اولاد او به معرفت مخصوص بوده اند و کمال معرفت در شناخت حضرت است بصفت
 لطفی و قهری و بهشت منظر لطف و مقام افضال و انعام به کمالست و جای تجلی جمال است
 نه منظر قهر و تجلی جلال و دنیا سرای تغیر احوال گاهی در وی نسیم لطف و زود گاهی سموم قهر وقتی
 شهید خوراند و وقتی زهر لطفی در صورت قهر تعبیه کنند و قهری بسیرت لطفی نمایند و فیض و لطف

قہر را میزند از الوار و ظلمات آثار بر انگیزند پس حکمت ربوبیت مقتضی آن شد که معرفت قہساری
 و جلالی از مقام لطفی و جمالی بیرون باشد شیخ قطب الدین احمد جامی در کتاب حقیقہ الحقیقہ آورده
 که شناخت این احوال از واردات و حیدر بن خیز و تا ہر یک از صادر و وار و غیب چہ اقتضا کند و الوار
 یافت مقامات کہ مضاف بہ حقایق اسرار مقامات است چون فنا و بقا و قبض و بسط و خوف و
 رجا و جمع و تفرقہ و شوق و محبت و عشق کہ ہر یکی در وجود خویش در افاق معارف روندہ را سیار
 و طیار کند کہ ہمہ آن متعلق بوجود تجلی است کہ چون بصفت قہر و وحدت ظاہر شود فنا و بقا
 لازمہ آن است و چون بصفت جلال و جمال ظاہر شود قبض و بسط آشکارا شود و چون
 عظمت تجلی در آید خوف پدید آید و چون حسن تجلی در آید محبت و رجا پدید آید و چون صدمت
 تجلی در آید تو حید تولد کند پس بہر صدمتہ کہ از عالم بکتائی در آید روح را لباس دیگر پوشاند
 تا بدان حد رساند کہ روح بلباس تفرید متلبس شود و از حق بحق بیباگرد و حق را بحق بداند و
 بشناسد: و عن علی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہ عرفت ربی برنی و لولا فضل ربی لما عرفت ربی
 پس دیگر چنان شود کہ حق را بخود بداند و با خود بداند پس چنان شود کہ دیگر خود را باز نداند و آن
 فاسد و در سر او و باز چنان شود کہ ہمہ حق را داند بخود و آن فنا و فناست و باز چنان شود کہ ہمہ
 حق داند و آن سر بقاست و باز چنان شود کہ ہمہ اوست و آن سر انبساط بود و چون در جمال
 جلال افتد سکران ازل شود: و چون در حسن شہود افتد صامی ابد گردد و ہستی او نیست شود
 و ہستی او بہت گردد تا ببقا بقا شاد شود بعد از ان بلباس اخلاق او را بیارایند و بہر ش
 را بی تعطیل مزین گردانند بجان مخاطب این خطاب شود فنا علم انہ لا الہ الا اللہ بعضی متصوفہ
 را پرسیدند ما اللہ لیل علی وجود الصانع در جواب گفت لقد غنی الصباح عن المصباح و دیگری
 گفت مثال کسی کہ معرفت حق را بدلیل طلبد همچنان است کہ بچراغ آفتاب جوید بہ حجت و برہان
 تا بہتست کہ مشاہدہ قوی تر از استدلالست کہ محققان صناعت کلام جایز داشته اند کہ
 شاید حق سمانہ و تعالی بنده را علم ضروری بہر وجود و صفات خود و غیر آن پس چون جایز است
 کہ این نوع علم بعضی را حاصل شود و شک نیست کہ راجح باشد بر آنچه تحمل کلفت نظر و شفقت
 استدلال و اتمام مواقع شکوک و محل شبہ باید گردد اما الصنف الذی یعرفونہ علی المشاہدہ

فهم الذین یرون اللہ سبحانه بعین الیقین حتی صار الغیب لهم عیانا من شدة مشاہدۃ الیقین پس
 معرفت این قوم که خاص اند برتر از شواهد و آیات آمد چه ایشان از حق بنور حق شوند و امور و
 افعال خاص بدان بدانند و چون از هر تو حالات و ثبات مقامات و استقامت مکاشفند
 فضاء سرحد عالم وحدت پرواز کنند روح ایشان محترق شود زیرا که آن عالم خاص الخاص و
 مقام اعلی و نبوت است چه معرفت خاص الخاص بر حقیقت مشاہده است که هر ساعت
 خورشید معرفت صفات از فلک ذات بجان ایشان غروب میکند از راه عشق همه در زمانند
 و از طریق توحید هم در گذار آن سر بقیاست در التباس و این سر توحید در فنا چه سر عشق بلا
 اقتضا کند و سر معرفت نیستی و آن عجز است که عین ادراک آمده از آن معرفت تولد کند و ازین
 نگریت این مقام قربت و آن مقام بعد و در قرب جمع است و در بعد تفرقه در عین جمع تمکین
 است و در عین تفرقه تلوس از عین تمکین طرق ارواح منظم است زیرا که سبب ارادت بذات
 است و جان در سر تجلی ذات محترق و اینجا معرفت منقطع شود این طایفه دم از ازل و ابد نزنند که ازل
 و ابد و نامه بکتاب حقیقت که بعالم عقل فرستاده و ایشان چون در عالم ملکوت بطغرای اسرار
 ربوبیت و رینگند بجزوف مقطعات اطفال مہر عبودیت که بر لوح عقل نوشته اند کی پوزند
 و چون آفتاب عزت و معرفت حق سبحانه و تعالی از برج عظمت بر جان و دل عارفان عاقلان
 تابد ایشان را گرم و روشن گرداند و لیکن متحیر کند و بعشق مریون کند که سرحد عشق تمام در مقام توحید
 و معرفتست و اتحاد آن است که بی توهم خیال صرف انوار سجات در روح رسد و دیده جان
 بدان نور منور گردد و دیده همه یکی بین شود و همه سرور بر بیند و به محل خطاب رسد که غرض
 و مقصود روندگان راهست و خلاصه مقامات و صرف احوال و منتہی اسرار است و پرورش
 ارواح بدو است و مفسر مشکلات اوست و در هیچ مقام از بدایت و نہایت نیست که نہ
 اینجا خطابی نیست لیکن بہ نسبت مقامات روندگان متفاوت باشد و در مدارج اولیا سالکان
 در ہر نفس مشکلیست کہ آن حل نمیگیرد و الا بخطاب و چون حق سبحانه و تعالی در ول خطاب
 گشاده گرداند آن رسولی باشد از رسولان حق کہ ہر گاہ کہ در دل سالک در آید بی تحفہ عطائی
 نیاید گاہ نور یقین آرد گاہ نور شکر آرد گاہ نور صبر آرد گاہ نور تسلیم آرد گاہ نور سمع اسرار آرد

گاه نور بصر انوار آرد گاه نیستی نفس بهوا آرد گاه کشف مسطور آرد گاه سطر مشهور آرد -
 گاه منشور ولایت دل آرد گاه خطاب ملک جان آرد گاه فرج قرب آرد گاه شراب شهود آرد
 گاه تحفه سر شهود آرد گاه نسیم محبت آرد گاه شمیم انس چون بدینجا رسد از بند خود و خلق بیرون
 آید و بدین آیات و علامات مشغول شود و از اغیار آزاد شود و خورشید شهود طلوع کند تا
 از چراغ و شمع و مشعل مستغنی شود و چون این احوال ظاهر و میان شود حقیقت و آذا سمعوا
 ما انزل الی الرسول نقاب افضال از چهره جمال گشاده گرداند او را این خطاب در حرم
 سرای خطاب مستطاب گرداند قال حجة الاسلام کسی که در راه باطن گشاده گردند اگر صلاح
 جمله خلق را بوی بنمایند بران دعوی کند آنچه ویرا نموده اند آنرا شریعت گویند ویرا پیغمبر گویند
 و حاله او را معجزه گویند و چون بدعوة خالق مشغول نشود که راه نبوت ختم شده است ویرا
 ولی گویند و حالات آنرا کرامات گویند چه انبیا را آیات است داد و پیا را کرامات که نتیجه آن متابعت
 و روش راه انبیا است و آن نیز دلیل نبوة نبی باشد و واجب نیست که هر کس را این حالت پدید
 آید بخلق و بدعوة خلق مشغول باشد بلکه آن در قدرت و مشیت حقست که آنرا به دعوة مشغول نمند
 تا بدان سبب که راه شریعت تازه بود و بدعوت حاجت نبود و یا بدان سبب که دعوة را اثر لطف
 دیگر بود که آن دران ولی موجود نباشد پس باید که ایمان درست بود و ولایت و کرامت اولیا از
 مقام توبه تا مقام مراقبه هزار منزلست و در هر منزلی هزار خطاب و از مقام مراقبه تا مقام معرفت
 هفتاد هزار منزلست و در هر منزلی هزار خطاب و از مقام معرفت تا مقام اسرار مکارشفه هفتاد
 هزار منزلست و در هر منزلی هزار خطاب و از مقام اسرار مکارشفه تا مقام تصرف مشاهده هفتاد
 هزار منزلست و در هر منزلی هزار خطاب و از مقام تصرف مشاهده تا مقام توحید هفت صد هزار
 منزلست نورانی و در بحر محیط محبت و در سفینه سعادت که اولش صحواست و آخرش سکر ساحلش
 قنار قناد لجه اش لقا و لقا و جواهرش خوف و رجا و قبض و بسط و قبض و قبض و بسط و بسط و بسط
 و بسط و در قبض و قبض و سکر و سکر و محمود و محمود و در هر نفسی هزار رمز در منزلست خطاب
 در خطاب و از توحید تا اتحاد هفت صد هزار حجاب عبودیت است که اولش نیستی است و آخرش
 هستی و در هر حجابی هفت صد هزار اشکال التباسی است و در هر لباسی هزار عروس حسن و بهر

عوسی را صد هزار زبان سراست که بدان زبان هزار اسرار لایزال با عاشقان فانی گویند که اگر
 یکی ازان بگوش سرخلاق رسد همه بیوش وفانی گردند و چون اهل حقایق به حقیقت اتحاد رسند
 همه خطاب گردند تا بجائی رسد که خطاب نیز بر خیزد و همه نمودن شود پس نمودن بر خیزد و در سر
 سگرافند و چون در سر سگرافند نالیشان همه بگذرد و باز به صحو و صحو در آید و بین التکرار و الصحو همه خود را
 بیند و خود را خدا گوید و کلماتی که از جماعتی صادر شده چون انا الحق و سبحانی ما اعظم
 نشانی و همه درین مقام بوده و ما یحکی عن ابی یزید من قوله سبحانی حاشا ان یعتقد فی ابی یزیدانه
 یقول ذلک الاعلیٰ معنی الحکایتة عن اللہ سبحانه بکذا یعنی ان یعتقد فی الحلاج من قولنا انا الحق
 و بکذا فی کلام حجة الاسلام و غیره من المحققین و خطاب بعضی در حجاب بود و بعضی از و رای
 حجاب و بعضی در مشاهد بود و بعضی بسیدت در وجد با روح و بعضی با زبان عظیم با اهل عشق
 و بعضی با زبان توحید با مفردان محبت و بعضی با زبان الهام با اسخان معاملات و بعضی با گم
 شدگان بزبان لطف و کرامت درین جمله بهر نوع خطاب کنند و در هر مقام خطاب کنند فاما
 خطاب انبیا و مریدان را بود و خطاب اشتیاق مجازا و خطاب افراد عاشقان را و خطاب
 وحدت عارفان را و خطاب اتحاد موحدان را و نیز خطاب با اهل سماع در وقت سماع هزار رزمی
 در رزم بود که همه مہیج احوال و مقوی اسرار او شود و متفاح ابواب مکاشفات و مشاهدات گردد
 اما در عین جمع با روح گوید و در صرف صحو بادل و در صفاء صفات یا عقل و در لطف بانفس
 و در قهر با هوا و از درجه محبت تا درجه معرفت همه نوازش در نوازش گذریش و گذریش بود و خطاب
 در مقام هدایت خوف اقتضا کند و در مقام حسن و لطف رجا و در مقام محبت استی و در مقام
 عشق نیستی و آنچه بیان است ازین حال اینست و این نه بخورد طاقت هر کس باشد و خطاب
 عام در معاملات بود و خطاب خاص در حالات و خطاب اخص در مکاشفات و مشاهدات
 بعضی از سخنان این طایفه در بدایت یا در وسط حال از ایشان صادر شده چون بر طلبان
 او واقف شده اند ازان رجوع کرده اند زیرا که آنچه سالک بتدی برانست در معارف
 کثرتی که ثمره تجلیات صوری است سایر متوسط ازان مستغفر است و آنچه سایر
 متوسط بر آن است در معارف شهودی که ثمره تجلیات نوریت سایر منتهی ازان مستغفر

است و آنچه سابقه منتهی بران است در معارف معنوی که ثمره تجلیات معنوی است مجذوب
 و اصل ازلان مستغفر است و بر حدیث^{له} وانی لا استغفر الله سبحانه فی کل یوم سبعین مَرَّةً -
 شاید صدق این بیان است غرض آنکه بر کثوف و شهود و ذوق معنوی خود اعتماد نکنند تا آنرا
 بکتاب و سنت بر نهند تصرف و را بخا روانند و بطامات و شرهات و شیطیات مغلوبان
 که از مقام سکر ترقی نکرده اند و بصحو نرسیده اند ایمان خود بر باد دهند قال حجت الاسلام دل
 آدمی چون آئینه است که هر گاه روی نگری باید که حق را به بینی و بسیار کس اند که در خود بینگرند
 و حق را نمی بینند و حق را نمی شناسند پس لابد است شناختن آن وجه و آن نظر که آن آینه آن
 معرفتست و آن بر دو وجه است یکی آنکه غامض است و بیشتر فهمها آنرا در دنیا بد
 و آن وجه که همه کس فهم آن تواند کرد آنست که آدمی از ذات خویش هستی ذات حق سبحانه بشناسد
 و از صفات خویش صفات او را از تصرف در ملکات خویش که تن و اعضاء وی است -
 تصرف حق در جمله عالم بشناسد پس بدین وجه معرفت نفس آئینه و کلید معرفت حق سبحانه
 و تعالی شده و قال ایضا و الستن چیزها و قسم است بعضی آن است که در خیال آید چون
 الوان و اشکال و بعضی عقل ویرا دریا بدد در خیال ورنه باید چون حق سبحانه و تعالی و صفات
 او بلکه چون بعضی از صفات تو چون قدرت و علم و ارادت و حیوة که این همه را چگونه نیست
 و در خیال ورنه باید و عقل این همه را دریا بدد بلکه عشق و خشم و شهوت و درد و راحت اینهمه
 چگونه ندارد و در خیال درنیاید و عقل دریا بدد هر چیزیکه در خیال آید ادراک آن ازود وجه
 است یکی آنکه در خیال حاضر آید چنانکه گوئی دروی بینگری و این ادراک ناقص است دیگر آنکه
 در چشم آید و این کامل است لاجرم لذت در دیدار معشوق بیش از آنست که لذت در خیال وی
 نه آنکه در دیدار او صورتی دیگر است مخالف آن یا نیکوتر از آن بلکه او همان است لکن روشن

له چه جای آدمی و حقیقت انسان آینه جمال نمای آنحضرت است و هر چه جاست همه آن آثار انوار
 جمال ذات اوست پس معنی جان نمودار اوست و حقیقت این معنی را جز در فناء فی الله که مقام تجلی ذات است

تراست چنانکہ معشوق را بوقت چاشتگاہ دیدن لذت آن ازان بیشتر است کہ دیدن او بوقت
 صبح نہ ازان جہت کہ صورت بگردیدہ است لیکن ازان روی کہ روشن تراست و مکشوف تر
 شدہ ؛ همچنین ہرچہ در خیال نیاید و عقل او را در یابد و در جہ دار ازان یکی را معرفت گویند
 و در آن درجہ دیگر است کہ آنرا رویت و مشاہدہ گویند نسبت آن با معرفت در کمال
 روشنی ؛ چوں نسبت دیدار شبست با خیال تا از پیش بر نخیزد و دیدار نبود ؛ همچنین علاقہ آدمی با این
 تن کہ مرکب ولیت و مرکبست از خاک و آب و مشغولی وی بشہوات این عالم حجاب او
 از مشاہدہ نہ از معرفت و تا این حجاب بر نخیزد این مشاہدہ پیدا نگرود ؛ و ازین بود کہ
 موسی را علیہ السلام خطاب آمد کہ لن ترانی پس چون مشاہدہ تمام تراست و روشن تر لابد
 لذت این بیشتر باشد چنانکہ در دیدار و خیال و بدین معنی بہ حقیقت بدانی کہ ہمیں معرفتست
 کہ دران جہان بصفت دیگر شود کہ باول بیچ نزدیکی نداشستہ باشد و در غایت روشنی شود
 و آنرا مشاہدہ و نظر و دیدار گویند چہ دیدار عبارت است از کمال ادراک و برای آن است
 کہ این مشاہدہ جہت اقتضا نکنند چنانکہ معرفت درین جہان اقتضا نکر د پس تخم دیدار معرفتست
 ہر کرا معرفت نیست از دیدار محبوب است بہ حجاب ابدی ہر کرا معرفت تمام تر دیدار تمام تر
 پس گمان مبر کہ ہمہ کس در دیدار و لذت دیدار برابر باشد بلکہ ہر کس را بقدر معرفت وی
 بود ؛ و قال ایضا سعادت آدمی در معرفت خدای است سبحانہ و سعادت ہر چیزی در آنست
 کہ راحت و لذت او در آنست و لذت ہر چیزی در آنست کہ مقتضای طبع وی دران باشد
 و مقتضای طبع ہر چیزی دران است کہ او را برای آن آفریدہ اند پس لذت دل دران است
 کہ خاصیت ولیت و دیدار برای آن آفریدہ اند و آن معرفت حقیقت کار ہاست و
 خاصیت دل آدمی این است و ہر چند معلوم شریف تر بود علم آن شریف تر بود و لذت
 آن بیشتر و بیچ موجودی شریف تر ازان نیست کہ شرف ہمہ چیز ہا بوی است کہ آن
 پادشاہ و مالک الملک ہمہ است سبحانہ و تعالی ہمہ عالم آثار صنیع وی است پس معرفتی از
 این معرفت شریف تر نبود و بیچ نظارہ خوشتر از نظارہ حضرت ربوبیت نباشد کہ
 مقتضای طبع ولیت اگر دلی باشد کہ در وی تقاضای این معرفت باطل شدہ باشد

چون تنی باشد که دردی تقاضا بخدای باطل شده باشد و باشد که کل را دوست دارد و از زمان اگر علاج نکند
زود بپلاک شود و بدبخت ابد گردد، همین معرفت است که در آن جهان به صفت دیگر شود که باول
بیچ نزدیک نداشتند باشد چون لطفه که آدمی شود و دانه خرباکه درخت شود و این مشاهده جهت اقتضا
نکند در آن جهان چنانکه معرفت درین جهان پس تخم دیدار معرفت باشد هرگز معرفت نیست از
دیدار محجوبست و هرگز معرفت تمامتر دیدار تمامتر و تفاوت دیدار خلق با آنکه حق تعالی یکبیت
چون تفاوت صورتها بود که در چند آینه مختلف پدید آید یکی روشن تر و بعضی تاریک تر و بعضی کز و
بعضی راست هر که آینه دل بدان جهان برو تا یک یا کج آنچه راحت دیگران باشد همان بعینه
رنج وی گردد و لذتی که از دیدار منجمیان یا بند دیگران نیابند و آنچه عالمان یا بنده امیان نیابند و
آنچه عالمان متقی یا بنده غیر ایشان نیابند و آنچه محبان و عاشقان یا بند دیگران نیابند پس معرفت
کمال سعادت را کفایت نیست تا با او محبت یار نباشد و قال ایضا جمال ربوبیت را نهایت
نباشد چون نظر دل بران بود که حاضر است حال دل همه فرح و شادی بود و آنرا انس گویند
و چون نظر دل بران بود که او را چیزی مانده است حال دل همه طلب و تقاضا بود و آنرا شوق
گویند و این انس و شوق را آخر نیست نه درین جهان و نه در آن جهان و همیشه در آخرت
گویند سر بنائنا قیصر لنا و دنیا کسی خدایرا سجده جز خدای به کمال نشناسد و چون بکمال
توان شناخت هم بکمال نتوان دید لیکن مشتاقانرا این راه کشاده بود تا بر دوام آن کشف و
آن دیدار می افزاید حقیقت لذت بی نهایت بود در بهشت این بود نعیم اهل بهشت که هر لحظه
تازه تر میشود و الا هر چه تمام شد دل از لذت آن آگاهی نیابد همه محبان حق درین جهان و در آن
جهان در میان این انس و شوق میگردند ذات او چیز نیست فرو قایم بخود مستغنی بجمع و جوده و از
غیر خود متصف به صفت کمال از لا و ابداً و نشاید که این ذات غیر واجب را باشد که اگر باشد
لازم آید که واجب و باشد و آن محالست و او را سجده صفات است و صفات او
ذات نیست و وجود نیست و مراد از ذات او شامل صفات اوست چنانکه همه ذات حق است
و سمیع است بصیر است متکلم است علیم است مرید است قدیر است حکیم است
و مراد از وجودی آنکه سلوب نیست ثبوت نیست یعنی به سبب سلب جهل علم بروی اطلاق

نمیکنیم یا به سبب آنکه ما را علم داد او ما علم نمیخواهیم بلکه او را پیش از ایجاد ممکنات درازل الازال
علم میدانیم و همچنانکه احراق و اشتراق را صفت آتش میدانی و هم آنجا که احراق میکند اشتراق میکند
و داخل صفتین آتش را زیان نداد و واجب سبحانه و تعالی هر وقت که خواهد این صفات را از
آتش سلب کند چنانکه احراق از سلب گردد که ابراهیم علیه السلام را نتوانست سوخت و غرق
آب سلب کرد که موسی علیه السلام را غرق نتوانست کرد و صفات او سبحانه و تعالی وجودیست
او را انلا و ابدام سلب نشود و وجود او سبحانه و تعالی ضد عدم نباشد و ند وجود ممکن نباشد و حیات
او ضد موت نباشد و ند حیوة ممکن نباشد و سمع او ضد صمم نباشد و ند سمع ممکن نباشد و بصر او
ضد خمی نباشد و ند بصر ممکن نباشد و علم او ضد جهل نباشد و ند علم ممکن نباشد و ارازت او ضد
جموده نباشد و ند ارادت ممکن نباشد و قدرت او ضد عجز نباشد و ند قدرت ممکن نباشد و حکمت
او ضد غباوة نباشد و ند حکمت ممکن نباشد و نور او ضد ظلمت نباشد و ند نور ممکن نباشد
باقی صفات را بدین قیاس کن زیرا که ضد و ند لازمه امکان است که وجود او نبود پس به بود و
نا بود بر بود او مقابله بود پس بود او ضد نا بود آمد و ند بود دیگر که در وجود با او مشترک است
و در ما بتیت ممتاز و صفات او او را سبحانه ذاتی و وجودی و ثبوتی باشد زیرا که اگر او سبحانه وجود
نداشته باشد دیگر را چگونه وجود دهد اگر چی نباشد و دیگر را چگونه حیوة دهد اگر سمع نباشد چگونه
مناجات و وجودی تواند شنید و اگر تبصیر نباشد چگونه اعمال و احوال بندگان تواند دید و اگر متکلم
نباشد پیغمبران را چینه نظام عالم غیب و شهادت پیغامها حکمی از ایشان بخلق چگونه تواند فرستاد و
اگر عالم نباشد علم بر شما میر و سراسر و استعدادات هر کسی که فراخور چی است چگونه مطلع تواند شد
و اگر مرید نباشد ظهور آنچه در علم اوست بوقتی معین چگونه صورت بندد و وقتی با امری معین و
وقتی دیگر مخصوص چنان بود و اگر قادر نباشد تنقید مرادات بچپ تواند کرد و اگر حکیم نباشد هیچ امری
متیقن و تسلیم نماند و هر کرا این صفات ذاتی بود صفات فعلی نیز بود و اخلاق حمیده نیز باشد
چون رافت و رحمت و ایماح کرده اند که او سبحانه واحد صمد فرد قدیم عالم قادر چی سمیع و بصیر
عزیز عظیم جلیل کبیر جبار رؤف شکیر جبار باقی اول آل سید مالک رب رحمن رحیم مرید حکیم متکلم خالق
رازق است و او سبحانه موصوفست به هر صفت که نفس خود را بدان موصوف کرده است و

مسمی است بہر اسم کہ خود را ہاں اسم خواندہ است و آن سبحانہ با سما و صفات خود ہمیشہ مسمی و موصوف
 بودہ و بہ سبب و جہی از وجوہ ہا مخلوق مشابہت ندارد و ذات و صفات او سبحانہ بذات و
 صفات مخلوق نماند و از ہر چیز کہ ہر مخلوق رود دلالت دارد بر حدوث خلق او سبحانہ و تعالیٰ
 از ان منزہ است و او سبحانہ بر محدثات ہمیشہ سابق و متقدم بودہ است و پیش از ہر موجودی
 او موجود بودہ و جز آن سبحانہ و تعالیٰ قدیم نیست و غیر از ذالہ نیست جسم نیست و شبہ نیست یعنی جسم
 لطیف نورانی و صورت و شخص نیست چہرہ و عرض نیست نہ با او چیزی اجتماع و نہ از چیزی
 افتراق نہ متحرک و نہ ساکن نہ زیادت گردد از آنچه ہست و نہ ناقص گردد نہ البعض دارد و نہ اجزا
 نہ جوارح دارد نہ اعضا نہ جہتہ دارد و نہ مکان بروی آفت طاری نشود و او را خواب نگیرد و وقت
 او را از حال بحال نگرداند و باشارہ مشیران معلوم و محین نگرود و مکان گرد او در نیاید و زمان برو
 نرود و در روی تصرف نکند بچیزی پیوستن یا از چیزی جدا شدن بر سبحانہ و تعالیٰ رد انہود در
 مکان فرد نیاید سبب فکر کرد و نرسد سبب ستر او را حجاب نکند و سبب بصر او را در نیابد نہ بعضی از
 بزرگان در توجہ میگویند کہ قبل بر حق تعالیٰ و تقدس سبقت نگیرد و بعد او را منقطع نگرداند و من
 او را از چیزی بیرون نیارد و عن او باز ندارد و الی ملاحظہ و فی در و در نیاید و ذالہ او را
 در محلی فرو نیارد و اذا او را بزمان مقید نکند و سبب فوقی او را سایہ نگرداند و سبب تحتی او را بر ندارد
 نہ سبب نزدیکی او را مزاحمت نماید نہ پیش و اردنہ پس قبل او را ظاہر نکند بعد او را فانی نگرداند
 کل او را جمع نکند کان او را موجود نگرماند لیس او را مفقود نگرداند خفا او را انپوشاند متقدم است
 بر حدوث قدم او بر عدم وجود او و بر غایت ازل و اگر گوئی سنی او تعالیٰ برستی سابق بود و
 اگر گوئی قبل قبل و بعد از او پدید آمد و اگر گوئی ہا و ہود او و مخلوقند از ان او تعالیٰ و اگر گوئی کیف
 محتجب است ذات او بوصف کردن او بکیف و اگر گوئی این او پیش از مکان بودہ است
 و اگر گوئی چہیت ہوتیت او میان ہمہ شیا است دو صفت در یک وقت جز او را جمع
 نشود و میان صفات او سبحانہ تضاد نبود ظاہر است در عین استتار باطنست در عین
 ظہور ظاہرست باطن قریبی است بعید عزیز و ممتنع است بدین صفات از ان کہ خلق او را
 شبہ کنند فعل ادبی مباشرت تفہیم او بی ملاقات ہدایت او ہا ایما و اشارت کبیر است از

منازعت بمبہما عظیمست از مخالفت فکر با ذات او مقدس است از یکتیب فعل او منزہ است از تکلیف و اجماع کرده اند کہ عیون او را سبحانہ در نیاید و ظنون آنچہ ہر و نرسد صفات او متغیر نشود و اسماء او بتبدل نگرود و ہمیشہ بدین صفت بودہ باشد **هو الاول و الآخر و الظاہر و الباطن و هو بکل شیء علیم و هو السميع البصیر** لیس کہ مثلہ **شیء** برگزیدہ اند کہ او را سبحانہ صفات است کہ او سبحانہ بحقیقت بدان صفات موصوفست از علم و قدرت و قوت و عزت و حلم و کبریا و جبروت و حیوۃ و قدم و ارادت و مشیت و کلام این صفات نہ اجسام است و نہ اعراض و نہ جوہر چنانکہ ذات او نہ جسم است و نہ جوہر و نہ عرض و او را سمیع است و لبصر و وجہ و بیدہ چون سمیع و لبصر و وجہ دیگران باشد و اجماع کرده اند کہ سمیع و لبصر و وجہ و دید صفات او ست نہ جوہر و اعضاء و اجزا و اجماع کرده اند کہ صفات او سبحانہ و تقدس نہ عین او ست و نہ غیر او کسی را کہ گوید اسم عین مسمی است باعتبار آنکہ اسماء حق سبحانہ تعالی ذات مقدس او را ثابت بودہ است از لا و ابد و خواہد بود و محدث نیست باید کہ او را تکفیر نکنی و کسی را کہ گوید غیر مسمی است باعتبار آنکہ این حروف مقطعات کہ از مخارج مخلوقہ بیرون می آید محدث است ہم تکفیرش نکنی پس آنہا کہ گفتہ اند کہ نہ عین است اورتہ غیر است باعتبار آن کہ گفتند کہ حق سبحانہ فرمودہ است **وَلِلّٰهِ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰی** و جوہر اسما ثابت شد مرذات و صفات حق را بفرمان او پس اگر عین گوئیم باعتبار نظر فرقہ اول روا بنا شد و اگر غیر گوئیم باعتبار نظر فرقہ دوم خطا باشد پس لا غیر و لا عین گوئیم تا بہ فرمان حق سبحانہ و تعالی ہم اثبات کردہ باشیم و ہم مرکب صحیح نشدہ و معنی اثبات صفات مرذات باری را سبحانہ نہ آن

لہ جنبی اکابر و مصنفات خود نوشتہ اند کہ صفات غیر ذات اند من حیث ما یفہم العقول و عین ذاتند من حیث التحقق و الحصول مثلاً عالم ذاتست باعتبار صفت علم و قادر و مرید باعتبار ارادت و شک نیست کہ اینہا چنانکہ بحسب مفہوم باید کہ متغایرنند مرذات را نیز متغایرنند اما بحسب تحقق وستی عین ذاتند بان معنی کہ اینجا وجود متعدد نیست بلکہ وجود نیست واحد و اسماء و صفات و نسب در اعتبارات او ۱۸ -

است کہ اور ابدان صفات احتیاجی ہست و یا ایجاد اشیا و فعل او در ان اشیا بواسطہ این
 صفات است لیکن منخیش نفی اضداد این صفات است الذات و آنکہ در نفس خود ثابت
 است و بحق قائم و معنی اثبات علم و قوت نفی جہل و عجز محسوب نیست بلکہ مراد اثبات علم و قدرت
 است چہ اگر نفی جہل و عجز کسی عالم و قوی بودی بایستی کہ مردہ چہ نفی جہل و عجز ازو عالم و قادر بودی
 و همچنین در ہمہ صفات باید کہ این معنی بدانی و بدانکہ وصف کردن ماحق سبحانہ را بدین صفات
 صفتی نیست اورا بلکہ صفتی است ما را و انہا راست است از صفات او تعالی کہ قائم است بدو و
 ہر کہ حق را سبحانہ وصف کند بہ صفتی کہ بہ حقیقت آن صفت او را در قرآن و حدیث ثابت نشدہ
 باشد در روئے گفتہ بود بہ حق سبحانہ و تعالی و ذاکر بود اورا بوصفی کہ نہ صفت او باشد و فرقت
 میان ذکر و وصف برائے آنکہ ذکر صفت ذاکر است نہ صفت مذکور و مذکور بذکر ذاکر بود اما
 موصوف بوصف و اوصف موصوف نبود چہ اگر وصف و اوصف صفت موصوف بود باید کہ اوصافی
 کہ مشرکان و کافران حق را سبحانہ و تعالی وصف کردہ اند از ولد و زوجہ و نذ صفات او باشد و
 حق تعالی ذات خود را تنزیہ کردہ ازان اوصاف بقولہ تعالی سبحانہ و تعالی عما یصفون پس حق
 عز و علا موصوفت بصفات کہ قائمت بدو و از وی جدا نیست چنانکہ می فراید و لا یحیطون
 بشئی من علمہ و قال عمر ذکرہ انزلہ لعلہ و قال اللہ تعالی ما تحمل من انشی و لا تضیع
 بعلمہ و قال اللہ تعالی ذوالقوۃ المتین ذوالفضل العظیم فللہ العزۃ جمیعاً ذوالجلال
 و الاکرام و اجماع کردہ اند کہ میان صفات حق سبحانہ و تعالی تغایر نیست و علم او نہ قدرت او
 نہ غیر قدرت او و همچنین صفات دیگر از سمع و بصر و دید و سماع او نہ بصر او نہ غیر بصر او
 ہچنانکہ بصر نہ سمع است و نہ غیر سمع و اختلفوا فی لایان و المحبب و النزول و جمہور این طایفہ
 بر اند کہ اینہا صفات حق سبحانہ چنانکہ لایق بود مر حضرت اورا سبحانہ و ازان عبارت نتوان
 کرد الا بقدر آنچه در قرآن و حدیث یا ہند و ایمان بدان واجبست و بحث ازان واجب
 نیست : محمد بن موسی واسطی گفت چنانکہ او سبحانہ بی علتست صفات او ہم بی علتست و
 ظہور صمدیت او سبحانہ خلق را از اطلاع بر حقائق صفات و لطایف ذات او تعالی و تقدس
 و نا امید فالوس کردہ است و بعضی این صفات را تا دلی کردہ اند و گفتہ اند کہ معنی ایقان

رسانیدن حاجت سائلست بدو معنی نزول آنست که روی چیزی در خود کند یا به صفت انصاف
 لطف روی در آن چیز آرد و همچنین قرب او کرامت اوست و بعد از امانت او همه صفات متشابه
 برین قیاس و اختلاف کرده اند در آنکه حق سبحانه در ازل خالق بود یا نه جمهور از ایشان و بیشتر
 از متقدمان و بزرگان گفته اند که روا نباشد که حق سبحانه و تعالی را صفتی حادث شود که در ازل
 او سبحانه مستحق آن صفت نبوده باشد و او سبحانه و تعالی نه برای خلقت خلق مستحق اسم خالق گشته
 نه از برای احداث برآید و تصویر و صور اشیا مستحق اسم باری و مصور شده چه اگر تمامی او مخلوق و
 ایجاد و تصویر و غیره که به مخلوق تعلق دارد و بودی در ازل ناقص بودی گفته اند که حق سبحانه و تعالی
 در ازل خالق و باری و مصور و غفور و شکور و رحیم بود و همچنین موصوف بود در ازل به صفتی که
 نفس خود را بدان وصف کرده است همچنانکه موصوف بوده بعلم و قدرت و عز و کبریا و قوه و
 همچنین موصوف بوده به تکوین و تصویر و ارادات و تخلیق و کرم و غفران و شکر ذوق نکرده اند میان
 صفات افعال و غیر آن چون عظمت و جلال و قدرت و علم برای آنکه چون ثابت شد که حق تعالی
 سمیع است و بصیر و قادر و خالق و باری و مصور و این صفات مدح است مرحق را سبحانه و
 اگر بواسطه خلق و تصویر و باری مستوجب این صفات مدح شدی احتیاج او تخلق لازم آمدی
 و احتیاج از علامته مخلوق و محدث است تعالی عن ذلک و دیگر اگر در ازل خالق و مرید
 نبوده باشد بعد از آن خالق و مرید شده ذات او محل تغیر و زوال باشد و حال بحال گردد و
 این عین اقوالست که ابوالسیم خلیل صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیہ از ذات او سبحانه تعالی
 نفی میکنند و قال لا احب الا فلیین و همچنین خلق و تکوین و فعل صفات حق است و او بدان
 صفات در ازل موصوف بوده و فعل و تخلیق و تکوین غیر مخلوق و مفعول و مکون است که اگر
 فعل و تخلیق و تکوین غیر مفعول و مخلوق و مکون نبودی بالستی که به نفس خود موجود و مکون بودی چه
 از حق سبحانه و مان صفات اثر غیر از آن نیست که نبودند بعد از آن بوده اند و بعضی از آنکه همیشه
 خالق بود منح کرده اند چه کون خلق با او سبحانه در قدم لازم آید و آن مح است و اجماع کرده اند
 که همیشه مالک و آله در رب بودند و مر بوب و نه ملوک و همچنین جائز باشد که خالق و باری و
 مصور بود و مخلوق بود و مصور نبود در اسماء الله سبحانه اختلاف کرده اند و بعضی گفته اند

اسماء اللہ علیہ وسلم اندونہ فیرا وچنانکہ درصفات گفتہ اند و بعضی گفتہ اند کہ اسماء اللہ علیہ وسلم
 مسمی اند نزد علماء و مکاشف اسماء و صفات از قبیل مترادفات اسمت و در تشعب اسماء و
 تولد آن از اختلافات معانی و تغایر اعتبار راست اسرار بسیار است کہ قوۃ فکر بشری
 از تصور آن قاصر است و تفصیل آن زیادہ از اہست کہ در حد حصر آید لیکن مجموع آنرا در
 سہ قسم آورده اند صفات ثبوتی و اضافی و سلبی حی و عالم و مرید و قادر صفات ثبوتیت و این
 الفاظ اسماء اسماء است معز و بدل و محطی و مانع و محی و ممیت و فناء و نافع و قابض و باسط صفات
 اضافی اند کہ آن ہمہ از نسب و اضافات می خیزد و قدوس و غنی و امثال آن صفات سلبی اند کہ
 سلب نقصان و حاجت و آنچه منافی کمال است از حق سبحانہ میکنند و جملہ اسماء را در دو قسم
 آورده اند قسمی از ان دلالت میکنند بر ذات اور سبحانہ دہشت آن دلالت بر صفاۃ اور سبحانہ
 دارد و قسمی دیگر دلالت بر افعال وارو و باشد کہ یک اسم مشترک باشد میان دو قسم یا بیشتر
 از ان اقسام و چون در معانی و بطون اسماء فکر کنی حقیقت آن معنی معلوم و محقق شود ترا
 علماء اسماء چنین آورده اند کہ چون بندہ بر اسرار اسماء واقف گردد و خواص و تاثیر ہر یک
 از ان اسماء بداند اگر نبی باشد بجز و آنکہ آن اسم را بر دل بگذراند و قصد ظہور تاثیر آن کند
 تا در حال در عالم غیبات کہ خارج است آن تاثیر پیدا گردد چنان شود و معجزات از ان
 خالی نہ باشد و اگر ولی باشد چون اسم را بدل یا یاد کند و زبان حال او قائم مقام قال
 گردد و آن طلب ظہور از جہتی مصلحتی باشد کہ محض دینی باشد یا دنیائی اثر آن البتہ
 در خارج پیدا گردد و ولایت و کرامت از ان خالی نیست و اگر عالم باشد و روح قصد تاثیر و
 جریان علی القلب و اللسان و التوجہ التام الیہ فی وقت معین یلیق بہ اثر آن البتہ ظاہر
 گردد و همچنین مومنان را بجا و امت بران اثر ہا پیدا شود چہ ہر اسمی را حکمتی است و ہر حق
 را حقیقتی چون اللہ گوید یعنی آن بداند باید کہ دل آن والہ حضرت او شود و اگر غیر او
 نترسد و ہدل و همان عبادت حضرت او کند سبحانہ و چون الرزاق گوید غم روزی در دلش
 نہاند اگر چہ در زمین علف نرود و همچنین از ہر اسمی نصیبی بگردد و از مسخ و مخطوط گردد
 و بان عمل کند تا مظهر آن اسم شود و بعلم لدنی کہ آن علم وراثت است برحد و بجزرد

فخواندن آن اسم فضاحت نکند و چون بمسمی مشغول شود از خدا خوانی بخدادانی برسد و در بهشت معرفت برسد و درین زندگانی چه بزرگان گفته اند آن فی الدنيا جنة من دخل فیها لم یشتق الی الجنة و ہی معرفتہ اللہ سبحانہ و تعالی و اشارة بر اسمی را باید که فهم کند بمقتضای آن عمل کند و چنانچه مذکور شد و تسمیة عز و علا بالاسماء توفیقیة ای متوقف اطلاقها علی الاذن فیہ و ذلک للاحتیاط احتراز عما یوهم باطلا لعظم الخطر فی ذلک و الذی و روبرو التوقیف فی المشهور تسعة و تسعون اسما فلخصتها احصاها - اللہ اسم خاص بذاتہ لا یوصف به غیره و قبل اسم جامد و قبل مشتق و اصله الاله حذف الهمزة لتقلتها و ادغم اللام و هو من الہ اذا تعبد و قبل من الولد و هو الحیة و مرجعها صفة اضافیة و قبل هو القادر علی الخلق و قبل هو الذی لا ینزل الا ما یرید و قبل من لا یصح التکلیف الا منه فمرجعہ صفتہ سلبیة آنکہ مستحق عبادتہ او باشد بر اطلاق و غیر او را نتوان پرستید نفس پرستی و هو پرستی بیاید گذاشت و خلاف فرمان او نباید کرد و روا نباشد که در مراد وی خلائی افتد و آفریدگاری او را سزا است باید که دل خود را جای او سازی و متحیر و مدبوس او گروی و او را قادر دانی برگرفتن خویش تا ترک مخالفت بر تو آسان بود و نفس را بدین معنی سرکوفتہ داری و بدانی که آنچه بر تو میرود همه بر حسب ارادت او است بجان یار دوست بکشی و تکلیف دوست بدوست باشد اگر بمقتضای فرمان دوست عمل کنی دعوی محبت درست نباشد کی از صفات ذمیرہ نفس دعوی الہییت بود چه نفس خواهد که خلق پیوستہ او را تنها گویند و در او امر و نواهی طاعت او را دارند و محبت او را بر همه اختیار کنند و از و خائف و ترسان باشند و در جمیع احوال حکم او را بر همه حکمها اختیار کنند و در جمیع احوال تمسک باذیال رحمة او نمایند چنانکه حق سبحانہ و تعالی بدین احکام بندگان خود را مطالبہ می نماید و این عین دعوی الہییت است و سازعت ربوبیت است و صفت فرعونیت است این صفت را بنسبت نکند الا ظهور سلمان شریعت تا از خود پرستی بخدا پرستی بیرون آیند و روح موسی وارد

۱۵ و الہیہ مراد راست و الہییت قدرت بود بآفریدن و پدید آوردن چیزها و او قادر است بر ایجاد و اختراع و الشا و ابداع قدرتش را فتورنی و قولش را قصورنی ۱۸

را متوجه نفس گرداند و سینه را از تار و پود شجره هوا بازستاند و هواهای او را منقاد شریعت
 گرداند تا نفس در کافری نه بماند و دیگر از اخلاق ذمیه نفس عبودیت هواسست نفس همواره
 خواهان بود که بر شتهیات و لذات حسنی اقدام نماید و مرادات طبیعت در کنار او نهد و مگر
 مطاوعت و انقیاد هوا بر میان بندد و با خداوند سبحانه در معبودیت شریک گیرد. بقوله سبحانه
 افرات من اتخذ الهه هواءه و این صفت را مغلوب نگرداند مگر مبارز صفات دلی که آنرا
 معرفت و زهد گویند اگر او را سبحانه به معبودی بشناختی و دل از رغبت غیر او بپرواختی عابد او شدی
 با خلاص چه دیگر از صفات ذمیه او و جنود سیئه او نفاقست و در اکثر احوال ظاهر نفس با
 باطنش موافق نبود و غیبت و حضور مردم پیش او یکسان نباشد و در حضور مردم رادح
 گویند و در مواجهه اظهار صداقت و در غیبت برخلاف آن بود با خالق و خلق در مقام
 تلون باشد قبح این صفت به صفت صدق و مکن در آن دست دهد و دیگر از صفات
 ذمیه او ریاست و مرآت است که پیوسته نفس در بند آن بود که خود را در نظر مردم بموجبیات
 محامد ایشان آراسته دارد اگر چه نزدیک حق سبحانه مذموم بود چون تکاثر با موال و تفاخر
 بدان و کبر و جباری و استغناء و هر چه پیش خلق مذموم بود و احترام نماید اگر چه نزدیک حق سبحانه
 و تعالی پسندیده بود چون فقر و عجز و مسکنت و این صفت را مغلوب منکوب نگرداند مگر
 معرفت ذل عجز و حقیری مخلوقات را که آنرا در ظهیر سلطان الهیت توان دید و نفس مرانی
 بر مثال آتش است صفت خوب را که نور است اظهار میکند و صفت زشت را که احراق
 است می پوشد و این صفت مذموم که نفاق و ریاست بآن دو صفت محمود که اخلاص
 و صدقست از دل مدفوع گردد و چون دانستی که دل به سبب مزاحمت نفس از جوهر ایمان
 و توحید و اخلاص و ثمرات ایشان که عبارت از ان قاصر است و اعدت لعبادی الصالحین
 مالا عین رات و لا اذن سمعت و لا خطر علی قلب بشر بآن ناطقت بازمیماند دل را
 شناختن و بر نصرت او بر نفس در ملازمت اهل ریاضت و ارباب وصول شناختن و
 از ایشان تعلیم آن گرفتن تا بآن سبب اسرار و حقایق اسماء کثرت دل گردد و تعلیم
 مداومت بر اذکار از ایشان گرفتن تا چیزی از خواص دل ظاهر شود و او را از ذل عبودیت

نفس برهاند از اتم مهیات است و معرفت دل کما هو متعذراست و عبارت از آن متغییر
بسبب دوام تقلب او در اطوار احوال و ترقی او در مدارج کمال ازین جهت او را قلب خوانند
و چون احوال مواهب الهی اند و مواهب او نامتناهی تقلب و ترقی قلب در مدارج کمال
و معارج جمال و جلال از بی نهایت بود لاجرم اوصاف و احوال او در حد و عدد و حد نگیرد
هر که در تحدید و تعدید او سخن راند اگر بحقیقت درنگ و یقین بداند که چه تعیین حد ادرک
و تعیین نصب استعداد خود از آن نکرده است چندین غواص بحار معارف در بحر معرفت
دل غواصی کردند و هیچ یک بقعر آن نرسیدند و استیفاً گفته عجائب و غرائب او نکردند و
نیز نه هر که از اثر می یافت از آن اثر خبر باز داد یا هر که ادرا از آن گوهر شبنم بچنگ افتاد بر طبق
عرض تهاد و دل در وجود انسان بر مثال عرش رحمن است عرش قلب اکبر است در عالم
کبیر و قلب عرش اصغر در عالم صغیر و در اصور تنبیه حقیقی چنانکه بر عرش را صورت امضغه
صنوبری است که در جانب الیراز بدن و ولایت است و حقیقت اول طیفه ربانی و دل
لیتجه روح است و نفس و روح میان هر دو متجاذب و قطار و واقع روح خواهد که نفس را
بعالم خود کشد و نفس خواهد که روح را مطیع خود سازد و همیشه درین تجاذب و تنازع می باشند
گاه روح غالب میشود و نفس را از مرکز سفلی به مقام علوی می کشد و گاه نفس غالب میگردد
و روح را از اوج کمال به حضیض نقصان میکشد و دل تابع او بود که غالب گردد تا
آن گاه که ولایت وجود کلی بر یکی مقرر شود و دل بر متابعت او قرار گیرد و سعادت و شقاوت
مرتب است برین دو انجذاب اگر سعادت ابدی و عنایت ازلی در رسد و روح تا مدد
توفیق ارزانی دارد تا قوت گیرد و نفس را مغلوب گرداند و از تشنگت زراع او برسد و
بکلی از نفس اعراض کرده و خلاص یافته بر مشاهدۀ آن حضرت اقبالی نماید دل نیز بر
متابعت او از مقام قلبی که تقلب لازمۀ اوست به مقام روحی مرقی و متصاعد شود و در
مقرر روح قرار گیرد آن گاه نفس نیز در پله دل از محل و مقرر خود که عالم طبیعت است بیرون آید
و در پی دل که فرزند اوست برود و به مقام دل برسد چنین دل مومن است که در وی هیچ فیه
کفر و شرک نبود اگر نحوذ بالله حال بر عکس آن بود و آثار شقاوت و سخط ازلی در رسد

و روح مخدول و نفس منصور گردد و قلب روح را بجانب خود کشد و روح از مقام خود به محل
 قلب رود و قلب از محل خود به مقام نفس نزول کند و نفس به در زمین طبیعت و اغراض
 از شریعت را منحرف گرداند - این چنین دل کافر بود که سرنگون باشد و سواد کفر همه گی او را
 گرفته و اگر تصرف کلی از هیچ طرف واقع نبود و تجاذب و تنازع واقع بود و لیکن جانب نفس
 قوت دارد و دل در میان متردد و میل او به نفس بیشتر باشد آن دل و منافق بود و خلاص
 ازین احوال بزرگ بسیار بود ازین جهت گفته اند که هر که روزی هزار بار بگوید اللّٰهُ صاحب
 یقین شود **الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ** ای مریدان انعام علی الخلق فمرحبها صفة الصلوة تفسیر
 رحمة ارادت نعمت است رحمن آنست که رحمت صفت اوست و رحمت ارادت نعمت
 اوست یعنی خواسته است که نعمت دهد بر اهل طاعت در آن جهان پس صفت ذات بود و
 اگر گوئی نعمت میدهد صفت فعل بود و درست آنست که میان این دو اسم هیچ فرقی نیست
 از روی معنی یعنی بزرگ بخشش و بسیار بخشایش یعنی معیض کمال صوری و معنوی که دوست
 و دشمن پرورده نعمت اوست خاصه بر مؤمنان بجاون ایمان و بهشت جاودان چون منعم او
 باشد و نعمت با ازان او باشد چشم انعام و احسان از غیر او بسته داری و بخشایش از غیر او طبع
 نداری و چشم دل تو بمنعم تو نبینا شود تا از نعمت به منعم مشغول باشی و بر بندگان او بخشائی و مظلوم
 را از ظالم خلاصی دهی و حاجت همه محتاجان براری و به نفس خود بنا کردن معصیت به بخشائی گفته اند

له و هما اسمان للمبالغة من رحم والرحمة فی اللقمة رقة القلب و هو یقتضی التفنیس والاحسان علی
 من رقة لفرحة اللّٰه علی العباد و اما ارادة الانعام عنهم فلیكون اسمان من صفاة الصفات الذات و نفس الانعام
 والدفع فیعودان الی صفات الاحوال والرحمن المبلغ من الرحیم لزیادة بیانه و ذلك الی وحدت تارة باعتبار الكمیة
 و اخرى باعتبار کیفیة و علی الاول قبل باحسن العنیة نعیم المطوسن و اسكاه و یارحیم الآخرة تخص الموسی و علی
 الشناة قبل یارحمن انه نباد الآخرة و حیم الآخرة لان النعم الاخریة عظیمة و النعم الدنیویة یتقضى
 جلیل و حقیر تام و غیر تام و كان المنعم هو المنعم الحقیقی تام الرحمة عیم الاحسان و لذلك لا تطلق علی غیره
 و خط التام من هذین الاسمین ان یتوجه لیسره الی جناب قدسه و یتوكل علیه و یتجى فیما یتنعم له الیه - باقی بر...

کتاب

ہر کہ بعد از ہر نمازی صد بار بگوید الرحمن غفلت و فراموشی و سختی دل از دل او برو و دوسر کہ ہر روزی
 صد بار الرحمن گوید دشمنان بروی مہربان گردند **الملک** ای عزیز و یزدل و لایزدل فمرحبه صفتہ
 فعلیتہ و سلبتہ و قبیل التام القدرۃ انکذبت و جبر اطلاق از وی بود کسی را بروی امر و نہی نباشد و ادب پادشاهی
 است کہ دنیا و آخرت ملک و ملک اوست و گردن ہمہ ملک داران شکستہ تہر و غیرت اوست و نذر
 ارباب معافی حقیقت ملک قدرت است بہ ابداع و انشاء این صفت حق است و پادشاه حقیقی
 آن است کہ او را عزل نیست و محویش را ذل نی و حکمش را ردنی و حکمتش را سفرنی و او را
 ندنی و از وی بدنی چون ملک او باشد باید کہ لوح دعاء ووی بشکنی دیدہ کبر و منی را بر کنی و قہر اضافہ
 بشکنی و مالک مطلق را ملک مسلم داری و حکم او را مقدم داری و بعبادت و فرمان او روی آری و
 ارباب ملک را ہمہ عاجز دانی و بر ہمہ زیر دستان بہ نجشانی و خلاف فرمان او را رواناری و او را
 برگرفتن و بخشودن خود توانا بینی و بدانی کہ پادشاه و شاہنشاه تو با تست کمر خدمت او بندہ دار
 بر میان بندی و بملک چند روزہ مغرور نشوی و از عہدہ نعمت ملک بیرون آئی و دایم التجا بصفہ
 ملکی او سجانہ داشته باشی تا شر غیر از تو با زار **القدر** ای المبراعن المعائب و قبیل

تذکرہ

لہ لما فہم بہما انہ المنعم الحقیقی المولی المنعم و یجاون المظلوم و تصرف الظالم و یدفع عنہ ظلمہ یا الطرق الاحسن والوجه
 الاجمل دون الادرا و یجہدنی اثار المعاصی علی احسن ما یستطیعہ من الطرق و یسع فی استدعا الختاجین بقدر وسعہ
 لہ معنہ ذوالملک والمراد القدرۃ علی الایجاد والاشرا لیکون من اسماء الصفات و قبیل التصرف فی الاشیا
 بالخلق والابداع والاموالاجیا - فیکون عن اسماء الافعال ووظیفۃ العارف من ہذا الاسم ان یعلم انہ المستغنی فی ذاتہ و صفاتہ
 عن کل شیء وان ما عدہ مضتقر الیہ فینتغنی عن الناس راسا ولا یرجو ولا ینجأ الا یاہ و لا یتذلل الا حد سواع و یتخلق بہ
 بالاستغنا عن الغیر والاستبداد بالتصرف فی الملکہ الخاصہ من قلبہ و قالیہ والتسلط علی جنودہ رعایا ہ من القوی بوارع
 استعمالہ فیما فیہ صلاح المیزان ۲۲
 لہ من القدس و ہوالطہارۃ والراحۃ ومعنہ التشریہ عن سماء النقص و جیات الحدوث بل المراد عما یدرکہ
 حص او یتصورہ خیال او لیجہۃ الذہن و ہم او یحیط بہ عقل و علی من اسماء التشریہ و حظ العارف منہ ان یتحقق ان
 لا یتحقق الوصول الابدالعروج من عالم الشہادۃ عالم الغیب و تشریہ السر من التیمات و المحسوسات
 والطوائف حول العلوم الکتابیہ والعلوم الازلیتہ المراد عن تولقات الحسن والخیال شوقا الی لقاء
 مقصود لہم علی معارفہ و مطالعہ و جمالہ حتی یصل الی جناب فیئزل جموعۃ القدس ۲۲ الی

لا یدرک الا وہام والابصار فصفة سلبيته آنکہ هیچ نقصان را بروی راه نہ داند دریافت کنہ ذات
او سبحانہ سگان خاک واقطان افلاک آگاہ نہ بندہ باید کہ باطن را از تعلقات بشریت و ہوا
بس نفسانی و وساوس شیطانی پاک دارد و یہ نفی خاطر دل را از خطور اغیار صاف گرداند و
ظاہر را بہ متابعت شریعت پاک دارد تا شایستہ درجات قدس انس شود و در پاکی دل این
اسم را اثر تمام است گفتہ اند کہ ہر کہ بوقت زوال ہر روز صد بار بگوید دل او پاک شود۔

السلام ذوالسلامة عن النقا یصل سلبيته وقيل منه وبه السلامة ففعلية وقيل لیسلم علی
خلقه قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ الرَّحِيمِ وَصَفَةٌ كَلَامِيَّةٌ سَلِيمٌ اسْت
از آنکہ ویرانندی بود و مثل بود و سلیم است از وصف ہمہ مخلوقات او را هیچ علتی و آفتی و عجزی
و ضعفی نبود و نہایت خود پاک است از آنکہ تروی را پاک گوئی چه در ذات او هیچ عہارت نرود
و بخت بندہ ہمہ سلامت ہا او است چون بہ پاکی و بی عیبی او را سبحانہ دانستی باید کہ خود را نیز از
صفات ذمیرہ نفسانی پاک گردانی بہ صفات حمیدہ روحانی متصف گردی و بندہ گان از
ز تو بہ سلامت باشند و بافتشای سلام اقدام نہائی و این اسم را از برای خلاصی بیماری تن از
تلت ہا و از برای بیماری نفس از رعایت ہاء معصیت و سفتہ ہاء ذمیرہ او اثر تمام دارد
گفتہ اند ہر کہ صد و پانزدہ بار از برای دفع بیماری بگوید صحت یا بد المؤمن من المصدق
نفسہ و رسلہ اِنَّا بِالْقَوْلِ نَصَلِّبُہٗ كَلَامِيَّةٌ اَوْ مَخْلُوقِ الْمَعْجَزَةِ لِفَعْلِيَّةٍ وَقِيلَ الْمُؤْمِنُ بَايَانٌ مِنَ الْفَرْعِ
الاکبر اِنَّا لِنَفْعِلُہُ الْاَمْنِ اَوْ بَاخْبَارِہٗ اَنَّهُ اَمَانٌ وَبِنَدِہٖ اہل ایمان است از عذاب و آرام
بہندہ دل و دوستان است از حساب و ایمن کتدہ است دل بندہ گان را از ظلم ہر ایشان
ایمن است از زوال و اقراض و ایمن است الا فت و اضرار و استوار دارندہ مومنان

لہ السلام اسم مصدر و مصدر نحت والمعنی ذوالسلامة من کل آفة و لقضية ای الذی سلم ذاته عن الحدوث

والعیب و صفاتہ عن النقص و افعالہ عن شر المحض فانما مرادہ من السرور فی مقتضیہ الشرط لالانہا کذلک

یتضمنہ من الخیر الغالب نزل الی بشر عظیم تا المقضی والمنعول بالذات ہوا الخیر والشر داخل تحت القضاء

حلی ہذا یکون من اسماء التثنیہ ۱۸ الی

است و اقرار و تصدیق و تحقیق کننده است مر و عده ہا، خود را برای اہل ایمان و لکن نشاید کہ
 مومن را ہم نام خدای گوئی کہ اورا ہم صفت لازم آید چہ اسم صفت است مستحق را و خدای را
 سبحانہ ہم صفت روانہ و چہ نامہا، او سبحانہ اورا قدیم است و نامہا، مومن محدث ہر دو برابر
 کی بود چون بدانتی کہ امان دہندہ اوست از سہمہ آفت ہا امان از وی خواہی و اہل حق را از
 خود امان دہی و سایر خلائق از اغترار و اضرار تو ایمن باشند درین اسم و گفتن آنرا دفع از
 شر نفس و شیطان و دفع شر دشمنان و آفت و علت ہا اثر تمام است گفتہ اند ہر کہ این
 نام را با خود وارد از غارت ظاہر و باطن ایمن کرد و دعوان و شیطان را بروی قدرت بنا شد۔
المہمین۔ الشاہد فسر بالعلم وبالصدق وبالقول وقیل الایمن ای الصادق فی قولہ
 گواہ راست بر خلق است بہر چہ میکنند و لایخفی علیہ شیئی و بہر چہ میگویند بزرگتر از انست۔
 کہ وہم خلقان بوی محیط گرد و آنچه وعدہ کردہ است راست وعدہ کردہ است و آنچه
 وعید کردہ است راست و عید کردہ است بدانند آنچه کہنی و نیک نگاہ دارندہ کردار تو بودہ
 و پناہ جای و امان ہمہ ترسندگان بود و چون آنرا بہمینی دانستی و بگوایی کردار ہا و گفتار ہا
 اعتقاد کردی بمقتضای آن عمل کنی کاری و گفتاری کہ پسندیدہ او نباشد باید کہ کنی و چنانکہ در حق
 خود کنی و نگویی نسبت بخلق نیز کنی و نگویی و راست گوی باشی و طریق راست در کردار و گفتار
 مرغی داری و طریق امانت بسپاری و پناہ جای و کہف امان خالیفان باشی و دانشراں بر باطنہا
 این اسم را اثر تمام است و گفتہ اند ہر کہ بعد از غسل صد بار بگوید بہ اشرف باطن شرف گردد
العزیز الغالب فی الملکیۃ القاہر علی الاعداء و قیل لا آتک کہ ولا اثم و قیل لا یحیط عن
منزلۃ و قیل لا مثل له و قیل یعذب من اراد و قیل علیہ ثواب العالمین و قیل القادر والعزیز و
القدرۃ ومنہ المثل عزیزاً بزرگوار کہ اورا ہمتا نشاید و عزیز کند اورا کہ خواہد و ہر چہ خواہد تواند کرد
 و غالب بود بہ ہمہ چیز ہا و هیچ روی از وی گریزد و گریز نباشد و چون اورا بہ عزیزی دانستی عورت
 خود در طاعت او طلب کنی و از خواری کہ در مخالفت اوست حذر کنی چہ او مالک تست و تو مملوک

بہر چہ

بہر چہ

سے۔ سل من عزیز بزرگ یعنی کسی کہ قدرت و او سلب نمود یعنی باز گرفت۔ ای من قدر سلب

اوقا ہر است و تو مقہور او چہ اور از منزلت خداوندی عزل نیست و او را مثل ما نند نیست
 و او پدر و پسر کسی نیست و او را زن و فرزند نیست و در کردار ہا چشم بر عطاء اداری و کارا ز برای
 طلب رضای او کنی و از مخالفت فرمان او حذر کنی و او را بر گرفتن خود قادر یابی و بر کردار خود حاضر
 دانی و در کفایت حوائج خود و طاعت او بکوشی در بی نیازی و عدم احتیاج بغیر این اسم را اثر تمام
 است گفته اند ہر کہ چیل روز بعد از نماز با دعا و چیل و یکبار این اسم بگوید بہ یکس محتاج نشود -
 الجبب اس من الجبر یعنی الاصلاح دمنہ جبر العظیم وقیل یجبر خلقہ علی ما یرید وقیل یمنع لاینال و منہ
 نخلتہ جبارۃ اذا طالت ظلمات فامتنعت من ان ینال وقیل لایئابی بجاکان و بہالم یکن بہ بزرگواری و
 بصلاح آرنده کار ہا اوست و شکنندہ کامہا و قہر کنندہ خلایق اوست و بر آنچه خواہد
 بندہ گان خود را بران دار و در تصرف عقول و اوہام در نیاید و آنچه خواہد کند کسی را بروی
 اعتراضی چون او را بجباری دانستی اصلاح کار خود کن و ہمہ کردار ہائے خود را بموجب
 پسند او بہ صلاح آری تا اگر آن کردار را بہ ہمہ آسمانیان عرض کنند کسی را بروی اعتراضی نبود
 و ہمہ او را بہ پسند و جبر و نقصان معصیتہا کہ از تو دور وجود آمدہ بمقتضای اصلاح و طاعت
 بجای آری و غفلاتی کہ در زیدہ باشی بشاہدہ جمال رب الارباب بحضور بان جناب منجر گردانی
 و جبر بر بندہ گان او روانداری و باصلاح نفس خود و سرور روح خود قیام نمائی و در صلاح
 کار بندہ گان او بکوشی و در دفع شر جباران و ظالمان این اسم را اثری تمام است - گفته اند
 ہر کہ بعد از مسبغات عشر بیست و یکبار بخواند بدست ہیچ ظالمی گرفتار نشود -

ایست

ایست

الخطیب س ای انتفت عہد صفات النقص وقیل حصل لہ جمیع صفات الکمال آنکہ او صاحب
 کمال الہیت جز او را نشاید و افعال عظیم کند ہر چند آن فعل نزد وی حقیر بود در جنب مقدور
 او سمانہ و او سمانہ بزرگواری شریکیست کہ عقل کندہ او را در نیاید چون او را بہ بزرگواری دانستی
 خود را حقیر و ذلیل او بینی در تعظیم او بہ بندہ گی ادانسی الغایت بکوشی تا غایتی کہ عظمت او تمامی ترا
 ترا فرو گیرد تا ہیچ چیز را بہ نزد تو عظمت نماند و از بزرگواری او فرمانہا برداری و پررگ داری
 و دوستان او را نیز بزرگ داری چہ ہر چہ تعلق بدوست دارد دوستی آن چیز نیز از دوستی
 بدوست بود و بزرگی و دوستان و حقارت دشمنان این اسم را اثر تمام است چہ گفته اند

المتکبر

الخالق الباری

هر که این نام را بسیار گوید عزیز و مکرم گردد و المتکبر متفعل من الکبر کا المتفرد من الفرد
 و المتوحد من الواحد معناه ما قبل فی العظیم الی آنکه سبکیش را انقیاد کنند و سبکس را بروی طاعت
 نباشد و به تدریج و مشوره کس کار نکند و بزرگی و بزرگواری غیر او را نرسد چون او را بکبر یابی دانستی
 حقیر بلند سمیت باشی که از دنیا و عقبی جز بقاء او آرام نگیری و کبر و تکبر او را رسد در صفات
 او کس او را منازعت نکند این اسم را در طلب بزرگی اثری تمام است گفته اند هر کس در
 بستر حلال خود پیش از مباشرت ده بار بگوید آنرا فرزند خدا ترس آید الخالق الباری
 المختص باختراع الاشیاء آفریدگار همه خلق اوست بی آلت و بیمایه الا آنکه بعضی چیزها را
 بیافریدی سبب بیان خدای را و بعضی را بیافرید با سبب ابتلا را و بیان بنده گی را و سبب
 کننده همه آفریدها او است و آفریننده همه چیزها بر سبیل صفت خوبی و زشتی او است
 و اندازه همه چیزها بحکمت او نهاد و در کمال قدرت همه چیزها پدید کرد و خالق و باری و فاطر
 هر سه در معنی یکی بود الا آنکه فاطر را آنجا بکار دارند که نوکننده چیزی بود بیمایه و نشانی و اصلی
 و کالبدی و خالق و باری را همه جا بکار دارند چون او را به خالصتی و یارگی دانستی و خود را
 مخلوق و مرئوب او دانی بقیمن دانی که ترا به عبث نیافریده از و غایب نباشی و او مخلوق
 خود را ضایع نکند و تربیت او را در حق خود فراموش نگنی که تا غایت پرورنده تو او است
 و ترا از برائے غیر پرورش نکرده و دل خود را دایم نیز به محبت او تربیت کنی و از محبت غیر
 او دل خالی کنی که او سجانه بی سبب و به سبب آنچه خواهد بنورساند و همه چیزها را آینه
 او دانی و در آیات او سجانه جمال او بینی در تنویر باطن اسم خالق را اثری تمام است
 گفته اند هر که این اسم را بسیار گوید خدای سجانه برائے او فرشته بیا فریند که تا قیامت
 برای او عبادت کند و در درستی کارها و تندرستی اسم باری را اثری تمام است هر که در
 روزی صد بار بگوید آن او را در گور نگذازند اللهم صور - المختص باحداث الصور
 و التراکیب آنکه ترکیبها مختلف آفریند و بنگارد و صورت همه مخلوقات را در خور
 حقیقت او و او از صورت و ترکیب پاک و منزّه بود باید که همه ضح او بینی و در صنع از
 صانع غافل نمائی که همه مصنوعات خواننده تواند بصانع تو در خوب و زشت و سفید و

تو

سیاه تصرف بخود کنی چه خوب و زلفت و سفید و سیاه همه آیت کمال اوست و هر کی را جمالیست
که او به حقیقت خود در ان جمال و کمال متفرد است در اظهار اثرها و چیزها این اسم را اثری تمام
است گفته اند عقیقه که فرزند طلبد هفت روز روزه دارد و عند الافطار این اسم را بیست
و یکبار بخواند و بر آب و مدد بخورد آنرا فرزند خوب صورت و شالیته آید **الغفاس المرید**
لازاله العقوبه عن مستحقها آنکه خواسته است آمرزیدن بسیاری از عاصیان را و پوشنده
گناهان عاصیان او بود اگر چه بسیار باشد باید که همه عیب خود بینی و از عیب خود به عیب خلق
نه پردازی و عیبها بر ایشان پوشی و در نصیحت ایشان نکوشی از برای سترگناه این اسم را اثری تمام
است گفته اند هر که بعد از هر نماز بگوید یا غفار یا غفر لی از آمرزیدگان گردد **القهاس** -

غالب لا یغلب آنکه قادر بود که مخلوقات خود را بر آنچه خواسته بود بدارد و بطورع و کره و آنکه
شکننده گردن کشان و متمردان بود و خلق را به فناء او قهر کند و همه مخلوقات مقهور و مغلوب او
باشند و او بر همه قاهر و غالب باید که نفس اماره را بید قهر او مقهور و مغلوب دانی تا از بیم
بسیبت او یارای مخالفت نماند و شیاطین جن و انس را بقهر از مملکت باطن بیرون کنی
و از قهر او باندیشی و خلاف فرمان او کنی و بر زیرستان قهر نرانی و بلطف عمل کنی در قهر و شمنان
و نفس و شیاطین این اسم را اثری تمام است گفته اند هر که این نام را بسیار بگوید دوستی دنیا و
غیر از دل وی بیرون رود و حاجات وی بر آید **الوهاب** کثیر العطا آنکه چیزها
بسیار دهد و بسیار بخشد بی منع و بخشش او بی عوض بود و بی عوض او را در عطا غرضی و عوضی
در میان نبی و اکرام او در حق بندگان اتمام فی باید که چشم داشت عطا از غیر او به بندی و همه
از وی بینی و از وی جوئی و از وی طمع داری و عطاها او در حق خود تازه داری و از ان عطا بمعطی
خود بینا شوی بنده باید که از وی جوید هر چیزی که با او محتاج شود و کفایت امید اهل حاجات
کند آنچه تواند و بر نفس خود بخشاید و گرد معصیت نگردد **الرزاق** یرزق من لیشاء آنکه
دهنده همه روزیها بود و روزی جمیع روزی خواران با ایشان رساند بی طمع نفع از ایشان و هیچ
روزی خواره را از خوان انعام خود بی نصیب نگذارد باید که تمام غم روزی از دل بیرون کنی
که گرم او ترا فرو نگذارد و اگر همه روی زمین آهن شود و هیچ گیاه روید قادر است که روزی تو

علم القهاس

علم القهاس

علم الوهاب

علم الرزاق

علاء الفتاح

علاء العلیم

علاء القابض

فی علت تو برساند آنچه از خوان انعام بتو داده از بنده گان او باز نگیری به برکت این نام و انہا
 در خوشہا بروید و فرشتگان این نام را بر کشتہا بخوانند و طلب رزق باطن کہ نور است و رزق
 ظاہر این اسم را اثری تمام است گفته اند ہر کہ این اسم را بسیار گوید از بینوائی خلاصی یابد ہر کہ
 باداد پیش از نماز صبح در چہار کنج خانہ خود در ہر کنجی دہ بار بگوید و آغاز از دست راست کند
 روسوی قبیلہ از بینوائی خلاص شود۔ **الْفَتْحُ** سیر العیرة وقیل خالق الفتح ای النصرۃ
 وقیل الحاکم و ہو بالاختیار او بالقضاء ومنہ قولہ تعالی ربنا فتح بیننا و بین قومنا بالحق ای
 الحکم وقیل الحاکم المانع ومنہ حکمت اللہجام آنکہ گشایندہ دشواریہا و بود و آسان کنندہ ہمہ
 دشواریہا و سختیہا و بود حکم کنندہ میان بندہ گان بحق و راستی بی میل او بود و کار ہاء فرو
 ماندگان او گشاید و وسیع جہان را او کند و در ول ہا بنور عرفان و ایمان و احسان او گشاید
 و راہ بندگان بوصول خود او گشاید در گشادن کار ہاء فرو ماندگان سعی باید کرد بہ برکت این نام و ہا
 آسمان و حاجات آسمانی گشاید و اندر گشاد کار ہاء فرو بستہ این اسم را اثری تمام است۔ گفته اند
 ہر کہ بعد از نماز باداد ہفتاد بار بگوید و بر سر دو دست خود پدید بر سیمتہ نهد و این نام را بگوید
 زنگ از دل او برود **العَلِیْمُ** العالم بجمیع المعلومات آنکہ معلومات او را نہایت نباشد
 و نیک بداند آشکارا و نہان از افعال و احوال و اسرار بندہ گان درین جہان و دوران جہان
 باید کہ یہ تحصیل علوم ظاہریہ کہ قوام ظاہر دین بوی است و علوم باطنیہ کہ قوام باطن دین بوی است
 قیام نمائی و در نہان و آشکارا از مخالفت او حذر کنی و گفتار و کردار و احوال و اسرار خود نگاه
 داری و بہمہ دانا است و از حضرت او شرم داری و گرد مصیبت نگردی و فسادی نیندیشی در
 حق خود و در حق بندہ گان او و نیز این اسم را در دانستن حقیقت چیز ہا اثری تمام است
 گفته اند ہر کہ بدل این اسم را بسیار بگوید معرفت حق بیاید **القَابِضُ** المختص بالسلب
 آنکہ باز ستاند حال و لہا را و چیز ہا را از آنکہ خواهد و تنگ گیرندہ روزی بندہ گان و احوال

لہ پیش از وجود آمدن بدین عالم در علم حق سبحانہ و تعالی با او چگونه بودہ این زمان نیز باید کہ خود را چنان دانی با آن
 حضرت در حصول ملکات این معنی سعی تمام نمائی کہ در حصول حضور با آن حضرت این معنی را اعتبار تمام است ۱۳

دل ایشان بود باید که در تنگی شکر او گوئی و به توبه و استغفار مشغول باشی آنچه بر تو می رود بی حکمت
نمیرد و در قبض مشاهده جلال او کنی در سبب گرسنگی این اسم را اثری تمام است ببرکت این نام
ملک الموت ارواح قبض کند گفته اند هر که این نام را بر چهل لقمه نان نویسد و چهل روز بخورد
از عذاب گرسنگی ایمن گردد **الْبَائِسُ الْمَخْتَصُّ بِالْتَّوْبَةِ** آنکه بگستراند نعمت‌ها را و بد بد
حال دلبهار افراخ کننده روزی و احوال دلبهار بود باید که در سبب گرسنگی احوال گشایش از خواهی و
حال بر بنده گان او گشاده داری و در سبب مشاهده جمال او کنی و در احوال برفع حاجات خود
بکوشی و آنچه طلبی از ان طلبی و در گشایش حال و کار با این اسم را اثری تمام است ببرکت این نام
میگائیل بارانها ببارد و گفته اند هر که در وقت سحر دست بردارد و ۵۵ بار این نام بگوید
و بر روی مال دهر گز بسوال محتاج نشود - **الْحَافِضُ** دافع البلیه آنکه منزلت‌ها او بفریغند
و بلا او دفع کند پست کننده درجات کافران او بود و دفع بلاها التجا به حضرت او باید کرد و
منزلت‌ها عالی از ان حضرت باید جست تا بحضیض او گرفتار نشوی باید که دوستان او را
بلند داری و دشمنان او را پست داری و در بر آمدن قوای روحانی بکوشی و در فرو بردن و
پست کردن قوای نفسانی سعی نمائی و به مجاهده آنرا پست کنی در برانگیدن دشمنان این اسم را
اثری تمام است ببرکت این اسم ابراهیم و موسی خلاصی یافتند گفته اند هر که به نیت
دفع دشمن هفت هزار بار بگوید کفایته شود - **السَّارِعُ الْمَعْطَى** آنکه بد منزلت‌ها
نیکو و بلاها دفع کند از بنده گان و بلند کند منزلت مطیعان و اهل ایمان باید که منزلت عالی
از وی خواهی و اولیاء آنرا به نصرت عالی گردانی و اعداء او را بقهر و نعمت پست گردانی و پیوسته
در ترفع جانب روح بر نفس بکوشی و از عالم سفلی که عالم حیوانست به عالم علوی که عالم ملک است
عروج نمائی و از ان قصد عالم وصال کنی تا بی تو ترا بدرجه وصال ترفع واقع شود و در رسیدن
بترفع و نصرت بر اعدا این اسم را اثری تمام است ببرکت این نام ملوک بملک رسند و قیام
آسمان بی ستون به برکت این اسم است گفته اند هر که در نیم شب یا در نیم روز صد بار بگوید برگزیده
شود - **الْمُعْتَمِدُ** آنکه عزیز گرداند بقوه و نصرت آنرا که خواهد عزیز کننده بنده گان
ایمان و طاعت او بود باید که عزت از وی طلبی و قوه و نصرت بر نفس و شیطان و دشمنان از وی

۲۳۴ البائس

۲۳۵ الحافض

۲۳۶ السارِع

۲۳۷ المعتد

جوئی و عزت خود در طاعت او دانی و عزیز کسی بود که او سجانه به تخیلی ذاتی خود را عزیز گردانیده بود این اسم را در حصول بهیبت اثری تمام است گفته اند هر که شب و دو شنبه و جمعه بعد از نماز شام چهل بار بگوید عزیز و با بهیبت شود **الْمُدَّالُّ** الموجب لحظه المنزلة آنکه خوار گرداند آنرا که خواهد و خوار کننده بنده گان او بود بکفر و معصیت باید که خواری در معصیت او بینی در عزت و طاعت او و از مخالفت او به پرهیزی تا بعذاب و حجاب او ذلیل و خوار نشوی و بیدید حضرت او و آوردن طاعت او در وام بنمائی تا بیدار و مشاهده او عزیز نشوی که عزیز آن بود که آنرا بیدار خود عزیز گردانید و خوار آنکه او را از خود محبوب گردانیده در ذل دشمنان این اسم را اثری تمام است گفته اند هر که از ظالمی بترسد سجده کند و نام آن ظالم بر او بعد از گفتن هفتاد بار این اسم را بگوید الهی مرا از فلان ظالم امان ده امان یابد **الْمُسْمِع** لیسع این مشتاقین آنکه بشنود همه شنیدنها و آواز دلها و ناله جانها و اشتیاق لِقَاءِ او باید که دایم بادل بمناجات با او سجانه مشغول باشی و رفع حاجات باو کنی او زبان از گفتار شنیع به بندگی و گوی آنچہ پسند او نباشد و گوش بجارت حاجت مندان کنی و از ایشان بنا شنودن گفتار ایشان تخافل ننمائی در اطلاع به گفتار دلها این اسم را اثری تمام است ببرکت این اسم بود که سلیمان آواز پای سورا و آواز گفتار او می شنید گفته اند هر که روز پنجشنبه بعد از نماز چاشت پانصد بار بگوید و سخن نگویید هر دعائی که کند مستجاب شود **البصیر** بصیر افعال العباد آنکه به بنید همه دیدینهارا و او شنواست نه بگوش و بینا است نه بچشم باید که دایم مراقب احوال و افعال و احوال خود باشی که آنچه بکنی به بنید و آنچه گوئی بشنود خود را دایم در نظر او داری و مراقب نظر او باشی که از نظر او غایب نیستی و این نظر در حق تو هیچ وقت تفاوت نکند در دنیا و نه در آخرت و آنچه کنی که بیدار آنرا از تو بپسند و دایم آن بنیائی ترا پذیرد و محذرتو باشد قوله تعالی و یحذرکم الله نفسا ان الله بصیر بالعباد در قوه شنوایی و بینائی این دو اسم را اثری تمام است ببرکت این نام انبیا معراج یافتند و اولیا بعظمت این نام مقرب شدند هر که در میان سنت و فریضه جمعه این اسم را صد بار بگوید مخصوص به نظر الهی گردد و محرم اسرار الهی گردد **الحکم** الحاکم و قیل **الصمیم** علمه و قوله و فعله آنکه ذات او سجانه بدان صفت است

عالم المذلل

عالم السميع

عالم البصير

عالم الحکم

که هر حکمی که خواهد بکنند و فعلها بران قرار گیرد که وی خواهد حاکم برستی و درستی او ست آنچه دانست
از تو بعلم قدیم راست دانست و هر حکمی که کرد راست کرد و آنچه کرد سمچنان بالیست که کرد باید
که خود را محکوم احکام ازلی او گردانی و احکام او را بدل و جان پیش روی و بتن و جان و
مال از وی باز نمائی این اسم را اثری تمامست گفته اند هر که این اسم را در همیشه چندان
گوید که بخود شود محرم اسرار شود العدل لا یقبح منه ما یفعل آنکه هر چه کند از وزشست
نیاشد و همه او با نیکو دهد و بیدادی از دنیا بداید که داد از طلبی و بر غیر خود بیدادی نکنی و از
شر نفس و شیطان و بدخواهان بحضرت او بنیادی و دران کوشی که روح بر نفس غالب آید و
را و شریعت از نفس بستانی و از عهد ملازمت طریق بشرط بیرون آئی تا بدان سبب
درجات حقیقت ترقی نمائی و در رعایت طریقی بیداد و داد این اسم را اثری تمام است -
گفته اند هر که این اسم را بر قمره نان بنویسد و بخورد جمله خلایق مسخر او شوند اللطیف خالق
اللطیف و قیل العالم بالانحیاتی آنکه اندک و بسیار چیزها و کردارها بداند و آنچه در افعال او
شد دیگر آنرا از منفعت و مضرت و محبت و مذمت بیچ چیز بروی پوشیده نباشد
آنچه کند با مطیعان همه خیر و صلاح ایشان دران باشد و آنکه با همه خلق لطف او کند او
خانه دانا بود همه کارها پنهان و پنهان به نزد ما پنهان بود و به نزد او آشکارا و به بنده گان
نیکبیا او رساند باید که باطن خود را دائم از غیر پاک داری و لطف تو در حق بنده گان او

۳۱۲۱۱۱۱۱

۳۱۲۱۱۱۱۱۱۱

له و این لطف و رحمت یعنی نیکوکاران را در حق خلق عام هست و خاص است عام آنست که رحمت
ست به همه خلق مومن همان و کافر همان در حق کافران با فریدن و صورت نیکو و دادن روزی و تندرستی و بقا و نعمت
یا و آنچه دارند همه از رحمت او دارند و این لطف و رحمت عام بود در حق خلق مومن و کافر و لطیفست خاص در
مومنان چون دادن ایمان و توفیق طاعت و قبول دی و آمرزش گناهان و لطیفست خاص بحق همه انبیا به
زیدن ایشان به نبوت و تفصیل ایشان بر همه خلایق و لطیفست خاص خاص خاص در حق مصطفی صلی الله علیه
و آله و سلم و بر همه انبیا تا همه خاصان در جنب حضرت خصوصیت وی عام گشتند کما قیل ان خصوص عنده
موس ان خصوص عام و این لطف در مرتبه صدیقان و اولیا نیز به تفاوت باشد ۲۲

سبحانه عام باشد در بر آمدن مهیات این اسم را اثری تمام است گفته اند هر که را دشواری پیش آید و ضو سازد و صد بار این اسم را بگوید مهم او کفایت شود **الْحَبِيبُ الْعَلِيمُ** و قبیل المنجر آنکه آگاه بود به همه چیز با هیچ چیز بروی پوشیده نباشد و از همه چیز با و بهمه چیز با خبر کند باید که از عصیان پرهیز کنی تا بخسرا ن او در رخائی و بمقتضای اخبار آسمانی و اسرار ربانی که بر دلها و انبیاء در حالت خصوصیت نازل شده در سپردن طریقہ بیچ و قیقہ فرو نگذاری و در ادراک بر موز و اسرار کتاب توجیه به خبری او نمائی تا آنچه از وی بر تو پوشیده است ظاهر و مشخص تو گردد و در ادراک حقایق و دریافت معانی و اخبار غیبی این اسم را اثری تمام است. گفته اند هر که بفران نفس بد کردار گرفتار شده باشد این اسم را بسیار بگوید خدا صی یابد. **الْحَلِيمُ لَا يَعْجِلُ الْعَقَابَ** آنکه خواسته است که عقوبت نکند بیاری از عاصیان را و خواسته که عقوبت کند جمعی از عاصیان را و او سبحانه تعجیل ناکنده است به عقوبت بنده گان و در گذارنده از گناهان بسیار بنده گان و فرصت و سنده و ایشان چون امهال خود را در ارتکاب معاصی به مبنی اعمال خود را بر نفس خود فراموش نگردانی و نفس را امین نداری که ندانی که از کارخانه غیب ترا چه نصیب است گذاختت یا گرفتست در ضمن او گرفتن رسوائی بحیاب است یا آمرزیدن بحیاب چون این معنی معلوم کس نیست گرد گناه گشتن که زهر جان است غایت جهالت بود باید که تا بتوانی خشم زانی و خشم فرو خواری و باستقام و کینه گرفتن تعجیل ننمائی و از زیر دستان غضوفزائی در پست کردن آتش خشم و دفع بد خوئی این اسم را اثر تمام است. گفته اند جهت تریبیت کشتهها و نشان دادن نها به این اسم را بکار دارند **الْغَفُورُ** کا لغفار آنکه خواسته است که عذاب نکند بنده گان بسیار را و عذاب کند نیز بسیار را و نیک پوشنده بنده گان بد کردار او بود آمرزنده گناهان بسیار هم او بود باید که دائم از انضاح خود بنیدیشی و چشم بر ستر کرم او دوخته داری که اگر پیرده کرم او نباشد بنده را از رسوائیها و فضیلتها که همراه است هیچ جای و راه نباشد باید که از گناه کار در گذاری و به عفو بی نهایت حضرت او حواله داری که آن حضرت با وجود قدرت از تو عفو مینماید تو بیا حزی خود او و التتر آنکه عفو نمائی در تریبیتها و لها در دودن زنگ و لها این اسم را اثری تمام است. گفته اند هر که بسیار بگوید این اسم را سیاهی از دل او برود

الْحَبِيبُ الْعَلِيمُ

الْحَلِيمُ لَا يَعْجِلُ الْعَقَابَ

الْغَفُورُ

الشُّكُورُ المَجَازِي عَلَى الشُّكْرِ وَقِيلَ الثَّمَنِيُّ عَلَى الثَّمَنِ الْعَلِيُّ مِنَ اطَاعَةِ آتَمَةِ بِنْدَةِ كَانُوا
 يستأيد بر طاعت با از بسیاری و اندک آن و براندک از طاعات ایشان ترا جزای بسیار دهد و ثواب
 طاعت با آن دهد و اگر بخوابد طاعات ایشان قبول کند و بران جزا دهد جزا دهند نیکو کاران او
 باشد بی انتظار پیش از کار و بعد از کار بیدار نگردد و انتظارند در خور کار بنده بلکه در خور کمال
 خداوندی دهد چنانکه لایق خداوندی او باشد باید که دایم از عهده شکر حق و خلق بیرون آئی
 و دقیقه را از وی فرو نگذاری در بنیانی چشم دل این اسم را اثری تمام است گفته اند هر
 که چهل و یکبار این اسم را برای دفع تاریکی چشم بگوید دست بر آب زند و بر چشم بمالد شفا یابد
 الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ كَمَا الْمَتَكْبِرُ آنکه ذات و صفات وی بزرگ تر از آن است که بجیزی از
 ذات و صفات مخلوقات او مانند بود و بزرگ تر از آن است که ذات و صفات او را چنانکه
 اوست جزا و کسی در یابد و بزرگست از تشبیه مشبهان و تصویر مصوران باید که دایم دل خود
 را بے تشبیه و تصویر مجر از زمان و مکان و صفات حدشان حاضر آنحضرت داری و از خود بخود آرد
 برخوردار گردی و دایم نفس را به انقیاد و فرمانهای او خوار و ذلیل او گردانی و دایم از سفلی که عالم
 حیوانیت بعلو که عالم ملک و جان است خود نمائی و او را سجده ازان بزرگوارتر گردانی که
 مخالفت فرمان او روانداری و باید که کبریا و عظمت را مخصوص حضرت او دانی و نیستی و مسکنت
 نصیب خود شناسی و در طلب علوم و غنا این اسم را اثر تمام است به برکت این اسم آسمان
 زمین و عرش و کرسی بر پا است گفته اند هر که بخوندن این اسم سپیسته مد او مت نماید اگر
 فقیر بود غنی گردد و اگر غریب بود زود بوطن رسد. الْحَفِيفُ الْعَلِيمُ وَقِيلَ لَا يَشْغَلُهُ شَيْءٌ عَنْ
 شَيْءٍ وَقِيلَ لَا يَمُوتُ سِوَرَةُ الْأَشْيَاءِ آنکه دانا بود و هر چه کند و فراموشی را بر او راه نبود و مضرتها از

له يقول الله تعالى الكبرياء ردائي والعظمة ازاري فمن نازعتني في واحد منهما القيت في النار ولا ابالي معنى ازار
 دروا باید دانست بدان که عرب را عادت است که از ازار دروا خالی نبوده اند و لباس صفت لابس بود پس معنی
 خبر آن بود که کبریا و عظمت مرا صفتیست و دیگر گویند و فلان است و فلان ازار فلان یعنی ملازم اوست و
 از وجود نیست پس از وصف خود بعبارة عرب خبر داد و الشامل ۱۸ -

خلقان دفع کند و مشغولی او را از چیزها در نیاید و همه چیزها از او غایب نشود و نگاه دارنده بنده گان او بود و اعمال بنده گان را نگاه دارد برای روز جزا باید که نفس را از هواهای اولنگاه داری و شهوت و غضب بنا جایگاه نرانی و حفظ انفاس و اقوال و احوال و اسرار خود نمائی و توضیح آن روانداری و در نگاه داشت خود از بلاها التجا به حفیظی او نمائی این اسم را بجهت حصول امن و دفع ترس ها و بیمها اثری تمام است بیکت این نام نوح ۴ از ترس طوفان خلاص یافت - گفته اند هر کرا ترسی باشد از آب و آتش و دیو و پری و دود این اسم را بنویسد و بر بازوی خود بندد این شود **اَلْمُقِیَّتِ** خالق الاقوٰة و قیل المقدر و قیل الشهید و هو العالم بالغایب و الحاضر و قیل المقدر آنکه بداند همه چیزها را که بران قدر و بدان حال بیاشد و بکاهد و بهر چه خواهد توانا بود و آنچه باشد و بود از او غایب بنود آفریننده قوتها و قوتها او بود باید که قوت و قوت از او طلبی و چشم از اسباب بر روزی که اسباب چشم بند غیب بود بنا بر حکمتی و در قوت و قوت روحانی بکوشی و پیروی مردی از عالم شیطانی و ددی بیرون آئی و بقوتها و قوتها ربانی روح را پرورش دهی قوله علیه السلام **اَبَدِیْتُ** عند ربی **لَطْمِحِی** و **لَسْقِنِی** الخ و در طلب از ویاد قوت روحانی این اسم را اثر تمام است باید که نفع او عام باشد به نفوس خلائق ببدل طعام گفته اند هر کرا غریبی پیش آید و نقلی از جای بجای و در آن صبر نتواند کرد یا طفلی گریان داشته باشد این اسم را هفت بار بخواند و بر کوزه آب بدمد و خود بخورد و بآن طفل بدهد صابر و باشکیب گردد - **اَلْحَسْبِی** الکانی یخلق ما یکفی العباد و قیل المحاسب باخبار المكلفین بما فعلوا آنکه عدد چیزها بداند و تفصیل و اجمال و آنچه در بالیست بنده گان بود او رساند و پدید گرداند و آنکه پسندیده بنده گان بود درین جهان و در آن جهان و نیک حساب کننده ایشان بود بکردارها ایشان باید که دایم به محاسبه نفس خود مشغول باشی و هیچ نفسی را از خود ضالح نکنی و حساب خود کنی پیش از روز حساب که بزرگان بعد از هر نماز دیگر هر روز حساب خود میکنند و تدارک تقصیرها به توبه و ادای حقوق بینمایند و از محاسبه و حساب آن حضرت تغافل نمی نمایند در کفایت مهیات خلق سعی بسیار باید نموده کارها و دشواریها و خلق در وقت محاسبه در معاملات با ایشان طریق سهولت مری باید داشت و از ایشان در می باید گذاشت از برای دفع

عالم المقیت

عالم الحسب

بیم با حساب کارها و کفایت مهمات این اسم را اثری تمام است. گفته اند هر که را خوف از دیدن کسی باشد و یا او را همسایه بد باشد و یا چشم زخم عدو و حاسد باشد هفت روز صبح و شام هفتاد و هفت بار بگوید **حسبى اللہ الحسبى** هنوز هفت روز تمام نشده باشد که به مقصود برسند باید که بروز پنجشنبه آغاز کند **الجلیل** کا **المتکبر** آنکه بزرگتر از نسبت که در وی چیزی بود از نشانهها مخلوقه و آنکه انقیاد او بر همه واجب بود و آنکه بردار و آنرا که خواهد او بزرگواری که بگذارد دلهاى طالبانرا بمکاشفه جلال و باز بنوازده مطالعه شهود جمال باید که سعی نمائی تا مظهر این دو صفت گردی و در طلب عزت این اسم را اثری تمام است گفته اند هر که عزت خواهد این نام را بمشک و زعفران بنویسد و بخورد عزیز شود **الکسیر** و **الجود** و **قیل** **المقتدر** علی **الجود** و **قیل** **العلی** **الرتبته** و منه **کرام** **المواشی** و **قیل** **لیغفر الذنوب** آنکه خواسته است نیکوئی بسیار باینده گان و نیکی بسیار کند در حق ایشان بی طلب مکافات از ایشان و آنکه توانا بر نیکی بسیار بود بی مانعی و آنکه با خلق مواهب بسیار نماید و از گناهان در گذارد و آنکه بید بی سوال چند آنکه نگیرد در وهم و خیال باید که عطا و سی بنده گان او را بی منت و از ایشان در گذاری با وجود قدرت در چشم داشت کرم و بزرگی این نام را اثری تمام است. گفته اند هر که در بستر خواب رود و فرشتگان دعا کنندش و گویندش **اگر مک** **اللہ سبحانه** **امیر المومنین علی رضی اللہ عنه** این نام را بسیار گفتی از آنچه او را کرم اللہ و جنبه گویند **الرقیب** کا **الحفیظ** آنکه نگاه بان همه اوست و آنکه نگاه بان ظاهر و باطن بنده گان او باشد در نگاه بانی باطن باید کوشید و از خطو اغیار و لرانگاه باید داشت بد آنچه تواند در آن باید کوشید تا از در راقبه مقام مشاهده رسد و دادای طاعت بشرط باید کوشید و در مقام عبودیت مودب باید بود در نگاه داشت باطن و سلامتی اهل و مال این اسم را اثر تمام است. گفته اند هر که برگرد مال و فرزندان خود این اسم را هفت بار بخواند و بعد از شتر و خصوم ایمن بود **المجیب** بحسب **الادعیه** حاجت کند بنده گان مراد او در دو جهان ایشان بدهد بیا فریند آنچه خواهد و حاجت فروماندگان او روا کند و آنکه از درگاه او سبکیس نوید باز نیگردد و بیچ بنده را بی مراد از درگاه خود که بجایت آمده باشد باز نگرداند اگر حاجتی خواهی باید که از خواهی چه کرم او از آن برتر است که ترا نوید

جلال الجلیل

جلال الجلیل

جلال الجلیل

جلال الجلیل

باز گرداند و در طلب لقاء و درخواست لقاء او باید کوشید و در یافت شهود بی آرام باید بود و در
 کارها بزرگ که طاقت آن نتوان آورد این نام را اثری تمام است. گفته اند هرگز اسمی دشوار پیش
 آید بسیار بگوید المجیب الواسع الحکیم کفایت شود **الْوَاسِعُ** یسع جوده انکائیات آنکه توانگر و
 بی نیاز بود و عطا بسیار دهد و بروی دشوار نیاید و همه کائیات را عطا می نماید باشد و او
 سبحانه فرارسته بود بهمه چیزها بعلم قدیم و دهنده همه نعمت ها بود و آسان کننده دشواری ها
 بود و در گذارنده از گناهان بسیار بود به عفو عمیم باید که در انعام بخاص و عام کشاده بود و
 بهینت طلب مکافات از برای سعت حال و گشودن تنگی دل ها این اسم را اثر تمام است -
 و گفته اند هرگز این اسم را بسیار گوید قناعت و کفایت یابد **أَلْحَكِيمُ** العليم و قيل المحکم المتقن
 الاشیاء آنکه اعتراض بروی نشاید و آنچه کند همه در باید و همه افعال وی متقن و منتظم بود و
 آنکه فعلش موافق ارادت او بود و آنکه افعالش محکم بود و او سبحانه استوار کار و درست کردار بود
 و کارها بروی مشکل نباشد آنچه بینی باید که همه بموجب حکمت و راستی بینی و دانی اگر چه بدانش خود
 به حقیقت او نمیرسی که بفتنون حکمتها و بقوت بشریت نتوانی رسید که کارها او را بطلان در
 نیابد و در دانستن مشکلهای این اسم را اثر تمام است گفته اند هرگز کاری مشکل پیش آید این
 اسم را بسیار گوید کفایت شود **الْوَدُودُ** المودود و کالحلوب و الکرکوب و قيل الواد و یوشانه
 للمطیع و ثوابه له آنکه دانسته است که نیکویی کند با هر کس از دوستان خویش و آنکه نیکویی می کند
 با بنده گان خویش و او دوست دارنده نیکی ها بود با مخلوقات خود و او دوست دلها بود
 و او سزاوار دوستی بود باید که حضرت او را دوست داری و از دوستی غیر او تیرانمایی و اگر
 کسی را دوست داری باید که بدوستی او دوست داری چه دوستی دوستان او شمره
 دوستی او بود و آن دوستی باید که به بقیاری کشد تا از غیر او بی آرام شود و در رسانیدن
 نیکی بدوستان او سعی باید نمود از برای حصول درجه محبت این اسم را اثری تمام است -
 گفته اند هرگز این اسم را برای محبت زن و شوهر هزار و یکبار بخواند و به خورد و بان دهد و
 شود **الْمَجِيدُ** الجمیل افعال و قیل الكثير افضاله و قیل لا یشارک فیما له من اوصاف المدوح
 آنکه سزاوار همه نیکیها و بزرگیها او باشد و دهنده همه نیکیها به بنده گان او باشد کردارها او

علاء اسم

علاء اسم

علاء اسم

علاء اسم

Marfat.com

همه زیبا بود و فضل و انعام او به بندگان او عام بود و کسی در او صفات خداوندی و صفات جمال با او شریک نباشد و دوستان را بدیدار خود عزیزا گرداند و در حصول مجد و بزرگی این اسم را اثری تمام است - گفته اند هر کس این اسم و ترسی بود در ایام البیض روزه دارد بوقت افطار این اسم را بسیار گوید شفا یابد **الْبَاعِثُ** المجد آنکه خلق را حشر او کند و مرده گان را از گور او برانگیزاند و نباتات را در زمین او رویاند زنده کننده دل ها به نور معرفت او بود دلها و مشتاقان را به نفحات فتوح خود او پروراند و اهل و عمال را به حضرت خود زنده گرداند باید که در استعداد معاد کوشد و با سرار و حقایق دلها را زنده گرداند از برای حیوة دلها این اسم را اثر تمام است - گفته اند هر که در وقت خواب رفتن دست بر سینه نهد و صد بار بگوید الباعث دل او بحق زنده گردد **الشَّهِيدُ** العالم بالغایب و الحاضر آنکه هر چه داند به تحقیق داند و آنکه گواهی دهد بر احوال و حقیقت انبیا و بر افعال و اسرار بنده گان عاصی و او سبحانه گواه حاضر و غایب بود و دانای احوال بنده گان او بود باید که بدل و جان حاضر او باشی و هیچ وجه از و غایب نباشی و حضور با او وقتی میسر شود که از غیر او غایب و بنحیر شوی باید که در مهمات خود گواه خود او را دانی و از معاصی اجتناب نمائی و به راستی مداومت نمائی به جبهه دل ها و تحقیق کارها این اسم را التزام است - گفته اند هر کس فرزند نافرمان بود در سه صبح روسوی آسمان کند و این اسم را بگوید آن فرزند نافرمان بر او شود **الحق** العدل و قیل الواجب لذاته و قیل لقادق و قیل منظر الحق آنکه هستی او واجب بود و مستحق عبادت او بود و محقق حقایق او بود باید که وجود حق و سزا هستی او را دانی و غیر او را وجودی ثابت نکنی که سزا بوجود او دست و لبس و همه چیز با وجود او دارند و در نفس خود باطل اند و عجز و بقا صفت ذات او است و عجز و فنا نصیب غیر او و او سبحانه راست گفتار و راست کردار است باید که بدید وجود حقیقی او از دید وجود مجازی نسیر فارغ آئی تا وجود غیر را در جنب وجود او مضمحل و ناچیز یابی و بینی در ادراک حقایق درستی کارها این اسم را اثری تمام است - گفته اند هر کس چیزی گم شود بر چهار سوی کاغذ این نام را بنویسد و در شب بدست نهد و بسوی آسمان نظر کند یافته شود **الْوَكِيلُ** المستکفل الامور الخلق و قیل الموكول الیه الامور آنکه کار گزار بنده گان او بود و آنکه منفعتها همه از وی بود و مضرتها

او دفع کند و انبیاء و اولیاء را نصرت وی کند و ایشان را وی رعایت کند آنکه کارها در دوستان بوی
 گذارند و خود را در نگاه داشت بوی سپارند باید که تمام کار خود را بوی باز گذاری و تمام از تصرف
 خود بیرون آئی و آن حضرت را وکیل و کارگذار خود دانی و هر چه از افاق غیب ظاهر شود بی عیب بینی
 در بر آمدن کارها و احکام آن این اسم را انتری تمام است و گفته اند هر کراغایی باشد وقتی که خلق
 خفته باشند بر چهار گوشه خانه این نام را هفتاد بار بگویند بعد از آن نام چهار یار رسول صلی الله
 علیه و سلم برود و استعانت از ارواح مقدسه ایشان طلبد بمدة نزدیک خود بیاید یا خبر او رسد
 القوی القادر علی کل امر آنکه هر چه خواهد که بکند هیچ چیز بروی دشوار نبود و هر چه خواهد
 توانا بود و ضعف و عجز را بر حضرت او راه نبود توانا است بر نصرت دوستان خود و بر گرفتن دشمنان
 دوستان خود باید که قوت و نصرت از خواهی و ظفر و مراد از طلبی در طلب قوه ملکی و روحانی
 این اسم را اثر تمام است و گفته اند هر کرا دشمنان بسیار بود از آرد هزار و یک گلوله سازد و بر
 هر کی یکبار بگوید این اسم را و پیش مرغان اندازند تا بخورند همه دفع شوند و مقهور گردند -
 المتین نفی النهایه فی القدره آنکه بر هر چه باندیشی که در تحت قدرت در آید بران همه
 قادر بود و آنکه استوار کار و پی همتا دوست و افعال او سبحانه در غایت متانت بود که
 در وی هیچ نقصان نتوان یافت و به هیچ نوع خارج حکمت نباشد و در ذات و صفات او
 را سبحانه هیچ نقصان و عجز و ضعف نباشد باید که همه خلق را نترسند و خجیف و ضعیف بینی و خود را
 عاجز و فرو مانده بینی و قوت و قدرت از وجودی و این اسم از صفات ذات بود در طلب
 قوه این اسم را انتری تمام است هر که خواهد بر کسی ظفر یا بدکار باء او را استحکام و متانتی
 خالی نباشد این اسم را بسیار بگوید مرادش بر آید انشاء الله العالی الحافظ لولایتها آنکه
 نگاه دارد اهل دلانینه خود را بر آنچه دانسته و خواسته است و آنکه نگاه دارنده اهل دلاست
 خود بنفرد او بود و آنکه دوست و یاری دهنده دوستان خود او بود باید که دوست حضرت
 او باشی در آنچه اسباب دوستی اوست هیچ دقیقه را فرو نگذاری و ارکان دوستی را بمقتضای
 اسرار آیه قل ان کان آباؤکم قانبا و کما الایه استوار داری تا به دوستی پدران و سپهرن
 و برادران و فرزندان و سر او خان و مان و دیار و مسکن و مال و جان و طلب سود و حذر از

علاء القوی

علاء المتین

علاء القوی

زبان ازان حضرت و نصرت دوستان او به هیچ حال باز نمانی تا بغایتی که ترا باطن با هیچ آفریده آرام نماند و در طلب نصرت و حصول درجه و لایته این اسم را اثر تمام است هر که برای حصول دوستی این اسم را بسیار بگوید مقصودش حاصل شود **الحمید** المحمود آنکه به ذات خود ستوده باشد و سپاس ذات خود چنانکه لایق او باشد تواند کرد و هر چه بکند همه دنیا باشد و آنکه اهل طاعت را به نیکی بستاند و آنکه با مطیعان نیکیها بسیار کند و مرادات ایشانان به نیکی به خواهد و آنکه به زبان مخلوقات ستوده بود و آنکه ستایش همه ستاینندگان به حضرت او باز گردد باید که در ...
 اتحصال صفات حمیده که موجب شنایش بود سعی نمائی و از ذمائم محترز و مجتنب باشی این اسم را در حصول کریم اخلاق اثر تمام است گفته اند هر که بزمیمه گرفتار بود و خواهد که از مذمومات خلاص شود باید که این اسم را بسیار بگوید **المحصی العالم** وقیل المبنی عن عدد کل معدود وقیل القادر و منه قوله تعالی علم ان من خصوه ای من تطیقوه آنکه دانا بود با جز او مقا و بر همه چیزها و آنکه او بداند عدو همه چیزها از اندک و بسیار و آنکه قادر بود بر همه چیزها و آنکه قدرت و طاقت او دهد و کمالات و صفات خود شمار و احصا تواند کرد و آنکه کمالات ذاتی او در حد عدد و عدد و احصی در نیاید و نعمتهای او را شمار نبود باید که در حق خود نعمتهای او را دایم تازه داری و از شمار بیرون یابی و لشکر نعم ظاهریه و باطنیه مشغول باشی و بقدر طاقت از عهده برین آئی و از احصا ادعای جز باشی و از جهد و طاقت خود بیرون آئی و بعالم حیرت در آئی تا آن حیرت ترا بان حاضر گرداند و در زیادتی آگاهی و شمار چیزها این اسم را اثر تمام است هر که دید کثرت بروی غالب بود این اسم را بسیار بخواند **المبدی** المتفضل با بداء النعم آنکه هر چه خواست بیافرید با ابتدا بیافرید و آغاز هستیها هست شوندگان او نهاد و همه هستی مراد است و بهمه چیزها هستی از وسرایت کرد و آنکه ابتدا و فضال در حق دوستان او کرد و آنکه ابتدا از دست و بازگشت هم پدو است باید که معاد را بر معاش ترجیح کنی و معاش خود را

له که صفات مذمومه در آدمی بمشابه بارد کثوم است که زخم آن در گور پدید آید و آن زخم بر روح بود و آن

صعبتر از کثوم این جهان که زخم او بر تن بود ۱۸

بر طریقه کمال زمان اختیار کنی و چون وجود از دور تو سرایت کرده بود و وجود و یوازم آن را بخود
 اضافه کنی و خود را تمام با و دهی تا از هستی او بر نستی خود بینا شوی و این معنی را بر دل تازه داری
 که این ستری بزرگست در فناء فی اللہ به حقیقت این معنی توان رسید در طلب ابتداء فضل
 و نعمت این اسم را اثر تمام است هر که ابتداء فضل و نعمتی را چشم دارد این اسم را بگوید کفایت
 شود **الْمَحِيْدُ** یعنی الخلق آنکه باز بیا فریاد آنچه بمیرانیده باشد بار دیگر آنرا آنکه باز گرداننده
 بنده گان او بود و باز گشتن بنده گان همه بجزای او بود آنکه ابتدای هستی از او بود و ابتدای نستی
 هم از او بود و باز بعد از آنکه بنده را بتجلی ذات نیست کرده بود باز هم او هستی دهد تا بنده از فانی
 خود باقی هم بدو شود باید که در همه کارها طلب رضاء او کنی و باز گشتت تو با او باشد و هیچ
 ذکر و عملی را از آن خالی نداری که در دفع خاطر رویت این معنی را اثر تمام است و فکر آن کنی
 که چون بحضرت او باز گردی چگونه باز خواهی گشتن و در همه افعال و احوال از نفس حتی بخواهی
 و کاری حجت نکنی که ابتدا بانهها و معاش بمعاد نظام گیرد کسی را که باز گشتت بکسی باشد و
 داند گزیر نبود و از وی غافل نتوان بودن چرا از آن حضرت قبله و مقصد و مقصود سازی
 و دل از غیر او نپردازی و در صحت باز گشتت این اسم را اثر تمام است گفته اند هر که خواهد که
 معاد او بروی آسان شود و راه معاد با سانی بروی گشاده شود این اسم را بسیار بگوید
 چشم دل او بعواقب بینا شود - **الْمَحِيْدُ** خالق الحیوة آنکه زنده کننده ذوات او بود و
 خالق حیوة او بود و زنده کننده جانها بخود او بود و دلها را بزننده گی ایمان او به پرورداند
 باید که حیوة خود را از ودانی و با ودانی تازه با و مرده بگیری و نگردی بستر این معنی نرسی در
 طلب زنده گی دل بنور عرفان این اسم را اثر تمام است هر که حیوة دل خواهد این اسم را
 بسیار بگوید - **الْمُهَيِّتُ** خالق الموت آنکه خلایق را بموت قهر او کند و تنهایی باید که
 مرگ را به هیچ حال فراسوش نکنی و دائم مستعد او باشی که چون بیاید آگاه باشی و در حال پسندیده
 تر در یابد که چون او بیاید ناگاه آید سخن مفصی طریقت مولانا روحی است ه
 چون با خرفد خواهی ماندن به خوب باید کرد با هر مرد و زن به رو با خرد باید در محبت آن به آید که کنی خوبا احد
 بنده گان را به قضاء موت و دلها به کافران را بموت اختیار کفر و عصیان او میراند آنکه مرگ آفریند برای

اول
 بند
 اول

اول
 بند
 اول

اول
 بند
 اول

آنکس که بخوابد باید که در استفاضات فیوض الہییت دل رازندہ داری و در امات صفات ذمیرہ
 سعی تنائی تا بجذبات قبوی دہا بر مردہ رازندہ کنی و مملکت سینہ مضطر شدہ را بہ نظرات قہاری
 از اسوای خالی سازی و در امات قوای شیطانی و نفسانی و حیوانی و سبجی این اسم را اثر تمام
 ہر کہ خواہد کہ نفس و شیطان و دشمن او بپیرد این اسم را بسیار گوید الحی الباقی الذی لا سبیل
 علیہ الفناء آنکہ زندہ بود بہمہ ذات او سبحانہ بانی کہ بہ سبج روی فنا را بروی راہ نبود حیات
 جان ہا اثری از حیوۃ او بود و حیات حقیقی او را باشد کہ علم و قدرت و ادراک او را سزا باشد
 باید کہ حیات دل از ایمان حقیقی کہ در جہ عیان طلب کنی و در را بعلم لدنی زندہ گردانی در طلب
 حیات حقیقی کہ حیات طیبہ جانہا است این اسم را اثر تمامست ہر کہ زندہ گی دل و جان خواہد این
 اسم را بسیار گوید الْقَیُّوْمُ الباقی الدائم و قیل المدبر و قیل الدائم القايم بتدبیر الخلق و حفظہ
 آنکہ ہستی او را اول و آخر نباشد و آنکہ بر دوام کافی مہمات بتدہ گان او باشد آنکہ پایندہ ملک
 ہمیشہ باشد دارندہ ملک بی اندیشہ باشد کہ ہمیشہ محتاج او باشد و او بہ سبکس و بہ سبج چیز محتاج
 نشود و نباشد و آنکہ قائم بود بذات خود بی سبج و سبلیتی در طلب استقامت طریق این اسم را
 اثر تمامست ہر کہ استقامت حال خواہد این اسم را بسیار گوید الْوَّاحِدُ الغنی و قیل العالم
 آنکہ در مملکت او بود و آنچه خواستہ بود کہ در مملکت او بود و آنکہ سبکس را از وی در گذشتن
 نبود و آنکہ غنی و بی نیاز بود و کامیاب بود کس او را در سبج حال مانع نیاید و او سبحانہ توانا و
 توانگر کہ بی مرادیرا بہ حضرت او راہ نباشد و چیزی در ملک او را کم نباشد و چیزی از دینہان
 نتواند شدنہ بریات خود ہمہ عالم و دانا و توانا بود در حصول مرادات دینی و مراتب یقینی این اسم
 را اثر تمامست ہر گرا مرادی باشد و خواہد کہ کام وی بر آید این اسم را بسیار گوید الْمَاجِدُ
 العالی و قیل من لہ الولا یتہ و التول یتہ آنکہ اوصاف کرم و شرف و عزت نامی او را باشد و آنکہ
 سزاوار بہ خلدندی و بزرگواری او باشد و آنکہ دوستان خود را بزرگ گرداند و نصیب بزرگی
 بندہ باید کہ خوار و ذلیل او بود در طلب علو این اسم را اثر تمامست ہر گرا خواری رود اوہ باشد
 این اسم را بسیار گوید - الْوَّاحِدُ الفردی الاکہیتہ لا شریک لہ فیہا - آنکہ او را در صفات
 خداوندی شریک نباشد و آنکہ نظیر و شبہ نباشد و او را شریک و ظہیر نباشد و او مستفرد

الحی

القیوم

الواحد

الماجد

الواحد

بود و استحقاق قدم که هیچ چیز پیش از او نبوده و هیچ چیز با او نبوده و رازل او سجده متمفرد است
 و استحقاق الٰهیت و لا معبود الا هو باید که بجلال و عظمت و کبریا و قدرت محیط همه اشیا و علمی که
 فرور شده بود همه چیزها که هیچ چیز از او پوشیده نباشد در آسمان و زمین متمفرد او را دانی و او را
 یگانه بینی و از برای او یگانه باشی و تا غیر او تو هیچ نصیبی نمانده باشد تا یکی را دوست باشی و
 در حصول درجه توحید شهودی این اسم را اثر تمام است هر که خواهد که توحید عینی او را حاصل شود -
 بطریق ذوق و مشاهده بوی رسد این اسم را بسیار گوید **الاحد الفرد بذاته** لایحوز علیہ
 الانقسام و التجزئ و لایتصور له المثل آنکه یکی باشد نه چون یگانہاء دیگر چه غیر او اگر یکی باشد
 از روی شمار یکی باشد اما از روی اجزا و الباطن بی شمار بود و آنکه یکی بود از روی ہمیشگی و بی
 کفوی و او سجانہ یکی است که او را مثل و مانند نیست و همه را بوی حاجتست و او را بکس حاجت
 نیست چنانکه همه شمارها را یکی حاجت بود و یکی را به هیچ شمار حاجت نیست و در وی تفریق
 نرود نه بعقل و نه بوسم و اختلافی معانیها قال بعضهم کلاهما واحد و استعمال کل واحد منهما فی الآخر
 قال بعضهم لابل یفید کل واحد منهما مالا یفیده الآخر ان کان ما خذلا اشتقاق من حیث اللغته
 واحد و استعمال کل واحد منهما بدلاً عن الآخر بطریق التوسعة و هو الاصح و اختلافی الفرق
 ایضاً و الا شبه عندنا ان الواحد یستعمل لافادة الصفات و الاحد یرجع الی الذات کما یقال
 فلان واحد فی زمانه و وجد اقرانه لبعینون بذلک تفردہ بصفاته لایشارک فیها غیره من اهل
 زمانه و الاحد عبارة عن تفرد بذاته بحیث لا یقبل الانقسام و التجزئ لاعقلاً و لافحلاً و لا وصفاً -
 باید که بذات خود همه ذات او بینی و به صفات خود همه صفات او بینی و به فعل خود همه فعل او
 بینی تا در عین توحید او مستهلک او گردی که آدمی را در توحید مرتبه بلندتر ازین مرتبه نیست و

در بیان

۱۵ احد اشارت بہتر دارد و واحد بیگانگی احد است بدان معنی کہ ہمیشہ بود و از ہستہا هیچ چیز نبود پس احدیت او
 عبارت بود از انسی وجود غیر و احد است بدان معنی کہ یکسیت و نیست و مراد اثبات واحدیت صفات بود و احدیت او
 عبارت از نفی شرکت بود در صفات او یعنی در صفات او کسی با او شریک نیست چنانکہ فعل او بی غایت است صفات
 او بی نہایت است ہم چنین ذات او بی مثل و مشبہ است ۲۲

حقیقت این معنی در تجلی ذاتی که به صفت وحدت ظاهر شود در توان یافت در اثبات وجود حق نفی کثرت و اقسام کفر این اسم را اثر تمام است و هر که این دو اسم را بسیار گوید او را بنیائی بذات و صفات و افعال حق واقع شود و در توحید افعال و صفات و ذات یکتا گردد و اقسام کفر سه است تعطیل و تشبیه و شرک - معطله گویند نیست و مشرکان گویند هست و لیکن بت با او انباز است مشبه گویند هست و لیکن مخلق مانند است الصمد السید قیل الحلیم قیل العالی الدرجه و قیل المدعو المناد و قیل لا خوف له - آنکه از وجود نیاید حاجتها در حال خوف و رجاء او بود و بنده همه حاجت باء محتاجان که او را هیچ چیز و هیچکس احتیاج نباشد و آنکه محجوف نبود چه محجوف محتاج بود و احتیاج مانع صمدیت او بود و آنکه قصد بسوی او کنند در همه حاجتها یقال صمدیة ای قصدت لم یلد بیان صمدیت او است یعنی مرا بعضی نیست که فرزند بعضی بود از پدر چون بعضی از کل جدا گردد و محل ناقص گردد و گفت مرا نقص نیست و لم یولد و مرا عجز نیست و کس را بر من قهر نیست که او را پدر بود وی تحت قهر پدر بود صمدیة را سزا نبود و لم یکن له کفو احد این نفی جفت است که جفت کفو باشد و کفو بودن کسی را مانع صمدیت بود و او را مانند کفو نیست باید که جز حضرت او را بجا و پناه جای نگیری و هیچ کس جز او حاجت خود نبری و مقصودی او را برگزینی در عدم احتیاج بچیزی این اسم را اثر تمام است خاصه در حالت جوع و گرسنگی هر که این اسم را بسیار گوید از احتیاج بغیر فارغ آید - الْقَادِرُ عَلٰی مَا يَشَاءُ آنکه او را بر همه چیز از آنچه خواهد توانائی بود و او را قدرت بر کمال است و آنکه بر همه قادر است و همه مقدور و هیچ نوع عجز را باوراه نیست و از و فعل و ترک درست آید و او سبحانه فاعل بقدرت و اختیار است لا موجباً بالذات و اندازه کننده چیزها او بود و قادر او را باید دید و دانست و غیر او را عا جز نباید شناخت و توانائی از او باید خواست در حصول قدرت و ظفر این اسم را اثر تمام است هر که در حالت فروماندگی و عجز از حصول مطلوب این اسم را بسیار گوید مقصودش بر آید الْقَادِرُ عَلٰی مَا يَشَاءُ آنکه او را بر همه چیز از آنچه خواهد توانائی بود و او را بر همه قادر است و آنکه او را بر همه قادر است و آنکه او را بر همه قادر است و آنکه او را بر همه قادر است

او ظفر و بد و توانائی به حقیقت غیر او را نباشد توانائی و اقتدار از او باید خواست و در حصول
 اقتدار به مطلوب حقیقی این اسم را اثر تمام است هر که بسیار گوید قوت اقتدار او را حاصل آید
الْمُقَدَّمُ من یشاء المؤمن خیر من یشاء آنگه فرمایش دارد آنرا که خواهد و فراموشی و آرزو
 که خواهد و آنکه پیش دارنده و پیش گرداننده مطیعان او بود و پس دارنده عاصیان او بود و پیش
 دارد آنرا که پیش باید داشت و سپس دارد آنرا که سپس باید داشت عزت و حرمت و پیشی
 و درجات از او باید در ادای طاعات و نذات و خواری و سپس ماندن از خیرات از او باید دید و
 به سبب ارتکاب معصیت و منہیات **الْأَوَّلُ** **الْآخِرُ** لم یزل و لا یزول آنکه همیشه بود
 و همیشه باشد و آنکه وجود او نه از حال عدم بود و آنکه عدم را بروی راه نباشد بقا و فنا
 همه استیابا و باید دید نموده **الْمَوْجُودُ** و **كُلُّ الشَّيْءِ لِيُجُودَ** الظاهر المعلوم بالاولیة القاطعة
 و قيل الغالب آنکه هر چه آفریده است دلیل وجود او بود و آنکه بدانند ظاهر همه چیزها او است
 پیدا به صفات خدائی و همیشه بوی و همیشه باشی و بجز نری و حکیمی و بحیی و ممیتی و آنکه بر همه چیزها
 غالب بود و همه مغلوب او در اظهار حقایق این اسم را اثر تمام است **الْبَاطِنُ** المحجوب عن
 الحواس و قيل العالم بالانحیفات آنکه او است نهان از چگونگی یعنی بیچون است و آنکه پنهان بود
 بذات خود که گنه او را در نتوان یافت نه به عقل و حواس و آنکه او را پوشیدن و حشیدن و جوهر
 و اعراض قیاس نتوان کرد و آنکه او باطن چیزها بدانند انظار دلیل هستی او و باطن دلیل بیچونی او
 مخالفان در صفات او سبحانه و قسم اندکی غلو کنند گانند و دیگری مقصّر اند و آنانکه غلو کنند گانند
 مشبهند تا خداوند سبحانه بجا رحه صفت کنند و صفات حدث ثابت کنند و آنانکه مقصّر اند
 چون دهریان و طبایعیان گویند خود نسبت بعضی ذات را منکر شوند و بعضی صفات را همه
 ذرات عالم را دلیل وجود او باید دید **الْوَالِي** المالك آنکه خواسته است که نگاه دارد اهل
 ولایت خویش را بر آنچه مراد او بود و آنکه نگاه میدارد ایشان را و آنکه مالک همه اشیا او بود
 و همه اشیا مملوک او و آنکه جهاندار بحقیقت او بود و در حصول املاک این اسم را اثر تمام
 است **الْمُتَعَالِي** کا العلی آنکه هیچ نزدیکی نبود از معنی صفات مدح و کمال که نه او بزرگتر
 از ان باشد و آنکه کس را بر عدل او طاقت نباشد و آنکه او دور بود از پندارها و گفتارها

۶۶-۶۷ المقدم المؤمن
 ۶۷-۶۸ الاول الاضواء الظاهر
 ۶۸-۶۹ الباطن

۶۹-۷۰ والی
 ۷۰-۷۱ المتعالی

خسب ذلیل فرمان او باید بود تا عز نزد جهان گروی **الْبِرُّ** فاعل البر آنکه موصوف بود بجایا
 و بزرگی بی نهایت و آنکه آنچه گفتنی با است بگوید و آنکه رفق کند با بنده گان و آنکه خواسته
 است عزیز کردن دوستان خود را و آنکه نیکیها بر بنده گان او کند و همه نیکیها بر بنده گان اثری
 از نیکیها بر او بود چشم احسان از داید و است و در حق بنده گان او غایت احسان بجا آورد -
التَّوَابُ یرجع بفضله علی عباده اذ اتا بوالیه آنکه خواسته که عفو کند از بسیاری از بنده گان
 چون بحضرت او سجانہ بدل باز گردند و آنکه پشیمانی آفریند و در دلها بر بنده گان از معصیت
 و آنکه قبول کننده توبه گناه کاران بود و عذر بنده گان قبول باید کرد و از ایشان در باید گذشت
 و از گناه بسیار عفو باید خواستن و به جهت گناهان بسیار از حضرت او نومید نباید شدن -
الْمُنْتَقِمُ الْمُعَاقِبُ مِنَ عَصَاةِ آنکه عقوبت کند بد عهد انرا که خواسته است عقوبت
 ایشان را و او سجانہ عقوبت کننده کافران و عاصیان و دشمنان و دوستان او بود و او
 شریعت از نفس باید خواست و به مجاهده او را رام باید کرد و بجهاد اکبر و اصغر قیام باید نمود
 و انتقام دشمنان بدان حضرت باید گذاشت **الْحَقُّ** الَّذِي يَمْحُو السَّيِّئَاتِ آنکه بدیها
 محو کند و آنکه خواسته است که عذاب نکند بسیاری از عاصیان را و آنکه نیکی کند با بنده گان
 گناه کار و آنکه پاک کننده دلها بر توبه کنندگان او بود از گناه عفو را شعار خود باید ساخت
 و از بد کردار در باید گذاشت و بجای بدی نیکی باید کرد در پاک دل باید کوشید تا به نور مشاهده
 از ملاحظه اختیار پاک گردد **السُّرُوفُ** الْمُرِيدُ لِلتَّخْفِيفِ آنکه خواسته است که با بنده گان
 رفق کند و دشوارها بر ایشان آسان کند و آنکه با بنده گان مهربان بود اثر مهربانی او است که
 آنچه در بالیت هر مخلوقیست از وی باز نگرفته و زیاده از آنچه متصور شود عطا کرده در حصول
 صفت یافت این اسم را اثر تمام است هر که این اسم را برای مهربانی بسیار گوید مقصودش
 بر آید **مَالِكُ الْمَلِكِ** میلک حبش الملک یتصرف فیہ کما یشاء آنکه حقیقت
 پادشاهی او را باشد و آنکه پادشاهی او در ملک دل و ملک عاقبت و ملک قناعت
 و ملک دنیا و آخرت بنده گان خود را او دهد باید که مستغنی باشی بمکتون از کونین در حصول
 ملک عرفان این اسم را اثر تمام است هر که بسیار گوید این اسم را از حاجت بملوک

بجایا

التواب

المنتقم

العفو

الزرف

مالک الملک

Marfat.com

بجاری سعی شود ذوالجلال والاکرام کا الجلیل آنکه اورا همه اوصاف شرف
 با غسر بینهایت و آنکه اورا جلالت بی غایت بود و آنکه جلالت آفریند آنرا که خواهد و آنکه او کرامی
 بود و حق قدر و کرامی او کس نتواند که بجا آورد و آنکه گرامی گرداند آنرا که خواهد صفات شرفی و سلبی
 درین اسم مندرج است جلالت ازو باید خواست و اکرام و کرم ازو باید خواست و ازو باید طلبید
 در حصول درجه جلالت و اکرام این اسم را اثری تمام است هر که بسیار گوید جلالت و اکرام رسد
 المقسط العادل آنکه جز داد نکند و جز دادند بدد داد دهند بحق او بود و داد بسیار داد
 کنندگان و مظلومان او دهد و داد دادن بندگان را او دهد و باحوال دل بنده گان او رسد و بر راستی
 حکم او کند و بنده گان خود را بر راستی فرماید او بود در حصول صفت راستی این اسم را اثر تمام است
 و راستی را در دنیا شعار خود باید ساخت تا در قیامت بعدل گردد در زمانی هر که بسیار گوید
 این اسم را اورا فراست است حاصل آید الجامع للمخصوم یوم القصاص آنکه جمع کند
 همه بنده گان را برای انصاف آنکه بذات جامع همه صفات خداوندی بود و در دوستان
 خود کمالات لایقه او جمع کند دوستان را بدوستان رساند و درجات و حصول و اتصال بی کیفیت
 بحضرت خود اهل فنا را بعد از بقا او دید بحسن عمل استعداد عقبی رغبتی باید کرد برای جمعیت ظاهری
 و باطنی این اسم را اثر تمام است هر گرا حال پراکنده شود این اسم را بسیار گوید آنکه غنی لا
 یفتقر الی شیء آنکه بی نیاز بود ز همه چیز و از همه کس و حاجت و استعانت را بوی راه نبود
 و آنکه مستغنی گرداند خلق را از فضل خویش و آنکه بطاعت مطیعان منتفع نشود و به معصیت
 عاصیان متضرر نگردد غناء حقیقه او اشاره بعزت او است و جلال او که موجب محو است
 نیاز خود بحضرت او باید برود سجده از غیر او بی نیاز باید شد در حصول صفت غنا این اسم را
 اثر تمام است هر که در سختی و تنگدستی بسیار گوید این اسم را مستغنی گردد المکفی المحسن
 لا احوال الخلق آنکه حاجت با بر آرد آنرا که خواسته بود و توانگر کننده او بود هر درویش را
 که خواهد و لهاء دوستان را توانگر او گرداند در بی نیازی و طمع از خلق اثری تمام است هر که

۸۵ ذوالجلال والاکرام

۸۶ المقسط

۸۷ الجامع

۸۸ الغنی

۸۹ المكفی

له و آنکه خواسته است داد انصاف مملو مان الامان در قیامت او بتاند

این اسم را بگوید از گدائی ظاهری و باطنی که توقع و طمع است نسبت بخلق و چشم نگاه داشت از ایشان
 برید **لَمَّا نَعِجَ** لما غدا من المتافع ممن شاء آنگه باز دار و منفعت از آنکه خواهد و از آنچه خواهد و آنکه
 باز دارنده عطا د بلا بود از هر که خواهد بکسبت و قدرت و قضا و ارادت و آنکه دلها را باز دار و از محبت
 خود و عطا با بنندگان از یکدیگر از ایشان او باز دار و عطا از او باید طلبید و در بلاها باید گرفت
 در منع نفس و شیطان و دشمنان این اسم را اثر تمام است هر که خواهد که نفس را ممنوع از هوا گرداند
 و دشمن را از عطا محروم سازد این اسم را بسیار گوید **الضَّارُّ النَّافِعُ** منه الضر ومنه النفع
 آنکه دردها آفریند خلق را و آنکه منفعتها آفریند خلق را و آنکه زیانها
 وی دهد و سودها وی رساند نفعها از او باید دید و ضررها از او باید دید در نعمت منعم باید دید و در
 بلا مصلی و از دید اسباب فارع در جلب منافع و اجتناب از مضار این دو اسم را اثر تمام است
 هر که خواهد که نفع بوی رسد یا ضرر از وی دفع شود و این دو اسم را بسیار باید گفت **التَّوَسَّلْ**
المُنظَرُ لجميع الاشياء بالوجود عن العدم آنکه چیزها را بوجود از عدم او ظاهر گرداند و آنکه هر کس بعبادت
 چیزی رسد با و رسد و آنکه در دلها معرفت آفریند و آنکه نور آسمان و زمین او آفریند و آنکه دلها را اهل
 وصول را بخرد و منور گرداند و آنکه جهان را او آراید و دلها را او گشاید نور حضور با و سبحانه در طاعت
 او باید حجت و پیر و وجود او در همه اشیا را ظاهر باید دید تا از او حاکم کثرت بوحدهت بیاید گردد
 و تا در اشعه آن نور وجود مجازی اهل عالم تمام متلاشی گردد و جز نور ظهور او چیزی در دیده جان
 نماند و ظهور نور عرفان و توحید این اسم را اثری تمام است برای نور باطن این اسم را بسیار
 گوید **الْهَادِي** یخلق الهدی راه نمای دلها به حضرت خود او بود و آنکه گمراهان را بر راه او آورد
 و آنکه هدایت در راه او بینایی در چشمها او نهد و آنکه دور افتادگان را از طریق بر راه او رود و بنده گمراهان
 در گذاردن فرمان بر راه او آورد و بنده گان دور افتاده را بدوستان خود او راه نماید و بسبب
 مرشدان و کاملان دلها را بخود او راه دهد هدایت از آن حضرت باید خواست و دل را به محبت
 او زنده باید کرد هر که خواهد که بحق راه یابد این اسم را بسیار گوید **الْبَدِيعُ** المبدع و
 قیل الذی لا نظیر له نوکنده آرایشهای آسمان و زمین و عالم بالا و لیسبت و آنچه میان همه
 کلماتها است او بود و آنکه آراینده دل با بنور عرفان و توحید و یقین او بود آرایش و

تذکره اللاح

تذکره انصاف النافع

تذکره النوری

تذکره الهادی

تذکره البصیر

جمالها همه جمیلان و کمالها همه کمالان پر تو جمال و کمال او باید دید و خلق را منظر او جمال باید دید
 او را جمال با کمال متفرد باید دانست باید که در هر چه نظر کنی جمال او بینی بظاہر با خلق باشی و
 باطن با خلق تا به او یہ ہو او را هم بلاء غیر گرفتار نشوی الباقی لا آخر له آنکه فنا را بوی را
 نباشد و صفات او قائم بود بذات او آنکه بقاء چیزها از دست و بدرجات بقا اهل فنا
 او رساند و آنکه هر که خواهد باقی دارد و او را دوست باید داشت و دل از محبت غیر او
 نباید برداشت با و باقی و از غیر او فانی باید بود **الْوَأَسْرَةُ** الباقی بعد فناء الخلق آنکه
 مملکت دیگران منقطع گردد و پادشاهی او بماند و ایم آنکه ایم باقی بماند و آنچه او خواسته بود
 فانی شود و آنکه همه مخلوقات ملکها و ملکهها با و گذارند و آنکه ملک و ملک در دنیا و آخرت
 بنده خود را برای بندگان دهد بی بها خود را لکن نباید دانست و آنچه بدست بنده باشد همه
 عاریت باید دید اگر چیزی خواهی از او باید خواست **الرَّشِيدُ** العدل و قیل المرشد
 آنکه عاقبت کارها بداند و منفعت و مضرت بشناسد و آنکه جدا کند میان حق و باطل و آنکه
 دلیل آفریند خلقا را بمعرفت خود و آنکه راه راست وی نماید خلقا را ارشاد و سب طریق
 از او باید خواست و مرشد علی الاطلاق او را باید دانست هر که خواهد از بندگان و دوستان
 خود بخورد و راه نماید **الصَّبُورُ** الحليم آنکه خواسته است تا خیر عقوبت عاصیان را و
 آنکه باز وارنده عذاب از بنده گان گناه کار او بود از اراده و مراد خود بیرون باید آمدن

۹۷۶ الباقی

۹۷۷ الوارث

۹۷۸ الرشید

۹۷۹ الصبور

تعلیم و تنبیه میکنند تا او را بدین نامها خوانند و ابتداء مناجات خود تا اجابت نزدیکتر بود و قال اللہ تعالی
رَبِّدَالِ سَاءِ الْحَسَنِی اوست نامها **نیکو فاد عوکه** بها و نیکو فی آز روی راستی است چه هر چه است بود نیکو است
یَسْبِجُ لَه مَانِ السَّمَوَاتِ وَمَانِ الْأَرْضِ الایه تسبیح می کند و پاک میگوید او را هر که در صفت آسمان و زمین است
 بزبان و آثار صفت و خلقت دانند وحدت هر که حقیقت او را بدین صفات بشناسد مومن بود و هر که بداند جزوی
 خلای نیست غیر او را نیز سترده هر که در عالم به کمال داند از وی شرم دارد در حال تنهایی غیر تنهایی و از اندیشهها
 که در خود را نگاه دارد و به کر الرحمن در حیم داند در قضا و تقییر اهمیت نکند و هر که پادشاه داند بغیر وی پناه نبرد
 و هر که در اقدوس در اسلام و مومن ظلم و جور کند در طاعت او می تمام کند و هر که او را عزیر (باقی بر ص ۷۱)

وخواستہا تمام با وسپردن تا بندہ را، بیخ مرادی و خواستی نماید و خواست او سبحانہ در سہمہ کار ہا
صبر باید کردن و تعجیل را باید گذاشتن و در عقوبت گناہ کار تعجیل نباید نمودن و نفس را از
ہوا ہا، اول صبر از ان باز باید داشت در شدتہا و محنت ہا زبان شکایت زگاہ باید داشت
و حال دل ہم بآن حضرت باید برد تا در ان بلا ہم صبر باشد و ہم شکر باشد و ہم حمد باشد و من
لطف اللہ سبحانہ انہ اظہر اسماء مختلفۃ التریب لیدل کل اسم منہا علی نوع من النواع افعالہ
فیجد کل طالب مسلکاً سہلاً یلیق بہ فیکون ذلک الاسم اللالیق بہ فی قصدہ بحالہ اذا عرفہ و سأل
بہ فی وقت یناسب الاسم فیجتمع من معرفتہ الوقت و معرفتہ الحال و معرفتہ الاسم اللالیق
بالوقت و الحاجة المطابقتہ للاسم و الوقت مع توجہ القلب لذلك النوع المطلوب خصوصاً
سرعتہ الاجابتہ فانہ من دعا بهذا القانون استجیب لہ فی الوقت و ذلک اشارۃ الی قولہ صلی اللہ
علیہ وسلم ان لربکم فی ایام دہرکم نفحات الا فتعرضوا لہا و النفاۃ ہی المصارفتہ للوقت اللالیق
بالمطالب و الاسم المطابق للقصود و ہذا النوع من الاسرار ما کشف الالہ الخصوص من
الانبیاء و المرسلین و عبادہ المقربین و اسماء اللہ سبحانہ ینقسم الی ما ینفع بہ علماً و ذکر و امنہ ما
یکون علماً و عملاً و امنہ ما یکون ذکراً و عملاً بقدر معنی المفہوم من الاسم و تصحیح النیۃ الی ہی قوۃ النفس
علی رای المتقدین انہا ینبتز المعرش و الافلاک اجمعین و یکون التاثر من رآ من رب العالمین و
واسماء ذکر الذاکرین علی اختلاف احوالہم اللہ و آلہ ذکر الاکابر من المؤمنین فی الغالب الرب الخالق
الباری ذکر الاکابر من السالکین المریدین والمرتبین المصوّرا المبدئی المعید المحی الممیت ذکر
عباد اللہ المعتبیین و المتبصرین فافہم و قس الباقی یرشدک انشاء اللہ و من اسماء سبحانہ
الاحد الواحد ذکر السالکین المتعلقین باسرار التوحید الصمد ذکر لمن یصلح للمتبصرین بالجوع
خصوصاً ذکرہ لم یحس بالم الجوع البتہ ما لم یدخل علیہ ذکر غیرہ فافہم و افعال اسم للمعلوین

(بقیہ صفحہ) و جبار و متکبر و اند بر اند کہ توکل بوی باید کرد و بجز نقصانہا بوی پناہ برود بر اند کہ آنچه او عطا کند کسی اورا
باز ندارد و ہر کہ اورا بخالق و معبودی و بارجی داند بداند کہ مرید و مضرع اوست و مخلوق خود را بہ عبث نیا فریدہ
و بندہ گان دی مہمل و معطل نیستند فلکن فی عالم الصفات و قس علیہ ما یتا سبہ ۱۸ لہ (حاشیہ بر ص ۷۲)

بالخواطر والوسواس وكثرة الانكار واغتمام القلب فيهما ذكره من هذه قبضة القلب افكاره الى
 ما لفع له ويقع له سرور وفرح السميع البصير تنزيه جليل ذكر يصلح للمسلمين في الدعاء خصوصاً
 فانه ربما اسرعت في الاجابة القادر المقدر القوى القايم ذكر يصلح لاصحاب الانبياء و
 (لقية حاشية ص ۱۰)

هو الله الذي لا اله الا هو الواحد القهار الواحد الفرد الوتر الصمد انت خاصيت اين اسم باء جمله آنست
 که چون برين اسم مداومت نمايد از غفلت بيداری يابد و کشف آن بيغز ايدي اگر بنويسد و بشويد و آن آب را بياشامد همين
 خاصيت و در بشرط مداومت هو الله الذي لا اله الا هو العالم العليم علام الغيوب المتكلم الحكيم الخبير المحافظ الرقيب
 المبين الهادي خاصيت اين جمله کشف علوم است و از بهر زيادتی حفظ علوم و زيادتی ذهن و عقل از بهر نشاندن سخن در
 خاطر با و از بهر حالات در سخن گفتن اين اسم را خاصيت تمام است و هر که بدین مداومت نمايد هميشه مقبول القول باشد
 و چون نخواهد که از چیزی در خواب خبردار شود برين جمله مداومت کند در وقت خواب رفتن چون بجا آمد خواب بود بخواند
 و هر که بدین جمله مداومت نمايد از همه بلاها ايمن گردد و هو الله الذي لا اله الا هو الجليل الرحمن الرحيم اللطيف الحكيم
 الرؤف العفو الخفور المؤمن النصير المجيب المنيع الضرب السريح الكريم ذو الاكرام ذو الطول المتان خاصيت
 اين جمله آنست که خايفان را ايمنی حاصل شود و اهل وحشت را به عنایت سودمند باشد و اسيران و بنديان را
 خلاصی حاصل شود و نفس ها را از خوف و تلف نگاه دارد و اجابت دعا کند و مظلومان را نصرت دهد بر دشمن ظفرويد
 و مقبول الصورة والقول باشد و رزق باسان برسد و از جزيرها بركت پديد آيد و هو الله الذي لا اله الا هو الملك
 الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن الكبير العلي المتطالي العظيم الجليل ذو الجلال الحق المجيد الرفيع الغني الملى الواحد
 المولى الوالي الحفيظ المقدم المعز خاصيت اين جمله هيبت است و دفع و سوسها و غلبه شهوت و هر گاه که در حضور
 منكران ياد کند همه مصيح او گردند و برای حفظ از اذيت با لغايت مفيد و مناسب است خصوصاً اسم حفيظ که چون
 بران مداومت کند هو الله الذي لا اله الا هو القدير القادر المقدر العزيز الجبار المتكبر ذو الجلال القوى
 ذو القوة المتين الشديد الظاهر القهار خاصيت اين جمله تهر دشمنان است و غالب شدن برايشان و خون
 در دل ها انداختن و شکستن لشکرها و گوينده اين اسم نزد مردمان معزز و معظم باشد و اين جمله دفع ظالمان کند و
 دلها سخت را نرم کند و هر حقير که برين جمله مداومت نمايد ربيع القدر گردد و چون خواری مداومت نمايد عزيز شود
 و چون شرب در فانه تاريخ سر بر زمين نهد و به نيت ظالمی بخواند و اسم الضار الموحز المذل برين جمله

Marfat.com

در بیان شرح اسماء الحسنی مرکباً

الخوف الثقلیة الثقیلية ولو علم سره من تعانی الاثقال واستدامته لم یحس ثقل فیما یتعاطاه
البیة وقس علی هذا النمط بالمشاکله تری سره الحی القیوم اسمان جلیلان اسم و ذکر لایل المحضرة
وهو من اذکار اسرافیل و ملائکة الصُّور اجمعین یصلح ان ینکر من مبادی الفجر الی طلوع الشمس
(بقیه حاشیه ص ۶۲)

اضافت کند در آخرین دعا بگوید یا شدید فذلی حتی من ظلمنی او غی نام آنکس بر البیة آن ظالم مقهور

گردد و سوزان شود هو الله الذی الاله العالم المرید المحیط الرب الرشید الشهید الرقیب الحکم العدل الرشید

الفعال الخالق الباری المصور خاصیت این جمله آنست که آسان به مطلوب و مقصود رسد و تسخیر قلوب کند

و دفع دسوس کند و فکرها و ذکرها و اندیشهها را نایل کند و دفع غم و اندوه نماید هو الله الذی لا اله الا هو المحیط

الواسع البر الصادق القور البدیع المبدع الفاطر المبدی المعید الخیث خاصیت این جمله آنست که هرگاه در جامه خواب

پاک بگوید ذکر آن حاجت که دارد بکند در خواب صورت آن بنید و این جمله زیاده از ناشایست و دروغ نگاه دارد

و دلها و خلائق مهربان او گردد و تاریکی از دل برد هو الله الذی لا اله الا هو الحی السميع البصیر القیوم العزیز القایم الخور

اللطیف الودود النصیر الباسط الوهاب الفتاح السامع خاصیت این جمله آنست که دفع غم و خوف کند این جمله

سحرگاه یاد کند خصوصاً اسم یا حی و یا قیوم یا اله الا انت از بهر زیادتی جاه و رفعت و هیبت بغایت موثر است

و همچنین جهاد نماز صبح تا طلوع آفتاب بهمین خاصیت دهد و اسم اللطیف بغایت سرعت اجابت دارد در دفع غمها

و اندوهها و سختیها هو الله الذی لا اله الا هو السلام المؤمن السریع الشاکر الشکور الحمید القواب لعفار الغافر الخفور

المجیب الوهاب الجواد الفتاح المعطى الوکیل الکافی الرازق الرزاق المقیت خاصیت این جمله پیشتر از اقامت

و تسهیل دشواریها و تسخیر هر کس که خوابد و اگر حاجت از کسی خواهد و بران نیت مداومت نماید البیة روا شود

و خواننده این جمله چون تمنا چیزی کند یا چیزی در خاطر او بگذرد حق تعالی آنرا از او را من حیث لا یحسب

بر آورد و این جمله دفع فقر و اتم با کند هو الله الذی لا اله الا هو الاول الاخر الظاهر الباطن الملك القدوس

السلام المؤمن الدائم الباقی المبین البر الشافی المعافی المسیت القا یض الوارث الجامع اباعث المحصى

المقسط الحسب الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفو احد خاصیت این جمله آنست که چون مداومت نماید

در حالت قیام علویست از نفس خود مشاهده نماید و این جمله دفع غفلت کند و منع ظالمان و امن از خائفان

کند و از مرضها و الهاء شفا یابد و موجب دوام نعمت گردد و بقاء اموال و اولاد حاصل شود

خصوصاً ذاکره یسجد من الزیادة والخشیة والنزع الی طلب الفضائل ما لم یعبد الرحمن الرحیم
 اذکار شریفیة للمضطربین واما ان للخائفین من ذکرهما کان مطوفاً فی کل الامور الملک
 القدر ذکره یذکر عند کل ملک لعظیم قدره یصلح للملوك ما من ملک اذا استدأم بذالذکر فی
 عموم الاوقاة الا ثبت التذسبجانہ ملکہ وان بسطت قدرته ویصلح للسالك الذی یغلبه
 الشهوات فانه یستدیم من ہذا مقامہ الا بعث التذسبجانہ الیہ قوة ملکیتہ یؤیدہ ونصرہ علی من
 یخافہ فی من عوالمہ العلی العظیم فلتنزیہہ سبحانہ الکیبر المتعال الی مناسب التقویة ایضاً ذکر
 لابل التعظیم من ارباب الاحوال لیس للعامة الذکر بہ قسم قد علم کل اناس مشربہم المہمین المتعیش
 فللعلم بالاشیاء والمراقبة فی الجزئیات والکلیات العزیز الجبار المتکبر فمن اسماء صفات
 الذات اللازمة للخوف والترسببہ والعظمة لا یذکر ہا ذلیل الاعز وحقیر الا ارتفع ولا یمن یدی جبار
 الا ذل ولا یذکر ہا ملک من ملوک الارض الا وجد فی نفسه ذلته وانکسار ولا یتوہم انہ یظہر تاثیر
 ذلک من المرة والمرین بل اذا استدأم الذکر الذاکر وادخلہ ساعتہ زمانیة فانه یوافق بعض
 عوالمہ فاذا استدأم اکثر من ذلک انقلبت عوالمہ وروحانیتہا تذکر معہ وح یری آثارا لا
 نفعالات فی نفسہ وغیرہ بقدر حضورہ وصفاتہ وصحیح عزیمتہ الحفیظ سریع الاجابۃ للخائفین
 فی الاسفار لا یزال یذکرہ الذاکر فی موطن الحرب وغیرہا من المخاوف فلا یرید اللہ ما یکیرہ
 المحیط المجید الفاطر ذوالجلال والاکرام اسماء التنزیہ وزیادات فی التوحید اذکار عند
 مشاہدات افعالہ سبحانہ العلیم الحکیم للتوحید الخاص ولا یصلحان الا لمن الہم علیہم امر فی کشف
 سہم من اسرار التذسبجانہ بما یعسر علی الفکر اذراکہ فاذا استدأم علی ذکر العلیم واسمہ الحکیم لیسرہ
 التذسبجانہ علیہ وعلمہ نیاسلته وعرفہ الحکمتہ فیما سئل ومنہ اسمہ البدیع ایضاً التور الباسط الظاہر
 ذکر لارباب المکاشفات من اراد ان ینظر شیئاً فی منامہ فلیذکر ہذہ الاسماء علی طہارة وہو علی
 فراشہ الی ان ینام وصرف سہمتہ فیما یریدہ فانه یمثل التذسبجانہ لہ فی لومہ کشف ذلک القابض
 الاول آخر الباطن التوحید والتعظیم الخاص ولیست اسماء اذکار بل یکشف للمتفکرین فی ذلک
 عجائب التصرف ویشاہدون من قبض ولسط وظاہر وباطن فی اختلاف العوالم الحکیم الروف
 المتان ذکر للخائفین مادام من بخاف شیئاً ما الا ما اوجده التذسبجانہ یرو الطمانیہ وسکن

ودعتہ الکریم الوہاب ذوالطول ذکر لمن قدر علیہ رزقہ ولمن مستہ فاقۃً الاوسع اللہ سبحانہ
 علیہ رزقہ ورفع فاقبہ وقس علیہ ما یناسبہ من الافعال الغفور الخافرا لغفور متقارب لدفع
 المولم خصوصاً من المالدین والدنیامعاً فسبحان من اودع اسرارہ فی اسمائہ المجیب یجری فی
 الدعاء مجری المعانی فی الحروف خصوصاً فی الآخرا لدعیتہ یجری فی الدعاء الکافی الغنی والرزاق
 الفتح لا ینذکر احد ہذہ الاسماء الاربعہ وسہوتمنی شیئاً لم تبلغہ اُمیۃً الا بلغۃ اللہ سبحانہ من
 جہتہ لا یعتمد علیہا ولا یخبط اربالہ لا ینذکر احد ہذا ل ذکر علی القلیل الا کثرو لا علی طعام الا ظہرت فیہ
 زیادۃ ولا ینذکر ہو فی رتبہ وسمیہ طابنتہ اعلیٰ منہا الا لیس اللہ سبحانہ الوصول الیہ بغیر تعب ومن
 تفقد حالاً یجدہا اذا استد ام علی ہذا ل ذکر وہو ذکرا لاکبر الذین لیس لہم شیء من علم التحکیم
 فافہم فمن حمل الضیق وسخ کہ فسبحان من وسع العبارۃ العظیمۃ المعانی مع ضیقہ الحروف الودود
 اللطیف الواسع الشہید ذکر لارباب التجوعات فی الخلوۃ ولمن ذاق شطراً من المحبتہ
 واتصف بشیء من آثارہا فلذلک ذکر تبتنی بہ اقوالہ واحوالہ خصوصاً اسمہ اللطیف ما اسرعہ
 لتفریح الکریم فی اوقات الشداید لا یضات الیہ غیرہ لظہر عن آثارہ عجیب العجایب لا ینذکر
 من یوزک شیء فی نفسہ او بدنہ الا انالہ سبحانہ عنہ اثناء ہذا ل ذکر المقتدر القاہر القوی الوارث ہذا
 اذ کار عزرائیل وبعض من صفات جبرئیل علیہا السلام فی تنزیلاتہ الشدید ذوالقوة القاہر
 المقتدر اسماء القہر واستیلاء الخلیفہ لا ینذکر ضعیف الہمۃ الا قومیت ستمہ نفسہ ولا یدعوہا
 علی ظالم فی احتراق الشہر ساعتہ فی ساعۃ من اللیل فی بیت مظلم حاسر الراس علی الارض لا
 حایل بینہ و بینہا یقول فی آخرہ مائۃ مرۃ یا شدید خذ لی بحق من فلان الا واراہ اللہ سبحانہ
 برہان اجابتہ فی اقرب وقت الشریع الرقیب المتین ذکر ارباب المراقبہ فی الافعال
 ینفتح لہم بذلک مکاشفات واسرار الوارث الباعث فلحلیتہ الاعتبار والتصدیق بآثار

لہ واز بہر چیزیم شدہ بغایت موثر و مفید است کسی را کہ حاجتی باشد درین جملہ نظر کند و ہر جملہ کہ
 خلق بدان حاجت داد و کیست بران مددست نماید در خلوت و اعتقاد درست و صفای نیت
 خدای سبحانہ آن حاجت را بر آورد ۱۸

القدرة فيما يعث من النباتات بعد الاماتة وما يناسب هذا التواب للتعويابين الشاكر للشاكرين
والولي للملا ولياء المجيب لاهل الكفاية الوكيل للمتوكلين والقريب لاهل القرب الصادق مع
الصادقين البر مع اهل البر الباقي مع الشهداء الخلاق ذو الاعتبار وقس عليه ما يليق في الحال
بهذه الاسماء الهادي الخبير المتين عالم الغيب علام الغيوب ذو الجلال والاكرام القدوس
السلام المؤمن المصبور منتظم في ذلك المعز المذل وما في آخر سورة الحشر فانهم ذلك لذكر
الجلسل المعاني منه يلتقي الانبياء اسرارها والعارفون معارفها علام الغيوب الخبير يناسب
جبرئيل الهادي المبين يناسب اسرافيل ذو الجلال والمعز والمذل يناسب عزرائيل القدوس
السلام المؤمن الى آخر سورة الحشر يناسب ميكائيل الخبير المبين لكشف عواقب الامور من
اراد كشف عواقب الامور يذكر هذه الاسماء خصوصاً عقيب جوع وسهر وعلى راس كل مائة من
اعداد المذكور لقول اهدني يا هادي يا خبير وبتق لي يا مبين ويسمى ما يريده وذلك في خوف الليل
فاذا اورك النوم مثل له عن كشف ما اراده من اتي نوع من منامه ليقراء لكفايت المهبات
الف موق يا خفي اللطف اوركيني بلطفك الخفي وبقراء كثير اني دفع البلايا ادا لهمم المحاشية و
العناية لانه مجرب قوي عظيم يا خفي الاطاف تخبني بلطفك مما احذر واحاف واعلم ايضاً
ان من السر المكتوم في الدعاء ان ياخذ حروف الاسماء التي يذكر بها في مثل قولك لكبير المتعال
لا تاخذ الالف واللام تاخذ كبير متعال فتنتظر كم لها عدو ومن الاعداد اديا الجمل الكبير فتذكر
تلك العدد في موضع خال بالشرائط المعبرة من جمع الهمم عن طهارة لا يزيد على العدد
ولا ينقص منه فانه ليتجاب لك الوقت وهو الكبريت الاحمر والقد اعلم باسرار اسماء وصفاته و
آثار ذاته خداوند راسخانه اسماء حسنى وصفات عليانا معدودنا محدودنا مستهرا سمي
دليل صفتي وهر صفتي سبيل معرفتي وهر معرفتي معرفة ربوبيتي وهر ربوبيتي مطالب عبوديتي ولاز جمله
اسماء نائنا هي الهي بودودونه اسم وهر اديك نام بحسب استعداد فهم وطاقات بشري از پرده
غيب به صحراء ظهور آورد وجمال صفات را دران منظر بر دیده مشتاقان لقاء خود جلوه کرد تا
هر لحظه بدان تجلی ایشان را سببی بد هر لمح از در عیة اسمی جمال صفتی بر نظر ایشان عرضه فرماید و ذوق
بر ذوق دشتوق بر شوق شان بنفزايد تا از خود فانی و با و باقی گردند مثلاً هر کسی را که به بینی از دی

راحت آن وقت یابی که همگی تو در وی بشود تو درونی فی شوی و همه تعظیم و محبت وی دل ترا فرد گیرد
و تا درونی از میان تو دآنکس بر خیزد و یگانگی پدید نیاید و چون درونی بر خیزد یگانگی آنکاه پدید
آید چنانکه از توحیح نماند و همه او ماند و بس و در وجه فنا را که نهایت احوال بود فنا نسبت بخیر گویند
و اضافه بحق آنرا توحید و یگانگی گویند و کمال روشن آن بود که همگی دل را تعظیم حق سبحانه و تعالی
فرد گیرد و او ماند و بس و این یگانگی کمال راحت بود تا درونی می باشد راحت ممکن نبود و راحت
در وحدانیت و یگانگیست و کس به حقیقت بوی مسلمان نشنود تا خود را فراموش نکند بلکه راحت
از دنیا نیز نیاید و باید که این نیستی را انکار کنی تا گوئی که چون من او را بنیم و چون نیست شده باشد
چه وی نه آنست که تومی بینی بلکه آن شخص اوست و چون او بمیرد و سردی را می بینی حال آنکه وی
نیست چه حقیقت وی آن معنی لطیف است که محل معرفتست چون معرفت همه چیز با از وی
غایب شد چیز در حق وی نیست شدند و چون از خود بخبر شداد در حق خود نیز نیست شد و چون
چیزی جز ذکر حق و حق نماند هر چه فانی بوده باشد و هر چه باقی بود بماند و بس و معنی یگانگی آن
بود که چون حق را نه بنید گوید همه اوست و من نیم و یا گوید که من خود اویم و گروهی از این غلط
کرده اند و ازین معنی بجلول عبارت کرده اند و گروهی با اتحاد و این چنان باشد که کسی هرگز آینه
را ندیده باشد در وی نگر و صورت خویش بنید پندارد که وی در آینه فرود آمده و یا پندارد
که آن صورت خود آینه است که صفت آینه آن است که خود را در وی سُرخ و سفید
بنید اگر پندارد که او در آینه فرود آمده این را جلول گویند اگر پندارد که آینه خود صورت
او شد این را اتحاد گویند و این هر دو غلط است بلکه هرگز آینه صورت نشود و صورت نیز
آینه نشود و لیکن چنان نماید و چنان پندارد کسی که معنی کارها تمام نشناخته بود و این
نوع سخنان نزدی و شوار بود و زنهار گمان نبری که اسما و الهی در آنچه شنیده و بتور سیده
است منحصر است که بسیار اسما است که در خزانه عزت مکنون درج غیرت است که کسی
را جز عالم الغیب جل ذکره بران اطلاع نیست و نیز از اسما و صفات الهی آنچه بتور سیده
بر تخلق و اتصاف بران تخریص فرموده تا با خود تصور کنی که معنی او همان است که تو فهم
کرده یا تخلق همان است که تو متخلق شده و سچکس را و رای آن مرتبتی نیست چه آن

غایته ادراک تست ازان اسم و نهایتہ حفظ توازان صفت و رای آن مراتب بی نهایت ست و
 درجات بیغایتہ و فوق کل ذی علم علیم و چنانکہ اسما را نهایت نیست معانی و بطون ہر اسمی را
 غایتہ نیست ادراک ہر مد کی ازان معنی معین است و غایتہ حظ ہر طالبی ازان اتصاف
 بطن مخصوص است و همچنین باید کہ اتصاف حق را بان صفات قیاس بر اتصاف خلق نکنی۔
 زیرا کہ همچنانکہ ذات او تعالی و تقدس مماثل بہ هیچ ذات نیست صفات او مشابہ هیچ صفات
 نیست و مراد از اظہار آن اسما و صفات کہ بتور سیدہ اولاً آنست کہ کرم الہی و لطف
 لم یزل در استعداد بنی آدم از قبول آن صفات شمرہ تعبیر کردہ است و آنگاہ تجلی صفات
 در کسوة اسما فرمودہ تا ہر کس بقدر استعداد آنچه نصیب او بود ازان صفات بیابد و
 ثانیاً تعلیم بندہ است و تا ویب او ست مر بندہ را تا حق سبحانہ و تعالی را از تلقاء
 نفس خود اسمی و صفتی اختراع نکند بلکہ او را سبحانہ بدان اسم خواند کہ او سبحانہ خود را
 بدان تسمیہ کردہ و بدان صفت وصف کند کہ خود را بان صفت فرمود و فاما نحن لله و بھ
 و اجماع بر آنست کہ ہر صفتی از صفات الہی را حقیقت ثابتہ و معنی محقق و ممیز از صفت
 دیگر من حیثیت الصفاتہ و عین او من حیث الذات بخلاف آنچه معطلہ گویند کہ معانی
 صفات مجرد نفی اضداد است یعنی معنی علم نفی جہل است از وی و معنی قدرت سلب
 عجز است و علی ہذا تعالی اللہ عما یقول الظالمون علواً کبیراً آ آیات و اخبار کہ در صفات

لہ و اعلم ان کل صفتہ ثبت للعبید مما یختص بالاجسام فاذا وصف اللہ تعالیٰ بذلک محمول علی

نہایات الاغراض مثلاً ان الحياء حالة للانسان ولكن لها مبداء و نتهی اما المبدأ و نتهی التغير الجسماني الذي
 یلحق الانسان من خوف ان ینسب الی القبح و اما النہایة فهو ان یترك الانسان ذلك الفعل فان اوردا الحیا

فی حق اللہ تعالیٰ فلیس المراد منه ذلك الخوف الذي هو مبدء الحياء و مقدمة بل ترك الفعل الذي هو غتها و غایتہ

و كذلك الغضب له مقدمة و هو غلیان دم القلب و شهوة الانتقام و هو انزال العقاب بالمغضوب فاذا
 وصفنا اللہ تعالیٰ بالغضب فلیس المراد ذلك المبدء اعنی شهوة الانتقام و غلیان دم القلب بل المراد

تلك النہایة و هو انزال العقاب فهذا هو القانون الكلي فی هذا الباب و اللہ اعلم ۲۲

متشابهه وارد است چون استواء و نزول و دید و قدم و ضحک و تعجب همه آیات وحدانیت و ولایت
 فردا نیستند عقل من عقل و جهل من جهل باید که در آن تعطیل و تشبیه تصرفی نرود چه خلق یا مومنان
 با ایمان آوردن بدان نه بدانستن کیفیت آن فاما المهتدی من سلک فیها بطریق التسلیم و
 الخایض فیها زایغ و المنکر معطل و المکیف مشبه تعالی اللہ عما یقول الظالمون علواً کبیراً
 لیس کمثلہ شیء و هو السَّمیع البصیر و ما جاء فی قوله سبحانه و تعالی و ارتفاع مکانی مراد
 ازان مکان بمیکان نیست هر شبهه که ترا در صفات واقع شود در ذات بنگر تا بدان
 زیرا که صفات وی قدیم است چون ذات وی و آن ارتفاع اشاره است بعلو ذاتی
 او سبحانه و رفعت مکانت و تقدس ذاتی اشاره به آن رفعت است قال اللہ تعالی رفیع
 الدرجات ذو العرش و لفظ استواء اشاره بدوام ظهور ربی احتجاب استوار امثال پیش
 ازان نتوان گفت و و راء این جز ذوق و مشاهد نیست معنی تخلقوا یا خلاق اللہ ان است
 که چون سالک قدم در راه نهد و بر ریاضت اوصاف خود را بجائی رساند که باوصاف حق
 موصوف شود بعضی از صفات خداوند سبحانه آنست که آن صفت را بر غیر حق تعالی

له فی تفسیر سوره آل عمران اختلف العلماء فی الاسماء اللہ الا عظم قال بعضهم هو اسم اللہ قال بعضهم
 یحیی یا قیوم لان آصف بن برخیا لما اراد ان یخضر عرض بلقیس من مسیره شهر فی اقل من طرفه عین قال یاحی یا
 قیوم ولما اراد عیسی علیه السلام ان یموتی قال یاحی یا قیوم و در آیه علی رسول اللہ صلی اللہ علیه و سلم یوم
 بدر ساجد او قال یاحی یا قیوم و فیہ ایضاً فی سوره مریم کہ بعضی و قال علی هو اسم اللہ الا عظم و عن ابن عباس
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیه و سلم اسم عظم در آیه قل اللهم مالک الملك ابن لمه گفت که رسول اللہ صلی اللہ
 علیه و سلم فرمود که این اسم عظم درین آیتهاست که و اللهم مالک الملك ابن لمه گفت که رسول اللہ صلی اللہ
 الا هو الحی القیوم الی و علت الوجوه للخی القیوم ۲۲

کعب الاحبار رضی اللہ عنه گوید که عیسی علیه السلام چون خواستی که مرده را زنده کردی در رکعت نماز
 گذاردی و خدا را سبحانه حمد و ثنا گفتی پس دست برداشتی و گفتی یاحی یا قیوم یا اللہ یا رحمن یا ذو الجلال و الاکرام
 یا نور السموات و الارض و ما بینهما رب العرش العظیم الخ ۱۸ -

اطلاق نتوان کرد و چون صفت الوهیت و وحدانیت و صمدانیت و امثال آن تخلق بان ممکن نیست اما در بعضی صفات بنده تواند که شروع کند و آن نیز از تاثیر توفیق حق باشد سبانه پس چون سالک درین راه منازل قطع کند و سلوک مقامات او را میسر شود و در هر مقامی بعضی از صفات حق موصوف شود و عمل به مقتضای آن صفت کند چون به نهایت مقامات راه برسد جمیع صفات در وی جمع شود و آن گاه معنی تخلقوا باخلاق اللہ سبانه در مرد سالک ثابت شود اکنون آن صفاتی که تخلق بان ممکن است یکی صفت رحمانیت است و معنی رحمن بخشاینده بود چون رونده راه در مقام ایشان بود به صفت رحمانی تخلق کرده باشد و بعضی گفته اند اگر بن تن ضعیف خود بخشاید بترک معصیت صفت رحمانی موصوف شده باشد و به صفت

منقولست که یکی از بزرگان ده سال از حق سبحانه و تعالی درخواست کرد تا اسم اعظم را بوی آموزد تا در خواب دید که او را گفتند بگوی یا فارح الهم و یا کاشف الغم و یا صادق الوعد یا موفیا بالعهد یا مجیب دعوة المضطربین یا حی یا قیوم یا لا اله الا انت ۲۲ -
و بعضی بزرگان گفته اند که اسم اعظم این نامهاست یا اللہ یا رحمن یا رحیم یا حنان یا منان یا ذالعرش الکریم ۱۸

و بعضی گفته اند که اسم اعظم این نامهاست یا و احد یا احد یا صمد یا ذیاد تر یا علی و یا عظیم و یا کبیر ۲۲

و از علی بن الحسین رضی اللہ عنہ آمده است که او گفت مدتی من از حق سبحانه و تعالی میخواستم تا اسم اعظم خود مرا عطا کند شبی دیدم که آینده بیاید و گفت بگوی یا اللہ یا اللہ یا اللہ یا اللہ لا اله الا انت رب العرش العظیم -
ابو ایوب انصاری رضی اللہ عنہ گفت که پیوسته از حق سبحانه و تعالی میخواستم که مرا اسم اعظم خود عطا کند شبی در خواب دیدم نوشته بر ستاره یا بید یح السموات والارض یا ذوالجلال والاکرام یا نور السموات والارض یا قریب یا مجیب ۱۸

صفت دیگر قدوس است چون آدمی را از ملک و ملکوت بگذرانند و بعالم قدس رسانند و از صفات بشری خلاص یابد و به صفات الهی ترقی نماید حکم او را بر عالم ملک و ملکوت نافذ گردانند تا بچگونگی گوید آن باشد

دیگر رحیم است و معنی رحیم بخشایش کردن و مهربان بودن چون رونده راه به بذل بهیمنت و رفت
 و مهربانی بر خلائق قیام نماید بدین صفت موصوف گشته باشد و صفات دیگر ملک است و
 معنی ملک متصرف بود بر همه چون رونده راه بر نفس خود متصرف شود و او را مقهور تواند داشت
 و تصرف او در دل با نفاذ یابد بدین صفت موصوف شده باشد. عن بعض اهل التحقیق انه قال لعطی
 الحق سبحانه المجوب من اولیائه فی الدنیا اذل باعطی اهل الجنة فی الآخرة و هو قوله کن فیکون و تلك
 الکلمة صورة الارادة الکلیة این نیز اشاره به مقام تصرف سالک تواند بود و صفات دیگر قدوس
 است و معنی قدوس نیک پاک بود چون رونده راه نامه اعمال خود را از سیئات پاک گرداند
 بدین صفت موصوف شده باشد و صفات دیگر سلام است و معنی سلام سلامت دارند
 است چون رونده راه خود را از مکر شیطان و نفس سلامت دارد بدین صفت موصوف
 شده باشد و صفاتی دیگر مؤمن است و معنی مؤمن امان دهند است چون سالک چنان
 شود که همه مسلمانان از دست و زبان او ایمن باشند بدین صفت موصوف شده باشد
 و صفات دیگر مهین است و معنی مهین آگاه بود نسبت بحال بنده گان چون سالک را
 آگاهی بانفاس خود پیدا شود بدین صفت موصوف شده باشد و صفات دیگر عزیز است
 معنی عزیز غالب است چون سالک بهوای نفس خود و اعدای دین غالب تواند آمد
 بدین صفت موصوف شده باشد و صفات دیگر غفار است و معنی غفار آمرزنده است چون
 سالک بجائی رسد که هر آزاری که از خلق بر او رسد تواند که آن همه را از ایشان در گذارد بدین
 صفت موصوف شده باشد و صفات دیگر و هاب است و معنی و هاب بسیار بخشنده است
 چون سالک دم و قدم و درم از خلق و ربیع ندارد بدین صفت موصوف شده باشد و
 صفات دیگر فتاح است و معنی فتاح گشاینده است چون سالک مشکلات راه را
 بر رونندگان بگشاید بدین صفت موصوف شده باشد و صفات دیگر سمیع است و معنی
 سمیع شنوا است چون رونده راه سخن حق را از هر کس که باشد بگیرانی قبول کند و نیز سخن
 شنیع که پسندیده حق نباشد نگوید و اسرار غیبی و حقایق بگوش جان فهم کند بدین صفت
 موصوف شده باشد و صفات دیگر بصیر است و معنی بصیر بنیاست چون رونده راه

بصیرت او بنیاشده باشد و بنور فراست همه عیوب خود بیند و کمال حال دیگران یعنی همه
 کس را به از خود بیند و نیز بهیچ حق نذیر او شده باشد تا هر چه کند همه بموجب پسند حق باشد
 بدین صفت موصوف شده باشد و صفت دیگر حبیب است و معنی حبیب حساب کننده بود
 چون سالک را مرتبه محاسبه بحد کمال رسد بدین صفت موصوف شده باشد و صفت دیگر
 مقیت است و معنی مقیت قوه دهنده است چون سالک تواند که لشکر روح را که صفات
 حمیده است قوت دهد با قامت حسنت بدین صفت موصوف شده باشد و صفت
 دیگر رقیب است و معنی رقیب نگاه بان بود چون سالک تواند که خاطر را از برون
 رفت غیر نگاه دارد بدین صفت موصوف شده باشد و صفت دیگر محصی است و معنی
 محصی شمار کننده است چون رونده راه بیاس انفاس مشغول شده باشد بدین صفت
 موصوف شده باشد و صفت دیگر هادی است و معنی هادی راه نماینده باشد و چون
 سالک بمقام مقتدا رسیده باشد بدین صفت موصوف شود و صفت دیگر محیی
 است و معنی محیی زنده کننده بود چون سالک با حیاء سنت متروک قیام نماید بدین صفت
 موصوف شده باشد و صفت دیگر ممیت است و معنی ممیت میراننده بود چون سالک
 بدعتها را که بجای سنت گرفته اند وی بنهی او بدعتها را متروک گرداند بدین صفت موصوف
 شده باشد و صفت دیگر باقی است معنی باقی پاینده همیشه است چون سالک تواند
 که صفات روحانی بنگاه داشت باقی دارد بدین صفت موصوف شده باشد و صفت
 دیگر منتقم است و معنی منتقم کینه کشنده بود چون سالک تواند که کینه مخالفان شرع از
 نفس بکشد بدین صفت موصوف شده باشد و صفت دیگر حتی است و معنی حتی زنده
 همیشه است چون سالک را ذکر بجائی رسیده بود چنانکه از خود مرده و بدوست
 زنده شده باشد بدین صفت موصوف شده باشد و صفت دیگر صبور است و
 معنی صبور باز دارنده عقوبات بود چون سالک دست از آزار مسلمانان کوتاه دارد
 و در تحمل بار خلق نفس او را آرام پیدا شده باشد و اگر ناگاه از عالم بشریت بقول و
 فعل خواهد که آزار بخاطر مومنی برساند باز بقوه ربانی هم از قدم اول آن آزار را

انسان مسلمانان باز دارد بدین صفت موصوف شده باشد و صفت دیگر حلیم است و معنی حلیم
 بردبار بود یعنی تعجیل ناکند در عقوبت بنده گان پران سالک را هر نامرادى پیش آید از خلق
 و آزار خلقان را بحکم و بردبارى پیش آید بدین صفت موصوف شده باشد: و قول بعضی المتصوفین
 ان الانسان الكامل لا یقی له فی الحضرة الالهية اسم الا وهو حامل له الآ فی الواجبة فی الوجود
 من توقف من اصحابنا فی هذه المسئلة فلعدم معرفته بما هو الانسان علیه فی حقیقته و نشأته
 فلو عرف نفسه ما عسر علیه مثل هذا و عن ابی الفارسی رحمه الله حکى عن شیخه ابی القاسم الکرکانی
 قدس سره انه قال ان الاسماء التسعة والتسعين بصیرا و صافا للعبد السالك وهو بعد
 فی السلوک غیر واصل قال حجة الاسلام و هذا الذی ذکر ان اراد به شیئا مما یناسب
 ما اوردهنا فی المنهیات و بیان حظ العبد من کل اسم من اسماء الحسنی فهو صحیح و لا یظن به
 غیر ذلك و ینوی فی اللفظ نوع و توسع و استعارة فان معانی الاسماء هی صفات الله
 سبحانه و صفاته لا یصیر صفاتا لغيره و لکن معناه انه یحصل له ما یناسب تلك الاوصاف و
 ینوی مثلها من حیث الاسم و المشاركة فی عموم الصفات دون خواص المعانی و انما ان
 یثیرت للعبد امثال صفات الله سبحانه علی التحقیق و یماثل صفات العبد صفات الله
 سبحانه مماثلة تامته فحال فان من جملة ما ان ینوی له علم واحد محیط بجمیع المعلومات
 حتی لا یغرب عند ذرة فی الارض و لا فی السموات و ان ینوی له قدرة واحدة تشتمل جمیع المخلوقات
 حتی ینوی بها خالق الارض و السموات و ما بینها و هو من جملة ما بینها فکیف ینوی خالق بنفسه
 کل ذلك ترهات و محالات ظاهرة الاستحالة معنی قوله وهو بعد فی السلوک غیر واصل هو
 ان السلوک تهذیب الاخلاق و الاعمال و المعارف و ذلك اشتغال بعجارة الظاهر و
 الباطن و العبد فی جمیع ذلك مشغول بنفسه عن ربه عز و جل الا انه مشغول بتصفیه باطنه
 لیتعد للوصول و انما الوصول هو ان ینکشف حلیة الحق سبحانه و یصیر مستغیرا به فان نظر الی
 معرفته فلا یعرف الا الله سبحانه و ان نظر الی همة فلا همة له سواة فیکون کله مشغولا به سبحانه
 مشاهدة و یتمایلتفت فی ذلك الی نفسه و ینسلخ من نفسه بالکلیة و تجرد له عز و جل فیکون
 کانه هو وصول به حضرت خداوند کانه از قبیل وصول جسم است بحسب و یا عرض بحسب و یا علم

بمعلوم ویا عقل به معقول و یا شئی بشئی تعالی اللہ سبحانه عن ذلك علواً كبيراً دیگر آنکه وصول به
آن حضرت نه از طرف بنده است بلکه بجنایت بی عقلتست و تصرف جذبات اولیئیت چه راه
بحضرت او سبحانه از دست هم بدو سبحانه شیخ ابوالحسن خرقانی قدس سره میگوید راه به حضرت
عزت وواست یکی از بنده بحق و یکی از حق به بنده آن راه که از بنده بحق است همه ضلالت
بر ضلالتست و آن راه که از حق به بنده است همه هدایت بر هدایت مراتب وصول که مراتب سیر
فی اللہ است سبحانه هرگز غنیمی نشود زیرا که کمال اوصاف محبوب را غایت نیست و هر چه
در دنیا از آن پرسند از مراتب وصول هنوز نازل مرتبه باشد از مراتب وصول بنسبت آنچه
مانده بعمر ابدی به نهایت آن نیز در آخرت نتوان رسید منازل الوصول لا یقطع ابداً بادی فی العمر
الاخروی الابدی تکلیف فی العمر القصیر الدنیوی چون عاشق صادق حملگی شجره انسانی و
دو بیخه ملکوتی روحانی را بخورد و آتش حقیقی دهد و شجره اخضر نفس انسانی فدای آتش حقیقی
گردد و آتش در حملگی اجزاء وجود آن شجره تصرف کند تا وجود شجره جمله آتش شود وصال
حقیقی آنجا میسر شود حظوظ المقربین من معانی اسماء اللہ سبحانه ثلاثه الاول معرفتة هذه المعانی
على سبيل المکاشفة والمشاہدة حتى يتضح حقا ليقها بالبرهان الذي لا يتصور في الخطاء و تکشف
لهم اوصاف اللہ سبحانه و تعالی بها اوصافاً یجری فی الوجود و البیان مجری الیقین الحاصل
الانسان بصفات الباطن یدرکها بمشاہدة باطنه لا باحساس ظاہرة و کم بین ہذا و بین الاعتقاد
تقصداً او التصميم علیہ و ان کان مقروناً با دلتہ جدلیتہ الثانی استعظامہم ما ینکشف لہم من
صفات الجلال علی وجه نیبوت من الاستعظام شوقہم الی الاتصاف بما ینکشف من تلك الصفات
لیقر لہا بہا من الحق سبحانه قریباً بالصفة لا بالمكان و لن یتصور ان تمیل القلب باستعظام
صفته و استشرافہا الا یتبعہا شوق الی تلك الصفته و عشق الذلک الکمال و الجمال و الجلال
الخرص علی التجلی بذلک الوصف ان کان ذلک ممکناً للمستعظم لکمالہ فان لم یکن یکمالہ فینبعث الشوق
الی قدر المکان متہ لا محالہ و لا یخلق عن ہذا الشوق احد الا احد الامرین اما تقصیر المعرفة و عدم
الیقین یكون الوصف المعلوم من اوصاف الجلال و الکمال و اما لكون القلب متملیاً بشوق آخر
مستغرقاً بہ و لہذا ینبغی ان یكون الناظر فی صفات اللہ سبحانه خالیاً بقلبه عن ارادة

ما سوى التدسية فان المعرفة بذرا الشوق ولكن منها صادق قلبا غالبا عن مشكوة الشهوات و
 ان لم يكن خاليا لم يكن البذر منجى الثالث التمتع في اكتساب الممكن من تلك الصفات والتخلق
 بها والتجلى بها سبها به بصير العبد بانها اي قريبا من الرب سبحانه وقوله التذ اسم للموجود المستحق
 لصفات الالهية المنعوت بنعوت الربوبية المتفرد بالوجود الحقيقي جل ذكره فان كل موجود سواه
 غير مستحق للوجود بذاته فانما استفاد الوجود منه سبحانه فهو من حيث ذاته هالك ومن جهته التي يليه
 سبحانه موجود فكل موجود هالك الا وجهه عز وجل وهذا الاسم اعظم الاسماء التسعة والتسعين لانه وال
 على الذات الجامعة للصفات الالهية كلها ولانه اخص الاسماء اذ لا يطلق على احد غيره لاحقيقته
 ولا مجازا وسائر الاسماء قد تسمى غيره كالعليم والرحيم وان كان اطلاق الاسم على غيره سبحانه
 على وجه آخر يابن اطلاقه على التدسية واما معنى هذا الاسم فخاص خصوصا لا يتصور فيه مشاركة لا
 بالمجاز ولا بالاحقيقته فنتعنى ان يكون حظ العبد من هذا الاسم التالفة واعنى به ان يكون مستغرق
 القلب والهمة بالتدسية لانه لا يرى غيره ولا يلتفت الى سواه ولا يرجو ولا يخاف الا اياه
 وكيف لا يكون ذلك كذلك وقد فهم من هذا الاسم انه هو الموجود الحقيقي فكل ما سواه فان
 وهالك وباطل الا التدسية لانه يرى اولاً نفسه اول هالك وباطل وباطل التصوف لما كان
 الغالب عليهم روية ثناء انفسهم من حيث ذاتهم كان الجارى على انفسهم من اسماء التدسية
 في اكثر الاحوال اسم الحق لانهم يلجئون الى الذات الحقيقية دون الصفات هو هالك في نفسه
 فان الصديقين لا يرون شيئا سواه سبحانه فيستشهدون به على الاشياء وهم المخاطبون بقوله
 اولم كيف يرتكب الله على كل شئ شهيدا والحق سبحانه وتعالى واحد في الذات والصفات
 والافعال والاسماء بمعنى ان كل شئ نسب اليه ذاة او صفة او اسم او فعل فنسبته اليه
 مجازية لانها في الحقيقة عكوس الازاتجليات الذات والصفات الازلية والاسماء
 فالافعال الالهية في مظاهرها لكونها ليس بمظاهرها شئ منها حقيقة كما للمرأة من الصور
 المتجلية فيمهاقا للسمع والبصر وغيرهما من الصفات في اتى صوف كان هو التدسية حقيقة
 وقوله تعالى هو السميع البصير اشارة الى الحقيقة عز وجل بالصفات والاسماء وانظروا الى الحق
 سبحانه سر ذاته وصفاته ما كان لظاهرة عليه قبل ذلك ولكن لتجلى باسمه الظاهر آخر كما كان

متجلیاً باسمه الباطن اولاً والعجب کل العجب انه سبحانه ما ظهر بشیء من مظاهر افعال الا وقد احتجب
 وذلك لا ليقان صنعه وبلغ حکمته ولا لغنی بالاسم اللفظ بل ندلوله وهو الذات الموصوفة
 بصفته كاللطيف والقهار وهذا معنى قول العلماء رحمهم الله الاسم هو المسمى وعلامة المتحقق باسم
 من اسمائه سبحانه ان يجد معناها في نفسه كما المتحقق باسمه الحق علامته ان لا يتغير بشیء کما لم يتغير الحلاج
 تحقياً لتحقيقه بهذا الاسم : قال في قوت القلوب في شهادات التوحيد ووصف توحيد
 للمؤمنين لا تجلي سبحانه بوصف مرتين ولا يظهر في صورة الاسمين لانها بيته لتجليه ولا غاية لا وصفه
 يشهد بحضوره وينظر اليه بنوره - بدانکه هر چیز را که حق سبحانه در عالم معانی ظاهر گردانیده در
 عالم صورت آن را صورتی پدید کرده صورت جسمی عوالم صورت عنصری محمدی است صلی الله
 علیه و سلم و صورت پر تو نور احدیت کلمه لا اله الا الله است و بعثت انبیاء علیهم السلام از برای
 زراعت تخم توحید است در زمین دلها و حقیقت محمدی صلی الله علیه و سلم کل واصل آمد
 و حقیقت هر کاشی چون جزء و فرع نا الحقیقه - المحمدیه صلی الله علیه و سلم صورة الاسم الجامع الالهی
 و الاسم الجامع ربها و منه فیض علی جمیع الاسماء و القطب الذي مدار امور العالم و هو مرکز و ایزة
 الوجود من الازل الى الابد واحد باعتبار حکم الوحدة و هو الحقیقة المحمدیة و باعتبار حکم الکثرة
 متعددة - و هر چند یکی از کمالان دیگر را تجلی ذاتی حاصل شود با ذات ایشان بآن تجلی جامع
 اسما و حقایق کلی و آئینه حضرت میشود اما بآن همه ظهور اثر و حکم آن مخصوص ببعض الاسماء و
 الصفات المختصة بهم و اختصاص هر یک رسولی از ایشان بقومی مخصوص و تقید هر یکی از ایشان
 فی النشأة البرزخیة بفلکی معین است چنانکه در احادیث معراج آمده است حکم آن
 خصوصیت است و کلیم الله علیه السلام نبی آیه و اَصْطَفَيْتُكَ لِنَفْسِي از کبار کمالان و
 مراد بعینه بودند چون غالب بر و اسم منتظم بوده ذوق شهود بآن نوع مخصوص آمد تا اخبار
 از معراج او چنین فرمود قوله سبحانه و تعالی و لما جاء موسى لميقاتنا الآية و همچنین از دعوات او
 اخبار کردند و لقد ارسلنا موسى باياتنا الى فرعون و ملائمة الآية و چون مصطفی صلی الله علیه
 و سلم حقیقت او به هیچ حکمی و قیدی و وصفی و اسمی مقید و مخصوص نبود بلکه حکم جمعی و وسطی حقیقی
 در وی ظاهر بود و صورت او نیز در برزخ بفلکی مقید نشد بلکه در هر فلکی از حاق وسط آن

فلک عین صورت وی است و همچنین در جملہ مراتب اسما و حقایق کلی و جزئی مفرد و مرکب تو را و
صلی اللہ علیہ وسلم وسط حقیقتی حقیقت آن اسم است۔ گفتہ اند کہ چون موسیٰ صلوات اللہ
علی نبینا و علیہ تمنای رویت کرد یعنی دیدن دو استن ذات متعالیہ او سجانہ جواب آمد کہ
لَنْ تَرَانِي اے موسیٰ پیش از محمد ۲۳ بنی کہ رویت حق اوست و آن درجہ باصالت ازان
اوست و لَكِنِ الْبَصَرُ اِلَى الْجَبَلِ یعنی تو نظر کن بکوه باشکوه معرفت کہ آن محمد است و منتظر قدم
او باش کہ اگر در عالم وجود خارجی کہ مکان ظهور اوست مستقر شدہ و قرار گرفته فسوف تَرَانِي
پس تو پس از وی زود بود کہ تو نیز بہ بنی و حقیقت او صلی اللہ علیہ وسلم حقیقتہ الحقایق است
کہ آنرا بر زخیمۃ الکبریٰ گویند و انتشاء جمیع حقائق کون از حقیقت اوست و اتصاف
جمیع حقایق بوجود تابع آن اتصاف حقیقتہ اوست بوجود پس حقیقت او صلی اللہ علیہ
وسلم مخزن کثر وجود آمد و همچنین وجود او صلی اللہ علیہ وسلم کلید خزاین جود آمد و مراد از خزاین
جود حقایق عینیہ اسمائیہ الہیہ وجودیہ است نہ حقایق کونیہ مکانیہ چہ اصل ہمہ حقایق
فعالہ موثرہ اندہ حقایق منفعلہ موثرہ و ازینجا است کہ محققان گفتہ اند میرا سمی از اسماء
الہی را مقتضی خاصیتی است پس آن اسم خزاین کمال باشد کہ این استعداد مقتضی آن باشد۔
در حضرت واحدیت و اعیان حضرت ظہور علمی دارند و لجدان در وجود برون علم مفصل
می شود۔ پس این حقایق اسماء خزاین جود و کرم باشند و چون حضرت محمدی صلی اللہ علیہ
وسلم قطب و خلیفہ و صاحب اسم اعظم است کہ شامل حقایق جمیع اسماء است لاجرم مفتاح
آن خزاین او باشد و همچنین استفادہ ہر قومی بل ہر شخصی بل ہر حقیقتی بحضرت اسمی از اسماء
الہی و جودی است کہ ترتیب و مدو جز از حقیقت آن اسم بوی نرسد و مر جش عاقبت
الامر بحضرت ہمان اسم و مقتضار حکم آن خواهد بود۔ پس او در ہر چہ توجہ بکن کند از
صلوٰۃ و دعا حضرت ہمان اسم خواهد بود و قبلہ آن اسم و نشا آن حضرت احدیت
جمعدیت است کہ حقیقت محمدی است صلی اللہ علیہ وسلم و مظہر آن است پس حقیقت
او صلی اللہ علیہ وسلم قبلہ جمیع واجد و موجود است بلکہ ہمہ مخلوقات را حقیقت اوست
و بر زخیمۃ الکبریٰ حقیقت حضرت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم ازان نام اند کہ درجہ او را

در میان احدیت و واحدیت ثابتست و حقیقت او صلی اللہ علیہ وسلم اصل جمیع حقایق است
 و روح او صلی اللہ علیہ وسلم منشأ جمیع ارواح و همه ارواح فروع و اجزاء روح او نیدر مطلب
 آب حیوة خضره که نوشیده رسته از معجزات و کمالات حضرت سیدالسادات علی اللہ علیہ وسلم
 است پس جمیع انبیا اجزاء او باشند لا جرم کمالات و معجزات همه فروع کمالات و معجزات او نیدر
 پس آب حیوة خضره از حوض کوشتر علم او باشد و دم جان بخش عیسی نفیسه از نفس روح اعظم
 اوست صلی اللہ علیہ وسلم و چون حضرت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم که منظر اسم اللہ است که بآن
 اسم رب منتهی است و اللہ اسم جامع است مشتمل بر معانی و حقایق سایر جمیع اسما و صفات -
 پس حقیقت او صلی اللہ علیہ وسلم منظر جمیع اسما و صفات باشد و چون اشتقاق اسم از سمت
 است و سمت علامت باشد پس اسم علامت آدم معنی را همچنین اعیان نیز علامت اند
 موجود واجب را مویذ این معنی آنست که اسم در لغت ما یعرف به الشیء را گویند و معلوم
 شد که اشرف اعیان وجود محمدسیت صلی اللہ علیہ وسلم پس دلالت او بر وجود واجب الوجود
 اکمل دلالات باشد پس وجود او اعظم اسماء الهی باشد زیرا که وجود او صلی اللہ علیہ وسلم
 معرفت ذات و صفات و اسما و افعال حقست سبحانه اگر چه تعیین صورت مزاج عنصری
 او را صلی اللہ علیہ وسلم اصل آدم است اما از دو جهت او صلی اللہ علیہ وسلم اصل آدم آمد
 یکی آنکه حقیقت او صلی اللہ علیہ وسلم حقیقت الحقایق است که آن بر زحمته الکبری است
 و حقیقت آدم و سایر حقایق انسانی را نشاء و اصل آن حقیقت الحقایق است دیگر
 آنکه روح و نفس ناطقه و مدبر و صورت آدم و غیره من الحقایق الانسانیة نفس کل است
 و مدبر صورت اجمالی عنصری او صلی اللہ علیہ وسلم روح اعظم بقیم اعلا است و آتدی نفس
 محمد بیده اشارت بآن است و روح اعظم که عبارت از عقل کل است اصل منشأ
 نفس کل است که عبارت از لوح المحفوظ است پس ازین دو جهت آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم اصل آدم اند در اصطلاح موحدان ذات اللہ را سجانه از جهت تا یافت
 اسما و صفات احدیش می گویند و از جهت اسقاط اسما و صفات احدیش می گویند و از
 جهت اسقاط و نه اثبات اسما و صفات احدیت جمعش می گویند و از جهت اثبات اسما و

صفات واحدش میگویند هر وقت که ذات اللہ را سبحانه اعتبارا از اسما و صفات کنند از جهت اسما و صفات و لوازم آن عالم کثرت مرئی شود و هر وقت که قطع نظر از اعتبار اسما و صفات کنند ذات صرف رونماید پس در هر دو حال انتشار را اسما و صفات از حضرت واحدیت باشد چه اگر ذات بی پرده اسما و صفات خود ظاهر می شد هرگز عالم ظاهری نمی شد و چون از پس پرده اسما و صفات خود ظاهر شد عالم کثرت روی نمود و هر وقت که قطع نظر از تعینات و مشخصات کنی بجز ذات مع اسما و صفات چیزی دیگر نباشد مراد از اسم لفظی است و ال بر مسمی و مراد از ذات مسمی است باعتبار صفت وجودی چون علیم و قدیم یا صفت عدمی چون قدوس و سلام و اسم اعظم نزد بیشتر محققان اسمی است که جامع جمیع اسما باشد چون اللہ که اسم ذات است که موصوفست آن ذات به جمیع صفات اما نزد موحیدی از محققان اسم ذات الہیہ من حیث ہی ہی مظهر اسمہ الاسما و اسمہ سبعہ را گویند مراد از آن هفت اسم باشد که اول ہمہ و مقدم بر ہمہ یقینا در تبتہ ایشانند وَهُوَ الْحَيُّ الْعَالِمُ الْمُرِيدُ الْقَادِرُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ الْمُنْتَكِمُ وَاصُول ہمہ اسما اند و این ہا را اسما و اولیہ مفاتیح الغیب نیز گویند و دیگر اسم ذات گویند و مراد از وی ذات فقط ملحوظ باشد اگر چه بہ صفات دلالت کند مثل الْحَيُّ وَالْغَنِيُّ وَالْقُدُّوسُ وَالْحَيُّ وَالْقَيُّومُ و اسما و صفات ہر چند دلالت بر ذات میکند اما صفات در وی ملحوظ باشد مثل الرَّحْمَنُ وَالرَّحِيمُ وَالْحَكِيمُ وَالْحَلِيمُ و اسما و افعال ہر چند دلالت بر ذات و صفات می کند اما متوقع و ملحوظ از وی اثر است کہ آنرا فعل گویند چون الْحَيُّ وَالرَّازِقُ وَالْخَالِقُ - واجب الوجود جلالت عظمتہ بذات خود مستغنی است از عالم و عالمیان اما اسما و نامتناہی الہی مقتضی آن گشت کہ ہر یک را مظهری باشد تا اثر آن اسم در آن مظهر بظہور رسد و مسمی کہ ذات تعالی شانہ در آن مظهر بہ نظر موجد جلوه کند چہ نظر محقق جز بر حقیقت چیز با نباشد مثلا الرَّحْمَنُ الرَّزَاقُ الْقَهَّارُ ہر یکی اسمیست از اسما بر حق و ظہور این اسم بر احم و مرحوم و رازق و مزوق و قاهر و مقہور توان کرد تا و رخارج را حم و مرحومی نباشد رحمانیت ظاہر نگردد و همچنین رازقیبت و قاہریت و جمیع اسما الہیہ برین قیاس پس سبب اظہار جمیع موجودات اسما و حق عزہ شانہ بود و ہمہ اسما در تحت حیثہ اسم اللہ است و بر ہمہ محیط است او نیز مقتضی مظهر کل گشت

که آن منظر را از راه جامعیت مناسبتی با اسم جامع باشد که آن خلیفه اللہ باشد سجانه در رسانیدن فیض و کمالات از اسم اللہ بما سوی و آن منظر جامع روح محمدی بود صلی اللہ علیہ وسلم که اول ما خلق اللہ سجانه روحی او نوری عبارات از انست و در هر آیتی از کتاب اللہ که در آن آیه ذکر ایصال احکام و افاض است بواسطه رسول صلی اللہ علیہ وسلم البته اسم اللہ بآن یاد فرموده قوله تعالیٰ اِنَّ الَّذِیْنَ یَبَالِغُوْنَکَ اِتْمَاعًا یُعَوِّنُ اللّٰهَ - وَمَا رَمِیْتَ اِذْ رَمِیْتَ وَ لَکِنَّ اللّٰهَ رَمٰی - قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحِبِّکُمْ اللّٰهُ و امثال این بسیار است در کلام و در حدیث بیعت که بزه ید اللہ فرموده اند صلی اللہ علیہ وسلم و اشار الی یده الیمینی هم بنی ازین معنی است پس معلوم شد که در ازل مصطفی صلی اللہ علیہ وآله وسلم خلیفه اللہ بوده است و تا ابد او خواهد بود و خلیفه باید که مستجمع جمیع صفات کمالیت مستخلف باشد که این حضرت الهیه است الا در وجوب ذاتی که بعدم وجوب ذاتی ممکن از واجب ممتاز گردد و همچنین جمیع مظاہر از مومنان همین درجه دارند اما تفاوت در قرب و بعد مراتب است و از آنجمله گفتیم که خلیفه باید که مستجمع جمیع صفات کمالیه مستخلف باشد تا افاضت کمالات بر هر یک از ممکنات فرخوار استعداد و طلب او تواند کرد و خلافت او صلی اللہ علیہ وسلم تہنانه بر اہل ملک است بلکه در جبروت و ملکوت و ملک خلیفۃ اللہ سجانه اوست و باقی انبیاء علیہم السلام خلفاء او بوده اند صلی اللہ علیہ وسلم و را او بر رسالت که حالت ظاہر تبت محمدی است صلی اللہ علیہ وسلم میگردند و همچنین اولیا خلیفہ ولایت او بند صلی اللہ علیہ وسلم و پیش از ظهور او در نشاء عنصری اول خلیفہ که خلافت حق کرد در عالم ملک آدم بود صلی اللہ علیہ وسلم قوله تعالیٰ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِیْ الْاَرْضِ خَلِیْفَۃَ الْاٰیۃِ اَرْضِ اِشَارَہٗ بَعَالَمِ مَلٰکِ اِسْت و باقی انبیا چنین بوده اند و روح او صلی اللہ علیہ وسلم در عالم جبروت و ملکوت مری آنہم بود تا نوبت ظهور او رسید و نشاء عنصری او

خواجہ حافظ علیہ الرحمہ

بجسن و خلق و فاکس بیار ما نرسد ترا درین سخن انکار کار ما نرسد
ہزار نقد بہ بازار کائنات آرند یکی بسکہ صاحب عیار ما نرسد

صلی الله علیه وسلم و نبوت پوی ختم گشت و انبیائی که آمده بودند هر یک به حسب استعداد امتیاز چیزی زیاد
 تر در دین چون لوبت دولت او شد استعداد امتیاز از همه اسم زیاد بود که گفته خیر و ائمه
 باره بآن است و استعداد هیچ امتیاز است و استعداد او نبود او صلی الله علیه وسلم هر
 از امت را بحسب قابلیت او فراخوار و رسانید از هر یک فیضی که برای نشاء بشری
 تر بود پس در نبوت و شریعت احتیاج امت او به هیچ نبی دیگر نیامد تا جرم فرمود لانی بعدی
 این احوال ظاهرت او صلی الله علیه وسلم که نبوت بود تمام شد و احوال باطن او که ولایت بود -
 ز سیر خود در دایره ولایت تمام نکرده بود و در ترقی بود بابت ولایت بسته نشد و از عالم برنخ
 سکن نفس وی است و از مقعد صدق که منزل روح وی است فیض ولایت با اولیا میرساند
 کن ولایت امر خفی است چون مناسبت از عالم خفا از فاضله آن بیش توان کرد - و لکن
 تا ایام دینی منتهی است لابد است که خلافت نبوت و ولایت و احکام هر دو منقضی گردد
 نبی و انقضاء آن بتمام ولایت مطلقه خواهد بود که عیسی است علیه السلام ولایت جزئی وی
 منظر او امام قائم با الحق که مهدی است خواهد بود که در آخر الزمان خروج کند پیش از عیسی
 السلام و چون این دایره تمام گردد باز کار از سر گیرد و حشر و نشر قیامت از انست و امور
 بر مقتضای اسماء الهیه جاری است و خلایق منظر آن آسمانند و در تحت تصرف
 اند و اختلاف ایشان نیز از متقضیات احکام اسماء صفات منقابه است و
 ت الهیت اقتضای صفات منقابه متکثره کرد تا حکم بران راند مثلاً اسم هادی را منظر هادی
 هدایت از و آید و خلق را بر راه راست دلالت کند حکم حکمت تقاضای اد کند که سر از جیب
 و اولیا و علما بر آورد ایشانرا منظر خود سازد که استعداد ایشان از فیض اقدس این
 است که راه نمای خلق باشند پس هم بمناسبت طایفه پیدا کرد که ایشانرا استعداد قبول
 ایشان بود و آن مؤمنان و موحدان بودند تا حکم از ان اسم بآن صفت به موجب حکمت
 منظر هر رسد همچنین اسم المفضل را که صفت او اضلالت را منظر هادی باید که ضلالت از وی آید -
 را از راه راست اندازد و حضرت را و فیض کلیست که جمیع اقیاض را شاملست یکی را
 اقدس گویند و یکی را فیض مقدس فیض اقدس اعیان ثابت که آن حقایق موجودات و

اصول استعداد استحقاق را حاصل گردد و لقبیض مقدس مرا عیان ثابت را در خارج وجود
 پذیر آمد بحسب استعدادی که آن حقایق را یوده برین معنی مثال روشن بست ثوابه با شجره نوا
 را عین ثابت دان و شجره را وجود خارجی و اول چیزی که از اعیان ثابت بود آمد و ظهور آمد حقیقت
 محمدیه بود صلی الله علیه وسلم که قطب اقطاب و عقل اول عبارت از ان حقیقت است و آن
 تفصیل این حقیقت اعیان عالم پدید آمد با جمیع استعداد آن اولاد در علم و ثانی
 در عین حکم حکمت مقتضی آن گشت که از جیب شیاطین الانس و الجن برکنند و مستعد قبول حکم ایشان
 گردانند و از برای قبول و ساوس و اغوی ایشان کفار و عاصیان را موعود فرمود تا در ایشان تصرف
 نمایند و از راه راست دور اندازند و این آفرینش خلق مهمل دبی اصل نیست تا هر کس چنانچه
 خواهد بیا شد اگر چه افعال از بعضی بی سداد و بے صلاحیت اما حکمت مقتضی باشد آن است که
 یکی را در هدایت و دیگری را در غوایت بدارد و یکی بهنگی مشغول وی باشد و یکی مشغول غیر وی تا عمارت
 هر دو خانه که مفتوح و مضموع بد قدرت و لیسیت عمارت کرده شود تا اسماء جلالیت و جمالیات
 استیفاء اقتضای خود کند و اظهار رسل از برای اظهار این اسرار بود و ایشان نیز یکی از اسباب
 تصرف خداوندی اند و هر دو تصرف شیاطین از زمین و لهبا بنی آدم میکنند که چون دلهای خالی
 از تصرفات ایشان شود قابل فیض اسماء جلالیت گردند و آنکس که مظهر لطف است قهر
 و روی مخفی است و آنکه مظهر قهر است لطف و روی مخفی و قایده دعوت اظهار این معنی بود و
 کیفیت ادراک این معنی بعضی بس دشوار است و مزلته الاقدام است و تمامی آن در
 اثبات توحید و افعال که در تحت تصرف وید اختیار بود بیاید انشاء الله تعالی سبحانه پس خلق
 در دو قبضه سعادت و شقاوت بودند یکی را از اهل سعادت گردانند و بخت در آورد و یکی را
 از اهل شقاوت گردانند و بد زنج در آورد و الاسماء تنقسم باعتبار الذات و الصفات
 و الانحال الی الدائیه کالذو و الصفاتیه کالرحمن و الانعائیه و الجلالیه کالقهار و الصفات
 تنقسم باعتبار استقلال الذات بها الی الدائیه و هی سبعة الحیوة و العلم و الارادة و القدرة
 و السمع و البصر و الكلام و باعتبار تعلقها بالحق الی فعالیه و هی ماعد السبعة و کل مخلوق سوی
 الانسان حظ من بعض الاسماء و من کل کحظ الملائکة من اسم السجود و القدوس و

لذلك قالوا نحن نسبح بحمدك ونقدس لك وحفظ الشيطان من اسم الجبار المتكبر و
 لذلك عصى واستكبر واختص الانسان بالخط من جميع الاسماء ولذلك اطاع تارة
 وعصى اخرى قال الله سبحانه وتعالى وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا رَكِبَ فِي فِطْرَتِهِ مِنْ كُلِّ
 سَمٍ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّطِيفَةِ وَهَيَّا بِتِلْكَ اللَّطَائِفِ لِلتَّحْقُقِ بِكُلِّ الْأَسْمَاءِ الْجَمَالِيَّةِ وَالْجَمَالِيَّةِ وَغَبَّرَ
 عَنْهَا بِيَدِيهِ فَقَالَ لَا بَلْبِيسَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ وَكُلِّ مَا سِوَاهُ مَخْلُوقٍ
 يَدٍ وَاحِدَةٍ لَأَنَّهُ أَمَا مَنَعَكَ صِفَتَهُ الْجَمَالَ كَمَلَكَةِ الرَّحْمَةِ وَالْجَمَالَ كَمَلَكَةِ الْعَذَابِ وَالشَّيْطَانَ -
 بل بصيرت گفته اند ذات را به صفت معينه و اعتبار تجلی از تجلیات دی اسم می نامند و اسماء
 ملحوظه اسماء الاسما است و نزد بعضی از ایشان اسما و صفات دو لفظ مترادفند بر یک معنی
 به تکرار در ذات به سبب تکرار در صفات است و صفات او سبحانه نه عین ذات است نه غیر ذات
 بعضی باین عبارت گفته اند که هم عین ذات است زیرا که آنجا موجودی نیست تا منادیر ذات حق
 منادیرد که از آنجا کفر محض و شرک بحت لازم آید و از آن وجه غیر ذات است که مفهومات صفات
 الی القطع مختلف اند و کثرت صفات از اختلاف موجودات و اعتبارات و نسبت و انبساط
 و غیره و فوق انبیاء و اولیا بران گواهی میدهد که الله سبحانه صفات علی الحقیقه فهو بها موصوف
 تمام معرفت اسما و صفات الهی در نهایت عظمت است جز اهل صفوت و خلقت را بران اطلاع
 است در هر دلی نور عزت اسرار معارف او نگنجد هر گوشه شمی طاقت سماع آن ندارد و صدر عنده
 بحانه الوجود علی اتم الوجوده و له سبحانه باعتبار النسبته الی کل موجود و صدر منه اسم و کل ما سُمی به
 سه فهو باعتبار نسبته الی بعض الموجودات او الی جمیعها مثلا اسم الحی و الحق بالانظر الی موت
 غیر و لطلانها و اسم الواجب و القدیم بالنظر الی مغایرتة لسائر الذوات فی عدم الحاجة الی
 سببه مؤجدیه و الحق انه سبحانه هو الموجود الذی له ذات بحق لها حقیقه الوجود و ان کل ما سُمی
 به و معدوم الا من الوجه الذی یلی فیومیة عزه و علا حقیقت محمدی و نور احمدی صلی الله علیه و سلم
 صورت حضرت واحد احدی است و مبدء و معاد جمله خلائق آن حضرت حقیقت الحقایق
 است و نهایت و مقام سرمدی سیر سایر ان طریق سبحانه و تعالی تا آنحضرت بشی نیست و رسل
 ملوات الله و سلامه علیهم خلفاء نواب جناب محمدی اند صلی الله علیه و سلم عالم و عالم بیان

صور و اجزاء تفصیل او آدم و آدیباں مخر برای تکمیل او اوست و انانی محقق نعلمت
 علم الاولین و آخرین و پیشوای محقق کنت نبیاً و آدم بین الماء و الطین خلایق از مضاف
 محنت گمراهی بطریق نجات الہی و خلایق مراتب موت و آگاہی بواسطہ ہدایت او توانند رسید
 قَاتِبِعُوْنِي يَجِبُكُمْ اللهُ وانا و نادان از حضیض و رکات نقص و حرمان و حجاب و
 خذلان باونہ درجات توحید و ایمان و کمال و مقامات عرفان بعنایتہ ادرہاہ توانند برود۔
 قُلْ هَذَا سَبِيلِي اَدْعُوْا اِلَى اللّٰهِ عَلَىٰ بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنْ اتَّبَعْنِي يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ
 فاجبت ان اعرف و قبلہ تقریر مخلوقی او کہ فخلقت الخلق لاعرف و حقیقتہ الحقایق ہی بالذات
 الاحدیۃ الجامعیۃ بجمیع الحقایق تسمی حضرتہ الجمع و حضرتہ الوجودیۃ الحقیقتہ المحمدیۃ ہی الذات
 مع التبعین الاول فلہ الاسماء الحسنی کلہا فہو الاسم الاعظم و اجمعوا علی ان القرآن کلام اللہ
 سبحانہ علی الحقیقتہ و انہ لیسن مخلوق و لا محدث فانه متلو بالسنننا لکتوب فی مصاحفنا محفوظ
 فی صدورنا غیر حال فیہا کلمات اللہ سبحانہ معلوم بقلوبنا مذکور بالسنننا معبود فی مساجدنا غیر
 حال فیہا قرآن کلام اللہ است علی الحقیقتہ و غیر مخلوقست و نہ محدث و نہ حدیث نبویانہا ہما متلو
 و در مصاحف ما لکتوب و در سینہا ہما محفوظ غیر حال فیہا ہمچنانکہ حق سبحانہ و تعالی معلوم است
 در دلہا مذکور است بزبانہا معبود است در مسجدہا و در بیچ ازینہا فرود نیادہ است۔
 چنانکہ جسمی یا عرضی در جسم فرود آید و اجماع کردہ اند کہ قرآن جسم نیست و جوہر و عرض نیست
 و اختلفوا فی الکلام ما ہو فقال الاکثرون کلام اللہ سبحانہ صفتہ اللہ فی ذاتہ و انہ لا یشبہ
 کلام المخلوقین بوجہ من الوجود و لیست لہ ما ہیتہ کما ان ذاتہ لیست لہ ما ہیتہ الا من
 جہتہ الاثبات بیشتر برانند کہ کلام اللہ صفت اوست و او سبحانہ ہمیشہ بدان موصوف
 بودہ است و بہ بیچ وجہ از وجوہ با کلام مخلوقی مشابہتہ ندارد و اورا بیچ چگونگی نیست
 چنانکہ ذات او را سبحانہ بیچ چگونگی نیست الا از جہت اثبات یعنی چون ما را گویند کہ خدای سبحانہ
 ہست گوئیم ہست چون گویند ویرا سبحانہ صفات ہست گوئیم ہست ازین مقدار چارہ
 نیست و باین مقدار جواب درستت اگر پس ازین گویند ما ہو گوئیم سوال خطا است کہ
 ما ہیت جنس جوید و آنجا جنس جمع انواع باشد انواع را باید بسیار تا جملہ گردد باز جملہ

آن انواع را جنس گویند تا سوال درست آید چون خدای سبحان یکی است سوال ما بهیئت
 بروی محالست و آنکس که میگوید که خدای را سبحان ما بهیئت است مرادش ازان ذاتی است
 وجود سمیع بصیر علیم قدیر متکلم حکیم مفیض النور ما بهیئت اللہ سبحانہ مخالف لما بهیئت مخلوقات بهیئته
 المخصوصة لا بصفیة زایدة و هو المختار کما لا یحل ذاته فی غیره لا یحل صفیة فی غیره و الکلام
 القدیم الذی هو صفیة اللہ تعالیٰ ہل یسمع ذبیب الا شعری الی انہ یجوز و منع الاستاد
 ابواسحق الاسفرائینی و ہواختیار الشیخ ابو منصور الماتریدی رحمۃ اللہ و الحروف المعجمۃ فی
 المصاحف لسمی قرآنا و سمی کلام اللہ سبحانہ قرآنا و القرآن اذا ارسل و اطلق لم یفہم بہ غیر
 کلام اللہ سبحانہ فہو اذا غیر مخلوق و بعضی گفته اند کہ کلام خدای سبحانہ امر و نہی است و خبر و
 وعدہ و وعید و حق سبحانہ و تعالیٰ ہمیشہ امر و نہی و خبر و وعدہ و موعید و ذم بودہ اما ظہور آن
 صفات بنسبت باخلق بعد از ایجاد باخلق یعنی چون خلق را بیا فرید و بہ کمال بلوغ رسید
 آن امر و نہی و مدح و ذم و غیر با از صفات دیگر کہ حق تعالیٰ درازل بدان موصوف بود
 بدیشان تعلق گرفت و فرمود کہ امر مرا فرمان برید یعنی چون خلق آفریدہ شوند مذموم بوند بر
 محصیت و مشاب و مدوح باشند بطاعت چنانکہ ما ہنوز مخلوق و موجود نبودیم کہ مخاطب
 و ما مور بودیم بہرچہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم از قرآن تنزل میکرد و جمہور این طایفہ جماع
 کردہ اند کہ قرآن حرف و صوۃ و ہی نیست بلکہ حرف و صوت و ہجا دلالات قرآنست
 و حروف و اصوات از کسی ظاہر شود کہ آلات دارد و جوارح چون لہوات و زبان و غیر آن
 و حق سبحانہ و تعالیٰ را خارج نیست و محتاج نیست بآلت پس کلام او نہ حرف باشد و نہ
 صوت و بعضی از کبرای این طایفہ گفته اند کہ ہر کس کہ نتواند بی حرف و صوت سخن گفتن
 معلولست و ہر کس کہ سخن او بعضی در عقب بعضی بود مضطر است و اللہ سبحانہ منزہ عن
 الاعتلال و الاضطرار و طایفہ از ایشان گفته اند کہ قرآن حروف و اصوات است و گمان
 این طایفہ چنان است کہ بیج کلامی بی حرف و صوت نتوان دانست با آنکہ مقرر اند کہ قرآن

صفت حق است در ذات او و غیر مخلوق است و این قول حارث محاسبی است از متقدمان و این سالم از متاخران اختلاف درین مسئله آنست که چون ثابت شد که حق سبحانه و تعالی قدیمست و هیچگونه از وجوده با خلق مشابهت ندارد و پس همچنین صفات او با صفات مخلوق مشابهت ندارد و پس کلام او سبحانه چون کلام مخلوق مرکب نبود از حرف و صوت و چون حق سبحانه و تعالی مرفس خود را کلام ثابت کرده است لازم آید که همیشه بدان موصوف بوده است که اگر همیشه بدان موصوف نبوده نشده باشد کلام او سبحانه چون کلام مخلوق محدث باشد و نیز لازم آید که در ازل بصد آن موصوف بوده باشد چون سکوت یا آفتی غیر آن و چون ثابت شد که ذات او محل تغییر و حوادث نیست پس لازم آید که ساکت نبوده باشد و بعد از آن متکلم گشته چون این معنی ثابت شود لازم آید که کلام اللہ سبحانه محدث و مخلوق نباشد و ایمان و اقرار بدان واجب شود و چون ثابت نمی شود که قرآن حرفست و صوة امساک از بحث در آن واجب بود حق سبحانه و تعالی متکلم است بیک کلام اولاً و ابداً و آن کلام امر است بامورات و نهی است از منہیات و میان این امر و نهی تضاد نیست بلکه تضاد میان مامور و منہی است و سخن بعضی از کبر است مراد از نور کمال ظهور موجود است و نور را چهار اعتبار است از آنکه نور او بود که در ک نفس خود و غیر خود باشد و در اک با و در تغییر با و حاصل شود اعتبار اول را که خود را بداند علم گویند و اعتبار دوم را غیر خود را بداند اراده گویند و اعتبار سیم را که بدو او را توان دانست قدرت گویند و اعتبار چهارم را که بدان غیر او را توان دانست حکمت گویند و این چهار صفت نقطه واحدی آمد و منظر چهار صفت نقطه واحدی که مفیض وجود است بخلاف نقطه ذاتی که مفیض حیوة است باصالت و دانست بر اسم باطن از آنکه حیوة بوجود از نور نزدیک تر است و همچنین وجود را چهار اعتبار آمد اعتبار اول شعور او بوجود خود بدوام وجود خود و این اعتبار را حیوة گویند و اعتبار دوم شعور او به کمال وجود خود و جلال وجود خود و این اعتبار را سمع گویند و اعتبار سیم شعور او بجمال وجود خود و دلال وجود خود و این اعتبار را بصر گویند و اعتبار چهارم شعور او بآنکه وجود او مستحق حمد و ثنا است و این اعتبار را کلام گویند و این چهار را

صفات نقطه احدی گویند و وجود آن بود که لیدق الاشارة على كل شئ بسببه وقوله تعالى قل هو
اللَّهُ أَحَدٌ دال علیه و حیوة عبارت است از شعور او بوجد خود و دوام وجود خود و سمح او
عبارت است از شعور او به کمال وجود خود و جلال وجود خود و بصرا و عبارت است از شعور
او بحال وجود خود و دلال وجود خود و کلام او عبارت است از شعور او بدانکه وجود او مستحق حمد و
ثنا است و علم او عبارت است از شعور بالشعورات کلها و اراة او عبارت است از شعور
او باظهار آنچه در علم او است و بدرا آمدن اجابین آن چنانکه در علم او است و قدرة او عبارت
است از شعور او به تنقیذ مرادات او و حکمت او عبارت از شعور او است با تمام القدره
المقدوره و اتقانه و نور عبارت از کمال ظهور وجود بود که شمره تجلی نقطه واحدیت اصالت چنانکه
حیوة شمره نقطه احدیت اصالت و وجود شمره نقطه احدیت خلافت عن النقطه الذاتیه و
الثابت عن نقطه الذاتیه اصالت و حق سبحانه و تعالی از جمیع عبارات و استعارات و اسامی و
صفات و اطلاق شعورات منزله است لکن جهت تفهیم ممکنات که ایشان جز بدین طریق فهم و حد
ثات واجب الوجود که به صفات کمال متصف است نتوان کرد مضطر باید شدن و لفظ قرآن
از روی لغت بچند وجه میگردد یکی آنکه قرآن مصدر قراءت است قوله تعالی قَاذَا قُرْآنَا
قَا تَبِيعُ قُرْآنَهُ یعنی قراءت و دیگر آنکه حروف معجم را که در مصاحف است قرآن خوانند قال
الکلبی علیه السلام لا تسافر و ابا القرآن الی الارض الحد و کلام اللہ را قرآن خوانند پس هر
قرآنی که هست غیر کلام اللہ محدث و مخلوق است یعنی آن قرآن که مصدر قراءت است
و آن قرآن که حرف معجم است هر دو مخلوق است و آن قرآن که کلام اللہ است غیر محدث
است و غیر مخلوق و قرآن را چون اطلاق کنند از وی جز کلام اللہ مفهوم نگردد و آن مخلوق
نیست اما توقف در بر مسئله از دو حال برین نیست اگر قرآن را به صفت محدث و مخلوقی
وصف کنند پس قرآن پیش از مخلوق بود و قوف او تقیه باشد و اگر معتقد آن است که قرآن
صفت حق است در ذات اولی و قوف او در اقرار بدان که غیر مخلوق است معنی ندارد
الا آنکه معتقد آن بود که قرآن صفت حق است و صفات او تعالی غیر مخلوق است و با خصم
او را اتفاق بحث نیفتاده باشد تا اثبات وی بر وی ثابت شود و اقرار کند که قرآن کلام اللہ

است و از آنکه مخلوق نیست خاموش شود چه دلیل آنکه قرآن غیر مخلوق است نه در اخبار روایتی
هست و نه در قرآن وقف بدین وجه پسندیده بود او سبحانه تعالی از لیسیت و ابدلیست و
سخن او یکیست و شیخ عطار رحمة اللہ درین معنی می گوید -

نظم

هر چه از قرب احد آید پدید : چون شود منزل عدد آید پدید
هست قرآن در حقیقت یک کلام : با عدد آمد چون منزل شد تمام
صد هزاران قطره یک عمان بود : چون ز عمان بگذرد باران بود
هر چه اسمی یافت آمد یک وجود : آنهمه یک شبتم است از بحر وجود
که تعدد و تجدد نپذیرد و او سبحانه از ازل بی اول تا ابد بی آخره آن سخن متکلم است بی
انقطاع چنانکه حیوة از ذات او هرگز منقطع نشود کلام او سبحانه هرگز از ذات او منقطع نشود
و جمیع ملکوتات را بیکلمه کنن ایجاد کرده است و این کلمه بازل و ابد محیطست و بیک اراده مرید
است بر همه مرادات از ازل تا ابد و قس علی هذا سایر الصفات و همه مرادات بروق اداة
او بند کم و نه بیش نه پس نه پیش مثلاً طینت آدم راعلیه السلام فرمود بیاش بفلان وقت در فلان
مکان لاجرم در میان مکه و طایف بجبل هزار سال بود چنانکه خواست او سبحانه و اگر تقدیر بیک
طرفه العین بوجوب آمدی خلاف ارادت و خلاف کن فکون بودی و دانستن استحاله خاموشی بر
حق سبحانه و تعالی دانستن آنکه عز و علا متکلم است از لا و اید ابی النقطاع با آنکه سخن او سبحانه
یکی است بی تعدد و تجدد و تبعض و تفکر و شناختن این نوع معانی علی الحقیقت
موقوف بر مشاهده بصایراست اما قبول کردن بایمان در اول فرض است تا در آخر
بانواع تصفیه و تزکیه بر سبیل متابعت صاحب شریعت صلی اللہ علیہ وسلم روشن و میرسن میگردد
و در تعز این در با ائمه های عرفان پنهان است و الله الهادی لاهل المجاہدة الی سبیل المرکا شقرا
و المشاهدة را اهل الشوق الی مشارب النوق و بالتد التوفیق صفات خدای سبحانه در دل
اهل معرفت عظیم سرازان است که در خاطر ایشان گردد که کسی را در آن تصرف رسد همچنانکه
مورچه دلپش را هیچ سزال قوه آن نتواند بود که در کمال انبیا و اولیا تصرف کنند همچنین در دل بود

هیچ آفریده قوت آن نیست که در کمال اوصاف ازل تصرف کند نه فرشته و نه آدمی هر چه در فهم
 اسرائیل و روح اعظم و خلیل و حبیب تواند گنجد آن قدر حوصله ایشان تواند بود و خدای سبحانه
 بر تر از آن است از سمعی که تو او را دانی منزله است و از بصری که تو او را بینی مقدس و از علمی که
 تو او را دانی مبر او عالی ما قال الله لا اله الا الله نام او را زبان او باید جمال او را چشم او باید کلام او را
 سمع او خنود قدرت او را علم او در یاد علم او را سعت ذات او باید لا احصى ثناء علیک انت کما
 اتیت علی لیسک مردان شرم دارند که نام او برند تسبیح جان ایشان این بود انت منزه عما
 لا یلیق بجناب قدسک الرحمن یا ارحم الراحمین نام او سبحانه جز او نبود و نتواند بدون و نخواهد بدون
 هر شنا که خلق بر وی گویند دون حق جلال او بود هیچکس کمال و جلال او را در نیابد جز او سبحانه
 و تا پر تو نور ذات او نباشد هیچ حقیقت از او بهره مند نشود او را سبحانه هم نبور او را در اک
 توان کرد عارفان را حظ جان از تجلی ذات او نیستی است و او را در ادنی او مجال نه حرف
 را در نام او راه نه کلمات را در صفات او تصرف نه زبان را در ذکر او کار نه عقول را در
 حقیقت او روش نه و معارف اولین و آخرین را در لایتناهی کمال ذات و صفات او
 سبحانه جز جبریت و عجز حاصل نه فیر او را سبحانه از و نصیب نه او ظاهر و همه ناپیدا و او موجود
 و همه معدوم و با وجود کمال نفس او جلوه کننده او هر ذره جلال عزت او پوشنده او در هر
 پده کبریا و جبروت او با هر ذره همراه و حقیقت هر ذره از هستی ذات او آگاه اگر الف
 است الهیه او ست و امر او امن او ست و اگر لام است ملک و لطف او و اگر
 راست رفت و رحمت در بوسیت او ست سبحانه او سبحانه در پرده عزت خود از همه محتجب از
 منازل مردان بعضی چنان است که در وی حلال حرام میشود و حرام حلال چون قصد حرم
 وصال کنی جامه احرامت بپاید جامه دوخته بر تو حرام شود و نکاح که سنت مکره است
 و فرض کفایه بر تو حرام میشود قَدْ رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ چون رسول بر
 ابی طیبه حجاجی رضی الله عنه در وقت منعلوبی او در محبت احمدی حرای شریعت را از موشش کرد
 بدین معذور گشت تا کرامت یافت رسول فرمود بیکت آن خون بدن ترا بر آتش حرام گرداند
 آن خون بدین عذر بر وی حلال شد شریعت را بطون است و آنچه بدرجات مردان باز گردد

و فتوی آن در کتاب الحج طلب باید کرد افعال و احکام آن محکم عا شتقت علم میراثی علم
سلوک مردان است و رزق آسمانی و علم لدنی اگر مراد از علم میراثی علم در اثنان میراث پدر و
مادر و خوردن مال مردمان بخیلیا بودی و از رزق آسمانی مراد رزق معده بودی ابو جهل را
یابستی که از مصطفی اصلی اللہ علیہ وسلم قدر بیش بودی لوح دل از آلائش اغیار پاک کن تا
ترا بمکتب او تنی ربی راه دهند معنی کلمه لا اله الا اللہ آنست که جز یک خدای سبحانه ندانی
و نه پرستی و نه بینی کسی که بدست سلطان و وزیر و زید و عمر و منع و عطا و نفع و ضرر شناسد این
معنی از وی کی درست آید دلی را که تمام حُب دنیا گرفته باشد از وی حضور مناجات کی آید
قَدْ عَلِمَ كُلُّ انَّاسٍ مَّشْرَبَهُمْ چُونِ مَنْعِی رابیتی که او را در هر ذره از ملک و ملکوت نعم لایتنای
است هر آینه در مشاهدۀ او سبحانه اَلْحَمْدُ لِلَّهِ باید گفت و نظریه عموم آن نعمت نسبت به
همه مخلوقات او رَبِّ الْعَالَمِیْنَ باید گفت و چون سعت نعت او دلیل بخشایش و مهربانی
او آمد بعد از ذکر بوبیت او سبحانه الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ باید گفت و این معانی نسبت به تمام
تست در مقام وحدت صرف که مقام بقاء مع اللہ است انا محمود شنوی و انا المعبود فهم
کنی و انا الرب و انا المستعان و انا الهادی اجادی الی حقیقت و انا و بعد از ذکر ایصال
فیاض صفاتی ذکر احکام ذاتی جلوه کند مَالِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ ازان عبارت بود و چون راه
از وی هم بومی بود اِھْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیْمَ مَجْرَبُ تُوْا یَدِ حَقِیْقَةِ اِیْمَانِ جَزْا اِھْلِ صِفْوَةِ رَا
نباشد قاتا نام ایمان همه کس را باشد احوال انبیا و صحابہ ایشان گوئیاب تو نرسیده از برای درمی
که خرن مطبخ تو شود و بینی که نجات خود همه در وی دیده اند بدان درم میدی و می ستانی ذلک
مَنْ لَعْنَتِهِمْ مِنَ الْعَالَمِیْنَ تکس که از خلق پسر سد و از خدای نرسد و نزد اهل دلائل کافر است او را حدیث
اهل معرفت کی رسد و چه دانند قل هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ چه معنی دارد و معنی احد یگانه بود و یگانگی
کسی را سزاوار است که در احدیت او دوی را مجال نبود قرآن برود چیز شملت کی آنکه
خلق را بکلامی آید در راه سلوک و آن قسم را بیان مفصلست در قرآن یک قسم دیگر شملت
بر ذکر صفات و افعال و کیفیت سلوک و علامات وصول و احوال رسیدگان بخدای
سبحانه و باز ماندگان از خدای سبحانه در بیان ضابطه کلی این جماعت که نظام دین بر آن است

از مجاوله با ایشان از انصاف کفار و منکران نبوت انبیا علیهم السلام و بیشتر قرآن تفصیل
 این احوال میکند و آنرا آیات مفصلات گویند و یک قسم است از قرآن که عوام را حوصله شنودن
 او نیست آنچه تفصیل عالم ملکوت و جبروت است درین قسم داخلست چون آمد و المص و
 الراء و المراء و کهنیحص و حمحسق و لیس و ق و ن توجه دانی که کلام ازلی را
 با جمال این حروف چه معنی است آنچه بدریاها نتوان نوشت در طی عزت این حروف آمده است
 آنچه از بهر محمد است و دیگر است و آنچه از بهر غیر او آمده است و دیگر کَلُوا و اشس بوا من
 رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَحْتُوا فِي الْأَرْضِ عِبَارًا غِيَارًا از زمین دل دور کن تا از زمره مفسدان نباشی
 مثنوی تیره رنگی رنگداری در نهاد این بود کَيْسَعُونَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادِ - قنون
 القرآن اشاره الی نفس الواحدة فی المكان و رَأُوهُ الی الروح الاضافی العلوی الکلی فی
 الکلون و الفه اشاره الی القلب فی لها صیل الکلون و فافه اشاره الی العقل فی الوجه الباقی و الف
 الفرقان اشاره الی الذات و ثونه اشاره الی کنه الذات اعنی کنه کان اللد و لم یکن معه شیء و الآن
 کما کان و فافه اشاره الی تفصیل الذات و الصفات و فافه اشاره الی حق الاعظم و رافه اشاره
 الی ظهور حق الاعظم من کنه الکلون و الالوان و الالوان فی وجهه سجانه فان الوجه عبارت عن ظهور هویته عین
 الجمع فوافه اشاره الی الهویته و هافه اشاره الی الماهیته و جمیه یشیر الی الجمع و تمیم الجیم یشیر الی محل جمع
 الهویته الماهیته قال اللد سجانه و التّصنّع علی عینی فالعین عبارت عن جمع النبوة و الولاية و
 موسی عبارت عن عین جمع ماهیته الوجودی لان یاء موسی یشیر الی العین و تمیم یشیر الی الجمع و الیاء
 فی بطن السین یشیر الی الماهیته و دا و موسی یشیر الی الوجود فمعنی هذه الاشارات من قبیل
 العبارات ان تعلم ان موسی المصطنع علی عین اللد سجانه انبساط عین ماهیته الوجودی علی مدرجه
 النبوة و الولاية و العین الکتومته نفس الولاية و العین التي لا تنام علی نفس النبوة و العین
 المضافه الی اللد سجانه بحرف الیاء جمع النبوة و الولاية و الساق عبارة عن انبساط نقطته الولاية

در بعضی تفاسیر و صحیفه ثانیه نوشته در بعضی تفاسیر و اول سوره یوسف خواسته که ایجا نویسد آنجا نوشته
 در آن معلوم باشد ظاهر امانده و دیگر سوره خواسته که چیزی نقل کند و اللد اعلم -

لأن الساق قافه یشير الى النقطة والفه یشير الى الولاية وسینه یشير الى الانبساط والرجل
 عبارة عن تجلی رب العالمین لأن الرجل لامة یشير الى العالمین وراؤه یشير الى رب العالمین و
 جیمه یشير الى تجلی رب العالمین والید وال یشير الى البدایة ویا یشير الى التهایة وبادیت
 جمیع الاشياء ذات الحق سبحانه ونهایة وجهه تعالی فعلی ما ذکرنا ظهر وتبین ان القدم عبارة عن
 النقطة الاصلیة لأن القدم عبارة عن امتداد الحیوة الحقیقة والاصابع الفه یشير الى
 الاسماء وصاده یشير الى الصفاة والفاء ثان یشير الى الاخلاق وعینه یشير الى الافعال و
 مائه یشير الى برزخ المجموع والكلام كاف ولام والف ومیم فالكاف اشارة الى الکنه
 ولام الف الفان احد هما یشير الى الابتداء والآخر یشير الى الانتهاء والمیم یشير الى المراد از بنیاد
 در بعضی تفاسیر و توحید تعالی آنست که صدور در تربیت افعال و تهذیب احوال از بنده ممکن
 بود و به توحید تعالی بیشتر از شرک خفی بر خیزد و خواص موحدان و در حال حیوة از حقیقت
 توحید صرف که یکبارگی آثار رسوم وجود روی متلاشی گردد و گاه گاه لمح بر مثال برق خاطف
 لامع گردد و فی الحال منتفی گردد و بقایاء رسوم بشریت دیگر پاره معاد دت کند و درین
 حال کلی بقایاء شرک خفی مرتفع گردد و در این مرتبه در توحید آدمی را مرتبه دیگر ممکن نبود و
 توحید الهی آنست که حق تعالی در ازل بنفس خود نه به توحید دیگری همیشه بوصف وحدانیت و
 نعمت فروانیت موصوف و منعوت بوده کان اللدلم یکن معه شیء و لم یکن معه شیء و همچنان بر نعت
 ازلی واحد و فرد است و الآن کما کان و تا ابد الا با دهم بدین وصف کل شیء هالک الا وجهه
 نگفت بیلک تا معلوم شود که وجود همه اشیا در وجود خود امروز هالک است و حواله مشاهده
 این حالت بفر و از حق محجوبانست و الا ارباب بصایر و اصحاب مشاهدات که از مضیق
 زمان و مکان فخاص یافته اند این وعده در حق ایشان علین نقد است یوم یرونهم
 بعیداً و فراد قریباً فلا سفیه را چندان ظلمت نفس بر ایشان کشف شد که حق را

مطلب فکر آنکه درای توحید حائله که یابین مرتبه رسد آدمی را مرتبه دیگر ممکن نبود ۲۴
 مطلب بیان نمائید آنکه باک گفت بیلک نگفت مطلب شروع بذهب فلا سفیه

لم کردند و در تہ حیرت چنان سرگشته شدند کہ صفات او را سجانہ منکر شدند اما سالکان
 راہ حق را چندان نور ظهور حق بر جان ایشان آشکارا شد کہ ما و دان خدا را فراموش کردند -
 گفتند عالم اوست دیگران ہمہ جاہل قادر اوست دیگران ہمہ عاجز بلکہ موجود بہ حقیقت
 اوست دیگران ہمہ معدوم قال صاحب ترجمہ العوارف رحمۃ اللہ کل المقامات والاحوال
 بالنسبۃ الی التوحید کالطرق والاسباب الموصلة الیہ و ہوا المقصد الاقصی والمطلب الاعلی
 و لیس وراء عباد قریہ و حقیقتہ التوحید محل ان محیط بہا فہم اذ یحوم حول حملہا و ہم و تکلم کل طائفۃ
 فیہ بعضہم بلسان القلم والعبارة و بعضہم بلسان الذوق والاشارة ما قدرہ اللہ حق قدرہ وما زاد
 بیانہم غیر سترہ و عباراتنا شتی و حسنک واحد و کل الی فاک الجمال شیرین و حاصل اشارہ
 ان التوحید افراد القدم عن الحدوث و تنزیہ اللہ سجانہ عن الحدوث و اسقاط الاضافہ و
 و للتوحید مراتب علم و عین و حق کما للیقین علمہ ما ظہر بالبرہان و عینہ ما ثبت بالوجدان
 و حقہ ما اختص بالرحمن و المحقق یشاہد بعقلہ المقبل علی اللہ انوار الہدایۃ و لعلم یقیناً بالدلیل
 القاطع ان الموجود الحقیقی ہوا اللہ سجانہ و ما سواہ معدوم الما صل وجودہ ظل وجودہ الحق
 سجانہ فیعتقدانہ لیس فی الوجود فعل و صفۃ و زات الا اللہ سجانہ حقیقتہ لکن لا یجد بمجرد
 ہذا العلم عین التوحید لتعوقہ عن التشبیہات الجسمانیۃ و التعلقات التفانیۃ قال حجۃ الاسلام
 المعرفۃ الحاصلۃ بالبرہان الذی لا یشک فیہ ولا یتصور التشکیک فیہ لیس یقیناً عند النظر
 و المتکلمین و اہل التصوف لا ملتفتون فی اطلاق لفظ الیقین الی مجرد ہذا بل الی استیلاء
 و غلبۃ علی القلب حتی یصیر ہوا المتصرف و المتحکم فی النفس بالتحریص و المنع و علی ہذا الوصف
 الیقین بالضعف والقوۃ و فی ترجمہ العوارف یقین عبارتست از ظهور نور حقیقت در
 حال کشف استار بشریت بشہادت و مجرد ذوق نہ مجرد دلالت عقل و نقل جنید گفت
 رحمۃ اللہ علیہ کہ عبارات کہ اقوال اہل اللہ در یقین آنست کہ شک از دل بر خیزد و نوری گفت
 یقین مشاہدہ است و ادش ازین عین الیقین پورنہ علم الیقین ابن عطا گفت رحمۃ اللہ

مطلب طلب الیقین عند الصوفیہ - مطلب عبارات و اقوال اہل اللہ در یقین ۲۲

یقین آست که در هیچ وقتی از ادقات شک و غیر او معارض نگردد و ذوالنون گفت رحمة الله
 آنچه چشم آنرا بیند لعلم منسوب بود آنچه دل آنرا بداند بیقین دیگری گفت که یقین دیده و لست
 عبد الله گفت رحمة الله یقین آست که میان عالم و معلوم اتصال پدید آید و هر چیز که
 میان او معلوم بود از متفرقات و غیرها منفصل گردد و از میان بر خیزد چنانکه گفته است میان
 من و آنچه جای میان است میان من و تو میان درنگند معنی این سخن قول حارثه است که
 گفته است کَأَنِّي أُنظَرُ إِلَى عَرْشِ رَبِّي بَارِزٌ رُؤِيَتْ وَنَظَرُ أَوْ بَعْدَ عَالَمٍ غَيْبِ اتِّصَالِ يَافَتْهُ
 بُوْدُ وَهَرِ حُجُبٍ كَمَا مِيَانِ أَوْ عَالَمٍ غَيْبِ بُوْدٍ مَرْتَفَعٍ شَدِيدٍ سَهْلٍ كَقَوْلِ الْيَقِينِ مَكَاشِفُهُ بُوْدٍ چنان که
 گفته اند لو كشف الغطاء ما از دوت یقینا یعنی اگر پرده از پیش نظر برداشته شود یقین از آنچه
 هست نپایه نگردد و علم یقین مثلش آست که کسی از مشاهده شعاع و ادراک حرارت آفتاب
 در وجود آفتاب بی گمان شود و عین الیقین مثلش آست که به تلاشی و اضمحلال نور بصیر در نور
 آفتاب در وجود آفتاب بی گمان شود و علم الیقین معلوم و محقق شود و در عین الیقین مشاهده
 معاین چه در ابتداء حال آرام دل تبحر خیال و حس بود چون به نهایت رسد دل نیز تبحر یقین شود
 ویرا بر مشاهده ظاهر حاجت نیاید و در حق الیقین رسم دویی از مشاهده و مشاهده معاین و معاین خبر
 و این معنی در حال کاملان وواصلان جز بر سبیل ندره و اتفاق دست ندهد مانند برقی که ناگاه
 در لمعان در آید و فی الحال منتفی شود و اگر ساعتی باقی شود سالک را ترکیب و ترتیب انحلال
 پذیرد و رسم وجود بر خیزد و بی تمع الله وقت عبارت از آن دم است و آنچه بطریق استدلال
 عقلی معلوم شود ازین علم الیقین دور است چه آن علم استدلال است و این علم حالی
 ظلمت شک بپران عقل بیکبار مرفوع نشود مگر بطلوع آفتاب حقیقت اذا طلع
 الصبح اغنى عن المصباح ثم قال اما التوحيد الغنى الوجداني فهو ان تجد صاحبه بطريق

که مطلب سخن در علم الیقین و حق الیقین و عین الیقین بطریق اتمشیل مطلب آنکه رتبه حق الیقین که
 دویی برخواستست بر اصل کامل محو پیش دست ندهد کالمیرقا الحاطف و هو التجلی الذاتی ابرقی قاتی التعجب فی
 نه کیف یبرکون کونه کذاک و لعل هذا العلم اثره و خاصیه ۱۰

الذوق والمشاهدة عين التوحيد وهي على ثلاث مراتب الأول توحيد الافعال وذلك اذا تجلّى الله سبحانه له بالفعال وان وقتی باشد که سالک بنام خلاص شود از مراتب نفسانی و همه افعال را بحق بازگرداند و فاعل حقیقی حق را داند که مبدأ همه اوست و نظیر این توحید در افعالی که صادر میگردد و از افراد انسانی مشاهده باید کرد که فاعل در ظاهر افراد و اشخاص انسانیست و لیکن مبدء افعال او نفس ناطقه است که حقیقت انسانی است و اختلاف جوارح و تعدد افراد و تکثر اشخاص در وحدت فاعل قادر نیست همچنین هر چه از اهل عالم صادر می شود همه با ارادت اوست و به حقیقت از حق صادر می شود و او واحد است که کفعل الله ما يشاء و الثانی توحید الصفات و ذلك اذا تجلّى الله بصفاته و آن وقتی باشد که همه صفات انسانی را بازگرداند به صفات الهی مثلاً علم انسانی را رشمه و قطره از بحر علم حق داند و ارادت و قدرت را نیز همچنین که سبیل سرجمه صفات الهی علم و ارادت و قدرت اوست باقی همه صفات را برین قیاس باید کرد پس همه صفات صفات حق باشد و الثالث توحید الذات و ذلك اذا تجلّى الله بذاته فیسرى صاحب هذا التوحيد كل الذوات والصفات والافعال متلاشیه فی اشعة ذاته و صفاته و افعاله و یجد نفسه مع جميع المخلوقات كأنها مدبرة لها و هی اعضاؤها لا یلم بواحد منها شیء الا ویراه المهابته و یری ذاته الذات الواحد و صفته صفتها و فعله فعلها لا یتهدا که بالکلیه فی عین التوحید و لیس للانسان وراء هذه المرتبه مقام فی التوحید الخ چون اکوان همه موجود بوجداند تا اگر سلب وجود از ایشان کنی عدم محض شوند و وجود بالذات حق را ثابت لیس وجود همه موجودات پر تو وجود و سبحانه روان باشد و اصوات والون روا در علم اولی و لاجرم او را سمع و بصر اثبات کردند و این بقدر حوصله خلق فرود آمده است نه بینی که در میان خلق زمین را ارض خوانند و روز را نهار در قرآن ذکر این مسلمات هم برین

مطلب بسیار نظیر خوب است و تنبیه و پذیر میان حق سبحانه و تعالی و نفس ناطقه عند القابلین بها که ظاهر کسی می پندارد که فاعل اشخاص اشباح است و لیکن حقیقت تام و رای اشخاص امری است که درونی متعلق به دست و کس را از وی خبری فی و بدلیل معلوم کرده اند ۱۸

اسامی کرده و آنجا که جمال از لست این اسامی را در وی راه نیست چه آنجا همه غنا و بی نیاز لیت حاجت را آنجا راه نی و بی چکس را از کمای آگاه و همچنین چون خلق فعل را حواله قدر و قدرت و اراده کنند و نیز سبحانه در حق خود گفت ان الله على كل شئ قدير و هر چیز را که دیده عوام بروی نیفتد آنرا در لغت اسمی نبود ازین جهت است که تمام اوصاف حق سبحانه و تعالی معلوم خلق نباشد لایا الجملة علم ملکوت لایستاری از امور ملکی که آن همه از دیده عموم پوشیده است انبیا که نیک بختان ازل بوده اند در میان خلق برای آن آمده اند تا خلق به متابعت ایشان راه سعادت روند ایشانرا از اسرار و حقایق بگشایند و عجایب ملک و ملکوت بایشان نمودند ایشان خواستند که خلق را از ان اسرار و حقایق بهره مند گردانند وضع اسامی ایشانرا بجهت تفهیم خلایق بر وجهی واقع شد که دیگران از ادراک مسمیات آن عاجز شدند چون رسانیدند از حقایق مشغول شدند اهل عادت سخن ایشان را نتوانستند شنودن انکار آن حقایق کردند و از راه سعادت باز ماندند چون منکران را چشم بران معنی تیفتاد ایشان را کور خواندند و چون نشنودند ایشان را کور خواندند و چون زبانی نبود ایشانرا که ناطق نیند ایشانرا گنگ خواندند و چون به هیچ نوع ایشانرا ادراک حقایق او نبود ایشانرا مرده خواندند - اموات غیر اجیاء و چون در اسفل السافلین بشرتین و حیوانیت ماندند ایشان را با و راک آن حقایق و کشف آن راهی نشد و حق ایشان فرمود و لقد ذرنا الجحیم کثیرا من الجن والانس لهم قلوب لا یفقهون بها و لهم اذان لا یسمعون بها و لهم اذان لا یسمعون بها اولئک هم الغافلون و چون از تمتع دنیائی چیزی دیگر از معارف ربانی راه نبردند در حق ایشان فرمود یعلمون ظاهرا من الحيوة التي نیا و هم عن الآخرة غافلون لاجرم بدنیاد ساختند و از حق بدنیافایتی کردند مقصد و مقصود ایشان را دنیا آمد بطلب آن مشغول شدند یافتند آنچه مقصود ایشان بود بسلاسل و اغلال شهوات که عین سلاسل و اغلال دوزخ است ایشانرا محکم کردند که راه وصال هیچگونه ایشانرا میسر نشد در حق ایشان فرمود کلا انهم عن ربهم یومنون بحجود دون ان ۱ دوستان خود را از آلائش دنیا پاک

نگاہ داشت چنانکہ کسی دست خود را از زہر نگاہ دار حاجت ہا و ایشان در دلباہ ایشان
جوش میزد تا بہر چہ مراد ایشان بود نہ رسیدند و این نہ از خواری ایشان بود در آن حضرت بلکہ
از برای او بود کہ تا فضل و منت خود را در بارہ ایشان بہ نعمت باقی تمام گرداند لا جرم در حق
این جماعت فرمود **لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ** و **جَوْهَرٌ يُضْرَبُ مَا ضَرَبَهُ إِلَىٰ رَبِّهَا**
تَاظِرَةً و انبیا کہ مخصوص این عنایات خاصہ بودند و کمال معارف ایشان را حاصل بود حق را
صفاتی دیدند کہ ہمہ موجودات را پیش از وجود موجودات میدانست و ہمہ سموعات را پیش از
وجود سموعات می شنید و ہمہ الوان را پیش از وجود ملونات می دید و در میان خلق چنین صفات
را نام نبود چہ در میان خلق هیچ علم نتواند بود پیش از وجود چیزی لا جرم این صفت را علم گفتند
و ہمچنین سمع گفتند و بصر گفتند چہ این صفات با علم و سمع و بصر بیش مناسبت دارد کہ با دوات
و قلم و چون دیدہ این قوم ہمہ بر معانی آمد کہ هیچ نام نداشت و با هیچ معانی قلیل و کثیر نسبتی
نداشت از آن معانی چنین خبر دادند کہ **بَعْضُ حَمٍّ عَسَقٌ طَسَمٌ** و مقصود ازین اخبار آن بود کہ
خلق غافل نمانند از طلب معانی فیہی کہ در درج عزت از دیدہ انبیاء مستورا است بنا برین
کرم ازلی اقتضا کرد کہ بگوید **طَسَمٌ** و **لَسِنٌ** و **حَمٌّ** چون خواہند کہ از معانی خبر دهند کہ در آن
بہ قلیل و کثیر ترکیبی نرود و گویند آن **وَقَوْ** و **وَصَو** و چون ترکیب معانی زیادہ کنند گویند **اَلَمْ**
اَلْمَرَامِصُ و چون از اسماء عربی اسمی نبود زیادہ از پنج حرف اصل از هیچ معنی بشش حرف
خبر نکرند اسرار این حروف را نہایت فی ہمچنین اوصاف ازل را نہایت نہ در تمام قرآن فہرست علم
ازل آمد و علم ازل بتنوع وجود آمد و کل موجودات ملکی و ملکوتی نسبت با سعت علم ازل بمثل
یک حرف باشد نسبت با قدرت و ارادت کاتبی اگر چہ این امثال بس قاصر است اما قریب
بفہم اوست و مثال صفات ازل بہ صفات ازل نیست قدرت او را علم او دانند و علم او را
قدرت او بنید و ارادت او را علم و قدرت او شناسد و کلام او را سمع او شنود و سمع او را بصر
او بنید و بصر او را سمع او بنید و صفات او سجاہت ہمہ بہ تمام و کمال است و او را سجاہت ہمہ بدد
توان یافت و تا او بودہ اوصاف او بودہ و صفات او را قایم بذات اوست و تا ذات او
بودہ است جبروت ذات بودہ است برت لقیومیت ذات اوست و چون حقیقت سمع

و بصرا و اثبات کنی آن کمالی باشد و او را نه نقصان اگر چه این عبارت آنجا نرود، همچنین
 حقیقت کلام او را سبحانه اثبات باید کرد اگر چه صورت کلام در حق او اثبات نتوان کرد چه
 صورت کلام چیزی نیست مرکب از اصوات و حروف که آنرا وجودی ثابت نیست جز در ضمن این
 حروف که متکلم بدان سبب به مقاصد خود میرسد و در حق قدیم هر چه او را اثباتی نباشد اثبات
 نتوان کرد چه قدیم را هر چه باشد باید که چون او قدیم باشد که به هیچ حال زوال و حدودش را بوی
 راه نباشد چه نطق آدمی بحروف بجای آمد تا از حرفی نبرد و از دیگری نرسد و این غایت نقصان
 است و کلام ظاهر جز چنین نبود پس حقیقت کلام او را سبحانه ثابت باشد و در حق قدیم آن
 کمال بود محال نبود زیرا که مقصود از کلام تحصیل مقاصد است و مراداتی که او را سبحانه حاصل
 است که بدان صفت ایجاد مراد خود کند اگر حروف کن در میان نبود و او بود چه مقصود از
 کن ایجاد مرادات است و این حروف جز از سرعت تکوین اوست و آنجا این حروف
 ننگذرد چون به بدایت این صفت رسی عجایب معجزات و کرامات و قدرت آشکارا شود -
 حقیقت کاف الکافی آشکار شدن گیرد و بدایت این مقام حقیقت که بعضی آشکارا
 شود که این اسم اعظم است و چون به نهایت آن مقام رسد نون کن پیدا شود و القلم
 و ما یسطرون آخرتت که در راهست در نون کن بود که سالک مظهر ارادت کلیه گردد و آنچه
 خواهد در خارج اثر آن پیدا گردد چون ازین در گذرد به حقیقت کار رسد عالم وحدت ظاهر گردد
 و همهها منقطع گردد ازین جهت گفته اند که کاملان را همه تمنی ماند زیرا که به حقیقت کار رسیده
 یکی میداند یکی می بیند و هیچ چیز در میان نه فعل از او هم بدان کَلِّمْ مَنْ عَلَيَّهَا فَاَنْ يَّبْقَى
 وَجْهٌ سَرِيكٌ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ و از آنجا که حقیقت کلام اوست منقسم و منکسر
 نباشد یک کلام همه مرادات او را بس است چنانکه یک علم همه معلومات او را و یک قدرت
 همه مقدرات او را و هر یکی ازین کار آن دیگری کند کلام او علم اوست و علم او قدرت او
 و قدرت او ارادت او و جبروت او و جباری او حقیقت احدیت او و احدیت او ذات او
 و آنجا که احدیت آید خلق نبود چون خلق بود توحید بود نه احدیت و چون ملکوت و غیب بود
 اتحاد بود و چون جبروت ذات بود نه توحید و نه اتحاد بود آنجا وحدانیت بود و چون بذات

رسی آنجا اوست و لیس با وجود او غیر او را وجود نیست هر که عالم را قدیم گفت احدیت او را
ندید و هر که صفات ویرا حادث گفت به وحدانیت او بنیابن بود و هر که نفی علم او کرد از جزئیات
علیحد گشت و هر که او را محل حوادث نهاد بلم یلد ولم یولد که مقتضی نفی حوادث است از ذات
او سبحانه کافر شد و هر که قدیمی دیگر اثبات کرد از واحد احد بزار شد تا حق بر تو ظاهر نشود از
قطع طریق ظلمت بشریت ایمن نشوی ظلمات بعضها فوق بعض کسی را که بحقیقت وجود خود
بینائی نباشد او را نه بنید و چون او را نه بنید به صفات او کی بنیابن خود مردان بولادت اول
بعالم ملک رسند و بولادت دوم بعالم ملکوت و بولادت سیم بعالم جبروت و بولادت چهارم به
حقیقت احدیت و چون آنجا رسند همه عیست شوند کما اهلکنا من قبلهم من قرن
از ایشان نه نام بودند نه نشان هَلْ تُحِسُّ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدٍ أَد تَسْمِعُ لَهُمْ رِکْزًا آنجا همه
مستمی بود اسمی آنجا همه جلالت هویت بود بطون همه ظهور بود اول و آخر یک نقطه بود همه
بقا بود و فنا نه و اختلاف صفات حق سبحانه و تعالی ازان است که از وی آثار متضاده ظاهر
می شود و از علم و قدرت و ارادت موجود می گشت پس او را السامی الضار النافع المشفی المعید
الهادی المضل الخافض الرافع المذل المعز القابض الباسط پیدا آمد اکنون یکی از موجودات
سعاده آدمی است دیگر شقاوه او و چون همه موجودات از ارادت ازلی در وجودی آمد و ارادت
او منقسم نه تا گویند اراده سعاد دیگر و اراده اشقا بر دیگر اما چون این دو معنی که از وی در
وجود می آمد مختلف می بود و نام مختلف بر و افتاد و هو المسعد المشقی و همان نقطه که سعاد
میکند بعینها همان نقطه است که اشقا میکند زیرا که کل موجودات عالم ازان یک نقطه
است موجود شده اند پس همان یک اراده است که تسوید روی دشمنان کند و بعینها همان
تبییض روی دوستان کند و این یک معنی را دو نام از دو اثر مختلف خواست و اسم دوستی
بر قومی و اسم دشمنی بر قومی افتاد چه آنچه با قوم اول افتاد چیز نیست که یا دشمنان کنند و آنچه
با قوم دوم افتاد چیز نیست که دوستان کنند پس اراده او با خفاقت با دوستان رضا و محبت
آمد و با دشمنان غضب و مقت و هر کس که چنان پندار و که کسی معصیتی کرد و صفت غضب در
خدا پیدا شد یا طاعتی کرد که صفت خوشنودی پدید آمد از معرفت خدای لیس دور است

اگر خواهی که بدانی که از تو خوشنود است یا ناخوشنود و در اعمال خود نظر کن یا همه طاعتت یا همه معاصی یا آمیخته اگر همه طاعتت از تو خوشنود و اگر همه معصیت از تو ناخوشنود و اگر آمیخته حکم غالب را بود و لیکن غایبه رضا و نهایت غضب آنگاه بود که همه طاعت بود یا همه معاصی و تا از وی نترسی شهوات خود بجای نمایی و تا او را ندانی و شناسی از وی نترسی -

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ عالم کسی است که توحید صرف رسیده بود و دانسته که هر دست هیچکس نیست آنچه در مصحف نوشته است بحقیقت کلام خدای سبحانه و نا مخلوق و خواندن بنده و کتابت مخلوق و هر که گوید که آنچه در مصحفها است قرآن نیست تنزیل قرآن را که خدای سبحانه در آیات بسیار فرموده است منکر شود قوله تعالی أَنزَلَ عَلَيَّ غَبِيرَةَ الْكِتَابِ - إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا پس بیا بدانست که حق تعالی سخن گفت بی حرف و بی آواز و بی بجا و بی تعلیم و نه در وقت و نه از پس وقت و جبرئیل علیه السلام شنید مجرب و بجا و بر رسول علیه السلام قرآن خواند بحروف از پس حروف و بجا و از پس بجا و صوت از پس صوت و رسول صلی اللہ علیہ وسلم قرآن هم بحروف شنید و هم بحروف خوانده ما نیز بحروف میخوانیم و بحروف می نویسیم و لیکن مدعا نباشد که گوئیم این نوشته در مصحف قرآن نیست قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان للقرآن ظهراً و بطناً و حداً و مطلقاً ان نهر هو التفسیر و البطن هو التاویل و الحد ما لا یتناهی الیه الفہوم و من معنی الکلام و المطلق ما یسعد الیه فیطلع الی شہود الملک العلام و عن ابی ہریرة رضی اللہ عنہ قال حطت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دعائین قاما احدہما فتنبہ و اما الآخر فقلوبہ تنبہ قطع ہذا بصدوم قافی شرح الصحیح المراد بالاول علم الاحکام و بالاخلاق و بالثانی علم الاسرار المصنوع عن الاعیار المختص بالعلماء باللہ سبحانہ من اہل العرفان و کل نمط من اوسماء آیات من الکتاب العزیز یلیق بویاسبہ و قوله علیہ السلام انزل القرآن علی سبعة احرف لکل حرف یطن الی سبعة البطن اوالی عشرة البطن و ہی المراتب السبع فی الفہم و الادراک و القبول و المعلم و التجلی و التزاد و الکیہ الاشارة بقوله لَتَرَکِبَنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ و سماء بعد سماء و درجہ بعد درجہ و رتبتہ بعد رتبتہ و حال بعد حال و قطب بعد قطب

ولا تحک ان نور المتکلم تجلی واسماً فی مرآة کلامه وذلک لایری الا بنوره قال بعضهم فی
معنی قوله تعالی انا اعطیناک الکوثر ای معرفتہ اکثرہ بالوحدة و علم التوحید بالتفصیل
و شہود الوحدة فی عین اکثرہ تجلی الواحد و ہذا تجلی بمنزلتہ نہر فی الجنۃ من شرب منه لم
ینظأ ابداً فصل لیرتک ای اذا شاہدت الواحد فی عین اکثرہ فصل باستقامتہ الصلوۃ
التامة لشہود الروح و حضور القلب و انقیاد النفس و طاعة البدن بالقلب فی ہیاکل
العبادات فانہا الصلوۃ الكاملة الوافیة بحقوق الجمع و التفصیل و اخر بدنتہ انا ینتک
مثلاً یظهر فی شہودک بالتلون و بسلبک مقام التملک و کن مع الحق ببقاع الصیرف باقیاً

۵ مولانا قدس سرہ در ثنوی می فرماید :-

توا عطیناک کوثر خواندہ
توبہ کن بنیر شوا از ہر عدو
ہر کرا دیدی ز کوثر خشک لب
ور کسی بینی ز کوثر سُرخ رو
پس ز کوثر خشک لب چون ماندہ
کوندار و آب کوثر در گلو
دشمنش میدار بمجو مرگ و تب
اد محمدؐ خوست با ادگیر خو

۵ و قال بعضهم فی معنی قوله تعالی والطور و کتاب مسطور الایہ نطق ایہا سالك ان قابک ہوا طور دیک
ہوا کتاب مسطور قلبہ ہوا رة استشور دور حک بموسم العمور و خفیک ہوا السقف لمرفون و تنک
ہوا البحر المسجور فی عالم الانفس فالتد تعالی تم ث انما فاق کما سرہ الیہ دن دعالم الآفاق ملک عام ان نفس
دعالم الانفس منظر صفتہ باطنیۃ الحق کما ان عالم الآفاق منظر صفتہ ظاہریۃ الحق و یقالی ابا عام الغیب
والشہادۃ و یجوز لہ ان یفیم بظاہر ظاہریۃ و باطنیۃ و لکن الآفاق لا یتعلق بک اذا خرجتہ منہ و ینتک بطنہ
بعدا المشرقین فاطلب طور الیوم منک بعد خروجک من عالم الآفاق و ہو مورقالبک اسباتی بعد المشرقین
اما نسما فی الجنۃ اورہ کما فی النار و اجتہد الیوم ان تجبہ نور انیا لا ظلم انیا لیکون قبرک منوراً کا منظر ان و یكون
بأذیک جنۃ لا ینم بعد خلاصک من البرزخ و ان لم تنور طورک الیوم ولم یس البحر المسجور الذی بحر نیل ان
الشہوات و الغضب و الکبر ما عدا ان ذکر و تلج الریاضتہ و بر و الاحلاق الحمیدہ فتتقن ان عذابک لواقع و اشد
العذاب ذل الحجاب -

بقائه فلا یكون ابرنی و صولک و مالک و اتصال امتک الذین ہم ذرئک بک ان شانک
ای مبغضک الذی علی خلاف ذلک المنقطع عن الحق هو لا بنزلائت بعضی کبر اور سرقل هو
اللہ احد چنین گفته اند که آنچه فهم ما بدان رسد آنست که برهان عقلی درست شده که
ذات باری تعالی و تقدس از کثره منزه است و بران ذات که چنین باشد تعریف او جز بخوازم
در بقیه حاشیه ص ۱۱۱

بسر پاکت کتاب مسطور است
روح تو مثل بیت محمود است
وان زدرک حواس مسطور است
فی المثل همچو بحر مسجور است
منبع لوء لوء است و کافور است
وی بقرآن و ذکر مذکور است
منظر ظهرو بطنی یک نور است
لبس عوالم بدین دو مقصور است
چون مناظر بهمان که منظور است
باتو آفاق طالب گور است
بعد حشری که نشر منشور است
باتو سهره قصه و مامور است
صورت ناصراست و منصل است
زانکه آن جائے ماریامور است
نه جهنم که پر ز زنبور است
خلق نیکیوت جنت و جور است
قسم تو ماتم است یا سواست
از لباس سعادت او جور است

قالب عنصری تو طور است
رق منشور قلب صاف است
لبسی خفیت که سقف مرفوع است
نفس است ای جان بعالم النفس
هست آفاق ملک النفس به نفس
حق قسم میخورد بدین آفاق
عین آفاق عالم النفس
عالم غیب و هم شهادت او است
بمظاہر قسم روا باشد
رو تو بگذر ز عالم آفاق
نور معنی طلب که باتو بود
بدن کتیب که حاصل تست
معنی الرقیق ثم طریق
گورتن را بھی منشور کن
جنت عدن ساز ماؤ ایت
دوزخ تو صفات مذموم است
ورنگر ناکدام غالب است
آنکه اهل شقا و حرمان است

توان کرد لیکن لوازم آن ذات معلول آن ذات باشد و علت در وجود و رتبت مقدم باشد
بر معلول پس لا محاله ذات بر لوازم مقدم باشد چون در حقیقت مقدم بود در لفظ نیز باید که
مقدم باشد و عبارت از آن حقیقت جز بلفظ هو نتوان کرد و ذات باری تعالی را از لوازم
سلبی هیچ قریب تر نیست از استغناء و از سبب و از لوازم نبوتی هیچ قریب تر نیست
از فاعلیت و اللہ نام ذاتی است که بدین دو صفت موصوف باشد و چون تعریف حقیقت نام
مرکب بلازم بین قریب باید کرد لاجرم اول هو گفت در عقب آن لفظ اللہ گفت تا این هر دو
لازم که مفهوم اسم اللہ است معرف آن هویت نام مرکب باشد بدانکه استغناء از سبب
موجب نفی کثرت است زیرا که اگر مرکب بود محتاج جزو خود بود قاتا نفی کثرت در حقیقت
موجب استغناء نیست زیرا که اگر رواد بود در حقیقت مفرد بود و اما در و بود محتاج بود بذر
علت پس معلوم شد که اول ذکر هویت باید کرد و آنگاه ذکر لکبیت و آنگاه ذکر وحدانیت
و هر که این قدر معلوم کند بداند که در تحت هر کلمه از قرآن اسرار پنهان است نزول کتب سموی
بر قلوب انبیا و رسل بر تحلیل مشکلات اسرار صفات محبوبست و برای تشریح لطایف احوال
معشوقست تا عشق در ارواح عاشقان و شوق در اشباح مشتاقان درزاید آید و
فی روایتی و لِبَطْنِهِ سَبْعِينَ بَطْنًا گفته اند مراد از ظهران معنی است که در تحت الفاظ است

بقیه ص ۱۱۲

عقل را تا بکار خانه رسد	نفس نادان همیشه مزور است
حشر و نشر تو هم درین نشاء	هست مفهوم و فهمها کور است
صحیحی ده قوای روحی را	کو ز تاثیر نفس رنجور است
کشته عشق زنده ابد است	مردۀ نفس تا گنجه صور است
بهر مسجود نفس شومرت را	گر بمیزان قهر ثبوت است
گر بآب ریاضتش تسکین	ندی این زمان که مقهور است
چشم دارش عذاب رب عظیم	چون مکلف بوده معذور است
بدترین عذاب ذل حجاب	داند این را کسی که مهجور است

که عالم بر لغات عرب چون آنرا بشنود ذهن آن بان سبق گیرد و معنی آن لفظ در یابد و درین ادراک عامه و خاصه علما مشترک اند و مراد از لطن آن مفهوم است که لازم مفهوم اول است و عامه را در آن نصیبی نیست و مراد از حد آن معنی مفهوم است که نهایت ادراک صاحب علم و فهم و عقل سلیم است و آن نصیب کاملان است از خواص که ایشان را خاص الخاص خوانند و مراد از مطلع معانی و اسرار آبی است که بقوه کشف و شهود بان توان رسید و آن نصیب اخص الخاص است که اکابر اولیا اند و همچنین احادیث قدسی و الفاظ مصطفوی را و شریعت و احکام نبوی را ظاهری و باطنی و حدی و مطلعی است و هر کس از علماء امت که در شریعت وی را سخ تر و استعداد مظہری او بداند حضرت بیشتر خط او از ادراک آن معانی و لطایف او فرا کثر و مناسبت او بان حضرت از راه ظاهر و باطن بیشتر و مقام و مرتبت و کشف و شهود برتر او بیشتر و ارشاد از غیر او کثیر و نیز گفته اند هر آیتی را هزار و یک معنی است قال حجۃ الاسلام بیاید و آنست که مقصود از قرآن خواندن نیست و لیس و بلکه کار کرد نیست و خواندن برای یاد داشتن می باید و یاد داشتن برای فرمان بردن و کسی که فرمان نبرد و بخواند چون بنده بود که نامه خداوند یعنی مولای غلام بوی رسد و دیر کارها فرموده باشد بنشیند و بالحن نامه بخواند و حرف وی درست میکند و از فرمان هیچ بجای نیاورد و بیشک مستحق عقوبت گردد و رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند فاضل ترین عبادت امت من قرآن خواندن است و گفت روز قیامت هیچ شفیع بنزد حق سبحانه بزرگوار تر نیست از قرآن نه پیغمبر و نه فرشته و نه غیر ایشان و قرآن خواندن را آدابست ظاهر و باطن از آداب ظاهر اول آنکه بجزرت خواند و پیش طهارت کند و رو بقبله بنشیند متواضع و ارچنانکه در نماز امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ میگوید هر که قرآن در نماز خواند و دیرا بهر حرفی صد حسنه نویسد و اگر ششمه خواند در نماز پنجگانه بنویسد و اگر بر طهارت خواند غیر نماز بسیت و پنج بنویسد و اگر نه بر طهارت بود ده حسنه بنویسد و آنچه کتبش خواند در نماز فاضل تر بود که دل فارغ تر بود و آداب دوم آنکه آهسته

از شروع یاد آداب ظاهر قرآن خواندن

خواند و تدبیر میکنند در معانی آن دوران نباشد که تازو دستم کند آداب سیم گزین است و اگر کسی را چشم نگرید باید که دلش بگرید..... آداب چهارم باید که حق بر آیتی بگنارد که رسول صلی اللہ علیہ وسلم چون بآیه عذاب رسیدی استعاذہ کردی و چون بآیه رحمت رسیدی سوال کردی. و چون بآیات تنزیہ رسیدی تسبیح گفتی و در ابتدا اعوذ گشتی و چون فارغ شدی گفتی اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِالْقُرْآنِ وَاجْعَلْهُ لِي إِيمَانًا وَنُورًا وَرَحْمَةً اللَّهُمَّ ذَكِّرْنِي مِنْهُ مَا نَسِيتُ وَعَلِّمْنِي مِنْهُ مَا جَهِلْتُ فَارْزُقْنِي تِلْكَ وَتَمِ انَاءَ اللَّيْلِ وَالتَّهَارِيرِ وَاجْعَلْهُ حُجَّةً لِي يَا سَرَّابَ الْعَالَمِينَ و چون بآیه سجده رسد سجده کند اول تکبیر گوید آنگاه سجده کند و شرط طهارت و استعورت و روی نگاه دارد و تکبیر و سجده کفایه بود بی تشہد آداب پنجم آنکہ اگر از روی چیزی باشد و یا کسی در نماز حال پریشان می شود. آہستہ خواند و اگر ازین امین بود اولیتر آنکہ بلند خواند کہ بہت وی جمع تر بود و نشاطش بسفزاید و خواب برود و خفتگان دیگر بیدار شوند. و گفتمہ اند از مصحف خواندن فاضل تر بود کہ چشم را نیز کار فرمودہ باشد آداب ششم آنکہ جہد کند تا با آواز خوش خواند چہ ہر چند آواز خوشتر بود و قرآن در دل بیشتر بود و سنت آنست کہ محرابی خواند فاما الحان بسیار در کلمات و حروف بگنجد چنان کہ عادت قوالان باشد مکر و بہت و آداب باطن در تلاوت نیز شش آداب است. اول آنکہ عظمت سخن بدانند کہ سخن خدای تعالی است و قدیم است و صفت ولایت و قائم بہ ذات وی و آنچه بر زبان وی می رود در حروفست ہمچنانکہ آتش بزبان گفتن آسان است. و بہر کس طاقت آن دارد اما طاقت نفس آن ندارد ہمچنین حقیقت معانی این حروف اگر آشکارا شود بہت آسمان و بہت زمین طاقت تجلی آن نیارود لیکن جمال و عظمت او را بکسوت حروف پوشیدہ اند تا زبان باود لہا طاقت آن بیارود و جز در کسوت حروف باو میرسانیدن صورت نہ بندد و نصیب بیشتر آدمیان از قرآن آواز و ظاہر معنی او پیش نباشد تا گروہی پیدا شتند کہ قرآن خود حروف و اصوات است و این غایت ضعف و سلیم دلی است و ندانند کہ در آداب

الطلب فیہ قراءۃ القرآن من المصحف افضل

معانی شریعت است که کسی زود بگفته آن فرسود و چنانکه هر کالبدی را روحیست که با وی همانند معنی حروف
چون روح است و حروف کالبد است و شرف کالبد سبب روح است و شرف روح به سبب
روح معانی است آداب دوم آنکه عظمت حق سبحانه و تعالی به بیند و بداند که این سخن و لیست دل حاضر
کند پیش از قرآن خواندن و بداند که سخن که می خواند و در پرده خطری نشیند که وی میگوید لَا یَمَسُّهُ
إِلَّا الْمَطْهُورُونَ چنانکه مصحف را نباید الا دست پاک بچسبند حقیقت سخن خدا را سبانه در
نیاید الا دل پاک از تجاست اخلاق بد و آراسته بنور تعظیم و توقیر و کسی عظمت قرآن را نداند
تا عظمت حق تعالی را نشناسد و این عظمت در دل نیاید تا از صفات و افعال وی با نیاید
پس چون عرش و کرسی و هفت آسمان و هفت زمین و هر چه در میان ایشانست از ملائکه و
جن و انس و بهائم و حشرات و جمادات و نباتات و اصداف خلایق در دل حاضر کند و بداند
که این قرآن کلام آن خداست که این جمله و قبضه قدرت او است که اگر همه را هلاک کند باک
ندارد و در کمال وی هیچ نقصان نبود و آفریننده و وارنده و روزی دهنده همه وی است آنگاه باشد
که شمه از عظمت او سبانه در دل وی حاضر شود چه آثار جلال و عظمت او در مخلوقات او پیدا
است آداب سیم آنکه دل حاضر دارد و در خواندن غافل نباشد و حدیث نفس ویرا بجانب
پراکنده بیرون نبرد و هر چه به غفلت خوانده بود ناخوانده انگارد و دیگر باره بر سر او شود که
این چنان بود که کسی بتماشاء بوستانی فرود آنگاه غافل شود از عجایب بوستان و از وی
بیرون آید این قرآن بوستان و تماشاگاه مؤمنان است و در وی عجایب حکمتهاست کسی
که در آن تامل کند هیچ چیز دیگر نبرد و از وی پس اگر کسی معنی قرآن نداند نصیب وی اندک باشد و
لیکن باید که عظمت وی در دل حاضر بود تا پراکنده اندیشه نشود چه در هر آیه مقصود هدایت است
و در هر هدایت اشارتی و در هر کلمه نهدی و حکمتی و در هر حرفی فضلی و لطفی آداب چهارم آنکه در معنی هر
کلمه اندیشه کند تا معنی آن فهم کند و اگر به یک راه فهم نکند اعاده میکند و اگر از آن معنی لذتی یابد
اعاده میکند که آن اولتیر از بسیار خواندن بود - ابو زور گفت رضی الله عنه که رسول صلی الله
علیه وسلم یکشب تا روز در نماز این آیه اعاده می کرد - قوله تعالی اِنَّ تَعَدَّ بِهِمْ قَاتِلِهِمْ
عِبَادَتًا و لیسئ الله الرحمن الرحیم - را نیز اعاده میکرد و اگر آیتی می خواند معنی دیگر

می اندیشد حق او آیه نگذارده باشد عا مری قیس از و سواس کلمه میگرد گفتند از حدیث دنیا
 باشد گفت اگر کار و در سینه من کنند بر آسان تر که در نماز حدیث دنیا کنم و لیکن دل من بشنود
 آنست که در قیامت پیش حق تعالی چون ایتم و چون باز گردم این جمله را ارضی اللہ عنہ از
 و سواس میداند است حکم آنکه هر کلمه که در نماز میخواند باید که جز از معنی او در آن وقت هیچ چیز نه
 اندیشد چون اندیشه دیگر بود اگر چه از دین بود و سواس بود بلکه باید که در هر آیتی جز از معانی
 وی نه اندیشد چون آیات صفات حق تعالی خواند و در اسرار صفات تامل کند تا معنی قدوس و عزیز
 و جبار و حکیم و امثال آن چلیست و چون آیات افعال خواند چون خلق السموات والارض از
 عجایب آن عظمت خالق فهم کند و کمال علم و قدرت وی بشناسد تا چنان شود که در هر چه
 نگرود حق را بیند بلکه بوی بیند و از وی بیند و چون آیه خَلَقَ الْإِنْسَانَ بر خواند در عجایب نطفه
 اندیشه کند که یک قطره آب یک صفت چگونه از وی چیزهای مختلف پیدا آید چون پوست و
 گوشت و استخوان و رگ و غیر آن آنگاه از وی اعضای چون سر و دست و پای و چشم و زبان
 و غیر آن که چون آفریده شود و آنگاه عجایب جوهر معانی چون سمع و بصر و حیوة و اندیشه های گوناگون
 و تفکر و ظهور معانی از هر نوع و انواع تدبیرها و باقی لطایف چگونه آفریده شود و چون پیدا آید
 و معانی همه شرح کردن دشوار بود و مقصود ازین تشبیه است بر جنس تفکر در قرآن و معانی
 قرآن سه کس را ظاهر نشود یکی آنکس که اول تفسیر ظاهر نخوانده باشد و عربیت نخوانده باشد
 و دیگر بر گناهی بزرگ از کبایر مضر باشد یا بدعتی را اعتقاد کرده بود که دل وی تاریک شد باشد
 بظلمت بدعت و معصیت و ستم در کلام اعتقادی خوانده باشد و بر ظاهر آن ایستاده و
 هر چه برخلاف او بر دل وی بگردد و از آن نفرت گیرد و ممکن نگرود که این کس هرگز از آن ظاهر
 فراتر شود و آداب پنجم آنکه دل وی بصفتهای مختلف میگرد و چنانکه معانی آیات میگرد و چون
 به آیات خوف رسد همه دل وی بر اس و زاری گردد و چون بآیات رحمت رسد گشادگی و
 استبشار و شادمانی در دل وی پیدا آید و چون صفات حق تعالی شنود علین تواضع و شکستگی
 گردد و چون محالات و مقالات کفار شنود که در حق خدای گفته اند چون زن و فرزند و شریک
 آواز نرم کند و ما شرم و خجلت بخواند و همچنین هر آیتی را معنیست و آن معنی را مقتضیست

باید که بدان صفت گردد تا حق آن آیه گذارده بود آداب ششم آنکه قرآن را چنان شنود که گویا از حق تعالی می شنود و تقدیر کند که از وی می شنود در حال و مقصود از همه عبادات یاد کرد حق سبحانه و تعالی است و عماد مسلمانی که یکی نماز است مقصود از وی ذکر حق تعالی است و تمکن ذکر حق در دل و قرآن خواندن فاضل ترین عبادت است به سبب آنکه سخن خدای است و بزرگ است مر خدا را سبحانه و هر چه در ولایت همه تازه گردانیدن ذکر حق تعالی است و مقصود از روزه شکستن شهوات است تا چون دل از زحمت شهوات خلاصی یابد صافی گردد و قرارگاه ذکر شود که چون دل به شهوة آگنده باشد ذکر در وی ممکن نباشد و روی اثر نکند و مقصود از حج که زیارت خانه خداست ذکر خداوند خانه است و به هیچ شوقی ببقاء وی پس سر و لباب همه عبادات ذکر است و یاد کرد حق سبحانه و تعالی ترا شمره ذکر است او را وجه شمره بود بزرگتر ازین و اصل مسلمانی کلمه لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ است و وی عین ذکر است و این ذکر و یاد کرد بردوام می باید و اگر بردوام نبود در بیشتر احوال می باید نه در کمتر که فلاح در وی بسته است و حق تعالی ثنا بر آن قوم گفت که بر پامی و نشسته و خفته و بر پیلو با غلطان و افتاده در هیچ حال از ذکر او غافل نباشند قوله تعالی وَالَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ ۗ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُ اللَّهُ ۗ وَقَوْلُهُ تَعَالَىٰ وَأَذْكُرْ بِكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ وَأَدُونَ الْجَهْرَ ۚ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ -

گفت او را همه یاد کن بزارها و بهراس و پوشیده یعنی بزبان و دل با مداد و شبانگاه و به هیچ وقت از غافل مباش و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت آگاه کنم شما را به بهترین اعمال شما و پذیرفته ترین نزد پادشاه شما و بزرگترین درجات شما آنچه بهتر است از زرو سیم و صدقه دادن و بهتر است از جهاد کردن با دشمنان اگر چه گردنهای شما میزنند و شما گردنهای ایشان نزنید - گفتند آن چیست یا رسول اللہ گفت ذکر الله سبحانه یعنی یاد کردن حق سبحانه -

ترایکسپند پس در هر دو عالم نیز زجانت بر نیاید بی خدا دم
اگر تو پاس داری پاس انفاس نیز به سلطانی رساندنت ازین پاس

مطلب ۱ - خدایا میسر گردان بجز مرتبه این عزیزان که میسر به غیر بر تو آسانست فصیح جمیل واللہ المستعان ۲۲

شروع به بیان طریقه شریفه علیہ خواجگان علیہم الرحمہ وارضوان و سخن خواجگان است
 علیہم الرحمہ وارضوان و اساس و ارکان ذکر اساس آن چهار است هوش در دم نظر در قدم -
 خلوة در انجمن سفر در وطن هوش در دم یعنی انتقال از نفسی به نفسی می باید که از سر غفلت نباشد
 و از سر حضور باشد و نفسی که میزند از حق تعالی غافل نباشد نظر در قدم یعنی ساکن را در رفتن
 و آمدن نظر او در لپشت پای او باشد و بجائی که نمی باید نه بیند و خلوت در انجمن یعنی خلوت آدمی
 باید که در میان خلق باشد ظاهرش در میان خلق و باطن با حق سبحانه و تعالی باشد تا خلق از احوال
 او واقف نشوند و احوال او را بغارت نبرند سفر در وطن یعنی سفر آدمی باید که در طبیعت بشری
 باشد یعنی از صفات بشری به صفات ملکی و از صفات مذمومه به صفات مرضیه حمیده انتقال
 فرماید چرا که شخص خبیث بهر جا که انتقال فرماید خبیثت از وی زایل نشود تا انتقال نفرماید
 از صفات خبیثه و بنای مشغول ایشان که ارکان ذکر است برین کلمات است که میگویند یاد کرد
 و باز گشت و نگه داشت و یاد کرد عبارت از آنست که تکرار کند ذکر را که
 ازوردیشی باور سیده باشد و باز گشت عبارت از آن است که گویند در عقب هر ذکر می گویند که
 خداوند مقصود من از ذکر لقا و رضاء تست زیرا که این کلمه باز گشت نفی کننده است هر خاطر را
 که بیاید از نیک و بد تا ذکر او خالص ماند و بتر او از ماسوای حق فارغ گردد و نگه داشت عبارت است
 از آنکه در دلش در خور آنکه دارد از خطور اغیار باید که یک ساعت دو ساعت و زیاده آن مقدار
 که بیشتر خود و خاطر خود را نگه دارد از آنکه غیر بر خاطر او بگذرد و یاد داشت عبارت از آنست
 که در دلش در خور آنکه با آنجناب حاضر دارد و مجرد از لباس حرف و صوت و عربی و فارسی و مجرد
 از جمیع جهات و بعضی این معنی را مشاهده گویند و ذکر خفی به حقیقت این بود و طریق یاد کرد آنست
 که نفس خود را در ورون کشد و زبان با کام چسپاند و بیل کلمه لا اله الا الله محمد رسول
 الله سه گرت یا زیاده همچنین زیاده میکنند تا آنقدر که میتوانند به تعظیم و قوه تمام در بند و
 حبس نفس صبر کنند تا حلاوت آن ذکر بیدل رسد و ذکر را باز گشت کنند و باز گشت هم بیل

لا اله الا الله محمد رسول الله را بتامه گویند -

کند چه ذکر کثیر است که دل گوید زیرا که به دل ذکر گفتن دیگر است و از دل ذکر گفتن دیگر در ابتدا که مرید به تلقین شیخ ذکر میگوید از دل ذکر میگوید باز چون در گفتن ذکر حضوری حاصل میشود - در آن مقام بدل ذکر میگوید گفته می شود چنانکه در خواب و بیداری یکسان بود درین مقام دل ذکر میگوید و چون مرتبه یاد کرد به کمال رسد نگاه داشت پیدا شود چنانکه در یکدم ده بار بگوید که خاطر او بغیر بیرون نرود و نگاه داشت عبارت ازین حضور است و چون سعی از میان برخواست آنگاه دل ذکر میگوید یاد داشت از آن ذکر است و دل را باید که از محل او که قلب صنوبریست دور ندارد که مقصود مجرد از جهالت هم آنجا است و وید قرب او سبحانه بصیرت را از جهتی ضعیفی که مراد راست بیسرنمی شود و لیکن بتدریج این معنی پرتومی اندازد تا چنان شود که غیر این معنی در نظر بصیرت چیزی نمی ماند به چند که خواهد از خود تعبیر کند معنی خود را با یاد آوردن تواند آمد کسی که از بحر فرو رفته باشد تا کردن چشم بغیر بحر نیفتد همچنین باید که نظر خود را از دل خود بر ندارد و حق سبحانه و تعالی گویند روی می بیند تا به تدریج چنان شود که صور کاینات در نظر او چون شیخ ضعیف که از دور وی شود نتواند که باطن این شخص را مشغول گرداند مانند کسی که چشم بر چیزی نگاشته می بیند و از دیدن به تعقل نمی پردازد لکن نفی آله طبیعیت چه هر چه گاهی که چیز دیگر را غیر از حق سبحانه و تعالی مطیع تر باشد آن چیز معبود او که وی باشد که وی مطیع آنست و **والله اشابة معبود بحق است** سبحانه و مقصود از ذکر آنست که ذکر به حقیقت کلمه توحید برسد بسیار گفتن شرط نیست و حقیقت کلمه توحید آنست که در وقت گفتن ماسوای الله بکلی نفی شود چه ذکر دل شهودند که بود و الاصل فی جمیع الادعیته و الاذکار الاخفاء بالاجماع و خلاف این اصل را نیتی صحیحه باید بالاجماع و خلاف این اصل بلا نیت صحیحه بدعتست بالاجماع و بدعت سیه است و مراد از بدعت درین مسئله آنست که اعنی خلاف الاصل المتفق بلا داع صحیح و قتی باشد که خلاف الاصل بالداع صحیح افضل باشد و قتی باشد که واجب بود که تصنیف الکتب فی علوم الدینیة و طریقہ اهل الله بر انواعست بعضی بر خصت عمل کرده اند و ایشان را مقصود از عمل بر خصت

له فرق میان ذکر بدل گفتن و میان ذکر از دل گفتن

نفع خلق بوده نه وجود خود و بعضی بعزیمت عمل کرده اند و هم مقصود ایشان نفع خلق بوده نه وجود خود اما
نفع خلق در عمل بعزیمت بیشتر است و ظهور در آن تمامتر و از خطر دورتر بنمای این کار درین راه نفس
می باید کرد چنانکه اشتغال بوظیفه اہم زمان حال از تذکر ماضی و تفکر در مستقبل مشغول گرداند و نفس
را نگذارد کہ ضایع گردد و از آن احتراز کند کہ گفته اند من ضعیع وقتہ فوقتہ مقت و در ادراک آن
سعی کند کہ اَلْوَقْتُ اَنْ لَا تَلَا حِظَّ اِلٰی مَا قَسَمُ لَكَ فِی الْاٰزِلِ وَلَا اِلٰی مَا تُصِیْرُ الْیَمِیْنِ فِی الْاَبْدَانِ تحفظ مراد
الحق قیاس بین النفسین نفس عبارتست از دوام حال مشاہدہ و تواتر و تعاقب امداد آن آنکہ حیوة
قلوب اہل محبت مربوطست بر مثال تواتر و تعاقب انفاس است کہ بقاء حیوة قالب بدن مشروط
ست بہمچنانکہ اگر ساعتی مدد انفاس جدیدہ و اثر ترویج آن از صورت قلب منقطع شود از شدت
حرارت غریزی محترق گردد و اگر لحظه لمحہ مدد شوق شہودی از حقیقت دل محب مشتاق منقطع
گردد از شدت تعطش و حدت شوق بسوزد و نفس حالست و ایم حیر و از فترتہ و وقوف جب
گفته اند الوقت للمبتدی و النفس للمنتہی و الحال للمتوسط و قالوا افضل الاعمال عدد الالف
مع اللہ سبحانہ و قبل وقفہ المرید بشر الیسر من فترتہ و الغرق بینہما ان الفترتہ رجوع عن الارادة
و خروج منها و الوقفتہ سکون عن السیر باستجلاء حالات الکسل فکل مرید وقف فی ابتداء
ارادتہ لایحیی منہ شیئی قال حجۃ الاسلام ذکر را چہا در جہ است اول آنکہ بزبان باشد دل
غافل و اثر آن ضعیف بود و لیکن ہم ان اثری خالی نباشد چہ زبانی را کہ بہ خدمت مشغول
گردند فضل بود بزبانی کہ بہ بیہودہ مشغول گردند یا معطل بگذاشتند دوم آنکہ در دل بود
و لیکن متمکن نبود و قرار نگرفته باشد و چنان بود کہ دل را بہ تکلف بران باید داشت تا اگر جہد نکند
و تکلف نبود دل باطبع خویش شود از غفلت و حدیث نفس سیم در جہ او بود کہ ذکر در دل قرار
گرفته بود و متمکن و مستولی شدہ چنانکہ بہ تکلف او را با کاری دیگر باید برد و این بس عظیم بود
چہارم در جہ آن بود کہ مستولی بردل مذکور بود و این عنایت حق تعالی است نہ ذکر فرق بود
میان آنکہ ہمگی دل را دوست دارد و میان آنکہ ہمگی دل را ذکر دوست دارد بلکہ کمال در آن است
کہ ذکر و آگاہی از ذکر از دل بشود و مذکور ماند در دل و بس کہ ذکر تازی یا پارسی بود و این ہر دو
از حدیث نفس خالص نبود بلکہ عین حدیث بود و حاصل آنست کہ دل از حدیث تازی و فارسی و

ہرچہ بہت خالی شود و ہمہ وی گرد و کہ بیچ چیز دیگر را در وی گنج نماند و این حال نتیجہ محبت مفرط
 بود کہ آنرا عشق گویند و عاشق گرم رورایمگی معشوق وی دارد و باشد کہ از مشغولی کہ بوی داشته
 باشد نام وی فراموش کند و چون چنین مستغرق شود خود را در ہرچہ ویراہست جز حق تعالی
 فراموش کند باؤل راہ تصوف رسد و این حالت را صوفیان فنا گویند و نیستی گویند یعنی بہرچہ بہت
 از ذروی نیست گشت و او ہم نیز نیست گشت کہ خود را نیز فراموش کرد و چون از وی بیچ چیز
 نماند مگر حق تعالی بہست وی بہست حق باشد و پس و این کس بیچ نہ بنید جز حق و گوید بہرہ دست
 و جزوی خود نسبت و یا گوید خود او منم اینجا یگاہ جدائی میان او و میان حق بر خیزد و یگانگی
 حاصل آید و نہایت سیرالی اللہ باشد و سیرالی اللہ وقتی منتهی باشد کہ سالک با دیہ وجود را
 یکبارگی بقدم صدق قطع کند باؤل راہ تصوف و اول عالم توحید و وحدانیت و بعد در جاست
 ولایت خاصہ رسیدہ باشد یعنی جز جدائی از میان بر خیزد کہ ویرا از جدائی و دوری آگاہی نباشد
 کہ جز جدائی کسی داند کہ وی چیزی داند خود را و حق را و این کس درین حال از خود بخبر است و جز
 یکی نمی شناسد جدائی را چون داند چون بدین درجہ رسید صورت ملکوت بردی کشف شدن
 گیرد و ارواح علایکہ و انبیاء بہ صورت ہائے نیکو بروئے ظاہر شود و آنچه خواص حضرت اہمیت
 است پیدا آمدن گیرد و احوال عظیم پیدا آید کہ ازان عبارت نتوان کرد و باشد کہ روح
 او را اتفاق معراج افتد و دران معراج او را اتفاق وصال حق میسر شود و تجلی ذاتی
 دست و ہر دران تجلی آن فتار و یگانگی را و دید فتاء خود را و بقاء وجود حق را بعد
 از آنکہ در اشعہ نور ذات او فانی شدہ بود و حقیقت در خود ملاحظہ کند و چون ازان حال با خود
 آید و آگاہی کار ہا او را پیدا آید اثر آن حال در وی بماند و دنیا و ہرچہ در دنیا است و ہرچہ
 خلق در اندر دل وی تا خوش شود و در میان مردمان باشد بشن و بدل غایب باشد

۱۱ مطلب :- و این حال را مہرستور بلبل نیز گویند و آن دخول سالکست از وجود خود و آن در حالت باشد
 کہ چیزی بروی نگارند کہ عقل را از وی بر باید و این حال در تجلیات صفاتی جماعے دست و ہرچہ در ضمن بہر جماعے
 جلالت مناسب از جمال ۱۰ ۱۱ مطلب :- اللہم لا تحرمنا و اسر ذقنا و لیس لنا آمین ۳۲

و عجب میدارد از خلق که بکارها و دنیا مشغولند و بنظر رحمت در ایشان می نگرند که میدانند که از
 چه محرومند و مردمان بروی میخندند که چرا وی نیز بکار دنیا مشغول نیست نگمان می برزند که مگر
 خدا جنونی و سودائی پدید آمده و اگر کسی به درجه فنا و نستی نرسد و این احوال و عکاشفات و ایرا
 پیدا نیاید لیکن ذکر بروی مستولی گردد و در دل او تمکین گردد آن نیز کمیاب و سعادت باشد که چون ذکر
 غالب شد انس و محبت مستولی شد که حق را سبحانه از همه دنیا و آنچه در دلیست دوست تر دارد و اصل
 سعادت این است که چون مرجع و مصیر با حق خواهد بود بمرگ کمال لذت مشاهده بر قدر محبت
 بود و آن کس که محبوب دنیا باشد رنج در وی در فراق دنیا در خور عشق وی بود دنیا را پس اگر
 کسی ذکر بسیار گوید و آن احوال که صوفیان را باشد پیدا نیاید نباید که نفور گردد که سعادت بدان
 موقوف نیست که چون دل بنور ذکر آراسته گشت کمال سعادت را مهیا شد هر چه
 درین جهان پیدا نیاید پس از مرگ در آن جهان پیدا آید و باید که همیشه ملازم باشد هر قیام
 دل را و با حق تعالی دارد و هیچ غافل نباشد که ذکر بر دوام کلید عجایب ملکوت و قرب حضرت
 کبریاست است و ذکر بر دوام سببه آن است که بر زبان یا بدل بود بلکه آنست که همیشه
 ملازم و مراقب دل باشد و در العباد از آنکه صافی گردانیده باشد از عداوت و خلق و از ذکر
 ایشان و ذکر ماضی و مستقبل و از مشغله محسوسات و از غضب و اخلاق بد و از شهوات
 دنیا و طلب آن با حق تعالی دارد و هیچ غافل نباشد چه حقیقت ذکر طرد و غفلت است که
 گفتن دل هم حدیث نفس بود و غلاف و پوست حقیقت ذکر باشد و دوام مراقبه دولت
 بزرگست و علاست صحت مراقبه موافقت احکام الهی است و هر آینه نیک و دشوار بود
 دل خود را بیک صفت و بربیک حال داشتن و دوام مراقبه طریقیت موصل به حقایق و دوام
 طاعت مراقبه بی قطع علایق و عوایق و صبر بر مخالفت نفس و احتراز از صحبت اغیار میسر نگردد و
 علامت ذکر حقیقی آن بود که بوقت امر و نهی پیدا آید و خدا را سبحانه یاد کند بوقت معصیت دست
 بیاورد و بوقت فرمان تا بجای آرد و اگر ذکر ویرا بدان ندارد نشان آن باشد که حدیث نفس
 بوده است و حقیقتی نداشته است و لا یکن المراقبه و حصول صحت القلب الابد و متبر

مطلب - بیان سبب مراقبه -

الذکر القوی الخفی بشرط النفسی والاثبات ولا یکن المداد ومنته علی الذکر الآبجرید الظاہر عن الدنیر
 ولا یکن تجرید الظاہر عن الدنیا الا بکثرة ذکر الموت و العلم ان الهجرة هو الذی یلازمه العبد ومن الذکر
 کان ما کان وکل ذکر نتیجتہ لا یكون لذكر آخر و اذا عرض الانسان علی نفسه الاذکار الالهیه فلا یصل
 منها الا ما تعطیه استعدادہ فادل فتح له فی الذکر قبول ثم لا یزال یواطب علیہ مع الانفاس فلا
 ینخرج منه نفس فی الیقظتہ ولا النوم الا بہ لاستہتارہ فیہ و بعض ما نتیجتہ لا الہ الا اللہ سرت و
 تلتون و جہا یعطى کل وجہ ما لا یعطیہ الوجہ الآخر فکن مع القوم حیث کانوا ولا تکن دونہم فلتشقی
 فہم عباد اللہ صدقاً رقوم العلم فی کل مرتبہ ^۱ مسلمان آن باشد کہ از شغل دو جہان رستہ
 باشد و از ہر چہ آفریدہ است دلش پاک شدہ باشد و از پنداشت ہا گوناگون بیرون آمدہ
 باشد و از ظلمت پنداشت بنور لقا بیرون آمدہ باشد مرد باید کہ در سہفت آسمان و زمین و
 درین جہان و دران جہان جز از خدای عزوجل ہیچ چیز در نیش دل او در نیاید و در ہر وقت کہ
 باشد خدا بر اسبغہ فراموش نکند و تا خود را فراموش نکنی او را یاد نتوانی داشت و چنان باید
 کہ از خود یادت نیاید و یادت نباید کرد و کسی را یاد کنی کہ فراموش کردہ باشی و تو خود او را یاد
 نتوانی کرد تا او ترا یاد نکند یاد کردن او ترا محو کردن است از تویی تو کسی کجا است کہ او را
 این ہمت باشد آنکس عزیز است از او استعانت باید خواست ذکر را چہا بر چیزی باید بود
 تا معتبر بود اول اخلاص دوم تعظیم سیم حلاوت چہارم حرمت زیرا کہ ذکر بی اخلاص ذکر
 منافقان است و ذکر بی تعظیم ذکر بتدعان است و ذکر بی حلاوت ذکر فاسقان است
 و ذکر بی حرمت ذکر مرایان است و ذکر با خلاص و تعظیم و حلاوت و حرمت ذکر محبان است
 و معنی کلمہ توحید آن بود کہ در وی حرف نبود و عربی و فارسی نبود و دل چون بدین معنی قرار گیرد -
 چنانکہ بہ تکلف او را بہ کاری دیگر توان برد و این نیز ستر عظیم است کہ چون دل را از خار و سواس
 دنیائی خالی کرد و تخم ذکر در وی و دیوت نہاد کنون ہیچ نماند کہ باختیار تعلق دارد اختیار تا

مطلب ^۱ بیان مسلمان حقیقی مطلب ^۲ اتنی علی الزمان محالاً ان تری مقلتای طلعتہ مر اشارت یہ ہیں چنین
 مرد است - مطلب ^۳ آنکہ زحریت فقر آگہ است خواجہ احرار عبید اللہ است -

باید بود پس ازان منتظر باید بود تا چه پیدا آید و غالب آن باشد که این تخم ضایع نماند فانه افا تسکن
 ذکر قلبی و اشتغال القلب بجم والتوجه الی اللہ سبحانه و المحضور و مراقبته الحق تبدل الذکر الی
 ذکر القدسی و لتغلب الفکر الحقیقی بالمدکور و یلبیه عن صورة الذکر و یلاحظ و لا نظره تعالی
 به من جمیع جوانبہ ذرات وجوده و کجبل ذاته محاطاً بنظره تعالی الیه فانه فی الجہتہ و اللہ سبحانه
 نزه عن الجہتہ فلا یکن له ان یتوجه الی جہتہ ما و لکن اذا لاحظ نظرہ تعالی الیہ من جمیع جوانبہ
 سفر وجوده و کما یصغر وجوده یتبعہ ذلک النظر و یفر الی جوارہ حتی لا یبقی له مفروقات الی
 تک یومئذ ان یستقر ثم اذا ارتفعت الجبیتہ و تلاشت الجہات یلاحظ قرب
 صفات و لا یحتاج الی التکلیفات فعوالم الارواح منترہتہ عن الجہات فیدرک قربہ
 عانہ و تعالی بالمعنی و الصفتہ ثم یرقی الی ما فوق ذلک بعضی از مشایخ ذکر لا الہ الا
 اللہ را اختیار کرده اند و محمد رسول اللہ را در وی مضمیر میدارند و مشایخنا قدس اللہ ارواحہم
 را تمام میگویند و ذکر می باید که در وقت جریان این کلمہ بر زبان موافقت میان دل و
 زبان نگاه دارد و در طرف نفسی وجود جمیع محذرات را بہ نظر فنا مطالعه فرماید و در طرف اثبات
 و قدیم را جل ذکرہ بعین لقاشاہدہ نماید تا بواسطہ تکرار این کلمہ صورت توحید در دل قرار گیرد
 و کسفت لازم دل گردد و در اوقات فترات ذکر لسان فتور و قصور بند کردل راہ نیابد و صورت
 پیدا کہ معنی ذکر است از وجہ ظاہر دل محو گردد و حقیقت آن در وجہ باطن دل ثبت گردد و
 حقیقت ذکر در دل تجرید شود و حقیقت ذکر با جوہر دل متحد گردد و ذکر در ذکر در
 نور فانی گردد و تجوہر الکلمۃ تسکن نور الیقین فی القلب و یجد الذکر مع رؤیتہ عظمتہ المذکور
 بصیر الذکر چ ذکر الذات و ہذا الذکر ہوا المشاہدہ و المکاشفتہ و المعاینۃ اعنی ذکر الذات

مطلب: آنکہ خواجگان ما در اعانتہم ذکر لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ را با التمام میگویند اختیار فرمودہ اند یعنی
 وسطہ عظمی و وسیلہ کبری روح اعظم اقدس آنحضرت را علیہ الصلوٰۃ والسلام مذہب عینی داشته اند قدس اللہ
 ارواحہم و یرتلتنا اتباعہم ۱۸ -

اللہم یا مہیتر کل عیسر عینا فان تیسر العیسر علیک یسرنا من -

تجوید نور الذکر و هذا هو المقصد الأقصى من الخلوة وقد يحصل هذا لا بذكر الكلمة بل بتلاوة القرآن
اذا اكثر من التلاوة واجتهد في مواطاة القلب مع اللسان حتى يجري التلاوة على اللسان
ولصير الكلام قائماً مقام حديث النفس فيدخل على العبد سهولة في التلاوة والقلوة وتينور الباطن
بتلك السهولة في التلاوة والقلوة قد تجوید نور الكلام في القلب ويتكون فيه ذكر الذات ويجمع
نور الكلام في القلب مع مطالعة عظيمة المتكلم سبحانه و دون هذه الموهبة ما يفتح الله سبحانه
على العبد من العلوم الالهية اللدنية حين بلوغ العبد هذا المبلغ من حقيقة الذكر والتلاوة وقال
بعض العارفين حقيقة الذكر عبارة عن تجلية سبحانه لذاته بذاته من حيث الاسم المتكلم في مقام
جمعه وتفصيله كما شهد لذاته بذاته بالوحدانية وهذه الحقيقة لها مراتب ولوازم الوجود موجودة
في كل ماله وجود الالهية ظاهرة في البعض باطنية في الآخر فافهم هذا السر في ذكر الغافلين لان من
ذکره سبحانه بلسانه خاصة فان الحق سبحانه لا يكون في ذلك الوقت الا جليس اللسان خاصة و
الجليس يشاهد الجليس فيراه اللسان بما هو رآه من حيث لا يراه الانسان اي يراه اللسان بانصر
الذي يخصه ولا يراه الانسان من حيث روحه وقلبه وفيه اشارة الى ان لكل شئ نصيباً من الصفات
السمع الكمالية لسمع به ويصبر و ينطق بروحانية مختصة به وكما يحفظ العالم بوجود الكمال الذي
يعبد الله سبحانه في جميع احواله كذلك ينطق باقي الاجزاء بالعبادة والعبادة بقدر المعرفة ومن لم
يعرف لم يعبد والنطق الحقيقي يتجلى به المتكلم الحقيقي على القلوب وما ليس حقيقياً الا يسمى نطقاً
لا مجازاً ثم اعلم ان الاسلام لا يتم الا بشهادتين ذات مجرد التوحيد هو الاحتجاب بالجمع
عن التفصيل وهو محض الخير ومجرد اسناد الفعل والقول الى الرسول صلى الله عليه وسلم
احتجاباً بالتفصيل عن الجمع وهو صرف التقدير حقيقة الاسلام بين الجبر والقدر بالجمع
بين كلمتي الشهادة ومظهرية الرسول صلى الله عليه وسلم لافعال الله سبحانه ومبدء الفعل
هو الحق سبحانه ولا يظهر بالخلق في علمائهم وكبرائهم اهل يقين رحمهم الله در بيان توحيد
ابن عبارات گفته اندكي است بذات خود يگانه است بصفات خود هیچ صفتی مردود
نوشونده نه هیچ صفتی از وی زایل شونده نه معنی ذات جزئی نه هستی نه وی جز بوی نه
ستی بوی بغير وی نه احدیت از قلت نه ربوبیت وی بعلت نه ذات وی سبحانه جسم نه

و جوهر نه و عرض نه بلکه هر چه جز و لیست از جسم و جوهر و عرض و علوی و سفلی و نور و ظلمت هم
 آفریده وی است ؛ و اما الاکابر بجزون لآله الا اللہ علی غیر ما یعطیه للنظر العقلی ای الوجود
 هو اللہ و اتصاف الممكنات با الوجود هو ظهور الحق سبحانه لنفسه با عیانها و العدم منفی الذات
 و العین ما لا ینفی الذات او الثابت ثابت الذات و العین بالاثبات الذاتی و الا الوهیت مرتبته
 لا یكون الا الواحد و هو سَمی اللہ سبحانه و هذا المرتبته ہی التي ینفیها الذاکر و هی التي
 یشتهاد انما لوجه النفی علی النکرة و الاثبات علی المعرفة لان النکرة تحتها کل شیء و ما من شیء
 الا وله نصیب فی الا الوهیته بدعیته فتوجه علیه النفی لان الاله من لا یشعین له نصیب فله
 الانصباء کلها و ما کفر من کفر الا لاقتصار بهم و حصرهم فلما عرفت ان الاله جازا الانصبا
 کلها عرفوا انه سَمی اللہ سبحانه و کل شیء له نصیب فهو اسم من اسماء سَمی اللہ فالکل اسماء
 و کل اسم دلیل علی الهویه ینبغی عینها فالامر تنکیه فی عین تعریف و تعریف فی عین تنکیه و ما تم
 الا منکورا لا ین معرفت بحقیقت ذکر آنست که ما سوی مذکور را در ذکر فراموش نکنی لقوله
 سبحانه و اذ کذرتک اذ انسیبت یعنی چون ما دون حق را فراموش کردی آنگاه حق را
 یاد کن - قال النبی علیه السلام سبق المفردون قبل و ما المفردون یا رسول اللہ فقال لذا کرون
 اللہ کثیرا و الذکرات و مفردان بود که با او غیر نبود بعضی از بزرگان گفته اند که ذکر دور کردن
 غفلتست و چون غفلت مرتفع شد بنده فاکر بود اگر چه خاموش باشد ؛ ابوالقاسم بغدادی
 رحمة اللہ گفت که از بعضی بزرگان پرسیدم که سبب چیست که نفوس عارفان از ذکر گفتن
 بستیوه می آیند و خسته می شوند و از فکر راحت و آسایش می یابند و حال آنست که اذکار
 را جایگاهی و قرارگاهی نیست و اذکار را عوضهاست که شادی می افزاید گفت که ثمرات
 ذکا در نظر عارفان حقیر آید ایشان را از الم مکایدات و ریاضات خلاص نتوانست داد
 ما معارفی که از اسماء صفات حق سبحانه بواسطه فکر ایشان را حاصل می شود و الم مکایدات

له مطلب :- بیان معنی مفرد و سبب المفردون -

له مطلب :- معنی ذکر دور کردن غفلت بود و هر چند که خاموش هم باشد ۲۲

و مجاہدات از ایشان بر میدارد و بلذت و راحت مبدل می کند و ایشان را از مجاہدات
و مکایات که در آن هستند غائب و بخیر می گرداند اما آنکه شمرات از کار در نظر ایشان
حقیر آمد برای آنکه شمره ذکر همه خطوط و نفس است و عارفان از نفس و خطوط و اعراض کرده اند و
روی از آن بگردانیده اند اما آنکه گفته شوق ما و رای از کار ایشان را مقهور کرده است
برای آنکه فکر ایشان دایم در اجلال و عظمت و هیبت و منت و احسان حق سبحانه و
تعالی بود و در آنچه حق را بر ایشان است از انواع بنده گی برای اجلال و بزرگی او سبحانه
و تعالی و همچنین اعراض از آنچه ایشان را است نزد حق برای حرمت او پس شرفی که
لازمه معرفت است که بواسطه فکر در صفات باری سبحانه و تعالی ایشان را حاصل میشود
از الم مکایات و زحمت مجاہدات غایب و بخیر میگردد و اندر نقوله صلی اللہ علیہ وسلم حکایت
عن ربمن شغله ذکری عن مسکتی اعطیته افضل ما اعطی السالکین یعنی آنکس که مشاہدہ عظمت
من او را از ذکر زبان مشغول گرداند بدینم او را بزرگتر از آنچه همه سایلان را دینم زیرا که ذکر
زبان همه مسکت و درخواست است و او خواست خود از میان برداشته و بگردد آنکه مشاہدہ
عظمت حق سبحانه و تعالی تحیر است و تحیر بنده را از ذکر زبان باز دارد کما قال النبی علیہ السلام
لا اخصی ثناء علیک جنید گفت رحمتہ اللہ علیہ هر کس که ذکر حق سبحانه و تعالی تہ از سر مشاہدہ
گوید کذا البست و قول حق سبحانه و تعالی بر صحت این معنی دال است آنجا که میفرماید قالوا
تَشْهَدُ اِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ لَیْسَ فَرَمُوْدَ اللّٰهِ كَيْتَشْهَدُ اِنَّ الْمُنَافِقِیْنَ لَكَ اَذِیْبُوْنَ
بر کذب ایشان گواهی داد و اگر چه کلمه در نفس خود راست بود جنید گفت رحمتہ اللہ دل از
برای مشاہدہ است و زبان برای آن تا از مشاہدہ عبارت کند و خیر دهد پس هر که عبارت و
اخبار او تہ از سر مشاہدہ و حالت بود شاید زور بود چه گفته اند ذکر صفت ذکر است چون
ذا کرد در ذکر غایب شود و حق غایب شده بود و لیکن به سبب مشاہدہ اوصاف خود در حجاب
نیماند سری سقطی رحمتہ اللہ گفت که در بیابانی با زنجی صحبت داشتم هر گاه که حق را سبحانه یاد
کردی متغیر شدی و سفید گشتی او را گفتم چیزی عجیب می بینم هر گاه که تو خدا را سبحانه یاد میکنی
لون تو سفید میشود و صفت تو متغیری گردد گفت ای برادر اگر تو نیز حق را یاد کنی چنانکه

حق اوست حال تو متغیر شود و صفت تو دیگرگون گردد چه بزرگان ذکر را سه صفت نهادم اند اول
 ذکر دل و آنچه آن بود که ذکر کردی است مذکور آنہ از انسان و فراموشی یاد کند چه سر بیان ذکر کرد دست
 در دل چون سر بیان روح بود در تن نسیم قریبی کہ بادل آمیختہ است همان از دل ظاہری شود ذکر
 دوم یاد کردن اوصاف مذکور است ذکر نسیم شہود مذکور است و ذکر درین شہود از ذکر فانی شود
 زیرا کہ ذکر صفت ذکر است و اوصاف مذکور ذکر را از اوصاف خود فانی گرداند۔ اَللّٰهُمَّ
 ایدل سیّات اوصافنا و اخلاقتنا بحسنات اوصافک و اخلاقک بحق انبیائک و اولیائک قال النبی
 صلی اللہ علیہ وسلم اجمعوا وضوءکم جمع اللہ شملکم اشارت است بانکہ وضوء باطن را با وضوء ظاہر
 جمع کنید تا استقامت باطن بجاصل آید۔ استقامت باطن آنست کہ در جنب کلمہ توحید ہمہ
 تعلقات روحانی و جسمانی منافی گردد و نفی آن ہمہ تعلقات استقامت احوال است و دلیل
 بر استقامت احوال استقامت افعال است کہ اقتتال امر و نہی خداوند لیسیت و تعظیم فرمانہا
 حضرت اوجہ ذکر و جز با استقامت افعال استقامت احوال معلوم نمیگردد و رونده را ہر
 آئینہ روش و کوشش می باید تا کار او بجائی رسد روش یعنی رعایت ادب باہل اللہ و کوشش یعنی
 سعی نمودن در کار ہا بحق سبحانہ و عمل کردن با نچہ او را معلوم شدہ است ہر چہ میگویم از نوازم است
 کہ بان عمل کنیم لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ کاری مشکست فَاذْکُرْ و نَحْنُ اَذْکُرْ کَمَا ذَكَرَ حَقِّ سُبْحَانَہ
 و تعالی توفیق یاد کرد نیست بران مراتبی کہ مر ذکر است و ہر چہ دیدہ شد و دانستہ شد ہمہ غیر است
 و حجاب است بہ حقیقت کلمہ آخر نفی باید کرد و نفی خاطر کہ شرط اعظم سلوکست بی تصرف عدم در
 وجود سالک کہ آن تصرف عدم تا شیر و نتیجہ جذبہ الہیست بہ کمال میسر نگردد و وقوف قلبی برای
 آنست کہ تا اثر جذبہ مطالعہ کردہ شود و آن اثر در دل قرار گیرد و رعایت عدم در ذکر قلبی برای
 جمع خواطر متفرقہ است و ذکر قلبی چون عدد از بسیت و یک بگذرد و اثر ظاہر نشود دلیل
 باشد بر بی حاصلی آن عمل و اثر ذکر آن بود کہ در زمان نفی وجود بشرینہ منافی شود و در زمان
 اثبات اثری ان آثار تصرف جذبات الوہیت مطالعہ افتد آنکہ فرمودہ است خداوند

مطلب ۱۰۔ بیان آنکہ ذکر کہ بی اثر نتیجہ شود دلالت بیہ حاصلی آن کند ۲۲

عز وجل در کلام مجید خود مَا عِنْدَ كُمْ يَنْفَعُكُمْ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ در معنی این آیه چنین باید دانست
 که اعمال صالحه و اعمال حسنه که از اهل ایمان در وجود می آید وقتی عند اللہ می گردد که در محل قبول
 حضرت او جل ذکره افتد و علامت قبول نفی شدن وجود بشریت است در آن عمل و ظاهر
 شدن اثر تصرف جذب به الهیت اهل بصیرت روح اللہ را و اہم گفته اند مقصود سمریہ عبادت
 ذکر خداوند است سبحانہ و سبحانہ کسی رسد که ازین عالم برود و انس و محبت حق تعالی
 بروی غالب بود و محبت او بحق جل ذکره جز بدوام ذکر او سبحانہ نبود اصل مسلمانی کلمہ لَا اِلٰهَ اِلَّا
 اللّٰهُ است و وی علین ذکر است و سمریہ عبادات دیگر تا کید این ذکر است و حقیقت ذکر آن بود
 که از سمریہ گسسته گردد و از محبت حضرت الوہیت بیچ چیز دیگر لغفات ننماید و او را بیچ معبودی
 نماند که طاعت وی کند جز حق تعالی و سمریہ معبود وی نبود پس باید که اساس مواظبت بر ذکر
 توبه نصوح بود از جمله معاصی ظاہری و باطنی بہ نسبت خلق و حق سبحانہ کہ ذکر را با وجود مخالفت
 مذکور اثر حقیقی نبود؛ دیگر از شرایط ذکر آنست کہ در طلب صادق بود و در طلب سلوک
 راه ارا حاصل باشد تا از هر چه او را از سلوک راه مانع آید و مشغول گرداند مترشح
 گردد و نفور شود و از وجود خود نیز گریزان باشد تا از سمریہ روی تواند گردانید و مستغرق ذکر
 حق سبحانہ و تعالی تواند گشت؛ فائدہ کلی از ذکر آن گاہ حاصل شود کہ از شیخی کامل
 صاحب تصرف تلقین گرفته باشد تا از آن تخم حقیقی ذکر کہ در زمین مستعد دل طالب بہ تلقین
 و تصرف صاحب ولایت افتاده باشد طالب را ثمره ولایت بر کمال حاصل آید نورانیت کلمہ
 بقدر نورانیت دست و نورانیت دل بقدر زوال هواست و شیخ کامل را هوا تبیح نبود و او
 او را نورانیت تمام بود و اول راه آن بود کہ صفات مذمومہ را از باطن خویش بقدر وسع دفع
 کند تا چون زمین دل از خار و خاشاک طبیعت خالی گردد شائسته آن شود کہ تخم ذکر در وی
 پاشیدن گیرد و اگر یک صفت مذمومہ پیش مبتلا نبود جہد دفع آن نیز بکنند اگر چه اول
 در تصفیہ دل باید کوشید و بکلی در تبدیل اخلاق مشغول نباید شدن زیرا کہ چون توجہ بشرط
 حاصل آید و بر مراقبہ مداومت شود و تصفیہ دل دست دهد با مداد فیض حق سبحانہ و تعالی
 چندانی تبدیل اخلاق نفس و تحصیل صفات دل میسر گردد کہ بجز با مجاہدہ دست ندهد و چون

این معنی بقبیض فضل سبحانی حاصل آید بحد اعتدال و طریق صواب باشد و هر چه او را از رفتن راه مشغول دارد از پیش برگردد زیرا که راه نتواند رفتن الا بحد فارع چون این همه کرد مثل او چون کسی بود که طهارت کرد اکنون او را با نامی حاجت بود که باو اقتدا کند و آن پیر راه کامل صاحب تصرفست زیرا که راه حق سبحانه و تعالی پوشیده است و راه با و شیطان با راه حق تعالی آمیخته راه حق یکلیست در راه باطل هزار و چون سعادت صحبت او دریافت تصرف خود را در باقی کند و در باطن او هیچ تصرف نبود کار خود جمله باو گذارد و بداند که منفعت او در خطا بمقتدا بیش از آنست که در صواب اوست اگر چه وجود او نداند چه فرموده اند که یکی از فواید مشورت با اهل دل و مردم عزیز آنست که اگر در آخر امر وجه صواب و انکار ظاهراً شود هم وجود تو در میان نیست و اگر خلاف صواب ظاهراً شود هم وجود تو در میان نیست و مشایخ طریقت قدس اللہ و اہم از جمله اذکار ذکر لا الہ الا اللہ را اختیار کرده اند و حدیث نبوی چنین وارد است که افضل الذکر لا الہ الا اللہ و صورت این ذکر مرکب است از نفی و اثبات و به حقیقت راه بحضرت سبحانه این کلمه تواند بود و حجب روندگان نتیجہ نیان است و حقیقت حجاب انتقاش صور کونی است و درین انتقاش نفی حق و اثبات غیر است و حکم المعالجه بالاضداد در کلمه توحید نفی با سوی حق و اثبات حق سبحانه و تعالی است و خلاص از شرک خفی جز بجا و متہ و ملازمت بر معنی این کلمه حاصل نیاید پس فاکر بیاید که در طرف نفی وجود جمیع محدثات را به نظر فتادنا خواستن مطالعہ می کند و از معنی ذکر می اندیشد و نفی خاطر دیگری کند باین معنی که اہی مقصود من درین ذکر رضاء است و در طرف اثبات وجود قدیم حضرت عزت جل ذکرہ را به نظر بقا و مقصودی و مطلوبی و محبوبی مشاہد می نماید و در ہر ذکر باول و آخر حاضر می باشد و ہر چیزی کہ دل را با و پیوندی می بیند بہ نفی آن پیوند را باطل می کند و بہ اثبات محبت حق را قایم مقام آن محبت میگذارد تا بہ تدریج دل از ہر محبوب با و اوقات فارغ شود و ہستی فاگر در نور ذکر مضمحل گردد و علایق و عوالم وجود بشریہ از و بر چیز و دگفتہ اند با زداشتن نفس در وقت ذکر سبب ظہور آثار لطیفست و مفید شرک است

مطلب بیان ذکر لا الہ الا اللہ از ہر اذکار مختار و افضلست ۱۲ مطلب با ذکر فواید حبس نفس

واطمینان دلست و یاری دهندہ است در نفسی خواطر و عادت کردن باز داشتن نفس سبب
 و جہان و حلالت عظیمہ است در ذکر و واسطہ بسیاری از فواید دیگر حضرت خواجہ ما قدس اللہ روحہ
 و ذکر یازداشتت نفس را لازم نمی شمردند چنانکہ رعایت عدد را لازم نمی شمردند اما رعایت وقوف
 قلبی را ہم ترمی داشتند و لازم می شمردند آنچه خلاصہ و مقصود است از ذکر وقوف قلبیست
 و بواسطہ مطالعہ جمیع مکوتات بہ نظر قضا و مشاہدہ وجود قدیم حق سبحانہ بہ نظر بقا و بملازمت برین
 معنی صورت حقیقت توحید در دل ذکر قرار گیرد و چشم بصیرت وی کشادہ گردد تا او را میان شرع
 و عقل و توحید هیچ تناقض نماند و درین مقام ذکر صفت لازم دل گردد و بعد از آن بجائی رسد کہ
 حقیقت ذکر با جوہر دل یکی شود و هیچ اندیشہ غیر حق نماند و ذکر در ذکر و ذکر در ذکر و کورخانی گردد
 و چون بارگاہ دل از زحمت اغیار خالی گردد حکم لایسعنی ارضی و لاسمانی و لکن لیسعنی قلب عبیدی
 المؤمن الحدیث جمال سلطان اللہ تجلی نماید و ظاہر شود و حکم وعدہ فاذا کروی اذ کرم مجرود
 از لباس حرف و صوت و خاصیت کل شیء هالک الا وجهہ اشکارا شود و ذکر روح
 باذکری روح و وجود او در بحرنا تنہای اذ کرم مستغرق و مستہلک گردد و کما قبل حقیقتہ الذکر
 عیارہ عن تجلیہ سبحانہ لذاتہ بذاتہ الخ و ذکر بی شرک خفی انون دست درہ و سر شہد اللہ اذ
 لا الہ الا هو انون اشکارا گردد و تا خود بشنودنہ از من خو بلین الملک الیوم للک الواحد
 انقہا سیر روح و بدایتہ فطرہ اگر چه حق سبحانہ و تعالی را بیگانگی دانست اما بیگانگی شناختہ
 زیرا کہ شناخت از شہود و نیز د و شہود از وجود و درست نیاید زیرا کہ شہود ضد وجود است
 و چون وجود روح پدید آمد عین وجود او و گانگی ثابت کرد شرح این اطنابی دارد مقصود آنکہ

مطلب ۵ - ذکر آنکہ حضرت خواجہ بزرگ قدس اللہ سرہ حبس نفس و وقوف عدوی را لازم نمی شمردند و لکن

رعایت وقوف قلبی را لازم می داشته اند و ہم نمی شمردہ اند و اللہ در ۲۴

۲۵ اللهم لیسر لنا سلوک هذا طریق و وفق لنا متابعتہ فی الفریق بجرمتہ النبی والصدیق والفاروق و
 الحجی والوصی الرئی و سایر باب الحقیقتہ والتحقیق صلوات اللہ علیہم بعد حصاة الابح و رمال لعقیق

مطلب ۶ - نفیس -

اشارات شود یعنی اذکر کم چه ذکر حق سبحانه بنده را توفیق یابد و گویست بر مراتبی که ذکر راست
یعنی ذکر زبان و ذکر دل و ذکر روح و ذکر سیر و ذکر خفی دل واسطه دو عالم است جسمانیت و روحانیت و روح
واسطه دو عالم دل و سر است و سر نزد طایفه اهل اللدیرتر از مرتبه روح و قلب است نزد طایفه برتر
از مرتبه قلب و فروتر از مرتبه روح است و به حقیقت ستر عین روح و قلب است و در نهایت
مقام هر یک چون روح و دل در نهایت مقام خود متجلی گردد بوصف غریب و آن صفت غریب
ستر باشد نسبت کسی که بآن نهایت دل و روح که ذکر کرده خدا نرسیده است و خفی روحیست
خاص حضرتی که خاصان حضرت را دهند که و اید هه بر روح مینه تا واسطه گردد میان عالم
صفات خداوندی و میان ستر تا بواسطه آن راه یابند بعالم صفات الوهیت که رستم را هم بخش رستم
کشد لا یحتمل عطا یاء الملیک الا عطا یا الملیک و ذکر در مرتبه خفی با حقیقت ذکر خفیه و ستر آنکه
خلفاء خانواده خواججه بزرگ خواججه عبدالخالق قدس اللدیر و اهرم اشاره بآن فرموده اند کیست
زیرا که تا وجود روحانیت باقی است و مرتبه فنا نرسیده است آن ذکر به حقیقت خفیه
نیست سخن کبر است لا یطلع علیه ملک فیکبته و لانیس فانتعجب به اشاره باین است و چون به
حقیقت فنا برسد اینجا بود که باطن او از نفی بالیست و بجز اثبات نتواند ذکر او اللد شود و
اینجا به حقیقت کلمه ستر او برسد چه گفته اند حقیقته الکر الخروج عن میدان العقله الی قضاة ^{مشایخه}
و شاهده در تجلی ذات بود و مکاشفه در تجلی صفات و محاضره در تجلی افعال اول تجلی که بر سالک آید
در مقامات سلوک تجلی افعال بود آنکه تجلی صفات ر بعد از آن تجلی ذات زیرا که افعال بخلق نزدیکتر
در وصفات نزدیکتر از ذات شهود تجلی افعال را محاضره خوانند و شهود تجلی صفات را مکاشفه
شهود تجلی ذات را مشاهده و مشاهده حال ارواح است این هم ناظر به بلندی رتبه روح است از
مرتبه ستر و مشاهده حال ارواح است و مکاشفه حال اسرار و محاضره حال قلوب و مشاهده از
کسی درست آید که بوجد و شهود قائم بوده نخود چه حدثا ترا طاقا نور قدیم نتواند بود تا

مطلب - ذکر آنکه خلاف است میان طوائف طایفه اهل اللد بعضی گفته اند که رتبه ستر بالاتر از رتبه

لب و روح است و بعضی دیگر گفته اند که بالاتر از رتبه ستر از روح است و اللد اعلم ۲۲

شاهد در مشهود فانی در بد و باقی نگر و مشاهده تواند نمود و نیز گفته اند ستر لطیفه ایست مودع و در
 قالب چنانکه روح دآن محل مشاهده است چنانکه روح محل محبت و قلب محل معرفت گفته اند نیز
 که ستر آن باشد ترا که بآن اشرف باشد و ستر ستر آنست که غیر حق را بران اطلاعی نبود پس میان
 ستر ستر و خفی فرقی نباشد و ستر لطف است از روح در روح اشرف است از قلب و غیر گفته اند
 که در باطن هر کس مسمی پنج چیز است اول صدر است در اندرون صدر قلب است و در اندرون
 قلب فؤاد است در اندرون فؤاد ستر است در اندرون ستر بعضی گفته اند در البعری قلب
 گویند و آن در اجانبیست روحانی که از جان دل حیوانات است نباشد و لیکن جان و دل را که
 آن نور است در مقام صفا از محبت و عشق جانی دیگر است که آنرا نور بصیرت خوانند و ستر نیز
 خوانند و آن در دل هر آدمی نیست و آن خاصه اهل محبت و عشق است خفی است و گفته اند سر
 نیت بود و خفی صمت بود و مقصود از ذکر نسانی توجیه کلیست کجیم قوای روحانی و جسمانی تا نفسی
 خاطر شود بآن توجیه کلی دارند و امت برین ذکر بدل برسد و از زبان بدن منتقل شود و در دوام ذکر
 قلبی نوری از انوار الهی متجلی گردد و باطن بنده را مستعد تجلیات صفات اسمائے وارد تجلیات
 ذاتی گرداند شیخ بزرگوار شیخ شهاب الحق و الدین السهروردی قدس الله سره گفته اند که مبتدی بر
 فرائض و سنن اقتصار نماید و اوقات دیگر بزرگ برسد و متوسط را مداومت بر تلاوت قرآن
 بعد از ادای فرائض و سنن اولیست و همان خاصیت که اهل بدایت را از ملازمت ذکر

مطلب ۱۵ - داود نبی علیه السلام مناجات کرد فقال یا رب ان کل ملک خزائنه فاین خزائنه فادحی الله سبحانه

یا داود ان لی خزائنه اعظم من العرش و اوسع من الكرسي و اطیب من الجنة و ازهر من المملکة ارضها المعرقة سماویا
 الایمان و شمسه السوق و قمرها المحبته و نجومها النواطر و ترايبها الهمة جدارها الیقین و سحابها القبر و
 مطرها الرحمه و لها اربعة ارکان التوکل و التفکر و الانس و الذکر و لها اربعة ابواب العلم و الحلم و الصبر و الرضا
 الادیبی و بی و خزینتی اسمها السحاب و یقنها السر و صفتها الرضیر من حیریل محبوب و من میکائیل مستور و
 من الشیطان محروس و هو یظن انی انا انظر الیه ۲۸

❖ ~~~~~ ❖

روی نماید از تلاوت حاصل آید باز و آید دیگر چون تجلیات صفات مختلفه بواسطه تلاوت آیات مختلفه المعانی و وقایق فهم و حقایق علوم و منتهی را که نور ذکر صفت ذاتی وی گشته است فاضل تر و دردی و کامل تر عملی و یرا نماز است که عبادت تامه جامع است و حضرت خواجه امام محمد بن علی حکیم نرندی قدس الله سره از سفیان ثوری نقل کرده اند با سناد خود که فرمود سمعنا ان قراءة القرآن افضل من الذكر و آنگاه در تقویت این سخن فرموده برای آنکه بکلام حق سبحانه و تعالی ذکر حق کردن فاضل تر از آن باشد که بکلام خود فاتح القرآن لم یخلق منه نزل الی العباد و لا یخلق دلائل نفس نبوه علی طهارته و طیبه و له کسوة و الذکر الذی یذکره المجد بتدعا من تلقاء قلبه من علمه برایتیه لا کسوة له و اگر کسی معنی قرآن نداند که دل حاضر دارد و در خواندن نگذارد که حدیث نفس او را بهر جای برود و در انوار تعظیم و توقیر آراسته دارد و در دل وی حاضر بود عظمت قرآن که سخن خدای است عجز و جل و صفت و لیبیت و قدیم است اگر حقیقت معانی این حروف آشکارا شود بهفت آسمان و بهفت زمین طاقت تجلی آن ندارد امام احمد حنبل رحمه الله گفته است که خدایرا سبحانه بخواب دیدم گفتم یا رب تقرب بتو بچیز فاضل تر فرمود بکلام من قرآن گفتم اگر معنی فهم کند و اگر نه فرمود اگر فهم کند و اگر نه بچی از کبر میگویی کسی که دارد خورد و نداند که چه میخورد اشکر کند قرآن نیز اشکر کند هر حرفی از قرآن بمنزله کوه بیست که بر وجود بشریته واقع می شود و او را افنامی کند و آثار او را دفع میکند و نور قرآن به نور دل مومن جمع شود نورانیت زیاده شود و وجود بشریته متلاشی شود و خواجه علی حکیم رحمه الله علیه فرموده اند جمله و طیفه و قرآن در شب

مطلب :- خواندن سوره لیسین در دل شب -

مطلب :- شنوی المولی المعنوی

تیغ لا در قتل غنیمت حتی براند و در نگران پس که بعد از لاجم مانده

ماند الله باقی جمله رفت :- جنبا ای عشق شرکت سوز رفت

مطلب :- کلمات مقدسه که درین صحیفها است همه مطالبه سالکان و مهم راه روانست نیک

تامل کرده شود و بهت عمل کردن - والله یولقنا و لیسکننا - آمین

فَاتَّخَذَهُ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَقُلْ اعْبُدُوا رَبَّ الْفَلَقِ وَقُلْ اعْبُدُوا رَبَّ النَّاسِ
 وَخَاتَمَهُ سُورَةُ الْحَشْرِ وَخَاتَمَهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ اسْتَدْرَجَتْ وَجْهَهُ وَطَيْفُهُ تَلَاوُتٌ فِي رُوزِ سُورَةِ لَيْسَ اسْتَدْرَجَتْ
 وَحَضْرَتِ عَزِيزَانَ خَوَاجَةَ عَلِي رَايَتِي رَحْمَةُ اللَّهِ فَرَمُودَهُ كَمَا سَدَّ دَلَّ جَمْعَ آيِدِ كَارِ بِنْدَةُ مُؤْمِنٍ بِرَأْيِ دَلَّ
 قُرْآنِ وَدَلَّ بِنْدَةُ مُؤْمِنٍ وَدَلَّ شَرِبَ بِحَضْرَتِ خَوَاجَةَ إِمَامِ رَبَّانِي خَوَاجَةَ يُوسُفَ هَمْدَانِي رَحْمَةُ اللَّهِ
 كَمَا سَلَسَتْ مَشَائِخَ مَاقَدَسِ التَّدَارُوقِ وَاهْتَمَّ بِالْإِشَانِ مِي بِبُيُودِ وَجَنِّينَ فَرَمُودَهُ أَنْدَكَ طَالِبٌ بَائِدُ كَمَا شَبَّ
 وَرُوزِ رَامُتَغْرَقِ لَأَلَهُ إِلَّا اللَّهُ كَرْدَانِ خَوَابِ وَبِيدَارِي بِرَكْفَتِ دِي نَفَقَةِ كُنْدِ دَسْتِ اَزْ نَوَافِلِ
 نَازِهَاتِ وَذَكَرَهَا وَتَسْبِيحًا بَدَارِ وَدَاخْتِصَارِ بِرَبِّ كَلِمَةٍ كُنْدِ جَانِي كَمَا عِلْمُ لَدُنِي بَأَشَدِّ وَحَكْمَتِ أَلِهِي بُوَدُ خَدِ
 بِنَفْلِ زَحْمَتِ بُوَدِ هِرْ رُوزِي وَهَرِ شَبِي بَلَكُمُ هِرْ سَاعَتِي وَنَحْطُهُ چِنَانِ نَبِدَارِ دَكُ اَزْ لَالَهُ إِلَّا اللَّهُ نُوَسْلَمَانِ
 مِشُودِ اَزْ هِرْ جِهَةِ جِزَلَا كَمَا إِلَّا اللَّهُ اسْتَدْرَجَتْ اَلَا نَا زَفَرُضِ وَسُنَّتِ تَبْرَا كُنْدِ وَبَلْجِي اَزْ جِهَانِ وَجِهَاتِ
 وَحَيَوَةِ لَأَلَهُ إِلَّا اللَّهُ رَالِدِ وَنَا چَارْدَانِ وَبِالْقِي رَا بِلَا وَمَحْنَتِ شَنَاسِ دَهِي گِرُودِ اَزْ اَنْدَلِيشِ كَلِّ
 كَانَاتِ وَتَعْلُقِ كِيرِ وَبِذَكَرِ لَأَلَهُ إِلَّا اللَّهُ دَرِ سَمِهَةِ حَالَاتِ وَسَاعَاتِ وَدُرْ قَطْعِ عِلَاقِي مَخْلُوقَاتِ بِسَبِّحِ
 حَالِي اَزْ اَفْعَالِ دَاذَكَرِ ظَاهِرِي وَبِاطِنِي كَامَلْتَرُوشَانِي تَرَا زَقُولِ لَأَلَهُ إِلَّا اللَّهُ نَيْسَتِ - شَيْخِ شَهِيدِ
 شَيْخِ مَجْدِ الدِّينِ بَعْدَادِي كُفْتَهُ أَنْدَكَ اَتَّفَقِ الْمَشَائِخِ قُدْسِ التَّدَارُوقِ وَاهْتَمَّ عَلِي اِنْ الْمَرَادِ مَا لَمْ
 يَسْلُكْ طَرِيقِي لَأَلَهُ إِلَّا اللَّهُ تَدْبِيرِي قَرِيبِي بَارِجَعِينَ سُنَّتِهِ لَأَيُّصِلُ اِلَى حَقِيقَتِهِ اَلَا اللَّهُ وَحَضْرَتِ خَوَاجَةَ
 اِمَامِ عَلِي حَكِيمِ تَرَنْدِي رَحْمَةُ اللَّهِ فَرَمُودَهُ أَنْدَكَ كَسِي كَمَا دَوَامِ دَوْلَتِ اِبْرَاهَانَ طَلِبِدِ بَائِدُ كَمَا دَرِ هِرْ

مطلب :- ذکر خواجه امام ابی یوسف همدانی و پیوست سلسله علیہ پیہ خواجگان بدو قدس التدار و اہم
 و نقل از ایشان کہ طالب ہمہ اوقات خود را مستغرق ذکر لآلہ اللہ باید داشت و این یاد باید داشت و این یاد
 باید عمل بران گماشت و فقنا اللہ تعالی و تقدس ۲۲

مطلب :- نقل از شیخ شہید مجد الدین بغدادی قدس اللہ روحہ کہ سالک راہ خدای باید کہ قریب
 یہ چیل سال در تحصیل نفی حقیقی کوشد کہ باثبات حقیقی باتفاق مشایخ قدس التدار و اہم ظاہر امراد فناء حقیقی
 ذاتیست کہ بہ بقا ذاتی کہ تجلی ذاتیست واللہ اعلم ۱۲

مطلب :- العارف الحامی قدس سرہ

پے رنگیست پے صفی وصف عاشقان :- این شیوہ کم طلب ز اسیران رنگ دہوی

حالتی و در هر کاری عادت وی گفتن لا اله الا الله بود و ظلمت شرک خفی را همواره باین کلمه دور
 میکنند از خود و ظهور نور ایمان را بر دل خود تازه میدارند و بهم ایشان فرموده اند که بیداری دل
 را درجات است و بیداری دل میسر نمی شود الا باقتصاد و اقتصاد دوام ذکر است در نوم
 و لفظه و گفته اند اولیاء الله مختلف اند بعضی بی صفتند و بی نشان و بعضی به صفتند و بعضی
 از صفات نشان مندگشته مثلاً گویند ایشان اهل معرفتند یا اهل معامله اند یا اهل محبت اند یا
 اهل توحیدند و کمال حال و نهایت درجات اولیاء را در پی صفتیست دبی نشانی گفته اند پی
 صفتی اشاره بکشف ذاتیست که مقام بس بلند است و درجه بس شریف است و عبارت
 و اشارت از کتبه آن مرتبه تا صراحت و کمال مرتبه بی صفتی حضرت سید المرسلین راست
 صلی الله علیه و سلم و همه انبیاء و اولیاء علی حسب مراتبهم خوشه چینیان خرمن سعادت اویند
 صلی الله علیه و سلم و استمداد از باطن مقدس او صلی الله علیه و آله و سلم در درجات این
 مرتبه ترقی می نمایند و مقام محمود که مخصوص به حضرت اوست صلی الله علیه و سلم اشاره
 است باین مرتبه و از خواص مرتبه بی صفتی آنست که صاحب این مرتبه از اهل تکمیل بود
 و از صحبت قلب بصحبت مقلب قلب پیوسته باشد و جمیع صفات اخلاق الهی متصف
 و متخلق باشد و متصرف بود بر احوال باطنی و بنا برین او را ابوالوقت گویند و از صفتی به صفتی
 باختیار خود تواند انتقال نمودن و از بقایا وجود بشریته بکلی صافی شده و مشایخ طریق
 قدس الله در داجهم برانند که اقتدا جز مستقیم که از دور احوال رسته باشد درست نیاید و این سخن
 اشارت است که هر شردا و اصول بمرتبه تمکین شرط صحبت ارشاد است و گفته اند که مرتبه

۱۰ مطلب ۱۰ - فیه بیان مقام محمود علی رای اهل الله -

۱۱ مطلب ۱۱ - مولوی المعنوی الرومی قدس سره

از ادب پر نور گشتیت این فلک : از ادب محصوم و پاک آمد ملک
 بے ادب تنها نم خورد و داشت بد : بلکه آتش در همه آفاق زد

۱۲ مطلب ۱۲ - ذکر معنی ابوالوقت

ارشاد آخرین مراتب بقا، حقیقت است بعد تعدی جمیع مراتب الفنا چنانکه اشتغال ظاہر از اعمال باطنه او را مانع نیاید و عمل باطن از شغل ظاہر او را حجاب نگیرد و گفته اند در ذکر خفیه و قوت عدوی فعلیست و غیر قوت عدوی فعلی مشاهده نتیجه قوت عدوی است و در ذکر خفیه و قوت قلبی است که از دل گوید و بدل گوید و غیر قوت..... مشاهده نتیجه و قوت قلبیست و نیز گفته اند اگر چه دل گویا گردد از سعی در ذکر نمی باید ایستاد علی الخصوص بعد از نماز شام و پیش از صبح مقصود بسیار گفتن نسبت در یک نفس سه کرت گوید جس نفس از لوازم است و بعد از یادداشت اگر در ملائفس نگاه دارد و ابود لاله الا اللہ از طرف راست آغاز کند و بدل فرود آرد بجانب چپ و محمد رسول اللہ از جانب چپ بیرون آرد ابائی مجاہدہ نمی شود و گفته اند الطریق کلها آداب فمن لزم الآداب بلغ مبلغ الرجال و ادب الخدمۃ علامت القبول ادب به نسبت حضرت جل ذکره آن است که به ظاہر و باطن بشر طبنده گی فرمانها را و بجا آرد از ما سوای حضرت بکلی اعراض کند و اساس مواظبت بر ذکر و توبه نصوح نهد از جمله معاصی ادب به نسبت حضرت رسالت آنست که به ظاہر خود را در مقام قَاتِبِ حَوْثِی در آرد و در جمیع احوال حرمت و تعظیم او را صلی اللہ علیہ وسلم بواجبی نگاه دارد و واسطه کل موجودات بحق سبحانه و تعالی او را داند هر که هست و هر چه هست همه را سر بر آستان عزت او بنید و علامتہ محبتہ الرسول صلی اللہ علیہ وسلم اتباع ظاہر اثم باطن اتمن اتباع ظاہرہ صلی اللہ علیہ وسلم اداء الفرائض واجتناب المحارم و التخلق باخلاقہ و التواد بشماکله و ادایہ و الاقتفاء الآثارہ

مطلب ۱۱ :- بیان صحبت ارشاد و اللہ انی ارشاد - مطلب ۱۲ :- مطلب اہتمام آنکہ بعد از نماز شام و پیش از صبح ذکر گفته شود اللهم یرسل علینا و آدم علیہ ۱۳ مطلب ۱۴ :- تعلیم ذکر سانی و قلبی بمنزله تعلیم الف و با تا مکہ خوانائے حاصل شود و اگر معلم حاذق بود در اب صادق استعداد آن بیند شاید کہ در قدم اول او را خوانندہ گرداند و بمرتبہ یادداشت رساند پی تعلیم الف و با و اغلب طالبان را این استعداد نباشد - بہ ضرورت ایشان را بہ تعلیم ذکر سانی و قلبی حاجت بود چون تعلیم الف و با -

قال اللہ تعالی - ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحبکم اللہ ۱۲

والتجسس لاخباره والزهد في الدنيا والاعراض عن انبائها ومجانبة اهل البدعة والغفلة والهوى
 والترک للتفاخر والتكاشف من الدنيا والاقبال على اعمال الآخرة والتقرب من اهلها والمحبة
 للمفقر او التجيب اليهم وتقربهم وكثرة مجالستهم واعتقاد نفضيلهم على ابناء الدنيا ثم المحبة في الله
 والتقرب للمحب وهم العلماء والعباد والزهاد ثم البغض في الله سبحانه للبعيد المبعوض وهم الظلمة
 والبدعة وحبة المتبعين كمن اتباع الحالته في الباطن مقامات اليقين وشاهدات علوم
 الايمان مثل الخوف والرجاء والشكر والحياء والتسليم والتوكل والشوق والمحبة وفتح القلب
 سبحانه وافرادا لهم بالله سبحانه ووجود الطمانينة بذكر الله سبحانه فهذه المعاملات انخصوص صلي الله
 عليه وسلم نبي را ظاهر لبيت و باطنی است ظاهرش را شرعیت و باطنش را نیز شرعیت است
 ظاهرش را شرع رسالت و باطنش را شرع نبوة گویند شرع رسالت چون معاملات و
 عبادات و شرع نبوت چون معانی و حقایق و اخلاق شرع رسالت نسخ پذیرد بحسب قوم و
 وقت و شرع نبوت نسخ پذیرد چه بیان حقیقت است مبین شرع نبوت اولیا اند و مبین
 شرع رسالت فقها و ولایت باطن نبوت بود و خواجه امام علی ربانی ابو یعقوب یوسف الهمدانی
 رحمه الله فرموده است در بیان بعضی از اسرار قضا و قدر که مدرک عقول ضعیف بشر نتواند
 بود راه دین خویش را پاک کن پیش از مرگ تا از شمار مرده گان نباشی هر چه تو از خوشی بدانی
 از عیب و هنر همه ذنب است با آتش توبه بسوز تا مورد این فتنة نباشی که التائب من الذنب
 کمن لا ذنب له و بر قطع میدان که هر خاری درین سرای از راه خویش بر باید داشت و بر نگیری
 روزی آن خار را تیری سازند و بردت زنند کلیم الرحمن موسی ابن عمران صلوة الله علی نبینا و
 علیه و آله از درگاه ربوبیت کارها نمودند که ادر ا خود آن تمنی نبود و صد و بیست و چهار هزار و چهار
 ده کلمه بیواسطه بر مسامح او گذرانیدند و هر کلمه که برود و آمدی متلاشی گشتی در نهاد خویش صد و بیست
 و چهار هزار و چهارده بار متلاشی گشتی و شواهد و کلمه الله موسی تکلیما - دیگر باره در این است میگرداند

مطلب: صعب الله الميسر المسهل مطلب: - فالامر في غاية الصعوبة والاشكال كل وقت

ينظر الى هذه المحل ويكرر النظر و مبعين ۱۲

بزار هزار نواخت او را فرد آمدی بر دل موسی علیه السلام تا نقطه دل او پرورده نواخت
گشتی آنکه صفای آن دل را باین قهر سنگار کردند و قتلت نفساً الایه بی وحی ما قبطی را هلاک کردی
و چنان نواخت خاری که در راه خویش گذاشته بود قصد دیده و دولت او کرد چه پنداری تو که
عزیز تر از موسی خواهی بودن هر ناگفتنی و کردنی که گفته و کرده هر یک خار لیست که براه خویش
نهاده اگر پیش از مرگ بر ناری به تیغ جفای تو سرت بر گیرند مردار تیغ خویش باشی و کشته تیغ دین
آدنی که به نسبت شیخی و مقتدائی طالبان واجب و لازم است بجهت آنست که ایشان بواسطه
مناجعت او صلی الله علیه و سلم ظاهر او باطناً به مقام دعوت خلق بحق سبحانه و تعالی رسیده اند -
پس ذکر از ولایت شیخ بهیمة مدد میخواهد و بر لب قلبه بشانه و لیستفید منه در ونده راه را ادبیت
زبانی و آن آنست که زبان از موجبات آزار خلق نگاه دارد چون چنین کند خلق او را دوست
دارند و ادبیت فعلی و آن نگاه داشتن امور شرعی است هر که این ادب نگاه دارد -
اهل آسمان او را دوست دارند و ادبیت دلی و آن نگاه داشتن خاطر است از غیر
هر که این ادب نگاه دارد خداوند سبحانه او را دوستی برگزیند قال الله تعالی شَهِدَ اللَّهُ
أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْإِلَهُ الْعَلِيمُ الْمُتَّوَفِّ قَدْسِ الْمَلَأَ وَ أَحْمَمَ كَمَا بِسَبَبِ الْقَطَاعِ ۱۲
شواغل بامحدن علم اتصاف یافتند و قدم ارواح قلوب ایشان در آن مستقر و ثابت و
راخ گشت و دیده بصیرت شان بنور شاهده و جمال ازلی مکمل شد بطریق علم یقین و
برهان مبین میدانند و می بینند و گواهی میدهند که هیچکس و هیچ چیز مستحق مجبودی و لایق مجبودی
نیست الا خداوند یگانه که واحد صمد منزله از والد و ولد و معونت و مدد مبارزان میدان
فصاحت را در وصف او عبارت تنگ و سابقان عصه معرفت را در تعریف او پای اشارت

مطلب - وقتلت نفساً و نجیناک من النعم و فتناک فتونا ۱۲

مطلب - در مرغان دل خسته پشه را که از هر دی سوی حضرت در لیست

مطلب - بلندترین ادب نگاه داشتن دست از غیر حق سبحانه و تعالی گزیده حق نگاه

دارنده این ادب است و الله اعلم ۱۲

لنگ نہایات عقول را در بیایات معرفت او جز تجرد تلاشی دلیلی نہ و بصیرت صاحب نظران را در
اشعہ انوار عظمتہ او جز تعامی و تعاشی بسبلی نہ ظاہر اشیا و ظاہریت او باطن باطن اکوان و
باطنیت او ظاہر حجلہ او ایل و اولیت او آخر و سہمہ او آخر در آخرتیت او اول جمع آزال در
زلیت او حادث و حجلہ ابد را ابدیت او وارث فی الجملہ ہرچہ در عقل و فہم و قیاس در آید ذات
خداوند سبحانہ ازان مقدس و منزہ است چہ این ہمہ محدثات اند و محدث جز ادراک محدث
متواند کرد و ادراک اسبج موجود با ادراک کند و احد نتواند رسید و ہرچہ ادراک او بد آن
فہمی گردد و غایتہ ادراک او بودہ غایت ذات اللہ تعالی اللہ عن ذالک علو اکبراً قال
شبللی کل ما میز نموہ باو ہا حکم او اور کتموہ بعقولکم فی اتم معانیکم فہو مصروف مردود الیکم محدث
مصنوع مثلکم و توحید را مراتب است توحید ایمانی توحید حالی توحید الہی توحید ایمانی استفاد
بود از ظاہر علم کہ بندہ بتفرد و صفتہ الہیت و توحید استحقاق بہ عبودیت حق سبحانہ بہ مقتضای
آیات و اخبار تصدیق کند بدل و اقرار کند بزبان کہ این تصدیق نتیجہ خبر و اعتقاد صادق
مخبر است و تمسک بان خلاص از شرک خفی فایزہ دہد و متصوفہ با ہمہ مومنان درین توحید
مشرکیند و بدگیر مراتب منفرد و توحید علمی استفاد از باطن علم است کہ آنرا علم الیقین خوانند
کہ بہرہاں قاطع و دلیلی قاہر کہ برہاں قاطع است معلوم گردد کہ موجود حقیقی و موثر مطلق
تیسیت الا خداوند سبحانہ و باید کہ جملہ ذوات و صفات و افعال را با ذات و صفات و افعال
او محو و تا چیز دانی و ہر ذاتی را فروغی از نور صفت الہی وانی و ہر کجا علمی و قدرتی دارا دنی
و سمعی و بصری یا بی اثری از آثار علم و قدرت و ارادت او دانی نشا ر توحید علمی نور مراقبہ

مطاب ہرچہ مفہوم عقل ادراک است ؛ ساحت قدس او ازان پاک است

رہ شناسان بارگاہ السرت ؛ بیش ازین پی نبرده اند کہ بہست

توحید متصوفہ بعد از شرک بہ توحید عامہ مراتب عالیہ دلیہ دارد شہودی و عیانی کہ بان

مخصوص و متفرد اللہم ارزقنا و ما ہو علی الافق المبین لیس علی الغیب بضنین ۱۲

الکلام فی مراتب التوحید و رزقنا اللہ و اولنا الی اقصی مراتبہ بفضلہ و کرمہ و جودہ ۱۳

است و باید که توحید علمی را برنجی از توحید حالی بد و همراه باشد و اگر نباشد توحیدی بود ساقط از
 درجه اعتبار یعنی اذا قنع بذلک و لا یطلع له دراء العقد کشف ذوقی مختص به خواص الحق
 سبحانه در باب الاحوال لایسکن بحجر و ذلک فوره طلبهم و لایزیدیم التجزئی العلوم النظریت
 الاحدائی الطلب و تشوق الی مزید الاستبصار و بعضی از کبرار گفته اند که توحید سه درجه
 است قوی و علمی و عملی قوی توحید عامه مؤمنان است و علمی توحید خواص است عملی توحید خاص
 الخواص است و اما توحید قوی آن است که به زبان بگوید بموافقت دل **أَشْهَدُ أَنْ لَا
 إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ** و این قالب
 و صورت توحید است و نجات یافتن از شرک حلی و خالد در دوزخ نابودن و رسیدن به رحمت
 بهشت ثمره این توحید است و به سلامت و صواب نزدیکتر است از توحید کسانی که بعقل
 تاریک شده بدر و غفلت اسیرانده در بند شهوت قصد سرا پرده عزت توحید کنند زیرا که
 بعقل صافی از غفلت و مجرور از شهوات به توحید رسیدن هم محال بود متکلم دلیل توحید میگوید
 و ینماید که مومن است و اندرون بشک و شبه آگنده و اما توحید علمی موقوفست به شناختن
 زمان و مکان تا تحقیق شود که حق سبحانه و تعالی بهیچ چیز نماند و هیچ چیز بدو نماند بدانکه حق تعالی
 نه درون عالمست و نه بیرون عالم نه متصلست بعالم نه منفعل از عالم و یکذره از کل عالم
 از دور نیست و او سبحانه متکلم است از لا و ابدی انقطاع و سخن او سبحانه یکبیت که تغیر و
 تعدد نپذیرد و دانستن آنکه صد و چهارده کتاب که حق تعالی به پیغمبران علیهم السلام فرستاده
 یکی چون تواند بود و موجود موسی و پیش از وجود کوه طور با موسی چون گفت **إِخْلَعْ نَعْلَيْكَ
 إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى** چرا موسی بعبیرانی شنید و عیسی به سریانی شنیده با مصطفی چون سخن
 گفت چرا بتبازی شنید با آنکه سخن او قدیمیست و ازین همه منزه است و آنکه حق تعالی بیک علم
 همه معلومات نامتناهی میداند و بیک قدرت همه مقدرات را در وجودی آورد و بیک شنوایی
 همه مسموعات را می شنود و بیک بنیائی همه مرئیات را می بیند و بیک ارادت همه مرادات

لامیخواهد و دانستن این همه موقوفست به شناختن زمان و مکان اما توحید علمی بر سه درجه است - درجه اول آنست که نفوس از نفحات قدم و جذب از جذبات کرم و برق اندر بروق عدم بروجه قبول باستقبال رونده آید بسبب جهل و غشاوة غفلت را از چشم حقیقت بین او بردارد و مرید صادق در نور آن برق تیر بگردد و خود را بیند که در پیش هزار صنم سجده میکند آتش غیره که سوزنده غیر است در سینه او زبانه زد گیرد مدتی برود بنالد و در طلب شفاء این دروهر چیزی بسکالد تا او را روشن شود که راحت هم از آنجا تواند بود که جراحات آمد و ظنوا ان لا مخرج من الله الا الیه روی نیاز بحضرت بی نیاز آرد و غم دل بحضرت علام الغیوب عرض کند چون اضطراش بغایت رسد و عده آمن یجیب المضطر اذا دعاها باجابت پیوند و فرس او این ندادند که ای سلیم دل ندانستی که معبود آنست که مقصود دل و هوای تست و هر چه هوای تست خدای تست گفتن و دانستن که آنست که است چه سود که چون در پیش هزار صنم سجده میکنی علم بی عمل و بال است و قول بی فعل نکال قبله دل یکتا کن و از غیر ما تبرا کن تا نعل تو مصدق قول تو بود و مرید تو مجاهده آغاز کند و بدفع قطع علائق مشغول شود و بجد و تشریح تاخیر و تقصیر نکند تا بمجد و عنایت حسن کفایت غیب همه آرزوها از وی فرزندالتفات ماسوی اللہ از وی بفتند و دل او مجرد و یکتا شود در قبول و مدح و ذم برد او یکسان شود لمجاد و منفزع او در کل احوال حضرت مالک الملوک بود و رونده چون بدین صفت گردد بدرجه اول از توحید علمی رسیده بود درجه دوم آنست که چندان نور حق ظهور کند بر جان رونده که همه اجزا وجود پیش چشم شهود او در اشراق آن نور دره دار روی در نقاب تعاری کشد بر مثال ذره ها در نور آفتاب و چون نور ظهور حق مشرق شود ذره ها با کوانرا جز تو از روی نمائند آنکه بنده خدای گردد یا بد پیوند و یاد در مضمهر شود تعالی اللہ عن ذلک علوا کبیرا و نه آنکه بنده به حقیقت نیست شود نابودن دیگر است و نادیدن دیگر چون تو در آئینه نگری آئینه بینی زیرا که مستغرق دید

مطلب :- تشریح واصل دامن چید نیست در هر کاری و اینجا کتابیه از جلد تمام است ۱۲

مطلب :- تحقیق اتحاد و روح اتحاد ۱۳

جمال خود و نتوان گفت که آئینه نیست شد یا آئینه جمال شد یا جمال آئینه شد و دیدن قدرت
در مقدور است همچنین دان داین را قدم الفنا گویند در توحید و منزلت الاقدام بسیار از روندگان
است و بسیار کس را قدم اینجا بلغزیده است و روندگان درین مقام متفاد و تند کس باشد که
در هفته یک ساعت بیش درین حضرت بار نیابد و کس باشد که هر روز یک ساعت و کس باشد که دو
ساعت و کس باشد که بیشتر اوقات مستغرق شهود باشد و سه نفس بیش غایب نشود و مقرب
حضرت باری خواجہ عبداللہ انصاری رحمۃ اللہ گفتہ است کہ ہر کہ سہ شبانہ روز درین مقام
تواند بود شگرف مردی بود درجہ سیم در فناء الفنا است دان آنست کہ کمال استغراق حاصل
روند و راه بفناء خود و آگاہی از فناء خود بکنم عدم بروجہ آگاہی روندہ در نظر طریقہ ہم
اشارہ بتفرقہ می کند عین الجمع و جمع الجمع آنجا است کہ خود را و کل کون را در نور ظهور حق گم کند و
آگاہی خود را ہم ازین گم کردن ہم گم کند اینجا نہ اسمست و نہ رسم نہ وجود است درین قدم نہ عدم نہ
عبارت و نہ اشارت نہ عرش و نہ فرش کل من علیہا فان و کل شیء ہالک الا و چہتہ
جز درین اقلیم درست نشود انا الحق سبحانی ما اعظم شأنی جز درین اقلیم صورت نہ بندد۔ قال
حجتہ الاسلام علم باللہ حاصل کردن بطریق تعلم راہ علم است و این نیز بزرگست و لکن مختصر است
بعلم انبیا و اولیا کہ بیواسطہ تعلیم آدمیان از حضرت حق سبحانہ و تعالی بر دل ایشان می ریزد۔
و توحید حالی آنست کہ حالی توحید و صف لازم موجد گردد و جمیع ظلمات رسوم و جود ادا اندک
بقیہ در غلبہ اشراق نور توحید متلاشی و مضمحل گردد و نور علم توحید در نور حال او مستتر و مندرج شود
بر مثال اندراج نور کوکب در نور آفتاب و درین مقام وجود موجد در مشاہدہ جمال وجود واحد
جل ذکرہ چنان مستغرق شود کہ عین جمع گردد کہ بجز ذات و صفات واحد در نظر شهود او نیاید تا
غایتی کہ این توحید را نیز صفت واحد جل ذکرہ بنید نہ صفت خود داین دیدن را ہم صفت او
بنید و حتی ابدین طریق قطرہ وارد تصرف تلاطم امواج بحر توحید افتد و غرق جمع گردد و بدین توحید
او بغیر از رسوم بشریت منتفی گردند بر مثال نور آفتاب کہ در غلبہ اشراق او بیشتر اجزای ظلمت

مطلب۔ فناء الفناء اینست کہ گفتہ اند بی شعور بر ایم بی شعور است ۱۲

روی زمین برخیزد و به توحیدی بعضی از آن رسوم بشریت برخیزد به مثال نور ما هفتاب که به ظهور او بعضی از اجزای عظمت روی زمین برخیزد و سبب بعضی از لقبها با در رسوم بشریت در اول سوره یوسف علیه السلام آورده قوله اگر الف امن من بود که بالعقوب کردم از هر چه می ترسید او را ایمن گردانیدم کار من با دوستان من این بود اِنِّیْ لَا یَخَافُ لَدَیَّ الْمُرْسَلُونَ نزد من همه امن بود خوف نه همه شادی بود غم نه همه محبت بود محبت نه لام لطف من بود که با یوسف کردم در آن چاه که او را گفتیم که با توجه خواهیم کرد تا بهر چه بدو رسید چشم بر آن عاقبت داشت تا ما با هم بدان آسان شد رارافت و رحمت من بود که با برادران یوسف کردم تا آنچه کردند از آزار یوسف از ایشان عفو کردم و اللہ اعلم :-

علم از سه حال خالی نیست یا متعلق آن علم معلومات عالم سفلی بود یا لطایف ملکوتی بود یا حقایق ذات و صفات عالم لاهیوتی بود هر قسمی از این علوم بجام خود منتهی شود علوم متفرقات عالم حسی را به معلومات ملکوتی راه نیست چه هر علمی به معلوم خود مقید است و ترقی هر علمی از علوم لطایف ملکوتی در منازل علوی در مرتبه حقیقت معلوم آن منتهی گردد الا علم باللذ سبانه که هیچ مرتبه از مراتب علویات و سفلیات مانع عروج آن نتواند شود و صعود آن جز به حضرت کبریائی منتهی نگردد -

زیرا که مجموع علوم کلیات و جزئیات عوالم ملکی و ملکوتی از شایبه حدوث و امکان خالی نیست و جز علم مقدسی از شوایب نقالیص بجناب قدسی واصل نگردد چون هر عالم بمرتبه علم خود مقید است پس علم ذات و اسرار ذات متعالیه و صفات حضرت صمدیت که از شوایب حدشان منزله است و از نقالیص امکان مقدس است هر آینه آن عالم را که مصدر او است به صفت خود موصوف گردانند

و از قول درکات تقلید با وج عز درجات تحقیق رساند قل هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَ الَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ و به حقیقت مقصود از ایجاد روح انسانی که ستری از اسرار ربانی است و در خطه مملکت بدن حاکم و خلیفه است تحصیل این علوم است و مراد از آفرینش او تحصیل این سعادت است جبروت عبارت است از معانی متصل بذات وازل عبارت از بدایت لازمات است وازل الازل عبارت از نهایت جبروت است و لم یزل عبارت از حقیقت ذات واحدیت را جز لم یزل نتوان یافت و از اسماء عظام است آهیا شرا هیا سجان من لم یزل و الازل و او سجان کامل الذات و کامل الصفات التامات است سمعش از آلت مستغنی

است و بصیرتش همچنین یعنی بصیر است نه به حواس قولیست نه به قوه و آلت فاعلمت نه به حرکت
 مرید است نه به فکر راضی است نه بسرور متکبر است نه به گردن کشی و تطاول محب است
 نه به شهوات عظیمست نه بجسد متکلم است نه به حرف و صوة توصل کنند بخواندن و شنیدن
 کلام او سبحانه و آنچه از وی فهم کنند کلام التذللست و وی نامخلوقست و در مصاحف فرو
 نیامده است همه معلومات در ازل در علم او بوده است و همچنین همه اصوات و رازل در سمع
 او بوده است و همچنین همه الوان در ازل در بصر او بوده و او سبحانه اگر خواهد تمام علوم و ردول
 بی رقم حروف و اصوات حاصل کند و هر چه در دل حاصل آید از علم آن کلام از لست که منبع
 آن علم ازل است که تناهی را بدان راه نیست همه صفات او سبحانه قدیم است چه علم او
 سبحانه به همه موجودات پیش از وجود موجودات محیط بوده است و از جمله موجودات یکی اصوات
 است و یکی الوان و آن همه در علم او سبحانه بود است پس علم او و سمع او و بصر او همه قدیم
 باشد چون خلق اصوات و الوان را بدان حالت ادراک کنند که آنرا سمع و بصر خوانند و آلت
 در حق او روان باشد چه کسی را از خود وجودی نیست مگر آنکه از حق سبحانه و تعالی در وی ستر
 کرده پس جز او موجودی نباشد و لما انجذب بصیرة الروح الی مشاهدة جمال الذات استتر
 نور العقل الفارق بین الاشیاء فی غلبته نور الذات القدیمة و ارتفاع التمییز بین القدم و
 الحدوث لزهبوق الباطل عند محیی الحق سبحانه و سیمی هذه المرتبة المحالة جمعا جمع جامع تفاسیل
 مقامات بود که حق را بی خلق به بصر بصیرت به بنید و جمع الجمع که خلق را بحق به بنید یعنی قیام و وجود
 خلق بحق به بنید یعنی قیام و وجود خلق بحق بدانند و این را فرق بعد بین الجمع نیز گویند در مقام جمع هر
 یک از قومی مختلفه کار آن دیگری کنند چنانکه چشم گوش گردد و گوش چشم شود تا همه به بنید و به
 همه بشنود و به همه بگوید چنانچه دست دران مقام سخن گوید و الجمع وادی بنصب الی بحر التوحید
 و فی منازل السائرین و الجمع غایبه مقامات السالکین و هو طرف بحر التوحید ای غایبه المقامات
 فی السیر الی الله سبحانه و فی الله سبحانه و لا مقام اعلی منه ثم بعد ذلك یكون السیر بالله عن الله
 سبحانه و معنی کونه طرف بحر التوحید نه ایضا الی لیس بعد با شئی فان سار فی هذا المقام لا یكون سیر
 الا الرجوع عن الحق الی الحق به چون سالک محدثات و موجودات را در تحت اشعه انوار قدم

زایلی شده و در عین ذات احدیت مستهلک بنید همچنانکه حق بود و با وی هیچ چیز غیر وی مقارن
 در وجود نبود چنانچه مشاهده کند که حق موجود است و بس و حده لا شریک له و سالک و سلوک
 لیه و سلوک و عشق و عاشق و معشوق بلکه هر چه در عالم اسم غیریت بران اطلاق کنند همه را عین
 هویت الهیت دانند چه مظاہر متنوعه که آئینہ آن جمال اند که ایشان را بی آن جمال هیچ مسسما
 نیست که در مراتب مختلفه از جبروت و ملکوت و ملک در هر صورتی ظهوری کرده و درین حالت
 حال سالک چنان باشد که هر چه بنید حق بنید و چنان دانند که حق است که خود بخود ناظر است
 در صورت ناظری و منظوری و هر چه گوید و شنود چنان دانند که حقست که گویا است بخود و شنود
 از خود در صورت قابل و سماع و درین حال وجود بنده فی نفس الامر مستحق است ولیکن بنید
 که عید است مغلوب تجلی نور ظهور حق است و جز وجود حق مشاهده نمی کند و بمرتبه ارواح ملائکه
 هم میرسد که در جمال اللہ تمیزند و این حال وقتی باشد که بالعرضی از سالکان مقام کرد و
 و ایم در آن بمانند و آن سالک را مجذوب مطلق گویند و بعضی شاید که درین حال مدتی بمانند
 و در آن مدت قلم تکلیف از ایشان بر خیزد و برگرفت و فعل وی بر وی در طریق مواخذه نباشد
 و اگر نعوذ باللہ لطف حق سبحانہ او را در نیابد و در زندقہ و الحاد افتد و چون بمقام افاقت آید
 و در قید تکالیف شرعی قدم متابعت ثابت دارد بمقام فرق بعد الجمع رسد و چنان باشد
 که با وجود آنکه همه حق داند و حق بنید چنان متمکن باشد که در حق خلق بنید و در خلق حق بنید و
 حق و خلق با هم بنید و هیچ از آن حالات مانع و حاجب وی از حق بیتی نشود و این مقام
 افضل و اکمل است از مقام جمع چرا که درین حالت حق را در مرتبه احدیت میداند و در
 مظاہری شناسد پس در عین کثرت می بنید و کثرت در عین وحدت می یابد زیرا که آنچه
 درین آئینہ پیدا است یعنی در حقیقت جامعہ انسانی همانست که در مشہود و ہویا است

له مطلب - یعنی نور حق که در اسرار ملکوت است مشاهده دیدہ او شود ۱۲ ۱۳ مطلب - زیرا که آنچه
 درین آئینہ پیدا است یعنی در حقیقت جامعہ انسانی همان است که در مشہود و ہویا است قال اللہ تعالیٰ
 اِنَّ الَّذِیْنَ یُبَالِغُوْنَکَ اِسْمًا یُبَالِغُوْنَ اللّٰهَ چوں بدین سیر رسیدی کتاب ابدی را عین مصحف ازلی
 دانستی کثیر را عین وحدت دیدی ۱۲

قال الله تعالى إِنَّ الَّذِينَ يَبَايِعُونَكَ إِنَّهَا بِيَايَعُونَ اللَّهَ چون بدین رسیدی کتابا بدی
را عین مصحف ازلی دانستی و کثرت را در عین وحدت دیدی و این مقام را صوب بعد المحو نیز گویند
پس از مشائخ در هر مقامی سخنان صادر شده در آن تامل باید کرد که آن سخن نسبت به کدام
مقام از ایشان واقع شده در آن بخود تصرفی نباید کرد و قَالَ أَيْضًا صَاحِبُ تَرْجُمَةِ الْعَوَارِفِ
وَلصاحب الجمع ان يضيف الى نفسه كل اثر ظهر في الوجود وكل فعل وصفته واسم لا يخصص
الكل عنده في ذرات وحدت فتارة يحكي عن حال هذا وتارة يحكي عن حال ذاك ولا غنى بقولنا
قال فلان بلسان الجمع الا هذا التوحيد الرحمانى هو ان يشهد الحق سبحانه على توحيد نفسه
بأظهار الوجود وانما واحد لا شريك له شهادة ازلية ابدية غير مستندة الى سبب نقلها او خيرة
يكلها وليس للانسان في هذا المقام قدم الا ان يلمع برق من جانب القدم اضواء به ارجاء
سرة و ينطقى سرعياً واكثر كلام هذه الطائفة فيما حكوه من نعت القوم كان في هذا الوقت وكل
موجود تختص بخاصية لا يشارك فيها غيره والما تعين وهذه الوحدة في كل موجود دليل على
وحدانيتها موجهة واظهار كل موجود دليل على صفة الوحدة صورة شهادة الحق على وحدانيتها
ذاته ويرشد فيهم هذه المعنى الى تنزيه عقيدة اهل التوحيد عن الحلول والتشبيه
والتعطيل كما طعن فيهم طائفة من الجاحدين العاطلين من المعرفة والذوق لانهم اذا لم تثبتوا
في نظر شهودهم مع غيره فكيف يعتقدون حلوله او تشبيهه به تعالى التذعن ذلك علواً كبيراً
وشيخ عبد الله انصاري رحمه الله فرموده توحيد آنست که یکی را دوست باشی و معرفت
آنست که دوست را یکی باشی از عارف در جهان نشان نیست هر زبان که از معرفت نشان
دهد در دهان نیست اسرار معرفت فاش کردن دیوانگیست امید ثواب و عطاء داشتن
و دیوانگیست ابو جهل از کعبه می آید و بر اسم از بت خانه کار عتایت دارد دیگر بهانه قال
حجة الاسلام شرح توحيد و راز است و علم وى نهايته همه علمها است قال التوحيد هو الاصل

۱۴ مطلب - تشبیه بر آنکه تمیز باید کرد سخنانی که از مشائخ واقع می شود نسبت به مقامی حکمی دارد ۱۲

۱۵ مطلب - عتایتی کن و ما را بکار ما بگذار که کار ما همه موقوف یک عتایت است -

والقول فيه ليطول فهو من المكاشفة وهو البحر ^{لصغيم} الذي لا ساحل له ولا يتم علم المعاملة الا به فاذا
لا تعرض الا للقدر الذي يتعلق بالمعاملة فبعض علوم المكاشفات يتعلق بالاعمال بواسطة
الاحوال علامه الصدق فيه قطع العلاقات ومفارقة العادات وهجرات المعارف والقربات
والاكتفاء بالتدسجانه على دوام الحالات فنقول للتوحيد اربع مراتب وهو منقسم الى لبت
ولب اللب والقشر وقشر القشر وتمثل ذلك تقريبا الى افهام الضعيف بالجوز في قشر
بالعليان لانه قشرتين وله لب وللب ولبين ^{و هو لب اللب} يعنى ويرامغز ليست و
ان مغز را مغز ليست و ويرامغز ليست و ان پوست را پوست است چون جوز ترور و عن مغز
مغزوى است فالمرتبة الاولى ان يقول الانسان بلسانه لا اله الا الله و قلبه غافل عنه
او منكر له كالمنافق والثانية ان يصدق بمعنى اللفظ قلبه كما صدق به عموم المسلمين وهو
اعتقاد يعنى معنى اين كلمه را بدل اعتقاد كند به تقليد چون عوام مومنان يا به نوعى از دليل چون
مذكوران اذ لا يتميزون عن العوام بمعرفة الحيلة في دفع تشوش المبتدع بهذه الاعتقادات
الصحيحة والثالثة وهو اللبان ليشاهد ذلك بطريق الكشف بواسطة نور الحق سبحانه وهو مقام
المقربين وذلك بان يرى الاشياء كثيرة ولكن يراها على كثرتها صادرة من الواحد
القهار يعنى مرتبه سيم در توحيد آنست که به مشاهده بنور الله بروى منكشف شود
حقيقت اين توحيد و سروى که با الحقیقه هم از یک اصل میروید و قاعشش بیش از یکی
نیست و یکس رافع نیست علی الحقیقه و ذلك بان يعرف سلسلة الاسباب و كيفية
تسلسلها و ارتباط اول السلسلة مسبب الاسباب جل ذكره و این نوری بود که در دل پیدا
شود که در آن نور این مشاهده حاصل آید و این هدایت خاص است و ثمره مجاهده است
که در میان مجاهده و معامله راه دین اندک اندک پیدای آید و راه حکمت کشاده می شود
قوله تعالى :- وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا و این هدایت بر راه
حق بود و هدایت خاص انخاص بحق بوده بر راه حق و این نور در عالم نبوة و ولایت پیدای

له مطلب :- علامه الصدق في التوحيد -

له مطلب :- سيم في صغيم الكبير

آید بروحی که عقل را قوت آن نبود که بخود یابین رسد چنانکه فرموده قولہ تعالیٰ قُلْ اِنَّ هُدٰی اللّٰهُ هُوَ الْهُدٰی وَهُدٰی مُطْلَقٌ اِنِست این را حیوة خوانند۔ در جای دیگر چنانچه فرموده۔
 اَوْ مَن كَانَ مَبْتَلًا فَاَحْيَيْنَا الْاٰیةِ وَ اِنِ در حجه سیم نه چون اعتقاد عامی و متکلمی است که
 اعتقاد بندی باشد که بر دل افکند یا بحیله تقلید یا بحیله دلیل و این مشاهده شرح بود و
 بند هم بر گیرد و فرق بود میان آنکسی که خویشتن را بران وارد تا اعتقاد کند که فلان خواجه
 در سراسر است به سبب آنکه فلانکس می گوید که در سراسر است و این تقلید عامی بود که از زبان
 مادر و پدر شنیده بود و میان آنکس که استدلال کند که وی در سراسر است به سبب آنکه
 اسب و غلام او بر در سراسر است و این نظیر اعتقاد متکلم بود و میان آنکه دیرا در سراسر
 بمشاهده و این مثل توحید فارغان و مقربان است و این توحید اگر چه بدرجه بزرگتر است
 لیکن در وی خلق را می بیند و خالق را نیز می بیند و عزوجل و میداند که خلق از خالق است
 سجده پس درین بسیاری و کثرت است و تا دومی بیند در تفرقه است و جمع نبود و
 صاحب ہذا بعد فی تفرقہ لایری الافعال و کثر تہادار بناطہا الالابا الفاعل الحقیقی جل ذکرہ
 والمرتبۃ الرابعۃ ان لایری فی الوجود الواحد وہو مشاہدۃ الصدقین و شہدۃ الصوفیۃ
 الفناء فی التوحید لانہ من حیث لایری الالواحد لایری نفسہ ایضاً فی توحیدہ بمعنی انہ فی
 عن روتہ نفسہ و ہذا کمال التوحید لانہ فی الاشیاء فی حقہ و ہذا نتیجۃ العشق و ہوا محبتہ
 المفرطۃ و ہذا غایتہ علوم المکاشفۃ و انما الموجود الحقیقی واحد و انما الکثرۃ فی حق من تفرق
 نظره و الموحد لا یفرق نظره و ہیتۃ السماء و الارض و سایر الموجودات بل یری الكل فی
 حکم الشیء الواحد یعنی جزئی را نہ بیند و ہمہ را خود یکی بیند و یکی داند و تفرقه را درین مشاہدہ
 خود هیچ راه نبود کہ خود را نیز فراموش کند و در حق دیدار خود خود نیست نشود۔ چنان کہ

الطلب۔ موجد باید کہ ہمہ اشیا را اگر چه بہہ اشیا متنوع است و مختلف و بسیار یکی داند و
 متصرف بر ہمہ چیزی را نشناسد و این ہمہ اگر چه بسیار اند اثر فعل یک فاعل مختار اند و این معنی کلمہ شہادت

بسیاری از چیزها نیست شده اند در حق دیدار وی و این معنی را در عبارت و شرح کردن کسی را که بدان نرسیده و شوار بود اما این مقدار توان دانست که روا بود که چیزها بسیار بود لکن آن چیزها را بیک دگر نوعی ارتباط بود که بدان ارتباط و تعلق یک چیز شوند از روی معنی چنانکه مردم را چیزهای بسیار است گوشت و پوست و سر و دست و پا و محده و جگر و غیر آن لکن در معنی یک چیز است تا باشد که کسی مرویرا داند چنانکه یک چیز را دیا شد که از تنفا صیل اعضا و یاد نیارد و اگر کسی گوید که او را چه دیدی گوید یک چیز بیش ندیم مردی دیدم و اگر گویند از چه می اندیشی گویند از یک چیز بیش نمی اندیشیم از معشوق خود می اندیشیم و آن یک چیز بود اما مقامی باشد در معرفت که کسی بدان رسد به حقیقت به بیند که هر چه در وجود است بیک دیگر مرتبط است و جمله چون یک حیوان است و نسبت اجزای عالم چون آسمان و زمین و ستارگان و غیر آن چون نسبت اندامها یک حیوان است با یک دیگر و نسبت همه عالم یا مدبران از وجهی نه از همه وجوه چون نسبت تن مملکت حیوان است یا روح و عقل که مدبر آنست فالحمی متحد به الکل من حیث کون کل شیء موجوداً به معدوماً بنقسم لا من حیث آن که وجوداً خاصاً ما متحد به فانه محال به حقیقتاً بدانکه پادشاه و پادشاهی را جز پادشاه ندانند اگر نه آن بودی که ترا پادشاهی داده بود بر مملکت خویش و نسخه مختصر از مملکت خویش و پادشاهی خداوند عالم بتو داده بودند و به گز خداوند عالم را نتوانستی شناخت پس شکر کن آن پادشاهی را که ترا بیا فرید و پادشاهی داد و مملکتی داد بر نمودار مملکت خویش و از دل تو عرش ساخت و از خزانه خیال روح محفوظ تو ساخت و از روح حیوانی که منبع آن دلست اسرافیل تو ساخت و از دماغ کرسی تو ساخت و از چشم و گوش و جمله حواس فرشتگان تو ساخت و از قبه دماغ که منبع خونها و پیا است آسمان و ستاره تو ساخت و از انگشت و قلم و مداد طبایع مسخر تو ساخت و ترا یگانه و بیچون و چگونه بیا فرید و بر سمره پادشاه کرد این مملکت بتو داد و آنگاه ترا گفت زینهار تا از خوشی و پادشاهی خوشی غافل نباشی که آنگاه انا فرید کار خویش غافل شده باشی -

قَالَ اللَّهُ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ فَأَعْرَفَ نَفْسَهُ بِأَنَّهُ نَفْسُ بَشَرٍ لَيْسَ مِنْ شَيْءٍ

مواظبت میان پادشاهی آدمی و میان پادشاهی ملک الملوک بدو علم عظیم اشارت است یکی علم نفس
 آدمی و کیفیت تعلق اعضا روی بقوتها و صفات وی و کیفیت تعلق صفات و قوتها بدل و این
 علمی دراز است دیگر تفصیل ارتباط مملکت پادشاه عالم بفرشتگان و ارتباط فرشتگان
 بیک دیگر و ارتباط سموات و عرش و کرسی بالیشان و این نیز علمی دراز است پس ازین جمله
 بدانی که همه کائنات را نوعی تعلقست بدان حضرت -

بی تعلق نیست مخلوقی بدو : آن تعلق نیک در یاب ای عمو
 اتصال بی تکلیف بی قیاس : هست رب الناس را با جان ناس
 جسم آدم صورت جان آمده است : گوهر جان اسم جانان آمده است
 آدم اسطرلاب اوصاف علوست : وصف آدم منظر آیات اوست
 هر چه در وی مینماید عکس اوست : همچو عکس ما که اندر آب جوست
 لاجرم او جان جان آمد ترا : بی جهان جان جهان آمد ترا
 آدم معنی جمال دوست دان : هر چه غیر اوست جمله پوست دان
 چون بدون آئی ز جسم و جان تمام : تو تمامی حق بماند و السلام
 آفتاب و ماه و ستارگان در میخ و باد و باران و هر چه آثر اسباب دانی همه مسخرند
 چون قلم در دست کاتب و بیج بخود نمی جنبید که ایشان را می جنبانند بوقت خویش و بقدر
 خویش چنانکه می باید پس حواله کارها با ایشان خطا است همچون حواله تویح خط خلعت بقلم دکاند
 اما آنچه در محل نظر است اختیار آدمیست که پنداری که بدست آدمی چیز نیست و این نیز خطا
 است که آدمی در نفس اختیار خویش مجبور است و مضطر زیرا که کار وی در بند قدرت اوست
 تا به سبب قدرت آنچه خواهد کند و آن قدرت مسخر ارادت و کلید ارادت بدست وی نه پس
 بیج چیز بدست وی نباشد و تمامی این سخن بدان بشناسی و بدانی که فعلی را که با آدمی حواله می کند
 بر سه درجه است یکی آنکه مثلاً اگر پای در آب نهد فرو شود گویند آب او را غرق کرد این را
 فعل طبیعی گویند که او را چنان آفریده اند که در آب غرق شود دیگر آنکه گویند آدمی نفس زدک
 و این را فعل ارادی گویند سیم آنکه گویند سخن گفت و این را فعل اختیاری گویند و این

دو پوشیده نیست که هیچ ازان و زد دست نوی نیست که اگر خواهد و اگر نخواهد چنان شود پس
 اضطرار ارادتی در هر دو ظاهر است اما فعل اختیاری چون رفتن و گفتن اشکال در این
 است که اگر خواهد کند و اگر نخواهد نکند لیکن باید که بدانی که چون خواهد آن وقت خواهد که
 عقل وی حکم کند که خیر تو در این است و این را باندیشه حاجت بود چون عقل حکم کرد که
 خیر تو در این است ازین ارادت بضرورت پدید آید و اعضا جنبانیدن گیرد و ازان ارادت
 بضرورت در کار آید چون ازان اندیشه فارغ گشت هم بدان صفت گشت که بود و هم
 آن ضرورت پدید آمد مثلاً اگر کسی چوبی برگیرد کسی را زدن گیرد وی به طبع می گردید تا اگر بکناری
 بامی رسد و داند که جستن ازان آسان تر است از چوب خوردن هر آینه ازان بجهد و اگر داند
 که آن جستن عظیم تر است که چون بجهد پای بشکند البته پای بفشارد و کسی را در آن طاقت
 ندارد که حرکت پای وی در بند اراده وی است و ارادت او در بند آن چیز است که
 او را بهتر است و ارادت در بند آنکه عقل گوید که خیر تو درین است و این کار کرد نیست
 و عقل بتو مضطر است چه وی چون آینه ایست که آنچه باشد روی صورت آن پدید
 آید چون چیزی خیر نباشد ترا در وی پیدا نیاید مگر وقتی که در بلای باشد که طاقت آن
 نیارد پس این را فعال اختیاری برای این گفتند که در بند آن بود که خیر وی در کردن
 آن کار بماند و اگر نه چون این ضرورت پدید آید چون ضرورت نفس زدن است و ضرورت
 این چون ضرورت بآب فرو شدن است و این اسباب بر هم بسته است و سلسله آن بسیار
 است اما قدرتی که در آدمی آفریده اند یکی از حلقه های آن سلسله است ازین جاگمان بود
 که بوی چیز لیست و آن قضاء محض است که تعلق وی بوی بیش ازان نیست که وی محصل
 آنست در راه گذرانست پس وی راه گذار اختیار است که در وی می آفریند پس چون
 درخت که به سبب به آدمی جنبد و در وی قدرت و ارادت نیافریند و ویرا محمل آن
 نشناختند بضرورت آنرا اضطرار محض نام کردیم و چون این در سبب آنچه کند قدرت وی در
 بند هیچ چیز نیست بیرون از وی آنرا اختراع نام نهادیم و چون آدمی نه چنین بود نه چنان
 که قدرت و ارادت وی با سبب دیگر تعلق داشت که نه بدست وی بود و فعل وی مانند

فعل خدای نبود تا آنرا خلق و اختراع گویند و چون وی محل قدرت و ارادت بود که به ضرورت
 در وی می آفرینند و مانند درخت نبود تا فعل ویرا اضطرار محض گویند بل قسمی دیگر بود پس
 ویرانامی دیگر طلب کردند و آنرا کسب گفتند و اختیار گفتند پس ازین جمله معلوم شود
 که اگر چه کار آدمی با اختیار و لیسیت و لیکن وی در نفس اختیار خویش مضطر است اگر خواهد و اگر
 نخواهد بدست وی چیزی نیست اگر گویی چون چنین است ثواب و عقاب چر است و
 شریعت برای چیست چون بدست هیچکس چیزی نیست بدانکه اینجا یگانه که توحید در شرع
 و شرع در توحید گویند و در میان این ضحفاء العقول بسیار غرق شده اند و ازین مهلکه کسی
 خلاص یابد که بر روی آب بتواند رفت و اگر نتواند رفت باری سیاحت تواند کرد و بدیشتر خلق
 سلامت بدان یافتند که درین دریا نشستند تا غرق نشدند و عوام خلق اینها خود ندانند
 شفقت بر ایشان آنست که ایشان را باحل بگذرانند تا غرق نشوند و کسانی که در
 دریای توحید نشستند بدیشتر غرق از آن شدند که سیاحت ندانستند و بود که فهم آن ندانستند
 تا بیا موزند یا خود بخوشتن مفرور بودند و طلب نکردند تا بدان برسند و درین دریا غرق
 نشوند گویند و دوست ما هیچ چیز نیست و همه ادوی کند کسی را که به شقاوت حکم کرده
 است بجهاد و بنگردد و آنرا که بسعادت حکم کرده است بجهاد و حاجت نبود و این همه
 جهل و ضلالتست و سبب هلاکت و حقیقت این کارها شناختن هر چند آنرا شاید که در
 کتب بنویسند لیکن چون سخن اینجا کشید شبهه آنرا حل باید کرد بدانکه ثواب و عقاب نه از آن
 است که تو کار کردی کسی بتو خشم گرفت ترا بانتقام عقوبت می کند یا از تو شاد شد ترا

۱۴ مطلب میان فرقیست میان حرکت انسان و حرکت درخت و نامیدن کسب فعل ویرا و اگر چه
 چه وی در فعل اختیار است و لیکن در اختیار خود مضطر ۱۲

۱۵ مطلب - دران اختیاری که داری بکار : نداری دران اختیار اختیار
 سبزدگرت حیرت براریم دم : که مختار باشیم و مجبور هم
 ذکر اشکالی که چون بدادوریت : چیزی نیست پس ثواب عقاب
 چر است و شریعت برای چه و حل این اشکال ۱۲

بمکافات خلعت میدهد که این از صفات الہیت دور است لیکن چنانچه خلط با صفر و غیر آن که در بطن
تست بیامیزد و غلبه کند از آن چیزی تولد کند که آنرا بیماری گویند و چون دار و غلبه کند از آن چیزی دیگر تولد کند
که آنرا تندستی گویند همچنین چون شہوت و خشم بر تو غالب شود و تو اسیر آن شہوت از آن آتش تولد کند که در میان
جان افتد و ہلاک تو در آن باشد و برای این گفت رسول صلی اللہ علیہ وسلم الغضب قطعۃ من النار
و چنانکہ نور عقلی قوت گیرد و آتش شہوت را فرو کشد تا شہوت فرو گشته آید نور ایمان آتش
دوزخ را همچنان فرو کشد تا گوید بگذر جز ما یا مؤمن فان نوزکاً اطفأ لہی دوزخ از
ایمان زیاد کند و حرقت در میان نہ کہ طاقت نور وی ندارد و بہ ہر میت شود چنانچہ
پیشہ از با و شہوت از نور عقل بہ ہر میت شود پس از جای دیگر چیزی نخواہند آورد برای
تو ہم از تو بتوبان خواہند داد انما ہی اعمالکم یروا لکم پس تخم آتش دوزخ خشم تست و آن بالو
در درون تست و اگر لعلم یقین بدانی تو بینی چنان کہ فرمود کلاً لو تعلمون علم الیقین
لترون الحیمة پس بدانند چنانکہ زہرہ مرد را بیماری دهد و بیماری مرد را بگورستان برد خشم
و انتقام در میان نہ معصیت و شہوت دل را بیمار کند و آن بیماری آتش دی گرد و آن
آتش از جنس آتش دوزخ باشد و از جنس آتش این جہان حکم مجانست چنان کہ
مقناطیس آهن بخود کشد و دوزخ دوزخی را بخود کشد و هیچ خشم در میان نہ و جانب ثواب
نیز همچنین میدان شرح این در از بود این جواب بود کہ گویند ثواب و عقاب چراست اما
آنکہ گوی پس شریعت و پیغمبران فرستادن برای چیست بدانکہ این نیز قہر لیسیت عظیم تا
خلق را بسلسلہ قہر بہ بہشت برند چنانکہ گفت التعجب من قوم یقادون الی الجنة بالسلا
و بکمند قہر نگاہ دارند تا بدوزخ نشوند چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت شما چون پروانہ
خوشین را بر آتش ہی زیند من شما را گرفته نمی گذارم پس بدانکہ کی از حلقہ سلسلہ جباری
دی سخن پیبر نیست کہ از آن ترانہم تواند کرد تا از بیرای بر آئی و از تحویفادی ہراس تو را
کند و ازین معرفت و ہراس غبار از روی آئینہ عقل فرو شود تا این حکم کند کہ راہ آخرت
گرفتن بہتر است از راہ دنیا و روی بنہاید و ازین نمودن ارادت رفتن راہ تولد کند و آن
ارادت اعضا را در کار آورد کہ سحر آنست اگر خواہد و اگر نہ و بدین سلسلہ بقہر ترا باز

میدارند از دوزخ و به بهشت می برند اما آنکه گوئی که چون به شقاوت کسی حکم کرده اند چه در چه سود دارد و این سخن درستست و از وجوب باطلست و این سخن درستست به سبب هلاک تست که نشان آنکه به شقاوت کسی حکم کرده اند آن بود که این سخن در دل وی افکند تا جهد نکند و دانه نکارد و تا ندرد و گوید چون بد روشی من حکم ازل رفته است تخم پاشیدن چه فائده دارد و نکارد تا ندرد و آنرا که به سعادت وی حکم کرده اند ویرا تعریف کنند با سبب سعادت او چنانکه کسی را بتوانگری او حکم رفته اسباب بروی گشاده گردانند تا در دل وی این بود که آنچه اسباب توانگریست از حرارت و تجارت چون نان و آن خوردن جهت قوت بدن که با اینها همه فرموده اند این احکام بهره نیست بلکه کارها اسباب است و هر کسی را برای کاری آفریده اند و اسباب آن ویرا میسر کرده اند نه آنکه او را بان کاری سبب میسر سازند و برای این گفت صلی اللہ علیہ وسلم اعلموا فکل میسر لما خلق له تو از اعمال و احوال خویش که بر تو میرا تدبیر بشارت عاقبت خویش بر خوان چون جهد و تکرار بر تو غالب شد بد آنکه این بشارت نیست که بتوی نمایند که ترا سعادت امامت در پیش است و ترا بدان حکم کرده اند اگر تو بسربری و اگر به طاعت و غفلت بر تو غالب کرده اند و این بیهوده را بر تو افکندند که اگر در ازل جهل من حکم رفته است تکرار چه سود از بیجا نشور جهالت خویش بر خوان و بد آنکه این نشان آنست که هرگز بدرجہ امامت نخواهی رسید چون این حقایق بشناختی این هر سه افضکال از راه تو بر خیزد و در دل تو توحید قرار گیرد و معلوم تو شود که میان شرع و عقل و توحید هیچ تناقض نیست نزد کسی که ویرا چشم بصیرت گشاده کرده اند و اگر چه آن مرتبه را غایت علوم مکاشفات گفته اند اما جزئیات درجات این مرتبه را حاضر نتوان کرد و حصرتی عار و نختص بنظر اهل مکاشفات و کلیات درجات این مرتبه را از باب مکاشفات و مشاهدات رحیم اللہ در چند نوع حصر کرده اند یکی انان نوع کلیه بفتاء اوصاف نفس متعلق است و گفته اند درین مقام تحقق است بمعنی کنت سمعه و بصره الخ و این مقام متعلق بسیر می است و یکی دیگر از ان انواع کلیه مرتب برفقاء صفات رحمت و گفته اند درین مقام تحقق است به مقام ان اللہ قال علی لسان عبده و این مقام متعلق

است بسیر محبوبی و یکی دیگر از ان انواع کلیه نوع سیم سخت عالی است که و ما رَمِيتَ اِذْ رَمِيتَ
وَاللَّيْنِ اللّٰهَ سَهْمِيْ اِشَارَةً بِأَمْرٍ تَبَهْ اسست و خصوصاً مقام حضرت محمد سیت صلی اللہ علیہ
وسلم و کاملان اولیاء این امت را بحسب صحت متابعت او صلی اللہ علیہ وسلم ظاہراً و
باطناً و بر قدر کمال آن حال از ان مرتبه اگر ششم و ہفتم ارزانی دارند و در نبودن دلائل تحقیق
غیر و سوی نیست فیض از ان و رجوع ہم بآن و در میان سچ چیز نہ جز او و این معنی عزیز
و مشکل در دنیا بد این معنی را جز صاحب دل ^{من} کلام بعض العرفاء فی تحقیق الزمان و
المکان اما معرفتہ مکان قسمی مکان جسمانیت است و یک قسم مکان روحانیت
جسمانیت یا کثیف یا لطیفست یا اللطیفست اما مکان جسمانیت کثیف زمین است
و مزاحمت و مذاقہ در و ظاہر است تا یکی فراتر نشود و دیگری بجای او ننشیند و قرب و بعد
معلوم است و درین مکان از جانی بجائی شدن بزرگ نقل اقدام و قطع مسافت ممکن نشود۔
اما مکان جسمانیت لطیف مکان با و است و درین مکان ہم مزاحمت رود بدلیل آنکہ تا
باوی کہ در خانہ باشد بیرون نشود باوی دیگر نتوان آمد و ہر چہ بعد مکان جسمانیت کثیف
است قرب این مکان است زیرا کہ ہر چہ در ان مکان بہا ہی و دو ماہ توان رفت و درین
مکان بساعتی توان رفت چرا چون درین مکان میرود در ساعتی چندان برود کہ بر زمین
بہا ہی نتوان رفت و درین مکان ہم نوعی بعد است زیرا کہ اگر باوی خواهد یا مرغی کہ از
مشرق تا بمغرب رود و بعدتی باید تا برود و اما مکان جسمانیت اللطیف مکان انوار صورت
چون نور آفتاب و ماہ و ستارہ و آتش ہر چہ در مکان جسمانیت است لطیف دور تر
است درین مکان نزدیک است مشرق و مغرب در ان مکان دور است و درین مکان
نزدیک برہان برین قول آنست کہ چون آفتاب سر از مشرق بر آرد در حال نور او بمغرب
رسد بی درنگی اگر روش او در مکان با و بودی جز بعدتی بمغرب نرسیدی پس معلوم شد
کہ نور مکان دیگر وار و جز مکان با و ہرگز با و درین مکان نتواند رفت بہ سبب لطافت و از

غایت قرب این دو مکان را از یکدیگر تمیز نتوان کرد و باز نتوان شناخت فاما ممکنه روحانیات
 انواع آن بسیار است هر چند روح لطیف تر مکان او لطیف تر و حاصل آن به چهار نوع
 میشود اول مکان روحانیات ادنی و دوم مکان روحانیات اوسط سیم مکان روحانیات
 اعلیٰ اما روحانیات ادنی فرشتگانند که در زمین موقوفند و بر زمین های دیگر که فرود این زمین است
 و بر تر از ایشان فرشتگانی اند که بر درهاها و کوهها موقوفند و فرشتگانی که موقوفند از بهر
 مناظم عالم سفلی و روش ایشان در صعود با آسمان اول بیش نبود و از آنجا در نتوانند گذشت
 چه قدرت آن ندارند چنانکه در قرآن مجید است قوله تعالیٰ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ
 الا یہ اما مکان روحانیات اوسط ملائکه آسمانها اند و ملائکه هر آسمانی از آسمان دیگر
 مجوبند و دولت انملته لا حرکت در حق سهم است و هم چنین تا حمله عرش و حافین و
 انواع ملائکه که فرود عرشند که هر کس را مقام معین باشد که از آنجا در نتوانند گذشت اما
 روحانیات اعلیٰ مقربان حضرت ربوبیت اند و از راه صفات تفاوت مراتب ایشان را
 نهایت نیست و مقام ایشان در عالم علیین است و ایشان سخت لطیف اند و لطافت
 ایشان تا بحدسیت که اگر خواهند خوشی را از سهم طوایف فرشتگان که فرود ایشانند باز
 پوشند که ایشانرا هیچگونه نتوانند دید در مکان ایشان هیچ حجابی نیست از در و دیوار و در
 اندرون سنگهای دارند چنانکه در فضاء فراخ و در مکان ایشان هم نوعی از بعد هست زیرا
 که ایشان را ب حرکت حاجت است اگر چه بکم از چشم زدنی به مقصد رسند اما مراتب ارواح
 انسانی که هیچ مخلوقی بلطافت بدرجه او نرسد و هیچ ذره از عرش تا ثری از دور نیست و
 آن را ب حرکت هیچ حاجت نیست هر جایی بجوئی بیابی دادند متصلست و نه منفصل نه

له مطلب - ذکر آنکه بلطافت ارواح انسانی هیچ ملائکه و سایر روحانیات نرسد و همه را ب حرکت
 حاجت است و لوطرفه و ادرا هیچ ب حرکت حاجت نیست و بر این اند محققین از ارباب معقول عارفین
 انا حاب شهود و وجدان هر جایی بیابی از صفات اتصال و انفصال و دخول و خروج و حرکت
 و سکون معراست و درین مشرکت بواجب سبحانه و تعالیٰ فرق بوجوب و امکان است فافهم ۱۲

داخل و نه خارج نه متحرک و نه ساکن داین همه به بر این عقلی معلوم است و بر این عقلی کسی را
بکار آید که او را مشاهدات سری و معانیات روحی نباشد چون آفتاب معرفت طالع گشت
بچراغ عقلی حاجت نیفتد چون روح انسانی به کمال رسد قالب را بمکان روحانیات کشد در
آتش شونند و نسوزند در روزخ درآیند از برای راستی و عده دَا اِنْ مِّنْكُمْ اِلَّا قَلِيلٌ هَا اَلَا يَهْدِي
و درین مقام هم نوعیست از بعد زیرا که علیین نامتناهی و سفلیتین نامتناهی از ان دور است
بلکه هر چه نامتناهیست از دور است چه متناهی به نامتناهی محیط نشود فاما ممکن نیست
و صورت بدو ورود آنها شد که حق سبحانه و تعالی که در چیزی ازین امكنه جسمانیات و امكنه
روحانیات فرو آید باید و پیوند و یابرای آن باشد و با هیچ مخلوقی بعلو مسکانت او درجه
قدسیه او جل و علازسد و هو مقدس عن کل مالا یلیقی بجلاله عن نقائص الکوئیه مطلقاً من
جمیع مایعد کمالاً بالنسبه الی غیره من الموجودات مجردة کانت او غیر مجردة و هو سبحانه و کمالاته
الذاتیة العلی من کل کمال یدرکه عقل او فهم او خیال ذات مقدس به چویش از نسبت زمان و
مکان بری و متعالی و صفات پاکش از شایبه تشبیه و تمثیل عاری و خالی و آنچه در حدیث
وارد است و ارتفاع مکانی مراد از ان مکان بی مکانیست و ارتفاع اشاره بعلو
ذاتیست و همچنین زمان نیز زمان جسمانیست و یا زمان روحانیات است نوع اول
که زمان جسمانیات است دو مرتبه دارد مرتبه اول زمان جسمانیات کثیف است و این
زمان از حرکات افلاک خیز و چنانکه پارو امسال و امروز دوی و درازی و کوتاهی این
زمان روشن است سال دراز است و ماه کوتاه به نسبت با سال و درین زمان ماضی و
حال و استقبال بود و درین زمان هم مزاحمت و مضالقه رود تا وی نرفت امر و زیاده
و تا امروز نرود و فرود نیاید و مرتبه دوم زمان جسمانیات لطیفست و این زمان چنانست
و هر چه در زمان جسمانیات کثیف دراز است درین زمان کوتا هست هر که درین زمان
کار کند بروزی چندان کار کند که باهی و یا بسالی و در زمان جسمانیات کثیف نتوان کرد
چنانچه شنیده از سرعت کار جن و شیاطین و نیز فرزندان آنها چندان ببالند که فرزندان
آدم بده سال بسبب آنکه بالیدن با ایشان در زمانی است که اندک آن بسیار است

و کوتاه آن دراز و این زمان را نیز ماضی و حال و استقبال است و وی و فردای ایشان پار
و امسال آدمیان است و این معنی بطریق تقریب است نه بطریق تحدید و هرین حجت نتوان
آورد و در باب بصایر را درین شکی نیست اما نوع دوم که زمان روحانیات و ارواح است
و آن را نیز اقسام بسیار است هر چه در زمان درگذشت و بسیار در زمان ملائک کوتاه
است و اندک هزار سال درین زمان یک نفس باشد و هر که درین زمان کار کند هزار
سال کار بیک نفس کند و درین زمان هم مضایقه و مزاحمت است هزار سال گذشته
یا هزار سال آینده درین زمان جمع نتواند شد و این زمان بازل و ابد محیط نیست و نتواند بود
از بهر آنکه این زمان تنهایی است و متنهایی بنا متنهایی محیط نشود و این زمان ملائک است
و برین اقتصار اکتفا تا ترا نموداری بود و بدانکه جناب مقدس حق سبحانه و تعالی و در جوب وجود
او از سمت بدایت و منقصت نهایت منزله و ذات بچویش از نسبت زمان و مکان
متعالی است از مضیق زمان که از دوران افلاک خیزد و منزله و مقدس است سید عالم
صلی اللہ علیہ وسلم در شب معراج از تنگنای زمان و مکان بیرون شد و از مضیق ازل و ابد
که مفهوم خلق است برتر آمد عبد الرحمن عوف را بید و با او سخن گفت در حال رفتن او
در بهشت مکالمه حقیقی نه مجازی در حالتی که آن حالت از راه صورت بعد پنجاه هزار سال
تواند بود و در قصه معراج فرمود رأیت عبد الرحمن ابن عوف یدخل الجنة حیوا پس فرمود
آنرا گفتم چرا دیدی گفت یا رسول اللہ از سختیها که بر روی آمد که کودکان را
پیر گرداند از آن سختیها چنان پیدا شتم که پیش تر هرگز نه بینم الحدیث حق سبحانه و تعالی بر یک قدرت
بر مقدرات تا متنهایی قادر است به نسبت قدرت او سبحانه ازل و ابد کم از یک طرفه تعیین
نماید منزله از ماضی و مستقبل و گذشتن و آمدن و تعدد و تجدد و این چاشنی عالم قدم است
اهل بدعت چون از الوار اسرار الهی مجو بند منکر قدم قرآن شدند و گفتند آنگاه که موسی علیه
السلام نبود و کوه طور نبود خداوند سبحانه و تعالی چون فرمود با دا خلع فعلیک بیچارگان اگر
از مضیق زمان هیچ گذشته بودندی و از تنگنای عالم صورت بکنیف باز رسته بودی باز من
روحانیات هرگز ایشان را سفری و گذری بودی شبهه چنان با این رکیکی راه ایمان

برایشان نرودی بدانکہ روح انسانی اگر قوت گیرد با نواع تزکیہ و تصفیہ و متابعت صاحب شریعت صلی اللہ علیہ وسلم موصوف شود تواند کہ بزودی قالب کثیف را بزمان جسمانیات لطیف کشد و بروزی چند ان کار کند کہ دیگری بسالی نتواند کرد: و قصہ خضر علیہ السلام منقولست کہ در ان صورت بندگی در یک روتر آن پارہ کوه را بر کند و تک او را بر زمین راست و ہموار گردانید و خاک او را بجای دیگر برد داین قصہ در آخر نوادرا اصول بطولہا منقولست: و از ابوالحسن خرقانی منقولست کہ گفت یکشب ما را از ما بستند جملہ اوراد بر ما برفت و چون ما را بما باز دادند روی ما از آب وضو تر بود و خوارق عبادت بعضی زمانی بود و بعضی مکانی و بعضی جامع زمان و مکان بود و صاحب این حالت و مقالہ می گوید کہ از یاران ما کسی ہست کہ در کم از یک ساعت ہمہ قرآن را ختم کند حرف حرف و آیتہ آیتہ او را این حالت بسیار است و اگر قوت روح بہ کمال رسد تواند بود کہ قالب را برد حائثیات کشد و در یک ساعت کار ہزار سالہ کند و قصہ معراج خواجہ علیہ الصلوٰۃ والسلام درین مقام بود کہ در یک ساعت از تفاسیل مملکت یگان یگان بروی عرض کردند و نو دہزار کلمہ از

۱۰ مطلب - ذکر آنکہ بطریق تصفیہ و تزکیہ و متابعت صاحب شریعتہ ظاہر باطن او و این حکم کثیف خود بر مانی عالم لطیف رساند و بروز کار یکسالہ کند ۲

۱۱ مطلب - از شیخ جنجاری منقولست کہ یکی از اہل اللہ بعد از طلوع آفتاب بیدار ایشان رفت فرمودند کہ شخص یا خد کہ از وقت طلوع صبح تا حال پنجہ ہزار سالہ عبادت تواند کرد این نیز ازین قبل تواند بود ۳
۱۲ مطلب - درین محل فرمودند کہ از بعضی یاران ایشان در کم از یک ساعت قرآن را ختم کرد و صرف حرف و آیتہ و اورا این حال بسیار بود ۱۳

۱۳ مطلب - ساز بعضی صاحب کمالات باشند کہ در یک ساعت کار ہزار سالہ کنند -

۱۴ مطلب - قصہ یکساعتہ معراج بان تفصیل احوال چنانچہ جامع خواب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہنوز گرم بود - ۳۸

مطلب - غنوی مقدس الاسرار

سیر زاہد ہر مہمی یک سالہ راہ - سیر عارف ہر مہمی تا تحت شاہ

حق سبحانه و تعالی الشنود و چون باز آمد بستر مبارک او صلی اللہ علیہ وسلم هنوز گرم بود و چون روزه بدین مقام رسد و در یک بکینفس کارنہزار سالہ تواند کرد و ازینجا گفته اند کہ یک نفس روزه نہزار سالہ عامہ از زود و آنچه گفته اند از اسرار زمان و مکان قطره ایست از ان دریای بیکران و بسیار و در شاہوار در قعر این دریا بماند و این حالات در ای طور عقل اسدت فکر در ان ہیج نتیجہ نہ ہد اقرار بدان باید کرد در حالتی کہ شخصی متصف بہ صفت قدرت الہیت گردد و منظر صفت ارادت کلید گردد بہ مقام جمع رسد انانیت از او مرفوع شدہ در فناء فی اللہ در صفت قادریت ظہور کند آنچه خواهد چنان شود و در امثال این غریب در ان حال از انس عجب نباشد احياء اموات و ابراء کیمہ و ابرص ازین قبیل باشد شاہد برین قول حالات بہشتیان باشد کہ در حق ایشان فرمودہ قولہ تعالی لہم ما یشاؤون فیہا الایہ فرض التوحید ہوا اعتقاد القلب بان اللہ تعالی واحد لا من عدو و اول لا ثانی لہ موجود لا شک فیہ حاضر لا تعیب عالم لا یجہل قادر لا یجز حی لا یموت قیوم لا یغفل حکیم لا یسفہ سمیع بصیر ملک لا یزول ملکہ قدیم بغیر وقت آخر بغیر حد کاین لم یزل ویزال و اتہ امام کل شیء و مع کل شیء و اقرب الی کل شیء من نفس الی و اتہ مع ذلک غیر محل الاشیاء و اتہ الاشیاء لیست محلالہ لیس فی ذاتہ سمواً و لیس فی سواہ من ذاتہ شیء لم یزل موجود و جمیع اسماء و صفاتہ لا یجیب علیہ من الاحکام ما اجری علینا لا یشبہ حکمتہ بحکمت خلقہ لا یقاس عدلہ بعدل عبادہ و لا یلزمہ فی الاحکام ما لزہم و لا یجود علیہ من الاسماء المذمومہ بالیعود علیہم و ان ما سواہ اسمائہ و صفاتہ و انوارہ و کلامہ من الملک و الملکوت محدث کلہ و منظر کان بعد ان لم یکن لم تخلق من ذاتہ من شیء سبحانہ و تعالی اعما یقولون المحدثون علواً کبیراً فشیہادۃ الموتن ان یشہد قرب اللہ منہ و نظره الیہ و قدرۃ علیہ و حیطتہ بہ سبق نظره و ہمہ الی اللہ قبل کل شیء و ندکرہ فی کل شیء و تجلوا قلبہ من کل شیء و یرجع الیہ کل شیء و یسلہ الیہ دون کل شیء و لعلم ان اللہ سبحانہ اقرب الی القلب من وریدہ و اقرب الی الروح من حیوۃ و اقرب الی البصر من نظره و اقرب الی اللسان من رلقہ لبقرب ہو و مسفہ لا بتقریب ولا بتقرب و اتہ سبحانہ علی العرش فی ذلک کلہ و اتہ رفیع الدرجات من الرئی کہور رفیع الدرجات من العرش و اتہ

قریب من الشری ومن کل شیء کفریہ من العرش لا یخلوا من علمہ و قدرتہ مکان ولا یجد لمکان و
 لا یقع من مکان ولا یوجد بمکان والعرش والشری وما بینہما حد الخلق الاسفل والاعلیٰ
 بمنزلہ خردلتہ فی قبضتہ و ہوا علی من ذلک ومحیط بجمیع ذلک بما لا یدرکہ العقل ولا یضیہ الوہم
 لا یحجب شیء عن شیء ولا یبعد علیہ شیء قریب من کل شیء بوصفہ والاشیاء مبعودہ باوصافہا و
 المسافہ والتلقاء مکان لسواہ والنواحی والجهات موضع المحدثات والاحکام والاقدار
 واقعہ علی خلقہ و ہوسجانیہ قد جاوز المقدار والاحکام و ادراکات العقول والادہام و لیس
 مکانا لشیء ولا مکانا لشیء ہوا اول فی آخریۃ باولیۃ ہی صفتہ و آخر فی اولیۃ باخریۃ ہی
 نعمتہ و باطن فی ظہورہ باطنیۃ ہی قرینہ و ظاہر فی باطنیۃ بظہورہ ہی علوۃ لم یرل کذلک از لا
 ولا یرال کذلک ابد الا یعرف بشہودہ و لا یرا الا بنورہ ہذا الاولیاء والیوم بالغیب فی
 القلوب و لہم ذلک عند المشاہدہ فی الابصار ولا یعرف الا بمشیتہ ان شاء وسعہ او فی
 شیء وان شاء لم یسعہ کل شیء ان اراد عزہ کل شیء وان لم یر ولم یعرف شیء لانہایتہ لتجلیتہ و
 لا غایتہ لا وصفہ وجود الاشیاء لا یضطرہ الی النظر الیہا ان اراد الاعراض عنہا الا وایل
 والا اذا خلد بہ کشیء واحد لا یدخل الترتیب فی صفاتہ وصفاتہ کلہا آحاد کلمات تامات غیر
 محدودہ ولا موقیۃ الترتیب فی التبعوت من وصف الخلق لا یضطرہ التکوین ای الکلام
 وکلامہ کیف شاء حجب الذات بالصفات وحجب الصفات بالافعال رای عزوجل خلقہ
 قبل ان یخلقہم کما راہم بعد ما خلقہم وعن ابی سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ قال ادخلہم الجنۃ
 قبل ان یطیعوہ و ادخلہم النار قبل ان یعصوہ و انہ سجانہ یخبر بما یكون فی الدنیا وما یكون
 فی القیمۃ وما یعدہا یلفظان قد کان لاستواء ذلک فی علمہ آخرا کا قول ولا ترتیب فی
 العلوم ولا حد ولا مسافتہ ولا بعد فی القریبہ قال اللہ تعالیٰ فی سمع الاصوات قبل خلق
 الاشیاء قد سمع اللہ قول التی الآیہ تاخر سبحانہ سمع الاصوات فی علمہ لقدم قبل خلق
 المصوتین فكیف لا یرى الکلون عن آخرہ فی العدم بعلمہ قبل ظہورہم المصدورین بفعلہ
 سبحانہ واللہ سبحانہ عالم بالکلون قبل الکلون و ناظر بعلمہ لا حجاب بینہ و بین معلومہ و سامع
 لما شہد و متکلم بما علم ثم اظہر الخلق عالم ما بعد عالم فی وقت بعد وقت فجاءوا علی نظرہ و

سمعه و کلامه کما کالوانی علمه و قدرته و مشیتہ بغير زياده ذرة و لا نقصان خردلته و لا يجوز ان
يدرك سبحانه اليوم ما لم يكن اوله في اوله سبق ذاته الكون والمكان وليس لهما في قدمه قدم يشهد
الآن ما يكون في العاقبة واما الال في آخر الاحوال فمن شهد ما فعلناه بنور اليقين لم يدخل
عليه قدم العالم ومن لم يهتد بما بيناه ووقف مع العقل دخل عليه شبهة قدم العالم وليس
يختلف اهل اليقين جميع ما ذكرناه كما لا يختلفون في صحة التوحيد فهذه شهادة المتقين
وايمان المقرين فليس يشهد ما ذكرناه من صفات التشهيد بنور العقل واثما يشهد
بنور اليقين لان خالق الاشهد مخلوق ومن ليس كمثل شئ لا يشهد الا بما ليس كمثل شئ
وهو نور اليقين وما ذكرناه من وصفه فهو ظاهر التوحيد المفصل بفرض الشهادة لا يجري على
ترتيب المعقول ولا يمشل بقياس العقول وسئل بعضهم عن الله سبحانه فقال ان سئلت
عن ذاته فليس كمثل شئ وان سئلت عن صفاته فهو احد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا
احد وان سئلت عن اسمه فهو الله لا اله الا هو الخ وان سئلت عن فعله فكل يوم هو في
شان : ارکان توحيد سبقت است اول جدا کردن قدم از حدوث دوم پاک کردن قدم
از دریافتن محدث اورا سبحانه سیم ترک برابری کردن میان صفات حق و صفات غیر -
چهارم ازاله علت کردن از ربوبیت پنجم اجمال حق از آنکه قدرت حدث برورد و
اورا از حالی بجالی گردانند ششم تنزیه او سبحانه تعالی از تمیز و تامل یعنی از آنکه تمیز خیر از شر
کند برای دفع ضرر و یا جبر نفع و تامل نکند چون نادانان هفتم مبراداشتن از قیاس
محمد بن موسی گفت رحمة الله همگی توحید آنست که هر چیز در زبان گنجد یا بیان اشاره
تواند کرد از تعظیم و تجرید و تفرید و معلول و حقیقت بالاتر از ان است یعنی آن همه از صفات
بنده است و صفات بنده محدث است و معلول همچون بنده و حقیقت حتی صفت او
از نقص حدوث منزّه و پاک بود همچو موصوف بعضی بزرگان گفته اند که توحید فرد گردانیدن و
فرد دانستن و فرد شدن است در توحید فان وقتی درست بود که جز او را نه بینی فارسی گفت
رحمة الله که توحید درست نباشد مادام که بر موجد از تجرید علقه باقی بود موجد بر زبان
سر خود را بتوحید منفرد نیاید موجد بحال غایب بود بحال خویش از گفتن زبان و

رویت حق تعالی است که حاضر نگرداند الا آن چیز را که خاص از ان حق بود ولی قول و حال
توحید را راه نبود و توحید بیرون آمدن بنده است از سبب خوش بشرط آنکه بهر چیز که حق
را بر بنده است وفا کند و حق آنرا بگذارد و باید که با توحید نکند و چیزی که توحید آن را
جدا کرده باشد یعنی توحید آن بود که در اداء حق خداوند سبحانه بذل مجہود بجای آوری و از
دیدن آن ادای حق که بجای آوردی بزار و میرا شوی و توحید ترا از اوصاف تو بکلی بستاند
چنانکه هیچ انان اوصاف بتو عود نکند از بہر آنکه چنانکه توحید ترا از اوصاف توحید می کند اوصاف
تو نیز از توحید جدا می کند شبلی رحمۃ اللہ گفت کہ بندہ موحد بتوحید متحقق نشود تا بکلی از
سر خوشیش متوحش نگردد و سبب ظهور حق عز و علا بروی بعضی گفته اند کہ موحد آنست کہ
حق سبحانه و تعالی میان او و میان دو کون دنیا و آخرت حایل شود از بہر آنکہ حق عز و
علا حرم خود را نگاه دارد و نحن اولیاء و کہ فی الحیوۃ الدنیا و فی الآخرۃ یعنی شما را
با غیر و دنیا و آخرت رو کنیم علامت موحد آنست کہ بر سر او ذکر چیزی کما در نزد حقیقتی نباشد و فرمود
وعلایم از سر او مصروف باشند و عوضها ان عمل مطرود و مبعود و هیچ شاهد و ناظر اوران حق
باز ندارد و هیچ عوض او را در بند نکند و نہ ملاحظہ برد و نیکوئی یعنی موصوف بود حقیقت ما از اع
البصر و ما طغی و در حق او از حق محبوب و در حظ خود از حظ مملوب او را در هیچ نصیبی
نصیب نہ و در ان فردترین نصیب اسیر یعنی او بحق قائم بود و از دیدن پیام خود بحق
محبوب و از حظ خود مملوب و در بوده بود و هنوز نفس خود را قائم بنید بخطوط خویش و نصیب
او از حق وجود حق بود و او را در ان نصیب اسیر نہ او را راه پیش رفتن و نہ پس باز آمدن بود
نور عزت را بنور فراست توان دید نور فراست آن بود کہ رب العالمین گفت قولہ
تعالی ان فی ذلک آیات للمتوسسین و ذکر فی تفسیر البرودتی للمتفرسین و الفراستہ
بکسر الفاء نظر القلب بنور لقیح فیه فراست بر سہ وجہ است یکی فراست تجربی و این
ہمہ میز آن را بود و دیگر فراست استدلالی و ہمہ عاقلان را بود سیم فراستی است نظری
ولی بدان نوری کہ مومن و دول دارد چنانکہ مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود اتقوا فراستہ
لہ مطلب - مطلب نفیس فیه بیان اسباب الفراستہ و الکشف و العیان و شرایطہا ۱۲

المؤمن فانه ينظر بنور الله فراست تجر يبي يدريك است يا بشنيدن يا نحو و در يافتن و
 فراست استدلالی قیاس شرعی در دین و قیاسات عقلی در غیر دین و فراست نظری بر قیاسیت
 که در دل تابد از حجابها سوخته شود تا تختی لذا نچه در غیب است برو کشف شود و این خاصه
 انبیا است و صدیقان و اولیا و کان شاه الکرامی احاد الفراسته لا تخطی فراسته و یقول
 من غض بصره عن المحارم و امسک نفسه عن الشهوات و عمر باطنه بدوام المراقبته و ظاهره
 باتباع السنه و یعودا کل المحال لم تخطی فراسته و فرقی من العلماء النظار لیسکون طریق
 البحت العقلي والنظر الی ربان الا انهم اذا قطعوا منازل العلم ظنوا انهم وصلوا الی الکمال
 الکی فیما هم لصدوه و غرور هولاء بما حصلوا من العلوم النظریة عظیم فانهم یظنون ان
 تحصیل العلم باللذ سجانة مثلاً وصول الیه سجانة و هو عین السعادة المطلوبه و هذه حماقة
 عظیمة یصعب الاخلاص عنها الا لمن احد بصعبه عنایة ازلیة حتی لا یریده التجر فی العلم
 النظریة الاحدیانی الطلب و تطلعا الی ما وراء العلم و الفصل من الکشف الذاتی و
 طلب العارف لا یسکن بالعلم کما لا یسکن الجایع بالماء و العطشان بالخبز و العلم بذات
 المحبوب و صفاته مثلاً یس عین الوصول الیه و المعرفة یلزمها شوق عظیم الی الحق سجانة
 و طاب تام لا یتصور العبارة عنه و العلم لا یلزمه ذلك الشوق و لكن التجلی الالهی علی قدر
 بذ العلم و هو آیه لقاء اللذ سجانة فلا یسمع المؤمنون الا لقار اللذ سجانة الا بالوار هذا العلم
 و قال الجنید رحمته اللذ المشاهدات موارث المجاهدات و لا یستقیم النهايات الا بتصحیح البدایا
 و فالایسر الایترک العادات و هجران المبالوفات .

نظم

ای در طلب تو عالمی از شر و شور ۛ نزد یکا تو درویش و توانگر همه جور
 ای تو با همه در حدیث و گوش همه کر ۛ ای تو با همه در حضور و چشم همه کور
 مثل دل چون آینه است مثل لوح محفوظ چون آینه دیگر که صورت همه موجودات

له مطلب - بیان العکاس آنچه در لوح محفوظ است در دل سالک بطریق حکماء اولیاء اللذ که هم الفلا

در لیست چنانکه صورتهای از یک آینه در دیگر افتد چون در مقابل بیداری همچنین صورتهای از لوح محفوظ در دل پیدا آید چون صافی شود و از محسوسات فارغ شود و باوی مناسبت گیرد و تا به محسوسات مشغول بود بدان مناسبت نرسد و از عالم ملکوت محجوب بود و در خواب از محسوسات فارغ شود و لاجرم آنچه در گوهر روی است از مطالعه ملکوت پیدا آمدن گیرد و لیکن اگر چه حواس به سبب خواب فروایستند خیال بر جای خویش باشد بدان سبب بود که آنچه بیند در کسوت خیال بیند صریح و مکشوف نباشد و از غطاء و پوششی خالی نبود چون بمیرد و خیال ماند و نه حواس آنگاه کارهایی غطا و بی خیال بنید و بادی گویند فَكشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ و گویند رَبَّنَا ابْصِرْنَا وَ سَمِعْنَا فَأَرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّمَا مُوقِنُونَ و بحکس نباشد که ویرا فرست با و خاطر راست بر روی بر سبیل الهام در دل نیامده باشد که آن از راه حواس باشد بلکه در دل پیدا آید و نداند که از کجا آمد و بدین مقدار شناسد که علمها همه از راه محسوسات نیست و بدین بداند که دل از عالم محسوسات نیست بلکه از عالم ملکوت است و حواس وی را که از برای این عالم آفریده اند لاجرم محجوب وی بود از مطالعه عالم ملکوت تا ازین عالم فارغ نشود بدان عالم راه نیابد ^{بطل} قال محبت الاسلام گمان مبر که روزی دل بملکوت بخوابد و بی مرگ گشاده نگردد که این چنین نیست بلکه اگر در بیداری کسی خوشیتن را ریاضت کند و در از دست غضب و شهوت و احوال بد و ناپایست این جهان بیرون کند و جای خالی بنشیند و چشم فراز کند و حواس را معطل کند و دل را با عالم ملکوت مناسبت دهد بدانکه اللہ اللہ اللہ بروام گوید بدل نه بزبان تا چنان شود که از خوشیتن تمام بنجبر شود و از هیچ چیز خبری ندارد مگر از خدای سبحان چون چنین شود اگر چه بیدار باشد آن روزن گشاده شود و آنچه دیگران در

له مطلبه بیان آنکه ملکوت در بیداری گشاده شود و ارواح پیغمبران را علیهم السلام و فرشتگان را دیدن گیرد و از ایشان فایده ها و مدد ها یابد اگر چه آنچه به تہذیب خلاق و بمتالبت آن حضرت و به تصفیہ دل بکلی اللہ اللہ بروام مشغول گردد ۱۲

خواب بنیندوی به پیداری پتید و اوج و فرغمتگان در صورتها و نیکو و پرا پدید آیند و پیغمبران را
 علیهم السلام دیدن گیرد و از ایشان فایده گیرد و مددها یا بد و ملکوت آسمان و زمین بوی نمایند
 کسی را که این راه گشاده شد کارهای عظیم بیند که در حد و صف نیاید و رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمود طوبی لے الارض فرایت مشارقہا و مغاربہا و انک حتی سبحانہ و تعالیٰ گفت و کذابک
 نومی ابراہیم ملکوت السموات قال مرضی ہم درین حال بوده است بلکه ہمہ علوم
 انبیا علیہم السلام ازین راه بوده نہ از راه حواس و در بدایت تعلم مجاہدہ در کار است چنان کہ
 قوله تعالیٰ فاذا کوراسد سربک و تبتل الیہ تبیتیلای یعنی از ہمہ چیزها پاک گرد و گسسته
 گرد و سبکی خود بوی ده و بتدبیر باء دنیا مشغول گرد و کہ او سبحانہ و تعالیٰ خود کار تو راست کند
 رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا و چون ویرا بوی گرتی تو فارغ
 گرد و با خلق میامیز و در ایشان مأمیر قاصد علی ما یقولون و اھجھمھم حجرا
 جمیلا این ہمہ تعلیم مجاہدہ و ریاضت است تا دل صافی شود از عداوت خلق و از شہوت
 دنیا و از مشغله محسوسات در راه صوفیان اینست و این راه بنو تست گمان میر کہ این راه
 حال به پیغمبران مخصوص است کہ گوہر آدمیان در اصل فطرت شایسته اینست چنان کہ
 بیچ آہن نیست کہ در اصل فطرت شایسته آن نیست کہ از وی آئینہ سازند کہ صورت
 عالم حکایت کند مگر آنکہ زدگار و در جوہر او غوص کند و دیرا تباہ کند بہ چنین ہر دل کہ حرص دنیا
 و شہوات معاصی بروی غالب شود تا بدیہ رسد کہ این شایستگی در وی باطل شود۔ کل
 مولود یولد علی الفطرۃ فابواہ یہودانہ و نصرانہ و مجتسانہ عبارت ازین شایستگی است۔
 و از مجموع این شایستگیست حق تعالیٰ بدین عبارت خبر داده قوله الست بدیکم قالوا
 بلی چنانکہ اگر کسی گوید ہر عاقلی را کہ عدد دو از یکی بیشتر ہست یا فی گوید بلی این سخن راست
 بود اگر چہ این سخن را وی بگوش نشنیدہ باشد بزبان نلفتہ باشد و لیکن ہمہ درون وی بدین
 تصدیق آگندہ باشد و همچنانکہ این فطرۃ آدمیانست معرفت ربوبیت بر فطرۃ آدمیانست

۱۔ مطلب :- تعیین راه صوفیان

چنانکہ انان خبر داده قوله تعالی و لکن سألتمہم من خالق السموات والارض لیقولن
 اللہ ومن لم یعتقد ان اللہ تعالی عبادا ایشا ہدون فی حال البقظنہ مالا یکن لغیر ہم
 ان یراہ لانی حالۃ النوم لم یبتدالی حقیقۃ الایمان بالنبوۃ و روی ان عیسیٰ علیہ السلام
 قال لا تقولوا العلم فی السماء من یصعد یاتی دلا فی نجوم الارض من ینزل یاتی بہا علم محمول
 فی قلوبکم تاویلوا بین ید اللہ سبحانہ و تعالی با داب الروحانیین لغیر علیکم فیرکم و عظیمکم یعنی
 نگویید کہ علم در آسمانہا است کہ بالارو و بیار و آنرا و نہ در نہایتہ زمین است کہ فرود و
 و بیار و او را علم تا بقست در دلہای شما با ادب با شید و حضرت خداوندی با داب
 بندہ گان روحانی کہ در کمال روح خود می کوشند بر نمایند آداب شریعت تا ظاہر شود بر شما
 آن علم لدنی پس غلبہ کند بر شما فراگیر و شمارا و مغلوب صیای علوم گردید و بدان مامور گردید
 و قال نبینا علیہ السلام من عمل بہا علم و رقت اللہ علم مالم لعلم حسن بن علی رثہ را پرسیدند کہ
 عارف کی شاہد شود گفت کہ چون شاہد شود ظاہر گردد و خواہد فانی گردند و حواس نماند و اخلاص
 مضمحل شود یعنی شاہد حق ظاہر گردد و این الطاف و افعال حقست کہ در ازل با تو کرده
 است از لوازم نیکوئیها و کرامت ہا و معرفتہ و توحید و ایمان بدو کہ ترا بخشیدہ است
 رویت این نعمت ہا حق تعالی ترا در نعمت خود فانی گرداند از دیدن افعال و نیکوئیہا و
 طاعت ہا و خود تا بسیاری از افعال پر و طاعتہای خود را اندکی آنچه از ان حضرت بود
 مستغرق یابی و آنچه از ان او بود اندک نباشد و آنچه از تو بود بسیار نبود و ما فناء شواید
 آنست کہ رویت خلق از تو ساقط شود یعنی نہ ضرر از ایشان بینی و نہ نفع و نہ ذم و نہ
 درج اما معنی ذہاب حواس آنست کہ حواس در نور حق فانی گردند تا تو بنور حق بینی و
 بشنوی و بگویی چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم می فرماید حکایتہ عن ربہ بی لیسح و بی سیر
 بی نطق اما اضمحلال اخلاص آنست کہ خود را مخلص و پاک بینی و اگر چہ آن اخلاص
 در تو و افعال تو باشد و حال آن بود کہ بندہ ہرگز مخلص نبود بہر آنکہ اخلاص صفت بندہ

۱۲ - قول عیسیٰ علیہ السلام لا تقولوا العلم فی السماء من یصعد یاتی بہ

است و صفات بندہ، همچو ذاتش ہمہ معلول است و مادام تا اور انظر بر صفت خود می افتد که
 اخلاص است از اخلاص و در راست ذوالنون را رحمة اللہ پر سیدند از نہایت عارف
 گفت نہایت عارف آن بود که عارف چنان شود که در حالت وجود که در عدم بود پیش
 از وجود یعنی در ہمہ احوال مشاہد حق و افعال او باشد نہ شاید خود و افعال خود بعضی گفته اند
 کہ عارف ترین مخلوق آن بود کہ بحق عز و علا کہ تحیر روی سبحانہ قوی تر بود ذوالنون را
 پر سیدند کہ کدام در جہ است کہ عارف اول بدو رسد گفت تحیر بعد از ان افتقار بعد از ان
 اتصال بعد از ان تحیر تحیر اول در افعال حق باشد کہ با وی کرده است و نعمت ہا کہ بدو
 داده است شکر خود را برابر نعمت ہا او نداند و بداند کہ حق تعالی او را بر شکر آن نعمت ہا
 مطالبہ می کند و اگر شکر کند آن شکر نعمتی دیگر است کہ بروی شکر دیگر واجب می شود و
 افعال خود را حقیر تر و ضعیف تر از ان داند کہ با افعال حق تعالی مقابل شود و مع ہذا
 ادای او بر خود واجب داند و تخلف از ان روانہ دارد و حیرت دوم حیرت است در بیان
 توحید کہ نہم در عظمت قدر و ہدیت و اجلال حق عز و علا کم شود و عقل نقصان پذیرد گفته اند
 کہ در پیش توحید بیابان ہا است فکر ہا و روگم گردد ابوالاسود از بعضی بزرگان پرسید کہ
 کہ عارف را وقت باشد گفت نباشد پرسید کہ چرا نباشد گفت از برای آنکہ وقت فرجہ
 است کہ تنفیس کریت کند و معرفتہ امواج است عارف را بہ پوشاند و بر آورد و فرود برد
 و غرق کند وقت عارف سیاہ و مظلم باشد فارص گفت عارف آن بود کہ علم او حال او
 باشد و در حرکات مغلوب او بود جنید را پرسیدند از عارف گفت لون الماء لون اناء یعنی
 آب در نہر ظرف کہ باشد لون آن ظرف گیرد یعنی احوال او مختلف باشد از بہر آنکہ او در
 بہر حال کہ باشد باولی و اہم مصروف دارد یعنی بہر حالی کہ پیش آید او را اہم و ادنی اختیار
 کند از برای آن گفته اند کہ عارف فرزند وقت باشد ذوالنون را پرسیدند از عارف
 گفت اینجا بود برفت یعنی او را در دو وقت بیک حال نتوان دید از بہر آنکہ غیر او را از

لہ شہوی "صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق : نیست فردا گفتن از شرط طریق

حالی بجالی می گرداند سهیل گفت که اول مقام معرفت آنست که تیره را یقینی دهند در سر که اعضا
 و جوارح او بدان بیاراید توکل در جوارح او پدید کنند که بدان از دنیا بسلامت خلاصی بد
 و در دل او حیرتی پدید کنند که بدان در آخرت فوز و ظفر یا بد و زبررگی گفته است که عارف
 آنست که هر جهد و جد که تواند در گذاردن حق سجان و تعالی بجاء آورد و حقیقت آنچه
 از حق سجان و تعالی بدور رسیده است بشناسد و رجوع او از ماسوی با وحل و علا درست
 گردد قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ اَعْيُنُهُمْ فُفِيضُ مِنَ الدَّمِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ شَآئِدٌ
 کہ معنی ممتاع فوا من الحق بر و احسان و نیکو نسیها و خداوند جل و علا بود چون ایشان را
 بخرد خواند و از میان خلق برگزیدشان چنانکه ابی کعب گفت حسین قال رسول اللہ صلی
 اللہ علیہ وسلم ان اللہ تعالیٰ امرنی ان اقرء علیک ابی بن کعب گفت یا رسول اللہ
 اذکرت بہ تاک ذکر من رقت یعنی آنچه در حضرت حق عز و علا قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم بی پس ابی کعب بگریست در خود شیخ حال ندید کہ در مقابل آن یاد کردن در آید و نہ
 شکری کہ در برابر آن نعمت آید و نہ ذکری چنانچه را لایق آن حضرت بود چون از سہمہ ہانماند
 در عجز آمد و بگریست و قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لمارثہ اصبت فالزم اورا با معرفت
 نسبت فرمود و امر کرد اورا بر ملازمت او و بر شیخ عمل و طاعت غیر از ان اورا دلالت
 نفرمود و آننون را پرسیدند از عارف گفت او مردی بود کہ با خلق بود و از ایشان جدا
 بود یعنی بہ ظاہر با ایشان باشد و باطن از ایشان غایب بود و سهیل گفت اہل معرفت تجدای
 سجانہ اہل اصحاب اعراضد لعیفون کلما بسیا ہم ایشان را در ان مقام بداشت و بر ہر دو
 کون مشرف گردانید و معرفت ملک و ملکوت ایشان را کرامت فرمود طریقہ اہل باطن کم دیدن
 و کم زدن و نیستی و افتقار است و دید تصور اعمال و مشاہدہ نقصان احوال وجود بشریت
 بہ شیخ چیز چنان منفی نگردد کہ بدین تصور یکی از حکمت ہا کہ بنا بر ان یکی ذلت بر انبیا علیہم السلام
 ۱۲ مطلب - طریقہ اہل باطن دید تصور اعمال و نقصان احوالست کہ در وجود بشریت شیخ چیز
 چنان منفی نگردد کہ بدید تصور و نقصان ۱۲
 ۱۳ مطلب بیان حکمت ذلت رفتن بر انبیا علیہم السلام و اولیا قدس سرہم ۱۲

گذرانیده اند آن بوده و حقیقت استغفار نسبت که استغفار از وجود بشریت بود که اصل
گناهان است بعد از آن که وجود بشریت را بشناسد و الم و لقا و او را در خود یا بدو در ان
الم و در ماندگی از سر تضرع در حضرت صمدیت جل ذکره بنالد تا حقیقت استغفار بود در
گذرانیدن قصور برای اللہ سیم حکمت نفی وجود و بشریت ایشان است و اعتراض موسی بر
خضر علیهما السلام که به جهت غیرت شریعت بوده یکی از حکمتها نفی وجود موسی بوده سر شد
علی الحقیقت جل ذکره هر یکی از دوستان خود را به نسبت حال او تربیت می فرماید و چون
اولیاء امت را از نسبت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم بهره هست هر آینه از نسبت
پنجمیران دیگر نیز بهره بود و اولیاء امت را از علم لدنی به نسبت مشرب خضر است و
نسبت استمداد از روحانیت او اگر چه اولیا بواسطه صورت جسمانیت وقت باشد
که غافل باشند از استمداد اولیاء امت را اقتباس الوار حقیقت از مشکوٰۃ روحانیت بعضی
از انبیاء است علیهم السلام و استمداد باطنی از روح او منافی تبعیت حضرت رسالت صلی اللہ
علیہ وسلم نیست زیرا که همه انبیاء علیهم السلام که بوده اند مقربان الوار حقیقت از مشکوٰۃ نبوت
حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم ارواح همه در تحت احاطه روحانیت او داخلست و
علم لدنی علمی بود که اهل قرب را به تعلیم الهی و تفهیم ربانی بیواسطه معلوم و مفہوم گردد و آن
علم را معرفت ذات و صفات حضرت عزت تعلق باشد آن علم را حق سبحانه و تعالی از عالم
غیب در دل ایشان در اندازد و این علم شهادت و جود و ذوق بود نه بدالالت عقل و
نقل در وقتی بود که نور حقیقت ظهور کند و مباحث در دل گردد و بی حجاب صفات بشریت و لوح

۱۴ مطلب - للعارف الجانی -

از خدا خواهند سزوات خود در ذات او : این بود ساعت بساعت سر استغفارشان

۱۵ مطلب - اولیاء امت را نسبت استمداد در علم لدنی از روحانیت خضر است ۱۲

۱۶ مطلب - انبیاء و اولیاء علیهم السلام مقربان الوار حقیقت از مشکوٰۃ نبوت و روحانیت

حضرت رسالت پناهی اند علیہ افضل الصلوٰۃ و اکمل التحیات بالذات و بالواسطه - ۱۷ مطلب تعریف علم لدنی

دل از لقووس علم روحانی و عقلی و سمعی و حسی فکلی صافی شده باشد و بنده از وجود بشریت و رآمر
 و از لدن خویش بلدن حضرت حق رسیده و از ان حضرت در معرفت ذات و صفات او جل
 ذکره ادراک معانی و فهم کلمات توانسته. بدانکه طریقی پرورش مریدان از راه مجاهدت و
 ریاضت طریقی شهبان سهیلیان بود و بخدمت و رویشان و حرمت ایشان طریقی ابوصالح
 قصار که شیخ اهل ملائست بود و پرورش طالبان بمراقبه باطن طریقی جنید بان است و
 هو جنید بن محمد رحمه الله و جمله محققان مجاهده اثبات کرده اند و مرآة اسباب شاهد گفته اند
 و سهیل بن عبد الله مجاهده را علت مشاهده گفت و مرطلب را در کار حق تاثیری عظیم نهاده و
 زندگانی دنیا را در طلب فضل نهد بر حیوة عقیقی در حصول مراد دیگران گویند که وصول حق
 را سبب علت نباشد که هر کس که بحق رسد بفضل رسد فضل را با فعل چه کار بود پس مجاهده
 تهذیب نفس راست نه حقیقت قرب را و بزرگان گفته اند تا صدق مجاهده نباشد
 صفاء سر نباشد و تا صفای سر نباشد صحت اشارت نباشد هر که اندر ظلمت نگر و گاه
 خطا بیند و گاه صواب و هر که اندر ضیاء نگر و همه صفا بیند و صدق مجاهده نتوان الا بعلم و این
 دلیل فوقست بر آنکه صوتی حقیقت آن باشد که عالم ترین اهل عصر باشد و اعلم ان فوق
 علم التوحید علم الاتحاد و فوقها علم الوجدانیتة و فوق ذلک علم الاحدینة فهذه اسماء لها صفات
 و اوصاف لها التوار و التوار لها علوم و علوم لها مشاهدات بعضها فوق بعض و فوق کل ذی علم
 علیم و علم التوحید اول هذه العلوم و عموم هذه المشاهدات و ظهور هذه الانوار و اقربها الی الخلق
 جمهور این طایفه گفته اند که ایمان قولست الايمان اقرار باللسان و عمل و نیتة و نیت
 تصدیق است از امام جعفر رضی الله عنه روایت کرده اند و افاضه پران خویش رضی الله

له مطلب - تعدد طرق پرورش مریدان و طالبان بعضی مشایخ مجاهده و ریاضت فرمودند

بعض بخدمت و حرمت اهل دلان و بعضی بمراقبه باطن و هو طریقی الجنیدیه ۱۷

۱۸ مطلب - این تفسیری گوید اگر سالک بهمیه عمل کند و جمیع کلمات نتیجه زیاده خواهد بود و امتثال سخن

بزرگان دین و معتدایان یقین کرده باشد ۱۷

عنهم از رسول صلی اللہ علیہ وسلم الا ایمان اقرار باللسان و تصدیق بالقلب و عمل
 بالارکان و گفته اند اصل ایمان اقرار است بزبان یا تصدیق دل و فرع او ادای فرایض
 است و گفته اند ایمان در ظاهر است و باطن ایمان باطن شیئی واحد است و آن در
 دست و ایمان ظاهراً شیء مختلفه اند و اجماع کرده اند که وجوب ایمان در ظاهر بموجب
 ایمان است در باطن و ایمان من حیث الظاهر و وجوب است اقرار بزبان و عمل
 بارکان و همچنان که ایمان درست بباطن تعلق دارد همه دل بود که اگر بهمگی باطن نبود
 ایمان نبود و ایمان ظاهراً هم باید که بهمگی اجزا باشد یعنی اقرار بزبان و عمل بارکان و
 الا درست نباشد و بمذہب صاحب این قول عمل بارکان از ایمان بود زیرا که قسط
 جمیع ایمان از ظاهر عمل است بفرایض با اقرار زبان چنانکه تصدیق عام است جمیع باطن
 را و گفته اند که ایمان قابل زیاده و نقصان بود و جنید و سهل و غیر ایشان از متقدمان
 رحمهم الله گفته اند که تصدیق قابل زیاده بود اما قابل نقصان نباشد و نقصان ایمان خروج
 بود از ایمان برای آنکه ایمان تصدیق است باخبار حق جل و علا و مواعید او و نقصان در
 تصدیق باخبار و مواعید حق سبحانه و تعالی شک بود در ان و شک در ان کفر باشد - اما
 زیادتی ایمان از جهت قوت بود اما اقرار بزبان قابل زیاده و نقصان نبود و اما عمل
 بارکان قابل زیاده و نقصان باشد طایفه از ایشان گفته اند که مومن اسم خداوند سبحانه
 است قال اللہ سبحانه السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُؤْمِنِمْ و اد تعالی مومن را با ایمان امین گرداند
 از عذاب خود و مومن چون بزبان اقرار و بدل تصدیق کند و فرایض را بجا آورد از منتهیات
 دور شود از عذاب خدا امین گردد و هر کس که بیخ از بینهای تصدیق بدل و اقرار بزبان
 ندارد و ادای فرایض بجا نیارد و آتش مخلد بماند و هر کس که بدل تصدیق و بزبان اقرار
 دارد و عمل بفرایض تقصیر کند جایز بود که معذب بود و مخلد پس این کس که بدل تصدیق کرده
 و بزبان اقرار آورده اما در قیام بفرایض مقصر است امین است از خود اما از عذاب
 امین نیست پس ایمان ادناقص بود و نه کامل و آنکس که او شرط ایمان بجا آورد امین
 و ایمان او تمام و کامل بود پس ازینجا لازم آید که نقصان امن از نقصان ایمان بود و

تمامی امن از تمامی ایمان باشد و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایمان آنکس کہ در اداء واجبہ
تقصیر نماید بہ ضعف نسبت کرد و گفت و ذاک اضعف الایمان و آن کسی بود کہ منکر را بشنید
و بیاطن آنرا انکار کند اما بظاہر منع نتوان کرد پس رسول صلی اللہ علیہ وسلم خبر داد کہ ایمان
بیاطن دون ظاہر ایمان ضعیف است و ایمان ظاہر و باطن را وصف کرد بکمال قال رسول
صلی اللہ علیہ وسلم اکمل المؤمنین ایماناً احسنہم اخلاقاً و اخلاق در ظاہر باشد و در باطن
پس رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ ایمان کامل آن باشد کہ ظاہر و باطن مؤمن را
فراگیرد و ہر ایمان کہ ظاہر و باطن را فرو نگیرد و عمل مقارن آن نبود ضعیف بود و بعضی
گفتہ اند کہ زیادتی ایمان و نقصان او از چہتہ صفت بود نہ از چہتہ عین زیادتی ایمان
از حسن ایمان و قوت یقین بود و نقصان او همچنین از نقصان عین قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم اکمل من الرجال کثیر و لم یکتمل من النساء الا اربع و لم یکن نقصان
سایر النساء من چہتہ اعیانہن و لکن من چہتہ صفتہن ایضاً بنقصان العقل والدین نقصان
ہمہ زنان نہ از چہتہ عین بود لکن از صفت بود و نیز رسول صلی اللہ علیہ وسلم ایشان را وصف
کرد بنقصان عقل و دین و گفت کہ نقصان دین ایشان آنست کہ در ایام حیض ترک نماز
و روزہ می کنند و نہ آنکس کہ عمل ارکان انایمان نگیرد ایمان و اسلام یکی بود و از بعضی
پرسیدند از ایمان گفت کہ از حق تعالی نہ زاید شود و نہ ناقص و از انبیاء ناید گردد و
اما ناقص نشود و از غیر ایشان ہم زاید گردد ہم ناقص بمعنی قول او کہ ایمان از حق قابل
زیادہ و نقصان نبود آنست کہ ایمان صفت حق است سبحانہ و ادسبحانہ بدو

موصوف قال اللہ تعالی السلام المؤمن المہیمین و صفات حق تعالی را بر زیادہ
و نقصان وصف نتوان کرد و شاید کہ مرادش از ایمان آن بود کہ در ازل مریندہ را
تقدیر کردہ است و آن قسمت ازلی در وقت ظہور نہ زیادہ گردد و نہ نقصان پذیرد و

اہ مطلب :- قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من رأى منکم منکراً فلیمنع بیدہ وان لم یستطع

فبقلبہ و ذاک اضعف الایمان اربعین لامام نوادی ۲۲

اما زیادتى ایمان انبیا علیهم السلام برای آنکه ایمان انبیا در مقام مزیدند از حق تعالی از
جهت قوت یقین و مشاهدات احوال غیب قال اللہ تعالیٰ کذلک نرى ابراهیم ملکوت السموات
والارض و لیکون من الموقنین و اما ایمان بسایر مؤمنان زیاده شود به سبب قوت و یقین
در باطن و به سبب تقصیر در فرایض و نوافل و ارتکاب مناهى در فروع ایمان نقصان
پدید آید و چون انبیا علیهم السلام معصوم اند از ارتکاب مناهى و محفوظند در اداء
فرایض از تقصیر پس هیچ صفت از صفات ایشان به نقصان وصف نتوان کرد و بعضی از
شایخ گفته اند ارکان ایمان چهار است توحید سجد و ذکر بی قطع و حال بی نعت و وجد بی
وقت معنی حال بی نعت آنست که هیچ مقامی بلند تر از حال و مقام خود را وصف نکند الا
وقتی که او بدان موصوف شود و حال او گردد و معنی وجد بی وقت آنست که دایم مشاهد حضرت
خداوند سبحانه باشد و وقتی دون وقتی و بعضی گفته اند که هر کس ایمان او درست بود در کون
نظر نکند زیرا که در کون نظر و ماسوی حق از حساست بهمت بود و حساست بهمت از
قلت بهمت معرفت بود و بعضی گفته اند که صدق ایمان تعظیم خداوند سبحانه و تعالی شانه
باشد و ثمره آن حیا از سبحانه یعنی در ظاهر و باطن مومن هیچ چیز بزرگ تر از حق تبارک
و تعالی نبود و از هیچ جز او شرم ندارد و بعضی گفته اند که مومن او بود که صدر او
مشروح بود بنور اسلام و قلب او منیر بود با خداوند خویش و قواد او شاهد بود در
خویش را سلیم اللب بود بر ب خود مستعوذ بود در قرب او محترق بود از بیم بعد او فریاد
کنان و تالان بود و بعضی گفته اند که ایمان بخداوند سبحانه بمشاهده الوهیت حاصل
شود و ابوالقاسم جنید رحمه اللہ گفت ایمان آنست که باطن بنده از هر چیز که او را
از حق باز دارد دور گرداند گر نیزان شود و بهر چیز که او را بحق رساند و به حضرت او
متصل گرداند مایل بود و منقاد او گردد و هر کس که در خود این معنی یابد بداند که او
مومن است و باید که ترک مخالفت و قطع موانع عصمت و غایت و توفیق او یعنی نه
عمل و فعل خود در اثبات موافقات و آنچه ترا بدان امر کرده است منت او یعنی نه
عمل و قدرت خود چون بهر چه ترا بدان امر کرده اند قیام نمائی و آنرا بجای آری و از

هر چه ترانهی کرده اند آنان دور شوی واجتناب نمائی و مجموع باخشی الی اللہ سبحانه و هر گاه
 قطع نظر کنی از ایقان موافقات و ترک مخالفات مجموع باشی باللہ سبحانه و همچنین فرمود که حق
 واحد است و مومن متوحد و این وقتی دست دهد که هیچ ذره از ذرات وجود مومن بمادون
 حق مایل نباشد و همچنین فرمود که با چیزی که غیر حق باشد در سازد و بدان باز ماند هواها و را
 پراکنده و متفرق گردانند و هر کس که هوا او را از حق باز دارد و از پی شهوات و شتهیات
 نفس برود از حق محروم ماند و دولت قرب و سعادت وصول بدون حضرت از فوت شود
 و برای آن حق سبحانه و تعالی بندگان را امر کرده تکرار عقود و عهد در هر خاطری و نظری و
 فرمود قوله عز طوله یا ایها الذین آمنوا آمنوا قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الشکر اخصی فی
 امتی من و بیب التمل علی الصفاء فی اللیلة الظلماء قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لعن عبد
 الدنیار لعن عبد الدریم لعن عبد بطنه لعن عبد فرجه لعن عبد الخمیصه لعنی مشانخ را سوال
 کردند از ایمان گفت ایمان آنست که دعوت خداوند را سبحانه بهنگی وجود خود اجابت کنی -
 چنانکه هیچ عضوی و ذره از آن مستخلف نباشد و باید که هر خاطر که ستر ترا یک طرفه العین از حق
 باز دارد از تو محذوف و منقطع باشد تا شاید باشی مر هر چیز را که از آن حق ست و غایب
 باشی از هر چیزی که نه از آن حق ست و نوبتی دیگر هم از وی سوال کردند از ایمان گفت که
 الایمان لا یجوز اتیان ضده و لا ترک تکلیفه زیرا که ضد ایمان نفاق بود و ترک تکلیف
 معصیت قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا یعنی ای اهل صفوت و معرفت دای اهل قربت و
 مشاهد صفوۃ نتیجه ایمان است و معرفت نتیجه صفوۃ و قربت نتیجه معرفت و مشاهد نتیجه
 قربت و بعضی گفته اند که ایمان و اسلام یکجا است و بعضی فرق کرده اند میان ایشان و
 گفته اند که ایمان خاص است و اسلام عام بعضی گفته اند که ایمان تحقیق است و اعتقاد
 و اسلام خضوع است و انقیاد و بعضی گفته اند که اسلام تحقیق ایمان است و ایمان تصدیق
 اسلام و بعضی گفته اند که توحید سر است و آن آنست که بنده حق تعالی را تشریه کند از
 ادراک خلق و معرفت بر است یعنی نیکی و آن آنست که حق تعالی مومن را عارف صفات
 خود گرداند و ایمان عقد قلب است بنگاه داشتن سر و معرفت دبر و اسلام آنست که

بنده دایم مشاهده می بود در هر چیز که فردا بدان چیز مطالبه خواهد بود و اجماع کرده اند که جمیع آنچه حق سبحانه و تعالی بر بندگان فرض گردانیده است و رسول صلی الله علیه و سلم واجب گردانیده است فرض و اجبست و حتی لازم بر هر عاقل بالغ و بی هیچ وجه از وجوه هیچ کس را از آدمی از صدیق و ولی و عارف و غیر هم تخلف از آن یا تفریط در آن جایز نیست و اگر چه باقصی مراتب و اعلی درجات و اشرف مقامات و ارفع منازل رسیده بود بنده را هیچ مقامی نیست که آداب شریعت از وسائط شود و یا مخطوری بود و مباح گردد و یا حلالی حرام یا فرضی آنان ساقط شود بی عذری و علتی و عذر و علت آن بود که مسلمانان بر آن اجماع کرده باشند و حکمی از احکام شریعت در آورده بود و هر کس را هر صافی تر و مرتبه عالی تر و مقام شریفی تر و اجتهاد او زیاد تر و عمل او خالص تر و ترقی او بیشتر و اجماع کرده اند که افعال بند سبب سعادت و شقاوت او گردد و سعادت و شقاوت در ازل بمشیت حق سبحانه داده اند و برایشان نوشته چنانکه در حدیث آمده است قال عبد الله بن عمر رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله تعالی علیه و سلم هذا کتاب من رب العالمین فیه اسماء آباءکم و قبائلکم ثم اجعل علی آخرکم فلا یزادینکم و لا ینقص منکم ابداً و كذلك قال فی اهل النار و قال السعید من سجد فی بطن امه و لا شقی من شقی فی بطن امه و اجماع کرده اند بر آنکه افعال عباد موجب ثواب و عقاب بنده نشود از روی استحقاق بل از روی عدل و فضل او سبحانه و تعالی و از جهت آنکه بر نفس خود ثواب و عقاب بر اعمال واجب گردانیده است و اجماع کرده اند که نعیم بهشت کسی را باشد که در ازل از حضرت حق سبحانه و تعالی حسنی و نیکویی برای او تلقیه کرده باشد بی علتی و عذاب و دوزخ کسی را بود که در ازل از حق سبحانه و تعالی نصیب او

الحاصل مطلب: - بنده هر چند که بکمال ولایت رسیده و قرب و منزلت یافته باشد از وادی از آداب شریعتی ساقط نمی شود و یا مخطوری بر و مباح و یا حرامی بر و حلال و یا فرض از وی ساقط نمی گردد و هر که گریزند و الحاد است و هر چند که مقام بنده عالی تر و شریف تر گردد امثال و انقیاد او بیشتر و اجتهاد وی زیاد تر و عمل او خالص تر و توفیق وی قائل تر گردد -

شقاوت آید باشد بی علی چنانکه فرمود - هُوَ لَا عِزَّ فِي الْجَنَّةِ وَلَا اِيَّالِي وَهُوَ لَا عِزَّ فِي النَّارِ وَلَا اِيَّالِي وَقَالَ اللَّهُ سَجَانَهُ وَتَعَالَى وَكَقَدْرُ ذُرِّ اَنَا لِحَبْثِهِمْ كَثِيرًا مِّنَ الْجَنَّةِ وَالْاِنْسِ . وَقَالَ لَاتُ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِّمَّنَّا الْحُسْنَىٰ اُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ وَكَفَّتَهُ اِنَّكَ اَفْعَالُ عِبَادِ عِلْمًا وَاِمَارَتِ اسْتِ بَرَّ اِنِجِهْ دِرَازِل رِفْتِهْ اسْتِ از حَقِّ تَعَالَىٰ بَرَّ اِي اِي شَان كَمَا قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اَعْمَلُوا فِكْلَ بِيَسْرٍ لِّمَا خَلَقَ لَهٗ وَجَنِيْدٌ كَفَّتَهُ اسْتِ طَاعَتِ دَرِيْنِ جِهَانِ بِي شَارَتِ اسْتِ بِنْدِهْ رَا بَرَّ اِنِجِهْ اَوْرَا از حَقِّ تَعَالَىٰ دِرَازِل رِفْتِهْ اسْتِ از سَعَادَتِ دِيْگِرِي كَفَّتَهُ اسْتِ كِهْ عِبَادَاتِ حُكْمِي وَزِيُوْر طَا بَر بِنْدِهْ اسْتِ دِحَقِّ تَعَطِيْلِ جُو اِرْحِ از حُكْمِي رُو اِنْدَار دِ مُحَمَّدِيْنِ عَلِي كِتَانِ كَفَّتَهُ اسْتِ كِهْ اَعْمَالِ وِعِبَادَاتِ كَسُوْةٓ وِلْبَاسِ عِبُوْدِيْتِ اسْتِ لِيْسِ بِهَر كَسِ كِهْ حَقِّ سَجَانِ وِتَعَالَىٰ اَوْرَا دِر وَقْتِ قِسْمَتِ دُوْر كِر دَايِنِ كَسُوْةٓ رَا از سِر اُو بَكْشِيْد وَاَنْكَسِ رَا كِهْ نَزْدِيْكَ اَوْرَا دِر تَرَسَانِ بُو دِر اِنِ اَعْمَالِ دَايِنِ كَسُوْةٓ رَا دِر بِر كَشِيْد وِمَعَ ذَلِكِ اِتْفَاقِ كِر دِهْ اِنْدِهْ - بَر اِنْكَ حَقِّ تَعَالَىٰ بَر اَعْمَالِ ثَوَابِ دِهْدِ وِعَقَابِ كِنْدِ بَر اِي اَنْكَ بِر عَمَلِ صَارِحِ دَعْدِهْ دَا دِهْ اسْتِ وِبِر عَمَلِ غَيْرِ صَارِحِ دَعْمِيْد كِر دِهْ اسْتِ وِسِر اِنِجِهْ فَر مُوْدِهْ اسْتِ بَجَا اَرُوْزِيْرَا كِهْ اُو صَادِقِ وِخَبْرَا وِصَدَقِ وِكَفَّتَهُ اِنْدِهْ كِهْ بَر بِنْدِهْ بِنْدِلِ مَجْهُوْدِ اسْتِ بَر اِنِجِهْ اَدْرَا تَكْلِيْفِ كِر دِهْ اِنْدِ وِقِيَامِ نَمُوْدِنِ بَر اِنِجِهْ اَوْرَا اَمْر كِر دِهْ اِنْدِ تَا بَعْدِ از تَكْلِيْفِ وِبَعْدِ از قِيَامِ بَدَانِ وِقَانِ مُوْدِنِ بَر اِنِ مَشَاهِدَاتِ پَدِيْدِ اَيِدِ وِفَتْوَحَاتِ رُوِي نَمَايِدِ چِنَا كِهْ دِر حَدِيْثِ اَمْدِهْ اسْتِ مِّنْ عَمَلِ بَا عِلْمِ اَوْرَشَهْ اَللّٰهُ عِلْمٌ بِالْمَعْلُوْمِ وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالَىٰ وَالَّذِيْنَ جَاهِدُوْا فَاِنَّا لَنَهْدِيْهُمُ سَبِيْلَنَا وَقَالَ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اتَّقُوا اللّٰهَ فَاَبْتَغُوْا اِلَيْهِ الْوَسِيْلَةَ وَجَاهِدُوْا فِيْ سَبِيْلِهِ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُوْنَ وِيْ كِي كَفَّتَهُ اسْتِ كِهْ رُوْحِ مَعْرِفَتِ بَرُوْلِ تُوْنِز سَدَا دَا مِ تَا اَوْرَا لِيْعْنِي مَعْرِفَتِ رَا بَر تُو حَقِّي بَاشِدِ وِتُو اَنْزَا اَدَا نَكِر دِهْ بَاشِي جَنِيْدِ كَفْتِ حِمْمَةِ اللّٰهِ كِهْ حَقِّ تَعَالَىٰ بِهَانِ مَعَامَلِهْ كِهْ دِر اَوْلِ بَا بِنْدِهْ گَانِ كِر دِهْ اسْتِ دِر اَخْر مَعَامَلِهْ كِنْدِ بِكِر مِ خُوْدِ اِي شَانِ رَا بِيَا فَرِيْدِ وِبِر حِمْمَتِ خُوْدِ اِي شَانِ رَا اَمْر كِر دِهْ وِبِفَضْلِ خُوْدِ اِي شَانِ رَا وِعْدِهْ دَا دِ وِبِكِر مِ خُوْدِ زِيَا دِهْ گِرُوَانِدِ بِهَر كَسِ كِهْ بِرُوْ اِحْسَانِ قَدِيْمِ وِفَضْلِ اُو مَشَاهِدِهْ كِر دَا اَدَا اُو اَمْر اُو بِرُو سَهْلِ گِشْتِ وِبِهَر كَسِ كِهْ مَلَا زِمْمَتِ اَمْر اُو كِر دِهْ اُو رَا بِيَا فْتِ وِبِهَر كَسِ كِهْ وِعْدِهْ اُو رَا سَجَانِهْ بِيَا فْتِ وِبَدَانِ وِدَوْلَتِ رَسِيْدِ لَا بَر بَاشِدِ

که بران دعه زیاده کند سهیل گفت هر کس که یک طرفته العین از حق چشم بخواباند همه عمر راه نیابد و سرگردان بماند

من فاته ان یراک یوماً ۛ فکل اوقاتہ فوات

ابوالحسن بن محمد بن احمد فارسی گفت که تصوف ده رکن دارد تجرید توحید فهم سماع حسن عشره ایشار ایشار ترک اختیار سرعت وجد کشف از خواطر کثرت اسفار ترک اکتساب تحریم ادخار معنی تجرید توحید آنست که خواطر از تشبیه و تعطیل پاک و صافی بود و فهم سماع یعنی بحال شنودنه بعلم تنها و ایشار ایشار یعنی غیری را امر نفس خود در ایشار ایشار کند تا فضل ایشار دیگر بر او برود نه او را سرعت وجد یعنی سر او خالی و فارغ نبود از آنچه وجد او را در حرکت آرد و در او شرکت کند و نیز بر او ممتلی نبود از آنچه او را از سماع زواجر حق منع کند کشف از خواطر یعنی دایما بحث کند از خاطری که بر خاطر او در باطن او در آید و متابعت اومی کند تا بداند که حق است یا باطل اگر حق بود آنرا در عمل آرد و اگر باطل بود بگذارد و کثرت اسفار یعنی در آفاق و اقطار عالم به نظر عبرت نظر کند و عجایب صنع حق را مشاهده کند قوله تعالی سِیُّوْا فِی الْاَرْضِ لَعَلَّی تَعْرِفُوْا لَعَلَّی تَعْرِفُوْا یعنی بنور معرفت نه بظلمت نگردد و برای قطع اسباب و مالوفات در ریاضت نفس ترک اکتساب یعنی برای مطالبه کردن نفس بتوکل و تحریم از خار من حیث الحال من حیث العلم كما قال النبی علیه السلام فی الذی مات من اهل الصفة و ترک دینا را فقال کتبه بعضی از مشایخ گفته اند که خاطر بر چهار وجه بود یا از رحمن بود یا از ملک بود یا از نفس یا از شیطان خاطر رحمانی تشبیه بود مطالب را و آن بی سببی در دل در آید و جاذب دل گردد بحق و خاطر ملکی بر طاعت و عبادت مقوی و مهیج و محرک باشد مرید را و جاذب دل بود بعالم علوی و امور اخروی و بعضی خاطر روحانی نیز اثبات کرده اند و گفته اند علامت آن طمانیت است بی اعتراض درونی و فرق میان خاطر ملک و روح دقیق باشد اما هر دو محمود خوانند و خواطر نفسانی داعی بود بیهوات و بران مطالبت کند و جاذب دل گردد به تنعم و آرایش دنیا و خاطر شیطانی مزین و آرا بیده معصیت باشد و جاذب دل بجد و حسد و غیر آن از دمو مات و محرک دل گردد بعالم سفلی بزیج روندگان لازم است شناخت

این خواطر چه شناخت آن موجب سعادت بود و تا شناخت آن موجب هلاکت چه قبول عبادت را اخلاص شرطست و اخلاص بی شناخت این خواطر مسلم نمی شود چون داعیه بر باطن مستولی شود اگر آن داعی حقانی یا روحانی بود بدان عمل باید کرد چون در آن اخلاص بود و اگر نفسانی یا شیطانی بود آن عمل باطل باشد از دور باید بودن و بعضی گفته اند - آنچه در دل فرو آید از خواطر محمودی اقران عملی از بنده آن را وارد گویند آن رزق بیل خواطر نباشد از واردات بود و واروگاه از حق باشد گاه از علم پس واردات اعم بود از خواطر برای آنکه خواطر مختص است نبوی از خطاب یا بدایچه متضمن معنی خطاب بود و واردات را اختصاص بدان نیست و علامت خواطر الحق ان ^{لطمین} القلب و النفس و الجوارح عنده و لا یعرض علیه احد کاینما من کان بل یتسلم و یسترسل و ینطلق من ترودا لشک و الریب در طریق نفی و سادس اگر خاطری تشویش دهد با حضار و خیال حضرت مرشد امید است که مندرج شود و آلا باید که سه نوبت نفس را بقوت بزند چنانکه از دماغ چیزی بیرون کما جاء فی الحدیث و آلا در زبان موافق گرداند و بزرگوار یافعال بدل مشغول شود در دفع و سادس این ذکر را اثری تمام است و باید بدانی که آنچه در خاطر باطن بگذرد چهار درجه دارد و از آن بی اختیار بود و در آن مواخذه نبود و با او اختیار بود و بدان مواخذه شود آن دوی اول را حدیث نفس و میل طبع گویند و آن بدست وی نباشد و آن دو که در اختیار بود آنست که دل حکم کند که آن کردنی است یا دل قصد کند بکردن آن کار بدین هر دو ماخوذ بود اگر چه نکلند معنی آنکه بدو ماخوذ بود آنست که دل وی صفتی گرفت که از حضرت الهیت دور افتاد و این شقاوت و نیست چه سعادت دل در آنست که روی خود را از دنیا و غیر خدای بخدای سبحانه آرد و روی دل تمام خواست وی گردد و علاقه وی آنست که رو بهر چه آرد وی بآن چیز نزدیک و محکم شود و اگر خواست و محکم قصد بکند دنیا و آنچه تعلق لوی داشته باشد علاقه وی بدین محکم تر شود و از آنجمله

بالیست اوست و در ترشود هر خاطر می که از اندیشه غیر بر دل موجد کند و حجابی باشد و آفتی و
 بآن مقدار که آن خاطر بر سر موجد کند وی از حقیقت توحید محجوب باشد حقیقت توحید
 آن بود که بنده که چون سبکی باشد اندر جریان تصرف حق سبحانه خالی از اختیار و ارادات خود -
 و عن عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ لایزالون بحیر ما اذا جارک فی صدر احدکم شیء و وجد من
 یجزه و یسفیه منه و ایم اللہ او شک ان لایجدوا ذلک هر آفتی که بنده را بظاہر پدید آید
 آغاز آن از باطن افتد و چون بنده بشناسد و بحق تعالی پناه بزد و از دل دور نکند بظاہر اثر
 کند بتدبیر او و اجبست حواس نگاه داشتن تا نا دیدنی نبیند و ناگفتنی نشنود و نگوید و بر
 منتهی لازم است که خاطر نگاه دارد دل از هوا جس بشریت و وساوس شیطنت نگاه دارد
 تا همچنانکه بر ظاہر چیزی نگردد و الا عمل شرعی بر دل چیزی نگردد و الا در غلبی و خاطر حق
 و حقیقتہ العشرک و الکفر الاحتجاب عن الحق سجده فی ائی مرتبته کان بای شیء کان و
 حقیقتہ الاحتجاب انطباع الصور الکوئیة فی القلب المانعة لقبول تجلی الحقایق - چون
 سالک صاحب دل شود و بواسطه فناء کثرة صفات نفس و انحرافات او بوحده و عدالت
 دل تحقق یابد و غلب حین حکم وحدة القلب و عدالت علی احکام کثرة النفس و یقهرها
 و یصیر ظهور آثار وحدة القلب قایما مقام ظهور آثار کثرة النفس حتم
 مع ذلک حکم نشأت گاهی در وی احکام کثرة نفس غلبه می باشد فی رجح احوال الی
 ظهور آثار نفس فیه حکم النشأة البشریة و گاهی باز حکم مجموعی وحدت قلب بر وی غالب
 می شود و غلب علیہ حکم تجلی الحاصل فی قلبه و یظهر فیه ذلک التجلی با حکامه و وقتاً لا یغلب
 علیہ احکام النفس فالاحکام التجلی و یکون مع وحدة قلبه پس هر گاه که این سالک در هر
 امری از امور الهی یا کونی به حضرت ربوبیت جل ذکره توجه نماید تا حقیقت آن امر

۱۱ مطلب - حقیقت توحید آنکه بنده جز مظهری و تجلی بیش نباشد بتصرفات حق سبحانه

و تعالی از اختیار و ارادت خود -

۱۲ مطلب - حکیم غزنوی خواجه سنائی قدس اللہ روحه فرماید هر چه از راه باز آفتی چه کفران حرف

چه ایمان هر چه از دوست دامانی چه زمت این نقش چه زیبا ۱۲

بروی آشکار شود پس در حال آن توجیه خاص اگر تجلی روی منصب حکم جلیه وان امر و افنی
 ذلک التجلی المتضمن حلیه الامر حاله ظهور و صفی من آثار النفس و حکم من احکامها وان
 تجلی چون برسد آن اثر نفس را بقهر ستهلک گرداند پس حقیقت آن امر را بر دل آشکارا
 کند و لیظهر ذلک الامر للقلب بقوه توجیهیه فی ضمن تجلی ربانی پس این را نوعی از تدلی خوانند
 و اگر در حالت ظهور آن تجلی ربانی منصباً بحلیه ذلک الامر غالب بر سر سالک و حده حقیقی
 باشد و حده حقیقی سر و وجودی و تجلیات او سالک را بکلی فرو گیرد آنرا نوعی از تدلی خوانند
 ان اختاه ذلک التجلی فی وقت خلوق قلبه عن کل وصف الهی او کونی و فی وقت لا یغلب
 احکام النفس و لا احکام التجلی و یکون السالک مع حده قلبه و سالک را آن ظهور و تجلی
 خاص حکم وحدت و عدالت دل او باشد آنرا نوعی از منازل خوانند و سالک حقیقت آن
 امر را بطریق منازل به تحقیق و یقین معلوم کند نه به استدلال و سالک مادام اثر من
 بقایا احکام کثره نفسه باقیانیه فلا بد ان یکون مبتلی بالشک الخفی بحیرت یثبت وجوداً آخر
 فی مقابله وجود المبوب یضاف الیه الآثار فلیتقت قلباً الیه والی آثاره والی ذلک الالتقا
 اشاره بقوله سبحانه افرآیت من اتخذ الیه هواه و اضلنا الله علی علم ای علی علم
 بان له الیه مستحقاً لا لوهیته سوی من اتخذ الساعه الیه و مادام فی السالک ادنی تطلع
 الی الغیر فبقدر ذلک التطلع الیسیر ینقطع عن تطلعه الی محبوبه و ینقطع عن وصله و قریه
 فان عرف بالیقین ان الذین اتخذوا الیه هواناً و باک و حرج من ضلال الالتفات
 الیه الی ہدی الاعراض عنه و الاقبال بکلیتہ علی من علمه الیه حقیقیاً و مجبوراً اصلیاً قاراً
 عرف ہذا و افنی ذلک القدر البشیر من بقایا کثره نفسه الخفیۃ بحیث ینظر و حده قلبه
 و تجلی فیہ حضرة مجبورہ فیح و حده توجیداً علی بصیرة و تنفی عنہ اثباتات الغیر و لکن مع ذلک
 اذا رجع بحکم ضرورة النشأة الی نفسه و حسد و عقلة فزال عنه ظهور الوحده فظهر فی نظره شہود
 الکثره فیظہر لہ شہود الغیر بحیث یزعم و یدعی ان ہذا الغیر ثابت فلم یثبت السالک فی
 مقام التوجید لم یح عنہ اثباتات الغیر و دعواه ایاہ کہذا الانسان و الامر العظیم الذی ہو
 حقیقتہ التوجید و شہودہ من ذات السالک لا ینقصہ الا شہود الغیر و الخیریتہ و المغایرة

بین المطلق والمقید المضاف الی نفس السالك وحسه وعقله المتسم کل لیسمة الخلقیة فلان
 کلاً منهم لم یدرک الاشیاء وعینہ ایضاً الامتیزا بالوجود مستقلاً بالذات وکلاً منهم اضاف
 الی کل وجوداً مغایراً للوجود الآخر ونسب الیه صفاة واحوالاً مغایرة للصفاة والاحوال
 المنسوبة الی الآخر وادعی ان لكل وجوداً مستقلاً غیر وجود غیره غیر محتاج ولا متعلق بوجود سواہ
 فلزم من ہذا عین الشکر ونقص فی شہود عین التوحید فحالہ الکشف ظہر لہ عین التوحید و
 حالہ الاحتجاب عرض لہ ہذا الشکر بحکم شہود النفس والحق والعقل فلوانحی عن السالك دعوی
 ان للغير والغیریة تحققاً وثبوتاً بحکم سرایة اثر الجمعیة من مقام الحقیقة وحضرة جمع الجمع
 فی باطنہ وظاہرہ ونفسہ وحسہ وعقلہ لظہر لہ امر التوحید وحقیقہ فی کل حال اعنی فی حالہ
 الکشف والاحتجاب والثبت لہ تمکن من شہود حقیقہ التوحید علی کل حال ووصول الی
 مرتبہ الرائین الکاملین العارفين الموحدين بالحقیقة ولا یقدر السالك علی ذلک الا
 باللذ سبجانہ فهو سبجانہ مثبتتہ بذلک المحوالذی ہو من فعلہ عز وجل الذی جاءت بہ رسالہ
 صلی اللہ فافہم واتم حجتہ اللہ تعالی لا حجتک ما دام العبد یضیف الی نفسہ صفتہ او فعلاً
 فهو عاکف علی الشکر الخفی ونظر الشکر یفرق بینہ وبين محبوبہ وشہود الحقیقہ مشروط بوحدة
 الحقیقہ وانحلاہا عن کثر الصفاة وقعدا لجهات لیحصل بینہا وبين الواحد النازل بہا
 ویصل السالك بذوق الکشف والوجدان الی مقام المنازلتہ وهو مقام القرب ارتفاع
 الاثنیة چون بندہ بحق سجانہ وتعالی نزدیک گردد وحق عز و علا از مقام قربت بندہ نزدیک
 شود وگویا در یک منزل جمع شدہ اند این را مقام منازلہ گویند و فی فتدلی عبارت
 از است منکر مشو و عجب مدارا اگر بندہ بہ سبب مجاہدہ و ریاضت و دوام صفاء ظاہر و
 باطن و تجلی ظاہر و باطن بجلیہ عبودیت و طاعت و تجرد از شواغل جسمانی و علائق این جہانی
 و آن جہانی و قطع تعلقات روحانی صفاة بشریت ظلمانی از وی تبدیل شود بہ صفاة نورانی
 ربانی و حق سجانہ و تعالی در بندہ متصرف گردد و گفت دشنود و دیگر صفاة وی ہمہ بحق
 باشد چنانکہ در حدیث صحیح وارد است فی یَنطِقُ وَبِی لَیَسْمَعُ وَبِی یَبْصُرُ الخ تا زبان و
 دل و جان در توحید بگردد و یکسان نشود و توحید از موجد درست نیاید جنید گفت رحمتہ اللہ

کہ تصوف محافظت اوقات است و آن چنان شود کہ بندہ نظر جزیر مقام خویش ندارد
 و از حد خود تجاوز نکند و بغير خداوند تعالیٰ باز نماند و بغير وقت و حال خود تعلق نسازد
 ابن عطار رحمۃ اللہ گفت تصوف آنست کہ حال خود را بحق تعالیٰ فرو گذارد تا متصرف
 در دو حال جزا و تعالیٰ نبود ابو یعقوب موسیٰ رحمۃ اللہ گفت کہ صوفی آن است کہ سلب
 او را مزج نکر داند و طلب او را در تعب نیندازد و جنید را پرسیدند کہ تصوف
 چیست گفت تصوف پیوستن سراسر است بحق سبحانہ و تعالیٰ و این معنی جز بقناء نفس از
 اسباب و سالیط و قوت روح و قیام بحق دست ندهد از شبلی پرسیدند کہ صوفی را چرا صوفی
 خوانند گفت از بہر آنکہ تعبیرہ از اسم و وصف بانفوس ایشان باقی بود و اگر اثر رسم و وصف
 در نفوس ایشان باقی نبودی نہ اسم بدیشان تعلق گرفتہ و نہ وصف لکن حق تعالیٰ
 ایشان را در رسوم فرود آورد و اما حقیقت را من حیث الحقیقتہ نہ رسم بود نہ وصف
 فارسی گفت کہ چون در خواطر ہوا جس برود داعی کلمات نفوس غلبہ کنند نشرد
 بسط بدین مقام اولیٰ تر بود از ضد آن پس اینجا طالبان بر کلّ لسانی راجح گرد و اما مقام
 وصلت مواد اطرا را پنهان کند و اصل را از خود بستاند و از املا و ادراک و ہمہ
 صفاہ بلکہ از خود نیز شمشغول و بچو و کند پس مرجح او درین مقام دآخرش سکوت و
 خاموشی بود از بہر نفسی و کلّ لسانی بدین مقام اولیٰ باشد از طال لسانی جنید گفت
 کہ صوفیان اطفالی اند در زیر دامن حق پرورده عبداللہ نباجی گفت کہ مثل تصوف
 مثل مرض سرسام است در اول ہذیان و بہیودہ گفتن و در آخر چون ممکن شود خرس و
 خاموشی معنی این سخن آنست کہ صوفی در اول حال از مقام خود خبر دید و بعلم حال سخن گوید
 اما چون در مقام کشف آید متحیر و ساکت گردد از توری پرسیدند کہ تصوف چیست گفت
 کہ تصوف نشر مقامست و اتصال بقوام از اخلاق ایشان پرسیدند گفت دل غیر را
 شاد کردن و از ایشان اعراض کردن لقولہ تعالیٰ خذ الْعَفْوَ وَاْمُرْ بِالْعُرْفِ و
 اَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِیْنِ معنی نشر مقام آنست کہ صوفی از حال خود سخن گوید وقتی کہ
 سخن گوید نہ از حال دیگری بر بان علم یعنی از سر حال گوید نہ از علم و معنی اتصال بقوام

آنست که حال او او را در حال خود از غیر نگاه دارد یعنی چنان مستغرق حال خود بود که پروای غیرش نبود هر چند رنده راه باطن را از مرادها خالی دارد و خاطر حقانی رخت هستی خود آنجا برود تا ما دام که مراد و هواد باطن جا گرفته است خاطر حقانی را در وی جانبا شد و مراد از خاطر آن نمی خواهم که مشتق از خطر است بلکه ازین خاطر مراد نوری است که از نتیجه ذکر در دل حاکم وقت گشته باشد و خاطر را شانزده هزار رقیقه غیبی است چهار هزار رقایق جبرئیلی و چهار هزار رقایق میکائیلی و چهار هزار رقایق اسرافیلی و چهار هزار رقایق عزرائیلی که مجموع آن شانزده هزار رقیقه باشد و این مجموع در ذات حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم جمع بود و اولیاء کمل را از روی متابعت از ان حضرت صلی اللہ علیہ وسلم نصیبه تمام است چون رنده راه بدرجه خاطر رسد باید که عنان کار بدست خاطر دید و هیچ کاری بی فرمان خاطر نکند که رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است استفت قلبک ولو افتاک المفتون اگر رنده راه صوفی شود خاطر مرتع گردد و اگر رنده مسافر شود خاطر عصا شود و اگر رنده غازی شود خاطر تیغ گردد و اگر رنده در دریا رود خاطر کشتی گردد و اگر رنده در خشکی رود خاطر مرکب گردد و اگر رنده پاوشاه شود خاطر وزیر گردد و اگر رنده دلی شود خاطر الهام گردد و اگر رنده نبی شود خاطر جبرئیل گردد و اگر رنده بمعراج رود خاطر براق گردد و در رفت شود و رنده را بحق سبحانه و تعالی رساند قلب المؤمن عرش اللہ همین معنی است باید که غیر حق را در دل جاندهی و موسی را علیه السلام خطاب رسید که اخذکم نعلیک ای اخلع عن قلبک اهلك و ولدک و کل ما سوی اللہ سبحانه فانه هو المحاصل فی الدارین و بعضی گویند که خاطر عطائی است که وارد می شود بر ضمیر و آن گاهی بالقاء ملک باشد آن را الهام گویند و گاهی بالقاء شیطان آنرا وساوس خوانند و گاهی از احادیث نفس بود آنرا هوا حس گویند و گاهی از قبل حق پدید آید و بالقاء حق در دل حاصل آید آنرا خاطر حق گویند فرق میان این ها دشوار بود و قال حجة الاسلام هرگاه که خواهی خاطر خیر را از خاطر شر بدانی بسکی از چهار تر از و بسنجی یکی ترازدی شرع اگر از ان جنس در شرع یا بی خیر بود و اگر بر ضد

شرع یابی بشر بود و اگر به این میزان معلوم نگردد و بر اقتداء عرض کند اگر در کردن این خاطر
 اقتداست به صالحان خیر است و اگر بر ضد اقتدایابی شر است و اگر باین میزان نیز معلوم
 نشود بر نفس و مواعض کن اگر نفس از تو منفرد شود نفرتی که به طبع تعاقب دارد نه به ترس و خشیت
 بدانکه خیر است و اگر نفس را بدان مایل یا بی مایل طبعی و جبلی نه میل رجا بخدای سبحانه خاطر
 شر بود زیرا که نفس فریبنده است بیدی در حلیت خود بخیر میل نکند این است میزان
 چهارگانه که بدان خاطر خیر از خاطر شر فرق کنی بدانکه خاطر آثاری است که حادث میگردد
 در دل بنده که باعث اذی شود بر فعل یا ترک فعل و او را برای آن خاطر می گویند که درو
 اضطرابی هست و بر یکا قرار نمی ماند و اشتقاق او از خطر آن روح است - یعنی
 برزیدن نیت و حدوث همه خاطر در دل به حقیقت از اللہ تعالی است و آن چهار قسم
 است یکی آنست که اللہ تعالی احداث کند در دل بنده آن قسم سمنی است بخاطر و بس قسم
 دیگر آنست که به مقتضای طبع بنده احداث خاطر کند و آنرا هوای نفس خوانند و قسم
 دیگر آنست که در عقب دعوت ملهم خاطر می کند نسبتش بلهم می کنند و الباش
 خوانند و قسمی دیگر آنست که در عقب دعوت شیطان احداث می کند و آنسوی است
 شیطان و آنرا دوسوسه می خوانند و خاطر شیطانی به حقیقت حادث است نزد دعوت
 شیطان نه آنکه شیطان احداث آن می کند بل او چون سببی است در احداث آن اکنون
 حد ازین تقسیم بدانکه خاطر که از قبل خدای تعالی است گاه بخیر بود جهت اکرام و الزام
 است و گاه بشر بود جهت امتحان و تغلیظ محبت فاما خاطر که از ملهم باشد نباشد الا
 زیرا که او ناصح مرشد است و فرستاده نشده است الا جهت خیر اما خاطر که از جهت
 شیطان بود نباشد الا بشر برای اغوا و گمراه گردانیدن و گاه بود که بخیر بود و مراد در آن
 رواست در آن باشد قال حجة الاسلام اول تصوف آنست که در وی سه درجه حاصل
 بود بود یکی آنکه نفس وی مقهور وی شده نه در وی شهوة مانده باشد و نه خشم نه آنکه
 حاصل شده باشد ولیکن مغلوب شده باشد تا در وی هیچ تصرف نتواند کرد جز باشارت
 بیای چون قلعه که کشاده شد و اهل آن قلعه را نکشند لیکن منقاد شوند قلعه سینه وی

همچنین بر دست سلطان شرع فتح افتاده باشد و دیگر آنکه این جهان و آن جهان از پیش
 وی بر خاسته بود و معنی این آنست که از عالم حس و خیال در گذشته چه هر چه در حس و
 خیال آید بهایم را در آن شرکت است و همه نصیب چشم و گوش و فرج است و بهیشت
 نیز از عالم حس و خیال بیرون نیست و هر چه جهت پذیر بود خیال را بوی کار بود که هر چه در خیال آید
 حسیس است و نصیب ابلهان و اکثر اهل الجنة البله و سیم آنکه همگی ویرا جلال و جمال
 حضرت او گرفته باشد و آن چنان بود که جهت را و مکان را و حس و خیال را با وی هیچ کار نبود
 بل خیال و حس و علمی که از آن خیزد با وی چنان بود که چشم را با آواز و گوش را با لوان که
 به ضرورت از آن بخیر بود چون بدین درجه رسید بر سر کوی تصوف رسید و در ای این
 مقامات احوال باشد با حق تعالی که از آن عبارت دشوار آید تا گروهی از آن تعبیر
 بیگانگی و اتحاد کنند و گروهی به حلول کنند و هر کرا قدم در علم را سخ نباشد و آن حال ویرا
 پیدا آید از تمامی آن معنی عبارت نتواند کرد هر چه گوید صریح کفر نماید و آن در نفس خوشتر
 حق بود و لیکن ویرا قدرت عبارت نبود از آن این است نمود کاری از راه تصوف
 اکنون نگاه کن تا غرور و پندار دیگران بینی که این معانی در ایشان یافت نشود و بظاہر
 مرقع دشمن طامات اختصار کرده باشد فاما گروهی که ایشان راه ریاضت تمامی بروند
 و شهوات خویش مقهور کنند و همگی خویش به حق تعالی دهند و بر سر ذکر در زاویه بنشینند و
 احوال ایشان را نمودن گیر و تا از چیزیکه خواهد خبر یابد و اگر تقصیری کند بران تشبیه بیند و
 باشد که پیچیران و فرشتگان را بمثال و صورت نیگوید و گیرد باشد که خوشترین را بمثل
 آسمان بنید و فرشتگان بنید و حقیقت این اگر چه درست بود اما چون خوابی بود که بگوید
 و راست بود و لیکن آن خفت را در خیال آید و این بیدار را در بیداری در خیال آید و وی
 بدین چنان غره شود که گوید هر چه در هفت آسمان و هفت زمین است چندین بار بر من
 عرض کرده اند و پندار و که نهایت کار اولیا خود اینست و وی خود سر یک موی از عجایب
 صنع حق سبحانه و تعالی در آفرینش مویچه میدانسته باشد پندار که هر چه در وجود است
 همه آن بود که بیدید و چون این پدید آید پندار و که کار خود تمام شد لبشادی این مشغول

شود و در طلب فاتر شود و باشد که آن نفس که مقهور شده بود اندک اندک پدید آید و
 گیرد و وی پندارد که چون چنان چیزها بوی نمودند وی خود از نفس خویش آزاد شد و به
 کمال رسید و این غوری عظیم باشد بلکه برین همه اعتماد نبود اعتماد بران بود که نهاد وی
 بگرد و طوع شرع شود که به بیخ صفت ویرا در وی بیخ تصرف نماید شیخ ابو القاسم
 گرگانی رحمه الله علیه گفته است که بر آب رفتن و در هوا پریدن و از غیب خبر دادن
 این بیخ کرامت نبود کرامات آن بود که کسی همه امر کرد یعنی همگی وی طوع فرمان شود -
 که بروی حرام نرود و این اعتماد را شاید که اما آن دیگر همه ممکن بود که از شیطان بود که
 شیاطین را نیز از غیب خبر است و کسانی که ایشان را کاهن گویند از بسیار کارها
 خبر دهند و چیزها عجیب برایشان برود و اعتماد بر آنست که وی و بالیست وی از
 میان بر خیزد و شرع بجای آن بنشیند اگر بر شیرتوانی نشستن باک مدار آن سگ
 غضب که در سینه تست ویرا چون در زیر پا آوردی و مقهور کردی بر شیر نشستی و اگر از
 غیب خبر نتوانی داد باک مدار چون عیب و غرور نفس خویش بدانستی و انافت و تلبیس وی
 آگاه شدی غیب تو عیب تست از غیب خبر یافتی و اگر بر آب نتوانی رفت و در هوا
 نتوانی پرید باک مدار چون بیرون از حس و خیال ترا مقام گاهی پدید آید و بران
 رفتی و در هوا پریدی و اگر بادیه بیک شب بگذاشتی و اگر بیک پای برز بر کوه بزرگ
 نتوانی نهاد باک مدار که اگر پای بر سر بگذرم شبه نهادی عقبه بگذاشتی که خدای تعالی
 در قرآن این عقبه را گفته است چنانکه گفته است فَلَا فَتْحَ الْعَقَبَةِ الْآیَةَ
 قال حجة الاسلام رحمه الله مراقبه پاسبانی و نگاه داشتن تن است چنانکه کسی بضاعت
 خویش بشیر بیک بسیار و با وی شرط کند که از وی غافل نباشی و گوش بوی داری نفس
 را نیز هر لحظه بگوش داشتن حاجت بود که اگر از وی غافل مانی باز بر سر طبع خویش نشود -
 از کاهلی یا از شهوات راندن و اصل مراقبه آنست که بداند که خدای تعالی بروی ^{مطلع}
 است در هر چه می کند و می اندیشد و ظاهر و باطن وی می بیند هر که این لبناخت و این
 معرفت بروی غالب شد ظاهر و باطن وی مآذیب شود چه اگر بدین ایمان ندارد کافر

است و اگر ایمان دارد دلیری عظیم است در نظر حق تعالی مخالفت کردن - قال اللہ تعالی
 اَلَمْ یَعْلَمْ بِاَنَّ اللّٰهَ یَرٰی لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلٰی بَدَنِیْ یعنی نمیدانی که خدای تعالی ترا می بیند و رسول صلی
 اللہ علیہ وسلم خدایرا سبحانه چنان پرست کو تو ویرامی بینی اگر نتوانی باری بحقیقت بدانی که
 او ترا می بیند و بدانی که وی سبحانه ترا قریب است در همه احوال و کار تو بی این معنی راست
 نیاید قال اللہ تعالی اِنَّ اللّٰهَ کَانَ عَلَیْکُمْ رَقِیْبًا بلکه تمام تر آن باشد که بر دوام در
 مشاهده وی باشی و ویرامی بینی بدانکه مراقبه بر دو وجه است یکی مراقبه صدیقان است
 که دل ایشان به عظمت خدای سبحانه مستغرق بود و در هدایت وی شکسته و مدہوش باشند -
 و در وی جای التفات بغیر نماند چون دل باین معنی راست با ستاد جوارح طبع شود از
 مناجات بازماند به معاصی چون پرواز و ویرا به تدبیر و حیلہ حاجت نبود تا جوارح نگاه
 وارد و انقاس بر شمرد و ضایح نگذارد و این آن بود که رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت
 من اصبیح بممومۃ ثم و اجد کفاه اللہ سبحانه مهموم الدنیا و الآخرة ہر کہ با مداد بر خیزد
 و ویرا یک ہمت بود ہر کار ہای ویرا کفایت کنند کسی باشد کہ وی درین چنان
 مستغرق بود کہ بادی سخن گوئی نشنود و کسی پیش وی فرا شود اگر چه چشم باز باشد
 او را نہ بیند این بود حال و در جہ صدیقان کہ ہمگی ایشان بہ خدای تعالی مستغرق
 بود در جہ دوم مراقبہ پارسایان و اصحاب الہدیین است و این با کسانی باشند کہ
 دانند کہ خدای تعالی بر ایشان مطلع است و از وی شرم میدارند و در عظمت خدای
 تعالی مدہوش نشده باشند لکن از خود و احوال خود و از احوال عالم بر خبر باشند و
 کسی را کہ درین در جہ بود ویرا احوال خود و خواطر و حرکات خویش با مراقبہ باید کرد در ہر
 کاری کہ بکنند او را و نظر باشد اول پیش از آنکہ آن کار بکنند بلکه اول خاطری کہ در دل
 در آید گوش دارد و ہمیشہ دل را مراقبہ می کند تا در وی چہ اندیشہ پدید می آید و در آن

لہ مطلب - قال علیہ الصلوٰۃ والسلام الاحسان ان تعبد اللہ کانک
 تراہ فان لم یکن تراہ فانه یراک -

اندیشه که پدید می آید نگاه کند اگر خدای تعالی را بود تمام کند و اگر در سهوای نفس است
 باز ایستد و از خدای تعالی شرم دارد و خود را ملامت کند که چرا این داعیه در وی پدید آمد
 و فضیلت و عاقبت آن بر خوشترین نه بنید و در ابتدا بر همه اندیشهها این مراقبه فریضه
 است و هر که این بشناخت اگر عاقل باشد از مراقبه دل غافل نباشد و اصل آن است
 که خاطر اول را نگاه دارد و دفع کند اگر دفع نکند از وی رغبت پدید آید آنگاه همت
 گردد آنگاه قصد شود و بر جوارح برود در رسول صلی الله علیه و سلم گفت اتق الله عند
 همک اذ اهتمت یعنی در آن وقت که ترا همت کاری پدید آید از خداوند سبحانه و
 بیدانکه شناختن آن خاطر که چیست و از جهت حق است و یا از سهوای نفس است علمی
 مشکل و عزیز است و کسی را که قوت آن نباشد باید که همیشه در صحبت عالمی باورع
 باشد تا از وی درع بوی سرایت کند و از علمائی که بر دنیا حریص باشند حذر کند که
 شیطان نیابت خویش بدیشان داده باشد خدای تعالی وحی فرستاد بیا و علیه السلام
 که یا داؤد از دوستی عالمی که دوستی دنیا و رامست کرده است حذر کن که وی ترا از
 دوستی من بیفکند که ایشان راه زنانه بر بندگان من نظر دوم مراقبه باشد و در وقت
 عمل و جمله جوارح و احوال وی از سه حال خالی نبود اگر طاعتی بود و اگر معصیتی بود
 اگر مباحی بود مراقبه و طاعت آن باشد که اخلاص کند و با صفوت دل و تمام بود و
 از هیچ چیز که در وی فضیلتی بود دست بنید از دو مراقبه در معصیت آن بود که از خداوند
 سبحانه شرم دارد و توبه کند و بکفارت آن مشغول شود و مراقبه در مباح آن بود که
 باوب باشد و در نعمت خدای را سبحانه منعم بنید و بداند که در همه وقت ناظر و لیسیت و توبه
 هیچ حال از نظر او غایب نیستی اگر نبیند باوب نبیند و اگر نخسید بر دست
 راست نخسید و روی قبله دارد و اگر بمشمل طعام خود بدل فارغ نباشد از تفکر که آن
 از همه اعمال فاضل تر که در به طعمانی بنید آن عجایب صنع است در آفرینش وی از صورت
 و رنگ و بوی و لذت و طبع وی و در اعضای آدمی که آن طعام بکار دارد چون انگشت
 و زبان و دندان و حلق و معده و جگر و مثانه و آنچه برای قبول طعام است و آنچه

برای دفع ثقل است که همه از عجایب صنع وی است و تفکر درین عبادت بزرگ است
و این درجه علما است و گروهبی چنان باشد که چون این عجایب صنع نه بینند به عظمت صانع
ترقی کنند و در جمال و جلال و کمال وی مستغرق شوند و این درجه موحدانست و درجه
صدیقان و گروهبی در طعام بچشم خشم و حقارت نگرند بخلاف شهوت و در ضرورت خویش
نگرند و بدان مشغول شوند که کاشکی بدان محتاج نبودی و درین ضرورت تفکر کنند و
این درجه زاهدان است و گروهبی بچشم شهوت نگرند و همه اندیشه بان آرند تا چگونه کنند تا
بهترین و خوشترین چیزها بپوشند و بخورند و زیاده از همه بخورند و باشد که طبع را و طبایخ را
و طعام و میوه را عیب کنند و ندانند که همه صنع خدای است سبحانه و عیب صنعت عیب
صانع بود و این درجه اهل غفلت است و در همه مباحات همین درجات فراموش آید -
بدان ثبتک اللہ تعالیٰ و ایاها علی السداد فی القول و العمل و الاعتقاد که مشایخ
طریقتہ قدس اللہ اراہم کبریٰ دین و مقتدایان اہل یقین اند و جامع اند میان علوم
ظاہر و باطن و جمع علم ظاہر و باطن را و درجات است و کمترین درجات جمع تسلیم اہل
ہر علمی است مراہل ہر علمی دیگر را از علوم دینیہ ظاہریہ و باطنیہ و اعتراف بہ حقیقت آن علم من
غیر انکار کماکان السلف الصالح یقرُّ بعضهم لبعض بالفضل و التقدّم فی علمہ و کان
مکان کل صنف منہم معلوما فیما بینہم حتی بعد العہد و طال الامد و قدست القلوب
و استوائت الدنیا و مجتہتا علی القلوب کذا قال الشیخ العارف ابو عبد اللہ الترنذی
رحمۃ اللہ و ارباب احوال اصحاب کمال اند عقاید صافیہ ایشان بنا بر اصول صحیحہ صریحہ
است از کتاب و سنت و اجماع امت و ہویدا است بدلائل نقلیہ و شواہد عقلیہ
و با این همه اہل ذوق و وجدان و کشف و عیان اند قد قبل سبحانہ و تعالیٰ علیہم بطرفہ
و جذبہم عزوجل الیہ بعطفہ سبقت ہم منّا الحسنیٰ و از ہم کلمتہ التقویٰ فیہ عن اللہ
سبحانہ و ساروا الی اللہ سبحانہ و اعرضوا عما سوی اللہ سبحانہ حرق الحجب الوارہم و
حالت حول العرش اسرارہم و ارباب عزایم و خواص مومنانند و محققان و مویدان
مذہب و عقاید اہل سنت و جماعت اند و از یدہا و ضلالت ہا دور اند نجوم آسمان

ہدایت و رجوع شیا طین غوایت اند نور السالکین و نصیحة المتدین و قمع المبتدعین و حجة لابل
 السنۃ و المؤمنین اند و خداوند عزوجل النوار ولایت و اسرار ہدایت ایشان را بین المؤمنین
 بکلمۃ و رحمت خود مستفیض و مستبین گردانیدہ است۔ اُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْاِيْمَانَ
 وَ اَيَّدَ لَهُم بَدُوْحًا مِّنْهُ فَمِنْ عَادٍ حَصْرًا وَ نَادٍ حَصْرًا هَلْكَ وَ هُوَ لَا يَشْعُرُ بِاِزْاِئِنِ طَائِفَةٍ
 منسورہ را اصطلاحاً تیسیت مشہورہ فیما بینہم کہ آن متنفر و و عبارات تیسیت و کلمات تیسیت
 منذ اولہ بینہم در اثناء محاورات ایشان با یکدیگر علی ان مضمون ممتضمینہ تلک الجبارات
 و الکلمات و کتہ حقایقہا لایدخل تحت الاشارة فضلاً عن الکشف بالجبارۃ فان مکاشفات
 القلوب و شایعات الاسرار لا یکن العبارۃ عنہا علی التحقیق و لا یعرف من نازل تلک الاحوال
 و حل علوم تلک المقامات و علوم این طایفہ علوم احوال بود و احوال موارثت اعمال است
 و کسی از علوم احوال میراث برد کہ اعمال او را درست کردہ باشد و بحق آن قیام نمودہ و
 اعمال را تصحیح و قوی میسر کرد کہ اعمال را بشناسد و کیفیت ہر عمل بدانہ و آن علم احکام
 شرعی است از اصول فقہ و از نماز و روزہ و علم ہمہ فرایض و علم معاملات و طلاق و
 نکاح و مبیایعات و علم کہ بعبیر حق سجانہ و تعالی آن را برو واجب گردانیدہ است
 و او را بدان دعوت کردہ و علم ہر چیز کہ او را از ان ناگزیر بود از امور معاش و غیر آن و
 این علوم جملہ علوم تعلم و اکتسابند و از آموختن آن سہولت را چارہ نباشد و علم میان دو
 مجاہدہ است یکی مجاہدہ در طلب اوقیل از محصول و مجاہدہ دوم در استعمال آن بعد از
 حصول دہر چیز کہ عزیز تر و شریف تر طلب آن دشوار تر پس اول چیزی کہ بر بندہ لازم
 شود اجتناب و است در طلب این علم و احکام آن ہر قدر امکان و وسعت طبع و قوت
 فہم بعد از دانستن احکام علم توحید و معرفت بدان طریق کہ کتاب و سنت بران ناطق
 است و سلف صالح بران بودہ اند آنقدر کہ او را تیقن بصوت آنچه اہل سنت و
 جماعت برانند حاصل شود پس اگر خداوند سجانہ او را توفیق زیادتی بخشد تا نفسی
 شہتہا کہ در خاطر آید یا در نظر آید بدان بکند آن نعمتی باشد زاید بر نعمت مذکور بران
 شکر واجب بود و اگر از خاطر بد و جلسی کہ با او مناظرہ و مجادلہ کند تقویت آنچه دانستہ

یا شد بکلی اعراض کند و خاطر بر البقوت عقیده نفسی کند و صحبت مناظره مجادل قطع
 کند و به عمل مشغول شود و آنچه دالست است در عمل آورد و اول چیزی که بر و لازم شود
 علم آفات نفس بود و معرفت او و ریاضت و تهذیب اخلاق و مکاید شیطان و فتنه دنیا و معرفت
 آن که ازین فتنه با دباها و دشمنان چگونه احتراز نماید و این را علم حکمت گویند و چون نفس
 بر او ای واجبات استقامت یابد و ^{طبیعت} او در متابعت شریعت باصلاح آید و با داب حق سبحانه
 و تعالی مودب گردد و جوراج و اعضا را زمام امر شرع بر نهد و همه جوانب را از مخالفت نگاه
 دارد و بعد از آن او را اصلاح اخلاق و تطهیر ظاہر و اشتغال بدانچه بروی واجب است و ترک
 دنیا و اعراض از آن دست دهد و مراقبہ خواطر و تطهیر سایر بعد از آن ممکن گردد و این را
 علوم معرفت خوانند و بعد از آن علوم خواطر و علوم مکاشفات که علم اشارت عبارت از آن
 علوم است پدید آید و این آن علوم است که طایفه متصوفه بدان مخصوص گشته اند بعد از
 جمع و حصول سایر علوم مذکور و اما این علوم را بدان سبب علوم اشارت خوانند که از
 مشاہدات قلوب و مکاشفات اسرار عبارت نتوان کرد و در تقریر و بیان نکتہ بلکہ معرفت
 این علوم بمنزلات و مواجید که در باطن رسالک و طالب پدید آید توان یافت به حقیقت این علوم
 را جز آنکس که بمقام مشاہدہ و مکاشفہ رسیده بود و این معانی حال او شده نتواند شناخت و
 ادراک نتواند کرد سعید بن مسیب روایت کرد از ابوہریرہ رضی اللہ عنہ قال رسول اللہ علیہ وسلم
 ان من العلم کبیتہ المکنون لا یعلمها الا اہل المعرفۃ باللہ سبحانہ فاذا نطقوا بہ لم ینکروہ الا اہل العزۃ
 باللہ سبحانہ و عبد الواحد بن زید گفت کہ از حسن بصری سوال کردم از علم باطن حسن گفت کہ از
 حذیفہ بن الیمان پرسیدم از علم باطن او گفت کہ از رسول پرسیدم از علم باطن فقال رسول
 اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سألت جبرئیل علیہ السلام عن علم الباطن فقال جبرئیل علیہ السلام سألت
 اللہ جل ثناوہ عن علم الباطن فقال ہو من سری ابعلم فی قلب عبدی لا یقف علیہ احد من خلقی -
 پس ہر مقامی را اولیست و نہایتی و میان این فان احوال متفاوت و ہر مقامی را علمی و ہر حالی
 اشائی و با علم ہر مقامی اثباتی و نفسی و نہ ہر چہ منفی بود از مقامی منفی بود از ما قبل او و ہمچنین ہر چہ
 مثبت بود در و مثبت بود در ما و ان او کما روی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال لا ایمان لمن لا

امانت را ایمان را نفی کرده و نه ایمان عقد و مخاطبان که در حضرت رسول بودند آن مقام را یافته بودند بلکه ازان مقام نیز گذشته و بالاتر از ایمان امانت رسیده در رسول صلی اللہ علیہ وسلم بر احوال ایشان مشرف و مطلع بود تا در پیش ایشان ازین مقام بیان فرمود و خبر داد اما کس که مشرف نباشد بر احوال سامعان و از مقامی خبر دهد و چیزی را ازان مقام نفی کند و چیزی را اثبات میکند که سماع بدان مقام نرسیده بود و آنچه قابل اورا نفی کند در مقام سماع من حیث العلم ثابت بود پس سماع را گمان افتد که این قابل نفی چیزی می کند که علم آن را ثابت می دارد و اورا بخطاء بدعت نسبت کند و گاه بود که بکفر او گواهی دهد چون امر بدین نسق بود و حال برین موجب این طایفه الفاظ چند مصطلح خود ساختند در علمی که بد ایشان مخصوص است و میان ایشان آن اصطلاحات معروف و مشهور گشت و علوم و معارف دران الفاظ مصطلح با یکدگری گفتند و بیان می کردند هر کس که اهل آن بود آن را درمی یافت و میدانست و بدان کس که بدان مقام نرسیده بود پوشیده و مخفی می ماند و چون ازین کلمات هیچ فهم نکنند آنکس که اهل آن نبود از دو حال بیرون نباشد یا بر تصور خود حمل کند و در قایل گمان نیک برد یا آن کلمات را نسبت دید به بیانات و طامات و بتایل ظن بد پروا این هر دو نوع نسبت بهتر که حق را رو کند و باز کار در پیش آید اکنون بعضی مقامات از زبان این طایفه بر سبیل ایجاز و اختصار شرح دهم و مقالات و سخنان ایشان که از فهم نزدیک بود بی سخنان مرموز خفیی و اشارات مشکلی رفیق یاد کنیم تا فهم آن بر طالب مبتدی و غیره آسان بود قال حجة الاسلام بدانکه اول توبه نور معرفت ایمان است که پدیدار آید که دران به بیند که گناه زهر قاتل است و وی این زهر بسیار خورده است و به هلاک نزدیک شده بضرورت لیشیمانی و هر اس او را در دل پیدا آید چون کسی که زهر خورده است و لیشیمان شده و ازان هر اس انگشت بگوفرو برو تاقی کند و تدبیر دار و کند تا آن اثر که از زهر حاصل آمد است از خوشی بیرون کند همچنین چون به بیند تا یب که هر شهوت که رانده است چون انگبین بوده است که در وی زهر تعبیه بود و در حال شیرین بوده با خراثر پیدا کند در وی لیشیمانی پدید آید برگزشته و آتش خوف و لیشیمانی شره شهوت گناه را بسوزد و آن شره بحسره بدل شود و عزم کند که گذشته را تدارک کند و در مستقبل نیز بر سر آن نشود لباس جفا بر کشد و بساط وفا بگستراند

و همه حرکات و سکنات بدل شود پیش ازین اگر با اهل شادی و طرب و بطره بود اکنون با اهل معرفت باشد پس نفس توبه پشیمانی آمد و اصل وی نور معرفت و ایمان و فرج او بدل کردن احوال و نقل کردن جمله اندامها از معصیت و مخالفت و روی آوردن بطاعت و موافقت هر که بان شد و کافر است بروی واجبست که توبه کند از کفر و اگر مسلمان است و مسلمانی به تقلید مادر و پدر گرفته و نربان کلمه می گوید و بدل غافل است واجبست که ازان غفلت توبه کند تا به حقیقت ایمان آگاه شود و بدین آگاهی نه آن می خواهم که دلیل آن چنانکه در کلام گویند بیا موزو که آن بر همکنان واجب نیست لیکن آن معنی می خواهم که سلطان ایمان بر دل وی غالب و قاهر شود تا حکم ویرا باشد و بس و حکم وی را آن وقت باشد که هر چه در محکمت تن رود همه بفرمان ایمان رود و نه بفرمان شیطان و هر گه که در معصیت رود ایمان تمام نباشد پس بدالستی که اول توبه از کفر واجب شود و اگر کافر نبود از ایمان عادت و تقلیدی واجب شود و اگر این نبود از معصیتی خالی نبود ازان توبه واجب باشد و اگر همه ظواهر خویش از معصیت خالی کرد باطن وی از نخم این معاصی خالی نبود چون شره طعام و شره سخن و دوستی مال و جاه و حسد و کبر و ریا و امثال این مهلکات که آن همه خیانت است و اصول معاصی است و ازین همه توبه واجبست تا هر یکی را ازان همه جدا اعتدال آرد و این شهوات را مطیع شرع و عقل گرداند و مجاهده این دراز بود و اگر ازین با نیز خالی بود از وسواس و حدیث نفس و اندیشه باءنا کردنی خالی نبود ازان همه توبه واجب آید و اگر ازان نیز خالی شدیم از غفلت از ذکر خدای تعالی در بعضی از احوال خالی نه بود و اصل همه نقصان با فراموشی کردن حق سبحانه و تعالی است اگر همه در یک لحظه باشد و ازین نیز توبه واجب بود و اگر بمثل چنان شد که همیشه بر ذکر فکر است و خالی نیست در فکر و ذکر نیز مقامات مختلف است و متفاوت هر یکی ازان درجات را نقصانی است باضافت آنکه فوق وی است و قذاعت کردن بدرجه نقصان یا آنکه تا متر ازان ممکن غلبن و خسران است و توبه ازان نیز واجبست پس در هر مقامی و درجه توبه است نسبت به آن مقام و درجه که بنده را ازان خالی نباید بود و آدمی درین عالم غریب است و بدین عالم آب و خاک او را تجارت فرستاده اند چه حقیقت روح آدمی علوی است ازا نجا آمده است و باز با نجا خواهد شد و سرمایه وی درین

تجارت عمر وی است و این سرمایه دائم در نقصان است و اگر فایده و سود مہر نفسی نشناسد سرمایہ
 بزبان آید و ہلاک شود و جبکہ آن سرمایہ انفاس محدودہ و نیست در علم خدای سبحانہ پس کسانی کہ
 این کار بیدند انفاس خویش را مراقب بوند چہ دانستند کہ ہر کی گویہ لیسیت کہ بوی سعادت ابد صید
 توان کرد ببايد دانست کہ واجب و قسم است کی آنکہ در فتویٰ ظاہر گوئیم بر حد و رجبہ عوام آن مقلد
 کہ بدان مشغول شوند و عالم و یران نشود و ہمچویشست دنیا توانند پرداخت و این آن بود کہ ایشان
 را از عذاب و دوزخ برہاند و واجب دوم آنکہ لعموم خلق طاقت آن ندادند و ہر کہ بدان قیام
 نماید از عذاب و دوزخ رستہ باشد و لیکن از عذاب حسرت و فوت در جہ آن نرہد کہ چون در
 آخرت گروہی را بینند ز بر خویش بمرتبہ چنانکہ ستارہ بنیند در آسمان آن غبن و حسرت کہ باوی
 گرد و ہم عذابی باشد آن توبہ کہ گفتیم کہ واجبست از غافل نابودن در خلاص ازین عذاب است
 و بدین سبب است کہ روز قیامت را روز لغابن خوانند کہ سبکپس از غبنی خالی نباشد آنکہ
 طاعت نکرد تا چرا نکرد و آنکہ طاعت کرد تا چرا پیش نکرد و ازین بود کہ راہ انبیاء و اولیا آن بودہ است
 کہ ہر چہ توانستہ اند از طاعت کردن هیچ باز نگرفتہ اند و گفتہ اند تا فردا حسرت نکنند در تقصیر
 چہ گوئی کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم خوشترن را اگر ستم میداشت و میدانست کہ نان خوردن
 حرام نسبت تا عایشہ رضی اللہ عنہا می گوید دست بشکم وی صلی اللہ علیہ وسلم فرود آوردم مرا
 بوی رحمت آمد بگریستم گفتم جان من فدای تو باد چہ باشد اگر ازین طعام سیر بخوری گفت یا
 عایشہ برادران من اولوا العزم پیش از من رفتہ اند و کرامتہا دیدہ و خلعتہا یافتہ ترسم کہ اگر
 از دنیا نصیب یابم در جہ من از ایشان کمتر باشد روزی چند صبر کنم دوست دارم کہ از
 برادران خود باز تمانم عیسی علیہ السلام می خفت سنگی فرازیر سر نہا و ابلیس دیرا گفت کہ نہ بترک
 دنیا گفتہ اکنون پشیمان شدی گفت چہ کردم گفت سنگی فرازیر سر نہادی و تنہم کردی - عیسی علیہ
 السلام سنگ بنیداخت گفت این نیز باد دنیا ہم بتوبگذاشتم و رسول صلی اللہ علیہ وسلم شرک
 نعلین نو و نیکو کردہ بود چون در چشم وی نیکو آمد بفرمود تا آن بند کہنہ باز آوردند و در نعلین
 کردند و بند نو بیرون کردند چہ گوئی ندانست کہ در فتویٰ عامہ این واجب نیست و لیکن فتویٰ
 عامہ دیگر است و خطر کار صدیقان دیدہ باز کردہ دیگر عارف ترین خلق خدای و بندگر خدای

و بخطر راه وی ایشانند و گمان مبر که بهرزه این رنج بر خود ننهد و انداخته بدیشان کن و در فتوی عامه
 میاویز که او حدیثی دیگر است پس ازین جمله بشناسی که بنده در بیچ حال از توبه مستغنی نیست بدانکه
 چون توبه بشرط خویش بود به ضرورت مقبول بود و چون توبه کردی و قبول بشک بمباش بشک در آن
 باش تا توبه بشرط هست یا نه و هر که حقیقت دل آدمی بشناخت تا چسبست و علاقه او تا بر چه وجه
 است و مناسبت او تا حضرت الوهیت چگونه است و حجاب وی از آن حضرت بچسبست و رشک
 نداشت از آنکه غفلت سبب حجاب و لیسیت و توبه او سبب قبول او چه دل آدمی در اصل گوهری
 است پاک از جنس گوهر فرشتگان و چون آینه الیسیت که حضرت الیسیت در وی بنامند و چون
 ازین عالم بیرون شود زنگار گرفته و بهر معصیت که می کند ظلمتی بر روی آینه دل می نشیند و بهر
 طاعت که می کند لوری بدلی پیوندد و ظلمت و معصیت را از دل دور می کند و همیشه آثار
 انوار طاعت و ظلمت معاصی بر دل پیاپی می باشند پس چون ظلمت بپارشد و توبه کرد -
 انوار طاعات آن ظلمت را بر مییت کند که دل با صفا و پاکی خویش شود مگر که چندان اصرار
 کرده باشد بر گناه که زنگار جوهر دل رسیده باشد و در وی غوغا کرده که نیز علاج نپذیرد
 چون آینه که زنگار در یاطن وی سرایت کرده باشد چنین دل خود توبه نتواند کرد مگر که زبان
 گوید که توبه کردم همچنانکه جامه شوخگین را بصابون بشوئی پاک شود دل از ظلمت معاصی
 با نور طاعات پاک شود و برای این گفت رسول صلی الله علیه و سلم که از پس هر زشتی نیکی بکن
 تا آنرا محو کند و گفت صلی الله علیه و سلم که اگر خندان گناه کنند که با آسمان رسد آنگاه توبه کند بپذیرد
 از جنید پرسیدند که توبه چسبست گفت آنکه گناه را فراموش کنی یعنی حلاوت آن فعل از دل تو
 بیرون رود و در سر تو از آن اثر نماند تا گوئیا که آن فعل هرگز نمانستی از سهیل پرسیدند از توبه گفت
 توبه آنست که گناه را فراموش کنی ردیم گفت که معنی توبه آنست که از توبه توبه کنی معنی این سخن قول
 راجع است که گفت استغفر الله من قلة صدقی فی استغفر الله حسین معازلی را پرسیدند از توبه
 گفت از توبه انابت می پرسی یا از توبه استجابت پرسیدند توبه انابت کدام است و توبه استجابت
 کدام گفت توبه انابت آنست که ما از خداوند سبحان بترسی برای آنکه بر تو قادر است و توبه
 استجابت آنکه از دشمن داری برای آنکه بتو نزدیک است ذوالنون مصری گفت که توبه عوام

از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه انبیا از وسعت عجز از نارسیدن بدانچه دیگران از رسل
اولوالعزم یافته اند نوری گفت که توبه آنست که از ذکر با سوار حق توبه کنی ابراهیم دقاق گفت
که توبه آنست که با حق سبحانه همه رو باشی بی پشت چنانکه در اول همه پشت بودی بی روی و
آنکه آمده است که التائب من الذنب حیب اللذود در قرآن می گوید قوله تعالی ان اللذیب لتوابین
ظاهر آنست که در چه محبت کسی را باشد که از همه گناهان توبه کند از بعضی و توبه به یکبار از
معاصی دشوار است بیشتر آن بود که بندرتج بود و بدان قدر که میسر بود ثواب یا بد قال حجة الاسلام
مدار راه دین بر چهار اصل است نفس تو و حق سبحانه و تعالی و دنیا و آخرت و ازین چهار
دوستی و دوستی جستن از نفس خود برای جستن حق سبحانه و تعالی می باید و جستن از دنیا برای
جستن آخرت است پس ترا روی از نفس خود بحق سبحانه و تعالی می باید آورد و روز دنیا با آخرت
و صبر و خوف و توبه همه مقدمات اینست و دوستی دنیا از مهلکاتست و دشمنی وی و بریدن از وی
از منجیات است و عبارت ازین فقر و زهد است باید که اول حقیقت و فضیلت وی بشناسی
بدانکه فقر آن بود که پتری دیرا بدان حاجت بود ندارد و بدست وی نبود و آدمی را اول به وجود خود
حاجت است آنکه ببقای خود آنکه بغداد و مال و بجزها از بسیار و ازین همه هیچ چیز بدست وی نیست
و وی بدین همه نیازمند است و غنی آن بود که از غیر خود بی نیاز بود و این جز یکی نیست و آن خداوندی
است سبحانه دیگر هر چه در وجود آید از جن و انس و ملائک و شیاطین همه را هستی ایشان بدست
ایشان نیست پس به حقیقت همه فقیر اند و برای این گفت حق سبحانه و تعالی و اللذیب الغنی و انتم
الفقراء فی نیاز به حقیقت خدای است سبحانه و شما همه در ولش و با و محتاج و عیسی صلوات
اللذیب سلامه علی نبینا و علیه فقیرا بدین تفسیر کرد و گفت اصحبت متهنبا بعملی و الامر بهید غیري فلا فقیرا
افقر منی گفت من صباح می گذرانم و در گرو کردار خویشم و کلید کردار بدست دیگر است کدام در ولش
بود از من در ولش تر و حق سبحانه و تعالی بیان آن می کند و رَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنَّ
لِشَاءِ يَذْهَبُكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ غَنِيَّ أَنْ اسْتِ كَمَا كَرِهْتُمْ لِيَأْتِيكُمْ بِالْحَافِ كَمَا كَرِهْتُمْ
قومی دیگر بیافریند پس همه خلق فقیر باشند و لیکن چون بر زبان اهل تصوف فقیر بر کسی افتد که
خود را بدین صفت بیند و این حالت بر وی غالب باشد که بداند که هیچ خبر ندارد و هیچ چیز درین

جهان و دوران جهان بدست وی نیست نه در اصل آفرینش و نه در دوام آفرینش و رسول
گفت صلی اللہ علیہ وسلم خدای سبحانہ و تعالیٰ در ویش معبیل پارسا را دوست دارد و رسول صلی اللہ
علیہ وسلم گفت کہ خدای سبحانہ و تعالیٰ چون بنده را دوست دارد و پیراہ بلاها مبتلا کند اگر دوستی
او تمام تر بود اکتفا کنند گفتند یا رسول اللہ افتخار چه باشد گفت و پیراہ مال گذار و و نه اہل و
طالیفہ چنانند کہ ذات و ہستی خود را از ان خود نہ بینند بلکہ خودی خود را از ان خود بینند ایشان را
نہ فائز بود و نہ صفت نہ حال و نہ مقام و نہ فعل و نہ اثر در ہر دو عالم بیچ ندارند و این وصفی
کہ بیچ ندادند ہم ندارند محوئی محو و محق فی محق و طمس فی طمس و ہمانا کہ الفقر فخری کہ خواجہ
فرمودہ است اشارہ بدانست و این او فقر است کہ صوفیہ در اء او بیچ مقام اثبات نکرده اند و
صاحب این فقر را در و کون بیچکس نشناسد جز حق سبحانہ و تعالیٰ چہ خداوند سبحانہ غیر است
خواص اولیاء خود را از نظر اغیار مستور دارد تا غایتی کہ از نظر خودشان نیز مستور دارد کما اولیائی
تحت قبائی لا یعرفہم غیری و لایسعی الشخص الہیاء الا ان یکون ما اخذ العلوم عن اللہ سبحانہ
من فتوح المکاشفہ بالحق سبحانہ و صوفی را عبور مقام فقر از حبلہ شرایط و لوازم است
و ہر مقام کہ از ان ترقی کند صفاوت و نقاوت اثر انتزاع نماید و مقام خودش دید
پس فقرا در مقام صوفی و صفی و گیر زاید بود و آن سلب نسبت جمیع احوال و اعمال و
مقامات از خود بود چنانکہ بیچ عمل و بیچ حال و بیچ مقام از خود نہ بیند پس اورانہ وجود بود و نہ
فات و نہ صفات محو در محو و فناء و فنا و درین مقام حقیقت فقر است کہ گفته اند مشائخ در
فضیلت آن سخن و غیر این آنچه گفته اند رسم فقر و صورت آنست قال حجۃ الاسلام ذکر
تخمی است کہ چون دل فارغ از دنیا و اندوگین و شکستہ یابد و روی اثر عظیم کند و آن دل توانگر
کہ بدنیاشاد باشد و از سنگ سخت تر ہر چند جہد کند از ذکر حلاوت نیاید پس در چہ ہر کسی بقدر
نزدیکی دل و لیست بحق سبحانہ و تعالیٰ و بند کرد و محبت وی و آن مشغولی بقدر فراغت دل بود از
انس چیز دیگر و دل توانگر از انس بغیر خالی نباشد این دو دل ہرگز با یکدیگر برابر نباشند و
در وجود و چیز بیش نیست حق است و غیر حق چون دل در غیر حق بستی بدان قدر از حق گسستہ
و غافل شدی و بدان قدر کہ از غیر گسستہ شدی بحق سبحانہ و تعالیٰ نزدیک شدی -

ابو محمد حریری گفت که فقرا نگاه درست بود که تا موجود را صرف نکنی به طلب معدوم قیام ننمایی
 یعنی طلب ارفاق این وقت باید کرد که خوف عجز بود از قیام بفرایض این جلا گفت که فقر آن است
 که مالک هیچ چیز نباشی و چون مالک شوی ایشار کنی و از آن خود هیچ چیز ندانی کما قال اللہ تعالی
 وَيُؤْتِيهِمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ جَزَاءً وَلَهُمْ فِيهَا أَجْرٌ وَسَاعِدَةٌ وَلَهُمْ فِيهَا كُفْرًا وَكُفْرًا وَكُفْرًا
 و ترک مفقود کتانی گفت چون افتقار بحق سبحانه و تعالی درست شود غنا بدو سبحانه و تعالی
 درست گردد زیرا که غنا و فقر دو حالند که هیچ یکی بی آن دیگر تمام نگردد و نوری گفت که لغت
 فقر سکون است بوقت نیافت و بذل و ایشار است بگنا یافت قال حجة الاسلام حال عارف
 در دنیا چنان است که می بزید که دنیا گذران است و هیچ بقا ندارد و در وقت مرگ از وی هیچ نماند
 و آخرت صافی است و باقی که هرگز تمام نشود و فشان پذیرد دنیا در چشم وی حقیر شود و در عوض
 آخرت باقی از دنیا صافی دست بدارد و بهتر اختیار کند این حالت و این صفت دل را از وی
 زهد گویند بشرط آنکه زهد از وی در مباحات دنیا باشد که زهد از مخطورات خود بروی فریضه
 شود و باید که آن زهد نیز از وی با قدرت باشد چه کسی که بر دنیا قادر نباشد زهد از وی صورت
 نه بندد مگر که چنان بود که چون بوی دهند ستاند و لیکن این با ایشار یا بنده بتوان دانستن که
 چون قدرت پدید آید نفس بصفتی دیگر شود و آن عشوه که داده باشد از وی بگردد بشرط دیگر
 آنکه چون مال از دست بدارد جاه هم بدید چه زاهد مطلق آن باشد که همه لذتها را و دنیا در باقی
 کند و لذت آخرت عوض کند و این معالمتی و بیعی باشد که می کند و درین بیع سود بسیار بود
 چنانکه حق تعالی فرمود إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ
 لَهُمُ الْجَنَّةَ ۗ أَلَيْسَٰ لَهُمُ الْآيَةُ أَنَّهُمْ قَامُوا فِيهَا ۗ أَلَيْسَٰ لَهُمُ الْآيَةُ أَنَّهُمْ قَامُوا فِيهَا ۗ أَلَيْسَٰ لَهُمُ الْآيَةُ أَنَّهُمْ قَامُوا فِيهَا ۗ
 از مؤمنان بخردید بهشت و گفت مبارک باد این بیع بر شما شاد باشد بدین بیع که سود بسیار
 دارد برین بدانکه فروختن دنیا با آخرت زهدی ضعیف است بنزدیک اهل معرفت بلکه عارف
 آن بود که آخرت نیز از پیش چشم وی بر خیزد و مجبور دنیا چه بهشت نصیب شهوة چشم و
 فرحست و شکم بلکه بدن همه چشم حقارت نگردد چه همه کوان را در برابر حق سبحانه وجود و عزة
 نباشد و خود را از آن بزدگتر و ارد که در هر چه بیایم را در آن شرکت بود از شهوة بدان التفاهة کند

بلکه از دنیا و آخرت جز حق تعالی را نخواهد و بجز مشاهدت و معرفت وی قناعت نکند و هر چه جزوی است نهم در چشم وی حقیر گردد و این زهد عارفان است و روا بود که این عارف چنان باشد که از مال نگرید و بلکه می ستاند و بموضع خویش صرف می کند پس روا بود که عارف را صد هزار درم بود و نابد و عارف باشد و دیگری بود که یک درم ندارد و زیاد نباشد بلکه کار در انست که دل از دنیا گسته باشد نه بطلب آن مشغول بود و نه بگریختن از آن نه به جنگ بود و نه به صلح و نه ویرا دوست دارد و نه دشمن که هر کس که چیزی دشمن دارد هم بوی مشغول بود همچنانکه کسی چیزی را دوست دارد بوی مشغول بود کمال در انست که از هر چه جز حق سبحانه و تعالی است از آن فارغ باشد دنیا بنزد تو باید که چون آب دریا بود و دوست تو چون خزانه حق تعالی بود اگر آب در دریا بیش بود و اگر کم و اگر آب در دریا آید و اگر نیاید از آن فارغ باشی کمال اینست و رسول گفت صلی الله علیه و سلم از حق سبحانه و تعالی شرم دارید - چنانکه حق وی است از وی گفتند شرم می داریم یا رسول الله گفت پس چرا جمع می کند مالی را که بخورد آن نخواهد رسید و چرا بنایی می کند که مسکن شما خواهد بود و حفصه رضی الله عنها باید خویش گفت چون مال غنیمت از شهر یاد رسد جامه نرم تر ازین در پوش و طعام خوشتر ازین یساز تا باشد که کسی که با تو بود بخورد و گفت یا حفصه حال شوهرت چکس به از زن مماند تو حال رسول صلی الله علیه و سلم از همه بهتر میدانی بخدای بر تو که رسول چند سال بود در نبوت که وی و اهل وی چون با داد سیر بودند شبانگاه گرسنه بودند و چون شبانگاه سیر بودند با داد گرسنه بودند بخدای بر تو که چند سال بروی گذشت که خراب بشیر نیافت تا آنگاه که فتح خیر اقتاد بخدای بر تو که دانی که بکروز طعام برخوان در پیش وی بنهادند از کراهیت متغیر شد تا آنگاه بفرمود تا بر زمین نهادند بخدای بر تو که چون شب بختی بر گلیمی بختی دو تو کرده یکبار آن گلیم چهار تو کردند تا نرم تر بود گفت دوش آن گلیم چهار تو نرم تر بود مرا از نماز شب باز داشت گفت همچنانکه بود و تو پیش نکلید بخدای بر تو که دانی که جامه وی شستی و بلال بانگ نماز کردی تا جامه خشک نشدی بیرون نتوانستی آمدن که جامه دیگر نداشتی بخدای بر تو که زنی دیر از بهر سفر ازاری و ردائی می یافت پیش از آنکه هر دو تمام شد یکی بفرستاد رسول صلی الله علیه و سلم آن یک بر پشت

فرو گرفته بود پیش گره زده و جز آن هیچ نداشت حفصه گفت همه بهترین است پس هر دو چندان
 بگیرستند که از هوش بشدند پس گفت دو یار من از پیش شدند یعنی رسول صلی اللہ علیہ وسلم و
 ابو بکر رضی اللہ عنہما و ایشان را ہی رفته اند که اگر بر راه ایشان روم بدیشان رسم و اگر نه مرا از راه
 دیگر بزنند و من یا عیش سخت ایشان صبر کنم تا عیش براحت با ایشان بسر برم بدانکه درجات زهد
 در حق زاهدان بر سه نوع است یکی آنکه زاهد شود تا از عذاب آخرت برهد و اگر او را باز بعد
 بر نرد و او را در این زهد خالیان است دیگر آنکه زاهد شود برای ثواب آخرت را و این تمامتر
 بود که این زهد با رجا به محبت کشد و این زهد را جیان و امیدواران بود سیم کمال دران
 است که در دلی نیتیم دوزخ بود و نه امید بهشت بلکه دوستی حق تعالی همگی دل دیرا فرو
 گرفته باشند و دوستی و نیا و آخرت از دل وی برداشته و از هر چه جزوی است تنگ دارد که
 بدان التفات کند و کسی که دیرا محبت خدای تعالی پدیدار آید لذتها بهشت در چشم وی چون
 لذت کودکی بود با کنجشک در مقابل پادشاهی راندن و باشد که کودک آن بازی را دوست دارد
 از لذت پادشاهی چه وی از لذت پادشاهی خبر ندارد بسبب آنکه هنوز ناقص است و بالغ
 نشده و بدرجه مروی نرسیده و هر که جز مشاهد حضرت البیت ویرا مرادی مانده هنوز ناقص
 است و بالغ نشده و بدرجه مروی نرسیده از ابوسلیمان دارانی پرسیدند که معنی **إِلَّا مَنْجِ**
أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ چیست گفت ولی بود که در وی جز خدای سبحان چیزی نبود و تفصیل
 آنچه در دنیا بدان قناعت باید کردن بدانکه خلق در با ویه دنیا افتاده اند و اوادیهاء دنیا را
 نهایت نیست و لکن مهم دنیا شش چیز است خوردنی و پوشیدنی و مسکن و کالای خانه و زن
 و مال و جاه مهم اول طعام است و در جنس قدر نان خورش نظر است اما جنس کمترین
 چیزی بود که غذا دهد و اگر همه سبوس بود و میانه جوین و کا در سین و اعلا کند هرین بود نا بخت
 و چون بختی شد از درجه زهد بیرون آمد و به تنعم رسید اما مقدار کمترده سیر بود و میانه نیم
 سن و اعلامی که دو بر خ منی باشد و در شرع قدر نفقه در دلش این است و اگر برین
 زیاده کند زهد در معده فوت شود اما نگاه داشتن آئینه را بزرگترین درجه نیست که بعد
 از آنکه گرسنگی را دفع کند هیچ چیز نگاه ندارد که اصل زهد کوتاهی اهل است چنانکه اصل

حرص درازی اهل است و میانه وی آن بود که قوت یک ماه یا چهل روزه نگاه دارد و کمترین درجه
 آن بود که قوت یکساله نگاه دارد و اگر ازین زیاده کند از زهد محروم ماند که هر که امید عمر بیش از
 یکسال دارد از وی زهد نیاید و رسول صلی اللہ علیہ وسلم بودی که قوت یکسال از برای عیال بنهاد
 که ایشان را طاقت صبر نبودی اما برای خویش شبانگاه را هیچ ننگذاشتی اما نان خویش کمترین
 تره و سرکه باشد و میانه روغن و آنچه از وی کنند و اعلا گوشت و اگر گوشت بر دوام خورد
 زهد برود و اگر در هفته یک دو بار بیش نخورد از درجه زهد بکلی نیفتد اما وقت خوردن باید
 که در روزی یکبار بیش نخورد اما اگر در روز یکبار بخورد و تمام تر بود اما اگر در روزی دو بار خورد زهد
 نبود و هر که خواهد که زهد بداند باید که احوال صحابه و احوال رسول صلی اللہ علیہ وسلم بداند عالی
 رضی اللہ عنہما می گوید وقت بودی که در خانه رسول صلی اللہ علیہ وسلم بچیل روز آتش و چراغ نبود
 و هیچ طعام نبودی جز خرما و آب و عسی صلوة اللہ علیہ گفت که هر که فردوس طلب می کند ویرا
 نان جوین و خفتن بر خاک باسکان بسیار باید و گفتی با حواریان که نان جوین و تره خورید و
 گرد گندم مگزید که لشکر آن قیام نتوانید کردن مهم دوم جامه است و زاهد را باید که یک جامه
 بیش نبود چون بشوید برهنه بماند و چون جامه دوسم بود زاهد نبود و کمترین او کلاه سی و پیراهنی و
 کفشی بود و اعلا آنکه با این دستار بود و ازاری پای و جنس کمترین پلاس بود و میانه لقمه در
 و اعلا پنبه درشت چون نرم و بار یک شد زهد برفت در آنوقت که رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 فرمان یافت عاایشه رضی اللہ عنہا گلیمی و اناری سطر پیاورد و گفت این بوده است جامه
 پیغمبر شما و لبس در خبر است که هیچکس جامه شهوت نپوشد که نه خدای تعالی از وی اعراض کند
 اگر چه دوست بود نزد وی تا آنگاه که بیرون کند و قیمت دو جامه رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 از او گلیمی یا زرم بودی و گاه بودی که جامه رسول صلی اللہ علیہ وسلم چنان شوخگین بودی
 انگفتندی مگر جامه روغن گرسیت و یک راه نعلین نیکو آوردند و برادر حال سجود کرد خدای
 را و برگرفت و بیرون آنداول در روشی که پیش وی آمد بوی داد و گفت نیکو آمد در چشم من
 ترسیدم که خدای سبحان مرا بدین سبب دشمن دارد و سجود کردم و علی رضی اللہ عنہ در روزگار
 خلافت لبه درم پیراهنی خرید و آستین وی هر چه از سر دست دراز تر بود فرو درید و گفت

شکر خدای را که این خلعت وی است هم سیم مسکن است و کمترین آنکه ویرا جای خاصی نبود و بگوشه مسجدی یا رباطی قناعت کند و بخیر آنکه حجره باشد و را بملک یا با جاره و چنان باید که بلند نبود و نگار کرده نبود و بیش از مقدار حاجت نبود چون سقف بیش از شمش گز کند و کج کند از زهد بفتند و مقصود از مسکن آن بود که سرما و گرما و برف و باران دفع کند اول چیزی که از طول اهل بعد از رسول صلی الله علیه و سلم پدید آمد بناء گنج بود و دو در و جامه بهم دوختن که در آن عهد جامه را یک روز بیش نبود و عباس رضی الله عنه منظری بلند کرده بود رسول صلی الله علیه و سلم فرمود تا باز کردند و یکراه رسول صلی الله علیه و سلم بگنیزی بلند بگذشت پرسید که از آن کیست گفتند از فلان کس پس آنکس تر در رسول صلی الله علیه و سلم می آمد روی نمی نگریست تا آنگاه که آنکس سبب ناگرتن معلوم کرد چون با وی گفت آنکس آن گنبد باز کرد رسول صلی الله علیه و سلم و پیرا دعا کرد و حسن بصری رضی الله عنه گفت که رسول صلی الله علیه و سلم در همه عمر خودش خشتی بر خشتی نینداخت و چوبی بر چوبی ننهاد و رسول صلی الله علیه و سلم گفت هر که خدای تعالی بوی شری خواهد مال وی در آب و خاک هلاک کند و عمر رضی الله عنه در راه شام پوشکی دید از خشت پخته گفت هرگز ندانستم که در س است آن بنا که که با مال کرد بر لب فرعون که خشت پخته و یا خوالست گفت او قدی یا با مال عتلی الطین در خشت است که هر کس که بنا بر خانه بیش از شمش گز کند فرشته منادی کند که ای فاسق تر همه قاسقان کجای آبی یعنی نزار زمین می باید خفت بجانب آسمان کجای آبی و حسن بصری رضی الله عنه گوید در خانه های رسول صلی الله علیه و سلم دست بر سقف رسیدی و حسن بصری رضی الله عنه گفت هفتاد کس از صحابه رسول صلی الله علیه و سلم را در یافتیم هیچکدام جز آن جامه که پوشیده بودند نداشتند و هرگز میان خودش و خاک حجاب نکردندی پهلوی بر خاک نهادندی چون کفختی و جامه بر خوشتن افکندندی درجه چهارم حنود خانه است درجه علی در آن درجه بیست است صلوات الله علیه که هیچ چیز نداشت الا شانه و کوزه کسی را دید که محاسن پد شانه می کرد شانه بنی داخت و میانه آن بود که از هر چه مهم بود یکی دارد از چوب و سفال اگر مس و برنج بود زهد نبود و رسول صلی الله علیه و سلم بالشتی از ادم داشت و خشودی از لیف پر کرده و فرش دی گلبی دو تا کرده و عمر رضی الله عنه یکروز پهلوی رسول را و پد نشان حصیر بروی

بگرسیت و گفت چرامی گری گفت قیصر و کسری دشمنان خدای دران نعمتها و تو رسول و دوست
 خدای درین دشواریها گفت یا عمر خورسند نباشی که ایشان را آن نعمت درین دنیا بود و ما را
 در آخرت گفتم باشم گفت پس بدانکه چنین است و در خانه عایشه رضی اللہ عنہا پرده بود رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ای عایشه هر که که چشم من بران افتد دنیا یاد من آید برید و بقلانکس
 و بید و عایشه رضی اللہ عنہا گفت که رسول صلی اللہ علیہ وسلم بر می و تا خفتی بکشب و پیرا
 فراش تو فراموشی می سپید و دیگر روز گفت دوش خوابم باز نبرد همان گلیم
 باز آورد و بکراه غنیمتی آورده بودند همه آن قسمت کرد شب را بیش از شش دینار نماید
 همه شب بیدار بود تا با آخر شب او نیز بکسی فرستاد و خواب خوش در شد آنکه گفت چگونه
 بودی حال من اگر بر می و آن شش دینار با من بماندی مهم تخم نکاح است سهل تتری و سفیان
 و عینیه و جمعی گفته اند که در نکاح زهد نیست چه زاهدترین خلق خدای سبحانه رسول بود صلی
 اللہ علیہ وسلم وی زنان را دوست داشتی ویرانه زن بود و علی رضی اللہ عنہ با کمال زهد خود
 چهار زن داشت و دوازده سریت تابدانی که روان بود که کسی از نکاح دست بردار و تا زوی
 لذت مباشرت بشود بر طریق زهد که نکاح راه فرزند است و در وی تواید بسیار و در وی بقا
 نسل و این همچنان بود که کسی اصلاً تا نخورد تا ویرالذتی در طعام خوردن نباشد و وی
 بدین سبب هلاک شود و بدان نسل منقطع شود فاما اگر کسی ویراندیشیه نکاح از خدای تعالی
 مشغول خواهد کرد ترک نکاح اولی تر و اگر شهوت غالب شود نکاح اولی تر تا در فساد نیفتد
 و زهد آن بود که زنی با جمال نخواهد چه زن باید که شهوة نشان باشد نه شهوت اسیر مهم مهم مال و جاه
 است و این هر دو زهر است و اندکی از وی و آنقدر که حاجت است از وی تریاق است
 و از دنیا نیست بلکه هر چه لا بد نیست هم از وی است خلیل اللہ علیہ السلام از دوستی و ام خواست
 وحی آمد که چرا از خلیل خود نخواستی گفت بار خدایا دانستم که دنیا را دشمن داری و ترسیدم که از
 تو دنیا خواهم گرفت هر چه بدان حاجت بود از دنیا نبود و درین جمله چون شهوة و زیادتیها
 وی در باقی کرد و از مال و جاه بقدر کفایت اقتصار کرد و وی از آن گسته شد و مهر دنیا از
 دل وی بیرون شد و مقصود از ترک دنیا آن است که چون بدان جهان رسد سزنگون سار

نبود و در لیش باز پس نبود که با دنیا نگر و کسی بد دنیا نگر که دنیا آرام گاه و آسایش جای او
 بود فاما کسی که دنیا در حق وی چون طهارت جای باشد که جز بوقت حاجت ویرا نخواهد چون
 برگ ازین حاجت برسد دیگر بوی التفات نکند تمامی از وی برسد و کسی که تمامی ویرا دنیا
 داشته باشد بسختی ازینجا برود و چون داند که او را نخواهند گذاشت سلسلهها بر خود محکم
 کند و موی خویش بدان می بندد و چون ویرا ازینجا برانگیزند به موی خویش آویخته بود و تا
 همه موی از وی کنده نشود از آن نرسد و چون خلاص شد جرحت وی با وی بماند و از الم
 وی هیچ گونه نرسد این باشد حال اهل دنیا حسن می گوید که قومی را در یافتیم که ببلا شاد تر بودند
 از آنکه بشما به نعمت و اگر شما را بیدیدند گفتند ای لاشیا طین و اگر شما ایشان را دیدی گفتی دیوانگانند
 و آن قوم رغبت در بلا از آن می کردند تا دل ایشان از دنیا برخواستند و گشته شود تا بوقت
 مرگ هیچ چیز آویخته نباشد جنید گفت زهد آنست که در دوست چیزی نبود و در دل میل نباشد
 امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ گفت که زهد آنست که باک نداری از آنکه تمام دنیا کافری خورد
 یا مؤمن کنی گفت که زهد ترک کردن فضول و زیادت است این مسروق گفت که زهد
 آنست که با خدای سبحان هیچ سبب را مالک نباشی شبلی را پرسیدند از زهد گفت و ملکم چه قدر
 باشد چیز پیرا که کمتر از پریشه بود تا در آن زهد کنید ابو بکر واسطی گفت که بر ترک کیفی چند
 مفاخرت کنی و بر اعراض از چیز که نزد حق سبحانہ دزن پیشه قدر ندارد و وصولت چند نمائی شبلی گفت
 که زهد در حقیقت وجود ندارد زیرا که در چیزی زهد می کنی که از آن تو نیست پس آن در حقیقت
 وجود ندارد و زهد نباشد و اگر در چیزی زهد می کنی که از آن تست پس چگونه زهد کنی و چیزی که با
 و از آن تست و نزد تست پس زهد نباشد الا بدل و مواسات و دست باز داشتن از زیادات
 پس معلوم می شود که زهد نزد شیخ ترک چیز نیست که از آن او نباشد و در دست او نیاید و
 ترک آن چیز نیست که آن از آن بود و قال حجة الاسلام بدانکه صبر خاصه آدمی است بهایم
 را صبر نیست که لبس ناقصند و ملائکه را بصر حاجت نیست که لبس کاملند و از شهوة خالی
 پس بهایم مسخر شهوة اند و در ایشان هیچ حامی نه جز شهوت و ملائکه به عشق حضرت الهیت
 مستغرقند و ایشان را از آن هیچ مانعی نه تا در دفع آن مانع صبر کنند فاما آدمی را در ابتدا

به صفت بهایم آفریده اند و اندروی شهوة و غذا و جامه و زینت و لهو و لعب بروی مسلط کرده اند تا هنگام بلوغ وی پس بلوغ وی نوری از انوار ملائکه در وی پیدا آید که در آن نور عاقبت کارها به بنید بلکه دو فرشته و پیر هدایت می کند و راه می نماید و از انوار آن دو فرشته نوری پوی سرایت می کند که بآن عاقبت کارهای شناسد و مصلحت کارهای بنید تا اندرین نور خود را و خدا پیر سبحانه بشناسد و بداند که عاقبت همه شهوت ها بلا کس است اگر چه وقت خوش بود و بداند که خوشی و راحت وی زود بگذرد و در آنجای دراز بماند و این هدایت بهایم را نباشد و لکن این هدایت کفایت نیست که کسی بداند که بیماری زیانکار و لیست لیکن بردن آن قادر نبود آن دانستن او را فایده نکند همچنان کسی و اندک در آن شهوت زیان و هلاک و لیست قانما قدرت دفع آن نداشته باشد آن دانستن او را فایده نکند پس این روشخانه این دیگر فرشته را بروی موکل کرده است تا او را قدرت و قوت دهد و تا آید و تشدید کند تا آنچه بدانست که زیان وی و رانست دست از وی بردارد پس چنانکه و روی بالیست آن بود که شهوت براند و روی بالیستی و دیگر پیدا آید که شهوت را خلاص کند تا از خطر آن در مستقبل برسد این بالیست خجالت از لشکر ملائکه است و آن بالیست شهوت را راندن از لشکر شیاطین و این بالیست مخالفت را بالیست دنیا نام کنیم و الا بالیست شهوت را باعث هوا نام کنیم پس میان این دو لشکر پیوسته جنگ است که این می گوید بکن و آن می گوید بکن و وی پیوسته میان این دو متقاضی مانده اگر باعث دین پای بر جای برآورد و ثبات در زد در کارزار کردن با هوا این اثبات ویرا صبر گویند اگر باعث هوا را مغلوب کند و دفع کند این غلبه کردن ویرا طعن گویند و تا در کارزار باشد با وی آنرا جهاد گویند پس معنی صبر پای داشتن باعث دینی است در مقابله باعث هوایی و هر کجا این دو لشکر مخالف نبود صبر نبود و ازین سست که ملائکه را و کودک را و بهایم را قدرت صبر نیست و این دو فرشته که گفتم کرام الکاتبین ایشانند و هر کرا راه نظر و استدلال گشاده شود تا بداند که هر چیزیرا که حادث بود سببی بود و چون دو چیز مختلف بود سبب مختلف بود و می بیند که کودک و بهیمه را در ابتدای هدایت بود که عاقبت کارها بداند و نه داعیه و نه قوت آن باشد که صبر کند و نزد بلوغ این هر دو پیدا آید و داند که

این دورا بدو سبب حاجت بود و این دو فرشته عبارت ازین دو سبب است و بیاید دانست
 که هدایت اصلست و اول آن است آنگاه قدرت و ارادت عمل و آن فرشته که هدایت از وی
 است شریف تر و فاضل تر است پس جانب دست راست از صدر پاید که ویرا مسلم باشد و
 صدر تویی که ایشان موکل تواند و آن فرشته که هدایت از وی است فرشته دست راست است و
 چون وی برای ارشاد تو است اگر گوش لوی داری تا از وی هدایت و معرفت حاصل کنی - این
 گوش داشتن لوی احسانی باشد که کرده باشی که ویرا معطل نگذاشته باشی این حسنه باشد ترا و
 ترا حسنه بنویسند و اگر اندی اعراض کنی و او را معطل کنی تا چون بهایم و کودکان از هدایت محروم مانی
 این بدی باشد که به جای وی کرده باشی و بجای خویش بر توسیبه بنویسد و همچنین آن قوه که از
 دیگر فرشته یابی در مخالف شهوات بکار داری و جهد کنی این حسنه باشد و برای تو حسنه بنویسند و
 اگر نه بدی بر تو بنویسند و این دو فرشته و صحایف ایشان از عالم شهادت نیند و ایشان را بدین
 چشم نتوان دید چون مرگ دلاید و این چشم ظاہر فرزند شود آن چشم دیگر که عالم ملکوت لوی توان دید
 باز شود این صحیفه را حاضر بستی و بتوانی دید و در قیامت صغری از ان خبر یابی و تفصیل آن
 در قیامت کبری تمام بینی و قیامت صغری وقت مرگ تو بود چنانکه گفت رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 من مات فقد قامت قیامتہ و ہر چه در قیامت کبری است در قیامت صغری نمودگاری از ان
 ہست مقصود آنست که بدانی صبر جای بود که جنگ بود که دو لشکر مختلف بود و درین دو لشکر
 یکی از خیل ملایکہ و یکی از خیل شیطان است و این دو لشکر در سینه آدمی جمع است پس اول
 قدم راہ دین مشغول شدنست بدین جنگ کہ صحرای سینه آدمی را لشکر شیطان در کودکی فرا گرفته
 است و لشکر ملائکہ نزدیک بلوغ وی پیدا آمده اند پس تا لشکر شهوت را قہر نکنند سبغات خویش
 نرسد و تا جنگ نکنند و در جنگ صبر نکنند قہر نتواند کرد و ہر کہ بدین جنگ مشغول نیست او
 ولایت دل را بہ شیطان مسلم داشته است و ہر کہ را شهوات ازیر دست او شد وی مطیع شرع
 گشت و ویرا این فتح مسلم شد چنانکہ رسول از ان خبر داد لکن اللہ اعلمنی علی شیطانی فاسلم
 و بیشتر آن بود کہ در جہاد باشند و گاہ ظفر بود و گاہ نہمیت و گاہ دست شهوت را بود و گاہ
 باعث دین را و جریہ صبر و ثبات این قلعه فتح نیفتد - قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الصبر نصف

الایمان و الصوم نصف الصبر بیاید دانست که ایمان یک چیز نیست بلکه شاخه‌ها بسیار دارد و او را اقسام بسیار است چنانکه در خیر است که ایمان هفتاد و داند با کسبت بزرگتر آن کلمه لا اله الا الله است و کمتر آن خاشاک از راه مسلمانان برداشتن است و هر چند او را اقسام بسیار است لیکن اسول اولیسه جنس است معارف است و احوال است و اعمال است و بیچ مقام از مقامات ایمان ازین سه حال بیرون نبود مثلاً حقیقت توبه پشیمانی است از گناه و این حال دل است و اصل وی معرفت است که بدانکه گناه زهر قاتل است و فرعی آن است که دست از گناه بردارد و بطاعت مشغول شود پس این حالت و این معرفت و این عمل هر سه از ایمان است و ایمان عبارت بود ازین هر سه لکن گاه باشد که او را بمعرفت تخصیص کنند چه اصل وی است و از معرفت حالت پدید آید و از حالت عمل پدید آید پس معارف چون درخت است و تغیر احوال دل به سبب معرفت چون شاخ است و کردارها که از آن احوال پدید آید چون میوه است پس ایمان دو چیز باشد ویدار و کردار بی صبر حکم نسبت پس صبر یک نیمه ایمان بود و صبر از دو جنس باید یکی جنس شهوة و یکی جنس خشم و روزه صبر است از جنس شهوت پس روزه یک نیمه صبر باشد و از وجهی دیگر چون نظر همه بگردان بود و ایمان از وی عمارت کنی کردار در محنت صبر است و در نعمت شکر ازین وجه صبر یکسایمه ایمان بود و شکر یک نیمه ایمان چنانکه در خیر دیگر آمده است و چون بدان نظر کنی که دشوار تر و مشکل تر است ویرا اصلی گیری بیچ چیز دشوار تر از صبر نباشد بدین وجه صبر جمله ایمان بود چنانکه از رسول صلی الله علیه و سلم پرسیدند که ایمان چیست گفت صبر و یقین که دشوارترین است چنانکه گفت حج عرقه است یعنی خطر فوت ثواب بسبب ولایت که بفوت او فوت شود بدین کار با فوت نشود و باید دانست که بنده در همه اوقات محتاج است بصبر چه بنده در همه اوقات خالی نبود از چیزی که موافق هوای وی باشد یا مخالف هوای وی دور هر دو حال بصبر حاجت بود اما آنچه موافق هوا بود مال و نعمت و جاه و تندرستی و زن و فرزند و مرادها و آنچه بدین ماند و صبر در هیچ حال مهم تر ازین نیست که اگر خوشترین را نگاه ندارد و در تنعم فرخ رود و آرزوهای تمام براند و بران قرار گیرد و در وی بطر و طغیان پدید آید چه گفته اند همه کس در محنت صبر کند و در عافیت و نعمت صبر

نکند مگر صدیقی و چون نعمت و مال بسیار شد در وقت صحابه رضی اللہ عنہم گفتند مدتی در محنت بودیم
صبر بهتر توانستیم کرد ازان که اکنون در نعمت و توانائی و ازین گفت خدای سبحانہ اِنَّمَا
أَمْوَالُکُمْ وَأَوْلَادُکُمْ فِتْنَةٌ و ازین جمله بدانی که صبر در توانائی دشوارتر بود که در فراخ دستی
و عصمت بزرگتر آن بود که مرد را توانائی نبود و صبر در نعمت بدان بود که دل بران نهد و شادای
بسیار نه کند بدان و بداند که چیزی عاریت است بدست وی و زود برود و زود بود که از وی
بگیرند بلکه آنرا نعمت نداند که باشد که آن سبب نقصان درجات وی شود در قیامت پس
بشکر آن مشغول شود تا حق سبحانہ و تعالی از مال و تندرستی و از هر نعمت که دارد زیاده میکنند
و در آن همه صبر محتاج بود اما احوالی که موافق هوا بود سه نوع بود یکی آنکه باختیار وی بود چون
طاعات و در وی بصبر حاجت بود چه بعضی عبادات دشوار از کاپلی شود چون نماز و بعضی از
سبب کاپلی و نخلی چون ترک حج و بی صبر این طاعات ممکن نبود و در اول هر طاعتی و در میان
وی و آخر وی به صبر حاجت بود اما آنکه در اول بود نیت با خلاص کند و ریا از دل دور کند
و صبر درین دشوار بود و دیگر آنکه در در میان صبر کند در رعایت شرایط و آداب وی تا به
پیچ چیز آمیخته نکند اگر در نماز بود از بیچ سوسنگردد و از همه چیز دنیا بپندیشد و بشکر آنکه در آخر صبر
کند از ظاہر کردن او و باز گفتن ازان که چه کردم و صبر کند از عجب بدان اما در معصیت باشک
نیست که دست برداشتن ازان جز بصبر راست نیاید و هر چند شهوت قوی تر و معصیت آسان
تر صبر ازان دشوارتر است از نیست که گفته اند صبر از معصیت دشوار بود که زبان جنبانیدن آسان
چون بسیار گفته آمد عادت شود و عادت طبع شود و یکی ازینود شیطان عادت و بدین سبب
زبان در غیبت و در رونق و شتاب خوشترین و قدح درد دیگران رفان بود و آثم وی بزرگ و صبر در وی
دشوار و کسی از وی سلامت نیاید مگر بعزالت اما نوع دوم آن بود که بی اختیار وی بود چون ربخ
از مردمان و در بنجانیدن مردمان او را بدست و زبان ولیکن ویرا در مکافات آن اختیار بود و درین
به صبر تمام حاجت بود تا مکافات نکند و یکی از صحابه می گوید یا ایمان را ایمان نشمردی تا بان بهم صبر
نبودی بر سخت مردمان و برای این گفت خدای سبحانہ مر رسول را صلی اللہ علیہ وسلم دع اذا هم حرد
توکل علی اللہ دست بردار از رخ ایشان که ترامی آزارند توکل بر خداوند خود کن و اصبر علی

مَا يَقُولُونَ وَاجْهَرُوهُمْ هَجْرًا اَجْمِيلاً صَبِرْ كُنْ بِرَأْيِهِ تَرَامِي كُؤَيْدُ وَبِمَعَالِمِهِ اِزْشَانِ بِيْرٍ وَّلَقَدْ
 نَعَلِمَ اَنْكَ يَضِيْقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِيْنَ
 میدانم که از سخن دشمنان دل تنگ می شوی به تسبیح مشغول شو و نماز گذار با مر پروردگار خود
 و باش از جمله سجده کنندگان مرخدایرا سجانه و یکراه رسول صلی اللہ علیہ وسلم مالی را قسمت کند
 گفت نه برای خدای کرد یعنی بعد از نیست خبر بر رسول صلی اللہ علیہ وسلم آوردند رنگ مبارک
 ایشان سرخ شد و از آن سخن دل ایشان رنجور شد آنگاه گفت خدای تعالی بر برادرم موسی
 رحمت کناد که ویرایش ازین رنجانیدندی صبر کرد و در آنجیل است که عیسی علیه السلام گفت
 قومی پیش من آمدند گفتم دست را برای دست بپزند و چشم به چشم دوندان به دندان و من آن باطل
 نمی کنم و لیکن وصیت کنم شما را که بدی را به بدی مقابله مکنید بلکه کسی مر شما را بر روی راست بزند
 طرف چپ را نیز پیش دارید و اگر کسی دستار شما بستاند پیراهن خود نیز بوی دهید و اگر کسی
 بستم یک میل شما را با خود ببرد و میل باوی برود و رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت هر که شما را
 محروم کند شما ویر اعطا دهید و هر که از شما ببرد شما باوی پیوندید و هر که با شما زشتی کند شما نیکویی
 کنید این چنین صبر درجه صدیقان است اما نوع سیم که اول و آخر آن باختیار تو تعلق ندارد
 آن مصیبت است چون مرگ فرزند و بلاک مال و تباه شدن اندامها و جمله بلاها و آسمانی
 و درین جمله هیچ عمل فاضل تر از صبر نیست چه صبر در بلا درجه صدیقان است و رسول صلی اللہ
 علیہ وسلم گفت که خدای سجانه می گوید که هر که ویرا مصیبتی فرستادم در تن وی یا مال وی یا فرزند وی
 و آن بنده به صبر نیکو پیش آمد شرم گرم دارم که باوی حساب کنم و ویرا بمیزان و دیوان فرستم و
 رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت که خدای سجانه با جبرئیل گفت که یا جبرئیل هیچ دانی که جزاء کسی که
 بینائی چشم وی باز ستانم چه باشد گفت نه گفت جزاء وی آن باشد که ویدار خود را کرامت
 کنم و گفته اند صبر جمیل آن بود که صاحب مصیبت را از دیگران باز نشناسد سهیل گفت صبر
 انتظار فرح است از حق سجانه و تعالی و آن فاضل تر و بزرگتر خد متی است از بنده حق را
 سجانه دیگری گفت که صبر آنست که در صبر سبر کنی یعنی مطالعه فرح کنی و سهیل گفت فی قوله
 تعالی وَلَا تَسْتَحِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ یعنی یاری از حق طلبید و بر او امر و آداب او صبر

کنید و گفت صبر پاک است چیز ہاے بد پاک شود ابو عمرو مستقی گفت فی معنی قولہ تعالی رَبِّ
 اِنِّیْ مَسْنِیْ الضَّرَّ نَاصِبًا لِّیْ لَا تَمُکَ اَنْتَ اَرْحَمُ الرَّحِیْمِیْنَ و دیگری گفت بی استحقاق
 از من مرا صبری کہ انبیاء و اولیا را بدان مخصوص گردانیدی و در حق ایشان کرامت کردی وادی
 لکن تو ارحم الراحمین بعضی گفته اند جزع ایوب علیہ السلام برای حق بودنہ برای نفس خود زیرا کہ
 آلام و اسقام بر بدن او مستوری شد از زوال عقل بترسید بحق بنالین اجابت یافت - قال
 حجۃ الاسلام بدانکہ ہمہ مقامات وین برسہ اصل ست علم و حال و عمل علم اصل ست و از روی
 حال خیزد و از حال عمل خیزد همچنین علم شکر شناخت نعمت است از خداوند سبحانہ و حال وی
 شادی دل است بدان نعمت و عمل بکار داشتن آن نعمت است در آنچه مراد خداوند است
 سبحانہ و آن عمل ہم بدل تعلق دارد و ہم بتن و ہم بزبان تا این جملہ معلوم نشود حقیقت شکر معلوم
 نشود اما علم وی آنست کہ بدانی و شناسی کہ نعمتی کہ ترا هست از حق است سبحانہ و سحکس را
 بادی شرکت نیست و تا کس را در میانہ سبب بی بینی و بوی می نگری و از وی چیزی می بینی این
 معرفت و شکر تمام نبود مثلاً ملکی کہ ترا خلعت دہد اگر چنان دانی کہ آن خلعت بعنایت و زہیر
 بودہ است شکر تو ملک را صافی نبودہ است بلکہ از شکر تو بعضی بوزیر راجع شود و شادی
 تو ہمہ بملک نبود فاما اگر دانی کہ آن خلعت بہ تو قیام و بقلم و کاغذ بتور رسد این نقصان نکند
 چہ دانی کہ کاغذ و قلم مسخر بود و از ایشان چیزی نبود و نیز اگر دانی کہ خزینہ دار بتور ساند این ہم
 زبان تدار چہ بدست خزینہ دار چیزی نبود و وی ہم مسخر باشد کہ چون او را فرمودند خلاف
 نتوانست کرد اگر نفرماید نتواند داد و وی نیز همچو قلم است همچنین اگر نعمت روی زمین از باران
 بینی و باران از میغ و نجات در کشتی از باد راست شکر تو خدا ایرا سبحانہ درست نیاید اما اگر شناسی
 کہ میغ و باران و باد و آفتاب و باہ و کواکب و ہر چہ هست ہمہ در قبضہ قدرت خداوند است
 سبحانہ و ہمہ مسخر اند چون قلم در دست کاتب و قلم را هیچ حکم نباشد این در شکر بیج نقصان نیارد
 و اگر نعمتی بتور رسد و دانی کہ آدمی بتور داد و از وی بینی این جہل بود و حجاب بود از مقام شکر بل باید کہ
 بدانی کہ وی از ان بتور داد کہ حق تعالی ویرا موکل فرستاد تا با لزام وی آن نعمت بتور داد کہ امر
 آن موکل را خلاف نتوانست کرد اگر توانستی یک جہت بتور دادی و آن موکل آن داعیہ است.

در وی انگنده است که خیر تو درین است که آن چیز بوی دبی تاوی بطمع آنکه بغرض خویش رسد و درین جهان یا دران جهان بتو داد و وی به حقیقت آن خیر بخوشیتن داد که آن خیر و سیلت ساخته تا بغرض خویش رسد اما آنرا حق سبحانه و تعالی بتو داد که ویرا موکل فرستاد که ویرا خلاف نه کرد حق را سبحانه هیچ غرض نیست در عوض پس به حقیقت بشناسی که همه آدمیان چون خازن ملک اند و بدست ایشان هیچ نیست و ایشان را به الزام می فرمایند چون این جمله بدانی شکر توانی کرد حق را سبحانه بلکه این معرفت خود عین شکر بود و بدانکه ابواب معارف ایمانی بسیار است اول آن تقدیس است که بدانی که خداوند سبحانه از صفات همه آفریدگان و از هر چه در دهم و خیال آید پاک است و عبارت از وی سبحان الله است و دوم آنکه بدانی که با این پاکی یگانه است و وی با هیچ شریک نیست و عبارت ازین لا اله الا الله است و سیم آنکه بدانی که هر چه هست از وی است و نعمت و لیسیت و عبارت ازین الحمد لله است و این درای از هر دو است که آن هر دو معرفت در تحت و بنید و برای این گفت رسول صلی الله علیه و سلم سبحان الله حسته است - و لا اله الا الله بسمیت حسنه و الحمد لله سی حسنه است و این حسنه است نه حرکات زبان است برین کلمات بلکه این معرفت ها است که این کلمات عبارت از ان است ایست معنی علم شکر اما حال شکر فرح و شادی دل است که ازین معارف در دل پیدا آید که هر کسی نعمتی ببیند بوی شاد شود و لیکن این شادی از سه وجه تواند بود و مثلاً اگر ملکی بسفر خواهد شد چاکری از چاکران خود را سپی دهد اگر این چاکر شاد شود به سبب آنکه ویرا با سپی حاجت بود که اگر آن سپی بیافت از جهت آن سپی شاد شد این شادی نه شکر ملک بود که اگر آن سپی در صحرا یافتی همان شادی کردی دیگر آنکه شاد بدان شود که عنایت مالک در حق خود به ببیند ویرا امید نعمتهای دیگر افتد این شادی بمنعم بود لیکن نه برای منعم بلکه برای امید انعام وی و این جمله شکر است لیکن ناقص است درجه سیم آنکه شاد بدان بود تا این سپی بر تواند بود و بخدمت ملک بروند و ایم ویرا ببیند و از وی جزوی چیز دیگر نمجواید و این شادی بود بلکه و تمام شکر بود و همچنین خدای سبحانه کسی را نعمت داد و بدان نعمت شاد شد نه بمنعم این نه شکر بود و اگر به منعم شاد شد برای آنکه آن نعمت بوی داد این شکر بود و لیکن ناقص و اگر از ان شاد شود تا این

نعمت سبب فراغت دین وی شود تا بعبادت و علم پردازد و طلب قرب کند بحضرت وی سبحان
این کمال شکر بود و نشان این آن بود که هر که ویرا از خدمت وی و از وی مشغول کند اندوین
شود و آنرا نعمت نشناسد بلکه شدن اورا نعمتی شناسد و بران شکر کند پس هیچ چیز که در راه
دین نباشد و برای دین نباشد نعمت نباشد و شکر بران واجب نشود و بران شاد نشود و
برای این گفت شبلی که شکر آن بود که نعمت را نه بینی همه نعم را بینی و هر کرا لذت جز در محسوسات
نمود چون شهوة شکم و فرج و چشم از وی این شکر نیاید پس آنکس را درجه باید که در درجه دوم
بود که درجه اول را شکر نگوید اما عمل شکر بدل بود و بران بود و بتن بود بدل آن بود که همه خلق
را خیر خواهد و در نعمت هیچکس حسد نکند و بران آن بود که شکر می گوید که الحمد لله در همه احوال
شادی طبع اظهار می کند و رسول صلی الله علیه و سلم کی را گفت که چگونه گفت بخیر گفت چگونه
گفت بخیر پس گفت چگونه گفت بخیر و الحمد لله رسول فرمود این می خستم و هر که شکایت کند
بزه کار شود اگر چه در بلا بود و چه چیز زشت تر از آن بود که از خداوند سبحانه سفت آسمان و زمین
پیش مدبری که هیچ چیز بدست وی نیست گله کند بلکه بر بلاها شکر باید کرد که باشد آن بلا سبب
سعادت وی باشد و اگر نتواند باری صبر کند اما عمل بتن آن است که همه اعضا همت شود تا
نعمتهای آن در آن بکار داری که محبوب و مرضی او باشد سبحانه و محبوب او سبحانه از تو آنست که
بوی مشغول باشی چون چنین کردی شکر نعمتهای او سبحانه گذاردی پس معلوم شد که شکر هر نعمتی آن
بود که در محبوب حق سبحانه و تعالی صرف شود اگر در معصیت صرف کند کفران بود و اگر نیز برای تنعم خود
در مباح صرف کند هم کفران بود لیکن نه بدان درجه و کسی که بکرتجانی قیام نتواند نمود تا محبوب حق را
سبحانه از مکرده جدا نکند و به تمامی نداند درین علم باریک است تا حکمت آفرینش در هر چیزی نداند
این معلوم نشود بدانکه کفران نعمت آن بود که ویرا از راه حکمت بگرداند و بران وجه که ویرا
برای آن آفریده اند صرف نکند و صرف کردن نعمت حق سبحانه در محبوب خدای سبحانه و تعالی
شکر است و در مکرده کفران و مکرده و محبوب بتفصیل تمام جز بشرح نتوان دانست پس شرط
آن است که نعمت در طاعت حق سبحانه عرف کند چنانکه فرمان است اما اهل بصیرت را راه است
که حکمت کارها بنظر استدلال بر سبیل الهام بشناسد که ممکن است که کس بشناسد که حکمت در

آفرینش میخ باران است و در آفرینش نبات غذای جانوران است و حکمت در آفرینش آفتاب
 پدید آمدن شب و روز است تا شب سکون را بود و روز معیشت را و این و امثال آن روشن
 است که همه کس این بشتا سد فاما در آفتاب بسیار حکمتها است غیر این که هر کس نداند و بر آسمان
 ستاره های بسیار است که هر کس نداند که حکمت در آفرینش آن چیست چنانکه همه کس داند که دست
 وی برای گرفتن است و پای وی برای رفتن و چشم برای دیدن و باشد که نداند که سپرز و جگر برای
 چیست و نداند که چشم ده طبقه برای چه آفریده اند پس بعضی حکمتها بار یک بود و بعضی بار یک اثر
 که جز خواندن ندانند اما ازین مقدار چاره نبود که بدانند که آدمی را برای آخرت آفریده اند و هر چه
 آدمی را در وی نصیب است در دنیا برای آن آفریده اند تا ز او وی بود و راه آخرت و گمان نباید
 برد که همه چیزها را برای وی آفریده اند تا خود در چیزی که در آن خوشترین را هیچ فائده نه بنید گوید که
 این چرا آفریده اند و در آفرینش آن چه حکمت است مثلاً گوید که مورچه و گس و مار را چرا آفریده اند
 باید بدانند که مورچه نیز تعجب می کند تا ترا برای چه آفریده اند تا هرزه پای بروی می نهی و می کشی
 و تعجب تو همچو تعجب و نیست بلکه از کمال وجود الهیت لازم است که هر چه ممکن است که در وجود
 آید چون خواهد که او را وجود دهد بر نیکوترین و حبی در وجود آید از همه اجناس و انواع حیوانات و
 نباتات معاون و غیر آن و آنچه هر یک را فر اخور کمال وجود وی بود و ضرورت و حاجت وی از
 زینت و آرایش وی از وی باز نگرفته و بر وجه کمال به وجود آمده چه آنجا منع و بخل نیست و آنچه
 در وجود نیاید از کمال و زینت و وجود آن ممکن ازان بود که محل قابل آن نبود که بعضی آن
 آرایش و صفت مشغول بود و باشد که آن ضد نیز مقصود بود چنان که آتش را ممکن نیست
 سردی و لطافت آب را قبول کند که گرمی سردی قبول نکند و ضد وی است و گرمی نیز مقصود
 است از وی آن گرمی را ازاله کردن نقصانی بود در وی و به حقیقت آن رطوبت که از وی
 گس آفریدند ازان آفرید که گس ازان رطوبت کامل تراست و آن رطوبت قابل آن کمال
 بود آن کمال را از وی باز نداشت که آن منع بخل باشد و کمال وی ازان است که در وی
 حیوة و قدرت و حرکت و اشکال و اعضا غریب است که در آن رطوبت نیست و ازان رطوبت
 آدمی آفریده نشد که بارگاه آدمی نداشت و قابل کمال آدمیت نبود و آنچه در وی صفاتی

بود کہ آن ضد صفاتی است کہ شرط آفرینش آوقیست فاما ہرچہ لگس را بدان حاجت بود از وی
 بازنداشت از پروبال و چشم و دہان و شکم و جانی کہ باز بیرون آید و ہرچہ در بالیست بود از نشی
 و سبکی اورا از وی بازنداشت چشم او چون دو آئینہ تا صورت ہا در وی بنماید و بوی بہ بنید و چون گرد
 بر وی نشیند و آتش آن داد اورا تا گرد از وی بدست خود دور کند تا نقصان در بنیائی او نماند
 و چون محل وی قابل پلک چشم نبود برای وی دو دست آفرید تا ہر ساعت بدان دو دست گرد
 ازان دو نگینہ کہ چشم وی است می سترد و پاک می کند لکہ آن دو دست در ہم میمالد تا گرد از دست
 نیز پاک شود و مقصود از گفتن این آن است کہ تا بدانی کہ لطف و رحمت الہی عام است و
 بادی مخصوص نیست تا پشہ و کرمی کہ ازان حقیر تر نسبت از انچہ اورا در می بالیست از کمال در
 وجود اورا از وی باز گرفت و بوی داد تا پشہ را ہمان صورت داد کہ پیل را بداد یکی را در ان خوردی
 و این دیگر را در ان بزرگی و این آفرینش برای تو نیست چہ در یای جو و الہیت بہمہ وقت محیط
 بود کہ در وی ہمہ چیزی باشد و باید و یکی از چیز ہا توئی و یکی مورچہ و یکی لگس و پشہ و پیل و غیر آن از
 مخلوقات لیکن آئینہ ازین جملہ ناقص است آنرا فدای کامل کردہ اند و آدمی کامل تراست از انچہ
 بر روی زمین است لاجرم بخیر چیز ہا فدای وی است اما آئینہ در زیر زمین و قعر دریا ہا بسیار
 چیز ہا است کہ آدمی را در وی ہیچ نصیب نیست و با وی ہمان لطف کردہ اند در آفرینش ظاہر
 و باطن و باشد کہ در وی چندان نقش و نگار بود کہ ہمہ آدمیان از وی عاجز آیند اکنون این بدرجات
 علوم تعلق دارد کہ بیشتر علماء انان عاجز باشند و شرح آن دراز بود مقصود آنکہ خوشترین را
 ناگزیر مملکت الہیت نام نہی و تا ہمہ را برای خویش موجود نہ بیتی کہ ہرچہ ترا در ان نصیب
 و فائدہ نبود گوئی کہ این را برای چہ آفریدہ اند و در وی خود حکمتی نیست و چون بدانی کہ مورچہ
 را برای تو نیا فریدند بدانکہ ماہ و آفتاب و ستارگان و ملایکہ این ہمہ نیز برای تو نیست اگر چہ
 ترا در بعضی از ایشان نصیبی ہست چنانکہ لگس را برای تو نیا فریدہ اند اما از وجود وی ترا نفعی
 ہست کہ چون اورا آفریدند بمعنی اورا روی فرا آن کردند تا از ہر چیزی کہ از وی بوی ناخوشی
 آید و بخواہد گندید آترامی خورد و تا بویہا و ناخوش کمتر شود تو ازان رنجہ نشوی و گمان بری کہ
 ہر روز آفتاب برای تو برمی آید این گمان چون گمان لگس است کہ می پندارد کہ ہر روز

قصاب برای وی بدکان می شود تا از آن خون و ناخوشیها سینه نخورد و قصاب را خود روی بکاری دیگر است که از مگس خود ویرا یا دنیا پیداگر چه در فضلات و کان وی حیوة و غذای مگس است - آفتاب نیز در طواف دگر و دش خویش روی به حضرت الهیة دارد تا از تو او را یا دنیا پیداگر چه در فضلات نوروی چشم تو روشن شود و از فضلات حرارت وی مزاج تو معتدل شود و تا نبات که غذای تست بروید پس حکمت چیزهایی که بتو تعلق ندارد در باب شکر با تو نتوان گفت و آنچه بتو تعلق دارد نیز بسیار است همه آن نیز نتوان گفت و اما مثال چند بگویم که تو از آن حصه براداری مثلاً چشم برای آن آفریدند که تا از وی دو کار آید یکی آنکه تا راه فرا حاجت خویش بینی درین جهان دیگر تا در عجائب صنع آبی نظاره کنی و بدان عظمت وی بشناسی چون در نا محرمی نگری کفران نعمت چشم کرده باشی بلکه نعمت چشم را چند چیز دیگر درمی باید که بی آن چیزها نعمت چشم تمام نیست چون آفتاب که نور چشم بی وی تمام نباشد و آفتاب بی آسمان ممکن نیست و آسمان بی زمین و روز و شب از آسمان و زمین پدید آید و تو بدین یک نظر که در نعمت چشم کفران آوردی بدان نعمتها نیز کفران آوردی و ازینست که در خبر است که هر که معصیت کند آسمان و زمین بر وی لعنت کنند و دیگر ترا دست بدان داده اند که تا کار خویش را بدان راست کنی و طعام خوری و خوشی بشوی و غیر آن آنچه از دست آید چون بوی معصیت کنی کفران نعمت کرده باشی بلکه مثلاً اگر بدست راست استنجا کنی و بدست چپ مصحف فرستانی کفران آورده باشی که از محبوب حق سبحانه و تعالی بیرون باشی که محبوب وی عدل است و عدل آن بود که شریف شریف را بود و حقیر حقیر را از دست یکی قوی تر آفریده اند غالباً این شریف تراست - و کارها را تو دو قسم است بعضی شریف و بعضی حقیر باید که آنچه شریف است بر است کنی و آنچه حقیر است بچپ تا عدل بجای آورده باشی و اگر نه همیشه و از حکمت و عدل از میان برداشته باشی چنانچه اگر آب دهان سوی قبله اندازی نعمت جهات را در نعمت قبله را کفران آورده باشی چه جهات همه برابر بود و اما حق تعالی برای صلاح تو جهتی را شرف داد و در عبادت قبله تو گردانید تا سبب ثبات و سکون تو بود و آن خانه را بخود اضافه کردی و سبب امن تو گردانید و چون ترا کارهای سقیم است چون قضاء حاجت و آب دیان و بینی

انداختن و کارها و شرفی چون طهارت و نماز چون همه را برابر داری بهمیه و از زندگانی کرده باشی
و حق نعمت عقل که عدل و حکمت در وی پیدا آید و حق نعمت قبله را باطل کرده باشی مثلاً اگر همه
شاخ از درختی بشکنی بی حاجت و یا شکوفه بسفیکنی نعمت دست و نعمت درخت را باطل کرده باشی
که آن شاخ را بیا فریده اند و در وی رگها پیدا ساخته اند تا غذای خویش می کشد و در وی قوت
غذا خوران و قوت هاء و غیر آفریده اند که چون به کمال رسد بدان کار رسد چون راه حکمت بر وی
قطع کنی کفران بود مگر که ترا بان حاجت بود تا تو در آن حاجت به کمال خودرسی که کمال وی
قدای کمال تو بود که عدل آن بود که ناقص فدای کامل شود و اگر شاخ از ملک دیگری بشکنی
آن نیز کفران بود و اگر چه ترا بدان حاجت بود که حاجت مالک از حاجت تو فرا بیشتر است و
اولی تر به چند به حقیقت بنده را ملک نباشد لکن دنیا چون خوانی بود پر نعمت بروی از همه
نوع طعام ها لون لون نهاده و بندگان خدای سبحانه چون همانان بلاق خوان که هیچ یک را بروی
مالک فی و تقمه بهمه و فائند هر چه یک مهان بدست فرا گرفت یا در دهن نهاد و دیگر برار و انباشند
که از وی بستاند ملک بندگان بیش ازین نیست چنان که مهان را روانباشند که طعامی از آن برگیرند
و بجائی نهند که دست کسی بوی نرسد همچنین هیچکس را روان نیست که از خوان دنیا بیش از قدر حاجت
خود برگیرد و در خزانه فرمختاجان ندهد و لکن این حکم در فتوی ظاهر در نیاید چه حاجت هر کسی
معلوم نباشد و اگر این راه گشاده کنیم هر کس کالای دیگری بستاند و بگوید که از وی
محتاج ترم نزاع و خصومت در میان مردم بالا گیرد پس بدین ضرورت این گفتیم و حکمت
بگذاشتیم و در باب ایشار حکم این بگذاشتیم تا هر کس بکیم ایشار و طلب مزید درجات بان خود
قیام نماید و خلاف حکمت بدین ضرورت کردیم و ازین جهت بود که نهی آمد از جمع مال خاصه در
جمع طعام که توأم خلق بدانست چون از وی سرمایه تجارت سازند و جمع کنند که ضرر خلق در آن
باشد تا در گرانی بفروشند و در لعنت خدای سبحانه باشند بلکه هر که در وی بازرگانی کند یا طعام
به طعام بفروشد بر سبیل ریا و در لعنت بود که آنهمه قوت خلق است چون از آن تجارت کند و در بند
افتد و زود به محتاجان نرسد و این نیز در زرو سیم حرام بود برای آنکه خدای سبحانه زرو سیم را برای
دو حکمت آفریده است یکی آنکه قیمت کالا بوی بدانند چه هر کس نداند که اسپه بچند غلام ارزود

غلامی بچند جامه ارزو این همه بکشد بگر باید فروخت پس بچیزی حاجت بود که بهاء همه بقیاس
 بوی بداند پس زروسیم برای وی آفرید تا چون حاکمی باشد که مقدار هر چیز پیدا کند هر که دیر در گنج
 نهد و او را مجلس کند همچنان بود که حکم حاکم مسلمان را حفظ کرده باشد و هر که از وی کوزه و
 آفتابه کند همچنان بود که حاکم مسلمان را حامی و جولاگی فرموده باشد چه آفتابه برای
 آنست تا آب نگاه دارد و این خود از سفال و مس تبوان کرد و دیگر حکمت در وی آنکه دو
 گوهر عزیزانند که به سبب آن دو همه چیزی بدست آید و همه کس در ایشان رغبت کنند که هر که
 زردار و همه چیزی دارد خدای سبحانه و تعالی به سبب زروسیم معا ملتها و بندگان روا کند تا
 هر چه حاجت ایشان بود بوی بدست آرد پس گمان مبر که در شرع چیزی باشد که از حکمت
 و عدل بیرون بود بلکه هر چه هست چنان است که می باید که باشد لیکن بعضی حکمتها چنان
 باریک است که جز بپنجمبر آن را در نیابد و بعضی جز از علماء بزرگان ندانند و هر عالم که کارها به تقلید
 و صورت گرفته باشد ناقص بود و بدرجه عوام نزدیک بود و چون این حکمت با شناخت آنکه فقهاء
 ایشان مکروه شناسند ایشان حرام شناسند یکی از بزرگان پیشین پای چپ در کفش کرد کفاره
 آن چندین خروار گندم بداد و اگر از عوام یکی شاخ از درخت بشکند و یا آب دهان سوی قبله
 اندازد و یا مصحف بدست چپ فراگیرد بروی چندان اعتراض کنیم که آنهم از نقصان بود که
 وی به بهایم نزدیک است طاقت این کارها نداشته باشد و او را آسان گرفتن کار عوام ازین
 جهت بود و فتوی ظاهر برای عوام باشد اما سالکان راه آخره باید که لفتوی ظاهر ننگند و این همه
 دقائق بجا آرد تا بفرشتگان نزدیک شوند در عدل و حکمت بدانکه هر چه خدای سبحانه و تعالی
 آفریده است در حق آدمی چهار قسم است یکی آنکه همدرین جهان سودمند است و هم در آن جهان
 چون علم و خلق نیکو و درین جهان نعمت به حقیقت اینست دوم آنکه در هر دو جهان زیانکار است
 چون نادانی و بد خوئی و بلا حقیقت اینست سیم آنکه درین جهان با راحت و دوران جهان بارخ
 چون بسیاری نعمت دنیا و تمتع بران و این نعمت است به نزدیک ابلهان و بلاست نزدیک
 عاقلان چهارم آنکه درین جهان بارخ بود و دوران جهان با راحت چون ریاضت و مخالف شهوات
 و این نعمت است نزدیک عارفان و بلاست نزدیک ابلهان و بدانکه آنچه خلق آنرا خیر و نیکی

دانش از دو بیرون نیست نیکوست و نفس خود و خوش است در حال و سودمند است در مستقبل و خیر تمام این بود و آن نیست مگر علم و حکمت که هم نیکوست و هم خوش است و هم سودمند و شتر تمام جهل است که هم ناخوش است و هم زشت و هم زیان کار و هیچ چیز از علم خوشتر نیست لیکن نزدیک کسی که دل وی بیمار نبود زشتی جهل زشتی است که از وی چیزی زشت تر نیست و آن زشتی وی در اندرون دل است که صورت دل را کور گرداند و آن زشتی از زشتی ظاهر زشت تر است بدانکه خوشی با لذتها بر سه درجه است یکی آنکه خسیس تر است و آن لذت شکم و فرج است که خلق بدبختتر نعمت آنرا دهند و بدان مشغول باشند و هر چه طلب می کنند برای آن کنند و دلیل خسیس وی آن باشد که همه بهایم درین لذت شریک باشند بلکه همه مور و گس با او درین لذت شریک باشند هر کس که همه خود را بدین دهد درجه حشرات زمین کفایت کرده باشد درجه دوم لذت غلبه ریاست و فره آمدن بود و دیگری بسبب قوت چشم و این اگر چه شریف تر است از لذت شکم و فرج و لیکن هم خسیس است که بعضی حیوانات یا آدمی درین معنی شریک اند چون شیر و پلنگ که آنها را شره بکف و غلبه گیرون و بهتر آمدن است درجه سیم لذت علم و حکمت و معرفت حق سبحانه و تعالی و عجایب صنع وی است و شریف است که هیچ چیز از بهایم و غیر آنرا درین شرکت نیست بلکه این صفات مالا که است هر که لذت وی درین است کامل است و هر کرا در آن هیچ لذت نیست وی ناقص است بلکه بیمار است و هلاک و بدبختتر مومنان ازین دو قسم بیرون نباشند که هم لذت علم و معرفت یا بند و هم لذت ریاست و شهوت و هر کس که از ایشان کامل تر باشد بحسب فطرت لذت وی در معرفت بود و آن دیگر بدین مستور و مغلوب بود بدرجه نقصان نزدیک بود او را جهد باید تا این غالب آید و آن دیگر مغلوب و معنی رحمة کف حسانات این باشد معنی حقیقی سعادت آخرت است که آن مطلوب است و نفس خویش و آن چهار چیز است بقاء که فنا را بوی راه نبود و شادی که باند و آمیخته نشود علمی و کشفی که کدورت و ظلمت جهل از آن خالی بود و بی نیازی و عنایتی که معرفت نیاز را بوی راه نبود و نعمت حقیقی اینست هر که در دنیا آنرا نعمت شمرند همه برای اینست و همه وسیلت و راه اینست و در نفس خویش مطلوب نیست اما آنچه وسیلت در آخرت است تفاوتی

آن باشا نژده درجه است چهار در دل و چهار در تن و چهار در میان این دو نژده اما آن
 چهار که در ولست علم مکاشفه است و علم معامله است و عفت و عدلست اما علم مکاشفه آن
 است که خدا بر اسبجان و تعالی و صفات او را سبحانه و تعالی و ملائکه و رسل و صفات ایشان
 بشناسد و علم معاملات راه دین و مجاهدات و عقبات راه از مهلکات و زاد راه دین از عبادات
 و مهلکات و منازل راه از منجیات که در کتاب کیمیا مذکور است ضبط کند و بداند و تمامی
 بشناسد و اما عفت آنست که بتامی حسن خلق حاصل کند در شکستن قوت شهوت و قوت
 غضب و عدل آنست که قوت غضب را بتامی از میان بربگیرد و مسلط نیز ننگذارد که آن
 خسران و این طغیان بود و راست می سنجد چنانکه گفت **أَلَّا تَطْغَوْنَ فِي الْمِيزَانِ وَأَقِيمُوا**
الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ - و این چهار تمام نشود الا بنعمتها یعنی که آن
 تندرستی و قوت و جمال و عمر دراز بود پوشیده نیست که علم و عمل و خلق نیکو و آن فضایل که
 در دل آدمی گفتم به کمال بی این بدست نیاید اما جمال بوی کمتر حاجت آید و لیکن حاجت
 نیکو روی زود تر و آشود و جمال نیز چون جاه و مال بود و هر چه در حاجت و مهم دنیا بکار
 آید در مهم آخرت بکار آمده باشد که مهمات دنیا همه سبب فراغت آخرت است و دنیا مزرعه
 آخرت است دیگر آنکه نیکوئی ظاهر عنوان نیکوئی باطن بود که آن نیز عنایتی بود که در وقت
 ولادت با وی همراه کرده اند غالب آن بود که چون ظاهر بسیار است باطن نیز بخلق نیکو بسیار آید
 و بدین نیکو روی آن نمی خواهد هم که شهوت را بجنباند که آن صفات بزبان بود و لیکن بالاعتمام
 کشیده و صورت راست مناسب چنانکه چشمها و دلها از وی نفرت نگیرد و اما نعمتها که
 بیرون تن است و تن را بدان حاجت است مال و جاه و عشرت و برتری نسبت است -
 حاجت آخرت به مال از آن وجه است که چون کسی چیزی نداشته باشد همه روزه به طلب
 قوت مشغول بود و بعلم و عمل کمتر پردازد پس قدر کفایت از مال نعمت دینی باشد و اما جاوید
 آن حاجت است که هر که جاه ندارد همیشه در ذل و استحقار باشد و ایمن نباشد از
 قصد دشمنان و آفت در زیادتی مال و جاه است اما اهل و فرزند نعمت اند و روین
 چه اهل سبب فراغت دل بود از مشغله بسیار و ایمن از شر شهوة و فرزند سبب دعا و

نیکو بود پس از مرگ پدر و مادر و در زندگانی یار بود و فرزندان نیک چون دست و پای و مال و تن مرد باشند که کارها کفایت کنند و این نعمتی بود اگر از آفت ایشان غدر کند که به سبب ایشان بهمت با دنیا نیارد اما نسب محترم نعمتی است که امامت بنسب قریش مخصوص است و بدین نسب خواجگی دنیا نمی خواهم بلکه نسب دین می خواهم که با اهل علم و صلاح نسبت واقع شود و نسب ازین قبیل پیدا شود که این نیز نعمتی است و اخلاق بیشتر سرایت از اصل کند و صلاح اصل دلیل صلاح فرع بود چنانکه خدای گفت سبحان و کان ابوهم صالحا اما آن چهار نعمت که میان این دو ازده است جمع کند هدایت و رشد و تسدید و تائیدات که جمله آنرا توفیق گویند و هیچ نعمت بی نعمت توفیق نباشد و معنی توفیق موافقت افکندن است میان قضای خدای سبحان و میان ارادت بنده و این هم در شر بود و هم در خیر و لیکن حکم عادت عبارت گشته است خاص از جمع کردن میان ارادت بنده و میان قضای که در آن خیر بنده بود و این به چهار چیز تمام شود اول هدایت که هیچ کس از هدایت مستغنی نیست چه اگر در طلب سعادت راه آخرت باشد چون راه آن نداند بی راه رود چه فایده بود پس آفریدن اسباب بی هدایت راست نیاید برای این حتی سبحان و تعالی منت نهاد و گفت *الذی اعطی کل شیء خلقه ثم هدی و بدان که هدایت* راسه درجه است اول آن است که فرق کند میان خیر و شر و این بهمه عامیان داده اند - بعضی بعقل و بعضی بزبان بنعمیران علیهم السلام و از *هدی یناه التجدین* این خواست و هر که ازین محروم ماند سبب آن کبر و حسد بود یا سبب شغل دنیا بود که گوش فرا سخن علماء نگیرد و اگر نه هیچ عاقل ازین عاجز نیست و درجه دوم هدایت خاص است که در میان مجاهد و معامله دین اندک اندک پیدای آید و راه حکمت کشاده می گردد و این ثمره مجاهده و معامله است چنانکه گفت *تولہ تعالی ذالذین جاهدوا فینا انهم ینہم سبلنا* - گفت چون مجاهده کنند ایشان را راه خود هدایت کنم بگفت خود هدایت کنم و این که گفت *ذالذین اهدوا زادهم هدی ہم این باشد درجه سیم هدایت خاص الخاص است و این نور در عالم نبوت و ولایت پیدا آید و این هدایت بحق بود و این بر وجهی بود که عقل را قوت*

آن نباشد بخود بدان رسد و از آن که گفت اِنَّ هُدًى اللّٰهِ هُوَ الْمُهْدٰى این خواست که بدی
مطلق اینست و در جای دیگر این را حیوة خواند و گفت اَفَمَنْ كَانَ مَيِّتًا فَاحْيَيْنَا مَا رَشَدُ
آن بود که هدایت بهم برودى تقاضاء رفتن راه پدید آید چنانکه گفت وَلَقَدْ اَتَيْنَا اِبْرٰهِيْمَ
مُرْسَلًا و کودک که بالغ شمارا گرداند که مال خود چون نگاه دار و ندارد او را ریشتر نگونید اما
تسدید آن بود که حرکات و اعضاء او را بجانب صواب باسانی حرکت دهند تا بزودی بمقصود
رسد پس ثمره هدایت در معرفت بلو و ثمره رشد در داعیه و ارادت و ثمره تسدید در قدرت
و آلات حرکت اما تا این عبارات از دستادن غیب بود در باطن به تیزی بصیرت و در ظاهر
بقوت بطش و حرکت چنانکه گفت وَ اَيَّدْنَا نَكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَعَصْمَتِ بَدَنِ تَرْدِيْكَ بُوْد
و از آن جهت بود که در باطن مانعی پدید آید از معصیت و نداند که از کجا آید چنانکه گفت وَلَقَدْ
هَمَمْتُ بِهٖ وَ هَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ سَرَّ اى بَدَهَانَ سَرَّ بِهٖ اَیْنِسْتِ نَعْمَتِ هَاۤءِ كُوْنَا كُوْنِ دُنْيَا كِه زَاد
راه آخرت است و این را اسباب بسیار است و این اسباب را با اسباب دیگر حاجت بود تا آنهمه
اسباب فتمی شود بر باریاب و مسبب الاسباب جل ذکره و شرح جمله حلقها اسباب دراز است
حادث محاسبی گوید رحمت اللہ که شکر زیادتی حق سبحانه و تعالی است مرشاکر را یعنی شاکر چون
شکر کند توفیقش زیاد گردد و چون توفیق زیاد گردد و شکر زیاد شود ابوسعید خراسی رحمة اللہ
گفت که شکر اعتراف است به منعم و اقرار بر بوبیت او سبحانه لبعضی از بزرگان گفته اند که شکر
غیبت است از شکر بر بوبیت منعم تعالی و تقدس کجی معاذ گفت که بنده شاکر نبود ما دام تا
بشکر مشغول بود و غایت شکر تحیر است برای آنکه شکر نعمتی دیگر است از حق سبحانه و تعالی و
بران شکری دیگر واجب و آنرا نهایت نبود قال حجة الاسلام بدانکه توکل از جمله مقام مقربان
است و درجه بزرگست و لیکن علم وی در نفس خود باریک و مشکست و علم بوی دشوار است
و اشکال وی در آن است که هر کس که چیزی را جز حق سبحانه و تعالی اثری نهد یا بیند و در توحید
وی نقصان است و اگر بیک بار جمله اسباب از پیش برگیرد در شکر لعیط طعن کرده باشد
و اگر اسباب را نیز مسبتی نه بیند با عقل خویش مکابره کرده باشد و چون مسبتی بیند باشد که
بر چیزی دیگر از اسباب توکل کند در توحید وی نقصان افتد پس شرح توکل چنانکه عقل و شرع

و توحید بیک جا بود علمی غامض است و هر کس آنرا نداند و حقیقت توحید که بناء توکل بر وی است
 بیاید و آنست چه توکل حالتی است از احوال دل و آن ثمره ایمان است که دو معنی دارد
 یکی ایمان بتوحید و دیگر ایمان به کمال لطف و رحمت خدای سبحانه و تعالی و شرح توحید دراز
 است و علم وی بی نهایت چنانکه ذکر آن و درجات وی رفته در ذکر توحید و کمال توحید درجه
 چهارم است که اندران حق ماند و بس و چیزی را نه بنید و خود را نیز فراموش کند و در حق
 دیدار خود نیست شود و توکل را بدین حاجت نیست و توکل را توحید میم کفایت است
 و معنی دیگر که بناء توکل بر آن است آن است که بداند که توکل معنی دو ایمان است یکی توحید
 چنانکه ذکر آن رفته دیگر آنکه بدانی که آفریدگار وی است و همه بولسیت و با این همه رحیم و حکیم
 و لطیفست و عنایت و شفقت وی در حق مورچه و کرمی ضعیفی تا بآدمی چه رسد بشیر است
 از عنایت و شفقت با در و پدرو بدانی که هر چه در عالم است بر وجهی آفریده است از کمال
 و جمال و لطف و حکمت که درای آن کمال کمالی دیگر ممکن نیست و هیچ چیز از رحمت و
 لطف از وی باز نگرفته آنچه خوب آفریده همچنان می باید که باشد آنچه زشت آفریده کمال
 در آن است که زشت است و اگر زشت نبود ناقص بودی و حکمت فوت شدی که اگر
 مثلاً زشتی نیافریدی کمال خوبی نمودی و خوب از کمال خود لذت نگرفتی که کامل و ناقص با ضابطت
 بتوان شناخت که چیز باء بسیار بمقابله بتوان شناخت چه مقابله میان دو چیز بود و چون
 دنی بر خیزد و یکی گردد مقابله و آنچه بناء مقابله بر آن است باطل شود و روا بود که حکمت
 کارها بر خلق پوشیده بود و لیکن باید که بدان ایمان باشد که خیر در آن که وی حکم کرده است و
 هر چه در عالم است از بیماری و تندستی و عجز و کفر و معصیت و ایمان و هلاکت و زیان و
 سود و زیادت و نقصان و دروغ و راست و در هر یکی حکمتی است و چنان می باید که هست
 و این نیز دریای عظیم است و چون توحید که بسا حل آن نتوان رسید و بسیار کس نیندردین دریا
 غرق شده اند و این بسر قدر پیوسته است و در آشکارا کردن آن رخصت نیست و بوی
 ایمان می باید آورد و توکل را بدان حاجت است بدانکه توکل حالتی است از احوال دل و آن
 ثمره ایمان است بتوحید و به کمال و لطف و رحمت خدای سبحانه و معنی آن حالت اعتماد و تسلط بر

و کیلی و استوار داشتن حق سبحانه و تعالی و آرام گرفتن بوی تامل در روزی نه بند و چه تخلل شدن
 اسباب ظاهرو ازان چه شکسته دل نشود بلکه بر خداوند سبحانه اعتماد کند قوی دل باشد که روزی
 بوی رساند از جای که نداند بهر که معنی نعم لوكيل و نعم النصیر لثنا سر و بدان ایمان آورد که
 بهر چه هست همه تجزای است و همه از خدای است و بیچ فاعل دیگر نیست الا او در علم و
 حکمت و قدرت و بی بیچ نقصان نیست و رحمت و عنایت وی چندان است که درای آن تصور
 نتواند کرد و بدل اعتماد کند بر فضل حق سبحانه و تعالی و حیل و تدبیر خود در باقی کند که روزی وی
 مقدار است و بوقت خویش بوی رسد و کارهای وی چنانکه در خود فضل و کرم خداوندی وی است
 بسا زود باشد که بدین یقین دارد و فاما در طبع بدلی بود و سکون نبود بران و مترود باشد باید که
 طبع تابع یقین شود و تردد نماند پس توکل را هم قوت یقین باید و هم قوت دل تا آن اضطراب از دل
 زایل نشود و تا آرام و اعتماد تمام بجاصل نیاید متوکل نبود چه معنی توکل اعتماد و دست بر حق سبحانه
 و تعالی در کارها چه آرام دل تبیح مشا به و تخیل و حس باشد در ابتدای حال آنگاه چون به نهایت
 رسد دل نیز تبیح یقین شود و ایرام بشا به ظاهر حاجت نیاید و بدانکه توکل را سنه درجه بود کی آنکه
 حال وی چون حال مردی باشد که در خصومت و کیل فرا گیرد و دلیر و فصیح و عالم و مشفق که
 ایمن بود بروی روم آنکه حال وی چون حال طفل بود که در هر چه بوی رسد جز یاد و پند نراند که
 اگر گرسنه شود ویرا خواند و اگر از چیزی بنرسد در وی آید و در آن طبع وی بود که آن نه به تکلف
 و اختیار کند و این متوکل باشد از توکل خود بخیر بود از استغراقی که او را بویل بود بخلاف آن
 متوکلی که تمام اعتماد او بر ویل بود و در چه سیم حال وی چون حال مرده باشد متحرک ب حرکت غافل
 و اگر کاری نیز او را پیش آید و عانیز نکند همچنین این متوکل خود را متحرک به حرکت ازلی بنید و
 هیچکس در میان نه و او را در میان بیچ اختیار نه فاما در چه دوم همه دعا و زاری بود و در چه
 اول همه اختیار بود و لیکن و تدبیر اسبابی که از عادت و کیل دانسته می کوشد و همه انتظار
 گشته تا کیل چه کند و آنچه رود همه از ویل بنید پس کسی که در توکل درین مقام سنت و دست
 از تجارت و حراشت که از سنت الهی جل ذکره معلوم کرده بنید از و لیکن با این همه هم متوکل
 بود وقتی که اعتماد بر تجارت و حراشت نکند بلکه اعتماد بر فضل و کرم وی دارد که ازین راه ما یحتاج

دی کفایت کند و او را به مقصود رساند چنانکه حرکات و اسباب تجارت و حراست بروی براند و در آن کار
 او را هدایت کند پس این کارهای کند و آنچه بنید از خدای سبحان بنید و معنی لا حول و لا قوة الا بالله
 این باشد چه معنی حول حرکت بود و معنی قوت قدرت بود چون می ماند که حرکت و قوت وی از وی نیست
 بلکه از آفریدگار و لیسیت آنچه بنید از وی بنید و هیچکس و هیچ سبب در میان نه و در جمله کارها حواله
 همه کارها با سباب از نظر وی بیرون شده تا هیچ جز از حق سبحان و تعالی نه بنید نفع از وی و ضرر
 از وی بنید و اگر همه عالم مار گردند و گزوم گردوی در آیند و در وی هر اس از ایشان نباشد که
 بے قوت و قدرت که از خدای می گیرند هیچ گزند بوی نتوانند رسانیدن چنانکه حال صدیق بود که
 در غار پاشنه در سوراخ مار داشت و از گزند مار بخیر بود از نظر وی برخواستنه بود و قدرت و
 قوت حق را می دید نه مار را و در آن حال متوکل بود و این درجه بلند بود که از اسباب قطعیت که
 آن زهر است حذر نکرد و از بی خبری که او را بحق بود سبحان و این در حق هر کس راست نیاید و نیز اگر
 ابل دوزخ را همه را در عذاب بنید و اهل بهشت را همه در نعمت بنید میان ایشان بدل تمیز
 نکند چه داند که عدل و حکمت پروردگار مقتضی آن است و آنچه آن می باید که باشد پس این
 متوکل میان عذاب و نعمت فرق نه بنید و توکل این متوکل لعلم و حال گردونه بر عمل چه همه مقامات
 دین بر سه اصل گرد و علم حال عمل و شرح علم و حال کرده شد و عمل مانده چه باشد که کسی تخمیل کند که
 شرط توکل آن باشد که همه کارها بخدای سبحان باید گذاشت و کسب نباید کرد و هیچ چیز فردا
 را نباید نهاد از مار و گزوم و شیر و گرگ و غیر آن نباید گریخت و اگر بیمار شود و مداوا نباید کرد
 و این همه خطا است که برخلاف شرع است و شرع را بنا بر توکل است و لکن اختیار
 آدمی یا در آنست که مالی که ندارد خواهد که بدست آرد یا آنچه دارد خواهد که از دست او
 بیرون نرود یا دفع ضرری که حاصل نیامده خواهد که بکند و از آلت ضرری که حاصل است خواهد
 که بکند توکل دین هر یکی حکمی دارد و در هر یکی حکمی دیگر بود لا بد شرح آن باید کرد مقام اول
 در کسب و جلب منفعت و این بر سه درجه بود و این لعلم و حال است با سبانی که از سنت
 الهی دانسته که بی آن کار حاصل نیامد و دست داشتن وی از جنون بود و نه توکل چنانکه کسی
 دست بطعام نبرد و در دهان نهد و گوید خدای سبحان مرا بی طعام سیری دهد و در من سیری

بیافریند یا طعام را حرکت دهد تا در دهان من شود و یا کسی نکاح نکند و بازن صحبت نکند و گوید
 که خدای سبحانه بی آن برای من فرزند بیافریند و گمان برود که این توکل است و حال آنکه این
 حماقت باشد بلکه سببی که قطعی است توکل در روی عمل و کردار نیست بلکه لعلم و حال است
 اما علم آنکه بداند که دست و طعام و قدرت و حرکت و دندان و دهان خدای سبحانه آفریده است
 اما حال آنکه اعتماد بر فضل خدای سبحانه نکند بر دست و طعام چه باشد که دست در حال کسب
 مفروض شود و یا طعام کسی از وی بستاند پس باید که نظر بر فضل خدای سبحانه در آفرینش
 و نگاه داشت آن بر خود و قوت خویش در چه دوم اسبابی که قطعی نبود لیکن در غالب بی آن
 مقصود حاصل نیاید یا بتا در ممکن بود که بی آن مقصود حاصل آید چون برگرفتن زاد و سفر که
 ازان نیز دست برداشتن شرط توکل نیست چه این سنت رسول صلی الله علیه و سلم و سیرت
 سلف است چه توکل آن بود که زاد بر ندارد و لیکن باید که اعتماد دل وی بر زاد نبود چه باشند
 که آن زاد از وی بگیرند بلکه بر آفریننده و نگاه دارنده اعتماد کند و اگر بی زاد در بیابان شود
 رو بود از کمال توکل بودنه چنان که گوید طعام و آب خوردن از توکل نیست و لیکن این
 کسی را روا باشد که چندان قوت بدست آورده باشد که اگر یک هفته گرسنه باید بود بتواند که
 گرسنه بود یا آنکه بخوردن گیاه زندگانی تواند کرد چون مدتی برین بود غالب آن بود که در باد
 مردم پیدا شوند و طعام از جانی که نداند بوی رسد اما باید که سوزن و ناخن بر و حبل و دلو
 در بیابان با وی بود که از اسباب قطعی است که حاجت بی آنها میسر نشود پس چنین
 اسباب توکل را بخل نیارد بل اعتماد دل باید که بر فضل خدای سبحانه بودنه بر آنها و اگر
 کسی در غار نشیند که بر راه گذر خلق نبود و آنجا گیاه نباشد و گوید توکل می کنم این حرام بود و
 تا روا خوردن هلاک کرده بود و عالم با اسباب خدای سبحانه نبود که از سنت الهی است پس توکل
 بدان بود که از راه اسباب بر نخیزد و روزی از اسباب نه بنید از مسبب الاسباب بیند چه همه
 خلق روزی خدای سبحانه و تعالی میخورند بعضی بمذلت سوال بعضی برنج و انتظار چون بازگانان
 و بعضی بکوشش و رنج چون پیشه وران و بعضی بعز و فراغت چون صوفیان که همه چشم بر حق سبحانه و
 تعالی دارند و آنچه بدیشان رسد از حق تعالی فراستانند و خلق را در میان نه بنید و در چه سیم اسبابی

که قطعی نباشند و در غالب نیز بدان حاجت نبود بلکه از حیل و استقضا باشد و نسبت وی با کسب چون نسبت قال و انسون و دافع بود با بیماری چه رسول صلی الله علیه و سلم متوکلان را و صف بدان کرد که قال و انسون و دافع نکنند نه آنکه کسب نه کنند و از شهر بیرون نشوند معیل باید که درین وادی نشود و دست از اسباب و کسب باز ندارد و در درجه سیم باشد از توکل چه آنکس که عیالمند نبود باشد که صبر کند شاید که روزی وی گر سنگی و مرگست و در حق عیال اینها راست نیاید و هر کس که چشم وی بحق گشاده شد بیند که حق سبحانه و تعالی خلق را بیا فریاد و مملکت خویش راست کرد از ملک و ملکوۃ و آنچه پیدا کرد و نهاد بر وجه کمال نهاد بضرورت بدانند که هیچکس راضایح نماند مگر بنا و در آن نیز از آن باشد که خیر وی در آنست و هر کس که روی بضامن دارد باید که روی بوی آورد و هر که کفایت مدت یکسال بنهاد از توکل بفتاد چه اعتماد بران کرد اما آنکس که بضرورت وقت قناعت کرد از طعام چند آنکه سیر شود و از جامه چند آنکه پوشیده شود وی به توکل وفا کرد اما اگر ذخیره نهاد قدر چهل روز خواص گوید بدین توکل باطل نشود مگر که از چهل زیاد کند سهیل گوید او خا بر اسیم توکل را باطل نکند چنانکه باشد بشرط آنکه اعتماد بر او خا نباشد بلکه بفضل و کرم حق باشد سبحانه چه توکل وقتی که درست شد از خا زیان ندارد پس حقیقت آنست که اصل توکل اهل کوتا هست و حکم این آنست که برای خود از خا نکند و رسول صلی الله علیه و سلم برای عیال زاد یکسال بنهاد برای خویش از باد تا شبانگاه هیچ نگذاشتی و اگر نگذاشتی توکل ویران زیان نداشتی اما خلق را آن پیاموت بر درجه ضعف ایشان و آنکس که چیزی بنهد باید که مال و دست خویش چنان که در خزینه خدای سبحانه یکی از اصحاب صفه فرمان یافت در جامه وی و در رم یافتند رسول صلی الله علیه و سلم گفت دو دافع است بر سبیل عذاب بدو معنی یکی آنکه خود را بجزوی فر خلق نمودی و آن تلبیس بود دیگر آنکه تلبیس نکرده باشد و لیکن از خا روی نقصان درجه وی بود چنانکه نشان دافع بر روی کسی نقصان خوبی روی بود چنانکه در حق دوستی گفت که فرمان یافته بود که روز قیامت بیاید روی وی چون ماه شب چهارده و اگر در روی یک خصمت نبود روی وی چون آفتاب بودی آنکه جامه زمستانی زمستان دیگر را به نهاد و جامه تابستانی تابستان دیگر را و گفت که هیچ چیز شمارا کمتر از صبر و یقین نداده اند

یعنی نگاه داشتن جامع از نقصان یقین بود اما هیچ خلاف نیست درین که کوزه و سفره و مطهره
و آنچه بر دوام بکار آید از خوار آن روا باشد چه طعام و جامه سال بسال خدای سبحان بدهد از
و جی و هر ساعت این چیزها بکار شود و پدید نیاید پس سنت الهی را خلاف کردن روانه نبود -
اما جامع تالیفاتی مد زستان بکار نیاید نگاه داشتن آن درین وقت از ضعف یقین بود اگر
کسی چنان بود که چیزی ذخیره نمی کند دل وی مضطرب می شود و حضور طاعت نمی یابد و چشم
وی بر خلق خواهد بود و بر ذخیره اولی تر که چون چنان نکند دل وی آرام نگیرد و بفرم معاش
مشغول شود و مقصود از بینها دل است تا بگذرد حق سبحانه و تعالی مشغول شود و بحق مستغرق
بود و بعضی دلها چنان است که بودن ویرا مشغول می دارد و در و روشی ساکن باشد و این
دل پس شریف بود و بعضی دلها آچنان بود که بقدر کفایت ساکن بود این چنین کسی را ضیاع
اولی تر اما اگر دلی بود که بی زیادتی مال و تجمل ساکن نبود چنین دل از جمله دلها اهل دین نباشد
و دل چنین در هیچ حساب نباشد و اسباب قطعی را از راه برداشتن شرط توکل نیست چنانکه
اگر کسی در خانه خود را بر نهد و یا قفل محکم کند تا وزد کالا را نبرد توکل باطل نشود و همچنین اگر
سلاح برگیرد برای دفع خصم توکل باطل نشود و همچنین اگر از دشمن خدرا کند توکل باطل نشود
و همچنین اگر از برای دفع سرما پوستین و جبه بردارد توکل باطل نشود از اسباب ظاهری دست
داشتن شرط توکل نیست و اگر از آدمی بر کسی رنجی رسد و آنکس تحمل کند و صبر کند در آن رنج
توکلش باطل نشود و چنانکه حق سبحانه و تعالی می فرماید **وَ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَامَّا**
أَكْرَبُ نَجْجِ از مار و گزوم بود دفع باید کرد که صبر در آن خلاف توکل بود پس هر که قفل بر در خانه انداخت
و خدزی کند از دزد و متوکل باشد بدان که اعتماد بر قفل نکند که قفل دزد را دفع نکند نشان
متوکل آن بود درین معامله که چون تجانه آید و دزد کالا برده باشد و قضای رضای حق سبحانه
و تعالی و پدر بخور نشود بلکه در آن وقت که قفل بر در خانه می نهاده مناجات می این بوده
باشد که الهی قفل بر در خانه بدان نمی نهم که قضای ترا بدان دفع کنم بلکه بدان می نهم که سنت
ترا سوافقت کرده باشم چه حق تعالی در حفظ چیزها بآن فرموده و اگر چنانکه کسی را بدین کالا
مسلط کنی حکم تو را ضمیمه من چه دانم که این کالا برائے من آفریده و یا برائے کسی دیگر و

باشد که بعارضه بيم سپرده پس اگر در خانه بر بندد و چون بازگردد در بسته گشاده بنمید و بخور نشود
 معلوم شود که توکل وی درست است و اگر بخور شود توکل وی درست نبود بدانکه آن
 عشوہ بود که نفس او را میداده که تو متوکل و اگر در آن معامله خاموش بود و گله نکند در جبه صبر
 یابد و اگر به حکایت کردن آید و در طلب آن کوشد و مبالغه کند از در جبه صبر نیز بقیقت یقین
 داند که وی نه از صابران است و نه از متوکلان تا باری دعوی در هاتمی کند و این فائده تمام
 بود که سالک را حاصل آید که به نقصانها خود بینا شود پس در هر چیزی که از غیب ظاهری شود
 بمومن تربیتی است تا نظر از وسایط و اسباب بردارد و خود را بتصرف غیب دهد و از
 در جبه نقصان بدرجه کمال ترقی نماید و اگر کسی بجزی محتاج باشد و این چیز را دزد برد چون
 رنجور نشود و اگر رنجور شد از در جبه بقیقت این چگونه باشد جواب آن بود که چون آن چیز را خدای
 سبحانه بوی داده بود وی آن گمان داشت که خیر وی در آن است و آن چیز بوی دایم خواهد بود
 اکنون که باز بستد خیر وی درین است باید که بدان شاد شود چه بهر کس چون خیری رسد
 شاد شود و بداند که آن چیز در دست او عاریت بود و بقوت ایمان بداند که آنچه خدای سبحان
 در حق وی کرد خیر وی در آن است و بهیچوی آنست و او خیر و بهیچوی خود نداند چون بیماری که
 او را پرهنز و همت از خیرهای خوردنی که زیان وی در آن است باز دارند یقین بود که خیر بسیار
 در آن است که از وی بازمی گیرند که اگر خیر وی در آن نبود و دست مشفق از وی آن چیز را
 کی بازگرفتی و تا ایمان درست کنی توکل تو درست نباشد و اگر دعوی توکل کنی این حدیث بود
 بی اصل که آن را اعتباری نباشد متوکل باید که شش ادب نگاه دارد - ادب اول آنکه
 چون خواهد که در پی بند بسیار مبالغه نکند و بند بسیار ننهد و از کسی در محکم کردن بند باری نخواهد
 و آسان فراگیرد و وجود عدم آن نزد وی یکسان بود ادب دوم آنکه چون در پی بست و از خانه
 بیرون آید و در دلش آید که ناگاه دزد نبرد باید که این خطر را بقوت سخاوت دفع کند تا بخل
 در وی حرکت نکند و گوید که شاید که آن دزد بدین چیز محتاج بود حاجت وی شاید که بر آید چه بر آوردن
 حاجات مسلمانان و معاونت ایشان از درجات اهل اسلام است و اگر این مرد توانگر بود
 مال خود را فدای مال برادر مسلمان کرده باشد تا به سبب بردن مال حاجت دزد کفایت

شود مال دیگری نبرد و این خود هم شفقتی بود بر زود و هم به برادر مسلمان و وی خود بدین نیت
 ثواب صدقه یابد و بهر درمی ادا ثواب بختصدورم باشد اگر زود برود و اگر نبرد و اگر چه آن نیت
 رو قضا می سجانه نکند اما وی کار خویش کرده باشد چه مومن را در هر کاری نیتی باید چنانکه در خبر
 است که چون مومن با اهل خود صحبت کند نیت آن کند که چون فرزندی آید وی را بغیر کردن
 فرستد و دیوان آنکس ثواب و مزد فرزند نبولیند که در راه خدای جنگ کند و شهید شود اگر
 آن فرزند آید و اگر نیاید و این ثواب بدان نیت باید پس باید که مومن در همه کارها آنچه بروی است
 از نیتها و نیکیها بجا آورد تا مزد و ثواب یابد ادب چهارم آنکه اندوگین نشود و بداند که خیر وی در آن
 است که آن چیز از وی بروند و اگر کسی بعد از آنکه کالای ویرا برود بگوید که در راه خدای آن
 چیز را سبیل کردم باید که طلب نکند و اگر نیش بیارند بوی و هنر نستاند که حق وی در آن لفظ در
 مقام توکل از آن چیز منقطع شد و اگر بتانند ملکای بوی بجز و نیت از ملک او بیرون نرو
 و لیکن در مقام توکل محبوب نبود چه سلف کراست داشته اند که آنچه از ملک بیرون کند
 باز بوی رجوع کند ادب پنجم آنکه بر زود و ظالم دعای بد نکند که بدان توکل باطل شود و هم بدان
 زهد باطل شود چه هر که برگزیده تا سفس خورد و زاید نبود و بداند که ظالم آنچه کند بر خود کند
 و آن بدی او را کفایت بود در خبر است که چون بنده بر ظالم دعای بد کند و بدی وی چندک
 گوید تا حق خویش تمامی قصاص کند و باشد که ظالم را بروی چیزی بماند از حق که
 او را بد بسیار گفته باشد ادب ششم آنکه از روی شفقت بر زود و غمگین شود که بدین معصیت
 گرفتار شد و بعد از آن سجانه در ماند و شکر کند که وی مظلوم است و ظالم نیست و شکر
 کند نیز که آن نقصان در مال افتاد در دین نیفتاد و بیان مقام توکل در علاج بیماری و
 ازاله آفت ضررها بدانکه علاج آن بر سه درجه است یکی قطعی چون علاج گرسنگی بنان و علاج
 تشنگی آب و اگر آتش در جانی افتد آب بروی باید ریخت از اینها دست داشتن حرام
 است و توکل نیست دوم آنکه قطعی بود نه ظنی بلکه و همی بود که احتمال داشته که اثر کند یا
 نکند چون افسون و دافع و قال شرط توکل آن است که ازین با دست بردار و چنانکه در
 خبر است و مشغول شدن بدینها نشان استقضا بود در اسباب و اعتماد بر این و قوی تر

آن داغ است آنگاه افسون و ضعیف تر آن قال است که آنرا طایره گویند سیم آنکه نه
 قطعی بود و نه وهمی بود بلکه ظنی بود چون فصد و حجامت و سهیل خوردن و علاج گرمی بسروی
 و سردی بگرمی دست داشتن ازین جمله حرام نبود و لکن شرط توکل نیز نیست دلیل بر آن
 قول رسول صلی اللہ علیہ وسلم و فعل آن اما قول او صلی اللہ علیہ وسلم چنانکه گفت ای بندگان
 خدای دارو بکاروارید که هیچ علت نیست که نه او را دارو دست مگر مرگ و لکن باشد که
 داروی آن علت را نداند و باشد که بداند و از رسول صلی اللہ علیہ وسلم پرسیدند که دارو
 و افسون قدر خدای را سبحانه بگرداند گفت که آن نیز بقدر بود و گفت صلی اللہ علیہ وسلم
 که حجامت کردن در روز سه شنبه که هفتم ماه باشد علت یکساله بود... اما فعلی
 آن بود که هر شب سر مه در چشم کشیدی و هر ماه حجامت کردی و هر سالی دارو خوردی و چون
 دخی بروی صلی اللہ علیہ وسلم فرود آمدی سر مبارک او صلی اللہ علیہ وسلم درد گرفت در حشا
 گرفتگی و چون جای ریش شدی و حشا بروی نهادی و وقت بودی که خاک بران نهادی
 که بهوارونی که شانی بود توکل باطل نشود و یکی از انبیا صلی اللہ علیہ وسلم از ضعف شکایت
 کرد دخی آمد که گوشت و ضمیر نخورد در خبر است که موسی گفت یارب بیماری از کیست و شفای
 کیست دخی آمد که آن هر دو از من است گفت پس طبیب بچکارا بد گفت تا بندگان
 من از آن راه روزی خوردند و بیدار و ای بندگان مرا دل خوش کند و در امثال اینها
 توکل بعلم و حال است که اعتماد بر آفریدگار دارد کنند چه بسیار کس دارو خورد و پلاک
 شود بدانکه داغ نیز... عادت است مگر و همی را و لکن از درجه توکل بیفکنند که از آن
 نهی آمده است و از افسون نهی نیست و نهی از داغ به سبب سوختن است با آتش و
 در آن بیم و خطر و پلاک است و او نه چون فصد و حجامت است که منفعت آن ظاهر است
 و رسول صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمود و بسیاری از بزرگان علاج نکرده اند و آنرا چند

۱- مطلب :- بیان سبب آنکه از داغ کردن نهی فرمود و از افسون نهی - ۱۲

۲- مطلب :- بیان سبب آنکه بسیاری از بزرگان این علاج نکرده اند چون صدیق

رضی اللہ عنہ و غیر آن - ۱۲

سبب بوده یکی آنکه مکاشف بوده اند و دانسته اند که اجل ایشان نزدیک آمده و ازین معنی بود که صدیقی را گفتند رضی اللہ عنہ کہ چرا طبیب را نخوانی تا بیماری تو بہ بنید گفت طبیب مرادید گفت ای آن فعلی ما اسر بید یعنی من آن کنم کہ خواہم دوم آنکہ بخوف آخرت مشغول باشد بہ علاج نہ پردازد سیم آنکہ جهت آن علت بہ نزد طبیب جہود و یا ترسانہا پد رفت از ان جهت علاج نکند چهارم آنکہ خواہد کہ دایم بیمار باشد تا او را ثواب بیماری نولسند پنجم آنکہ گناہ بسیار وارد خواهد کہ آن بیماری کفارت گناہان وی شود و در خبر است کہ تبت در بندہ آدیترو تا ویرا از گناہان پاک کند چنانکہ بروی سیح گناہ نماید چنانکہ بترک اسبیح گردنہ شود ششم آنکہ از تندرستی بطر و عقلت و طغیان نیز خواهد کہ دایم بیمار بود تا عقلت دفع شود و نفس بخورد مشغول نہود و در خبر است کہ خدای سبحانہ می گوید کہ بیماری بند من است و در دیشی زندان من کسی را در بند زندان کنم کہ ویرا دوست میدارم پس چون تندرستی بمحصیت کشد و عافیت در بیماری چیزی کہ سبب عافیت بود از الہ وی نداشته اند و گفته اند کہ مومن باید از رنج و بیماری در مدت چہل روز خالی نباشد و از زیانی و ہمی نیز خالی نباشد دیگر شرط توکل پنهان و اخشن بیماری است و اظہار کردن و گلہ کردن مکررہ است الا بعیر چنانکہ علت خود فر طبیب گوید پس اگر بجزری نہود و بیماری اظہار کند بر سبیل شکایت آن حرام بود و اگر شکایت نکند روا بود و اولی تر آن بود کہ پنهان دارد و گفته اند نالہ بر بیمار نبولسند کہ آن اظہار بیماری باشد عمر رضی اللہ عنہ بشام می شد خبر آوردند کہ ورشام طاعون عظیم است گروہی از یاران گفتند نزدیک گروہ دیگر گفتند از قدر حذر نکنیم عمر رضی اللہ عنہ گفت از قدر خدای سبحانہ بقدر وی گریزیم و گفت اگر یکی از شما را دو وادی بودی یکی پر گیاه تر و یکی خشک بہر کدام کہ

مطلب ۱۰ :- آنکہ از برای مراد البسوی طبیب جہود و ترسانہا رجعت نکند ۱۲

مطلب ۱۱ :- مقاصد و مطالب تعیہ در علاج نا کردن -

مطلب ۱۲ :- مطلب آنکہ مومن از بیم بیماری و بیم گزند خالی نباید بود ۱۲

مطلب ۱۳ :- ذکر آنکہ در طاعون عمواس شام امیر المومنین عمر رضی اللہ عنہ ۱۲

گو سفند آنجا برد تقدیر آن بوده باشد پس عبدالرحمن بن عوف را رضی اللہ عنہ طلب کردند تا چه
گویدی گفت من از رسول صلی اللہ علیہ وسلم شنیدم که گفت چون جای بیماری باشد آنجا
مروید چون در شهر و با باشد و شما در آنجا باشید از آنجا بیرون مروید و مگر نریزید پس عمر رضی اللہ عنہ
شکر کرد که رای وی موافق خبر بود و صحابه برین اتفاق کردند اما بیرون نآمدن از آن است
که اگر تندرستان بیرون آیند بیماریان ضائع مانند و هلاک شوند و چون بیمار در باطن اثر کند بیرون
آمدن سود ندارد و بعضی اخبار است که اگر خیق از او با چنان است که کسی از صف قتالی با کفا
بگریز و نهی از برای آنست که چون تندرستان بروند و لها بیمار آن شکسته شود و علاج نکس
که بگریزد و خود در شک بود سری مقطعی گفت که توکل آن است که بنده از حول و قوت خود
بیرون آید جنید گفت که حقیقت توکل آن است که بنده با خداوند خود چنان بود که در
ازل بوده پیش از وجود تا خداوند سبحانه با او همچنان باشد که در ازل بوده پیش از وجود بنده
ابن مسروق گفت توکل آن است که بنده گردن بند جریان قضای حق را در ادکامی که پرورد
و سهل گفت توکل آنست که بنده خود را تسلیم خداوند خود کند تا چنانکه ارادت او بود سبحانه در
بنده تصرف کند ابو عبد اللہ قرشی گفت که متوکل آن بود که او را جز خداوند سبحانه هیچ ما را
گاهی و پناهی نبود ابو سعید خرازی گفت که حضرت پروردگار کفایات اهل مملکت خود کرده
و پیر و اخته و راست کرده پس خلق مستغنی شدند از مقامات توکل و بر وجه کفایت بنده را
خداوند سبحانه لبسته بود و چه زشت و بیج است تقاضا از اهل صفا و صفوت سهل گفت
که همه مقامات را روی و پشت است الا توکل که همه رویت بی پشت مرادش توکل عنایت
است و توکل عنایت آن باشد که بنده از حق مرطابست عوض نکند و بعضی گفته اند که توکل
تسلسبت میان حق و بنده و معنی این سخن آنست که بعضی بزرگان گفته اند که حقیقت توکل
ترک توکل است یعنی حق سبحانه و تعالی ایشان را چنان بود که پیش از وجود ایشان بوده در
وقت نابود ایشان بعضی از بزرگان از انابرا هم خواص پرسیدند که تصوف ترا بکجا رسانید گفت
که بمقام توکل گفت که هنوز در عمارت باطن سعی می کنی به توحید صرف کی سعی یعنی توکل تو بر حق
برای نفس است تا مگردی بد و نرسد قال حجة الاسلام خوف از عدل خدای سبحانه از مقامات

بزرگ ست و فضیلت وی در خور اسباب و ثمره و لیسیت اما سبب وی علم و معرفت است و برای
 این گفت حق سبحانه و تعالی **إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ** و رسول گفت صلی الله
 علیه و سلم راس الحکمة مخافته الله سبحانه اما ثمرات وی عفت است و ورع و تقوی و این همه
 تخم سعادت است که بی ترک شهوات و صبر از آن راه آخرت نتوان رفت و هیچ چیز شهوت
 را چنان نسوزد که خوف برای اینست که خدای سبحانه هدی و رحمت و علم و رضوان جمع کرد در سه
 آیه از قرآن اول **هُدًى وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَهْتَبُونَ** دیگر **إِنَّمَا يَخْشَى**
اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ دیگر **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ** ذالک لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ
 و تقوی که ثمره خوف است حق تعالی بخود اضافه کرد و گفت **وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ** و
 رسول گفت صلی الله علیه و سلم هیچ مومن نیست که یک اشک از ترس خدای سبحانه از چشم
 وی بیرون آید اگر همه چند پرنگسی باشد و آن اشک بر روی وی رسد روی و پیرا خدای سبحانه
 بر آتش دوزخ حرام گرداند عایشه رضی الله عنهما می گوید که از رسول صلی الله علیه و سلم پرسیدم
 که هیچ کس از امت تو بحساب در بهشت نشود و گفت شود و آنکه از گناه خویش یاد آورد و برگردد
 به بایدها و نیست که خوف حالتی است از حالات و روانی که در دل پدید آید و آنرا سببی است
 و ثمره اما سبب وی علم و معرفت است بدانکه خطر کار آخرت به بنید و اسباب هلاک خویش حاضر
 و غایب به بنید لا بد این آتش در میان جان پدید آید و این حال از دو معرفت خیزد یکی آنکه
 خود را و عیوب خود را و گناهان خود را و آفات و طاعات خود را و خباثت اخلاق بد خود را به
 حقیقت به بنید و با این همه تقصیر با نعمت خدای سبحانه در حق خود بشناسد مثل وی چون
 کسی باشد که از پادشاهی خلوت و نعمت بسیار یافته باشد آنکه در حرم و خزانه وی خیانتها
 بسیار کرده باشد پس ناگاه بداند که پادشاه و پیرایان خیانتها می دیده و داند که ملک غیور است
 و بی باک و منتقم و خود را نزدیک وی هیچ شفیع نداند و هیچ وسیلت نشناسد لا بد آن آتش
 در میان جان وی پدید آید چون خطر کار خویش به بنید معرفت دوم آنکه آن خوف از دیدن
 تقصیر با و در دل پیدا نشود و لکن آن خوف در دل از کمال و قدرت و بی باکی و استغنا خیزد
 چنانکه کسی در چنگال شیر افتد از گناه خویش نترسد و لکن از آن ترسد که صفت شیر می داند

که به طبع هلاک کننده است و آنکه از وی و از ضعیفی وی هیچ باک ندارد و این خوف تمام تر
و فاضل تر هر که صفات حق سبحانه و تعالی بشناخت و جلال و بزرگی و توانائی وی و استغنائی
وی بدان است که اگر همه عالم را هلاک کند و همه را جاوید در دوزخ بدارد یک ذره از مملکت
وی کم نشود و آنچه آنرا رافت و شفقت گویند از حقیقت آن ذات وی منزه است
جای آن بود که ترسد و این خوف نیز انبیا را باشد اگر چه دانند که از معاصی محصومند و
هر که بخدای سبحانه عارف تر از وی با و ترسان تر و هر که جاهل تر از این ترا ما ثمرة وی در دل
بود و هم در جوارح اما در دل آنکه شهوات منغص شود و پروای آن نبود مثلاً اگر کسی را
شهوت زنی یا طفلی در دل بود چون در حیث کمال شیری افتد یا در زندان سلطانی قاهری
گرفتار بود و پیرا پروای آن شهوت نماند بلکه حال وی در آن وقت همه خضوع و خشوع
و سکون و خواری بود و همه مراقبه و محاسبه و نظر در عاقبت بود در آن حال نه کبر ماند و نه
حسد و نه شره دنیا و نه غفلت فاما ثمرة آن در تن همه شکستی و نزاری بود و ثمرة وی در
جوارح پاکی بود از معاصی و مودب بودن بود در مقام اداء طاعت و درجات خوف
متفاوت بود و اگر شهوات خود را باز دارد نام وی عفت بود و اگر خود را از حرام باز دارد
نام وی ورع بود و اگر خود را از شبهات باز دارد و یا از حلال باز دارد که از وی بیم آن
بود که بجرامی خود افتاد نام وی تقوی بود و اگر از هر چه جز راه دین است خود را باز دارد
نام وی صدق بود و نام آنکس صدیق و عفت و ورع در زیر تقوی بود و این همه در زیر
صدق آید و به حقیقت خوف این باشد اما آنکس که اشکی فرود آرد و بستر و گوید لا حول
ولا قوه الا بالله و باز بر غفلت شود این را تنگ دلی زنان گویند این خوف نباشد که هر که
از چیزی ترسد از وی بگریزد و کسی چیزی در آستین وی در آید تا گاه بنید ماری بود ممکن نبود
که بلا حول اقتصار کند لا بد بنید آزد و بگریزد و بیاید و آنست که خوف را سه درجه است
ضعیف و قوی و معتدل و محمود از وی معتدل بود ضعیف آن بود که مرورا بکار ندارد چون

۱- مطلب: بیان تفاوت عفت و ورع و تقوی و صدق ۱۲-

وقت زمان و قوی آن بود که از وی بیم نومییدی بود و بیماری و بے هوشی آرد و مرگ و این
هر دو مذموم باشد چه خوف را در نفس خود کمالی نبود چون تو حید و معرفت و محبت و برای
اینست که وی در صفات خدای سبحانه روا نبود بلکه خوف بی عین و بی جهل نبود که تا عاقبت
مجهول نبود و حذر از خطر عجز بآن عاقبت ضم نشود و خوف وجود نگیرد و لکن خوف را کمالی
بود یا غفلت یا حال غافلان که آن خوف چون تازیانه بود که کودک را فراتعلیم ندارد و
در و نکند یا ستور را فرار دهد و در و نکند و یا چنان قوی بود که کودک را و ستور را
جای لبکنند یا جانی افکار کند و از فائده فرودمانند این هر دو بکار نیایند بلکه باید که معتدل
بود تا از معاصی باز دارد و بر طاعت حریص کند و هر که عالم تر بود خوف وی معتدل تر
بود که چون با فراطرسد از اسباب و جاه بازماند لیسند چون ضعیف شود از خطر کار
براندیشد و هر که خالیف نبود و خود را عالم تمام کند آن بیپوده باشد که آموخته باشد نه
علم چون قال گوی که نام خود را حکیم کرده باشد و از حکمت هیچ خبر نداشته باشد چه اول
همه معرفت بها آنست که خود را و خدای خود را بشناسد خود را بعیب و تقصیر و خدای را بحلال
و عظمت و پاک ناداشتن بهلاک عالم دازین دو معرفت جز خوف نیفزاید و برای این
بود که رسول صلی الله علیه و سلم فرمود اول العلم معرفت الجبار و آخر الامر توفیق الیه گفت اول
علم آنست که خدای را سبحانه بجاری و قهاری بشناسی و آخر آنکه بنده دار کار بوی توفیق
کنی و بدانی که تو هیچ نه و هیچ چیز بدست تونه کسی که این معنی بداند چون نترسد بدانکه خوف
از معرفت خطر کار نیز دور کسی را در پیش خطری بود کسی بود که در پیش وی و در رخ آید از آن
ترسد و کس بود که ناگاه بی توبه بمیرد و از آن ترسد و کس بود که ناگاه باز به معصیت گرفتار شود
و دل او را قسوة و غفلت گیرد از آن ترسد و کس بود که ترس وی در نعمت از بطرد کبر و ظلم
بود تا در قیامت بمطالم گرفتار نشود و از آن ترسد و کس بود که فضاخ خود یاد کند در قیامت
رسوا شود از آن ترسد و کس بود که خواهد چیزی بر ضمیر وی نگذرد که پسندیده آنحضرت
نماید از آن ترسد و کس بود که وایم ناظر حق بود از وی ترسد و فایده هر یک آن بود که
بآن مشغول بود و از آن ترسد تا آن از وی فوت نشود و عارف باید که بداند که از هر چه

می گریزد و بهر چه مشغول می شود برای چه می شود مشغول شدنی بوی کدام است که همه را برای
وی ترک باید کرد و آن خداوند بی همتا است سبحانه که از همه کائنات روی بوی باید آوردن
و غالب ترین حالی بر دل خائنان خوف خاتمه بود که ناگاه بی ایمان روند و این خود از سابقه
ازل بود تا در ازل حکم چه کرده اند از سعادت و شقاوت چه خاتمه فرع سابقه بود اصل درین
آنست که رسول صلی الله علیه و سلم فرمود در سر منبر که حق سبحانه و تعالی کتابی نوشته است و
نام اهل بهشت و نیک نجتان در روی و دست راست فراز گرفت و گفت که کتابی دیگر نوشته
است و نام اهل دوزخ و بد نجتان در روی و دست چپ فراز گرفت و گفت اندرین نیز فرمود
و اندران نکا بد و آنکه اهل سعادت باشد عمل اهل شقاوت کند تا همه گویند که وی بد نجت
است ناگاه سابقه ازلی در آید و اگر همه یک ساعت بود آنرا از راه بد نجتی باز گرداند و راه
سعادت ازل گیرد چه سعید آن بود که در ازل سعید بود و آنکه اهل شقاوت عمل اهل سعادت
می کند تا همه گویند که وی سعید است پس سابقه ازلی در آید و اگر همه به ساعتی باشد او را
از آن راه باز گرداند و بر راه شقاوت آرد و بد نجت گردد چه شقی آن بود که در ازل شقی بود
و کار خاتمه دارد پس خوف اهل بصیرت ازین بود و این تمام تر است چنانچه خوف از خدای
سبحانه به سبب صفات جلال وی تمام تر است از خوف از گناه خویش که آن خوف هرگز
نخیزد و آنرا هبیت اجلال گویند و چون کسی از گناه ترسد باشد که مغرور شود و گوید چون
ترک گناه کردم پس از چه ترسم درین جمله هر که تامل کند بداند که رسول صلی الله علیه و سلم در اعلی
درجات خواهد بود و ابو جهل و راسفل در کات پیش از آفرینش از ایشان چه آید ازین چه
وسیلت بود از وجه خیانت آمد چون هر دو آفریده شدند راه معرفت و طاعت رسول صلی الله
علیه و سلم را میسر گردانیدند بی سببی از جانب وی و آن بالزام حق بود که داعیه بروی گماشتند
و پیدها از پیش چشم وی برداشتند نتوانست که آنهمه بر خود پوشد و از آن برگردد و
ابو جهل را راه دیدار بروی در بستند نتوانست که به بنید که مخالفت زهر قاتلست از روی

۱۲ مطلب: - اینست که یکی گفته از خاتمه می ترسم دیگری گفت از فاتحه می ترسم ۱۲

باز نتوانست ایستاد و از شهوات دست باز نتوانستند داشت و هر دو در آن مضطر بودند یکی
 را اسباب سعادت میسر گرداندی بر و او را بسلسلہ لطف تا اعلیٰ علیین و آن دیگر را اسباب
 شقاوت میسر گرداندی بر و او را بسلسلہ قہر تا اسفل السافلین و هر که حکم چنان کند که خواهد
 و از پیچ باک ندارد بضرورت از وی باید ترسید و هر که از بی نیازی خدای سبحانہ باید نشد و صفای
 و جلال وی فهم کند هرگز از خوف او خالی نباشد معنی سوء خاتمہ است که همه صدیقان از آن ترسیدند
 آنست که در وقت مرگ ایمان از بنده بستانند و آنرا اسباب بسیار است و علم آن پوشیدہ
 است لکن آنچه از وی بتوان گفت در کتاب آنست که آن از دو سبب بود یکی آنکه کسی
 بدعتی باطل را بحق اعتماد کند و عمر بران بگذراند و گمان نبرد که آن خطا کرده پس بہ نزدیک
 مرگ کارها کشف افتد و بدان سبب در دیگر اعتقادہای خود و لشک شود و اعتماد وی
 در اعتقادہای وی ضعیف شود و بدین شک از دنیا بیرون رود و این نوع خطر بتدریج
 را پیش آید و کسی را راه دلیل و کلام پیش گیرد و بہ تقلید خواهد کہ بحقیقت آن رسد ابا
 ابلہان و اہل سلامت کہ بظاہر مسلمان روند چنانکہ در اخبار و قرآن آید ازین خطر ایمن باشند
 و ازین گفت رسول صلی اللہ علیہ وسلم علیکم بدین الحجاز و اکثر اہل الجنۃ البلہ و سلف
 ازین جہتہ بود کہ از علم کلام و بحث از حقیقت آن و جستجوی آن منع کرده اند چہ دانستند
 کہ بہر کس طاقت آن ندارد بنادانی بہ بدعتی گرفتار شوند و سبب دیگر آنکہ ایمان در اصل خود
 ضعیف بود و دوستی خدای سبحانہ در دل ضعیف بود وقت مرگ چون بیند کہ ہمہ شهوات
 از وی باز ستانند و از دنیا و اہل بقہر بیرون می برند و جانی می برند کہ او را باز نخواہند گردانید
 او دوستی ضعیف درین وقت نیز باطل شود و دشمنی خدای سبحانہ و با اعتقاد بد بحق سبحانہ از
 دنیا بیرون رود و نحوہ باللہ و برای اینست کہ در جہتہ شہادت ہر گسست کہ در آن وقت
 دنیا بنامی از پیش برنجیزد و دوستی خدای سبحانہ بر دل غالب شدہ و دل بر مرگ نہادہ و چنین
 حال چون مرگ در رسد و اند غنیمتی تمام بود و ہر کہ دوستی خدای در دل او غالب بود او ازین
 خطر ایمن بود چون وقت مرگ در رسد و اند کہ وقت دیدار دوست است آمدن مرگ را
 کارہ نباشد در آن حال آن دوستی غالب تر شود و دل از دوستی دنیا و غیر بر وارد بحال دوست

شادمان بشود این نشان حسن خاتمت پس هر که خواهد که ازین خطر دور شود باید که از بدعتها دور باشد
و بلا نچه در قرآن و اخبار است ایمان آوردن همه احکام قبول کند آنچه باورسد و رسانند تسلیم
کند و جهد آن کند که دوستی حق سبحانه و تعالی بر وی غالب شود و دوستی دنیا بر وی ضعیف
شود و آن بدان ضعیف شود که هر دو شرع نگاه دارد تا دنیا بر وی تنگ نشود و منحصر گردد
و از آن نفور گردد و دوستی حق سبحانه و تعالی بدان قوی گردد که همیشه ذکر وی می کند و صحبت با
دوستان وی میدارد نه با دوستان دنیا و هر که دوستی دنیا بر وی غالب بود کار او پر خطر
باشد چنانکه در قرآن گفت قُلْ اِنْ كَانَتْ اَبَاءُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ سَالِا لَیْهَ كُفْتَا كَه
اگر پدران و فرزندان و برادران و زن و مال و نعمت و هر چه هست شمارا و سر او خائمان دوست
نزدیک شما از خدای و رسول او دست ساخته باشید عذاب خدای را سبحانه تا فرمان خدای را
سبحانه در رسد بهلاک ایشان بیاورد و آنست که اول مقامات دین یقین و معرفت است
و از معرفت خوف چیزد و از خوف زهد و صبر و توبه و صدق و اخلاص و مواظبت بر ذکر و فکر
بر دوام پیدا یزدان و انس و محبت پیدا یزدان نهایت مقامات بود و رضا و
تفویض و شوق این همه خود تبع محبت باشد پس کیمیاء سعادت پس از یقین و معرفت
خوف است و هر چه پس از آن است بی خوف راست نیاید و این بسط طریق بدست آید یکی علم
و معرفت که چون خود و حق را سبحانه بشناخت از حق تعالی بضرورت شناخت برسد چه هر که
خدا را بجلال و کمال و قدرت و بی نیازی از خلق بشناخت و خود را به بیچارگی و در ماندگی و
حاجت مندی بشناخت خویشتن را مثلاً در چنگال خمیر بدید و از طبع شیر و آسته که جز بهلاک
نیاید بضرورت از شیر تهرسد و حذر کند از آنکه بنادانی در چنگ شیر بهلاک شود بلکه هر که حکم
خدا را سبحانه بشناخت که هر چه خواهد بود تا به قیامت حکم کرده است بعضی را بسعادت بسوی سبلیتی
و بعضی را بشقاوت بی جنابتی بلکه چنانکه خواست آن کرد و آن هرگز ننگردد و یگر نشود و لابد چون
این بداند تهرسد و ابواب معرفت که از آن خوف خیزد بسیار است و هر که بخدای سبحانه عارف تر
از وی ترسان تر طریق دوم آنست که اگر از معرفت عاجز آید صحبت با اهل خوف دارد تا خوف
ایشان بوی سرایت کند و از اهل غفلت دور باشد و ازین خوف حاصل آید اگر چه به تقلید بود

طریق سیم آنکه چون این قوم را نیابد که با ایشان صحبت دارد که این چنین کسان در روزگار کمتر
 مانده اند حال و سیرت آن قوم نشنود و از کتب بر خواند تا بدان سبب در وی آگاهی و خوف
 از عاقبت پدید آید ابو عمر دمشقی گفت که خایف آنست که از نفس خویش بیشتر ترسد و ترسان
 باشد ابو عبد الله جلا گفت که خائف آن باشد که مخوفات او را ایمن گرداند و از دایمین باشند
 این حقیق گفت که خایف بکلم وقت بود گاه بود که مخوفات از آن خایف و ترسان گردند و گاه بود
 که از آن ایمن شوند اما آنکه مخوفات از او برترند برای آنکه خوف بر و غالب بود تا همه خوف شود
 از همه چیز بترسد و اما آنکه از وی مخوف همه ایمن شود کس بود که چون ذکر آن مخوف در آید
 هیچ اثر نکند زیرا که او از آن مخوف غایب بود به سبب خوف حق سبحانه و تعالی بر وی و من غاب
 عن الاشياء غابت الاشیاء دوم گفت که خایف آنست که از غیر حق نترسد یعنی خوف او
 نه از بهر نفس بود بلکه برای اجلال و عظمت خداوند سبحانه باشد و اما خوف که برای نفس بود آن
 خوف عقوبت باشد سهیل گفت خوف نراست در جانی یعنی ازین هر دو حقایق ایمان پدید آید
 قال حجة الاسلام خوف از عدل خدای سبحانه در جالبفضل خدای سبحانه چون دو جناحند سالک
 را که به همه مقامات محمود خواهند که برسد بقوت وی رسد چه عقاب که عبارت از جالبست
 از حضرت الهی سخت بلند است تا امید صادق نباشد چشم بر جمال حضرت الهی نیفتد و چون بان
 جمال بینا نشود قطع عقوبات نتواند کرد و شهوات که بر راه دوزخ است غالبست و فریبنده
 و بخود کشنده تا بهر اس از سر کی بر دل غالب نشود و از وی حذر نتوان کرد و بد نیست که فضل خوف
 بیشتر است از رجا چه رجا چون زمانی بود که بنده را بوی کشند و خوف چون تا زیانه که ویرا بدان
 می زنتد می برند بیاورد آنست که عبادت خدای سبحانه بر او میگذرد و کرم او نیکوتر از عبادت
 باهر اس عقوبت که از وی محبت چیز و هیچ مقام از محبت بالاتر نباشد و از خوف نفرت بیم بود
 و برای این گفت رسول صلی الله علیه و سلم که نمیرد یکی از شما الا آنکه نیکو گمان کرده باشد بخدای
 سبحانه و گفت صلی الله علیه و سلم که حق سبحانه و تعالی میگوید من نزد گمان بنده خودم گوهر گمان که من
 خواهد بود بمقتضای آن گمان بانبده عمل کنم بدانکه هر که در مستقبل نیکوئی چشم دارد این چشم
 داشتن او را رجا گویند و باشد که تمنی گویند و باشد که غرور و حماقت گویند و ابلهان این ها را

از یکدیگر جدا نکنند و ندانند و پندارند که این همه امید است و درجا محمود آن است بلکه اگر کسی تخم نیک طلب کند و در زمین نرم افکند و از خار و گیاه پاک کند و بوقت آب همی دهد و چشم دارد که ارتفاع برگیرد و خدای سبحانه آفات از آن دفع کند این چشم داشتن را امید گویند و اگر تخم پوسیده در زمین سخت اندازد و از خار و گیاه پاک نکند و آب نهد و ارتفاع چشم دارد این را غرور و حماقت گویند نه رجا و اگر تخم نیک در زمین پاک افکند و زمین از خار و گیاه پاک می کند و لیکن آب نهد و چشم می دارد که باران آید و لیکن جانی گناه باران آمدن آید نباشد و لیکن محال نیز نباشد این را آرزوی تمنی نیز گویند و همچنین هر که تخم ایمان درست در صحرا سیئه پاک از خار اخلاق بد باندازد و بر مواظبت بر طاعت درخت ایمان را آب پاک میدهد و چشم میدارد از خدای سبحانه که او را از آفت هانگاہ دارد تا بوقت مرگ همچنین بماند تخم عمر او بر شهادت و سعادت شود و ایمان بسلامت برود و این را امید گویند و نشان آن این بود که هر چه در مستقبل ممکن نبود در رعایت آن بیخ تقصیر نکند و تعهد باز نگیرد که ضایع گذاشتن تعهد کسب از تو میدی باشد نه از امید اما اگر تخم ایمان پوسیده بود یعنی که یقین درست نبود و اگر درست بود لیکن سیئه از اخلاق بد پاک نبود و آب طاعت نهد چشم داشتن رحمت از حماقت بود و نه امید و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود که احمق آن بود که هر چه خواهد کند و رحمت چشم دارد و حق سبحانه و تعالی می فرماید قوله عز و جل فخلقنا من بعدهم خلف وراثتنا لکتاب یاخذون عرض هذا الاذی و یقولون سیخفر لنا و ربین آیه مذمت کسانی می کند که پس از انبیا علم بایشان رسیده و لیکن دنیا مشغول شدند و گفتند چشم داریم که خدای سبحانه بر ما رحمت کند پس هر چیز از اسباب که به اختیار بنده تعلق دارد شکر آن چشم داشتن رجا بود و چون از اسباب دست بردار چشم داشتن حماقت و غرور بود و اگر اسباب نه ویران بود و نه آبادان چشم داشت آرزو بود و کار دین بآرزو راست نیاید پس هر که توبه کند باید که او را امید قبول بود و هر که توبه نکرد و لیکن به سبب معصیت خود را اندوختن و رنجور میدارد و چشم دارد که خدای سبحانه او را توبه و هدایت رجا بود که رنجوری وی سبب نیست که به توبه کشد اما اگر رنجور نبود و توبه نکند و آمرزش چشم دارد و غرور بود و اگر رنجور نبود و توبه

چشم دار و این نیز غرور بود اگر چه این را ابلهان امید نام کنند و خدای سبحانه می گوید وَالَّذِينَ
 آمَنُوا وَهَلَبُوا وَجَاهًا وَمَنَّا سَبِيلَ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَةَ اللَّهِ يَعْنِي کسانی که
 ایمان آورند و آرزوهای خویش در شهر و سراهای خوشترین بگذراشتند و غربت اختیار کردند و چهار
 کردند با کفار ایشان را جای امید است برحمت ما و یکی بن معاذ گوید که حماقت بیش ازین نیست
 که کسی تخم نه بجایگاه اندازد و بر طمع دارد و معصیت کند و همیشه طمع دارد و سرای مطیعان جوید
 و کار عاصیان کند و عمل صالح نکند و ثواب طمع دارد و کسی پیش رسول صلی الله علیه و سلم آمد و گفت
 که آمده ام تا از تو بیسم که نشان آنکه خدای سبحانه کسی خیری خواسته باشد چیست و نشان آنکه
 شری خواسته باشد چیست گفت هر روز که بر خیزی بر چه صفت بر خیزی گفت چنانکه
 خیر و اهل خیر را دوست میدارم و اگر خیری پیدا آید شاد شوم که آن بکنم و ثواب آن به یقین
 بشناسم و اگر از من فوت شود اندوگمین شوم و در آرزوی آن بانم گفت اینست نشان آنکه
 تو خیر خواسته است و اگر کار دیگر خواستی ترا بدان مشغول کردی و آنکه باک نداشتی که ترا در کدام
 وادی از وادیها دنیا بپلاک کردی علاج حاصل کردن رجا بدانکه بدین دار و کسی را حاجت
 نباشد مگر و بیمار را یکی آنکه از بسیاری گناه که کرده باشد نویسد شده باشد و تو به نمی کند میگوید
 نپذیرد و دیگر آنکه از بسیاری جهد و طاعت خوشتر را بپلاک کند ورنج بسیار کشد که طاقت
 آن نیارد و این هر دو کس را بر جا حاجت سرت اما اهل غفلت را این دار و قایده نکند و
 رجا او را بدو سبب حاصل شود سبب اول آنکه اندیشه در عجائب و شیا و آفرینش نباتات و
 حیوانات و انواع نعمت آن کند تا رحمتی و لطفی بیند که درای آن نتواند بود چه اگر در خود نگردد
 به بیند که آنچه ویرا در با کیست بود همه آن پوی داده و برای او آفریده چون سر و دل و دست
 و پای که ضرورت وی بوده و آنچه ضرورت نبود از آرایش وی چون سرخی لب و کجی ابر و سیاهی
 مو و راستی شتره چشم که او را بدان بیاراسته و این لطف با همه حیوانات نیز کرده مثلاً در زنبور
 چندان نقش و نگار کرده و چندان لطایف صنع در نقاب تناب وی و در نیکیونی نقش وی در
 بدایت وی در بنا کردن خانه برای خود و کیفیت آن که غسل در وی جمع کند پیدا کرده که عقل
 از حقیقت آن عاجز باشد و آنکه طاعت پادشاه خود چون دارد و پادشاه ایشان سیاست

ایشان چون کسب هر که چنین عجب و نظایر و باطن خویش و در همه آفرینش به بند و دوران تامل کند
 بداند به یقین که رحمت حق سبحانه و تعالی انان بزرگ است که نومیدیراجا نبود و باید که خوف
 و رجا هر دو برابر بود چه اگر رجا غالب بود جای آن دارد که لطف و رحمت حق سبحانه در آفرینش
 خلق نهایت ندارد و یکی از بزرگان می گوید که هیچ آیه در قرآن ازین آیه امیدوارتر نیست - که
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُتِلْتُمْ فَمِنَ نِّسْوَتِكُمْ فَاكْتَبُوا لَهُ الْوَدْعَةَ الَّتِي كُتِبَ عَلَيْهَا أَنْ تُقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
 می فرماید تامل چگونه نگاه دارند و دوام چگونه دهند تا مال که بدان محتاجی ضایع نشود و چگونگی که
 این چنین رحمتی از امرزش توقا صریح تا ترا بدوزخ فرستد و حصول این یک سبب عظیم بی نهایت
 است در استحصا رجا که هر کس بدان نرسد سبب دوم تامل است در اخبار و آیات و آثار که
 آن نیز از حد بیرون است چنانکه در قرآن می گوید لَا تَقْذُفُوا مِنَ الرَّحْمَةِ اللَّهُ عَنِّي سِحْطًا
 از رحمت من نومید مباشید و جای دیگری گوید که فرشتگان مر شمارا از خدای سبحانه امرزش
 میخوانند وَ لِيَسْتَخْفِرُوكَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ كَقَوْلِكَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
 در اینجا بدانند اما شمارا بدان برسند ذلک یخوف الله به عباد یا عباد یا عباد یا عباد - و جای
 دیگر گفت و القوا للناس المتی اعدت لکم فی الدنیا و الدنیا و الدنیا و الدنیا و الدنیا و الدنیا و الدنیا
 قَدْ ضَلَّ مِصْطَفَى كَقَوْلِكَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ و سلم محمد راضی نباشد تا از امت وی کی در دوزخ بود و
 چنین آیات در قرآن بسیار است اما اخبار آن است که رسول صلی الله علیه و سلم گفت که امت
 من امت مرحومه اند عذاب ایشان در دنیا باشد از فتنه و بلا و زلزله و چون قیامت آید
 بدست هر مومنی کافری بدیند و گویند این قوی است از دوزخ و گفت صلی الله علیه و سلم
 تب از دوزخ است و نصیب مومن از دوزخ آن است و کبر و زور رسول صلی الله علیه
 و سلم گفت یا کریم العفو صوابه را گفته و انید که معنی این چه باشد آنکه زشتی عفو کند و بهر زشتی
 نیکی بدل کند و چنین اخبار بسیار آمده و یک کسی را که خوف بروی غالب بود این شنای دی بود
 و کسی که غفلت بروی غالب بود باید که داند که با این همه اخبار معلوم است که بعضی از مومنان
 در دوزخ خواهند شد و باز پسین آن باشد که پس از هفت هزار سال بیرون آید اگر همه
 تقدیرا یک کس در دوزخ بیش نخواهد شد ممکن است که آن وی باشد چرا راه صواب

در پیش نگیرد و ترک جهالت نکند تا وی آنکس نباشد اگر همه لذت‌های دنیا باید گذاشت از بیم آنکه بکشدب درد و زخ بماند جای آن باشد تا هفت هزار سال چه رسد و در حمله احوال باید که خوف و رجاعت مدخل باشد چنانکه عمر گفت رضی اللہ عنہ اگر روز قیامت منادی کند که هیچکس در روز خ نخواهد شد الا کی ترسم آن من باشم و اگر گویند هیچکس در بهشت نخواهد شد الا کی امید دارم که آن من باشم حنفی را پرسیدند از انس گفت شمت از میان برداشتن بشرط آنکه وجود هدایت باقی بود و معنی شمت از میان برداشتن آنست که رجاء بر خوف غالب بود و التون را پرسیدند از انس گفت انس انبساط محبت است با محبوب معنی این سخن قول خلیل و کلیم است صلوات اللہ و سلامه علیہ فی قوله تعالی ابرخی کیف تحی الموتی و اربی انظر الیک و قوله تعالی لکن تدانی بمجوعدی است یعنی طاقت نیاری ابراهیم راستانی را پرسیدند از انس گفت که انس شادی است به محبوب و هم ذوالنون گفته است که کمترین پایه انس آن است که اگر بنده را در آتش اندازند آتش دلبلا او را از آن کس که بدو انس یافته باشد باز ندارد و مشغول نه گرداند و فی قوت القلوب فی مقام الانس یکون التملق و المناجات و معه یکون المحادثة فی المجالسة و عنده یوجد معنی من البسط فی المحضو و القرب و لا یجب اللذی سببانه بذالنوع من الادلال الامن اقامه مقام الانس و لا یحسن ذلک الا منهم و لا یلیق الا بهم پس ترا حقیقت خود طلب باید کرد تا توجه چیزی و از کجائی و از کجا آمده و کجا خواهی رفت و اندرین منزل گاه بچکار آمده و کجا خواهی بود و درین منزل ترا چه می باید کرد و ترا برای چه آفریده اند و سعادت تو در چیست و شقاوت تو در چیست و این صفات که در باطن تو جمع کرده اند بعضی صفات ستوران است بعضی صفات دوکان و بعضی صفات دیوان و بعضی صفات فرشتگان و توازین جمله کدامی و کدام است که آن حقیقت گوهرتست و دیگران غریب و عاریت اند و چون این معانی بدان سعادت خود را طلب بتوانی کرد و چه بهر ایک را از اینها غذای دیگر است و سعادت دیگر غذای ستور و

سعادت وی در خوردن و خفتن و بر یکدیگر بر آمدن است اگر نوستوری جهد آن کن که شب و روز
 شکم راست داری و غذای ودان و سعادت ایشان در دیدن و کشتن و خشم راندن است اگر
 از نشانی کار ایشان کن و غذای دیو و سعادت وی شکر نچتن و حیلت کردن است اگر از نشانی
 بکار ایشان مشغول باش تا براحات نیک نختی خود برسی و غذای فرشتگان و سعادت ایشان
 مشاهده جمال حضرت اہیت است اگر تو فرشته گوہری در اصل خویش جهد آن کن کہ تا حضرت
 اہیت را بشناسی و خود را بمشاهده آن جمال باز دہی و خود را از دست غضب و شہوت و سایر
 صفات ذمیمہ باز ستانی و فکر آن کنی تا در تو این صفات بہایم را برای چہ آفریدہ اند نہ آنکہ ترا
 ایشان اسیر کنند بلکہ از بہر یکی از ان مرکب خود سازی و از یکی سلاح و این روز چند درین منزل گاہ
 باشی ایشان را فرا کار داری تا تخم سعادت خویش بمعاونت ایشان صید کنی و چون تخم سعادت
 خویش بدست آوردی روی بقرار گاہ خویش آوری آن قرار گاہی کہ عبارت خاص از ان
 حضرت اہی است و عبارت عوام از ان بہشت است و ہر کہ این نداند از حقیقت این
 محبوب بود و چون آدمی از ہمہ آلائش و آمیختگی کہ در طینت او است کہ او صفات بہایم
 و سباع است و عبارت از ان اسفل السافلین است پاک گردد و را شائستگی جوار
 حضرت ربوبیت پیدا آید کہ آن صفات ملائکہ است و اعلیٰ علیین عبارت از ان است و کمال
 در چہ آدمی است و چون آدمی را انس بجمال حضرت اہی حاصل شد از مطالعہ آن جمال یک
 ساعت صبر نتواند کرد و نظارہ کردن در ان جمال بہشت وی شہود و آن بہشت صوری نزد
 وی مختصر شود و چون آدمی در اول آفرینش ناقص و خیس افتادہ است ممکن نیست او را
 بد چہ کمال رسیدن الا بجاہدہ و معالجہ این صفات چنانچہ در مطولات مذکور است -
 سری مقطعی گفت کہ قرب قیامت بطاعت حق سبحانہ و تعالیٰ دیگری گفت کہ قرب تذلل
 است و تواضع قولہ تعالیٰ *وَاقْتَرِبْ* از رویم پرسید کہ قرب چیست گفت کہ
 موانع و معارض از پیش برداشتن و بگریہا رسیدن گفت کہ قرب آنست کہ افعال و
 تصرفات خداوند را سبحانہ در خود مشاہدہ کنی و غتہ ہا را بردار و در ان غتہ ہا نعمت
 ہائے حق کہ در حق تو احسان کردہ است از دیدن افعال و مجاہدات خود غایب و مشغول

گردی و خود را نه فاعل بینی و نه عامل لقوله تعالى وَمَا سَأَمْتِ إِذْ سَأَمْتِ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى -
 نوری گوید رانی بمعنی فی فناء تقریبا و بیهاات الّا عنک منک التقرب فاما منک لے صبر و لا
 حیلته و لا منک لی بدو لا عنک مهرب تقریب قوم بالترجا فوصلتہم فمالی بعید منک و الکل
 یعطی یعنی کہ حال من مرا چنان نمود کہ جمع من بتو و فناء من از ما دون تو قرب من است
 بتو و حال آنکہ جمع و فناء و صفت من اند و بہ صفات من قرب تو حاصل نشود بلکه قرب تو
 جز بتو نتوان یافت پس گفت کہ بعضی بافعال و طاعات بتو تقریب جستند بفضل خود
 ایشان را بخود رسانیدی و من هیچ افعالی و طاعاتی کہ بدان بہ تو تقریب جویم و من در شوق
 قرب تو ہلاک می شوم و از آن روی کہ منم مرا بتو هیچ راه نیست بجز وہم نوری گوید یا من
 اشاہد عتی ثم احسبہ متی قریبا و قد عرمت مطالبہ اذا سمت نفسی سلوة عنہ ردنی الیہ شہودا لیس
 یعنی عجائبہ یعنی سلوة یا من است و ناامیدی یعنی ہر گاہ کہ من از آن روی کہ منم از قرب او
 ناامیدی شوم فاما نعمتہا و فضلہا کہ در ابتدا با من کرده است مرا از یا من و ناامیدی باز
 رد میکند وید و امیدوار و راجی میگردد و بعضی گفته اند کہ قرب بندہ بحق سبحانہ و تعالی
 باندازہ بعد اوست از خالق و این از صفات قلوب است نہ از احکام بجواب ہر چہ قریب
 حق سبحانہ و تعالی بعلم قدرت عامہ خلایق را شامل است و قرب او سبحانہ بلفظ و نصرت
 مخصوص اہل ایمان است و قرب او سبحانہ بخصایبہ تانیس خاصہ اولیاء اوست -

رابعی

دجان منی و از تو من ہستم دور : چشم بتو روشن و زویدار تو کور
 مشکل ترا زین گرفتد واقعہ : تو با من و من از تو جدا و مجبور
 معنی اتصال آن است کہ سر بندہ از ما دون حق سبحانہ منفصل گردد و غیر را بہ نظر تعظیم نہ
 بنید و جز از خدای سبحانہ نشود و آذری گفت اتصال مکاشفہ دل است چنانکہ جاریہ گفت
 کافی انظر الی عرش ربی بارزا و مشاہدہ سر راست چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود -
 اَعْبُدُ اللہَ کَأَنَّكَ تَرَاهُ وَقَوْلُ ابْنِ عَمْرٍو الرُّكْنُ كَمَا نَرَانَا اللہَ سبحانہ و غیر نوری گفت کہ اتصال
 آن است کہ سر بندہ بہ مقام ذہول رسید یعنی تعظیم حق سبحانہ و تعالی او را از تعظیم ماسوی

غافل و مشغول گرداند بعضی بزرگان گفته اند که اتصال آن است که بنده غیر خالق را نہ بیند و
 خاطر غیر در سرا و در نیاید و سهل گفت که بنده گان را ببلاد و جنبانیدند و در حرکت آمدند و اگر
 ساکن و ثابت بودند بی شک بدان رسیدندی و بدو اتصال یافتندی معیت بارخ
 با جسد مثال معیت حق است با کل کائنات من عرف نفسه فقد عرف ربه بر روح آن اعراض
 اجسام چون دخول و خروج و اتصال و انفصال و غیر آن جائز نیست فکیف بر حق سبحانه و تعالی
 و گفته اند قالب آدمی مرکب است از چهار عنصر متضاد خاک و باد و آب و آتش و این هر
 چهار در قالب به حقیقت جمع اند مکان خاک در قالب ظاہر است و عیان و در خاک
 آب را مکانی دیگر است لطیف و لایق لطافت آب و درین آب باد را مکان دیگر است
 لطیف تر از مکان آب و در باد آتش را مکانی لطیف تر از مکان باد و روح با ہم
 ذرہاء قالب به حقیقت موجود است بجلول و در مکان حلول و انتقال از عوارض اجسام است
 و هیچ چیز از عوارض اجسام بر روح جائز نیست پس همچنین میدان که ذات مقدس العالمین
 جل ذکره و لا اله غیره با ہمہ ذرہاء آفرینش به حقیقت موجود است بجلول و اتصال و انفصال
 و بی ماسه و بی محافات با ہمہ بی ہمہ از ہمہ دور ہمہ نزدیک نزدیک نہ متصل و دور نہ
 منقصل زہی نزدیک و دوری بنده زہی حاضری و غایبی بنده زہی جمال با کمال و نابینائی
 بنده زہی ناگذران در میان دل و جان زہی حال دل و دل از ویصل تعالی اللہ علو اکبیرا
 قال بعض العرفاء حق سبحانه و تعالی قریب است و ہم بعید است ہم ظاہر است و ہم باطن اگر
 تقدیر کسی را ہزار بار ہزار سال عمر باشد و در ہر نفسی ہزار قدم برگیرد و ہر قدمی چندان بود کہ
 از بالا عرش تا تخت الشری بذات مقدس حق سبحانه و تعالی نرسد و نتواند رسید و خود رسیدن
 بدان حضرت محال باشد ابدالآباد چون بع معنوی چنین باشد آن قرب کہ اشارت بدان قرب
 باین عبارت فرمود کہ وَجُودِ اقْرَبِ اِلَيْهِ مِنْ خَبْلِ الوَسْرِ یَدِیْ جِهَ زَیَانِ دَارِ دِجَانَکَ آفتاب
 بجرم از خلق دور است و بہ شعاع نزدیک اگر با شمارد منافع آن نگری در غایت قرب و
 ظہورش بینی و اگر بکنہ و حقیقت آن نگری در نہایت بعد و لطونش یا بی ہم قریب است و ہم بعید
 قال علی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہ ہو مع کل شیء الا بمقارنتہ و عین کل شیء لا بمنزایلتہ -

یعنی او سبحانه با همه چیزها است نه آنکه چیزی با وی مقارن بود و حقیقت همه چیزها بوی
 موجودند و در آن همه نمودارند چنانکه وجود از وی زایل کنند و در هر صورتی ظاهر او است و
 ظهورش بمنظری و صورتی مقیدنی و ظاهر وجود فیض جمال مطلق و وجه حق است سبحانه و دوام و
 بقا لازم ذاتی او است وَ بَیَّتِي وَ جِهَةَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ - ای من حیث باطن
 المطلق والا کرام ای به نظایر المنبسط علی الکائنات فیض جمال مطلق ظاهر وجود است که
 عام و منبسط است بر جمله عالم ارواح و حیوانات و اعراض و در هر چه نظر کردم و دیدم
 ظاهر و باطن او را دیدم و جمله موجودات عالم را اوصاف و تعینات اسما و اخلاق او یافتیم و عین
 وجود که ذات است یکی بیش نیست و آنچه بر عالم منبسط است اوصاف و تعینات نور و
 تنوعات و خواص ظهور آن وجود یگانه است و صفت از موصوف جدا نیست کل مایدرک و
 و شهود حق ظاهر فی صورته الخلق متوهم و هی الصورة الظلیة و انظایر هو الحق لا غیر -
 نور حقیقی یکی بیش نیست و آن نور حق است سبحانه و نور حق منبسط و نا محدود است و انانتهای
 و عالم تجلی نور خدای است که بچندین هزار صفت تجلی کرده و بدین سوزنها محدود و خود را ظاهر
 گردانیده بدان و فکرتکم اللذلفهم الحقایق که تعینات حق و تمیزات وجود مطلق بحسب خصوصیات
 اعتبار است و شعونی که مستحسن است در غیب ذات از آن نیست که در مرتبه علم است یا در
 مرتبه عین اگر در مرتبه علم است حقایق و ماهیت اشیا است که مسمی است در اصطلاح
 این طایفه با عیان ثابت و اگر در مرتبه عین است وجودات اشیا است پس حقایق
 اشیا عبارت باشد از تعینات وجود حق در مرتبه علم باعتبار خصوصیات اعتبارات و شئون
 معجزه و غیب فاشا هر گاه که وجود تجلی کند بر خود ملتبس بشانی از شئون تجلی غیبی حقیقی باشد از
 حقایق موجودات و چون تجلی کند ملتبس بشانی دیگر حقیقی باشد از حقایق و علی هذا القیاس و

۱۴ مطلب: علماء متصوفه هر گاه که وجه حق می گویند مرادشان ظهور حق است و هر گاه اشیا می گویند مراد از آن
 حقیقت اشیا است - ۱۲ -

۱۵ مطلب: حقایق علمیه که اعیان ثابت است و حقایق گویند که وجودات مجاریه است - ۱۲ -

و وجودات اشیا عبارت باشد از تعینات و تمیزات و وجود حق در مرتبه عین باعتبار احکام و آثار این حقایق و ماهیات بآن طریق که حقایق و ماهیات همیشه در باطن وجود اعنی مرتبه علم ثابت است و آثار و احکام شان که ظلال و عکوسند مرایشان را در ظاهر وجود که محلی و آئینه است مریاطش را پیدا و بیدار و وقت که ظاهر وجود متعین گردد به سبب انصباع آثار و احکام حقیقی از حقایق موجودی از موجودات علی خارجی و چون منصبغ گردد با احکام حقیقی دیگر موجود دیگر باشد از آن موجودات بکذا الی ما نهایتاً پس این موجودات متکثره متعدده که مستمست بعالم نباشد مگر تعینات نور و تنوعات ظهور و وجود حق سبحانه که ظاهر بحسب مدارک و منشاء که از احکام و آثار آن حقایق است متعدد و متکثر می نماید و حقیقت برهان وحدت حقیقی خود است که منبع است مری وحدت و کثرت و بساطت و ترکیب ظهور و بطور اول پوشیده ماند که تعین صفت متعین است و صفت عین موصوف است من حیث الوجود اگر چه غیر است من حیث المفهوم و لذا قیل التوحید للوجود و التمییز للعلم و التذاعلم بالحقایق نور وجود حق سبحانه و **لِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى** مشابه نور محسوس است و حقایق و اعیان ثابته بمنزله زجاجات متنوعه متلونه و متنوعات حضور حق سبحانه در آن حقایق و اعیان چون الوان مختلفه همچنانکه نمایندگی الوان نور بحسب الوان زجاج است که حجاب او است و فی نفس الامر او را لونی نیست تا اگر زجاج صافی است و سفید نور در وی یا بوی صافی و سفید نماید و اگر زجاج کدر است و ملون نور در وی کدر و ملون نماید یا آنکه نور فی حد ذاته از لون و شکل مجرد و معر است، بختین نور وجود حق را سبحانه و تعالی با هر یک از حقایق و اعیان ظهور است اگر آن حقیقت و عین قریب است بساطت و نوریت و صفا چون اعیان عقول و نفوس مجرد نور وجود در آن مظهر در غایت صفا و نوریت و بساطت نماید و اگر کجید است چون اعیان جسمانیات نور وجود در آن مظهر در غایت صفا کثیف نماید یا آنکه فی نفسه نه کثیف است و نه لطیف پس او تقدس و تعالی که واحد حقیقی است منزله از صورت و لون و شکل در حضرت احدیت و هم او سبحانه که در مظاہر متکثره بصورت مختلفه ظهور کرده بحسب اسما و صفات و تجلی اسمائی و صفاتی و افعالی خود را بر خود جلوه داده بحر بلسان عرب اسم است مرآب بسیار رانی الحقیقت

غیر از آب نیست و چون حقیقت آب متعین و متمیز شود به صورت امواج موخشی خوانند و چون متصاعد گردد و بشکل جناب جابلش گویند و همچنین چون متصاعد شود بخار باشد و چون آن بخار مترکم گردد و بر یکدیگر نشیند بر شود و ابر به سبب تقاطر باران شود و باران بعد از اجتماع و قبل از وصول به بحر سیل و سیل بعد از وصول به بحر کس فی الحقیقتہ نیست اینجا مگر امر واحد اعنی ماء مطلق کہ مسمی شده است بدین اسمی بحسب اعتبارات و بدین قبایس حقیقت حق سبحانہ و تعالیٰ نیست الا وجود مطلق کہ بواسطہ تقید مقیدات مسمی می گردد با سمار ایشان چنانکہ مسمی می گردد اولاً بعقل پس بنفس پس بفلک پس باجرام پس بطبایع پس بموالید الی غیر ذلک و نیست فی الحقیقتہ مگر وجود حق و هستی مطلق کہ مسمی گشته بدین اسم بحسب اعتبارات تنزل از حضرت احدیت بوحدانیت و از حضرت واحدیت بحضرت ربوبیت و از ان به حضرت کونیه و از ان بحضرت جامعہ انسانیت کہ آخر حضرت کلیہ است پس جاہل چون نظر کند بصورت موج و جناب و بخار و ابر و سیل گوید این البحر و نداند کہ بحر نیست الا آب مطلق کہ بصور این مقیدات برآمده است و خود را درین منظر مختلفہ نموده و همچنین چون نظر کند بمراتب عقول و نفوس و افلاک و اجرام و طبایع و موالید گوید این الحق و نداند کہ این ہمہ منظر ہر و بند و وی سبحانہ خارج نیست ازین منظر ہر و منظر ہر از وی اما عارف چون نظر کند و اند و بیند کہ همچنانکہ بحر اسم است مر حقیقت مطلقہ آیر کہ محیط است بحمیع منظر ہر و صور خویش از موج و جناب و غیر ہما و میان مطلق آب و این منظر ہر و صور مغایرہ و مبانیستی نیست بلکہ بر ہر قطرہ از قطرات و ہر موجی از امواج صادق است کہ عین آب است من حیث الحقیقتہ و غیر اوست من حیث التبعین و همچنین اسم حق عبارت است از حقیقی مطلق کہ محیط است بہر ذرہ از ذرات موجودات و بہر مظہری از منظر ہر کائنات و میان او این منظر ہر تغایر و تنباین نیست بر ہر یک از اینہا صادق است کہ اوست من حیث الحقیقتہ اگر چه غیر اوست من حیث التبعین پس نہ بیند و واقع الا وجود مطلق و وجود مقید و حقیقت وجود را در ہر دو یکی داند و اطلاق را و تقید را از نسب و اعتبارات او شناسد قال حجۃ الاسلام بدانکہ دوستی حق سبحانہ و تعالیٰ عالی ترین مقامات است بلکہ مقصود ہمہ مقامات خود اینست چہ دفع مہلکات کہ

گفته ایم چون نخل و کبر و عجب و ریاض و حسد و تیزی خشم و شره طعام و شره سخن و دوستی مال و دوستی جاه
از برای طهارت است از هر چه از دوستی حق سبحانه و تعالی مشغول کند و منجیایه که گفته ایم چون
توبه و صبر و زهد و خوف و رجاء و خلاص و خلق نیکو و نیست و آنچه پس ازین گفته شد و چون شوق
و اشتیاق و رضا شمره و تبع اینست و غایت کمال بنده آن است که دوستی حق سبحانه و تعالی
بر دل وی غالب شود چنانکه حکمی او را فرا گیرد اگر این نبود باری باید که از دوستی چیز باری دیگر
غالب تر بود و شناختن حقیقت محبت چنان مشکلست که گروهی از متکلمان انکار کرده اند و
گفته اند کسی که از جنس تو نبود او را دوست نتوان داشت معنی دوستی حق تعالی فرمان برداریست
و هر که چنین اعتقاد کند از اصل دین خیر بوده و شرح این نیز مهم بود اول شنواید شرع بلاشبست
دوستی حق سبحانه و تعالی بگوئیم آنگاه حقیقت آن بیان کنیم بدانکه همه اهل اسلام اتفاق کرده اند
بر آنکه دوست داشتن حق سبحانه و تعالی فرضیه است و خدای سبحانه می گوید یَجِبُ لَهُمُ وَحْيُوهُ
و رسول صلی اللہ علیہ وسلم می گوید که ایمان کسی تمام نیست تا آنگاه خدای سبحانه و رسول
او را صلی اللہ علیہ وسلم از هر چه جز آن است دوست تر ندارد و گفت صلی اللہ علیہ وسلم
بنده مومن نباشد تا آنکه خدای و رسول را از اهل و مال و جمله خلائق دوست تر ندارد و خدای سبحانه
تهدید کرده و گفت که اگر پدر و فرزند و مال و مسکن و تجارت هر چه وارید از خدای سبحانه دوست
دارید ساخته باشید تا فرمان در رسد و یکی رسول را صلی اللہ علیہ وسلم گفت که ترا دوست میدارم
گفت درویشی را ساخته باش و گفت خدای سبحانه دوست میدارم گفت بلا با را ساخته باش
و در بعضی کتب آسمانیست که خدای سبحانه گوید ای بنده من ترا من دوست دارم بحق من بر تو
که تو نیز مراد دوست دار پس محبت و حقیقت آنچه مشکل بود تا بعضی انکار آن کرده اند
در حق خدای سبحانه و با آثار اثبات آن کرویم و نیز بمثلها روشن کنیم تا هر که جهد کند فهم آن کند
و بدانند که اصل دوستی چیست بدان که اصل دوستی میل و است بجزی که خوش بود اگر آن
میل قوی باشد آنرا عشق خوانند و دشمنی نفرت طبع است از چیزی که ناخوش بود این جا خوشی
و ناخوشی نبود و دوستی و دشمنی نبود اکنون باید که بدانی که خوشی چه بود بدانکه چیزها در طبع تو
سه قسم است بعضی موافق طبع است و طبع تو با آن فراسازد بلکه طبع تو تقاضای آن بکند

که موافق آن باشد و آنرا خوش گویند و بعضی آنست که موافق طبع نبود و طبع تقاضای آن نکند
 آنرا ناخوش گویند و آنچه نه موافق بود و نه مخالف آنرا خوش و ناخوش گویند اکنون باید که
 بدانی که ترا هیچ چیز ناخوش نیاید تا از آن چیز نخست آگاهی نیابی و آگاه بودن چیزها بحواس
 باشد و عقل و حواس پنج است و هر یکی را لذتی است و بدان لذت ویرادوست دارد.
 بدان معنی که طبع بوی میل کند لذت حاسه چشم در صورتهای نیکو بود و در سبزه و آب روان و
 امثال آن لذت گوش در شنیدن آوازها و خوش بود لذت ششم در بوئیدن بویها و خوش
 بود لذت ذوق در خوردن طعام های خوش بود لذت لمس در مسودن چیزهای نرم بود
 این همه محبوب طبع بود طبع بان مایل و این آدمی را باشد و همه بهایم را نیز باشد حاسه ششم
 در دل باشد که آنرا عقل گویند و بصیرت گویند و نور گویند و هر عبارت که خواهی بگویی آنچه آدمی
 متمیز است از بهائم ویران نیز علم گویند که آن ویرا خوش آید و آن محبوب دی باشد چنانکه
 سایر لذتها که موافق حواس و محبوب حواس باشد و ازین بود که رسول صلی اللہ علیہ وسلم
 گفت که از دنیا سه چیز بر او دست من کرده اند زنان و بوی خوش و روشنی چشم من در نماز
 است نماز را در حبه زیادت مهاد هر که چون بهایم بود از دل بخیر بود و جز حواس نداند هرگز
 باور نکند که نماز خوش بود و ویرادوست توان داشت کسی که عقل بر وی غالب بود از صفات
 بهایم دور تر بود نظاره چشم باطن در حضرت اکبریت و صنع وی و کمال و جلال ذات و صفات
 وی و دستار و از نظاره چشم ظاهر در صورت های نیکو و سبزه و آب روان بلکه این همه لذتها
 و چشم وی حقیر بود چون جمال آنحضرت بر وی مکتوب شود پیدا کردن اسباب دوستی تا از آنجا
 معلوم شود که مستحق دوستی جز خدای سبحان نیست و اسباب دوستی چهار است اول آنکه
 آدمی خود را و کمال خود را دوست دارد و بقاء خود را دوست دارد و هلاک خود را دشمن دارد
 و چهار دوست ندارد و چون علت دوستی موافق طبع بود چه چیز بود ویرا موافق تر و سازگار تر از
 دوستی وی و دوام دوستی وی و کمال و صفات وی و وجه ناموافق تر و سازگار تر از دوستی وی بود
 و دوستی کمال صفات وی پس بدین سبب تیر فرزند را دوست دارد و بقاء ایشان چون بقاء
 خویش داند و چون از بقاء خویش عاجز است آنچه با بقاء وی همانند و حی آنرا نیز دوست دارد

و به حقیقت خود را دوست میدارد که آنرا برای خود میخواهد و بدین سبب مال را نیز دوست دارد که آن مال آلت وی باشد در بقای وی و در بقای صفات وی و همچنین قرابتان را دوست دارد که ایشان را پر و مال خویش داند و خویشتر را با ایشان کامل شناسد سبب دوم نیکوکاریست که هر که بادی نیکو کند و پیرا دوست دارد و ازین گفته اند الانسان عبید لاحسان و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم یا رب بر من بیج فاجر را دوست مده که با من نیکوئی کند که آنگاه دل من و پیرا دوست دارد یعنی که آن طبع بود که به تکلف دیگر شود و به حقیقت این بآن بازی گردد که خود را دوست داشته باشد چه احسان بود که کسی کاری کند در حق کسی که سبب بقاء وی گردد یا سبب کمال صفات وی باشد که کسی چیز پیرا دوست دارد بی علتی چنانچه تندرستی را دوست دارد و لعلتی دیگر و طبیب را دوست دارد و لعلتی تندرستی و چنانکه خود را دوست دارد و نه به علت کسی و نیکوئی را دوست دارد و نه برای آنکه دوستی و نیکی بادی کرده آن نیکوکار چه اگر کسی بشنود که در مغرب پادشاهی است عالم و عادل و همه خلق از وی در راحت اند طبع بوی میل کند اگر چه داند که هرگز بمغرب نخواهد رسید و احسان وی نخواهد دید سبب سیم آنکه کسی را دوست دارد که نیکو بودن برای چیزی که از وی حاصل کند و لیکن برای نیکی وی او را دوست دارد چه جمال در طبع محبوب است و نفس خویش چنانکه کسی صورت نیکو را دوست دارد و نه برای شهوت چنانکه کسی سبزه و آب روان را دوست دارد و نه برای آنکه بخورد و لیکن چشم را از جمال وی لذتی بود و جمال و حسن محبوب است و اگر جمال حق سبحانه و تعالی معلوم شود درست شود که و پیرا دوست باید داشت و معنی جمال پس ازین گفته آید که چسبیت سبب چهارم دوستی به سبب مناسبت بود میان دو کس چه کس بود که طبع وی با دیگری موافق بود و او را دوست دارد و نه برای نیکی وی و این مناسبت گاه بود که ظاهر بود چنانکه کودک را با کودک و عالم را با عالم و جاهل را با جاهل و هر کسی را با جنس خویش و گاه بود که پوشیده بود در اصل فطرت و در اسباب سمادی که در وقت ولادت مستولی باشد میان ایشان مناسبتی افتاده باشد که کس را بدان راه نبود چنانکه رسول صلی اللہ علیہ وسلم از آن خبر داد که الا رواح جنود مجتدة فما تعارف منها ائتلف و ما تناكر منها اختلف - گفت

ارواح در روز میثاق چون لشکر با بود روی بر روی دلشست بر شپت و بعضی را که لپشت بر شپت
بودند میان ایشان بیگانگی شده چون در آن روز کسی را با کسی آشنائی افتاده باشد اینجا با یکدیگر
الفت گیرند و اگر آشنائی نیفتاده باشد میان ایشان هیچ الفت نباشد و این آشنائی عبارت
از آن مناسبت است که راه به تفصیل آن نتوان بر و پیدا کردن حقیقت نیکوئی بدانکه کسی که
نزدیک به بهایم بود و راه جز فراغی نداند باشد که گوید نیکوئی هیچ معنی ندارد جز آنکه از وی سرخ
و سفید متناسب اعضا بود و حاصل آن لشکل و لون گردد و هر چه شکل و لون ندارد ممکن نبود که
نیکو بود و این خطا است چه عقلا گویند که این خطی نیکوست و آواز نیکوست و جامه
نیکوست پس معنی نیکوئی آن بود در چیزی که هر کمالی که بوی لایق باشد در آن چیز جمع بود و
هیچ چیز در نیا بد او را در آن کمال و کمال در هر چیزی نوع دیگر بود کمال خط متناسب حرف
دی بود و دیگر معانی و شک نیست که در خط نیکو و سرای نیکو لذتی است پس نیکوئی بصورت
روی مخصوص نباشد که این همه محسوس است چشم ظاهر و باشد که کسی بدین اقرار کند و لکن گوید
که چیزی چشم نتوان دید چون نیکو بود و این نیز جهلست که مانی گوئیم که فلان خطی نیکو دارد و
مروئی نیکو دارد و گویند عالم باورع سخت نیکو بود و شجاعت با سخاوت سخت نیکو بود و
پرهنزگاری و کم طمعی از همه چیزها نیکوتر و امثال این معروف است و این همه چشم ظاهر نتوان دید
بلکه به جبریت و عقل در توان یافت و در کتاب ریاضت نفس گفته ایم که صورت دو است
ظاهر و باطن و خلق نیکو صورت باطن است و محبوب است بطبع دلیل بر آنکه کسی اما می را چون
ابو حنیفه و یا شافعی را رحمة اللہ دوست دارد بلکه ابو بکر و عمر و عثمان و علی رضی اللہ عنہم را دوست
دارد و محال نبود و چگونه محال بود که کس بود که ورین دوستی جان و مال بدل کند و این دوستی برائے
صورت و شکل نبوده باشد که ایشان را ندیده باشد و صورت ایشان محاک شده بلکه این دوستی
برای جمال صورت باطن ایشان است و همچنین پیغمبران را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دوست برای این
جمال و کمال دارند و هر کرا عقل بود جمال باطن را انکار نکند پس پیدا شد که جمال دو است ظاهر و باطن
و جمال صورت ظاهر باطن محبوب است همچو ظاهر بلکه آن جمال محبوب تر بود نزد کسی که او را عقل
بود پیدا کردن آن مستحق دوستی به حقیقت خداست سبحانه و لبس بدانکه مستحق دوستی بجز خدا

نیست و هر که دیگری را بجز او سجانه دوست دارد از جهل بود مگر بدان وجه که بوی تعلق داشته باشد چنانکه رسول را صلی الله علیه و سلم کسی را دوست دارد رسول ویرا و محب و محبوب و یرا دوست دارد پس همچنین دوستی علما و متقیان هم از دوستی حق تعالی باشد و این بدانند که در اسباب دوستی نگاه کند سبب اول آن است که کسی خود را و کمال خود را دوست دارد و چون کسی خود را دوست دارد بضرورت خدای خود را دوست دارد چه هستی و هستی صفات کمال وی از خود وی است که اگر نه فضل وی بودی با فریش وی هرگز هست نبودی و اگر نه فضل وی بودی به نگاه داشتت وی نماندی و اگر نه فضل وی بودی به نگاه داشتت اعضا و اوصاف کمال وی از وی نماند تر چیزی نبودی چه هستی و لوازم هستی از حق سجانه در وی سرایت کرده عجب از کسی که از گریا بگریزد و سایه درخت را دوست دارد و درخت را که قوام سایه بولیت دوست ندارد و بدانکه همچنانکه قوام سایه بدرخت است قوام هستی ذات و صفات وی بحق تعالی است و درین سخن باید که نیک تامل کنی که این سخن جواب اشکالات سخنان گذشته می شود و چون این حال مقام تو شود بضرورت او را دوست داری و اگر خود را دوست داری او را دوست داشته باشی چه دوستی وی ثمره معرفت و لیت و همه کس بدین مقرراند اگر چه ستر و حقیقت آن نشاسد مثلاً نور وجود او سجانه پر توانداخته و همه کائنات را فرار سیده و هستی بخشیده و او سجانه به مخلوقات خود بکلمه اسما و صفات خود محیطست فعل او در کمال کل افعال و نور او در کل ارواح و علم او در کل علوم و بصیر او در کل ابصار و سمع او در کل اسما و کلام او در کل کلام و دید او در کل ایدی و ارادت او در کل ارادت و قدرت او در کل قدرت با همچنین جمله موجودات از ظاهری و باطن و اوایل و اواخر و صور معانی همه نصیب از وی دارند و با وقایم اند و یک طرفه العین از قدرت او غائب نیستند در صورت و نه در معنی آنچه واقف اند آنچه واقف نیستند و به فیض ذات و صفات و افعال همه عالمها فرار سیده و عبارت از همه عالمها و خلایق حقیقت انسانیت است و هر چه از عجایب و غرایب در همه عالمها بیا فرید از انوار و ظلمات در صورت و معنی انسان جمله داخلست و حقیقت انسانی فوق این جمله است و عین حیوانست و این ستر لیت مبهم اگر فهم آن توانی کرد مبدء مخلوقات و موجودات ارواح انسانیت و مبدء ارواح انسانی روح پاک محمد لیت

صلی اللہ علیہ وسلم کہ پر تو نور احد و احد لیسیت و آنچه تو اورا عالم گوئی از ملک و ملکوت و جبروت و عرش و کرسی و لوح و قلم و باقی موجودات از علویات و سفلیات و مفردات و مرکبات و حیوان و معادن و نبات و غیر آن از مخلوقات پر تو این نور یگانہ است و صورت قوتها و مظاہر آن یک نور است و در آن حقیقت ہر قوتی کہ بہت اثر لیسیت از آثار پر تو ذات احدی کہ آن حقیقت محل و مجلای ظہور آن نور یگانہ است درین مقام زبا تہا بریدہ و عقلہا مدہوش و متحیر و در دست چیزی جز حیرت نہ پس سیر و سلوک عارفان عبارت از طیران ارواح بودہ در صورت و معنی خود و نہایت خود چون کسی آنرا دیدہ کشادہ شود بدانکہ آنچه می پوئیدہ و مقصود می پنداشتنہ ہمہ او بودہ و آئینہ این جملہ خود او بودہ بعد از آن چون این بینائی اورا بہ کمال رسید دیدہ از خود بردارد و بخود بہ مقصود خود بیٹا شود و بدانکہ ہمہ او ست و خود در میان نہ -

تثنوی

گوید این جان چو نتو بودی ہر چہ بہت است : خود بلی گفتی و خود گفتی السرت
 چو نتو بودی ہر دو کون محتسب : از چہ گردانیدیم چندین لبر
 گفت تا قدرم بدانی اندکی : زانکہ چون گنجی بدست آرد یکی
 قدر آن داند اگر گنجی برو : در بدست آوردنش رنجی برو
 رو درین دریا بہ صبر و انتظار : کایدت این گوہر آخر در کنار
 چنان چو در خود دید چندین کار و بار : در خردش آمد چو ابر نو بہار
 گفت اگر من نیک و ربد بودہ ام : در حقیقت طالب خود بودہ ام
 ہر کجا رفتم بالا و نشیب : جملہ را از نور من بود است زیب
 در حقیقت چون ہمہ من بودہ ام : تو بخش ہفت گلشن بودہ ام
 پس چرا بیرون سفر می کردہ ام : سوی این و آن نظر می کردہ ام
 گر ہمہ در جان خود من گشتمی : من بہر یکا ذرہ صد من گشتمی

۱۰ مطلب :- بیان سیر در نفس و این سخن در توحید معرفت -

در جهان آثار جان بنیم هم ۴ پر تو جان جهان بنیم هم
 پر تو از قدس ظاهر شد بروز ۴ در زمان افکند در جان تو سوز
 پر تو ی بس بی نهایتم اوفتاد ۴ تا ابد بید و غایت اوفتاد
 قدس ظاهر شد بیک چیز قوی ۴ وی عجب آن چیز جان معنوی
 بیک چون جانرا نبود آن روزگار ۴ در هزاران صورت آمد آشکار
 بود جانرا هم صفت هم ذات نیز ۴ هر دو چون جان گرامی و عزیز
 اصل جان نور محمد بود و بس ۴ یعنی آن نور محمد بود و بس
 ذات جان در یافت شد عرش مجید ۴ عرش چون در یافت کرسی شد پدید
 باز چون کرسی بتافت از سر کار ۴ آسمان گشت و کواکب آشکار
 باز چون آخر بتافت از آسمان ۴ چار ارکان نقد شد در یک زمان
 بعد از آن چون قوت تابش نماند ۴ چار ارکان را در آمیزش نماند
 تا وحش و طیر و حیوان نبات ۴ تا مر کبها و دیگر یافت ذات
 ذات جانرا چون صفات بود نیز ۴ لاجرم از علم و قدرت شد عزیز
 شد ز علمش لوح محفوظ آشکار ۴ شد قلم از قدرتش مشغول کار
 چون ارادت را بسی سر جمله بود ۴ هم ملایک بیعد و زین جمله بود
 از رضاء جان بهشت عدن خواست ۴ از غضب کوه داشت دوزخ گشت
 روح چون در اصل امر محض بود ۴ جبریل از امر ظاهر گشت زود
 باز روح از جوهر و از بخشش که داشت ۴ زود میکائیل را سر بر فراشت
 باز قهرش اصل عزرائیل گشت ۴ در صفت ماندش که اسرافیل گشت
 یک صفت ایجاد و اعدام آن دیگر ۴ و ز وجود و ز عدم جان با خبر
 چون صفات جان که بی اندازه خواست ۴ هر یکی یک را ملک گیری رواست
 تا که میدیدی تو خود را در میان ۴ بر کناری بودی از سر عیان
 چون طلب از دوست دیدی سوی دوست ۴ این نظر زان گزنگه داری نکوست

تا ابد اکنون سفر در خویش کن : ہر زمانی رونق خود پیش کن
لیک اگر از خوشیتن خواہی خلاص : تا شوی در پردہ توحید خاص
از وجود جان بیرون باید شدن : محرم جانان کنون باید شدن
حوصلہ پیدا گر آن باید تا : کی بود جانان اگر جان باید تا
کفر دین و عقل و جان و خاک و آب : جملہ بیک رنگت شود چون آفتاب
چون ہمہ یک رنگ آمد در احد : از ہمہ درویش مانی تا ابد
ور بود در قہر جان یکا ذرہ چیز : حال کا دال فقر باشد کفر نیز
فقر چہ بود سایہ جاوید آمدہ : در میان قرص خورشید آمدہ
جز خدا اگر آنجا چہیزی بود : ہم احد باشد چہ تمیزی بود
زانکہ اینجا اینہمہ اولست و بس : بد میں کین جملہ نیکو بسیت و بس
آن و این و این آن این جا بود : لیک اینجا این ہمہ سو دا بود
ہر چہ از قرب احد آید پدید : چون شود نازل عدو آید پدید
ہست قرآن در حقیقت یک کلام : با عدو آمد چہ منزل شد تمام
صد ہزاران قطرہ یک عمان بود : چون زہمان بگذر و باران بود
ہر چہ اسمی یافت آمد در وجود : آنہم یکا شہمت از بحر جود
حق عرفان این زمان حاصل شود : آنپہ عقلش خواندہ باطل شود
عقل با جان کی تواند ساختن : با براتی لاشہ نتوان ساختن
ہر کہ یکا ذرہ ازین رہ پی برو : ہیچ گردد ہیچ ہرگز پی برو
عاریت باشد ہمہ کردار او : آن او نبود ہمہ گفتار او
گر بیان نیکو بود در شرع و راہ : آن بیان در حق بود برق سیاہ
محو گردد صورت آفاق گل : عزہا کلی بدل گردد بدل
بعد ازین در حق سفر پیش آید : ہر چہ گویم بشن ازین پیش آید
اکنون کمال عرفان حاصل شود و متاسبت خود با حضرت بشناسی و مناسبت و خصوصیت

قُلِ السُّوْحُ مِنْ أَهْرِ رَبِّي تَرَا مَعْلُومٌ كَرُو وَا شَارَتْ إِيَّاكَ اللهُ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُوْرِهِ قَبْلَ دَرِيَابِي
 باید که این سر را عزیز داری و با تا اهل در میان نمی که هر کس طاقت آن نیارد و بسیاری درین
 راه بسرد آید تا بعضی در ورطه تشبیه افتاده اند و بعضی به حلول و اتحاد افتاده اند اعوذنا الله
 منها سبب دوم کسی را دوست دارد که با وی نیکی کند و هر که کسی را دوست دارد بدین
 سبب جز از حق سبحانه آن دوستی از جهل بود که کسی با وی آن نیکی نکرده که خدای سبحان کرد -
 واحسان او را بایندگان وی کس در شمار نتواند آورد و آن احسان که از دیگری بیند از
 جهلست که هیچکس چیزی نتواند بد تا آنکه او را حق تعالی موکلی نفرستد که خلافت آن نتواند کرد
 و آنکه در دل او افکند که خیر و منفعت تو در دین و دنیا در اندست که چیزی فراوی و ہی تا بمراد خویش می
 پس آنکس آن چیز را فراد خویش داده و از تو بسبی ساخته تا به ثواب آخرت بواسطه تو برسد یا به شناو
 نام نیکی برسد سبب سیم که کسی نیکی کار را دوست دارد اگر چه با وی هیچ نیکی نکرده باشد چنانکه کسی
 شنود که در مغرب مثلا پادشاهی است عادل هر خلق مشفق و خزانه خویش برای درویشان دارد
 و رضاند که هیچکس در مملکت وی ظلم کند بضرورت طبع دیر دوست دارد که اگر چه هرگز ویرا
 نخواهد دید و هرگز هیچ نیکی بوی نخواهد رسید و بدین سبب کسی که غیر حق را سبحان دوست دارد
 از جهل بود که احسان جز از وی نیست و هر که در عالم احسانی کند همه بالزام و زمان او کند و
 آنگاه از نعمت بدست خلق چیست و چندانست خود احسانی آن است که همه خلق را بیا فرید
 و همه را آنچه در بایست بود بداد و آنچه نیز بوی حاجت نبود لیکن زیبا و آراستگی در آن بود
 بداد و این بدان بدانند که در ملکوت آسمان و زمین و در نبات و حیوان تامل کند تا عجائب
 بیند و احسان و انعام بی نهایت مشاهده کند سبب چهارم آنست که کسی را برای جمال دوست
 دارند یعنی برای جمال معنوی چنانکه پیغمبران را صلی الله علیه و سلم و اما ما را و سبب این دوستی
 معانی و صفات ذاتیه ایشان بود و حاصل آن جمال معانی چون نگاه کند پس چیزها باز گردد
 یکی حال علم که عالم محبوب بود برای آنکه نیکی و شرفیست و هر چند علم بشیر معلوم شرفی تو
 و شرفیترین و بزرگترین علمها معرفت خداست سبحان و معرفت حضرت الهیت که
 مشتملست بر ملائکه و بر کتب و بر رسل و شرایع انبیا و تدبیر ملک و ملکوت در دنیا و آخرت و

انبیا و صدیقان محبوب از آنند که ایشان را درین علوم کمالی است دوم با قدرت آید چون
 قدرت انبیا و صدیقان برای اصلاح نفس خود و اصلاح بندگان خدای تعالی و سیاست
 ایشان بنگاه داشتن دین و نظام دین و دنیا بود و حقیقت اظهار دین سیم با تنزه و پاکی اند
 از عیب و نقصان و از خباثت اخلاق باطن و محبوب از ایشان این صفات است نه افعال
 که به فعل که نه سبب این صفات بود آن محمود نبود چون فعلی که با اتفاق یا غفلت افتد پس هر
 کس درین صفات به کمال تر بود دوستی وی زیاد باید چنانکه صدیق را از شافی دوست تر
 دارد و پیغمبران را از صدیق دوست دارد اکنون درین سه صفت ... نگاه کن که خدای
 سبحانه مستحق دوستی هست و دیر این صفات هست که هیچ سلیم دل را نباشد که نه این مقدار داند که
 علم اولین و آخرین از آدمیان و فرشتگان در جنب علم خدای سبحانه ناچیز است بلکه اگر همه
 عالم فراهم آیند تا عجایب حکمت و علم وی بتامی در آفرینش مورچه یا پیشه بدانند نتوانند و آن قدر
 که دانند از وی دانند که در ایشان بیافرید چنانکه گفت خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ و
 دیگر آنکه علوم مخلوقان منتهی شود و علم وی سبحانه بی نهایت است و علم خلق نیز از وی است
 و علم وی از خلق نیست اما اگر در قدرت نگری قدرت نیز محبوب است و بدین سبب شجاعت
 علی محبوب بود و او را بدان دوست دارند و سیاست عمر که نوعی از قدرت بود نیز محبوب بود -
 پس قدرت همه خلق در جنب قدرت او سبحانه چه باشد بلکه همه عاجز اند الا آن قدر که ایشان را
 قدرت داد پس قدرت بی نهایت او است و چگونه نباشد که آسمان و زمین و هر چه در میان
 آن است همه از تاثیر قدرت او است و با مثال آن الی ما لا نهایت که قادر است پس چگونه روا
 بود که بسبب قدرت غیر او را دوست دارند اما صفت تنزه و پاکی از عیوب آدمی را به کمال این
 کی تواند بود و اول نقصان وی آن است که بنده است و هستی وی بوی نیست بلکه آفریده است
 و چه نقص بود پیش ازین و آنکه جاهل است باطن خویش تا بچیزی و بگرچه رسد که اگر یک رگ در
 دماغ وی کج شود و دیوانه شود و نداند که سبب آن چیست و باشد که علاج وی پیش وی بود
 و وی نداند و عجز و جهل وی چون حساب کنی که چند است علم و قدرت وی و در آن مختصر شود اگر چه
 پیغمبر بود و صدیق بود پس پاک از عیوب آن بود که علم وی بی نهایت بود و کدورت جهل را بوی راه

نبود و قدرت وی به کمالیست که هفت آسمان و زمین و همه کاینات در قبضه قدرت و لیسنت که اگر
 از روی بی نیازی همه را بپاک کند و در پادشاهی وی هیچ نقصان نیاید و اگر خواهد در یک لحظه
 صد هزار این چنین عالم آفریند تواند و یک ذره در عظمت وی زیاده نشود که زیاده و نقصان را
 به حضرت دی راه نیست و هر که او را دوست ندارد و غیر او را دوست دارد از جهل بود و این دوستی
 به کمال تر بود از دوستی که به سبب احسان بود که آن دوستی به سبب زیاده و نقصان نعمت زیاده
 و کم شود و چون سبب این بود در همه احوال عشق وی به کمال بود و برای این بود که بر او و علیهِ السلام
 وحی آمد که یاد او دوستان نزدیکان نزدیکان بنده الیست که مرانه از بیم و نه از طمع پرستد بلکه
 برای این پرستد که حق خدای او را بگوید و باجا آورده باشد سبب محم در دوستی مناسبت باید
 و آدمی را با حق تعالی مناسبت خاص هست که قل الروح من امر ربی اشاره بدانست و آن
 الله خلق آدم علی صورته اشارت آن نیر بدان است و آنکه گفت که بنده من بمن تقرب کند تا
 ویرا دوست گیرم و سمع وی باشم و بصردی باشم و زبان و گوش وی باشم و آنکه گفت مرصفت
 فلم تعدنی یا موسی - بیمار شدم به پرستش نیامدی گفت تو خداوند عالمی و از همه آفت ها منزه ای
 چگونه بیمار شوی گفت یا موسی فلان بنده من بیمار بود اگر و پر اعیادت کردی مرا کردی و شرح
 این معانی و اشاره بدین معانی کرده شد و انهم خلق طاعت شنودن این معانی نیارند و
 بسیار که درین معانی بسر آورده اند بعضی تشبیه افتادند و پنداشتند که صورت جز صورت
 ظاهر نباشد و بعضی بجلول و اتحاد قایل شدند مقصود آنست که چون اسباب دوستی بدانست معلوم
 تو گشت که هر دوستی که غیر دوستی او باشد سبب از جهل باشد و بدین سبب سلیم دلی متکلم را بدانی
 که گفت کسی جز جنس خود را دوست نتواند داشت و چون او از جنس ما نیست دوستی وی
 ممکن نباشد و این دوستی که بیان کردیم جمال و کمال معانی خواهد نه مجالست در صورت چه آنکه
 پنجمیرا دوست دارند نه از آن دارند که ایشان چون وی سروریش روی و دست و پایی دارند
 بلکه از آن روی دارند که ایشان را نیز علم حیوة و سمع و بصرد کلام باشد چون وی و این صفات
 را حق سبحانه و تعالی در ایشان زیاده نهاد تا آنچه از حق سبحانه و تعالی خواهند بگیرند حاصل این
 مناسبت اینجا نیز هست و لیکن تفاوت در صفات کمال بی نهایت است و هر تبعاع و

دوری که از جاده کمال خیزد در دوستی زیاده کند پیدا کردن آنکه هیچ لذت چون لذت و دیدار حق سبحانه و تعالی نیست بدانکه این مذهب همه مسلمانانست بزبان لیکن اگر از خوشترین تحقیق جویند که دیدار چیزی که بجهت نبود و شکل و لون نبود چه لذت دارد این ندانند و لیکن بزبان اقرار می دهند از بیم آنکه در شرع آمده است و لیکن در باطن هیچ شوق نبود بدانکه آنچه ندانند بدان مشتاق نبود این چون باشد هر چند تحقیق آن دشوار بود و لیکن با شماره مابدان تعریف کنیم بدانکه این نوع علم را چهار صفت از مناسبت که باید دانست اول آنکه بدانند که دیدار خدای سبحان از معرفت خوشتر دوم آنکه بدانی که معرفت خدای سبحان از معرفت هر چه جزوی است خوشتر است - سیم آنکه بدانی که در راه معرفت راحت و خوشی است بی آنکه چشم و تن را در آن نصیب بود چهارم آنکه بدانی که آن خوشی که از خاصیت دل بود از همه خوشی ها از چشم و گوش و باقی حواس آید غالب تر بود و قوی تر چون این همه بدانی بضرورت معلوم آید و شود که ممکن نیست که چیزی خوشتر از دیدار خدای بود سبحان اصل وی آنکه راحت دل در معرفت بشناسی که ویران لذت نیست بی تن چه در آدمی لذتها آفریده اند و هر یکی را برای کاری آفریده اند و لذت وی مقتضای طبع و لیست چنانکه قوت لذت خشم را برای غلبه و انتقام آفریده اند و لذت وی در انس و قوت شهوت را برای حاصل کردن غذا آفریده اند و لذت وی دران است و قوت سماع و بصر و غیر آنرا بران قیاس کن که هر یکی از ایشان لذتی دارد و این لذات مختلف افتاده که لذت مباشرت مخالف لذت خشم را ندانند و نیز متفاوت است که قوت بعضی قوی تر است و لذت چشم در صورتها و نیکو غالب تر است از لذت بینی در بویها و خوش و در دل آدمی نیز قوتها آفریده اند که آنرا عقل گویند و نور گویند که آنرا برای علم و معرفت چیزها آفریده اند که در خیال و حس در نیاید طبع وی نیز آن است و لذت وی دران است تا بدان بدانند که این عالم که آفریده اند ویرا بحدبری حکیم و قادر در همه وقت حاجت ست و بهترین صفات صانع سبحان در آفرینش وضع وی بدانند و این همه در حس و خیال در نیاید - بلکه صفتها و باریک را بدین بدانند و استنباط کنند چون نهادن اصل سخن و نهادن کتابت و نهادن هندسه و علم های باریک و ویرا درین همه لذت بود تا اگر بروی شنا گویند بدان علم اگر چه اندک بود شاد شود اگر گویند تا در رنجور شود چه علم را کمال خود شناسد و چگونه کسی بعلم خوش نباشد

و بدان تفاوت نکتند که علم صنعت خدا نیست سبحانه و چه چیز باشد نزد آدمی خوشتر از کمال آدمی و چه کمال بود عظیم تر از کمالی که به صفات حق سبحانه و تعالی حاصل آید پس بدین اصل بدانستی که دل را از معرفت لذت نیست بی آنکه چشم و تن را در آن نصیب بود اصل دوم آنکه بدانی که لذت علم و معرفت که بدل بود از لذت محسوسات و لذت شهوات تو تبر بود که اگر کسی شطرنج نیکو می بازی چون بدان مشغول شود گاه بود که اگر نزد او طعامی بیارد نخورد و بوی تنگ رود و اگر گویند نان خور نخورد و معلوم شد که لذت وی در شطرنج و بردن قوت آمدن دی قوی تر است از لذت نان خوردن که بدین لذت او را تقدیم کرده پس قوت لذت دینی معوم می شود که هر دو فراهم آمدند اختیار آن دیگری کرد چون این بدانستی بدانکه هر که عاقل تر بود و قوتها باطن بروی مستولی تر بود چه اگر عاقل را مخیر کنند میان آنکه لوزینه و مرغ بریان خورد و کاری که در آن دشمن دی مغلوب و مقهور گردد و ریاست بروی مسلم شود البته ریاست و غلبه اختیار کنند مگر که آن قوت در وی ناتمام بود چون کودک و مرد معتوه عقل شوریده پس آنکس که در وی شهوت طعام و جاه و ریاست آفریده باشند شهوت جاه بر باقی فرایش دارد بدانیم که قوه جاه در وی قوی تر است از آن باقی پس بدین معلوم شود که لذت علم و معرفت از همه لذتها و دیگر غالب تر است و آن به مقابله توان دانست اصل سیم آنکه معرفت حق سبحانه و تعالی از همه معرفتها و دیگر خوشتر است که چون بدانستی که علم معرفت از همه علم ها نیکوتر است به شک نشوی که بعضی علوم از بعضی نیکوتر است که هر چند معلوم شریف تر و بزرگ تر علم دی نیکوتر و شریف تر و چون هیچ چیز شریف تر و با کمال تر و با جلال تر و عظیم تر از خداوند عالم که آفریدگار همه جلالها و کمالها و لیست و تدبیر ملکوت آسمان و زمین و این جهان و آن جهان او کند و هیچ حضرت نیکوتر و با کمال تر از آن حضرت نیست چگونه ممکن بود که نظاره حضرتی خوشتر از نظاره این حضرت باشد اگر کسی را چشم آن باشد که در اسرار مملکت الهیت نظر کند چیزی دیگر غیر آن مشغول نشود پس معلوم شد که معرفت حق تعالی و معرفت صفات دی و معرفت ملکوت و مملکت دی و معرفت الهیت دی از همه معرفتها خوشتر که معلوم این معرفت از همه خوشتر بلکه شریف تر گفتن سخن و خطا است چه هر چیزی را که با وی اضافت کنی استخفاف باشد و خطا پس عارف درین جهان همیشه در بهشتی

است که عرضها اوسع السموات و الارض است یعنی عرض وی از آسمان و زمین بیش بود که آسمان و زمین را منتهیها است و میدان معرفت حق تعالی را منتهیها نیست و بوستانی که تا شاگانه عارف است کناره ندارد و آسمان و زمین کناره دارد و میوه ها که درین بوستان بودند ممنوع بود و نه مقطوع بلکه بر دوام بود قطوفها دایمیه ثمره وی که هم در ذات وی بود از وی نیز دیکسای تر چه باشد که مزاجت و غل و حسد را بوی راه نبود و این بهشت به بسیاری اهل دی بر عارف تنگ نشود بلکه فراخ تر شود اصل چهارم آنکه لذت نظر از لذت معرفت خوشتر بود چه دانستن چیزها دو قسم است یکی آنکه در خیال آید چون الوان و اشکال و قسم دوم آنکه عقل او را در یابد و در خیال نیاید چون حق سبحانه و تعالی و صفات او که بچون و بیچگونه بود و چونی و چگونگی را بوی راه نبود و در خیال و عقل آنرا در یابد مثلاً در آدمی چندین چیز است که آنرا چون و چگونه نتوان گفت و چونی را بوی راه نیست چون قدرت و علم و ارادت و عشق و حیوة و خشم و شهوت و درد و راحت که این همه را چونی و چگونگی نباشد و در خیال نیاید و عقل آنرا در یابد و هر چه در خیال و ادراک تو آید آن بر دو وجه است یکی آنکه در خیال حاضر بود چنانکه گوید روی می نگری و این ناقص است دیگر آنکه در چشم آید و آن کامل تر است لاجرم لذت در دیدار معشوق بیش از آن است که لذت در خیال وی نه از آنکه در دیدار صورت دیگر است مخالف آن یا نیکوتر از آنکه بلکه همان است و لیکن آن روشن تر است چنانکه معشوق را وقت چاشت گاه بینی لذت بیش یابی از دیدن وی بوقت دیگر نه از آنکه صورتش بگری دید بلکه روشن تر و شگفت تر و مکشوف تر شد همچنان هر چه در خیال آید و عقل او را در یابد و در وجه دارد یکی را معرفت گویند و در وجه دیگر را رؤیت و مشاهده گویند و نسبت آن با معرفت در کمال روشنی چون نسبت دیدار است نسبت با خیال و همچنانکه تاریکی چشم را حجاب است از دیدار نه از خیال تا از پیش بر نخیزد و دیدار نباشد همچنان علاقه آدمی با این تن که مرکب است از آب و خاک و مشغولی وی بشهوات این عالم حجاب او است از مشاهده از معرفت تا این حجاب بر نخیزد و آن مشاهده میسر نشود و ازین گفت موسی را که بن ترانی و چون مشاهده تمام تر است و روشن تر لذت آن بیشتر همچنانکه در دیدار و خیال و بدانکه حقیقت اینست که همین معرفت است که در آن جهان بصفتی دیگر شود

که با دل هیچ نزدیکی نداشته باشد و چون این گردش بغایت روشنی رسد آنرا مشاهده و نظر و دیدار گویند که دیدار عبارت است از کمال ادراک ذاین مشاهده کمال این ادراک است و برای آن است که این مشاهده جهت اقتضا نکند چنانکه معرفت درین جهان اقتضا نکند پس تخم دیدار معرفت است هرگز معرفت نیست از دیدار محبوب است حجاب ابدی چه هر که تخم ندارد زرع صورت نه بندد و هرگز معرفت تمام تر دیدار وی تمام تر و هر که حقیقت معرفت بچشد در آن چندان لذت یابد که اگر درین جهان بهشت بعوض فرادی دهند معرفت از بهشت دوستر دارد اگر چه لذت معرفت عظیم است لیکن بالذات دیدار آخرت هیچ نزدیکی ندارد و این حال را جز به مثال در نتوان یافت عاشقی تقدیر کن که در معشوق می نگرد بوقت صبح که هنوز روشن نشده باشد و وقتی که عشق وی ضعیف بود و شهوت وی ناقص بود و در جامه وی گرمی و زنبور بود و یرامی گزند و با این حال بکارهای دیگر نیز مشغول باشد و از هر چیزی نیز بر بهراس بود شک نیست که لذت این عاشق ضعیف بود پس اگر ناگاه آفتاب براید و بغایت روشن شود و شهوت و عشق وی بغایت قوت گیرد و آن مشغله و بهراس از دل وی بر خیزد و از گزیدن مار و گزدم و زنبور خلاص یابد بهر آئینه از دیدار معشوق او را لذتی عظیم بود که با دل هیچ برابری نداشته باشد حال عارف در دنیا چنین بود و آن تاریکی مثال ضعف معرفت بود درین جهان که گویا از پس پرده بیرون می نگرد و ضعیفی عشق به سبب نقصان آدمی است تا درین جهان بود ناقص بود و آن عشق بکمال نرسد و گزدم و زنبور مثال شهوت دنیا بود و غم و رنج دنیا مشوش لذت معرفت او و مشغله و بهراس مثال اندیشه زندگی در دنیا و معیشت بدست آوردن و مثال آن در هر کس را که این همه از پیش بر خیزد و شهوت و عشق دیدار تمام شود و آن پوشیدگی بکشف بدل شود و غم و مشغله دنیا منقطع شود و بدین سبب آن لذت به کمال رسد اگر چه بقدر معرفت پیش نبود پس آئینه لذت در دیدار محبوب مرعاشق را پیش از آنکس بود که وی عاشق نبود پس معرفت کفایت نیست در کمال سعادت تا با وی محبت یار نباشد و محبت بدان غالب بود که محبت دنیا پاک از دل بشوید و این چیز بزرگ تقوی حاصل نیاید پس عارف تا بهر لذت بیشتر بود و دیدار را برای آن گویند که آنجا خیال به کمال رسد نه

برای آن دیدار گویند که در چشم است که اگر دیدار را در پیشانی آفریدی هم دیدار بودی پس در جای
وی او تختن فضول بود پس چون لفظ دیدار آمده است و محل آن چشم است باید که اعتقاد کنی که در
آخره چشم را هم در آن نصیب بود و بدانی که چشم آخرت نه چون چشم دنیا بود که این چشم جز
جهت نه بیند و آن چشم بی جهت به بیند و با عامی بیش ازین نتوان گفت و هر دانشمند که رنج
در فقه و حدیث و تفسیر برده است و راه مشاهده او را انکشاده هم درین معنی عامی است و
حل این معنی کاروی نیست بلکه آن رنج در کلام برده است و در حقیقت آنهم عامی است چه
وقوف بدین معنی جز در تعالی ذات حاصل نیاید و کار فقیه و متکلم آن بود که ایشان سخنه و پیشوا
اعتقاد عامی باشند تا آنچه عامی اعتقاد کرده است آنرا بروی بحدیث می شود و دلیل نگاه دارد
و شر مبتدع از وی دفع کند چه اسباب معرفت خلق را مختلف افتاده عامه را بخود شناسا
گردانید بخلق خویش تا از خلق بخالق و از صنع بصانع راه برند رفعت آسمان و بر فراشی
وی و بررگی و کسادگی وی و اندر هموا ایتادگی وی و وسعت زمین و گستردگی وی و بر آب
قرار گرفتن وی و باقی مخلوقات و عجایب و غرایب صنع که در مخلوقات وی است آنهمه دلیل راه
نمودن است از خلق بخود پس عارف چون صنع بیند نظرویی بصانع افتد گوید ما را بیت شیئا
الا و را بیت التذنیة بزرگان گفته اند که یعقوب علیه السلام در جمال یوسف لطفی از حق سبحانه
و تعالی مشاهده می کرد که آن لطف در آن جمال مخفی و کمون بود که اندر خلقت دیگر فرزندان
آن لطف نبود و در نظاره یوسف او را با دوست زیاده مشاهده لطف می افتاد وی بسته
آن مشاهده بود و بسته یوسف و هر صانع که به صانع بیشتر راه می نماید عزیز تر باشد لا جرم یوسف
علیه السلام از همه فرزندان عزیز تر بود پس کسی که اندر چیزی دوست باشد اولی تر که او را
عزیز تر دارد از همه چیزها چه دوست از نفس و جان و دل عزیز تر است اگر تن است برای
خدمت و بار دوست است و اگر جان است برای شوق و آرزوی دوست است و اگر

۱۵ اللهم اجعلنا من الشاهدين لا من السامعين القائلين يا الخیر ۲

۱۶ مطلب :- بیان حجت محبت یوسف علیه السلام

دلست برای محبت و اندلیخه دوست ست پس آنچه وسیلت بود مرد دوست را دوست
 از وی عزیز تر بود و بزرگان گفته اند آنکس که غیر حق پرستد که چون بحق راه نیافت چنگ اندر
 صنع وی زد چه بر نقش عشق آوردن بر نقاش عشق آوردنست و صورت راستودن مصور
 راستودن است چه نقش به نقاش نقش گشته بمصور صورت گشته پس هر که گوید این صورت
 نگر چنانستی که همی گوید این لطیفی نقاش نگر قوله تعالی هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ
 مراد ازین نظاره رحم نیست مراد نظاره صنع است اندر رحم و مراد نمودن صورت نیست بلکه
 مراد مصور نمودن است تا از صورت مصور بینی نه صورت فائده گفت الا و رایت اللہ قبله
 یک معنی آن است که صفات همواره بر صنع سابق است نخست وجود صانع است و صنع
 فعل وی باز حصول مصنوع از مصنوع به صنع نگر و از صنع به صانع و چون وجود صانع پیش
 از صنع بود به نظاره جمال صانع از دید صنع فارغ آمد چه قدر و مرتبه صانع بجدیست که با وجود
 ظهور آن وجود حدثان را طاقت تاب وجود او نماند و دیگر آنکه وجود حق بجای وجود همه
 کائنات بنشیند و هیچ چیز بجای وجود وی نشیند چه وجود کونین با وجود وی وجود شده
 و بی وجود وی عدم بوده و وجود او موجود کونین وجود بوده باشد چون پیش حق سبحانه و تعالی
 بر کونین بدین معنی بدیدند تا طر حق سبحانه گشتند و مخلوق او نیز داختمند رایت شیئا الا رایت
 اللہ قبله این باشد و اسباب معرفت او سبحانه مر خواص را صفات و کلام او است تا از
 صفت به موصوف راه بروند و از اسم بمسمی بنیاشند قوله تعالی اقلا یتدبرون القرآن
 میگوید این قرآن صفت من است در وی نظر کنید و مرا بنید خلق را عبارت و بیان دادم
 از مثل عبارت و بیان قرآن همه عاجز شدند پس از نفس قرآن عاجز تر باشند شفاء
 و دستان از قرآن جمال دوست بود و همین قرآن بود که سبب هلاک دشمن آمد باز نمود که
 در هر چه خواهیم خود را بنمایم فان چیز را سبب نجات آنکس گردانم و باز هم در آن چیز جمال از
 کسی باز گیرم و همان چیز را سبب هلاک وی گردانم پس عام مشغول به فعل گشتند به صفات
 نپیر داختمند باز خواص مشغول صفات گشتند از افعال یا و نیار و دند باز انبیا مشغول ذات
 گشتند از ذکر صفات بی نیاز گشتند قوله تعالی وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مَوْحًواً مِنْ آمْرِنَا

و قوله تعالى فاوحى الى عبدك ما اوحى اين جا عبارت از میان برخواست جبرئیل عبارت
 واسطه بود چون دوست حاضر گشت واسطه از میان برخواست از ذکر صفات زبان عبارت
 منقطع شد حیرت بجای آن بنشست چیزی می بنید و از آن دیدار خبر نمی توان داد کسی را
 که ننماید چه بنید و آن کس را که بنماید چون او نماند چه داند و چه بنید و از چه خبر کند عین
 معرفت وی همه حیرت گرد و فضا رتبه بعد از حضرت غیبته موجوده مدماً و بقاؤه فناء و علمه
 جهلاً و معرفت حیرت و روزی که او این باشد یاد لیل المتحیرین زونی فیک عنک تحیر ای چون خود
 را بمانائی همه ترا بنیم و چون بخود تحیر دهی متحیر تو مانیم متحیر با تو به از متحیر بغیر تو پس درست شد
 که تفاوت دیدار بحسب تفاوت درجات عرفان بود هر کسی را بقدر مرتبه او دیدار باشد
 در آخرت او را و اجماع کرده اند که مومنان حق سبحانه و تعالی را بچشم سر بنید در آخرت بدون
 کافران کرامته من اللہ سبحانه کقوله تعالی لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَرُویت
 عقلاً جایز است و نقلاً واجب اما عقلاً جایز است برای آنکه او تعالی موجود است و هر
 که موجود بود رویت او جایز باشد چون حق سبحانه و تعالی استعداد رویت خود سبحانه در بنیده
 پدید کفرد دیگر آنکه اگر رویت او سبحانه جایز نبودی سوال موسی صلوات اللہ علیہ جبل و کفر بودی
 قوله تعالی خبر اعنه انی النظر الیک و چون حق تعالی رویت را با استقرار جبل معلق کرده است
 لقوله تعالی قَانَ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوَّيْتُ قَرْنِي عَقْلًا اسْتَقَرَّ كَوْهٌ فِي مَكَانٍ مُمْكِنٍ بُوَدَ اِگر
 حق تعالی او را بقدرت خویش ساکن داشتی و چون استقرار جبل در مکان بود جواز و امکان
 رویتی که معلقست با استقرار جبل عقلاً واجب شود اما واجب رویت نقلاً قوله تعالی وَجِئْتُ
 يَوْمَ مَعِينٍ تَائِيَةً اِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةً و قوله تعالی كَلَّا اِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
 لَمَّحْمُودُونَ ط و قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْكُمْ سَتْرُونَ رَبِّكُمْ كَمَا تَرُونَ الْقَمَرَ لَيْلَةً الْبَدْرُ لَاتَضَامُونَ
 فِي رُؤْيَيْهِ و اخبار دورین معنی مشهور و متواتر است اقرار بدان واجب است و ایمان و تصدیق
 لازم اما جماعتی که رویت را نفی می کنند این نقل را تا دلیل می کنند تا دلیل های مستحیل و ازل
 دور می گویند ازالی ربها ناظره مراد ثواب است یعنی الی ثواب ربها ناظره و مراد از ازالی نظر
 الیک نیست یعنی النظر الی آیتک چه حق تعالی موسی را آیات نموده بود و شک نیست که

رب غیر ثواب است و مخاطب کہ موسیٰ بود غیر ابلت و قوله تعالی لا تقدیرک الا بصدار یعنی در دنیا
 ونہ در آخرت ادراک او سجانہ نکند و ادراک با بصار برای ادنی کرد کہ ادراک مستلزم کیفیت و احاطت
 باشد پس آنچه موجب کیفیت و احاطت بود نفی کرد و رویت را نفی نکرد چہ در رویت کیفیت
 و احاطت نبود و اجماع کرده اند کہ در دنیا حق سجانہ و تعالی را نتوان دید نہ بہ بصر و نہ بہ بصیرت
 الا از جہتہ ایقان برای آنکہ رویت غایت بر کرامت و افضل نعم حق است سجانہ دان جز در
 بہترین جہاتی روا نبود آن جنت است چہ اگر رویت کہ افضل نعم است در دنیا بہ بندہ
 دادی فرق نماندی میان دنیا قانی و جنت باقی و چون از کلیم خود در دنیا منع کرد از مادون او
 بطریق اولی کہ منع کند و دیگر آنکہ دنیا دار فنا است در دار فنا باقی را دیدن روا نبود و اگر در
 دنیا بیدیدنی ایمان بدان ضروری بودی و چون حق تعالی خبر داده است کہ رویت در آخرت
 بود نہ در دنیا ازان تجاوز ناکردن و بر آنچه حق سجانہ فرمودہ است ایستادن لازم شود و خلاف
 کردہ اند در دیدن مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم حق سجانہ و تعالی را در شب معراج جمہور و
 بزرگان این طایفہ چون جنید و توری و ابو سعید خزاز برانند کہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
 حق سجانہ و تعالی را بچشم سر نہ دید و نہ سنجیکس در دنیا از خلاق دورین معنی تمسک بحديث
 عائشہ رضی اللہ عنہا می کنند انہا قالت من زعم ان محمداً صلی اللہ علیہ وسلم رای ربہ فقد کذب و
 قالت ایضا رضی اللہ عنہا رای ربہ عزوجل بقلبہ ولم یرہ بعینہ و ہذا قال النبی صلی اللہ علیہ
 وسلم رای ربی بقلبی و ما رایہ بعینی و بہ ناخذ و بعضی گفتہ اند کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم رب را در
 سب معراج بید واد صلی اللہ علیہ وسلم مخصوص است برویت از میان خلاق چنانکہ موسیٰ
 صلوات اللہ علیہ بکلام از متاخران عبد اللہ قرشی کہیل با ایشان اند و تمسک بہ خبر ابن عباس
 و اسما و انس رضی اللہ عنہم می کنند قال ابن عباس رضی اللہ عنہما رای ربہ بعینہ و قال کعب
 بن اللہ عنہ ان اللہ تعالی قسم کلامہ و رویتہ بین موسیٰ و محمد صلی اللہ علیہ وسلم فکلم موسیٰ علیہ
 السلام مرتین و راہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم مرتین و ما زاد علی ہذا دل در دنیا چنان بیند کہ چشم در
 آخرت اما تفاوت در ترتیب عبودیت و منازل قرب است عوام حق را در آخرت چنان
 بیند کہ اولیاء در دنیا می بینند و اولیاء در آخرت چنان بینند کہ انبیاء در دنیا می بینند و

انبیاء علیہم السلام در آخرت چنان بنیند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم در دنیا میدید دیدار در آخرت
 میان انبیا گذشتہ و پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم برابر نباشد لا یشارکہ فیہ غیرہ صلی اللہ علیہ وسلم
 حضرت بی نیاز قدیم است و لامکان و اورا سجانہ مثل و مانند و بنده محدث و مکانی و مقید
 بہ جهت و قید بندگی بنا برین معنی گویند رویت در دنیا بچشم سر ممکن نیست
 و از قبیل محالات است اما بچشم دل ممکن است آن وقتی میسر شود کہ دل از اوصاف ذمیه
 بہ تمامی بیرون آید و اورا استعداد تجلی ذاتی میسر شود و بعد از ظهور تجلی حق سجانہ بر جان او در فنا
 فی اللہ سجانہ کہ مقام بقا مع اللہ است آن دولت دست و پا اصل خواص امثال این اسرار دریا بند
 ہیچکس از معرفان و محققان این طایفہ بران نیستند کہ در دنیا حق تعالی را بچشم سر توان
 دید یا کسی از خالق اورا بچشم سر ویدہ است و نہ در کتب و رسائل ایشان دیدہ اند و نہ در
 حکایات صحیح از ایشان روایت کردہ اند الا طایفہ کہ ایشان را نمی شناسند و بعضی از مردمان
 برانند کہ قومی از صوفیان این دعویٰ کردہ اند و این معنی را با نفس خود نسبت کردہ و اسامی ایشان
 ذکر کردہ اند و ہمہ مشایخ اتفاق کردہ اند بر تضلیل آنکہ این سخن گوید و تکذیب آنکہ این دعویٰ کند
 و برانند کہ ہر کس کہ این دعویٰ کند حق سجانہ و تعالی را نمی شناسد و ابوسعید خراز و جنید و دیگر
 مشایخ و تکذیب و تضلیل مدعی این معنی سخن بسیار زانند و کتب و رسائل بسیار ساخته اند
 و کتب و رسائل ایشان شاہد است برین معنی بدانکہ نہایت سیر السائرین الی اللہ محبت است
 و حال محبت محض موصوفت است و بناء جمیع احوال عالیہ کہ مواہب محض اند بر محبت است
 چنانکہ بنای جمیع مقامات سیر السائرین الی اللہ سجانہ بر توبہ است فان المحبت سمة الطایفہ
 و عنوان الطایفہ ای علامتہ الطایفہ السائرین الی اللہ سجانہ و سیمایم بہا یعرفون والیہا
 یسبون و المحبتہ الذاتیہ قطب ہذا نشان ای السلوک الی اللہ سجانہ و علیہا مدار بندہ
 الطریقہ ان العمدة فی السلوک ہی ترک الاغراض و الاعراض اتضاع لوجه اللہ سجانہ
 و لا یلبس محض الحقیقتہ الا صاحب بندہ المحبتہ فمن بعثتہ علی الطلب اشراقات انوار بندہ المحبتہ فهو
 الفایز نہایتہ ہذا البعثہ فالمحبتہ الذاتیہ ہی من طور و راء العقل و ہی فی الحقیقتہ من تعریفیات
 الحق سجانہ ہذا الی قلوب اہل عرفانہ و ہی و راء النعوت سہر انوار ہا العقل و یعجزلہ عن محکم

ولا یرهان علیہا الا وجودہا فبینہا شہودہا لایستہی معرفتہا الا بوجودانہا یعنی تعریفہا و عرفانہا
 فلا فایدة فی نعتہا ومن لوازمہا الغیرة لان کل محبت لا یكون الا وہو غیور والغیرة سقوط
 احتمال ما یشارك محبوبتہ فی تعلق المحبة بخلا بمحبوبہ و ہذا لئلا یخل ہوا لکرم والضیق عن الصبر
 نفاستہ ای العجز عن الصبر علی مقاساة ما یشتغلہ عن محبوبہ اذ ما یحبہ عنہ والنفاستہ الرغبتہ
 فی الشیء ومنعہ عن الخیرتہ لخریتہ عنہ والمنافستہ ہی المراقبتہ قال سہل بن عبد اللہ اشہد ما یرد علی
 المشائخ اشارات المریدین من الحق سبحانہ علیہم وعن یوسف ابن الحسین انہ قال اشارات الخلق
 علی قدر مواجیدہم مواجیدہم علی قدر معارفہم ومعارفہم علی قدر محبتہم ولیس حال احب الی اللہ
 سبحانہ من محبتہ العبد لہ قال حجتہ الاسلام علاج محبت کہ بزرگترین مقامات است واجب و
 مہم است ہر کہ خواہد کہ بر نیکیوں عاشق شود تدبیر اول آن بود کہ روی از ہر چہ جزوی است
 بگرداند و لبس بردوام بر روی نظارہ می کند و چون روی می بتید و دست و پای و موی پوشیدہ
 بود و آن نیز نیکی بود جہد آن کند تا آن تدبیر نیز بہ بنید تا ہر جمالی کہ می بنید میل زیادہ
 می شود چون برین مواظبت کند لا بد روی میل پدید آید اندک یا بسیار پس محبت خدای
 تعالی ہچنین است شرط اول آن است کہ روز دنیا بگرداند و دل از دوستی او پاک کند کہ
 دوستی غیر حق سبحانہ و تعالی از دوستی حق سبحانہ و تعالی شاغل آید و این معنی چون پاک کردن
 زمین باشد از خار و گیاه پس آنگاہ طلب معرفت وی کند کہ ہر کہ دیرا سبحانہ دوست ندارد
 ازان بود کہ او را نشناسد چہ در آئینہ جمال و کمال بطبع محبوب بود و معرفت حاصل کردن
 چون تخم در زمین نہادن است آنگاہ بردوام بگذر و تفکری مشغول بود و این چون آب دادن
 کشت بود چہ ہر کہ کسی را بسیار یاد کند لا بد دیرا باوی انسی پدید آید و بد آنکہ بیچ مومن از
 اصل محبت خانی نسبت و لیکن تفاوت ازین سہ سبب است یکی آنکہ در دوستی دنیا و
 مشغولی وی متفاوتند و دوستی ہر چیز کہ باشد در دوستی دیگر نقصان آند دیگر آنکہ در
 معرفت متفاوتند دیگر آنکہ در ذکر و عبادت بدان در چہ کہ انس بوی حاصل آید متفاوت
 آند دیگر آنکہ تفاوت ازین سہ سبب خیر و امثال آنکہ وی دوست ندارد اصلاً آنست
 کہ ویراند اصلاً و چنانکہ نیکیوں صورت ظاہر بہ طبع محبوب است نیکیوں صورت باطن

همچنین است پس محبت شمره معرفت است و هر که محبت حق سبحانه و تعالی طلب کند بغیر
از طریق معرفت محال بود و هر که پندارد که جز بمحبت حق تعالی بسعادت آخرت رسد اگر آن چیز را
بیش از آن دوست داشته باشد و لکن به سبب عوایق از آن محجوب بوده باشد و روزگار
در شوق آن چیز گذشته چون بدان رسد و عوایق بر خیزد و در لذت عظیم افتد و سعادت
این بود و اگر دوست نداشته باشد لذتی اندک یابد پس سعادت آخرت بر حسب
محبت باشد و اگر العیاذُ بالله یا چیزی که ضد آن است آشنا شده باشد و الفت
و تناسبت بآن ضد گرفته باشد آنچه در آخرت پیدا آید سبب نفرت و هلاک وی شود
و در رنج و الم افتد آنچه دیگران بوی سعید شوند بعین همان چیز وی شقی شود هر که بالذات
دنیا انس گرفته و دنیا معشوق وی شده در آخرت آثر نیابد و آنچه در آخرت است همه
ضد طبع وی شده باشد پس همه بیشت سبب رنج و شقاوت وی شوند و آخرت عالم
ارواح است و عالم جمال حضرت الهیبت است که آنجا پیدا شود و نیک بخت کسی بود که
درین عالم طبع خویش را با آن متناسبت داده باشد تا آن موافق وی باشد و همه ریاضت‌ها
و عبادت‌ها و معرفت‌ها برای این متناسب است و محبت خود علین این متناسب است -
قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا این بود و همه معصیت‌ها و شهوت‌ها و دوستی‌های دنیا ضد این متناسب است
است وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا این بود اهل بصیرت در مشاهده این معنی از حد تقلید
ورگشته اند و این از صدق پیغمبر شناخته اند بلکه صدق پیغمبر بی معجزه به ضرورت بدین
شناخته اند چنانکه کسی طب داند چون سخن طبیب بشنود به ضرورت بداند که این طبیب است
و چون سخن حکیم باز از نشین بشنود بداند که جاهل است پس نبی را از بتنی و رونغ زن بضرورت
بدین طریق بشناسد و آنگاه آنچه به تصرف خود بشناسد بیشتر آن است که از نبی بشناسد و
این علم ضروری بود چنانکه این علم از وی حاصل آید عصا ثعبان شود که این در خطر آن بود که
گو ساله بانگ کند باطل شود که جدا کردن معجزه از سحر و شعوزه بدین آسانی نیست و محبت
گوهری عظیم است و دعوی محبت آسان نیست پس نباید که آدمی گمان برود که وی از جمله مجبان
است و لکن محبت را نشان و برهان است باید که نشان از مغر و طلب کند و آن هفت

است اول آنکه مرگ را کاره نباشد که هیچ دوست و یار دوست را کاره نباشد و هرگز بیدار
دوست توان رسید و رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود که هر که دیدار خدا را سبحانه دوست دارد
خدای تعالی دیدار او را نیز کاره نباشد و روا بود که محبت بود و تجلیل مرگ را کاره بود نه
اصل مرگ را که زاد آنرا بنمود و ساخته باشد تا ساز مرگ کند و نشان آن بود که در ساختن
زان میقرار بود و علامت دوم آنکه محبوب حق تعالی را بر محبوب خویش ایشار کند و هر چه داند که
سبب قرابت و نسبت نزدیکی محبوب است فرو نگذارد و هر چه سبب بعد و لیسیت از وی
دور بود و این کسی بود که بهمی دل خدا یار دوست دارد و آن جز اهل ایمان نباشد و اگر کسی معصیت
کند و لیل نکند بران بلکه خدا یار دوست نمی دارد و با دوستی وی بهمی دل نیست پس مومن
را باید که معامله وی با معامله دوستان مانند بود نه بمعامله دشمنان چه از دشمنی همه حلاف
آید و هیچ موافقت نه از دوست همه موافقت آید و هیچ حلاف نه علامت سیم آنکه ذکر
خدای سبحانه و تعالی بر دل وی تازه بود و بی تکلف و بران مویح باشد که هر که چیز یار دوست
دارد ذکر وی بسیار کند و اگر دوستی و یرا تمام بود هیچ فراموش نکند پس اگر دل را به تکلف
بذکر چیزی باید داشت. سیم آن است که محبوب وی آن چیز است که ذکر آن چیز بر دل وی
غالب است پس باشد که در دل دوستی خدای غالب نباشد لکن دوستی آنکه میخواهد که خدا یار
دوست دارد غالب باشد آن محبت نباشد چه دوستی دیگر بود و دوستی دوستی دیگر بود
علامت چهارم آنکه قرآن را که کلام وی است دوست دارد و رسولان و یار دوست دارد
و هر چه بدوست نمسولست دوست دارد و چون دوستی قوی شد همه خلق را دوست دارد
که همه موجودات را دوست دارد که همه صنع و کردار و لیسیت و نظردی باید که همه بر صنع دوست
افتد نه بران چیز که دیرا چه گویند چون کسی که در خطی نگر دانه از ان روی نگر که این سیاهی و
کاغذ است بلکه انان در وی نگر که خط دوست است چون چنین شد و هر چه نگر خدا یار
ببیند که هیچ چیز نیست که نه صنع وی است و همه چیز دلیل قدرت و کمال و جلال و جمال حضرت
دی اند و ازین روشن تر در جهان چیزی نیست علامت پنجم آنکه بر خلوت و مناجات حریص باشد
مطلب و ذکر آنکه هر که بازگشته از راه بازگشت در سیده باد گشت

و آرزو مند باشد تا شب در اید و زحمت اغیار بر خیزد و در و بخلوت نهد و با دوست مناجات
 کند و چون خواب لبشب و سخن با خلق بروز دوست دارد که دوستی وی ضعیف باشد و حی آمه
 بدو و علیه السلام که ای داود بایکس از خلق انس بگیر از من منقطع نشود الا دو کس یکی آنکه تعبیل
 کند و طلب ثواب چو بوی نرسد در عمل کاهل نشود و دیگر آنکه مرا فراموش کند و بحال خویش قناعت
 کند و نشان آن بود که او را بوی گذارم و در دنیا ویرا چیران دارم و چون دوستی تمام شد
 با هیچ چیز دیگر او را انس نماند و بزرگان گفته اند هر که بازگشتت از راه بازگشتت فاما آنکه رسید
 هرگز باز نگردد و از نخواستندی ماندن مرایشان را تا باز گرداند خود راه ندادندی ایشان را
 و حق سبحانه و تعالی اولیا بر خویش را از آلودگی نگاه دارد و نپسندد که سر ایشان را جز آن نماید
 که باشد و سر ایشان آنچه گیرد از حق گیرد و زبان ایشان آنچه عبادت کند از سر کند زبان
 با سر راست باشد و سر باقی راست باشد هر چه پدید آید همه صواب پدید آید و علامتها بر
 ایشان روشن باشد اندر هفت آسمان و اهل آسمان ایشان را بشناسد بپاکی طاعت و
 نیاز مندی بدعوت و بروشنی هر چه اهل آسمان آن چیزها بینند و دانند بدین چیزها اولیای حق را
 بشناسد رفتن عارفان سوی حق بسر بود چنانکه ابراهیم علیه السلام گفت و حق سبحانه و تعالی
 ازان خبر داد اِنِّی ذَاہِبٌ اِلَی سَرِّی بظاہر بخدمت دراپرستم غیرا درانپرستم و بزبان در
 ستایم غیرا درانستایم و بدل محبت درانخواهم غیرا درانخواهم و لبس مشاهده همه ویرا بنیم غیرا در
 نه بنیم هر چه ایشان را از حق تعالی به برد ایشان ازان برند و با آن چیز نیا میزند چنانکه حق تعالی
 گفت فِقْرًا وَاِلَی اللّٰهِ نُنظَرُ ایشان بیهوده نباشد و در صنع وی نگرند صفات وی بینند و باز
 از صفات بگذرند نظاره ذات وی کنند فعلی بینند بنجایند صفاتی بینند بی نهایت ذاتی بینند
 بمثل و شبیه و این چنان است که مصطفی گفت صلی اللہ علیہ وسلم اللّٰہم انی اعوذ بحفوک من
 عقابک اول نظاره فعل کرد و باز گفت و اعوذ برضاک من سخطک بہ نظاره صفات رفت
 و باز گفت و اعوذ بک منک باز بنظاره ذات رفت و باز گفت لا اخصی ثناء علیک خویش
 را از صفات خویش مجرود کرد و باز گفت انت کما اثنیت علی نفسك و فرادیت در یاد کرد
 اول مقام استدلال بود دوم مقام افتقار سیم مقام مشاهده چهارم مقام حیرت پنجم مقام فنا

رفتن بسوی خداوند سبحانه چنین باشد و در سنت مصطفیٰ اصلی اللہ علیہ وسلم خداوند سبحانه چنین فرمود و ما زاناع البصر و ما طغی یعنی ما زاناع البصر فی الدنیا و ما طغی فی العقبی اگر چشم از دنیا برداشتی پیش از مرگ به عقبی نرسیدی و اگر چشم از عقبی برداشتی بقاب قوسین نرسیدی از همه اعراض کرد تا همه بیافت هر کس بغیر حق رو آورد حق از وی رو برگرداند یعنی حق را نیابد و حق او را بان غیر گذارد و هر که رو بحق آورد سبحانه حق را بیابد و همه چیزها به متابعت حق رو بوی کنند گروپی در انس بخداوند سبحانه بدان درجه رسیده اند که آتش چون در دیگر جانب سرای ایشان افتاده ندانسته اند و یکی در نماز به سبب علتی پای از وی بریده اند از آن خبر نیافته است و وحی آمد بدو و علیہ السلام که دروغ گفت کسی که دعوی دوستی من کرد و چون شرب نشد همه شرب نجفت نه دوست خلوت دوست خواهد هر که مرا خواند من باویم و موسی علیہ السلام گفت با رخدایا کجائی تا ترا طلب کنم گفت چون قصد طلب من کردی مرا یافتی ششم آنکه عبادت بروی آسان بود و گرانی از وی بیفتد هفتم آنکه همه بندگان مطیع ویرا دوست دارد و بر همه رحیم و مشفق بود و همه فران و عاصیان را دشمن دارد و جنید گفت محبت میل دست یعنی بدل مایل بود و بخداوند سبحانه و هر چیز که از آن او بود بی تکلف محمد کتابی گفت محبت آنست که ایشا کنی هر چه بدست آری برای آنکس که او را دوست داری عبد اللہ بن ماجی گفت که محبت در مخلوق لذت بود و در خالق هلاکت یعنی محبت میان دو مخلوق بلذت بود و میان خالق و مخلوق بفتاء مخلوق یعنی محب را هیچ حظ نماند و محبتش را علتی نباشد و قائم لعلتی نبود سهل گفت هر کس که خدا را سبحانه دوست دارد به حقیقت عیش او دارد و هر کس که خدا را سبحانه دوست ندارد به حقیقت هیچ عیش ندارد و معنی کلمه اول آنست که عیش او خوش گردد و برای آنکه محب بهر کرده و محبوب که از محبوب باید متلذذ و خوش دل شود و معنی کلمه دوم آنست که همیشه محب غالب وصول بود به محبوب و از آنقطاع خالیف و ترسان بود بدین سبب از عیش و زندگانی هیچ لذت نیابد بعضی بزرگان گفته اند که محبت لذت است و از حق هیچکس لذت نیابد زیرا که عالم حقیقت همه دہشت است و حیرت

مطلب ۱۰ - بیان این دو کلمه متضاده که محب عیش دارد و ندارد -

پس محبت بنده مرحق را سبحانہ تعظیم او بود کہ پیش بنده فرود آید و تعظیم غیر محبوب را از دل محب بیرون برود و باطن او را از التفات بجا سوپا پاک کند و محبت خدای سبحانہ و تعالیٰ مر بنده را آن بود کہ او را بخود چنان مبتلا گرداند چنانکہ در وی صلاحیت غیر نماند چنانکہ در قرآن می فرماید: **وَأَصْطَفٰكَ لِنَفْسِيْ وَمَعْنٰی** آنکہ فرموده کہ در صلاحیت غیر نماند آن است کہ ہمگی بندہ را بخود مشغول گرداند و در وسیع زیادتی نگذارد کہ بدو مراقبہ اغیار و یا مراعات احوال تواند کرد و یا بدون حق سبحانہ و تعالیٰ ملتفت تواند گشت بعضی گفته اند کہ محبت دو نوع است محبت اقرار و آن ایمان است و دیگر محبت وجد و آن آتشی بود کہ در باطن بندہ آویزد و ہمگی او را بستاند چنانکہ بندہ در آن حالت نہ نفس را بندد و نہ خلق را و نہ اسباب را و نہ از احوال با خبر بود بلکه مستغرق بود در مشاہدہ آنچه مرحق را بود اما آنچه مرحق را بود عبودیت است و بندگی اما آنچه از حق بود دیدن منت فضل و نعمت اوست تعالیٰ در حق خود و شاید کہ بندہ از خوف حق سبحانہ و تعالیٰ یا از جلال و عظمت وی یا از ہیبت وی یا از محبت وی مغلوب گردد تا حکم وی حکم مجانبین شود و خطاب از وی بر خیزد آنکہ عمل از وی بر خیزد بر خواستن عمل از بر خواستن کتاب باشد نہ از بر بزرگی مقام وی و وی تیرک عمل معذور باشد نہ مشکور و این را بشریعت اصل است نہ بلنی کہ ابی طیبہ رضی اللہ عنہا خون پیچہ بر آکہ در شیشہ حجامت گرفته بود بخورد و بزین نہ نخت و آن خون بروی حرام بود و لکن فرط محبت و حیرت ویرا بران آورد متحیر گشت حرامی شرعیت فراموش کرد بدین معذور گشت و نیز کرامت یافت تا مصطفیٰ گفت صلی اللہ علیہ وسلم او را حرمت بدنک علی النار و از بزرگان آنچه شنوده کہ واقع شده ایشان در شرعیت بدان معذور بوده اند سہمہ در مقام مغلوبی بوده و الا بندہ بہ ہیج مقامی نمی رسد کہ عمل از وی بر خیزد و خلاف شرعیت کند و بدان مقام قرب یابد آن عقیدہ زندیقان است ازان بزار باید بود و بندہ بمقامی نمی رسد کہ واسطہ از میان بر خیزد چه نہایت مقام ولایت محبت است حق سبحانہ و تعالیٰ این محبت اندر متابعت

مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم نہا وہ ہموارہ مطبوع میان تابع و میان حق واسطہ باشد درست کرد بدین سخن ہر کہ دوست با میان وی و ما واسطہ نیست ویرا ازنا محبت نیست و مثال این معنی حدیث مجنون است کہ مغلوب گشتہ بود ہر چہ اورا گفتندی جواب لیلی را دی چون گفتندی لیلی آمد لعقل باز آمدی چون گفتندی لیلی رفت دیوانہ گشتی نہ بگفتار گویند لیلی حاضر گشتی یا غائب لیکن مشاہدہ لیلی اندر سر وی آچنان گشتہ بود و صورت بستہ چون گفتندی آمد لذت سماع وصال شنیدی پنداشتی کہ لیلی حاضر است تا ہر کہ سخن گفتی پنداشتی کہ لیلیست و چون گفتندی رفت از خطر بول فراق آن خیال از پیش گم کردی ببا ننگ آمدی و دیوانہ گشتی چہ بزرگان گفتہ اند ہر دلی کہ در وی محبت قرار یافت ہمہ ہمتہا از وی ساقط شد ہمہ ہمتش سبکی باز آید و ہمہ تفکرش سبکی باز آید و ہمہ نظرش سبکی باز آید و ہمہ ذکرش سبکی باز آید بزرگان گفتہ اند محب را چون محبت موک گردد مشاہدہ دوست بر سر وی غالب گردد بجائی رسد کہ اورا از خوشترین خبر نباشد و ہر کہ دعوی محبت کند و از خوشترین خبر دارد و یا بخوشترین می نگردد و نظارہ خویش میکند سودا دارد نہ محبت پندارد کہ چیزی دارد ہا لعد کہ ندارد ہر کہ ناظر چیزی بود جز حق در وقت نظارہ از حق محبوب بود و عارف را طاقت نبود چہ ہر کہ عارف تر محب تر بدان مقدار کہ محبوب خود را بشناسد بہمان مقدار دوست دارد و اصل در محبت نادیدن و ناشنیدن بود کہ محب غیر دوست نہ بیند و از غیر دوست نشنود کما قال علیہ السلام جبک الشیء لعی و لعیم لیس ہر کہ دعوی محبت کرد از خود و مقام خود تبرا کرد و اگر در و کون خود را چیزی بیند و خود را چیزی ثابت کند دعوی محبت باطل کردہ باشد جان کہ از وی چیزی عزیز تر نیست اگر در کار دوست کنی و باز بینی کہ چہ کردم واللہ کہ پیچ نکرده باشی زیرا کہ محبت رقی است ہر کہ خود را ملک دانست از بندگی تبرا کرد و قاعدہ محبت ویران کرد ازین جہتہ بزرگان گفتہ اند کہ ما را فعل نیست تا در غلط نیفتی از بندہ سائب نکنی کہ آن مذہب بدست اہل مذہب اہل معرفت بطاہر بجزماند

۱۰ مطلب :- بزرگان گفتہ اند ہر دلی کہ در وی محبت حق قرار یافت ہمہ ہمتہا از وی ساقط شود ہمہ ہمتش سبکی باز آید و ہمہ نظرش سبکی باز آید و ہمہ ذکرش سبکی باز آید - ۱۲

ولیکن چون تحقیق کنی ضد جبر است جبری می گوید مرا فعل نیست عارف نیز می گوید مرا فعل نیست عارف گوید مرا مفعول نیست فعل نادیدن کاہلی است و مفعول نادیدن جواب نمودی عارف چون هیچ دقیقہ از دقایق بندگی فرو نگذاشت فعل خویش را در مقابلہ منتہای محبت خدای سبحان و افضال او ناچیز دید مستغرق افضال حق گفت فانی را با باقی بقانندید از میان برخواست گفت مرا فعل نیست وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى دلیلی ظاہر است و خواجہ عبداللہ انصاری گفته است کہ سخن بہت و در قرآن کہ آنرا ہزار غلاف است مرد بود کہ آن ہزار غلاف را باز کند تا نکتہ مخ مراد خدای تعالی را بہ بیند و مرد بود کہ آن کہ آن ہزار غلاف یک غلاف بیش باز نتواند کرد و گفته اند کہ حیوۃ طیبہ حیوۃ عارف است کہ زندگانی او بشہودات برق تجلی بر سر او تافتہ باوانس بر دل او وزیدہ صبح زندگانی معرفت در دل او دمیدہ و وحشت و تفرق از او ببریہ دشمن بنومیدی از وی رمیدہ دل او پادشاہ خود دیدہ زندگانی خوش این بود قولہ تعالیٰ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مِهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ مِهَاجِرًا اِی مَن قَطَعَ حَجْرًا وَاَمْفَرًا مَحْبُتًا مُوحَّدًا اِلَى اللّٰهِ - قولہ تعالیٰ وَمَا قَدَّرُ اللّٰهُ حَقَّ قَدْرٍ اَهْلًا لَّكُم تَرَ الشَّخْتَ شَخَاتِ اِمَاكِي شَخَاتِ وَاَلْكُزَا يَافْتِ يَافْتِ اِمَا كَمَا يَافْتِ وَاَنْكُ تَرَ اَخْوَا سَتِ اِمَا حَرَا خْوَا سَتِ وَاَنْكُ تَرَ اِدِي دِي دِي اِمَا كَمَا دِي دِي دِي اِمَا كَمَا دِي دِي دِي رَسِي دِي دِي رَسِي دِي دِي اِمَا كَمَا دِي دِي D

بیگانه شود چون بیگانگان نشیند و پهلوی خویش در کشد از ما دور بجانب بیگانگان نشیند یعنی
گران شود با ما دست شود در طاعت ما بسم الله تا جهاء سورهای قرآن نیست الحمد لله ای
الرضا و الحمد لله حمدا استحقه قدره ستایش و نیکوگفتنی که قدر او و غیره ذات او مستحق آن نیکوگفتن
بود و آزاد کردنی از وی همه نیکو بیای دی و دادن عطا های وی فوله الحمد لله الذی استحق حمدا و
اظهاره مجده و اظهاره صنعه و الهیة فضله و بسطه ذکره و اعلا ه مجده و قدره فله حمده و له حق حمده کما
یکمده خلقه و فوق ما یکمده و نه بحمده پاک از چون و چرا دوست و در قرربنی منتها دوست قوله
تعالی صبغة الله راه نمای حق را دانید و سپاس وی بسینید و راه وی گزینید صبیغ در پاری زنگ
و شستن است ترسایان را چون فرزند آمدی ایشان او را بر آب در آوردی و شستی و گفستی
صبغاه نصرانی یعنی ویرا ترساشستم در برابر ایشان خدای تعالی گوید مومن را بتوحید و اسلام
بشتم و او را از همه آلودگیها پاک کردم و به توحید و اسلام او را برای خود برگزیدم قوله تعالی
أَوْلَمَ لَوْ مِّنْ قَالِ كَیْ این استفهام شک را نیست یعنی و تو باین گردیده این گواهی بود از خدای تعالی
که ابراهیم بزنده کردن مامردگان را ایمان داشت پی روی دین ابراهیم کنید شما که دعوی پیروی
ابراهیم می کنید قوله اتقوا الله حق تقاته از وی بترسید و به پرهنزید چنانکه آن سزاوار است
بدان ترسیدن و پرهنزیدن از بندگان سزای خویش طلب کرد آن نگاه بشاخصت منت
خود با ایشان صلح کرد و گفت فاتقوا الله ما استطعتم قوله علیکم انفسکم یعنی بانفسکم
فمروها و انهبها و اوبوها و انخوها و امحوها بالامر و المعروف و انهبی عن المنکر تا بلندتباء این
جهانی شمارا دی هلاک نکند تا از ما بدارن آرزوهای او باز مانید قوله تعالی لا تدركك الا بصاک
ای و لا یسیقک الا فکارا حاطة و الالعین فی الدنیا و اذرا که قوله تعالی من ترانی عرب در نفی
رویت مؤبد لا ترانی گوید من ترانی گفت یعنی این زمان نه بینی مرا و باش تا فرواجه بینی قوله
تعالی قدم صدق عند ربهم ای ما تقدم من الله تعالی من المواعید الصادقة و سبق لهم
من حسن العنایة یعنی کارهای پیش شده ایشان را نزد خداوند ایشان تا بان پسند کارها که
از ایشان دیده ایم عنایت مادر باره ایشان سبقت گرفته تا آنچه کردند بیدار ما کردند قوله تعالی
المن هو قایم علی کل نفس بما کسبت و برابر کنید با قریکان خود آنرا که نگاهبان شما

است و کردار خلق بشمار دو و مخلق را بمرگ و زندگانی بیا زماید و مرا نفاس و اسرار ایشان بسجد و
 مرا لحاظ و الفاظ ایشان بشمار دو قوله تعالی هُوَ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَ لَعَلِّي أَعْلَمُ بِمَا تُكْوِرُونَ
 آفرینش هر چیز را و نیکی کرد به هر چه آفرید آنرا و اللہ خالق احسن و القبح لکن القبح کان فی علمه یعنی
 ان یكون قبیحاً فلما کان یعنی بقبحه کان الاحسن والا صوب من خلقه لقبحه علی ما ینبغی فی علم اللہ
 تعالی فیہ والمستحسنات وانما حسنت فی مقابله المستقبیات فلما احتیاج الحسن الی قبح
 یقابله لیظهر حسنه کان بقبحه حسنه قوله انا عرضنا الامانة الی اسرار الطاعات وحمل النجایات
 و انان همه به ترسیدن این آدمی فرا ایستاد و در گردن خود کرد و به پشت خود کشیدن
 گرفت و این آدمی ستمگار نادان است یعنی زندگی بخیر ما و مردگی بمانه کار آسانست
 قوله تعالی کتاباً تشابهاً مثالی یعنی نامه همه مانند یک دیگر در نیکی و راستی مثالی دو دو
 یعنی دیگر باره دیگر باره دیگر وجه دیگر وجه حقت حقت سخن در وی از دو گونه یعنی وعد
 و وعید و نیا و آخرت ذکر نیکان و بد نجتان و ذکر کسانی که دل بجا دادند و ذکر کسانی
 که دل از ما بردارند در وی ذکر کسانی که همه ایشان من باشم و بی من طاقت نیارند و ذکر
 کسانی که ایشان مرا نخواهند و هر چه گویم ایشان را که بمن نگرید که چون من نیاید ایشان
 گویند ما ترا نخواهیم و در تو نمی نگریم قوله تعالی یا حسرتنا علی ما فرطنا فی جنب التدرای قصرنا
 فیما یرجع الی اللہ من اقامته حق و اداء طاعة عبارت از درازی اندوه سستی نمایندگان
 بود از طاعت و موافقت خدای تعالی قوله تعالی وَبِقِيَّتِي وَجِدْتُ رَبِّيَ اِی یقینی ربک بوجه
 والتقرب بضع الصفات موضع الذات قوله تعالی وَعَلَّمَنَا مَا كُنَّا لَا نَعْلَمُ العلم بالشر
 علی احمیه اوجه احدی علم الفطرة الذی عقده یوم الميثاق اذ قال لهم الالوهة بِرَبِّكُمْ فَقَالُوا
 لَهُ بَلَى وَالشَّانِي عِلْمُ الْخَبْرِ وَهُوَ الْعِلْمُ الْوَاقِعُ بِالْبِلَاعِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَاعْلَمُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَالشَّانِي
 علم الحیان بحصل بعد المعاينة قال اللہ تعالی و یعلمون ان اللہ هو الحق المبين والرابع
 علم التخصص وهو العلم الی علمه الخضر من لدن اللہ تعالی ولم یخط به موسی ثبیراً ولم یستطع علیه
 صبراً چون از روی کار با پرده برداشتند بدید آنچه دهنی بود و دانست آنچه دانستی بود و
 الخاسر علم اللہ بنفسه علی حقیقته الکمال قال اللہ تعالی لا اله الا اللہ رب العالمین و علم حقیقت بر خلق

پوشیده است و از آن است که در وی اختلاف رود و عین حقیقت کلمه وی است و سر وی
در گردوی و حق حقیقت و نیست عن ذکره علم حقیقت حستن اوست عین حقیقت یافتن اوست
و حق حقیقت نیست شدن و درست و حقیقت اوست و فی الحیات معه لک راحة الفراغ
ثم لذة الخدمة ثم حلالة المحبته ثم سرور المعرفة ثم لا حذر ولا رسم ولا خبر ولا استحالة و العابد
يستتر بالخلوة و العارف يستتر بالحق قوله تعالى و من احسن قولا ممن دعا الى الله
على لسان الحقیقة بالهام الحکمة بتلقین السکینه على الفمارة الفردانية مع البقاء الشرعية
و تصفیة المعاملة على الابدیة و عمل صاحبها على السنة فافواه العلماء اصدان و قلوب حکما بر
مصانح و الرموز من الاصفیاء و سهام و مسامح الاولیاء اهل من تفاوت در عزت خدا
غلط روانیست کار چنان کند که می باید حکمت او علت نگذاشت در رحمت او در حیرت تو
تهمت برداشت اهل الحقیقة ثلاث طوائف طوائف اهل العقود و بذل المجهود و اهل الشهود
بکفظ العهود و اهل الوجود من عین الوجود فالاول العقود و ثم الشهود و ثم الوجود و المقصد
بافراد الهمة و الشهود و تصفیة الموائمة و الوجود باسقاط العلة میان بنده و حق سه نور
است اول نور علم که بآن راه بنید و دوم نور حکمت که بدان درگاه بنید سیم نور حقیقت که
بدان دیدار بنید علم اثبات اسباب کند و حکمت دفع اسباب کند و حقیقت هر دو را از پیش
بردارد و دید سبب در علم اشکال و در حکمت حجاب و در حقیقت لکرک قوله تعالى يخافون
رَبَّهُم الخوف سراج القلب و زمام النفس و ریاضة الروح و محنة الشيطان و سوط
القدر و حصار الدين بذره الصبر و سماؤه الزهد و مادده الورع و ثمرته النجاة : نور دل حال
کن مهار تقوی بردهان : نفس نه رخ جان بکش محنت شيطان برسان : تازیانه خدای
برن حصار دین محکم کن : تخم صبر بیاش از آسمان زهد باران درع بهاران میوه نجات
بخورتا از خود بری و بدورسی الرجا جناح الهمة و مرکب القلب و سفینة البدن و نزهة
الروح و داعی اللد سجانه الیه و مزرعة الدین بذره العلم و سماؤه السنة و مادده الاخلاص
و ثمرته الجنة : مرغ همت را بفضاء عالم فردانیت بنمودن و دیدار امیدوار گردان
در ابوی یار کن و در کشتی بدن درای و راحت روح بده و داعی حق اجابت کن و تخم

دین سپردان و بپر علم بردار و آسمان متابعت را از ابر بدعت سپردن آب اخلاص بده و
 میوه جنت بخورد از تسنیم قرب مست شهود شود و قصد سر پرده عزت کن و بخورد او را به بین -
 الحب شمره الروح و میراث الصدور و نیت الحکمة و قصر المعرفته و عین المذیبة مزرعة الدین
 بده الافتقار سماوہ المحرمة و ماوہ الرضا و شمره اللقار دوستی دوست میوه جان بود
 میراث سینها بود تخم حکمت بود قصر عرفان بود چشم مراد بود تخم او افتقار آسمان او حرمت آب
 او رضا میوه او لقا قوله تعالی فی جنات و نہر تنبت فیہ بندور الازل بام العنایت من نرسبتہ
 الحکمة بربیح الرحمة فی الجیرة یعنی دروی تخم ازل باب عنایت می رود و با احکام از
 سوی حکمت میوزد و میوه کرامت بر شاخ صفیة می بند و عمر وی بستان است و آب
 روان و دیوار او آبادان از آب عنایت و برداشتن حجاب و دیدار دیدن بمنت قوله
 تعالی ستر یهم ایا تنانی الافاق و فی انفسهم آنچه در آفاق است در هر صنفی
 از اصناف نظاره کن آیات حق دروی مشاهده کن و بنیاء بخود گرد و با جناس خود تا از
 هر نوع از مظاہر آیات آتقی و انفسی بچہ کار آیند و خاصیت آن بدان بعضی از وی در نشان
 بی برگ و بی رنگ و با خار و آن دشمنان است که سوختن را شاید و بعضی با رنگ و
 بی بود و با خار و آن منافقانند و بعضی میوه تلخ و آن مریبانند و بعضی را میوه ها ترش و آن
 جا بلانند و بعضی را میوه ها شیرین و آن وفادارانند و بعضی را میوه ها ز مستانی و آن صابرا
 و بعضی را میوه ها کوهی و آن معتزلیانند و بعضی با پوست و خسته همغز و آن بدخویانند و
 بعضی با حلاوت و بی خسته و آن خوش خویانند و بعضی مغز خسته ها و تلخ بدسیر تانند و بعضی مغز
 میوه ها آن شیرین پاک دلانند و بعضی چرب و بار و غن و آن وفادارانند و بعضی بسیار مانند
 و زود تنباه نشوند آن تحمل کنندگانند و رنجها را از یکدیگر و بعضی جو بند مرخم خدمت را چون
 مسایل حکمت که در زمین دل میوه خدمت با آرد و بعضی میوه فواکه است مرقیقت را و بعضی کلمات
 مرقصه و عبرت را و بعضی گل است مرنظاره و اشارات را و بعضی زهر است نگاہداشت و
 فطرت را و بعضی طعام است مرزنگانی و معیشت را و بعضی داروست معاشرت را و
 بعضی نهاد نیست مرغ و خیرت را تا بقوت آن بمراد رسد و از وی دیده و ربد و سرت

گردند و بدوست پیوندند انّ اِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى این بود علم حقیقت شناخت او آمد و
 عین حقیقت وجود او و حق حقیقت نیستی در سخن که از سر عمل بود جای او گوش است و
 چون از سر حال بود جای او دل است و چون از سر معرفت بود جای وی سراست و چون
 از سر محبت بود جای وی جان است و چون در گوش قرار یافت جواب زبان دهد و چون در دل
 قرار یافت جواب عمل دهد و چون در سر قرار یافت جواب انقطاع دهد وَ تَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا
 این بود نکته اهل عقل گویند عبارات اهل شریعت جویند بیان اهل حکمت کنند اشارت
 اهل حقیقت شنوند رموز اهل محبت چشند در هر مزرعه چیزی روید بعضی گل پاک بعضی
 شوره خاک میوه او از ثمره او توان چشید بعضی پاک و بعضی ناپاک و البتة الطیب يخرج
 نباته باذن ربّه و اللّٰه یُخْبِثُ لَایْخْرِجُ إِلَّا تَنْكِیْطًا ذالک تقدیر العزیز العظیم این بود قوله
 تَدَالَىٰ وَعَلَامَاتٍ طَوَّابًا لِّجَمِّهِمْ يَهْتَدُونَ ط صفت علامت است نام علم کار از
 ازل است و بهانه بر عالم کرامات علامت است کار مشاهده دارد شهادت علامت
 است کار اسلام دارد اسلام علامت است کار ایمان دارد ایمان علامت است
 کار ایمان دارد وجود علامت است کار شوق دارد معراج علامت است کار مناجات دارد
 طور علامت است کار دیدار دارد احمد علامت است کار احد دارد قوله تعالیٰ فَاَمَّا الزُّبَدُ
 فَيَذَرُهَا جُمُوحًا الزُّبْدُ الدُّعَاوِیُّ وَمَا يَنْفَعُ النَّاسَ الْمَعَانِیُّ قَوْلُهُ تَعَالَىٰ اِنِّیْ مَهْبَاجِرٌ
 اِلَىٰ رَبِّیْ الْمُهَاجِرَةُ الْمُهَاجِرَةُ الْمُهَاجِرَةُ الْمُهَاجِرَةُ الْمُهَاجِرَةُ الْمُهَاجِرَةُ الْمُهَاجِرَةُ الْمُهَاجِرَةُ
 الشُّرْکُ وَالنَّفَاقُ وَالْبِدْعَةُ وَالْحَرَامُ وَالْعُذْرُ مِنَ الْعَفْرِ لِيُطَوَّرَ الْمُهَاجِرَةُ اِلَى اللَّهِ مِنَ الدُّنْيَا
 وَالْآخِرَةِ وَالْمَخْلُوقِ وَالنَّفْسِ وَالْمَصَابِرَةُ فِي الْمُهَاجِرَةِ مِنْ مَقَامَاتِ الْمُرِيدِينَ وَالْاِسْتِجَاشُ مِنَ الْخَلْقِ
 فِي الْمُهَاجِرَةِ مِنْ مَقَامَاتِ الْمَكَاشِفِينَ وَبِهِمْ اِرْبَابُ الْوَقْتِ ثُمَّ سَقُوطُ الْمِبَالَاتِ بِالنَّاسِ وَهُوَ
 مَقَامَاتِ الْمُحَقِّقِينَ ثُمَّ التَّعَطُّفُ عَلَى النَّاسِ وَهُوَ مِنْ مَقَامَاتِ الرَّبَانِيِّينَ ثُمَّ الْاِثْرَافُ عَلَى
 النَّاسِ وَهُوَ مِنْ مَقَامَاتِ الْمُخْتَصِمِينَ ثُمَّ الْاِخْلَاصُ مِنْ رُؤْيَةِ النَّاسِ وَالشُّوَابِهُ وَهُوَ مِنْ مَقَامَاتِ
 الْمُوَحِّدِينَ قَوْلُهُ تَعَالَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ لِيُغْتَوُوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ اِیْ اَبْصَارِ الرُّؤُوسِ عَنِ الْمَحَارِمِ وَالْاَبْصَارِ
 لِقَلُوبِهَا سِوَى اللَّهِ قَوْلُهُ تَعَالَىٰ اَلَمْ تَرَ اِلَىٰ رَبِّكَ وَالرُّؤْيَةُ عَلَى ثَلَاثَةِ اَوْجُهٍ رُؤْيَةُ اللِّذَّةِ

قوله و لذلک الاعمین و روتیه قره قوله من قره اعلین و روتیه و ہشتہ قوله فلما رأینہ اکبرنہ فما سواہما
ففی اللذۃ شہوۃ قوله تعالی الست یرکبکم قالوا بلی بلی نادى لک الکریم و ہل اجاب عنک الال
اللطف و ہل حکم علیک الالہی و ہل قام لک الالہی رب۔ قال حجۃ الاسلام ہر کہ محبت را انکار
کرد شوق را نیز انکار کرد و رسول صلی اللہ علیہ وسلم در دعای خود گفتی کہ اللہم انی اسئلك
الشوق الی لقائک و لذۃ النظر الی وجہک الکریم و گفت صلی اللہ علیہ وسلم حق سجاہ و تعالی
می گوید لا طال شوق الابرار الی لقائی وانا لقاہم لاشد شوقا و یروی وانا الی لقاہم شوق
یعنی و راز شد آرزوی نیکم و ان بدیدار من و من بدیشان آرزو مند ترم از ایشان پس باید کہ

۱۔ مطلب :- اما الشوق فانه مقام رفیع من مقامات المحبۃ و لیس یقی الشوق للعباد سوا
و لانعمانی غیر شوقہ المتشاقون مقر لون بما اشہدوا من الشوق و ہم المارون بطلبہم الموعود الحیب و عند
مشوبہ متاہم لما شوقہم الیہ فی قولہ لموسی صلوات اللہ علیہ اطلبنی عند المنکسرۃ قلوبہم لاجلہم و المتشاقون
من المحبین و اللذائم ذاک ان الحیب قرب منہم بوصفہ کما فخر جوا بقربہ و عاشوا بمشاہدہ و لغموا
بخصورہم عندہ ثم احتجب عنہم غیرہ علی نفسہ لعرۃ فانکسرت قلوبہم لاجلہ فاشتا قوا الی ما عودہم منہم فتشبت
لدیہ من حرہم فامر اولیاءہ بطلبہم و اوجہ نفسہ عندہم لکانہم عندہ ففرح ہولاء من المحبین لقربہ لا یوصف
و انکسارہم و حزینہم لاجلہ لا یعرف اللذائم قد یعرض من محببہ تعززا بزمہم الشوق الیہ و یعلقہم بالاسف علیہ
یستخرج منہم لطف التعلق لہ ثم ینظر الیہم فی اعراضہ عنہم من حیث لا یعلمون لینظر الیہ حیث یعلمون فیسکنون
بالادب بین یدیہ و حدوثا عن ابراہیم بن ادہم رحمۃ اللہ و کان احد المتشاقین و ہو من ابدال ہولاء الذین
تکلم فی علمہم و نکشف طریقہم و كانت لہ ما کن من المحبۃ رفیعۃ و مکاشفات فی القرب عالیۃ قال قلت
ذات یوم یارب ان کذت اعطیت احد من المحبین لک ما تسکن لک قلوبہم قبل لقائک و اعطنی ذلک
فقد اخرجتہ العلق قال فرایت فی النوم انه اذ قفنی بین یدیہ قال یا ابراہیم اما التحییت و منی ان تسلمنی
ان اعطیک ما لیکن بہ قلبک قبل لقائی و ہل لیکن المتشاق قبل لقاء حبیبہ ام ہل یستریح المحب الی
غیر مشو ترہ قال نقلت یارب بہت فی حبک فلم ادر ما اقول تا غفر لی و علمی و کیف اقول نقال۔ قل
اللہم ارضنی بقضائک و صبرتی علی بلائک و ادر عنی شکر نعمائک من قوت القلوب۔ ۱۸ الی

معنی شوق بشتناسی که محبت بی شوق نبود و لیکن کسی را که او را اصلاً ندانند بیدار کسی را شوق نبود و اگر داند و حاضر بود و می بیند هم او را شوق نبود پس شوق بچیزی بود که از وجهی حاضر بود و از وجهی غایب و معنی شوق تقاضا و طلب آن بود که در چشم حاضر آید تا ادراک تمام شود پس ازین معنی بشتناسی که شوق بخدای سبحانه در دنیا ممکن نبود که بی پایان رسد که او سبحانه در معرفت حاضر است لیکن از مشاهده غایب و مشاهده کمال معرفت است - چنانکه دیدار کمال خیال است و این شوق جز بمرگ بر نخیزد و نوعی دیگر از شوق بماند که در آخرت نیز بر نخیزد که نقصان ادراک درین جهان از دور و جهست یکی آنکه معرفت او را کیست مانند دیدار از پس پرده باریک یا دیدار بوقت روشنی صبح پیش از آنکه آفتاب بر آید و این در آخرت روشن شود و منقطع شود دیگر آنکه کسی را معشوقی باشد که روی او دیده بود لیکن باقی اعضا او را ندیده بود و داند که آنهمه نیکوست و شوق دیدار آن باقی باشد همچنین جمال حضرت الهییت را نهایت نیست اگر کسی بسیار بداند آنکه مانده است زیاده بود چه معلومات او را سبحانه نهایت نیست تا آن همه را ندانند جمال آن حضرت را در نیافته بود و این معنی آدمی را نه درین جهان ممکن است و نه در آن جهان چه هرگز علم آدمی بی نهایت نشود پس هر چند در آخرت دیدار می افزاید لذت دیدار می افزاید و این بی نهایت بود لاجرم انس و شوق را به جمال آن حضرت در دنیا و آخرت نهایت نبود چه هر چه از جمال آن حضرت آشکارا می شود همه آن انوار بود و ایشان را طلب تمامی آن بود و لیکن کس را طاقت آن نباشد که آن حضرت را چنانکه اوست با کمال بشتناسد و چون به کمال نتوان شناخت به کمال هم نتواند دید لیکن مشتاقان راه کشاده بود تا بر دوام آن کشف و آن دیدار می افزاید بحقیقت لذت بی نهایت در بهشت این بود و اگر نه این بودی آن لذت نماندی چه هر چه و ایم شد و دل با او جو گرفت از لذت آن چیز آگاهی نیابد تا آن گاه که چیزی تازه رسد پس تنعم اهل بهشت به لحظه تازه تری شود - چنانکه در لذت حاضران گذشته را مختصر می بیند که هر ساعت زیاده می شود پس ازین جمله بدانی که انس آرام دل است با محبوب و شوق واضطراب دل بدریافتن جمال و کمال

محبوب اشتیاق عاجز شدن جان است از تحمل غلبه حلاوت دیدار محبوب و طلب دوام
وصال محبوب بسیار از روندگان را شوق دهند و مقام اشتیاق ندهند کسی که در مقام شوق
بود چون دیدار یابد ساکن شود و آنکس که او را مقام اشتیاق دهند در هر دو حال بر کفایت
باشد و شاید که اشتیاق وی در حالت رویت صعب تر بود در اخبار و ارواست که خدای
سجانه گفت ای داود اهل زمین را خبر کن که من دوست آنم که مراد دوست دارد و بمنشی
آنم که خلیفه با من نشیند و من آنم که بیاد من انس گیرد در رفیق آنم که رفیق من است
و برگزیده آنم که مرا برگزیند و فرمان بردار آنم که مرا فرمان بردار و پیچ بنده مراد دوست دارد که
من از دل وی بدانم الا او را بدوستی گیرم و او را بر دیگران مقدم دارم هر که مرا جوید بیاید
چون مرا جوید نیاید ای اهل زمین از کارها که بدان فریفته شده اید و ازان کسان که رو به
ایشان آورده اید و به مجالست و موانست ایشان خو گرفته اید روی بگردانید و با من انس
گیرید تا من باشم انس گیرم و من طینت و دستان خود را از طینت خلیل خود ابراهیم و از
طینت کلیم و همراز خود موسی و از طینت حبیب که برگزیده خود محمد آفریده ام و بعضی انبیا
وحی آمد که مرا بندگانند که مراد دوست دارند و من ایشان را دوست دارم و ایشان
آرزو مند من اند و من آرزو مند ایشان و چون مرا یاد کنند من ایشان را یاد کنم نظر
ایشان ما یم بمن است و نظر من بدیشان و اگر کسی راه ایشان گیرد من آنکس را
دوست دارم و اگر از راه ایشان بگردم من او را دشمن دارم بعد از مقام محبت هیچ مقامی
برتر از مقام فنا نیست و آن ثمره محبت است نه ثمره محبتی بل ثمره محبتی که بر کمال بود
و ازین بود که رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود الرضا بالقضا باب اللہ اعظم در آنچه هستی که بنده بدان حضرت
قرب یابد رضا است با آنچه خدا ای سجانه کند و هر آینه دوست بد آنچه دوست کند راضی
باشد و چون رسول صلی اللہ علیہ وسلم از قومی پرسید که نشان ایمان شما چیست گفتند در بلا
صبریم و بر نعمت شکر کنیم و بقضا رضا داریم گفت حکما سید و علما نزدیک است از عظیمی
نقد و دانائی که شمار است که انبیا باشند و خبر است که رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت که
گروهی از امت مراد قیامت پر و بال آفرینند تا به بهشت پرند و فرخندگان ایشان را گویند

شما حساب دیدید و ترازو و صراط دیدید گویند ازین همه هیچ ندیدیم گویند شما چه کسانید گویند
از امت محمدیم گویند عمل شما چه بود که این همه کرامت یافتید گویند از سبب و در حصلت که
داشتیم بکی آنکه در خلوت شرم داشتیم از خدای سبحانه که معصیت کنیم دیگر آنکه راضی بودیم
بر زرق اندک که خدای سبحانه ما را داد ملائکه گویند حقست شما را این درجه و قومی مر موسی را
علیه السلام گفتند که از خدای سبحانه پرس تا آن چیست که خوشنودی وی در آن است تا
آن کنیم وحی آمد که از من خوشنود باشید تا من از شما خوشنود باشم وحی آمد بپا و علیه السلام
که دوستان مرا باندوده و پنا چکار تا آن حلاوت منا جانف مرا از دل ایشان ببرد یا
داو من آن دوست دارم از دوستان خویش که روحانی باشند غم هیچ چیز نخورند
دل در هیچ چیز نه بندند و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم کہ خدای سبحانه می گوید من آن خدایم
که جز من خدای دیگر نیست هر که بر بلاء من صبر نکند و بر نعمت من شکر نکند و بقضاء من
راضی نباشد گو خدای دیگر طلب کن چون حق سبحانه و تعالی باندوده لطفی کند که بنده بر حق و بر
صواب بماند آنرا سکینه خوانند و این مختلف بود کسی باشد که سکینه وی در نعمت باشد اگر زوال
آید دین وی تباه شود و کسی باشد که سکینه وی بلا باشد چنانکه در حدیث است - اِنِّی
اَدْبِرُ اَمْرَ عِبَادِی لَعَلِّی لِقَلْبِیْ بِہِمَّ اِنِّی عَلِیْمٌ خَبِیْرٌ وَ کَسِیْ بُوْدُ کَ سَکِیْنَةُ وَی دَرَسْرُ بُوْدُ اِیْنِ نِیْزَ مَخْتَلَفٌ بُوْدُ
بِرْمَرَاتِبٍ بَاشَدُ مَقَامٌ بِرْتَرِیْنِ اَنْبِیَا رَا بُوْدُ مَرَا لِیْ شَا اِرَا نَہْ بِلَا وَ نَعْمَتٌ مَشْغُولٌ گِرْدَانْدَ اَزْ حَقِّ کَرَا لِیْ شَانِ
نَعْمَتٌ اَزْ مَنَعْمٍ بَنْتِیْدُ اَزْ بِلَا مُسَبَّلِیْ بَا زْ مَقَامٌ بِرْتَرِیْنِ اَزْ سَکِیْنَةُ مِصْطَفٰی رَا بُوْدُ صَلٰی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَ سَلَّمْ بِلَا وَ
نَعْمَتٌ ہِرْدُ کُوْنِ رَا پِشِیْ اَوْرْدَنْدِ ہِمَّ بَرَا نِ صَفْتٌ بُوْدُ کَ پِشِیْ اَزَا نِ بُوْدُ مَا ذَا نَعْمَ الْبَصْرَا وَ مَا
طَفْحِیْ مُوسٰی رَا عَلَیْہِ السَّلَامُ تَحْلِیْ بِرْ کُوْہِ سَبَبٌ تَخِیْرُ شَرِّ دُخْرٍ مُوسٰی صَحِیْقًا وَ جَمَلٌ مَشَاتَخٍ رَحْمِہِمُ اللّٰہُ
مَجْتَمِعٌ بَرَا نَکَہِ چُوْنِ بَنْدَہِ اَزْ بِنْدِ مَقَامَاتِ رَسْتِہِ شُوْدُ وَا زْ کَدْرِ اَحْوَالِ خَالِیِ شُوْدُ وَا زْ مَحَلِّ تَلُوْنِ و
تَغْیِرُ اَزَا دِ گِرْدِ وِہِمَّہِ اَحْوَالِ مَوْصُوْفِ شُوْدُ وِیْ اَزْ جَمَلٌ اَوْ صَا فِ جَدَا دَر بَنْدِ ہِیْچِ صَفْتِ مَحْمُوْدِ نَبُوْدُ
وَ مَرَا نْرَا نَہْ بَیْنْدُ وِیْدَا نِ مَحْجِبٌ لَشُوْدُ وَا لَشِ اَزَا دِرَا کِ عَقْوَلِ غَا ئِبِ شُوْدُ وَا رُوْزْ گَارِشِ اَزْ تَصْرَفِ
ظَنُوْنِ مَرْدِ گِرْدِ زَرِ وَا کَلُوْخِ نَزْدِ وِیْ یَکِیْسَانِ شُوْدُ وَا نِچَہِ بِرْ خَلَقِ بُوْدُ اَزْ حَفْظِ اَحْکَامِ تَکْلِیْفِ
بَرَا نِ اَسَا نِ شُوْدُ وَا مَقَامِ اَلْخَصِیْصِ تَفْوِیْضِ اَلْاَمْرِ اِلٰی اللّٰہِ سَجَا نَہِ وَ تَرْکِ التَّوْبِیْرِ بَیْنِ یَدَیْہِ سَجَا نَہِ

بطالب و یعانی بحکم فی الآخرة ما یرید کما قدر فی الاولیة ما اراد نہایت ہمہ ریاضت ہا و
 مقصود ہمہ مجاہدت ہا آن است کہ کسی بتوحید رسد کہ ویرا بیند و بس و ویرا خواهد و بس و
 ویرا طاعت دارد و بس و در باطن وی تقاضاء بیخ چیز دیگر نماندہ بود چون چنین شود او را خلق
 نیکو حاصل شدہ باشد بلکہ از عالم بشریت برگزشتہ بود و بہ حقیقت حق رسیدہ بود گر وہی
 گفتہ اند کہ رضا بلا و ہرچہ بخلاف ہوا بود ممکن نباشد بلکہ نہایت آن صبر بود این خطا است
 بلکہ چون دوستی غالب شد رضا بخلاف ہوا ممکن است از وہ وجہ یکی آنکہ چنان مستغرق و ہر ہوش
 شود بعشق کہ از درد خود آگاہی نیاید چنانکہ کسی بود کہ در جنگ با کسی چنان بخشم شود کہ اگر عضوی
 از وی مجروح شود از الم جراحت بخیر بود تا آن وقت کہ آزار بہ بیند کسی کہ بحرص میدود اگر خاری
 در پای وی شود آگاہ نشود و چون دل بغمی و مصیبتی مشغول بود از گرسنگی و تشنگی آگاہ نشود و چون
 این ہمہ بہ عشق مخلوق و حرص دنیا و اندوہ و غم و مصیبت ممکن بود چرا در عشق حق سبحانہ و تعالی و
 دوستی آخرت ممکن نباشد و معلوم است کہ جمال صورت معانی در باطن عظیم تر است از جمال
 صورت ظاہر کہ این بہ حقیقت پوستی است در مزبلہ کشیدہ و آن نورسیت بی پردہ نمودار و
 چشم بصیرت کہ بآن جمال باطن در توان یافت روشن تر است از چشم ظاہر کہ در وی غلط بسیار
 رود تا چیزی بزرگ را از زور خود بیند و وجہ دیکم آنکہ الم آن در یابد لکن چون داند کہ رضای
 دوست در آن است بدان راضی باشد چنانکہ اگر دوست وی راضی باشد بدانکہ فاروی تلخ
 خورد در شرہ آن البتہ رضای دوست حاصل کند پس ہر کہ فائدہ کہ رضای حق سبحانہ و تعالی در آن
 است کہ بدانچہ حق کند رضا و بدد روشی و بلا راضی شود و چنان بسیار بدین درجہ رسیدہ اند
 در مصری عظیم افتادہ بود چون مردمان گرسنہ شدی دیدار یوسف دیدندی گرسنگی را فراموش
 کردند اثر جمال مخلوقی این اقتضا کند چون کسی را جمال خالق عز و علا مکشوف شود چہ عجب
 اگر از بلای خبر شود حال ایوب علیہ السلام در بلا این بود و همچنین احوال انبیاء علیہم السلام
 چنین دان آنکس مدمن است در سیر کردن در مقامات و درجات عالی او متوحد است
 بلا زیرا کہ بہ مطلوب راہ نمی برد و باودن بہمتش فرو نمی آید و اما آنکس کہ از نفس در حالت
 وجد منفرد گشتہ است او بلا را احساس نکند و آنکس بہ سبب فنا از اثر نفس خلاص

یافته است او به حقیقت مجتبی و مختار و مقرب و متفرد است گروہی میگویند که شرط رضا آن است
 که دعای نکلند و از هر چه باشد بدان را نمی باشند و از خدای سبحانہ، هیچ نخواهند و بر فسق و معصیت
 انکار نکنند که آن نیز قضاء خدایست سبحانہ و در شهری که در آن شهر معصیت غالب باشد نگرینند
 که آن گریختن بود از قضای خدای سبحانہ و این ہمہ خطا است اما دعا کردن آمده است که رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم دعا کرده و گفته که دعای مخ عبادت است و به حقیقت دعا است که شمر
 عجز و شکستگی و تضرع و تواضع گریختن بخدای است سبحانہ و این ہمہ صفات محمود است و دعا کردن
 در وقت حاجت بخدای سبحانہ خلاف رضا نباشد چنانکہ خوردن آب دفع تشنگی کند و خوردن نان
 دفع گرسنگی کند و پوشیدن جامه دفع سرما درین جمله هیچ خلاف رضا نباشد و دعا را سبب دفع
 بلا کرده اند و بدان امر کرده اند مخالفت آن خلاف رضا بود و اما رضا دادن به معصیت روا نبود و از آن
 ہی آمده است در خبر است که ہر کہ به معصیتی رضا دهد در آن شریک است و ہر چند کہ معصیت
 قضاء خدایست سبحانہ لیکن دیراؤد و روئیت کی روی با بندہ دارد بدانکہ اختیار و کسب
 و لیت و نشان آنست کہ وی مقہر حقست و دیگر روی با حق دارد بدانکہ قضا و تقدیر و لیت
 پس بدان وجہ کہ قضا کرده است کہ دنیا از معصیت خالی نبود بدین رضا باید داد اما بدان وجہ
 کہ اختیار بندہ است و صفت وی است و نشان آن است کہ خدای سبحانہ او را دشمن دارد
 بدین رضا نباید داد و این تناقض نبود مثلاً اگر کسی را دشمن ببرد کہ دشمن دشمن وی بود ہم
 اند و گین شود و ہم شاد و لیکن شاد از جہتی باشد و غمگین از جہتی قضاقت بود کہ آن ہر دو
 از یکجہت بود و همچنین در جانی کہ در انجا معصیت غالب شد گریختن از انجا سنت است
 ہجرت پیغمبران از بن قبیل دان و ہمیشہ سلف از چنین شہر گریختہ اند کہ معصیت سرایت
 کند و نفوس و اگر نکلند بلا و عقوبت نشومی آن سرایت کند چنانکہ خدای سبحانہ گفت وَالْقَوَا
 فِتْنَةَ وَتَصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً ط و همچنین اگر کسی جانی بود کہ چشم وی بنا
 محرم افتد از انجا بگریزد خلاف رضا نبود و همچنین اگر در شہری سنگی و فحطی باشد و بود کہ از آن
 شہر بشہر دیگر رود و خلاف رضا نبود الا طاعون کہ رفتن از انجا ہی آمده است کہ اگر
 تندرستان برودند بیماران ضایع مانند دیگر بلا ہا، همچنین نیست بلکہ اسباب را چنانکہ نہادہ اند

برای هر چیزی بجای می باید آورد بر وفق فرمان و پس از آنکه فرمان بجا آوردی آنچه بر تو رود از احکام بدان راضی باید بود و جنید گفت رحمة اللہ کہ رضا آن است کہ بنده اختیار خود را از میان بردارد و حارث گفت کہ رضا آنست کہ بنده در زیر احکام خدای سبحانہ کہ بروی راند ساکن و ثابت باشد مذوالنون گفت کہ رضا سرور دل است در چشمین تلخیها و قضا و قدر خدای سبحانہ دویم گفت کہ رضا آنست کہ بنده احکام قضا و قدر را بفرح و شادی پیش رود این عطا گفت کہ رضا آن است کہ بنده بدل نگران بود آن چیز را کہ حق سبحانہ و تعالی در قدم برای بنده اختیار کرده است و بداند کہ اختیار حق سبحانہ و تعالی و تقدس مرندہ را نیکوتر و بہتر بود سہیل گفت کہ چون رضا برضوان متصل شود طمانیت حاصل شود کما قال اللہ تعالی طوبیٰ لہم و حسن ما بید قال اللہ تعالی رضی اللہ عنہم و رضوانہ یعنی رضا در دنیا در زیر مجاری احکام قضا و قدر موجب رضوان بود در آخرت بما جرت بہ الا قلام قال اللہ سبحانہ و تعالی و قضیٰ بینہم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ این قول ہر دو طایفہ باشد از موحدان از اہل بہشت و از اہل دوزخ کہ از دوزخ بیرون آمدہ باشند بہ فضل حق سبحانہ و تعالی نہ کافران زیرا کہ مشرکان ازین معنی مجبور و ایشان را بجمہد گفتن اذن و فرمان نبود قال حجۃ الاسلام حق سبحانہ در دل آدمی بستری نہادہ و گوہری و وصیت کردہ کہ سماع آواز موزون و لکش آن گوہر را بجنبانند و اندر آدمی چیزی پیدا آورد کہ کسی را در آن ہیچ اختیار نباشد آدمی را در حرکت آورد آنرا دجو گویند و سبب آن دجو مناسبتی است کہ گوہر آدمی را با عالم علوی کہ آن عالم ارواح گویند بہست و عالم علوی حسن و جمال است و اصل حسن مناسبت است و ہر چیز را کہ تناسبی بہست آنرا نمودگار لیسیت از جمال آن عالم و ہر جمال و حسن کہ در عالم محسوس است ہمہ آن شمرہ حسن و جمال آن عالم است پس آواز خوش موزون تناسبی مشابہتی دارد از عجائب آن عالم بدان سبب آگاہی در دل پیدا آورد و حرکتی و شوقی پیدا آید باشد کہ آدمی نداند کہ آن از چیست و این معنی در وی بود کہ در وی مشاہدہ بود و در ہر دلی کہ آن عشق و مشاہدہ نبود سماع او را حرام بود کسی را کہ در دل آتش دوستی حق سبحانہ و تعالی غائب بود سماع ویرا مہم تر باشد کہ آن آتش تیز تر گردد و او را بعالم ارواح عروج واقع شود و

قطع عقبات جسمانی اور اوست دید و دردی که در وی دوستی باطل باشد سماع اورا زهر قاتل بود
 و بروی حرام بود و هر چیز که دوستی حق سبحانه و تعالی بدان زیاده آید مزدا آن بیشتر بود و سماع صوفیان
 را اصل این بوده است اگر چه اکنون برسم آلوده شده است به سبب گرومی که به صورت
 ایشان شده است بظاہر و مفلس اند از معانی ایشان در باطن کسی باشد که از ایشان در میان
 سماع اورا مکاشفہ پدید آید و لفظها رو در زبان ایشان که بیرون سماع نبود آن احوال لطیف
 که از عالم غیب بدیشان پیوند به سبب سماع آنرا نقد و جد گویند و باشد که دل ایشان در سماع
 چنان پاک و صفائی گردد که نقره در آتش و کدورتها تمام برود که بر ریاضت بسیار آن نیاید و
 سماع آن ستر مناسب را که روح آدمی دارد با عالم ارواح مجروده فر اجنبانند که به کلیت ازین
 عالم ایشان را بستاند تا هر چه درین عالم بود از آن همه بجزیر شود و قوت اعضا از ایشان ساقط
 شود و بیفتند و بهیوش شوند کسی که سماع و وجد و احوال صوفیان را انکار کند از مختصری خود کند
 و معذور بود چیزی که کسی را نباشد انکار آنکس که این حالت اورا داده اند انکار نتوان کرد باید که
 بدان ایمان آری تا از برکات احوال ایشان محروم نمائی و از آن قوم نباشی که حق تعالی در حق
 ایشان می فرماید *وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَيَقُولُونَ هَذَا إِنْكَارٌ قَدِيمٌ شَعْرِي* که در وی حدیث
 زلف و خال و جمال و صورت و حدیث فراق و وصال و آنچه عادت عشاق بود گفتن و شنیدن
 آن حرام نیست و حرام بدان گردد که کسی آنرا بر زنی که دوست دارد فرود آرد یا بکودکی فرود آرد
 آنگاه آن اندیشه وی حرام باشد اما اگر بر زن و کنیزک خویش که حلال باشد فرود آرد و
 سماع کند حرام نبود کسانی که بدوستی حق سبحانه و تعالی مستغرق باشند از بهر یکی معنی فهم کنند
 لایق مقام خود مثلاً اگر در شعر و حدیث شراب و مستی بود چنانکه گفته اند -

رباعی

گرمی دو هزار رطل پر پیسای : تامی نخوری نباشدت زیبائی
 آن فهم کند که کار من به حدیث و دانش راست نیاید بدوق راست شود چه درمی ^{بعضی}

نه مطلب به شریع به بیان اصطلاحات صوفیه و مراد ایشان از می و میخانه و زلف و خال و خط و غیر ذلک ۱۲

اصطلاحات صوفیه آمده است که میخانه گویند و بتکره و شراب خانه گویند مراد ازین ها باطن عارف کامل باشد که دران باطن شوق و ذوق عارف کامل باشد که دران باطن شوق و ذوق و معارف الهی بسیار باشد و ترس امر و روحانی را گویند که صفات ذمیمه و نفس اماره او تبدیل شده باشد و به صفات حمیده موصوف شده باشد و ترس باجه و ادر غیبی را گویند که بر دل سالک فرود آید و بت تجلی شاهد معنی را گویند که بر صفتی ماورائی صفتی دیگر بر دل سالک ظاهر شود و دیر و خرابات عالم معنی باطن عارف کامل باشد گبر و کافر چه بگیرنگی در عالم وحدت باشد که تمامی روی دل از ماسوی بر تافته باشد و در سواد نیستی جا گرفته می ذوقی بود که از دل سالک بر آید و او را خوش وقت گرداند و ساغر و پیما به چیزیرا گویند که در روی مشاهده انوار غیبی کنند و ادراک معانی زنا را بگیرنگی و کجی سالک باشد در راه دین و متابعت راه یقین و یار و دلدار عالم شهو و را گویند و محبوب و صنم حقیقت روجه را گویند در ظهور تجلی صورت صفاتی غمزه و بوسه فیض و جذبه باطن را گویند که نسبت بسالک واقع شود و چشم و ابرو و جمال الهام غیبی باشد که بر دل سالک وارد شود و تلاش و قلند را اهل ترک و تجرید را گویند که از مقام لذت نفسانی گذشته باشند مست و شیخدا اهل جذبه و شوق را گویند خمار و باوه فروش پیران مرشد را گویند ساقی و مطرب فیض رسانندگان و ترغیب کنندگان را گویند که به کشف رموز و بیان حقایق دلها و عارفان را معمور و ارند پیرمغان و پیر خرابات کاملان بکمل را گویند مثلاً اگر گویند

هر کوه خرابات نشد بی دینست ؛ زیرا که خرابات اصول دین است

ازین خرابات خراب شدن صفات بشریت باشد و فانی شدن وجود جسمانی و روحانی

در اشعه نور ذات که اصول دین از برای این آباد است که تا این خرابی دست ندهد حقیقت

وی ظاهر نشود و آنچه در گوهر آدمی پنهان کرده اند بدین خرابی پیدا شود و آنگاه به حقیقت خود بینا

شود و شرح آن و ما از است و لایق به فهم نباشد و گرهی که این معانی ندانند و حقیقت حدیث

زلف و خال و صنم شوند بر ایشان انکار کنند و از احوال ایشان بخبر باشند و ندانند که عالم

معانی لطیف است و وجود روحانی مادام که از صورت مجرب باشد با درک بصیرتی بان راه

نتوان برد پس بحسب اقتضای معانی هر معنی را صورت خاصی باید که بدو قایم باشد و مفهوم شود

صورت مثال غیبت در عالم کشفی ازین قبیل دان پس ازین جهت عارفان بمعنی را بہ صورت باز نمودند و از ہر صورتی بمعنی خاصی خواستند بدین طریق مثلاً محبوب گویند و مراد حضرت حق باشد وقتی کہ مستغنی دارند او را از دوستی مطلقاً بی قیدی طلب جستن حق را گویند فقط عام تر از آن کہ دوست دارند او را بیشتر از راہ عبودیت و عبدیت عاشق جمال شفیقتہ جلال الہی را گویند بعد از طلب و بعد تمام معشوق حق را گویند بعد از طلب او سبحانہ بجد تمام از آن روی کہ مستحق دوستی وی است و بس حسن جمعیت کمالات را گویند در یکذات و این جز حق را نباشد۔ جمال اظہار کمال معشوقست جہت ترغیب و طلب عاشق جلال استغناء معشوق است از عشق عاشق و آن دلیل نفی وجود و غور عاشق بود و اظہار بیجا رگی اولقا ظہور معشوقست چنانکہ عاشق را یقین حاصل شود کہ دوست شکل وجود ہستی حق را گویند لطف تربیت معشوق بود مر عاشق را برفق و مواساۃ تا قوت تاب آن جمال او را بہ کمال حاصل آید ملاحظت بی نہایتی کمال الہی را گویند کہ ہیکس بدان نرسد حلاوت ظہور الوار را گویند کہ از راہ مشاہدہ حاصل آید مجرذ از مادہ شوخی کثرت التفات را گویند باظہار صور فعال شکی طواع و لوا مع الوار است در مادہ شمایل استخراج جمالیات و جلالیات را گویند شبوہ اندک جذبہ را گویند در بعضی احوال کہ گاہ بود و گاہ نبود مگر غرور دادن معشوق را گویند مر عاشق را بطریق لطف و گاہ بطریق قہر تابی بضاعتی عاشق مراد را ظاہر شود تا یقین گردد او را کہ حق را ہم بحق توان یافت و او را سبحانہ ہم با و توان دید فریب استدراج الہی را گویند و فاعنایت ازلی را گویند کہ بیواسطہ عمل خیزد جفا پوشانیدن دل سالک را گویند از معارف و مشاہدات کہ او را بدانہا تربیت می کرده اند جور بازداشتن سالک بود از سیر و عروج قوۃ غذای عاشق بود از دریافت جمال قدم کہ ادراک سہیکس بدن محیط نشود چشم ظہور صفات قہری را گویند بچنین کینہ تسلیط صفات قہری را گویند جنگ امتحان الہی را گویند صلح قبول اعمال و عبادات را گویند پردہ موانعی را گویند کہ میان عاشق و معشوق بود از لوازم طریق نہ از جہت عاشق و نہ از جہت معشوق حجاب موانعی را گویند کہ عاشق را از معشوق بازدارد و بنوعی از انواع معاملہ عاشق نقاب موانعی را گویند کہ عاشق را از معشوق بازدارد

بحکم و ارادت معشوق که عاشق را هنوز استعداد تجلی دست نداده سلطانی جریان اعمال و احوال را گویند بر عاشق چنانکه حکم و ارادت الهی بود امیری ارادت خود را جاری کردن بود بر سالک توانائی صفت فاعل مختاری بود توانگری جمع صفات کمال بود با وجود قدرت بر آنها هر صفتی متواری احاطت و استیلای الهی را گویند تا ختن اتیان و امر الهی را گویند ترک تاز جذب الهی را گویند که سالک مجاهده و رنج بسیاری کند و گشاد نمی یابد ناگاه جزیه الهی در رسد و او را به مقصود رساند غارت جذب الهی را گویند که بیدار سطره بل رسد که بر سلوک و اعمال مقدم باشند و سالک مقهور آن بود و اگر چه او امر را عمل برود جاری باشد تا راج سلب اختیار سالک را گویند در جمیع احوال و اعمال ظاهری و باطنی آشنائی تعلق رقیقه ربوبیت بود که با همه مخلوقات پیوسته است چون تعلق خالقیت به مخلوقیت بیگانگی استغناء عالم الوهیت را گویند که به هیچ چیز و به هیچ وجه مفتقر نیست و به هیچ چیز مشابهت و مماثلت ندارد و یار صفت نصرت الهی را گویند که ضروری کافه موجودات است و هیچ اسم موافق تر از این نیست هر سالک را غمگسار اثر صفت رحمانی را گویند که عموم و شمول دارد نسبت به همه موجودات مهربانی صفت ربوبیت را گویند و در صفت باسطی را گویند و لکشای صفت فتاحی را گویند چنان صفت فیومی را گویند که قیام جمله موجودات با و است که اگر آن دقیقه پیوسته بموجودات نباشد هیچ چیز در وجود بقا نیافتی جان نرا صفت بقا را گویند که سالک از آن صفت باقی ابدی گردد و فنا را بدان راه نبود دوستی سابق محبت الهی را گویند بر محبت سالک قد استوا و استیلای الهی را گویند قامت سزای پرستش را گویند که هیچکس را بجز از خدای سبحان آن سزاواری نیست زلف غیب هویت را گویند که کسی را بد و راه نسبت موی ظاهر هویت را گویند یعنی وجود را چه همه کس را بمعرفت وجود علم حاصل است گیسو طریق طلب را گویند بعالم هویت که حبل المتین عبارت از و نسبت خم زلف اسرار الهی را گویند هیچ زلف اشکال الهی را گویند که هر کس را بوی راه نبود چشم بصیری الهی را گویند دیده اطلاع الهی را گویند بر جمیع احوال سالک از خیر و شر چشم مست سر الهی را گویند بر تقصیری که از سالک در وجود آید چشم پر خمار ستر کردن سالک راست از سالک لکن کشف آن احوال نزد اهل

کمال ظاهر است طرب انس بود با حق سبحانه و تعالی و سرور دل و دان عیش مدام حضور است
 با حق سبحانه و تعالی شراب خام عیش مخروج را گویند که مقارن عبودیت بود شراب نچته عیش
 صرف را گویند مجرد از اعتبار عبودیت شراب خانه عالم ملکوت را گویند منجانه عالم لاهوت را گویند
 میکرده قدم مناجات را گویند خمنجانه عالم تجلیات را گویند که عالم قلب است ساقی صورت
 مثال جمالیه را گویند که از دیدن اوسالک را خمار حق پیدا شود قدح وقت را گویند و جام
 احوال را گویند صراحی مقام را گویند خم موقف را گویند جرعه اسرار و مقامات را گویند که در
 سلوک از سالک پوشیده مانده بود مست خراب و استغراق عاشق بود در عشق محبوب
 خرابات خرابی عالم بشریت بود شمع نور اللہ را گویند شهاب تجلی را گویند نقل کشف معانی را
 گویند کباب پرورش دل را در تجلیات صوری روزتتابع انوار را گویند شرب عالم عمی را گویند
 و عالم جبروت را نیز گویند و این عالم خطی است متمد میان عالم خلق و عالم ربوبیت شرب قدر
 بقا و سالک را گویند در عین استهلاک بوجود حق شرب یلدا نهایت انوار را گویند که سواد اعظم
 است عید مقام جمع را گویند نور و مقام تفرقه را گویند کفر ظلمت عالم تفرقه را گویند
 ترسانی و قایق حقایق را گویند دیر عالم انسانی را گویند کلیبیا عالم حیوانی را گویند جلیبیا عالم طبیعی
 را گویند ناقوس یاد کرد مقام تفرقه را گویند بت مقصود و مطلوب را گویند توبه بازگشتن از
 چیزی ناقص و نازل را گویند و رو آوردن به چیزی کامل و عالی ایمان مقدار دانش را گویند
 بحضرت حق سبحانه اسلام اعمال متابعت را گویند بانیا علیهم السلام دین اعتقادی را گویند
 که از عالم تفرقه سر بر کرده بود زکوة ترک و ایشار را گویند کعبه مقام وصلت را گویند حج سلوک
 الی اللہ را گویند بیابان و قایق طریق را گویند طامات صارتی را گویند که در آدان سلوک بر
 زبان سالک گذر کند آبر حجابی را گویند که مانع سبب وصول باشد باران نزول رحمت را
 گویند نسیم باد آور و عنایت را گویند بوی علاقه و در را گویند بعالم حقیقت در مقام جمع اول و
 اکنون در حالت تفرقه افتاده مطرب آگاه کننده را گویند از عالم ربانی نامی پیغام محبوب
 را گویند و دف طلب معشوق را گویند ترانه آئین محبت را گویند سماع مجلس انس را گویند
 چشم ترک بر مراتب عالیه بود که اهل کمال آنرا پنهان دارند و جز خدای را سبحانه بران

اطلاع نباشد روی مرات تجلیات را از معانی و نوری و صوری و تجلی بذوقی منتهی گردد و سهو
البقا مع اللذی سبحانه ماه روی تجلیات صوریرا گویند که سالک را بر کیفیت آن اطلاع واقع
می شود رخ تجلیات را گویند که در ماده بود و چهره کلکون تجلیاتی را گویند که در غیر ماده در خواب
یا در حالت بخودی حال سیاه عالم نیستی را گویند خط سیاه عالم غیب را گویند خط سبز عالم
برزخ را گویند لب کلام معشوق را گویند لب لعل بطون کلام معشوق را گویند لب شکرین کلام
منزل را گویند که انبیا را بواسطه ملک حاصلست و اولیا را به تصفیه باطن حاصلست لب
شیرین کلام بیواسطه را گویند دهان کوچک صفت متکلمی را گویند سخن اشاره و آشنای را گویند
بعالم غیب سخن شیرین اشاره الهی را گویند بانبیا بواسطه وحی یا اولیا بواسطه الهام سبب زنج
مشاهده را گویند که از مطالعه جمال نیز و بنا گوش دقیقه محبوب را گویند دست صفت قدرت
را گویند مساعد صفت قوت را گویند انگشت صفت احاطت را گویند بازو صفت ثبوت
را گویند سلام ورود و محبت را گویند پیام او امر و نوای را گویند وصال مقام وحدت را
گویند فراق غیبت را گویند از مقام وحدت بحیران التفات بغیر را گویند کلبه احزان بحیران
مطلوب را گویند نمکده مقام مستوران را گویند محنت رنج عاشق را گویند که از معشوق در
راه عاشق بنید میدان مقام شهود را گویند نسبت بعاشق ناله مناجات عاشق را گویند
به معشوق زندگی قبول اقبال محبوب را گویند بهوشی مقام طمس را گویند که محو صفات است
دیوانگی مغلوبی عاشق را گویند بندگی مقام تکلیف را گویند آزادی مقام محو ذات عاشق
را گویند در تاب الوار ذات فقیری عدم اختیار را گویند سعادت خواندن ازلی را گویند
شقادت راندن ازلی را گویند نزدیکی شعور بمعارف اسما و صفات و افعال را گویند
پاکبازی توجه خاص را گویند حضور مقام وحدت را گویند گرمی محبت را گویند سردی نفس
فارغ را گویند خواب فناء اختیاری را گویند در افعال بشریت بیداری عالم صحر را گویند
جهت عبودیت علف شهوات و آرزوهای نفس را گویند و ریز ریاضت و مجاهده را گویند
سیم تصفیه ظاهر و باطن را گویند گوهر معانی صفات و اسماء الهی را گویند پس عارف
زیرک را این جمله کفایت باشد که در هر عبارتی از لوازم معانی را چگونه رعایت باید کرد و

و پنجمی از هر حرفی از حروف بیجا معنی خاص گرفته اند و به مقتضیات آن معانی اعمال و اقوال
از ایشان در وجودی آید لآلف الاعراض عن النفس و الرجوع عن العکس و اللبس و اللمس
یعنی روی گردانیدن سالک از حظوظ نفسانی و روحانی در مقام جمعیت حرف ربانی و هر
آخری را باول او باز گردانیدن بر رعایت حکم الهی در همه اشیای التباس و خیانت چنانکه
در آن بیان بیچ شبهه نماند جهت عدم کشف و ظهور معانی از پرده های غیبی الباء بوع و ک
بنعمته اللہ سبحانه علیک و بذلوی العجس و المحس و الخلس یعنی چشم کشاده داشتن بالطف الهی
باعتراف کردن نعمت ها که از وی سبحانه در باره خود مشاهده کند تا از آن سبب محبت منعم
در دلش پیدا شود و چنان شیفته منعم شود که بخود نپردازد و او را از هوا حس نفسانی چنان
پاک گرداند که ظن و دهم را در مقام او راه نماند که این جمله ذلوی بیست که در آتیره گردانند از
حضور بان جناب دل را باز دارند التاء ترک بالایعینک و ترک الفضول لبعول الوصول -
یعنی ترک کردن آنچه محب را در راه محبوب بکار نیاید و از هر چه معادن و ممد او نباشد در راه
دوست تبرکند و از دوست بد دوست اتفا کند که آنچه غیر دوست است همه فضولست که مانع
اویند از راه وصول الی الله و ثباتک علی دین اللہ و سنته الرسول و ثباتک علی قبول المنقول و
العقول بصدق الضمیر فی المنقول و المعقول یعنی ثبات دل در مقام معرفت اسلامی که آن
شناختن خداوند است سبحانه همچون و بیگونه و ثبات دل در مقام معرفت ایمانی که آن شناختن
خداوند است سبحانه بالوہبیت و الہبیت و ثبات دل در مقام معرفت صفاتی و بہبیتانی او
سبحانه در صفات فعلی و ذاتی و ثبات دل احدیت ذاتی بیکتانی که دین عبارت ازین جمله بود
و غرض از ارسال رسل بیان صراط مستقیم راست و سوط لقی التوحید و الوصول الی اللہ
سبحانه و تربیت دلها بمعارفی که بیان کرده شد رعایت مجہود خود در متابعت انبیا صرف
کنی که نیک بختان از لند و مخالفت ایشان ظاہر او باطنار و الداری و بدایچه نخلق رسانیدند
از اقوال و افعال به صدق آن جمله را پیش روی و به عقل فاسد و دلیل باطل در آن تصرف

لہ مطلب - العجس چیزی در دل افتادن سالک - بگمان چیزی گفتن - الخلس بویسم چیزی ر بودن -

مکنی که انبیا را علیهم السلام وضع درجات حقیقت برنجی واقعست که بعقل مختصر کسی را بدان
 راه نسبت و بران مزیدی متصورنی ذلک فضل اللہ لیرتیه من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم
 الجسیم جمع جملتک علی توجیهک الی جنات الجنان سبحانه به کمال المجانبته عن جانب
 الخلق جمعیت دل چنان باید که غیر حق را نه بنید و موجودات را بکلی در تحت اشعه حق بنید
 و چنان داند که حق است که خود بخود ناظر است در صورت ناظری و منظوری و هر چه گوید شنود
 چنان داند که حقست گویا بخود او شنواست از خود در صورت قابل و سامع و بنده چنان
 مغلوب حقست درین جمعیت که چیزی جز وجود حقانی مشاهده نمی کند و بمرتبه ارواح مبهمه
 رسیده چه ممکن است که حق سبحانه و تعالی سلطنت محبت بر دل بنده چنان مستولی گرداند و
 غلبه و افراط آن عقل و طبایع از حمل آن عاجز گرداند و مردی از کسب وی ساقط شود
 که غیر او در مقام وی راه نبود همه جمالها و کمالاتها در حضور بسته است و غیبت از خود
 ر بیست به حضور با حق سبحانه و المتجلی له لا یشعر بنفسه فضلا عن غیره و اختفاء الاغیار عند
 ظهور النوار الحق سبحانه فی نظر المتجلی له کاختفاء الکواکب عند طلوع الشمس مع بقاء اعیانها
 و اهل اللہ سبحانه قد یجری علی استهم فی غیبات الاحوال انهم الحق ای انهم متحققون بالحق
 قائلون فیہ و من قال انا الحق باحد القائلین اما ان یکون جارا ذلک علی لسانه فی معرض
 الحکایتة عن اللہ تعالی فی سکر و غیبات حال و اما ان یکون مستغرقا بالحق سبحانه حتی لا ینکون
 فیہ تسع لغيره و اذالم یکل فی القلب، الاجلال اللہ و جماله حتی صار مستغرقا به بصیر کانه هو لا
 انه هو تحقیقا فیعبیر عن هذه الحالة بالاتحاد علی سبیل التجوز و لغنی به الاستغراق و علیه ینبغی ان
 یحمل کلام ابی زید رحمة اللہ تعالی حیث قال انسخت من نفسی کما ینسخ الحیة من جلدھا
 فنظرت فاذا انا هو و یکون معناه انسخت من نفسی انه من ینسخ من شهوات نفسه و هو اها
 و سمیها فلا یبقی فیہ تسع لغير اللہ سبحانه و لا یکون له هم سوی اللہ سبحانه و اذالم یکل فی القلب
 الاجلال اللہ سبحانه و جماله حتی صار مستغرقا به بصیر کانه هو لا انه هو تحقیقا فیعبیر اذا بان النور عن
 المنور حجازا و فرق بین قولنا کانه هو و بین قولنا هو هو و لکن قد یعبیر بقولنا هو هو عن قولنا کانه
 هو کما ان الشارح تارة یقول کانی من اهلوی و تارة یقول انا من اهلوی و من اهلوی انا

وبه من له الاقدام فان من ليس له قدم را سخ في المعقولات وبالم يتميز له احدهما عن الآخر
 فينظر الى كمال ذاته وقد تزين بماتلا لأفیه من جدیته الحق سبحانه فينظر انه هو الحق سبحانه وقـ
 غا لظغلا النصارى حيث رؤا ذالك في ذات عيسى عليه السلام فراءوا اشراق نور الله سبحانه و
 قد تلا لأفیه كمن يرى كوكبا في مرآة او في ماء فيظن ان الكواكب في المرآة او في الماء فيمد اليه
 اليد لياخذة وهو مخرور واهتبي اذا راى انسانا في مرآة ظن ان الانسان في المرآة فكذلك
 القلب خالي عن الصور في نفسه وعن الهيات وانما هيته قبول معاني الهية والصورة
 الحقايق فيما يحل القلب يكون كما المستحبه لانه مستحبه تحقيقا واعلم انه لا يجوز في طور
 الولاية ان يظهر من العبد ما يقض العقول باستحالة نعم يجوز ان يظهر في طور الولاية ما
 يقصر العقل عنه بمعنى انه لا يدرك بمجرد العقل فانه امر عيالي راى المتجلى له في ذاته عند
 تجليه سبحانه بذاته فيفنى تارة ويسقى اخرى - يعني چون در حق نیست شوند کمالات ذاتی که از
 حق در وی سرایت کرده بحق راجع می شود و باز چون وجود حقانی او را از ذاتی می کنند آن هم
 باز بوی خود می کنند این بود مقام اهل خصوص بعقل مختصر چون بوی می توان رسید و من لا یفرق
 بین ما یبیله العقل و بین ما لا یبیله العقل فهو احسن من ان یخاطب خلیتک وجهه و کلمات الصوفیه
 بناء علی معانی انفتحت لهم فی طور الولاية و مجرد العقل یقصر عن درک ذلک و قال بعض المتأخرین
 فی تعریف الاتحاد المتعارف المتداول بین اهل التصوف الاتحاد هو شهود الوجود الحق
 الواحد المطلق سبحانه الذی الکل به موجودا الحق سبحانه یتحد به الکل من حیث کون کل شیء
 موجودا به محدودا بنفسه لا من حیث التال و جودا خاصا یتحد به فانه حج و قال بعضهم الاتحاد
 هو ظهور سلطان الحق سبحانه علی العبد بحيث یغیر له عن التصرف و نیوب منابه و هو اشارة
 الی معنی الحدیث الصحیح حکایة عن الله سبحانه کنت سمع و لبصره و اذا ظهر سلطان الحق
 سبحانه علی العبد بحيث یغیر له عن التصرف و نیوب منابه یرى فی الحق ظهور الصفات بالافعال
 من العبد و هی فی الحقیقة لمولاه التصرف لصفات الذاتیه فی العبد علی ما درونی نفس
 کنت له سمعا و بصرا و الوصف الذی للحق سبحانه هو احدیته و جوبه الذاتی عناه عن العالمین
 حال منصور این چنین بود که این حال نسبت بوی مقام گشته بود و آنچه از وی می شنودند

در آن معذور بود و تکلیف از وی برخواستہ بود و بالای این مقام مقام فرق بعد الجمع باشد
 کما ذکر فی طلب شمه آورده اند که اورسین پنجم را همه کواکب منحر بودی و با او بسخن آمدندی
 روزی از ماه پرسید که چرا وقتی ترا نور کم می شود و وقتی زیاده گفت بدانکه جرم من سیاه است
 و مرا از خود هیچ نوری نیست و لکن وقتی در مقابلہ آفتاب باشم بقدر تقابل از نور او مثالی در
 آئینه چهره من چون صورتهای دیگر از اجسام در آئینه ظاهر شود در من ظاهری شود چون
 بغایت تقابل رسم از حفیض بلالیت با وج بدریت ترقی کنم پرسید از و که دوستی خورشید
 با تو تا چه حد است گفت تا جدی که هر گاه که در خود می نگرم در هنگام تقابل خورشید را
 بنیم زیرا که مثال نور خورشید در من ظاهر است چنانکه همه سطح به صقالت روی من
 مستغرق است بقبول نور او پس در هر نظری که در خود نگرم همه خورشید را بنیم به نسبتی که اگر
 آئینه در برابر خورشید بدارند صورت خورشید بر روی ظاهر گردد اگر تقدیر آئینه را چشم بودی
 در آن هنگام که در برابر آفتاب است در خود نگریستی همه آفتاب دیدی و اگر چه آهنگست حال
 جانها با خداوند سبحان چنین دان که آنچه دارند از صفات کمالیه همه از دست باید که دایم در خود
 نگری و خداوند خود را بینی و یک چشم بر هم زدن ازین دیدن غافل نشوی که سر رشته همه سعادت ها
 باز بسته بدین دیدن و توجه است الحاء حلیتک بخلیته الانبیاء و الاولیاء و جوزک
 خصال السعداء و الاتقیاء حلیه و زیور دوستان آراستن ظاهر است به آداب طاعت و
 رعایت آداب شریعت که عبارت از ان پاکی ظاهر است و پاک داشتن نفس است از کدورت
 جسمانیت که آئینه اخلاق و همیه است که عبارت از ان صاف کردن نفس است از زنگار
 غفلت بعد از ان پاک شدن سراسر است از وید غیر در مقام مشاہدہ که خدا بینی عبارت از ان
 آمده این بود خصال صدیقان از اتقیاء و اولیا بدانکه ولایت عبارت از نورسیت که از مشرق

ع مطلب: شیخ ابو سعید ابوالخیر قدس سره فرماید -

دل گره وصل را نپوید چه کند : جان وصل ترا اگر بخوید چه کند
 آن لخطه که بر آئینه تابد خورشید : آئینه انا الشمس گر نگوید چه کند

عنایت حق جل و علا بر دل بنده طلوع کند و انشراح صدر و انفتاح قلب او را حاصل آید و
 اسلام حقیقی در لباس نورلقین جمال نماید و بشرف قرب و محبت و کرامت حق عز سلطان مخصوص
 گردد و آنچه از دور هر محفل ظهور کند بر تو آن نور باشد و اثر قربت و محبت و کرامت اگر چه آن اثر
 را کرامت گویند چون دل بنده مومن بنور حیوة طیبه زنده و منور گردد عکس آن نور بر سیمای او
 لایع گردد و دل ولی معدن النوار جمال و هیبت و کبریا و قربت و بهاء الهی بود هر کس را که
 نظر بروی افتد از خدای سبحانه یاد آید در صحبت اولیاء اللہ که اهل تمکین اند محافظت احوال
 خود نمودن بیغایت دشوار است از آن که سلطان ولایت ایشان بر حال ایشان مستولی
 است کسی صفت و حال ایشان را نمی تواند شناخت کمینه عقوبتی که کسی مقامی از مقامان
 اهل خصوص را منکر شود حرمان و جرد و نقد شهود است و با خراکس بهم در راه آن دوست
 تلف شود۔ الخاء خوفک و خشیتک من اللہ سبحانه و خلوتک مع اللہ سبحانه فی الخلاء و الملاء
 و خلوتک و بترک عما تسکن الیه نفوس الخلائق فی السراء و الضراء علامت خوف از
 خدای سبحانه اعراض است از غیر خدای سبحانه و هر گرا این مشغولی دادند علامت است آن است
 که تن در مقام خدمت بود و بدل در مقام هیبت و بجان در مقام محبت و بستر در مقام
 مشاهدت هم بظاہر و باطن با حق باشد خلوت حقیقی این باشد وصال با دوست با هم
 صحبتی نفس کسی را میسر نشده قال الواسطی اذا وصلت قلبک مع اللہ سبحانه فاحذر من
 نفک فان النفس اذا اراک مع سبحانه تحرکت فی اباحتہ الشهوات و تنزہ بینہا فاذا وجد
 قلبک مع نفک فاحذر من اللہ سبحانه فانه غیور قادر و رولش را ترس از آن باید که نفس
 مرده باز زنده نشود که چون زنده شود بهوای مسلط شود و خوف خذلان از خدای سبحانه بود
 علامت خذلان انقطاع ذکر دوست بود از دل و از الہ حلالت ذکر دوست از دل
 هر دلی را که بدین درد مبتلا گردند از دیدن النوارندگوان دل را محروم گردانیدند دوستان
 را خوف قطعیت بود هر کسی که از قطعیت دوست نترسد بقیقین هنوز خدای را شناخته
 چه گفته اند علامت سعادت آنست که همه فرماها بجاری و بترسی که مردود نشوی و علامت
 شقاوت آنست که معصیت می کنی و امیدواری که مقبول شوی مرثا روحانی چون

علامت

از بیضه جسمانی خلاص یاید با حق آرام گیر و ستر اوصراً راحت و بلا نرد او یکسان باشد
 الدال و ابک فی اعمال القلبیه و دیمونیک بلل و عده فی هیتک العادلیه و شاکلنک
 السلبیه - مومن باید که بر دوام باعمال قلبی و قلبی آراسته بود که عبارت از ان رعایت
 آداب ظاهری و باطن است اول را عبادت گویند و دوم را معاملات و عبادت حق سبحانه و
 تعالی بترک عادت میسر شود که بنده از همه محصیتها دست باز دارد و بداند که حق سبحانه
 بروی مطلع است هر چه می کند می بیند و هر چه می اندیشد میداند و هر چه میگوید می شنود بر
 هر ولی که این معنی از راه معرفت غالب شد ظاهر و باطن او باو ب شود ازین معنی گفته اند که
 وایم در عالم صفات بودن بس و شوار است و هر دل طاقت آن ندارد و مقتضیات صفات
 حق عمل کردن بر دلها بس و شوار است مگر کسانی را که تمام از خود خالی شده باشند و وایم حاضر
 آنجناب باشند و دید حق سبحانه و تعالی ایشان را از دید غیر مشغول و فارغ گردانیده در تمام معاملات
 بنحود حق می باشند این بود ادب صدیقان گفته اند چهار چیز است که دل را بمیراند اول سخن
 بسیار بیفایده گفتن دوم نشست و خواست کردن با غافلان و جاهلان سیم خوردن
 حرامها و شبها چهارم خندیدن بسیار علامت دل مرده آن باشد که چون طاعتی کند و
 از چیزی در وجود آید لذت آن طاعت در خود نیابد و اگر از وی بی ادبی و گناهی صادر
 شود در دل خود ترس خدای سبحانه نیابد و اگر چشم او بچیزی افتد از آن چیز عبرت نگیرد و قلب
 سلیم آن بود که خالی باشد از شرک و از نفاق و از عداوت و از رغبت بدنی و حرص جمع مال
 و از شک در دین و از نادانی در امور دین و از باز بستگی بنیر و از طمع بخلق و از ازل دراز
 و از جزع و فزع کردن در کارها و از عجب و نخل و از مداومت کردن بگناه و از کبر و از
 نومیدی رحمت خدای سبحانه و از اکتی از عذاب خدای سبحانه و از حسد بخلق خدای سبحانه و از
 گمان بد بخلق خدای و از فراموشی خدای سبحانه و پیر باشد از توحید چنانکه در ان دل غیر را گنج
 نباشد و از اخلاص و از نصیحت و از زهد و از قناعت و از یقین و از علم و از تفویض و نومید
 بودن از آدمیان و کوتاهی زندگانی و صبر و یاد مرگ خود کردن و جوانمردی و توبه و تواضع و
 امید بجزا و خوف از خدای سبحانه و گمان نیک بجزا و خلق خدا و یاد کردن خدا و دوستی

و محبت خدای چون در دل محب به کلی نزول کند و خانه دل را تمام فرود گیرد و مالک و متصرف قوای روحانی
 و جسمانی گردد آثار آن معنی در محب پدید بود چنانچه از ذات خود این معنی در یابد که همگی وی مشغول
 بدوست است آنگاه این حالت را عشق گویند و ازین جنبه گفته اند که عشق محبت بحساب
 است و صفت حقست سبحانه بحقیقت و نسبت او به بنده مجاز است اسرار عشق در
 حروف وی مضمراست عین اشاره بآن است که عاشق باید که دائم چشم او در مشاهده
 معشوق بود و بغیر ننگر و شلین شوق و آرزو مندی معشوقست که چنان بے قرار گرداند
 او را که بغیر نبرد از دل و بکلی از خود ببرد و بدوست زنده شود و قاف دیدن قیام عاشق به
 معشوق تا دائم مقهر سلطنت معشوق بود هر تصرفی که باشد همه از آن معشوق باشد در طینت
 دل او صفت مختلف است صفت سبجی چون غضب و عداوت و ایذا و دشنام و قهر و
 صفت سبمی چون شهوة و حرص و خوردن بسیار و خفتن و غفلت از آخر کار و صفت شیطانی
 چون نکر و جبله و تنز و پیر و سوسه و دروغ و صفت ربانی چون رحمت و مهربانی و شفقت و
 نیکی و عدل و احسان در هر دلی که آثار این صفات غالب باشد آن دل را حکم آن صفت
 بود و در قیامت و حشر و لها هم بدان صفت بود که در وی غالب بود این بود معنی یوم تالی السرا
 الذال ذهابک الی اللہ سبحانه و فی اللہ تبذ و عیب نفسک بالاذکار و الافکار و الامعان
 النظر فی الفرار من الاغیار الی اللہ الواحد القهار روی آوردن بسوی خدای سبحانه بی
 قطع تعلقات بشری میسر نگردد و عبارت ازین مقام سیر الی اللہ آمد و این سیر وقتی
 منتهی شود که سالک از حظوظ بشریت بکلی بیرون آید و در راه طلب توجه راست بحق
 بیارد و بادیستی را بقدم صدق بکیبارگی قطع کند تا بکعبه وصال رسد الیک یا منتهی حجی و
 معمری ان حج الی تراب و احجار بعد ازین مقام مقام بقاء مع اللہ میسر شود و عبارت
 از آن سیر فی اللہ آنگاه محقق شود که بنده را بعد از فنا فی مطلق که فنا فی صفات و فناء
 ذات است وجود حقانی از زانی دارند تا بدان بعالم انصاف باوصاف الهی باطلاق ربانی
 ترقی تواند نمود ذات و صفات فانی در کسوت وجود باقی از قبر خفادر محشر ظهور انگیزته شد باشد
 و تصرفات جذبات الهی بر باطن بنده مستولی شده و باطن او را از جمیع وساوس و هواجس

الاعمال

Marfat.com

فانی گردانیده و به صفات ذاتی خود در باطن بنده متصرف گشته و او را از آنکه بخودی خود تصرفی کند بکلی عزل کرده درین مقام هر آینه بنده محفوظ بود در رعایت آداب شریعت و اقامت امر و نهی و دلیل بر صحت حال فنا این بود و اگر محفوظ نبود در آنچه حق سبحانه بر دل بست دلیل عدم صحت حال فنا بود و بقای و سادس و سوا حس نسبت با کسی که هنوز از مقام فنا نگذشته باشد شرک خفی بود نسبت با کسی که بفناء بعد البقا رسیده باشد شرک نبود و آنکه هنوز در پدایت حال فنا بود سکرش از احساس غائب گرداند و چون در مقام مشاهده ذات و صفات تمکین یافته بود و از سکر حال فنا به صحیح آمده غیبت از احساس درین مقام تمکین لازم نبود و شاید که بعضی را اتفاق افتد و بعضی را نه بلکه باطن وی غرقه تجه فنا بود و ظاهری حاضراً آنچه میرود از اقوال و افعال باشد اهل فنا و بقا بعد از طلب و مجاهدت بطمانیت و وجدان و سرور مشاهده رسیده باشد و در عین مراد از مراد بجز گذشته مقامات و کرامات را حجاب دانسته و مشرب دل از کل خطوط لسانی و روحانی ساقط کرده ذهاب بسوی خدای و در خدای خنپن این چنین بود مردان نفس را چنین گذاشته اند تا از حس بشری خود خلاص نیابند از کار و اندکار مقدمات و فرار از اغیار مقدمات این راه آمد که نهایت آنهمه فرار است با حق سبحانه و تعالی که به صفت قهاری اغیار را مقهور گردانیده و مقام فنا موهبت محض است و اختصاص الهیت و سنت الهی برین رفته است که از عطای محض که به حقیقت موهبت باشد و صورت عطار عاریت نبود رجوع نفرماید و از اینجا گفته اند الفانی لایردالی او صافه و مقام فناى مطلق اگر چه موسمی است اما ظهور این مقام بتدریج بحصول شرائط است و شرط رسیدن بفناء مطلق توجیه تام است بحق سبحانه بواسطه محبت ذاتی و اجتناب از آنکه محبت ذاتی نبود و مراد از فنا فناء جهت بشریت و خلقیت و افتقار این جهت است در ظهور سلطان جهت ربوبیت و حقیقت به سعادت آخرت کسی رسد که ازین جهان بیرون نشود و انس و محبت خدای بروی مستولی بود و انس بدو جز بندگروی حاصل نشود و محبت او سبحانه جز به معرفت او سبحانه جز بتفکر در صنایع و بدایع او حاصل نشود پس مداومت بر ذکر و فکر تخم سعادت آمد و ترک شهوات و معاصی و ترک دنیا

و ترک جاه و مال برای آن فرموده اند تا ترافراغت ذکر و فکر حاصل آید که مقدمات سعادت و وصول اند بحق سبحانه و تعالی و دوام ذکر را دو طریق است یکی آنکه اللہ اللہ بروام میگوید بدل نہ بزبان بلکہ بدل ہم نگویید کہ گفتن دل ہم حدیث نفس بود بلکہ ہمیشہ در مشاہدہ بود۔ چنانکہ ہیچ غافل نبود و لیکن این سخت دشوار بود و ہر کس طاقت آن نہ دارد کہ دل خویش را بر یک صفت دیک حالت دارد بروام و بیشتر خلق را ازین حالت ملال گیر و پس ازین سبب در اوقات مختلفہ اورا مختلف بہنہادند و بعضی بکالبد چون نماز و بعضی بزبان چون خواندن قرآن و بعضی بدادن مال چون ادای زکوٰۃ و صدقہ کہ سبب پاک دلہا شوند و بعضی بر یا نفس چون روزہ کہ سبب آرام دلہا باشد بحق سبحانہ و بعضی بدل چون تفکر تا ملال حاصل نیاید دلہا بہ تدریج بدین سبب ہاید و ملت وصول رسد نفس آدمی کہ محل اخلاق ذمیرہ است اورا چنان آفریدہ اند کہ از خیر گریزان باشد و در شر آویزان باشد و طبع وی کاہلی و شہوت راندن است و ترافرمودہ اند تا اورا ازین صفت بگردانی و ازین بی راہی بارہ آوری و این بادی بعضی بہ عنف توان کرد و بعضی بلطف و بعضی بکڑوازد و بعضی بگفتار و در طبع وی آن نیز آفریدہ اند کہ چون خیر خویش در کاری بند قصد آن کند ما گرچہ در ان کار رنج بیند بران صبر کند و بیشتر حجاب وی جہل و غفلت است و چون ویرا از حجاب برہانی و از خواب بیدار کنی و آیینہ روشن پیش وی داری قبول کند لاجرم حق تعالی فرمود رسول را صلی اللہ علیہ وسلم و ذکر فان الذکر ی تنفع المؤمنین پس اول نفس خویش را بندہ و عتاب کن بادی بلکہ ہیچ وقت از وی عتاب و توبیخ باز نگیرد و یک ای نفس اگر کسی ترا احمق گوید چشم گیری و تو دعوی زیر کی کنی و کسی از تو احمق تر نیست نہ لشکر مردگان انتظار تو دارند تا تو زوی ایشان از گور برنخیزند نہ بہشت دوزخ برای تو آفریدہ اند چرا ساختہ نشوی و انان یا دنیاری و دایم بلہودتیا مشغول باشی چہ حماقت بود بیش ازین دیکسای نفس ہمہ روز بہ معاصی مشغولی اگر می پنداری کہ در معصیت خدای سبحانہ ترانمی بیند کافری و اگر می دانی کہ می بیند سخت دلیر و بی شرمی کہ از اطلاع وی پاک نمیداری و نفس آدمی را از دو چیز آفریدہ اند از خاک و آب جفا و درشتی و غل و حقد و حسد از اخلاق خاک است

ورافت و رحمت و حلم و وقار و الفت از اخلاق آب است آب از آسمان است و خاک از زمین
 وقتی که آدمی بر اخلاق خاکی باشد جای وی دوزخ است و دوزخ زیر زمین است بمرکز خود
 خاک عود کند و اگر اخلاق آبی باشد جای وی بهشت است و بهشت بر آسمان است بمرکز
 خود عود کند کسی را که در طینت وی خاک غالب بود تربیت او لعنف باید کرد اگر آب
 غالب بود تربیت او بلطیف باید کرد اگر در رعایت این حکمت نکنند مقصود فوت شود
 تفاوت زواج در امور شرعیه ازین قبیل دان: **الرأع** - رضاعک بالمقدور بترک
 الانکار و الاعتراض علی ما ان لک من الامور و رغبتک عن الاشرار فی ولی الاخیر رضاع
 دوست حاصل بدان توان کرد که آنچه دوست از برای دوست اختیار کرده باشد آن قضا
 و اختیار دوست را بشادمانی پیش رود بدان دلشاد باشد اگر همه بلاهای کونین باشد در دل
 انکار و اعتراض راه نهد که چرا این همه بلا نصیب من است و محبت را از آن بیلا مقرون کردند
 تا به سفله دعوی محبت نتواند کرد در خبر است که موسی علیه السلام در مناجات خود گفت ای
 مرادلات کن لعمری که چون آن عمل کنم رضاع تو یابم خطاب آمد که ای موسی ترا طاقت آن نباشد
 موسی علیه السلام بسجده افتاده هزار بار مشغول شد و حی آمد که ای پسر عمران رضاع خوشنودی من
 در خوشنودی تست تقضای من موافقت حق سبحانه و تعالی به مخالفت دشمنان ظاهر شود
 موافقت اثر موجب عار و دنیا دار عقبی آمد در خبر است که وحی آمد بموسی که ای موسی اول
 کسی که از مخلوقات بمرگ دل هلاک شد ابلیس بود که در من عاصی شد بحکم من رضانداد و کسی که
 در من عاصی شود نزد من از مردگان است نزد من زنده آن کسانی اند که به محبت من و به
 محبت دوستان من دلها و ایشان زنده بود موت تن سبب زوال دنیا آمد و موت دل
 سبب زوال دولت بقا آمد - **الذراع** زهدک عن الکوین و رغبتک الی رب المشرقین
 و المغربین فراغت از کونین که عبارت از آن زهد آمد وقتی بیسر شود که در دل عارف غیر را
 قدری نماند و این معنی ثمره مشاهده بود که چون روح مقدس در مشاهده محبوب مست شود و از

(۱۶)

(۱۶)

له مطلب رشتوی) عشق در اول چرا خونی بود: تا گریه و هر که ببردنی بود

ملک و ملکوت دیده بردارد از ناع البصر و باطنی این بود در خبر است که رسول صلی اللہ علیہ وسلم
گفت که معرفت یعنی زندگی دل من بخدای سبحانہ سرمایہ معاملہ من است با حق سبحانہ یعنی راس المال
من است در راه وصول و عقل اصل دین من است و دوستی حق سبحانہ یعنی اساس بندگی من است
و شوق و آرزوی دوست مرکب وصول من است و ذکر دوست مونس من است و اعتماد و
اعتقاد من بخدای سبحانہ گنج من است حزن و اندوه در دنیا رفیق راه آخرت من است و علم
سلاح من است و صبر زاد من است و رضا غنیمت من است و فقر فخر من است و خوف
آزار من است و رجاء دامن است و زهد خرقة من است و اسرار زهد در حرورت و مضمحل
است از اشارت است بہ ترک زینت دنیا و ہا اشارت است بہ ترک ہوا و دال
اشارت است بہ ترک دنیا۔ التمتین سلامتہ علانیہ و سیرتک بسلوک مافیہ و فتح
بصیرتک و سکونک مع اللہ فی سیرتک سلامتہ صورت و سیرت بفتح بصیرت پسر شود تا
ظاہر را با داب شریعت پاک نداری و باطن را با داب طریقت صاف نگردانی چشم دل بحق
کشادہ نشود و تا چشم دل بحق سبحانہ و تعالی کشادہ نشود آرام بحق پیدا نشود چہ گفته اند۔
عافیت القلب قرار القلب مع اللہ سبحانہ یعنی عافیت دل آرام دل است بخداوند
سبحانہ و آنرا طمانیت خوانند قوله تعالی الا بذکر اللہ تطمئن القلوب یعنی بیادخدای
سبحانہ آرام یابد و لہاء فا کرین حق د آرام دل آنکاه درست شود کہ نور یقین قوت گیرد تا ہمچنانکہ
گردیدہ است بہ بنید چون دید آرام پیدا آید و چون آرام پیدا آمد از غیر حق بی آرام گردد
چہ علامت آرام دل با حق سبحانہ و تعالی آن است کہ از غیر وی گریزان بود و علامت آرام
دل با غیر حق گریز بود از حق چہ بزرگان چنین گفته اند کہ ہر کاری کہ دیدار شمرہ آن کار نباشد
آن نہ کار است و ہر دیداری کہ آرام برند ہا آن نہ دیدار است و ہر آرامی کہ بی آرامی برند
آن نہ آرام است بیان این سخن آن است کہ چون طاعات بندہ درست گردد و یقین
دل او قوت گیرد کہ ہمہ اسباب کہ در راه او است مخلوق اند و از حال بحال گردندہ روی از ہمہ
بگرداند و آرام او را با حق سبحانہ آنکاه درست شود و چون آرام با حق درست شود
از صحبت ہر چہ او را از حق سبحانہ و تعالی مشغول کند روی بگرداند آنکاه بعافیت دل

رسد قوله تعالی خبراً عن الخلیل لا احب الا فلین گفت دوست ندارم از حال بحال گردندگان ترا
 نور قیومیت چون ظاہر شود آن فلان را قیام نبود توجه خاص روی نماید آورده اند که یکی در
 حق درویشی بدی کرد و آن را بیا زد و آن درویش در وقت مناجات می گفت که ای آنکس
 را که در حق من بدی کرد و عقوبت دهد کرده و مرا ثواب وعده کرده ای من از ثواب دست
 باز دارم و مرا عقوبت مکن این بود نشان رحم حقیقی سلامت ظاہر و باطن را علامت است
 آنچه در ظاہر است حلم و تواضع و نصیحت و شفقت و تحمل و موافقت و احسان و مدارا و
 ایثار و خرمیت و الفت و تازه ردنی و کرم و فتوت و بذل جاه و مال و مروت و زندگانی بی وحشت
 و چو و دوستی و عفو و صفا و سخا و وفا و جفا و لطف و بشارت و نیکو گوئی بیکر و سکینه و وقار و دعاء
 یکدیگرند حضور و غیبت و گمان نیک بیکدیگر و خوار داشت نفس خود و عورت داشتن برادر مومن
 و بزرگ داشت مشایخ و ترجم بر صغیر و کبیر مومنان و ترجم بر ظالمان و چشم شفقت نگرستن بر
 عورات مسلمانان و خورد داشت خود در حق برادر و بزرگ داشت نیکی برادر مومن در حق خود
 چہ توفیر او آنچه در باطن است اول توبه است و زهد و ورع و صبر و رضا و توکل و محبت و
 خوف و رجا و طمانیت و یقین و قناعت و صدق و اخلاص و شکر و ذکر و فکر و مراقبه و عبرت و
 جلی دل و دوام تعظیم حق و دیدار جلال و دوام ہیبت و دوام ندم و جفا و جمع و تفرقه و نفاذ بقا و
 معرفت نفس و دوام جفا و نفس و پاک کردن وی از اخلاق بد و شناختن احوال و ریاضت
 شہادت خفی و شرک خفی و کیفیت خلاص ازین جمله و قطع علایق و عوالم و استحصال علم حقایق
 اذکار و تجربہ در مقام توحید و منازل تفرید و جنایات بر او و اراک تلاشی و جود فانی بید و جود ظهور
 باقی و جوارح آدمی را علاقه است بدل آدمی همچنین و لرانیز علاقه است به عضوی از اعضای آدمی تا
 به عضوی که آدمی عبادت کند نوری از آن عضو بسبب آن علاقه در دل زیادہ شود و اگر به
 معصیتی کند تاریکی در دل پیدا آید - و چون نوری در دل زیادہ شود بسبب عبادت آن
 نور در سہمہ تن سرایت کند سہمہ تن بعبادت مشغول شود و همچنین اگر تاریکی بسبب یک عضو
 با تمام تن بدل سرایت کند سہمہ تن به معصیت مشغول شود پس معلوم شد کہ صلاح آدمی در
 صلاح و سلامت تا دل سلامت نباشد تن سلامت نباشد و چون ولی به صلاح آمد تن

بر وفق دل مطیع شود و بعبادت مشغول شود و آنگاه دل بعبادت خود که الشرف فی اللہ است
 مشغول تواند شد و همچنین که حرکات اعضا را علاوه است حرکات خاطر را نیز علاوه است
 بدل و چون حرکات خاطر متبایع دل شود استقامت دل حاصل شود و بزرگان گفته اند که
 هر معرفتی که مقارن دوام مراقبه نباشد آن جز نگره نیست و هر محبتی که مقارن دوام موافقت
 نباشد آن جز غرور و استدراج نیست | الثمین شمول شهادتک لئلا سبجانه فی الوجود^{نتیجه}
 فی کل الامور و شفاءک عن مرض البهتان و الزور بواسطه متابعه التورنقی وجود غیر بینه
 ظاهر و باطن بچستی که غیر ادر نظر عارف اصلاً وجودی نمانده باشد دلیل شمول شهادت و
 و حرانیت حقست سبحانه همچنانکه تصدیق ایمانی تمامی دل را فرو گرفته و جمیع اعضای ظاهر سرسینه
 کرده تار و پود را بیچ عضوی مخالفت فرمان حق نمانده و بتامی غرق مخالفت از ظاهر و باطن بنده
 منقطع شده دلیل حقیقت ایمانی حقانی آنده تابنده از خود نیست نشود کجی باقی نتواند
 بود : معراج عاشقان فنا است و فنا بر مطلق کسی را دست ندهد هیچکس را بجز کبریا
 راه نباشد تا به همه عضو بنده شهادت گویان نشود شهادت از بنده بتوجه حق درست
 نشود و عضو بر عبادتی خاص است قیام بآن عبادت مخصوص از اعضا گواهی دادن است
 بمعبودی حق سبحانه و تعالی و اگر عضوی از اعضا به مخالفتی آلوده باشد دلیل نقصان شهادت
 باشد آن نقصان در او ابر شهادت و دلیل نقصان ایمان بود کمال ایمان در ظهور حقایق
 توحید است و تادل بسلامت نباشد آن حقیقت ظهور نکند رسول صلی اللہ علیہ وسلم در
 بیان صدق دروغ و بهتان را علامت نفاق نهاده تادل از مرض اخلاق ذمیه پاک نشود
 صحت نیابد و آن صحت باز بسته بظهور حقیقت کلمه توحید است که در دل بنده سلطنت
 ظاهر کند تا بدید آن نور اکوان را در نظر عارف وجود نماند ستر بیدی اللہ نوره من لیشاء

له شئوی مقدس الاسرار

هیچکس را تا نگردد او فنا : نیست ره در بارگاه کبریا
 چیست معراج فلک این نیستی : عاشقان را مذهب وین نیستی !

ظهور کند ستمی خواجہ عبدالقدانصاری است کہ در وقت مناجات خود گفته آہی ہر کہ ترا شناخت خود را
 دشمن گرفت چہ ہر کہ خود را دوست گیر و از وی جدا ماند لاجرم از فرط عنایت و کمال رعایت بر ہر
 لحظہ نگریستن و خطرہ از لخطات سرایر و ضمایر و دستان قیبی از رقیب و سعیت بد آشتی و بر سر جری
 و مسکتی از حرکات و سکنات جوارح و جوارح ایشان نقیبی از نقباً حشمت خود بگماشتی تا
 بطریق تزکیہ و تصفیہ نفوس و قلوب ایشان را از ملابس صفات ایشان منسلخ گردانیدی
 و بدل او خلعت مکارم اخلاق خود پوشانیدی و از کاسات افضال خود جرعهها نوشیدی تا
 تسلیم ایمانی ایشان بر تسلیم اندات نصافی ایشان رحمان یافت تا چنان شدند کہ ہر کہ از
 کوی تو پیغمبی آورد از فرق سرتان سخن پای ہرہ تعظیم و احترام شدند چنانکہ یک موی از ایشان
 مخالف نماند این بود نشان دوستی حقیقی فان المحب یقلب الحال و یبدل العزۃ بالاتبال
 و حکیم علی النفس الآتیۃ بالاحتمال و علی المرفح بالانخسوع و بالاتبال بہ الصاد صحت
 مواصلتک فی مفاصلتک و صحت صورتک فی صلوتک و وصلتک صحت مواصلت ستر عاز
 بحق سبحانہ و تعالی بقدر انفصال او سرت از غیر حق سبحانہ و تعالی چہ وضو عبارت از
 انفصال سرت است از غیر حق سبحانہ و تعالی و صاۃ عبارت از اتصال سرت است بحق سبحانہ
 من لم یفصل لم یتصل طہارت انبیاء و خواص اولیا اینست کہ ہر چہ جز خدای سبحانہ است
 ستر خود را از ان پاک میدارند و بخریلوث نمی شوند و اگر ناگاہ غیری بر سر ایشان بر سبیل
 خوش آمد بگذرد و طہارت بخون دیدہ کنند گریہ انبیاد زاری ایشان و خاصان حق ازین قبیل
 وان ہمچنانکہ صحت ستر در مواصلت است صحت صورت در صلوة و صلت است یعنی
 فرايض و نوافل چہ زیور ظاہر بندہ عبودیت او است خالص مر حق را سجاء مجرد از عادت
 فی الحدیث سیاتی زمان علی امتی یقولون لا الہ الا اللہ اسماء و یصلون عاۃ عادت پرستی و گبر است
 و خدا پرستی دیگر فی الحدیث سیاتی زمان علی امتی یصلون فی المساجد صفوفاً لم یکن بینہم من
 نمازی کہ ترا امروز از ظلم و محاصی باز ندارد و فردای قیامت از آتش دوزخ کی باز دارد آن
 نماز نماز حقیقی نباشد اہل غفلت چون خوابند کہ نماز کنند شیاطین نزد او گرد آید چنانکہ گس
 بشیرینی چون بگوید اللہ اکبر فرشتہ در دل او نظر کند غیر خدای را در دل او بزرگ بنید۔ مثلاً

کسی که حکم امیر خود را از حکم خدای بزرگ تر بنماید گوید کذب است دروغ می گوئی و دولت چیز دیگر است و دوی از دل آن غافل بر خیزد تا عنان آسمان برسد حمله عرش به بنیند و همان دو دجاسپ او شود و سوسه شیطانی در دل او در آید فرشتگان آن نماز را بروی او زنند نماز گوید ضایع کند و ترا خدا چنانکه مراضیاح کردی در خبر است که چند چیز در نماز از القاء شیطان است آبی که از بینی روان شود و دیگر سوسه و خامیازه و خارش در تن و التفات بچپ در است و بارش و جامه مشغول شدن و فراموشی و شک و ثواب نماز به مقدار حضور بود بحق سبحانه و تعالی در نماز نماز کامل آن است که از اول تا آخر چشم و دل و گوش و هوش با حق سبحانه و تعالی بود و غیر حق در باطن تو نگذرد و نور ظهور عظمت حق جل و علا دید غیر را از دل محو کرده باشد قوله تعالی وَالَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ كَأَن لَّهُمْ سَمُونَ مراد ازین دوام دوام حضور است با حق سبحانه و تعالی نماز بدین صفت وقتی توانی گذارد که دل در بیرون نماز بحضور بدان حضرت حاصل گردد و از آنس حق محبت حق حاصل کرده آن آتش و محبت باقی وجود غیر آمده چه قاطع و سوسه از دل بنده محبت حقست سبحانه که بدرجه عشق رسیده باشد

شنوی

پوز بند و سوسه عشق سست و لبس و ورنه از و سواس کی رستست کس
نماز قلبی آن است که رسول صلی الله علیه و سلم بدان اشاره کرد درین حدیث قال علیه
السلام الصلوة عماد الدین والدین تصفیة النفس الانسانیة عن کدورات الشیطانیة و اخس
صفات البشیریة الحيوانیة و الاعراض عن اغراض الدنیویة یعنی دین پاک کردن نفس انسانیت
از کدورات شیطانی و خیس صفات بشری حیوانی و روی گردانیدن از غرضهای دنیائی و
این تصفیة کشتن نفس است چنانکه در خبر است که الصلوة قربان کل تقی و چون نفس بدین
قربان رسد دل بمناجات زنده شود مناجات با حق سبحانه از طبایع حیوانی و نفسانی و
قالبی حاصل نیاید بلکه آن مناجات محمول است بر معرفت روح مجرد که فارغ است از
حوادث او هام ماسوی الله و توجه روح بمشاهده لایزال بعد ظهوره بسره و استقاطه رویه الغیر
عن سره و این کار ظاهر قالب نیست بلکه کار روح و دل است نه کار هر روحی و هر قلبی

چہ در تعریف نماز گفته اند الصلوة ہی المشاہدۃ الربانیۃ والتعبداً لمحض العبدانیۃ والمحبتہ
 الالوہیۃ والروبیۃ الروحانیۃ یعنی ارکان نماز حقیقی چہاں است بحشم دل دایما خدا پر دیدن
 و از روی بندگی اورا پرستیدن و بہ محبت حق پیوستن و بہ تعظیم و توقیر حق روحانیان ادای
 آن کردن صدیقان چون بوضو بر خیزند شیاطین بگریزند کہ عارف کامل بمناجات ساخته
 می شود و تا بحضرت در آید فرشتگان میان او و ابلیس پرده فرو گذارند تا ابلیس اورا نہ بیند
 چون اللہ اکبر گوید فرشته در دل وی نظر کند بزرگتر از حق تعالی چیزی دیگر نہ بنید گوید صدقت
 یعنی راست گفتمی لوی ازان دل ظاہر شود آن شعاع بفرشتگان عرش رسد آن نور گوید
 ای نماز گزارندہ حق تعالی ترا نگاہ دارد چنانکہ مرا نگاہ داشتی بعدہ آن نور را حجابی نباشد از
 حق سبحانہ و تعالی در خبر است کہ رسول فرمودند کہ صَلِّ صَلَوَةَ الْمُرْسَلِ یعنی عالم را بدل و دعاء
 کن تا نماز تو نماز بود و رسول علیہ السلام چون نماز کردی از یک میل جوش دل او صلی اللہ
 علیہ وسلم شنیدندی نماز آنحضرت چنین بودہ چہ ہر کرا قبلہ حق نباشد اورا نماز نباشد۔
 قوله تعالی خیراً عن ابراہیم اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهَیْ لِلدِّیْنِ فَطَرَّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَشَآءُ بَدِیْنِ
 معنی ست فی الخبر اذا قام العبد الی الصلوة المكتوبۃ مقبلاً علی اللہ سبحانہ بقلبہ و سمعہ و بصرہ
 ثم انصرف من صلوة خرج من ذلویہ کیوم ولدتہ اممہ امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ فرمودند
 کہ لا اعبد رباً لم ارہ ہر بار کہ در نماز ایستادی پردہا از میان دور شدی نظر دل بر جمال لایزال
 افتادی چنان مستغرق شدی کہ اگر زخمی در نماز بد و رسیدی خبر نشدی و اگر در زخم وی پیکان
 بماندی بیرون نماز ممکن نبود کہ بکشند در نماز بکشیدندی اورا خبر نشدی نماز اہل
 وصول این بود انیسست دلیل صحیحہ مواصلت حق سبحانہ فی الضداد اشارۃ الی ضیانت
 الضیف ای بزل روحک و نفکک و مالکک فی ضیافۃ ضیفک و مشاہدۃ ضیفک
 جفا و اجبا و شکر و اجباتن آدمی بہمان خانہ ماند و اندیشہا بمختلف مانند مہمان غم و شادی چون
 شخص مہمان و دوست غریب نواز چون خلیل و ربا کرام ضیف پیوستہ باز کردہ بر کافر و مومن
 و خاین و امین و امیر و درویش و روی با ہمہ کشاودہ وارد ہر فکری بمثل چون مہمان عزیز بود
 و آن فکر بجای شخصی بود در خانہ دل و سبب تناسل علوم لایتناہی گردد چہ معنی تفکر طلب علم است

الف

در چیزی که بدیهه آن علم حاصل نشود و تا دو معرفت جمع نشود و ناشی تولد نکند چنانکه شروع جمع
 شود و فرزندی تولد کند پس آن دو معرفت اصل باشند این معرفت یکم را اول نگاه این سیم را
 یادگیری جمع کنی از وی چهارمی تولد کند و آن ترتیب اشکال عرفانی سبب نتایج و تئاسل علوم
 لایتنای عرفانی گردد و هر کس که بدین علم حاصل تواند کرد از آن است که راه بدان علوم که اصل
 است نبوده مثلاً کسی که خواهد که بداند که آخرت بهتر است از دنیا نتواند دانست تا آن نگاه
 که دو چیز نداند یکی آنکه بداند که باقی بهتر است از فانی و یکی آنکه بداند که آخرت باقی است
 و دنیا فانی چون این دو اصل بدانست این علم که آخرت بهتر از دنیا است حاصل آید چه
 آدمی را در ظلمت و جهل آفریده اند و او را بنوری حاجت است که از ظلمت بیرون آید ویرا
 سعادت خود فرابیند و بداند که او را چه می باید کرد از سوی دنیا باید رفت یا از سوی
 آخرت و او را بنور مشغول باید بود یا بحق داین علم او را پیدا نشود الا بنور معرفت و آن
 نور را تفکر پیدا آید و چون آن نور پیدا آید حال دل او بگردد و در عمل آید همچنانکه دانست
 که آخرت بهتر است بضرورت روی بوی آرد و پشت بد دنیا کند و بقدر ضرورت از دنیا
 کفایت کند پس تفکر را برای سه چیزی باید کرد معرفت و حال و عمل و عمل تابع حال بود و
 حال تبع معرفت و معرفت تبع تفکر و تفکر اصل همه چیز است دین و دنیا است و آنچه تفکر
 در وی مقصود است آنست که بدین تعلق داشته باشد و مراد بدین معامله بنده است میان
 وی و میان خدای وی سبحانه و این راه وی است که بدان بحق رسد پس اگر فکر بنده در خود بود
 باید که از آن روی بود که دیرا چکار می باید کرد و او را بنزد حق قبولی پیدا شود آنچه او را از حق دور
 می کند آن معاصی و مہلکات است و آنچه بحق نزدیک کند آن طاعات و منجیات است پس
 اندیشیه بنده باید که به هیچ وجه از خدای سبحانه بیرون نبود اگر بیرون بود ناقص بود چه عشق تمام
 آن بود که چیزی محشوق را در دل نگذاشته بود و چون در دل حق باشد فدای این مہمان بود
 جان و مال و فرزند و خانمان و اگر در این مرتبه نباشد نگاه گاهی این دولت میسر شود بجان
 استقبال آن باید کرد و به هیچ چیز باز نباید ماند و خود را شایسته آن باید کرد که دائم بود و
 این معنی بطریق و الزام است فرض عین عارفان را این ایتار بود: الطاء طہارت

ظاہرک و باطنک فی الطاعات و طمس رسوئک فی العادات و طماننتک با الحق فی جمیع الحالات
 بندہ را در مقام بندگی ظاہر و پاک باید از آلائش معصیت و نفس او پاک باید از صفات
 ذمیمہ نفسانی شہوانی و سبعی و شیطانی اولاً خود را از ہمہ آلودگیہا پاک کند آنگاہ با دای
 طاعت مشغول شود تا نور طاعت قوت گیرد و آنچه در روی باشد از نقصان رسم و عادت
 باسانی از وی زایل گردد و آرام باطن حاصل شود اورا با حق سبحانہ و تعالیٰ در جمیع حالات و
 چون خوبیہای بدی ناپسندیدہ کہ صفت درونی فرزند آدم است کہ پنجم بر علیہ السلام آن را
 مہلکات نام کردہ حال باطن فرزند آدم شود اثر آن صفات چون دودی بر آید و حجاب شود میان
 نور دل و آدمی بدان سبب عاقبت پسندیدہ خود را نتواند دید و چون آدمی عاقبت پسندیدہ
 نہ بیند اورا نطلبد آن دل را قسوت گیرد و رحمت را با این دل کاری نباشد کار حیوان و دوان و
 شیطان کند جلالت در وی نبود و تلخی معصیت در وی پدید آید و اگر علاج آن دل نکند آن بیماری
 بمرگ کشد و کفر مرگ دل بود و چون خوبیہا پسندیدہ صفت اندرون دل شود عاقبت
 پسندیدہ خود را بہ بیند نور دل قوت یابد بکار خود کہ طلب خداوند است سبحانہ مشغول شود -
 با خلاص خدای را سبحانہ پرستیدن گیرد و بہ نگاہ داشت دل مشغول شود تا ہواش اسیر
 نکند و شہواتش بلند نکند و آرزو ہایش مشغول نکند و ایم ملازم آن حضرت باشد تا بوقت حکم
 بہ آرام بود و بوقت ادای فرمان بی آرام بود باز دوست بجان کشد از ہر چہ اورا از حق
 مشغول کند از ان ہمہ ہجرت گزیند از غیر حق و حشمت گزیند و با حق آرام گیرد گفتہ اند کہ ہر کس
 کہ روی خود را بآب حیا پاک گرداند و زبان را بآب معذرت پاک گرداند و بدن خود را
 بآب حرمت پاک گرداند و دل را بآب ندامت پاک گرداند شایستہ انس و صحبت حضرت
 حق سبحانہ گردد دل او با حق تعالیٰ زندہ گردد و علم معرفت تفصیلی آن دل را ارزانی داند و
 سفر آن دل پیوستہ در صفات و آثار صفات باشد و متخلق باشد در صفات بمقدار
 بشریت و در ہر لحظہ و لمحہ علم او زیادہ شوند و باشد حق سبحانہ و تعالیٰ و بہ صفات دی
 آثار صفات وی بطریق تفصیل در چیز ہائے کہ دیگران در ان چیز ہا بطریق اجمال مومن
 باشند و چون حق سبحانہ و تعالیٰ بلطف شامل خود خواهد کہ بندہ را بخود واصل گرداند -

در وی توری ظہوری کند بصورت از صور اسما و صفات خود و تجلی عبارت ازین سرت تا
 پہنچانکہ ذرہ در تحت اشعہ نور آفتاب ناچیزی گردد بان معنی کہ یقین از ان مرتفع می شود
 نانیت و تقید وجود اضافی بنده نیز در تحت هویت و اطلاق حق منعدم گردد بر مثال
 انعدام قطره در بحر و عاقل صاحب بصیرت داند کہ قطره در بحر چون منعدم گردد انعدام محض نباشد
 بلکه انعدام تعین او باشد تا آنچه حق در وی سرایت کرده باشد بحق راجع شود بنده بی نور بماند باز او را
 ز خود توری بخشد گاہ او را نیست کند و باز هست کند حیوۃ از وی بردارد و بازش زنده گرداند پیش
 زوی بستاند و باز بخودش آگاہی بخشد اکنون بہ حقیقت معرفت رسد از خود فانی شود و بداند کہ او را
 خود وجودی نبوده و بحق تعالی باقی شود و ہمہ ہستی او بنید در ستر ادحق ماند پس باقی باشد بر بساط حق
 بی نفس و بی خلق فانی بود باقی بود فانی مرده بود زنده زنده بود مرده محبوب بود مکشوف و مکشوف
 و محبوب زندگی دل بخدای سبحانہ عبارت ازین حال بود و باید کہ بداننی کہ تجلی الہی مرنبندہ را از
 خارج ذات بنده نیست و فی انفسکم افلا تبصرون در خود بطلب ہر آنچه خواہی کہ تویی بز رنگی
 از بزرگان دین گفته است کہ یقین آرام دلست برگردند ہا و سبب وی لہارت دل است
 از اخلاق ناپسندیدہ و نگاہ داشتت گلوز حرام و شہت و محافظت شرایع بجوارح و تأمل در اولہ
 طبعی چون این ہمہ جمع شود آرامی در گردید ہای دل پیدا آید کہ شک و شہت و دیگر در امضرب
 گرداند و چون این آرام دوام یابد سکینہ پیدا آید و بعد از سکینہ الہام و بعد از الہام
 ویت کہ آنرا فراست خوانند و بعد از فراست این بنده بفضل حق و محدث شود و محدث آن بود کہ آن بنده
 شنودن سخنان پیدا آید ار کسی کہ آنرا ہاتف گویند در بیداری یا در میان خواب و بیداری در غنودن
 تمام خواب نباشد و گویندہ را نہ بنید و باشد کہ بر زبان بتدہ سخنان رود کہ ویرا در ان قصدی
 باشد مقام اولیا تا اینجا است بعد ازین نبوت است و بعد از نبوت رسالت و غایت مقام
 رسالت مقام پیغمبر است صلی اللہ علیہ وسلم : الظاء الظانک بیاد ذی الجلال والا کرام
 جلال رحمتک علی الخاص والعالم الظان ملازم گرفتن بود چیزیرا و جلالت صفت ذات حق سست
 سبحانہ و تعالی و بندہ حق سست سبحانہ در کون و مکان جز جلال و عظمت
 سبحانہ و جز شرف و کمال او چیزی دیگر ظاہر نیست ہمہ جلال او را باید کہ دانی و ہمہ شرف او را

(الظان)

باید که بینی اکرام و کرامت همه مخلوقات از ان حق است سبحانه عظمت ذات او سبحانه ظاهراً نشود مگر در انوار
 صفات او و اشراق انوار صفات او مقصور نسبت مگر به تصاریف تجلیات ذات او جمال تجلی ذات او را
 مشاهده نتوان کرد مگر بنور او و او سبحانه با کمال عظمت به بنده نزدیک تر است از نفس او و بدل او
 نزدیک تر است از خاطر او و بروج او نزدیک تر است از عیان او و بیدیه او از بینائی او و بگوش
 او از شنوائی او و بزبان او از گویائی او بقربی که سزاوار صفات مقدس او است سبحانه نه بتقرنی
 که افهام مکرره و او هلم مدلتسه او را تصور توان کرد هر چه از انواع عذاب و بلیات و رنج و محط و خوف
 و اندوه و مشقت و خواری و محصیت و گرفتاری که در عالم می رود همه آثار عدل آنحضرت است و
 هر چه از اصناف راحت و آسانی و فراخی و کامرانی و شادی و راحت و امن و فراغت و سعادت و عیش
 که بر مخلوقات می گذرد همه نتائج فضل و احسان او است سبحانه هر ذره از مخلوقات نشان هستی
 وی است و محدثی چیزها دلیل قدیمی و لیست و با چونی چیزها دلیل بیچونی وی است بقاع صنع بر یک
 هستی دلیل یگانگی و بی شریکی وی است و راستی چیزها دلیل علم و حکمت و لیست نفاذ امر وی و دلیل
 عظمت و جلال وی است عزت جلال چیزها دلیل اکرام و کرم و لیست تنگ کردن روزی بر بعضی
 دلیل قابضی وی است فراخ کردن روزی بر بعضی دلیل باسطی وی است مقهوری خلق دلیل قاهری
 و لیست و مرزوقی خلق دلیل قاهری و لیست و مرزوقی خلق دلیل رازقی و لیست امان دادن کلانان
 و ظالمان دلیل حلمی و لیست آوردن قیامت دلیل رحیمی و لیست انصاف منطوومان از ظالمان گرفتن
 دلیل عادلی و مهربانی وی است و آنچه ظاهر و پیداست در ملک و ملکوت همه مقتضیات اسما و
 صفات وی است و معنی اسما و صفات او سبحانه بعضی امید واجب کند و بعضی بیم و بنده را
 فرمان برین است معاملتش میاں ترس و امید بود و بقاع ایمان او بدین دو صفت نهاده اند و هر چه
 بنده راست از اوصاف همه آن ظل صفات الهیست ظلال کرم و انعام بنده باید که شامل خاص
 و عام باشد العین عافیتک فی السمح والبصر والقواد و عدلک فی طلب المقصود و المرام
 والمراد و عملک المقرون بالعلم و عملک المزمین بالعلم و عبودتک الجامعته بین العابد و المعبود و ال
 والمسجود و اعضائی که آدمی بدان بحق سبحانه رسد و از حق سبحانه و تعالی بازماند بهفت است چشم
 و گوش و زبان و دست و پای و شکم و فرج باید که این همه در قید فرمان حق تعالی باشند و از

حدودی که حق تعالی برای ایشان نهاده تجاوز نکنند و آنکه شنیده و آن جهنم لموعدهم اجمعین لها سبعه ابواب یعنی دوزخ را هفت در است و آن درهای دوزخ این هفت عضو است هر عضوی که برخلاف فرمان بودوری از دوزخ بروی کشانید و اگر بدین اعضا در رضای حق سبحانه و تعالی کوشش نماید دری از بهشت بر روی وی بکشایند و بهشت را بهشت در است هر عضوی که بنده بفرمان دارد آن عضو را دری از بهشت بروی بکشایند و در ششم راه دل است چون دل را راه به حضرت کشادند همه درهای بهشت را بر روی بنده بکشادند بقاء حق از راه دل توان رسید و در نقل صحیح آمده است که هر پیغمبری را از برای مراقبه وقتی معین بوده است جز حضرت رسالت اصلی اللہ علیه و سلم که ایشان را مراقبه دایم بود که یک طرفه العین دلش از حق سبحانه و تعالی خالی نبود چه مقربان از راه دل بحق رسیده اند و اصل دین راه معهود داشتن دل است بمراقبه و حضور با جناب سخن منصور است چون خدای سبحانه بنده را از بندگان خود برگزیند اول در ذکر بروی بکشاید بعد از آن در قرب را بعد از آنکه او را بر سر پر قرب جای کردند او را بعالم فرادیت راه دهند چون بعالم وحدت میرسد و رأید رواع کبریا بردارند و بحال باقی بینا گرداند و چون چشم دل وی بآن جمال افتد از خود فانی و بحق باقی شود در آن حال بنده محفوظ حق باشد و از دید نفس و دعوی او بیزار چه مقصود همه عارفان از محبت و معرفت دیدار است و دیدار بر اندازه معرفت بود و در قیامت حشر روح بر صورت علم معرفت خواهد بود اگر علم معرفت بر کمال بود حسن صورت روح بر کمال بود و اگر ناقص بود آن نیز ناقص و حشر جسم بر صورت اعمال بود و در حسن و قبح اگر کسی اعمال فرشتگان کند او را صورت زیبایی فرشتگان دهند و اگر عمل بهایم و ودان کند هم بر آن صورتش حشر کنند پس نعمتی بهتر از عبادت و معرفت نیست که کار پیغمبران و فرشتگان است و بزرگان گفتا ندید هر عضو را عبادت خاص است و مهم ترین عبادات دوام حضور و دست و مقدمه این حضور ذکر بسیار است و چون خواهد که بنده مشغول شود باید که از میان دل و جان گوید چنانکه یکسر موی در وجود وی بی ذکر نماند و هر بار که از ذکر خاموش شود بمراقبه حضور مشغول شود چه گفته اند که فکر اولی است از ذکر و حضور اولی است از فکر

له مطلب دایم نظر کرده شود انشاء اللہ تعالی بیان طریق مشغولی بهمین باشد اللهم ارزقنا دوام الحضور

و محبت اولی است از حضور و وجد اولی است از محبت و محو اولی است ازین همه چون این همه حاصل شد راه راست که آن عبارت است از عدل به مقصود و حاجت و مراد کشاده شود و هر مرتبه ازین مراتب علمی حاصل شود بنده را که طریق آداب عبودیت در آن علم مندرج باشد و هر علمی را ادبی خاص باشد که بآن مژوب شود و بعد از حصول صفات علمی در بنده علمی لائق آن علم پیدا شود تمام اعمال بنده مزیں بآن علم گردد بنده در مقام بندگی استقامت یابد به ظاهر بگذاردن فرمان های حق سبحانه و تعالی مشغول باشد و از تافرانیهها خود را نگاه دارد و بباطن منتقاد و راضی با احکام ازلی باشد بی اعتراض که عبودیت از قبول قضاها است بطریق تسلیم بنده بودن مرحق را درین حال درست شود چه گفته اند که بندگی بدو چیز درست شود آنچه کند همه پسندیده خدای بود سبحانه و آنچه خدای کند سبحانه همه آن پسندیده بنده باشد اول را عبادت گویند و دوم را عبودت عبادت بندگی کردن و عبودت بنده بودن است و بی اختیاری بد آنچه از عالم غیب نسبت به بنده ظاهر شود هر که یک ساعت مرخدا یا سبحانه را عبودت پرستد بدانکه سالی به عبادت و گفته اند هر که بقضاء وی رضا نیست ویرا از بندگی هر کس چاره نیست و هر کس مرخدا و ند خویش را بستر بنده نیست از بندگی غیر آزاد نیست و بندگی به حقیقت درو چیز است امر است و حکم امر کار است و حکم بار کاپلی از کار باز دارد و تنگ دلی از بار هر که از کار گریزد فاسق و هر که از بار گریزد کافر امر است و تهی و حکم گذاردن امر عبادت است و باز ایستادن از نهی طاعت رضا دادن بحکم عبودت هر که عبادت لعبودت نبرد عبادت وی جز عبادت نیست عبادت ظاهر است و عبودت باطن و علامت عبودت عبادت ظاهر است و عبودت جان طاعت است فراسی سال عبادت کند و بکیر و ز بنده نیاشد و بنده که مرتبه گیر و عبودت گیر عبادت بندگی اندام است و عبودت بندگی و لست و تا بنده از بندگی غیر آزاد نشود خدای سبحانه با خلاص نپرستند چه عبودت خالص بودن است مرحق را سبحانه بد آنچه کند ^{مطمئن نظر} حق او باشد و طلب رضا او سبحانه الخین غیوتک عما یلاحظه الیه النفوس و غلبتک علی المرود و المنکوس و المعکوس - غین اشارتست بغایب شدن بنده از دید خود و دید فضل خود درین نظر همه نقصان آدمی است چه تا از خلق اعراض نیفتد بحق

درست نیاید و نزدیک ترین خلق بتو تویی تست تا اعراض از خود نیاری نظر بر حق و درست نیاید چشم ظاهر
 صد هزار بیند و چشم بر تو انباشد که دو بیند و دیدار ظاهر شرکت نیست و دیدار باطن شرک است آن
 نظر که شک نیست تا و از کسی نگردانی دیگریرانه بینی فان نظر که دردی شرک است از خلق تا
 گردانیدن چگونه بینی خلق با حق جمع کن تا نظر بهر دو درست آید چه آنجا که خلق است حق نیست و
 آنجا که حق است خلق را راه نیست درست گشت آن سخن که گفته اند هر که در نظاره خلق است
 او را با حق صحبت نیست و هر که در نظاره حق است ویرا از خلق خبر نیست آن نظر نفسها نیست
 که همه خلاف بیند و همه عکس بیند آن نظر حق است ویرا که از خلق غایب بود و همه کمال حق بیند نه
 نقصان خلق در خبر است که چون ابراهیم را علیه السلام بمملکت بردند خلق نظاره کرد یکی را در محصیت
 دید دعا کرد تا موئی ویرا بر زمین فرو برد دیگر را و سه دیگر را همچنین امر آمد که یا ابراهیم تا کی بخلق نگری
 تا همه خلاف بینی بمانگر تا همه موافقت بینی چون بنده بخلق نگاه کند همه اجناس خویش بیند تفاضل
 و تفاوت بنید خصومت پیدا شود چون تا طر حق شود همه را مغلوب و مقهور حق بیند قضای حق
 آشکارا شود بسر قدر رسد عجز خود بیند با قاهر و غالب منازعت نتوان کرد موسی علیه السلام
 گفت کلا ان معی ربی چون موسی از خود نظاره کرد گفت معی خود را از هارون بهتر دید مصطفی صلی الله
 علیه وسلم گفت ان الله معنا اندر نظاره حق تعالی چنان مستغرق بود که از خود و از غیر خود خبر نداشت
 همه عالم او را در جنب نظاره حق نیست گشت تا ابا بکر را با خود یکسان دید گفت معنا اهل حقیقت
 گویند هر که را بدستی کسی نیاز نباشد دوستی با کسی کند که خواهد او را باید و هر که را اندر ملک شریک
 نباشد عطا آنرا بخشد که خواهد و هر که را از کسی در کاری دستوری نباید خواست همه کار بمراد خود
 کند که او را باید قال النبی علیه السلام طلب العلم فریضة این علم بود که طلب وی قاضی ترین
 همه اعمال است علم و تقست با آنچه بر بنده واجب آید ظاهر و باطن ظاهر شریعت است
 و باطن حقیقت شریعت گذاردن امر است حقیقت ترک خصومت ظاهر آن کنی که فرمانید
 حقیقت آن که چنان باشی که دارندت ظاهر آن است که پا از حد بندگی بیرون ننی باطن آن
 است که جز بحق نظاره کنی ظاهر شفقت خلقت باطن تعظیم حق ظاهر گذاردن امر است
 باطن قبول امر ظاهر دیدنست باطن آمد دیدن چون باطن آمد بیند در گذاردن امر که چنان

بند و بر میان ظاهر گذاردن شکر نعمت باطن و بدین منعم ظاهر صبر کردن بر بلا است باطن و بدین مسبلی در بلا تا در و بدین نعمت و بلا از دید منعم و مسبلی غایب و غافل نباشد **الفاء** فقر کالی اللہ و حده فہماک منہ تعالیٰ جده و فتوتک علی فتنہ کعمین جده و کعظیمین عمده فاشارت بفقربنده بود بخدای سبحانہ و فہم معانی و اشارت از خدای سبحانہ و فتوہ و جوامر دی کجھی کہ در حدود حق با حق سبحانہ موافقت نمایند و بزرگ داشت بندگان خاص کنند صوفی را عبور و مقام فقر از جمله شرائط و لوازم است و ہر مقام کہ انا ترنی کند صفات و نقاوت آنرا انتزاع نماید و رنگ مقام خودش و ہد پس فقیر را در مقام صوفی و صفی و یگر زاید بود آن سلب نسبت جمیع احوال و اعمال و مقامات از خود بود چنانکہ بیح عمل و بیح حال و بیح مقام از خونہ بنید پس اورا نہ وجود بود و نہ ذات و نہ فعل و نہ صفات محور محور و فناء در فنا اینست حقیقت فقر کہ مشائخ و فضیلت آن سخن گفته اند و غیر این آنچه گفته اند رسم فقر و صورت فقر است و الفقر غیر التصوف بل نہایت و بدایت یعنی نہایت فقر بدایت تصوف است و روش صوفی را در دنیا و آخرت نہایت نیست و تاویل الفقیر لا یحتاج الی اللہ چنین گفته اند کہ مراد بہ نفی احتیاج بہ نسبت ترک سوال است کہ حسبی سوالی علمی اشارہ بدانست و ہمچنین در تاویل اذا تم الفقر فہو اللہ چنین گفته اند کہ آن اشارہ است بفتا و نیستی بندہ و محور صفات او در صفات حق سبحانہ۔

نظم

چوتو نبوی چه بود جملہ خداوند و لبس : چوتو ناندی چه ماند مانند جملہ خدا۔ ای کدا
 ابویرید گفت عالم کسی است کہ علم از خداوند خود بگیرد و ہر وقت کہ خواہد بی حفظ رویت
 و درس کتاب و ہذا ہوا العالم الریانی والی مثلہ الاشارة و آیتناہ من لدنا علما مع ان کل علم من
 لدنہ و لکن بعضہا بواسطہ تعلیم الخلاق فلا قسمی ذلک علم الدنیا علم لدنی علم بود کہ اہل قرب را بہ
 تعلیم آہی و تفہیم ربانی بیواسطہ معلوم و مفہوم گردد و ان علم را بہ معرفت ذات و صفات حضرت
 الہیت تعلق باشد آن علم را حق سبحانہ و تعالیٰ از عالم غیب در دل ایشان اندازد و ان علم بشہادت
 و جہد ذوق بود نہ بدالت عقل و نقل و این در وقتی باشد کہ نور حقیقت ظہور کند و مباشر دل گردد

۱۰ مطلب :- ذکر حقیقت فقر

پر تجاب صفات بشریت و لوح دل از نقوش علوم روحانی و عقلی و سمعی و حسی بکلی صافی شده باشد و بنده
 چون از وجود بشریت بیرون آمده و از بدن خویش بدون حضرت حق سبحانه و تعالی رسیده و از آن
 صفت و معرفت ذات و صفات او حیل و کوره ادراک معانی و فهم کلمات توانسته و سئل بعضی علماء
 عن علم الباطن ما هو فقال يقال من اسرار الله سبحانه بقدره في قلوب اجباة لم يطلع عليه ملكا ولا بشرا و
 الملهم بهما الذي انكشف له في باطن قلبه من بهمة المداخل لا من جهة المحسوسات الخارجية وقد
 قال بعض المكاشفين ظهري الملك فسألني ان اطلع عليه شيئا من ذكر الخفي عن مشاهدتي من التوحيد
 وقال ما كتبت لك عملاً ونحن نخب ان نضد لك بعمل يتقرب به الى الله سبحانه فقلت الستم
 يكتبان الفرائض قال بلى فقلت فكيفيكها ذلك و هذا اشارة ان كرام الكاتبين لا يطلعون الى
 اسرار القلوب انما يطلعون على اعمال الظاهرة فكل حكمة تظهر من القلب بالمواظبة على العبادة
 من غير تعلم فهو بطريق الكشف والالهام و گفته اند فهم معنی از حق آن بود که حق تعالی هر چیز را که
 آفریده است اندر وی حکمتی نهاده چون در آن چیز بصفاء سر بنگردند مراد حق را اندران چیز بینند
 دیدن مراد حق تعالی در چیزها فهم کردن بود از خدای سبحانه و بگر گفته اند هر حالی که حق تعالی در ایشان
 پدید آید بدانند که مراد حق تعالی از آن چیست اگر لطف باشد نظاره منت کنند بشکر مشغول
 گردند و اگر عقوبت بود نظاره زلت کنند بجز مشغول گردند و اگر محنت بود نظاره محبت کنند
 بخدمت مشغول شوند بتر فهم کردن از حق این باشد مشایخ طریقت قدس اللہ ارواحهم گفته اند
 نهایت مقامات سیرالی اللہ فتوت است و الفتوت اسم لمقام القلب الصافی عن صفات
 النفس و ذلك الصفات و بزيادة الهدى بعد الايمان قوله تعالى إِنَّهُمْ فَتِيَةٌ آمَنُوا
 بِرَبِّهِمْ وَ زِدْنَا هُمُ هُدًى ط و اشرف خصال الفتوة و خاصيتها اللتي بها يمتاز عن غيرها هو
 ان لا تشبه لنفسك فضلاً عن احد ولا ترى لك حقاً تطالب به احد بل ترى الحقوق و اجتهه عليك
 لكل لا لك فان من خصوصية الصفا شهو و فضل الناس و محو انا نية الشيطنة و رعونة النفس
 و حقيقة الفتوت لقيتضى الحرية عن ريق الكون و قالوا من اخرج عدوة الى شفاعته و لم يخجل من
 المعذرة اليه ثم رايته الفتوة هذا حسن عشرة من العبد فكيف بالتصديق و الفتوة تقضى
 السامح بالنفس و استهلاك الكل في طلب رضاء الحق سبحانه بصدق المحبته و لما سئل موسى

علیه السلام ربه سبحانه عن الفتوة قال خر من قائل ان ترد نفاك الى طاهرة كما قبلتها مني
 طاهرة ابن طایفه جماعتی اند که شفقت عام دارند بر مطیع شفقت کنند رحم را تا بیکت
 شفقت ایشان بصلاح باز آید شفقت با عاصی بهتر از خصومت چون خصومت کنی
 با او هلاک شود نوح علیه السلام فرمود رَبِّ لَا تَذُرْنِي عَلَى الْكَافِرِينَ دِيَارًا
 رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم اللَّهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ طهر که اندر
 صنع صانع به بینی شفقت بر وارد باز هر که اندر صنع صانع بنید اورا شفقت باشد یکی از
 بزرگان گفت که روزی حمدی بر زبان راندم همه عمر در استغفار آن حدم تا مگر حق تعالی
 از من تجاوز کند گفتند چگونه گفتار روزی یکی را در بلای دیدیم گفتیم الحمد لله که من نیستیم
 آنکس در جواب گفت آن هر تو نیستی و این عیب بر من نیست آنچه خواهد کند و
 آفرید باز این طایفه هر چه دارند بدهند و از هیچکس باز نگیرند زیرا که اعتماد بر یافته
 ندارند زود برود و اعتماد بر غیر شرک است و دهند را سهم داشتن که نیز ندهد آن کفر
 است قال الله تعالى وما انفقتم من شئٍ فهو يخلفه و آنچه در دست خلق بران
 بی رغبت باشد و از آن معرض زیرا که چون کسی نه بنید که بغیر مشغول بود بر روی رحم آرند
 محال بود که خود را بصفتی دارند که دیگر بر روی رحم آورد دیگر رغبت کردن با نچسب
 در دست خلق است با خلق منازعت کردن بود و اصل مذہب این طایفه ترک نزاع
 است دیگر رغبت کردن آنکه بود که آن چیز خداوند را سبحانه نبود یا در خزینہ نمانده بود
 و این همه بر خداوند سبحانه کفر است و محالست که خدا را سبحانه برین متهم دارند یا کسی را
 از وی غنی تر و کریم تر و اندر محال است که بدنی که مبعوضه حق است سبحانه مشغول شوند
 و دشمن از دوست باز مانند نیا را بکافران دهند و آخرت را بمومنان با فراغت
 تمام از غیر بخورد با دوست نفسی برارند مال خود را بکسی مده که خدمت شیطان کند نه
 آن مال در راه خدای است سبحانه چه در همه قرآن هر کجا که مدح فرموده است
 بنفقہ فرموده است فی سبیل اللہ ذکر کرده است تا ملک حق را که بدست تو عاریت
 است با کسی که دشمن او موافقت کنند بد تا آن مال سبب عصیان بد کردار نشود

تا بقوت آن محصیت نکند القاف قبولک ما یرد علیک من مولاک بطریقک و
 طریق ماسواک و قرارک معہ فی سترک و طیرک بفرارک عن عینک و غیرک قاف اشارت
 بدانچه از حق سبحانه و تعالی بر بنده آید بنده این چیز را از روی بندگی قبول کند نہ بر طمع
 وعدہ و نہ بر خوف و عید خواه آن چیز در بنده پیدا کنی یا از غیر در بنده پیدا کند و ہر کہ خدایا
 سبحانہ بر طمع و وعدہ یا بر خوف و عید پرستد بحقیقت نفس پرستد بحقیقت توحید از حق ہم
 حق خواستن است ہر کہ از حق غیر حق خواہد کمال توحید ندارد لابل حقیقت توحید ندارد
 ولیکن دعوی توحید دارد و گروہی قدم بیشتر نہادہ اند و گفته اند از حق حق جستن ہم حقیقت توحید
 نیست حکم توحید آنست کہ بنده خداوند را با شکر نہ خداوند بنده را چون بنده طالبست کہ حق
 مرا باشد بنده نصیب خویش می جوید بحقیقت توحید آنست کہ بنده حق را باشد بدانچه حق خواہد
 سخن ابوسعید خرازی است کہ گفته بنده بہ مقامی رسد کہ لذت فعل حق بدانجا رساند او را کہ ہر چه حق
 یادی کند و یرا رضا باشد خواہ قطعیت خواہ وصال باز بخوشی باز گردد و خوشی را گم کند اندرین
 موافقت گوید مرا چون بدین رضا افتد بران چیز کہ خلق را از وی خوفست و آن خوف شرط اسلام
 است لکن من مسلمان نیستم چون اندرین مقام متجسس گردم آنگاہ بہ حقیقت موحد گردم و سزاو با حق
 قرار گیرم تا از خود و نصیب خود نگریزی حق را نیابی و ہر گرا در خاطر بگذرد کہ از حق سبحانہ و تعالی چیزی
 بہتر باید وی بت پسندست و خبر ندارد ہر گرا از حق ملال پیدا آید وی در دعوی محبت کذاب است
 شراب محبت نہ آن شراب است کہ از وی سیری و ملالی پیدا آید آن شرابی است کہ ہر چند بیش خوری
 جوش بیش کند و شورہ بیش کند محبت ہر چند بنید ہنوز بیچ ندیدہ است نادیدہ ملال محال است گفتہ اند
 لذت معرفت کسی یا بد کہ بحق معرفت قیام نماید و چون جفا در میان آید لذت آشنائی از میانہ بر خیزد
 از آشنائی مراد لذت معرفت است چون از معرفت لذت نیابد چنان است کہ گوی معرفت نیست
 و بیاید و استن کہ تعظیم بہر چیزی بمقدار معرفت وی باشد بہ بہان مقدار کہ اندر دل بنده حق را
 معرفت باشد بہان مقدار تعظیم و حرمت باشد و اندر خود حرمت موافقت باشد و از خلاف کردن
 با حق توفی باشد و بہ مقدار موافقت محبت باشد و بہ مقدار محبت حیرت باشد انکاف کفایتک
 و قناعتک بالئد القریب و کلیتہ کلستک فی المحب و المحبیب و کونک لئد فی الاکوان و کرمک

القاف

القاف

مانی الامکان کاف اشارت است بآنکه ای بنده من ترا از همه کفایتیم چه حق را سبحانه از همه کس بدل
توان آورد و کسی را بر حق بدل نتوان آورد و هر که خدا را دارد همه چیز دارد و هر که خدای ندارد هیچ چیز
ندارد و اگر همه روی زمین ملک او بود بنده باید که بخدمت خداوند راه یابد بخدمت غیر وی
مشغول نگردد تا روزگار و کرمی یا بد غیر ویرا یاد نکند و تا از وی تواند اندیشید از غیر وی نه اندیشید زیرا
که با وی غیری را یاد آوردن محال است و غیر را بروی بدل آوردن محال تر است چه علامت صحت
معرفت آنست که عزیز را بر ذلیل بدل آرند و غنی را بر فقیر بدل آرند پس هر گاه که ذلیل بر عزیز بدل آرند
و فقیر را بر غنی بدل آرند دلیل آن است که آنجا معرفت نیست پس بدان مقدار که حق دوستان را
بخود نزدیک گرداند از غیر خود دور گرداند و بدان مقدار که از خلق ببرد بخود پیوندد و بدان مقدار که
از خلق بیگانه گردند بخود آشنا گردند چون از خلق ببرد بظاہر بکس اند و به حقیقت با کس ایشانند
چون از همه کس و همه چیز روگردانند بظاہر در رویشند و به حقیقت توانگر ایشانند زیرا که توانگر آنکس بود
که خدای دارد نه مال و عزیز آن کس است که با حق بوده با خلق پس فقیر با خدای غنی است و غنی
بی خدای فقیر و ذلیل با خدای عزیز است و عزیز بی خدای ذلیل و بنده باید که تمام دل در وی بکجبت حق
آورد و از وی گوید و از وی اندیشد و ویرا دوست دارد و روی دوستان دایم بوی بود و اگر دوست
با غیر وی بسازد آن چیز را بروی بلا گرداند تا دوست از آن چیز بگریزد و باز بر آید آدم علیه السلام
با بهشت آرام گرفت بروی محنت گشت تا آن نعمت بهشت بروی زوال آمد تا آدم علیه السلام
بر یاد مولی بماند و چون یعقوب علیه السلام با یوسف علیه السلام آرام گرفت بروی فراق آمد تا
یعقوب علیه السلام بر یاد مولی بماند و چون مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم طمع بکیمان کرد تا همه بوی
ایمان آرند و نصرت وی کنند ایشان را بیرون آورد تا طمع از ایشان ببرد و دل با خدای بست
آیه آمد الیس اللہ بکافی عبدا یعنی ای محمد من ترا بنده نیتیم نخواهم که با غیر من باشی
و سنت آبی بران رفته که بنده بهر چه بیا را مدعین آن چیز را بروی بلا گرداند تا جز با وی نیار
این معنی دلیل است که هر که بر در حق است نه باختیار خویش است بلکه بسته بند حق است

له مطلب :- پس اذی سال شد معلوم این معنی بخانی بکه سلطانیت درویشی و درویشیت سلطانی -

سجانه ذکر حق سجانه و تعالی بند خویش را از ایشان برود یکی برور نباشد چون بلطف ایشان را
پیش آید ایشان را بخود کشید ایشان نیز روی بوی آوردند باطن بحبت و به ظاهر خجدمت
بودن ایشان در دینی برای ولیست چکن میداروی باشند و چون می بروند میرو و حیوة و موت
خود برای او دارند اقبال حق به بنده ر بوبیت است و اقبال بنده بحق عبودیت چون از حق
بخوشتن اقبال دیدند ایشان نیز بحق اقبال آوردند تا بظاہر خلاف نکردند و باطن نه
اندیشیدند و قدم از حد امر بیرون نه نهادند و با جز حق صحبت نداشتند و اندر سر خویش
جز و پرا راه ندادند و سزاوار آن بودند که یافتند آنچه بسیار از خلق بختند و نیافتند
آنرا که یافتند بآمدن خود نیافتند بلکه چون بحق رسیدند بجز بحق رسیدند و آن محض کرم
حق بود در حق ایشان چون سلطان حق جلالت قدرته بر مخلوقی غلبه گیرد و میرا بصفت وی
کی ماند از صفات بشریت و از عنوانات نفس و از شهوات طبع او را پاک کند و به صفات
حقیقت او را بیاید تا دریا طنش جز بحبت حق نماند و بزبان جز یا حق نماند و بارکانش جز خد
نماند و بسر جز حرمت حق نماند هر چه بوی خلق را انس باشد در ازان جز وحشت نباشد و
هر چه خلق آن را بجویند وی ازان بگریزد تا بخاطر وی ذکر غیر حق نگذرد از بیم آنکه دران ساعت
که از ذکر حق بریده گردد و صفات وی خلاف صفات حق گردد تا هر چه خلق بوی تریب جویند
وی ازا بخا بجد جوید و هر چه خلق را ازا بخاشادی بود ویرا غم بود و غم خلق ویرا شادی گردد و
راندن مخلوق ویرا لواخت گردد و لواخت خلق ویرا راندن گردد و از خلق فانی گردند و بحق
باتی بنده را که خدای سجانه بجزب کرد و صفاتش این باشد کرم این طایفه چنان باشد
بخلق خدای که بنظر عنایت بهر کس نگرند آن کس شایسته نظر حق شود اللام لطفک بمن
بحبه و بحیب دینه و شریعت و تقماتک علی من میغض دینه و شریعت و حسن معاشرتک فی الامر
و نواهی و حسن محافظتک علی شعایر هابیانینه دنیا منزلی ست از منازل راه حق و جمله
درین منزل مسافرنند و قافلہ مسافران چون قصد سفر ایشان یکی باشد جمله یکی باشند باید
که میان ایشان الفت و اتحاد و معاونت باشد و حقوق یکدیگر را نگاه دارند و دوستی
گرفتن برای خدای تعالی از بسیاری عبادتہا فاضل تر است و از مقامات بزرگ ست

در دین و در خیر است که روز قیامت کرسی با بنهند گرداگرد عرش گروہی را که روی های
 ایشان چون ماه شب چهارده باشد همه خلق در سراسر باشند و ایشان امین و همه خلق در غم باشند
 و ایشان شادمان و ایشان را نه ترس بود و نه اندوه گفتند یا رسول اللہ این قوم کیانند گفرد
 صلی اللہ علیہ وسلم المتحابون فی اللہ ایشان کسانی باشند که بیکدیگر را برای خدای سبحان دوست
 داشته باشند و هر کس را که دوستی حق سبحان و تعالی بروی غالب شد تا بحد عشق رسید همه بندگان
 ویرا دوست دارد و خاصه دوستان و طالبان ویرا همه آفرید ما ویرا دوست دارد چه هر چه در
 وجود است همه اثر صنع و قدرت و محبوب و لیسیت و عاشق همه کار و همه صفات محبوب خود را
 دوست دارد و قوت محبت غالب تر باشد آنگاه این دوستی بدوستان خدای سبحان و بندگان
 وی سرایت کند خاصه بحق انبیا و علما و علویان و صوفیان و پارسایان و خدمتگاران و دوستان
 ایشان که برای حق تعالی این همه را دوست داشته بود و لیکن مقدار دوستی بحد کردن مال و جاه
 پیدا آید کسی بود که ایمان وی و دوستی وی چنان قوی بود که همه مال بیکبار بدهد چون ابا بکر رضی اللہ
 عنہ و کسی بود که نیمه مال بدهد چون عمر رضی اللہ عنہ و کسی باشد که اندکی بیش نتواند داد و هیچ مومن
 اناصل ایمان خالی نماند اگر چه در او انضعیف بود و هر که در حق مطیعان لطف کند و ایشان
 را دوست دارد به ضرورت انهار و فاسقان و ظالمان را دشمن دارد هم از برای خدای سبحان چه هر
 کسی را دوست دارد و دوست ویرا دوست دارد دشمن ویرا دشمن دارد و حق تعالی این قوم را دشمن
 دارد پس اگر مسلمان فاسق باشد باید که برای مسلمانی او ویرا دوست دارد و برای فسق ویرا دشمن
 دارد و میان دوستی و دشمنی جمع کند و اثر این در معامله و مخالفت پیدا شود تا با عاصی گرفته باشی و
 سخن و رشمت گوئی و کسی که فسق وی بیشتر بود گرفته تر باشی و چون از حد در گذر و زبان باز گیری و
 اعراض کنی و در حق ظلم مبالغه بیشتر کنی انانکه در حق فسق مگر کسی که ظلم خاص در حق تو کن عفو و
 احتمال نیکو تر بود و سیرت سلف درین مختلف بوده است گروہی بوده اند که در همه بخشیم شفقت
 نگرسته اند و اندیشه بگرد کسی نظری از توحید بود همه را در قبضه قهر بود بیت مضطر دیده اند بخشیم
 رحمت نگرند و این نیز بزرگ است و لیکن جای غره شدن احمقان باشد که کس باشد که مدانت
 کند پندار و که توحید است و نشان توحید آن بود که اگر ویرا بزند مال ویرا برد زبان بوی

در از نکند و خشم نگیرد و خشم شققت نگیرد چون از توحید و ضرورت خلق نگر و چنانکه رسول علیه السلام
 دندان بشکستند و خون بروی فردی دوید می گفت اللهم اهد قومی فانهم لایحلمون و چون کسی در حق خود
 خاموش نباشد و در حق خدای سبحانه خاموش باشد این مدانیت و تملق و حماقت باشد پس هر که
 توحید بروی غالب نبود و فسق فاسق و ایراد در دل دشمن نگرداند دلیل ضعف ایمان بود و دوستی وی
 چنان باشد که اگر کسی دوست ترا بدگوید تو خشم نگیری دلیل آن بود که دوستی تو با وی اصلی ندارد
 و درجه مخالفان حق متفاوت است خشم و تشدید نیز با ایشان متفاوت بود درجه اول کفاراند
 اگر از اهل حرب باشند خود دشمنی ایشان فریضه است و معامله با ایشان کشتن و براه گرفتن است
 درجه دوم اهل ذمه اند و دشمنی با ایشان فریضه است و معامله با ایشان آن است که ایشان را
 حقیر دارند و اکرام نکند و راه دل برایشان تنگ دارند در رفتن و دوستی با ایشان سخت مکره است
 و بد درجه تحريم رسد چه در خبر است که رسول صلی الله علیه و سلم فرمود که هر که با خدای سبحانه ایمان
 دارد و با دشمنان خدای سبحانه دوست نباشد اما ایشان را ولایت دادن و عمل فرستادن و بر
 مسلمانان مسلط کردن استخفاف بود مسلمانان را و از جمله کبایر باشد درجه سیم مبتدع بود که خلق
 را بپدعت دعوت کند اظهار دشمنی مهم باشد تا خلق را از وی نفرت افتد و او لست آن بود که وزیر اسلام
 نکند و با وی سخن نگوید و سلام ویرا جواب ندهند و اگر عامی باشد و دعوت نکند کار وی
 سهیل باشد درجه چهارم معصیتی بود که دردی رنج خلق باشد چون ظلم و گواهی دروغ
 و در حکم میل کردن و خلق را بجز کردن در شحر و غیبت و تحلیط کردن میان مسلمانان
 ازین قوم اعراض کردن و با ایشان دشمنی کردن سخت نیکو بود و دوستی با این ها سخت
 مکره بود و اما بدرجه تحريم نرسد در ظاهر فتوی بنا بر عذر اسلام و این در ضبط تکلیف نیاید
 درجه پنجم کسی بود که لشراب خوردن و فسق کردن مشغول بود و کسی را از وی رنجی نباشد
 یا وی تلافی و نصیحت اولی ترا گرامید قبول بود و اگر نه اعراض باید کرد اما جواب
 سلام باز باید داد و لعنت نباید کرد و حسن معامله و معاشرت با جمیع خلق رعایت
 باید کرد تا آنچه وظیفه دین و دیانت و شعار شرع و امانت بود هیچ و قبیحه را مهمل و محفل
 نگذارد و المیم میلک عن الاشیاء ممساک الیه و مقامک بمنتهی معرفتک بمن یدیه و مردک

مراده و معاوک بهوشم تنبیه ثم عبادة میل ایشان بحق سبحانه و تعالی چنان است که
 بغیر از حق ننگرند یعنی سرخوشی را هیچ چیز مشغول نکنند از جمله مخلوقات از بهر آنکه
 ایشان را مشغول حق سبحانه و تعالی چنان گردانیده است که به هیچ چیز نپردازند و از بزرگی
 حق سبحانه و تعالی اندر سر ایشان افتاده غیر حق را نرود ایشان مقداری نمانده به حقیقت
 دیده اند که از عرش تا شری همه شتی عاجز اند و در دست ایشان هیچ نیست همه مسخرند
 و اسیرند از ایشان منفعتی و خسروانی فی الا بحق سبحانه و تعالی ازین معنی با ایشان مشغول
 نشوند حق سبحانه و تعالی در صفت بمصطفی اصلی اللہ علیہ وسلم گفت ما زاع البصر و ما طغی
 میل نگر و چشم او بدینا و میل نگر و دل او بعقی و اگر از دنیا پیش از مرگ چشم خود نخواهید
 به عقی نرسیدی و اگر چشم نخواهید از عقی به قاب قوسین نرسیدی از همه اعراض کرد تا
 همه را بیافت زیرا که هر که حق را یافت همه را یافت و معامله ایشان آن است که هر چه
 ایشان را از حق محبوب کند آنرا از سر خود دور کنند تا نور سر ایشان جز بحق ننگر و حجاب
 چهار اند دنیا و نفس و خلق و شیطان دنیا حجاب عقی هست هر که بدینا آرام گرفت آخرت
 بگذاشت و نفس حجاب حق است سبحانه هر که با نفس بساخت خدای نیافت و خلق حجاب
 طاعت است هر که با خلق مشغول گشت خلاص طاعت نیافت و شیطان حجاب دین
 است هر که موافقت شیطان کرد دین نیافت تا این حجابها از پیش دل برنخیزد نور معرفت
 اندر دل راه نیابد و قدر بنده بنزد حق بخور و رفت بنده بود مرحق را سبحانه سر عارف از
 حجابها عرش در گذشته امروز بسر همان بنیند که فردا بمحاسبه خواهند دید اگر عارفان را
 در قیامت بنظر حجب مشغول کنند طاقت نیارند فریاد برارند نه بینی که اگر دلها را ایشانرا
 بجز حق مشغول کنند طاقت نیارند و همه هلاک شوند و از کونین هر چیز که بنده را از حق باز
 دارد آن حجاب است دفع آن باید کرد تا غایتی که بنده را هیچ مراد نماند مراد او حق بود و
 کسی که او را مراد غیر از دیدار حق نباشد باز گشت او همه کون باشد آنجا همه آگاهی بود
 غفلت نه آنجا همه رویت بود حجاب نه آنجا همه بندگی بود قنور نه و اگر چه بصورت
 بشر اند به صفت فرشتگان ند در موافقت حق ثابت قدم بودند از مخالفت او دور در

خدمت حق از راه بندگی صرف کنند و عوض در میان نه لطافت روحانی است از ایشان بر طاهر
ایشان غالب آمد کثافت کون ایشان را در نیافت از حق به هیچ چیز با نماندند اگر چه بتن و میان
خلق اند فاما بدل و آسمانند و ملکوت طواف می کنند خلق پندارند که در خلق می نگرند و بسرا خلق
غایب اند اهل زمین و ریپاکی خدمت ایشان متحیر اند و اهل آسمان اند و علوهت ایشان متحیر
النون نزلتک من نفسک بالقدوس من اللدونی اللد سبحانه لجر و حبه نظرک فی اللد و الی اللد
سبحانه نزول و نفس و عبور از نفس بود یعنی نظر از خود و در ختن و نفس خود و از حق سبحانه محبوب
ناشدن و از حق بخلق ناپیدنا شدن و در خدای سبحانه گم شدن و این گم شدن عروج بحق بود و در حق
و سوی حق رفتن سوی حق بسر بود بطاهر بندگی او را پرستند و غیر او را نپرستند و بزبان او
ستایند و جز او را ستایند و بدل به محبت او را خواهند و غیر او را نخواهند و بسر و مشاهده همه
او را بینند غیر او را نه بینند و آنچه بینند با وی آرام نیابند و از آن چیز بگریزند و نظاره صالح
کنند و از آن چیز بگریزند و در خدای گریزند تا آن چیز ایشان را از خدای سبحانه نبرد و باز از صنع به
صفات وی نظر کنند و با او از صفات وی بگریزند نظاره ذات کنند فعلی بینند بیعیایته صفاتی
بینند بی نهایت ذاتی بینند بی مثل و بی شبهه در خدای گم شدن این بود هر چند ایشان بحق نزدیک تر
شوند خود را و در نزد بینند زیرا که جمال قدیم را طاقت و قوت بشری و فنا کنند در هیچ مقامی آرام نیابند تا
بحق نرسند بنده را جز بحق جستن کار نه و چون بحق سبحانه و تعالی نگرند جز بحق روی نه آرامیدن بحق حکم
بندگی است و بنده را جز تسلیم کار نه و اضطراب حکم محبت است و محب را جز تک و پوی کار نه بحکم بندگی
حاضرند و بحکم محبی روان ایشان پادشاهانند و زیر جامهها کهنه و نشان ملکی بی نیاز نیست تا همه را
بملک نیاز بود و ایشان را بکس نیاز نباشد همه خلق بدعای ایشان نیاز مند بودند تا بلا بدعای ایشان
از خلق بگرد و خیر و برکات از دعای ایشان باشد و اسباب دینی و دنیوی از برکات ایشان
نظام گیرد زیرا که بدعای ایشان از آسمان برکت نزول کند و عذاب باز گردد کسی که صحبت حق
خواهد تا از خود نگذرد و بحق نرسد از بیم زوال صحبت حق سبحانه و تعالی اگر در کون را پیش ایشان
بنهند در آن نظر نکنند چه هر کس که بچیزی غیر از دوست سرفرو دارد صحبت دوست بروی
زوال آید پادشاه آن نیست که دنیا و عقبی دارد بلکه آن بود که قرب مولی دارد و صحبت او

با حق تعالی بود: **الوَاد** وقایته و قیامه و قیامت مع اللہ سبحانه بتوجه و جهتک للذی فطر السموات و الارض
 و وجدان نفسه بالتعرض لنفخته فی الارض وقت خود را با حق سبحانه نگاه دارند و متفرق نشوند.
 چه کسی که با حق تعالی صحبت دارد به صفات وی خوی گیرد و غفلت و نسیان از وی زایل شود
 در رعایت آداب بندگی تقصیر نکند چون همه کمال و قدرت وی دیدند و عجز خلق از وی نرسیدند
 و از غیروی نترسیدند و چون کمال علم وی دیدند و تصور علم خلق بهیبت از وی داشتند نه از غیر
 وی و چون کمال غنای وی دیدند و فقر خلق طمع بوی داشتند و از غیروی طمع بریدند و چون
 بسیاری فضل وی دیدند شرم از وی داشتند نه از غیروی و چون دانستند که از وی هیچ روی بی
 نیازی نیست و از غیر بی نیازی است بر روی ملازم بودند نه بر در غیروی للذی فطر السموات
 و الارض این بود و واجد نفحات الطاف الہی اندر اوقات شریفه آنچه پیش آید ایشان را از آثار و
 النوار و فرائض و نوافل نسیم لطف و جذب الہی را در یابند حق سبحانه و تعالی ایشان را از برای حجاب
 عورت در غیب و شهادت بخود بینا گرداند همه خلق او را می جویند ولیکن آن یابند و او را که وی او را بخود راه
 دهد همه حجاب آن آرزو مند بودند تا سببی یابند که بدوست رسند چون امر ونهی دیدند آن سبب ظاهر
 شد خود را بر دست افکندند و بدو مشغول شدند قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ تعالی خلق
 الجنة قاعاً صفاً لیس فیہا عمارة ولا نعیم و خلق الجحیم و لیس فیہا عذاب الیم حق سبحانه و تعالی چون آدم
 و فرزندان آدم بیافریدند در دنیا میان بهشت و دوزخ بداشت تا هر که در عالم پدید می آید اگر اعمال نیک
 می کند حق تعالی جزای عمل او را در بهشت خور و تصور پیدای کند و اشجار و انهار خلق می کند کما قال
 لکل درجات مما عملوا و اگر نیکه تسبیح و تهلل می گوید فرشتگان برای بنده درختان میوه دارد در بهشت
 تہال می نشانند کما قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاكثر و امن اغراس الجنة قیل و ما اغراس الجنة قال
 التسبیح و التهلل و همچنین اگر کسی نماز نفل می گذارد حق تعالی در بهشت حور از برای بنده می
 آفریند و آنرا بخشد اعمال و تشخص اخلاق و اقوال می خوانند تا می توانی حیوة خود را غنیمت دار
 و متعرض نفحات الطاف الہی شود در عبادت کاملی مکن و بدست و زبان و قدم و قلم و بمال و
 جاه را حتی بمسکینان رسان و زاد آخرت ازین حیوة بردار که طلب بهشت بی عمل صراح
 گناه است اگر اعمال تو موافق شریعت محمد سیت بدانکه تو در بهشتی و در قیامت نیز در

بهشت خواهی بود تمام اعمال ترا یک یا پیش تو آرند و گویند بذه اعمالکم تر و الیکم فمن لحیل
 مثقال ذرة خیر آیره آن عمل خیر را محسبند گردانند تا در نظر صاحب خیر آید قال النبی علیه
 السلام ما من یوم الا و الرب سبحانه یعرض جنته علی عباده و یقول من یشتری و ارا فیها
 اکواب موضوعه و نمارق مصفوفه و زرابی مبنوشته و ازواج مطهرة و اگر از اهل شقاوت
 بود چون کافران فاسقان و ظلمه و توانگران نجیل که حب جاه و مال ایشان را در دین دروش
 رسول صلی الله علیه و سلم مشغول کرده افعال و اقوال ایشان بعینها تجسد و مشخص شود
 بمار و نار و کژدم و خوک و پلنگ و سگ و شیطا طین اگر طبع حیوانی برزی غالب باشد و
 بهمه وقت کار بهایم کرده باشد یعنی خوردن و خفتن و شهوت راندن آن افعال را صورت
 کنند بصورت خوک و خروگاو و اگر صفت سبعی غالب باشد یعنی غلبه قهر و خشم و غضب و
 استیلا چون زدن و کشتن و فره آمدن و خشم راندن و قهر گرفتن آن افعال او را مشخص کنند
 به صورت گرگ و پلنگ و سگ و یوز و شیر تا اگر مردی این دو را در خواب بیند مرد ستمگر و ظالم
 را در خواب دیده باشد اگر مرد صالح این ها را در خواب بیند بدانند که صفات سبعی بر طبع وی
 غالب است ترک ایذای خلق کند و به تبدیل آن مشغول شود در خبر است که چون سبج بد مدسگ
 در متاجات می آید و میگوید که حد و شنا خدا را سبحانه که مرا سگ آفریده و عوان و ظالم نیا فرید -
 قال النبی علیه السلام اذا کان یوم القیمة نادى مناد این الظلمة و اعوان الظلمة و اشد الظلمة
 حتی من بیما رلهم و ااة و قائما یجتمعون فی تابوت ثم سیق علی رؤس الخلائق الی نار جهنم و در خبر است
 که هر روز ابلیس این ندا کند که که میخورد سرائی را که پر بار و کژدم و حمیم و زقوم است و صدید بعضی
 از جنود وی گویند بچه میفروشی چنین جائی را که صفات وی این است گوید این جائی را بظلم و عدوان
 و دشمنی با و شراب و خون ناحق و مال مردم بظلم و سرقت و غارت گرفتن و ترک نماز و روزه و زکوة
 و حج کردن و ترک فرمانهای خدای سبحانه کردن و نهیاء حق را بجا آوردن و از وی پرهیز ناکردن -
 بدین هانی فرو شتم بر هیچ عاقل پوشیده نیست که کار شیاطین کردن یعنی مکر و حیل و غدر و کینه
 و بدخواهی مسلمانان و کاردان کردن و افعال حیوانات بجا آوردن موجب بعد است از ان
 حضرت و سبب عذاب الیم است بضرورت عاقل را ازین با اجتناب باید کرد بدان که بر سر صنفی

از اصناف موجودات صفتی از صفات حمیده یا ذمیه غالبست و هر نوع از انواع حیوانات بصفتی از صفات مخصوصند و هر فردی از افراد وجود سبب کمال نقصان این صفت و خصوصیت آن در دنیا مستحق مدح یا ذم می گردد و در آخرت مستوجب نوال و نکال می شود و آن صفت غالبه را در عبارتی سابقا صورت آدمی گروانند و چون بشیر خلق از صفت غالبه خود بخیرند تنزیل ربانی به جهت بهیمنان میفرماید وَ نُنشِئُكُمْ فِی مَآلٍ لَّحَکْمٍ لِّعِنِی شِمَا نَمِیْدَانِیْدُکُمْ و در آخرت شمارا بچه صورت حشر خواهم کرد زیرا که در دنیا از خود و صفات خود بخیر بوده اید اکنون بدانکه چنانکه بر ملائکه صفت طهارت و تراست غالب است و بر اینها صفت انشال و رسانیدن فرمانها و نهیها، حق غالب است و بر او لیا صفت محبت و شوق و رضا و توحید غالب است همچنین هر حیوانی از انواع حیوانات بصفتی مخصوص است چون پلنگ که بروی صفت فتک و تهاک غالب است و پرشیر استیلا و پیابکی و بر روبا و حیل و مکر و بر سنگ آزار و ترش روی و بزخوک شره و بر موش حرص و بر مار حقد و برگزدم اینها و بر گاو خورد و خواب و بر خر بلاست و جمق و بر گوسفند غفلت و مجموع این صفات در طینت آدمی مجنون است و در جبلت انسانیت او مرکوز و جمله این صفات را در شهر وجود او تعبیه کرده اند و او را بر همه حاکم و پادشاه گردانیده و او را فرموده اند که هر یک از این صفات را در مرتبه خود در حد اعتدال بدار و از اوقات افراط و تفریط احتراز کن و انشاالله از این صفات زاد و آخرت خود بردارد و نتایج حاصله آنرا وسیله تحصیل سعادت ابدی خود سازد و آثار حقایق از آلات و ادوات راه مقصود خود گرداند و بنور رعایت اعتدال آن راه سوی گنج حقیقی برود اگر برین شرایط قیام نماید آثار حقایق آن جمله در آخرت وسیله کمال و استکمال او گردد و در دیوان جزا سبب فوز و فلاح او شود و اگر ازین جمله یک صفت بروی غالب گشته است در موقف آخرت تصاریف احکام آن صفت در شهر وجود او جاری شود و آثار حسن و قبح بر صحیفه صورت او به ظهور پیوندد تا اگر صفت اینها و استیلا بروی غالب بود در نشاءت حشر بصورت گرگ یا سگی حشر شود و اگر صفت بهیمی غالب بود در صورت گاو یا خری برانگیزه شود و اگر صورت شره و حرص غالب بود در صورت خوک یا موری حشر شود و اگر صفت طهارت و محبت و شوق غالب بود در رضا و تسلیم و توحید بروی مستولی بود و آثار کمال این صفات کامله زیب حال و نور جمال او گردد نور

روی مبتدیان این طایفه در عرصه نشور چون نور ستاره در افشان بود و نور روی متوسل طان چون
نور راه تابان و نور روی کاملان چون نور آفتاب تابید و نور روی کاملان مکمل از صد لقیان و مقر بان نور آفتاب
رایه گرداند چون این معانی مقرر شد بدانکه بعضی از مردم اگر چه بصورت آدمی نمایند اما به حقیقت سنگ یا خاک
یا مور یا گاو یا خریا پلنگ یا شیر یا گرگ یا روباه و یا شکال اند باقی حیوانات و دو ان هم برین
قیاس و حقیقت **یَوْمَ تَبْلَى السَّائِرُ بِرَعَامِهِ خَلْقَ ظَاهِرٍ شَوْوَا مَا رِبَابِ قُلُوبِ آن** معالی را
در دنیا در شخص موسوف بنور فراست مشاهده می کنند چه معرفت و شهرو این طایفه از قید ماضی
و مستقبل رسته است و در فضای احدیت بمحایبه سردی پیوسته این طایفه را در استکشاف
اسرار احتیاج به قیام قیامت نیست لوكشف الغطاء ما از دوت یقیناً عبارت از ان دان
پس هر آدمی کمال این صفات حاصل کرد آنکس منظور نظر الهی و برگزیده حضرت نامتناهی
است و مجموع آسمانیان و زمینیان محکوم احکام سلطنت و مقهور تصاریف جلالت اویند
و سخر لکم مافی السموات و الارض جمیعاً منه این بود و هر که کسوة وجود خود را بجا داشت نقایص
این صفات ملوث گردانید از سگ و خوک کمتر است بیان حال ایشان است **لهم**
قلوب لا یفقهون بها - ألهباء هممک الحالیة عن الاشیاء المآلئمة الزاویة بان لا
تعبد الا ایاه وان لا یهکم ما سواه و یا دیک الیه سواه بنده باید که همت خویش را
بشاسد که همه و منسبت یا دنیا چه هر که همت وی دین بود همه کاره اء دنیائی ز ایاوی
دینی گردد و هر که همت وی دنیا بود همه کاره اء دینی وی دنیا گردد و همت آن بود که
اندیشه یافت چیزی همگی و را بگیرد و چون آن چیز همه گی و را گرفت اندیشه ضد آن چیز
در دل در نیاید و اگر در وقتی در آید باز برود همت عارف جز حق نباشد بجز حق روی
نیار و از ترس اعراض حق تا ناگاه اندران اعراض نماند و دیگر بان حضرت راه نیابد یکی
از بندگان چنین گفته است که من غمض عن اللذ سجانة طرفة عین لم یبتد الیه ابد کسی
که یک چشم زدن چشم از حق دیدن بخواباند دیگر حق را نه بنید کسی که همه عمر خویش رد حق نکند
حق را چگونه یا بدو هر که حق را یافت بر حق چیزیرا نتواند گزیدن بر درگاه او ملازم بود و او را
اندیشه غیر نبرد از وی گوید و از وی اندیشد و بدل ویرا خواهد چه هر که چیزیرا دوست دارد

از غیر آن رو بگرداند حق سبحانه و تعالی خبر داد و قسم یاد کرد بحق کافران که شما این کافران این جهان را دوست میدارید و آن جهان را نمی خواهید قوله تعالی کلا بل تجنون العاجلة و تذرون الآخرة - یعنی حقا که شما این جهان را دوست میدارید و آن جهان را میمانید پس ببايد دانستن که چون کافران این جهان را دوست داشتند آن جهان را بماندند مومن باید که برخلاف کفار همه آن جهان خواهد و کار از برای آن جهان کند و آن جهان را بطاعت توان یافت و اگر مومن این جهان را دوست دارد و سهمت وی یافت این جهان بود و دیگر آن جهان را دوست نتوان داشت و همیش بیافت آن جهان درست نبود مومن خردمند را سهمت وی همه یافت آن جهان بود و کار از برای آن جهان کند این جهان چون بقسمت است اگر خواهد و اگر نخواهد بوی رسد چه در خبر است که هر که با مداد بر خیزد و همگی اندیشه وی یافت آن جهان بود مولی تعالی همه کار پراکنده و پراکنج گرداند و توانگر پیرا در دل وی نهد و دنیا را بخدمت وی فرستد بی آنکه وی دنیا را بگوید و هر که با مداد آن بر خیزد و همگی اندیشه وی یافت این جهان بود مولی تعالی کارها را پراکنده گرداند و روشی را میان دو چشم وی بدارد و از دنیا جز آن بوی نرسد که قسمت وی بود چه حرص بحرص مال و جاه نرسد چون قسمت نرفته باشد آورده اند که ابلیس چنین گوید که ای فرزند آدم با حرص بد دنیا شما را به نماز و روزه زیادتی نتوانید فریقین چه تا من روی از خود غنودوی خدای سبحانه و از بهشت بگردانیده ام مراد دنیا داده اند و شما برگشته اند تا شما از دنیا به تمامی رو نگردانید از من سلامت نمائید و در خبر است که هر که اندیشه خود را یک اندیشه گرداند یعنی آن جهانی مولی تعالی همه غمها و اندیشهها را و پراکفایت کند و هر که دل خویش را باندیشهها و غمها پراکنده مشغول گرداند یعنی اندیشهها و دنیا مولی تعالی باک ندارد که مراد در یکی از اندیشهها هلاک گرداند بسیار مجاهده باید تا آدمی یک اندیشه شود چه مولی تعالی طبع آدمی را چنان آفریده است که هر چه خوشیها است در دنیا همه او را دوست دارد چنانکه می فرماید قوله تعالی زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ

وَالْحَرِثَ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا یعنی آراسته کرده شده است مرآد میان رادوستی خوشیها
 و آرزوها از زمان دلپسراں و زروسیم برسم تبارده و اسپان تمام آفرینش و چهار پایان و کشفانها
 و این بود همه بر خورداری دنیا پس معلوم شد که طبع آدمی بر آنست که همه این چیزها را دوست
 دارد و تا طبع را غلات نکند دوستی این جهان از دل بیرون نکند اندیشها را این چیزها از دل بیرون
 نرود چه اندیشه چیزی بخورد و مهر آن چیز بود هر چند مهر چیزی بیشتر بود اندیشه آن چیز بیشتر بود
 و تا آدمی آفت های دنیا به بیند مهر دنیاش در دل کم نشود و تا مهر دنیا کم نشود مهر آخرت بدل در
 نیاید و تا مهر آخرت جهان بدل اندر نیاید اندیشه آن جهان درست نشود و چون اندیشه آن جهان درست
 شد اندیشه و غمهای این جهانی را حق تعالی کفایت کند همچنین تا آدمی مهر دنیا و آخرت را به تمامی از
 دل بیرون نکند مهر حق تعالی دل او را بگیرد و بزرگدگفت رحمة اللہ کہ چهل سال رو خلق آورد و خلق
 را بحق تعالی خواندم کسی مرا اجابت نکرد روی از ایشان بگردانیدم قصد حضرت کردم همه را پیش از
 خوشترین آنجا یانتم سخن مشایخ است قدس اللہ ارادهم بتندیان را افضل بعلم است و عمل و
 متوسطان را افضل باو با است و عارفان را بهمت و الهیته ما ینبعث من نفاک علی طلب
 المعالی و قیمته کل امر و بهمته - و گفته اند اول محبت موافقت است پس میل است پس
 موافقت است پس موت است پس هواست پس خلقت است پس محبت است پس
 شعف است پس ازان بندگی و اسیرسیت با تجرید ظاهرو تفرید باطن پس ازان عشق است
 اما میل آن است که قول و فعل و قلب و قالب و اعضا و جوارح تو همه سوی حق شود و خاص
 از برای حق باشد و موافقت آنست که بدل از همه گریزان باشی و خدای را سجانده و رضاع
 او را جوینان باشی و با او خوبی کنی و بی او نتوانی بدون موت آن است که عجز و زاری دل در
 خلوت پیش حق بود و گریه از غایت آرزو مندی بیدار پیش او کنی و هوا آن است که خون در
 خدمت دوست آب شود و کثافت دل در آرزوی او در خدمت او تمام زایل شود و رسول صلی اللہ
 علیہ وسلم در خدمت حق سجانده بارها بستر انگشت نماز کردی و پای مبارکش آما س کردی و خلعت
 آنست که جمله تن و اعضا و جوارح از محبت دوست پر شود و از محبت غیر خالی نشود و محبت
 آنست که بنده خود را در بعضی اوصاف که مشترک است میان بنده و حق موصوف گرداند تا

امر مخلوق را بجا آورده باشد و کمال ترکیب برای محبت فرموده اند هر چند نفس پاک تر گردد محبت
 راه بیشتر یابد و با خلاق حمیده موصوف تر شود و از افعال قبیحه دور تر شود و شمع آفتاب است
 که دل از حجاب غفلت بیرون آید و از غایت آرز مندی به جمال دوست آب دیده را پنهان
 دارد تا محبت او را کسی نداند و وگرنه آن است که شقیقه جمال دوست باشی چون بیمار آن که
 کس مداوی درو تو نداند و عشق و بیقراری دل بود بیدار دوست در خبر است که چون دل
 رسول علیه السلام در عشق بیقرار شدی با ام المومنین عایشه رضی الله عنهما گفتی کلّمینی یا حمیرا
 عارف را یافت این درجات به متابعت رسول صلی الله علیه وسلم حاصل شود هر دلی که در آن
 نور عشق و رایید آن دل وجود حق را سبحانه بی ترکیب مقدمات عقلی در یابد و سیر قرب او را با هر
 وجودی فهم کند و هو معکم ایما کنتم. و نحن اقرب الیه من جبل الوری این بود لا اشارة الی نفی
 الوجود عن الخیر و اثبات الوجود. لکن سبحانه کی میگوید که معبودی نیست جز خدای سبحانه دیگری
 میگوید موجودی نیست جز خدای سبحانه کمال توحید آن است که موجود جز خدای را نه بیند
 سبحانه عارف هر چه بنید از مخلوقات و از منیع و عطاء نفع و ضرر و حیوة و موت و غیر این با هر چه
 بروی نام موجودی برود و خداوند است سبحانه که متفرد است به پیدا کردن ادبی شریک پس خوف
 همه از وی باشد سبحانه و امید وی هم بوی باشد و آنچه می رساند از سبب اینها آن حقیقت
 سبحانه که می رساند از نفع و ضرر و این با مظاهرند و منحرف اند و قوت و حرکت ذره از
 ذرات کون بخود کسی را نیست بی قوت خدای او چون این مقدمه ظاهر شد موجود جز او نباشد
 سبحانه سخن حسین منصور است که هر کس که به حقیقت توحید رسید چون دچار از میان برخواست
 از در بیجا و شیشهها یک نور آفتاب است که می تابد اگر چه آن نور بحسب محلها بسیاری نماید
 آن بسیاری مانع وحدت او نیاید پس تفاوت در نظر با است و نهذه الحالتة اذا غلبت سمیت
 بالاضافة الی صاحب الحالتة فناء بل فناء الفناء لانه فنی عن نفسه و فنی عن فناء فانه لیس لشیر
 بنفسه و سبی نهذه الحالتة بالاضافة الی المستغرق بلسان المجاز اتحاداً و بلسان الحقیقة توحیداً.
 الباء یدک المبسوطة بالانفاق و بستر یقینک الی یوم التلاق. بزرگان گفته اند که هر
 که مال از خدای تعالی نگیرد بخدای سبحانه تواند داد و درجه کمترین از خدای سبحانه و تعالی آن بود

که بدستوری شریعت حاصل کنی تا بدستوری خدای سبحانه گرفته باشی و درجه برتر آن بود که هر چه
از مال بوجه حلال بتورسد و بپسندد از خدای ادا می سبانه و دل بر اسباب تنهی که اسباب رو پوشی
بیش نیست از همه اسباب باید منقطع باشی اگر میسید بد او میدهد و اگر نمیدهد او دست که نمیدهد و هر
کس که چیزی میدهد آن چیز بدرویش نمی دهد به حقیقت بخود میدهد چه نفع آن اتفاق در دنیا و
آخرت راجع بوی است و بزرگان گفته اند هر کرامال کم آید از بخیلی کم آید و هر کرامال کم آید از
بدخونی کم آید و هر کرامال کم آید از ناکسی کم آید بزرگان گفته اند مرد که بزرگ شود به تعظیم حق تعالی
و دیدن کسی خود بزرگ شود نشان تعظیم دی تعظیم امر وی است سبحانه و تعظیم حکم وی و تعظیم خلق
وی تعظیم حق سبحانه و تعالی به معرفت وی حاصل شود و تعظیم امر وی عبادت او است و تعظیم حکم
وی عبادت او است و تعظیم خلق وی مروت او است در حق خلق وی چه نعمت باید که وسیله
عبادت با عبادت شود و آن وقتی بود که آن چیز سرمایه خیری شود و اگر سرمایه شری شود آن نوع
غذلان بود معنی تجرید آن بود که ظاهر مجرد بود از اعراض و باطن از اعراض یعنی از عرض دنیا هیچ نتانند
و بر ترک آن طمع عوضی ندارند در دنیا و نه در آخرت بلکه بر خود واجب دانند تجرید ظاهر و باطن برای
عبودت عبادت خداوند سبحانه و آنرا خاص برای خدای سبحانه نه برای سببی و علتی غیر حق تعالی و
تقدس و کمال تجرید آن است که بنده بسر خوشی مجرد شود از ملاحظه مقاماتی و احوالی که بدان رسد
یعنی بدان مقامات عالی فرد نیاید و بدان احوال باز نماند و بدان سبب از مقامات عالی تر و
شرفی تر باز نماند و بی نصیب نشود و تقریباً آن است که از اشکال بیکتا شود و باحوال از
اقوال متفرد گردد و در افعال متوجه شود معنی تفرد از اشکال آنست که با هیچ شکلی از اشکال
انس نگیرد و متوجهش نیز نشود بلکه وجود و مدش باید که نزد او یکسان شود و معنی تفرد در احوال
اناقوال آن است که نفس را هیچ حال نه پسندد از رویت حال برویت محمول حال غایب
نشود و معنی توحید در افعال آن است که به فعل که کند خاص برای حق تعالی کند و دران عمل
نظرش بر نفس یا بر مراعات خلق یا بر مطالبست عوضی از اعراض در دنیا یا در آخرت نباشد
و گفته اند تجرید آنست که بنده مالک هیچ چیز نباشد و تقریباً آن است که بنده هیچ چیز نباشد
و چه چیزی بود که بر دل آید از ترسی یا غمی یا دیدن معنی حال از احوال آخرت یا کشفی یا حالتی که

میان بنده و حق بود و گفته اند وجود سمع و بصر است۔ قال اللہ تعالیٰ فانها لا تعی الا بصاسر و لکن تعی القلوب التي فی الصدور قال اللہ سبحانہ اوالقہی السمع وهو شهید و ہر کس در وجود ضعیف بود تو اجد کند و تو اجد آن بود کہ آنچه در باطن باید بر ظاہر پدید آید اما آنکس کہ در آن قوی بود ممکن و ثابت و ساکن باشد قال اللہ تعالیٰ تقشعر منه جلود الذین یخشون ربہم ثم تلین جلودہم و قلوبہم الی ذکر اللہ۔ نوری گفت رحمتہ التذکرہ وجود شعاع بود کہ از مقام شوق چون برق بچمد و در اسرار بندگان منتشر و منتهی شود و در حالت ورود و رسیدن جوارج را در طرب یا در اضطراب و حرکت آرد و گفته اند کہ وجود مقرون بود بزوال یعنی پدید آید و زایل گردد و معرفت ثابت بود و او را زوال نبود بعضی گفته اند کہ وجود بشارت حق سرت۔ سبحانہ بستی در مقامات مشاہدات خداوند سبحانہ و وجود ثمرہ او را است در طاعت و ہر کہ در طاعت بیشتر و جدا و کامل تر فاما وجود عبارت است از ثبوت سلطان حقیقت در دل و این معنی دست نندہد مگر بعد از زوال بشریت از دلی کہ صفات بشریت است کہ آن غفلت و شہوت و محبت غیر حضرت است کہ منافی حقیقت است و در آوان ظہور سلطان حقیقت بقایای بشریت محالست درین معنی قول ابوالحسن نورسیت کہ میگوید بسبت سال است کہ من در میان وجودم و فقر و ہر گاہ کہ پروردگار خود را یافتم دل خود را گم کردم و چون دل خود را یافتم پروردگار خود را گم کردم تو اجد اہل بدایت را باشد و وجود اہل تہایت را و وجود اہل وسط را کہ وجود در میان بدایت و تہایت می باشد دیگر از الفاظ مصطلحہ ایشان لفظ غلبہ است کما قیل الغلبۃ حال تبدل و لا یعبدا لیکن معہا ملاحظۃ السبب و لا مراعات الادب یعنی غلبہ حالی بود کہ بر بنده ظاہر شود کہ او را با وجود آن حال امکان ملاحظہ اسباب و مجال مراعات آداب مانند گاہ بود کہ حال او بجائی رسید کہ کسی احوال او را نداند بر و انکار کند و از وی غایب و مشغول بود چون غلبہ آنچه بدور سپیدہ بود کم گردد و ساکن شود و وجود باز آید و آنچه بر و غلبہ کند خوف بود یا ہیبت یا اجلال یا حیایا بعضی ازین احوال چنانکہ در حدیث آمده است از ابی امامہ بن عبدالمنذر آن روز کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم بنی قریظہ را فرمود تا بحکم سعد بن معاذ فرود آیند و او را در قضیہ کہ افتادہ بود ایشان را حکم سازند بنی قریظہ با ابی امامہ مشورہ کردند ابو امامہ با ایشان خویشی داشت

از روی شفقت بدست اشاره بخلق کرد یعنی که سعد حکم لقبیل خواهد کرد و بعد از آن که آن فعل کرد پشیمان شد و بدانست که با خداوند و رسول خیانت کرده روی خود را بر زمین نهاد و بروی میرفت تا خود را بر عمودی از عمودهای مسجدی بست و گفت که ازین جانم تاحق تعالی مرا بدان فعل که کرده ام توبه نپذیرد بستم اولفس خود را بر ستون مسجد بسبب غلبه خوف حق بود سجانہ فان غلبہ خوف ان رازان مشغول کرد و غافل گردانید که بخدمت رسول صلی اللہ علیہ وسلم آید تا برای او استغفار کند زیرا که برو آن واجب بود که به خدمت رسول صلی اللہ علیہ وسلم آید تا برای او استغفار کند لقوله تعالی لَوَا تَهْمُ اِذْ ظَلَمْتُمْ اَنْفُسَكُمْ جَادُکَ فَاَسْتَخْفِرُوا اللّٰهَ فَاَسْتَخْفِرْ لَهُمُ الرَّسُوْلُ لَوْ جَدَّ وَاللّٰهُ لَوَا بَا تَرْحِيْمًا نَهْ اَنَّهُمْ خُودَ رَا بَرِ سْتُوْنَ بِنْدُوْكَ بَرِ سْتُوْنَ لِسْتِن بَرُوْی نَهْ فَرَضُ بُوْدُوْ نَهْ سُنْتُ بَلْکَ خِلَافُ شَرْعِيَّتِ بُوْدُوْ زِيْرَا کَ چُوْنِ رَسُوْلِ رَا صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَالِ اُوْ مَعْلُوْمُ شُدُّ فَرَمُوْدُ کَ اِگْرِیْشِ مَن اَمْدِي تَا مَن بَرَا یِ اُوْ اسْتَخْفَارُ کَرْدُمِ خُوْدَ رَا بَرِ سْتُوْنَ اُوْ بَرِ سْتِنِ اُوْ رَا حَاجَتِ نَبُوْدِي اَمَا چُوْنِ خُوْدَ رَا بَرِ سْتُوْنَ لِسْتِ مَن نَتُوَانِمُ کَ اُوْ رَا اَطْلَاقُ کُنْمُ الْاَوْقِي کَ حَقِ سِجَانَهْ وِ تَعَالٰی تُوْبَهْ اُوْ رَا قَبُوْلُ کُنْدُ وِ تَا حَقِ سِجَانَهْ وِ تَعَالٰی اَیْهْ قَبُوْلُ تُوْبَهْ اُوْ نَفَرِ سْتَا دَرِ رَسُوْلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ اُوْ رَا اَزِ سْتُوْنَ بَا زِ نَکَرُ وِ چُوْنِ خُوْفِ حَقِ سِجَانَهْ وِ تَعَالٰی بَرَا بُوْ اَمَا مَهْ غَالِبُ شُدُّ اُوْ رَا اِمْکَانَ مَلاحِظَهْ اسْتَخْفَارِ رَسُوْلِ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَلْهَ وَسَلَّمَ کَ سَبَبِ مَغْفِرَتِ اُوْسَتِ نَبُوْدُوْ وِ مَجَالِ مَرَاعَاتِ اَدَابِ طَلِبِ اعْتِذَارِ اَنْ اَزِ رَسُوْلِ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَمَانَدُ وِ مَحْمَدِيْنِ دَرِ سَالِ حَدِيْبِيَهْ چُوْنِ رَسُوْلِ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُوَاَسْتِ کَ بَا مَشْرُکَانَ صَلَحْ کُنْدُ عُمَرَ رَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ حَمِيَّتِ دِيْنِ غَلْبَهْ کَرْدُ وِ بَا اِعْتِرَاضِ دُوْ پِشِشِ اَمْدُوْ پِشِشِ اَبُو بَکَرِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ رَفْتِ وِ گُفْتِ يَا اَبَا بَکَرُ مُحَمَّدٌ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُوْلُ خُدَا سَتِ گُفْتِ بَلِي گُفْتِ يَا مَسْلِمَانِ سَتِيْمِ گُفْتِ بَلِي گُفْتِ اَيْشَانِ مَشْرُکَانَ هَسْتِنْدَا بُو بَکَرُ گُفْتِ بَلِي گُفْتِ دَرِ دِيْنِ چَرَا دِيْتِ بَا يَدَا دَا اَبُو بَکَرُ گُفْتِ عَلَامَتِ نَگَا هْ دَا رَا اِعْتِرَاضِ مَن کَمَن کَمَن کَ اَبُو بَکَرُ مِ گُوَا هِي مِي دِيْمُ کَ مُحَمَّدُ رَسُوْلُ خُدَا يِ اسْتِ عَمْرُ گُفْتِ کَ مَن نِيْرُ گُوَا هِي مِي دِيْمُ کَ مُحَمَّدُ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاَلْهَ وَسَلَّمَ رَسُوْلُ خُدَا يِ سَتِ سِجَانَهْ دُوْرَانِ غَلْبَهْ بَهْ خُدْمَتِ رَسُوْلِ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَمْدُوْ هَمِچُنَا نَکَهْ بَا اَبَا بَکَرِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ گُفْتَهْ بُوْدُ بَا رَسُوْلِ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَگُفْتِ رَسُوْلُ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چِنَا نَکَهْ بَا بَکَرِ دَرِ جَوَابِ گُفْتَهْ بُوْدُ بَگُفْتِ وِ بَعْدِ اَزِ اَنْ گُفْتِ صَلِي اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کَ يَا عُمَرُ مَن بِنْدَهْ خُدَا يِ مِ وِ رَسُوْلِ

او مخالفت نکنم و او مرا هرگز ضایع ننگار و عمر گفت لای اللہ عنہ ہمیشہ از خوف آن اعتراض که بر رسول
صلی اللہ علیہ وسلم کرده بودم و آن سخن را که گفته بودم نماز گذارم و روزه داشتم و صدقه دادم و بنده
آنا کردم تا آن خوف برجا مبدل گشت و همچنین اعتراض کرد و رسول صلی اللہ علیہ وسلم آنروز
که رسول صلی اللہ علیہ وسلم خواست که بر عبد اللہ ابن ابی سلول که سر منافقان بود نماز گذارد
عمر گفت رضی اللہ عنہ که بیایم تا در برابر رسول صلی اللہ علیہ وسلم بایستادم و گفتم که یا رسول اللہ
نماز خواهی گذارد بر ابن سلول که فلان روز چنین و چنان فعلها و منافقیها یا رسول صلی اللہ علیہ وسلم
کرده بود یا می کردم تا رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود که دور شو از من یا عمر مرا بر نماز گذاردن بر
ابن ابی سلول مخیر کرده اند نماز گذاردن اختیار کرده ام پس جبرئیل علیہ السلام آیه آورد
اختیار پر داشتت قوله تعالی وَا تَصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ أَبَدًا پس مصطفی صلی اللہ
علیہ وسلم بر نماز نکر و عمر فرمود رضی اللہ عنہ از جرات و دلیری که آن روز بر رسول صلی اللہ علیہ
وسلم بر نماز نکرده کردم متعجب گشتم و همچنین حکایت کرده اند از ابی طیبه رسول را صلی اللہ علیہ وسلم
حجارت کرد و خون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را برایشا میداد آن در شرع مخطور و حرام بود
اما چون آن فعل از غلبه حال کرد رسول صلی اللہ علیہ وسلم عذرا و بخواست امثال این معنی از
صحابه و اولیاء اللہ بسیار واقع شده است و این همه دال است بر آنکه غلبه حال درست است و
آنچه در حال سکوت جایز نباشد در غلبه حال جایز باشد و آنکس که در حال غلبه ساکن و ثابت
بود چیزی که بالاتر و شریفتر از آن بود در حال او تمام تر و کامل تر بود چنانکه ابو بکر بود رضی اللہ
عنہ و وقت باشد که از تجلی عظمت حق سبحانه و تعالی در بنده سستی پیدا آید و درخ که سبب بلا
است در آن ساعت از سروی ساقط گردد و ذوات مغلوب برجا باشد و لیکن صفات
دی از تاثیر آن فروماند چنانکه نورستارگان هر شب تاریک را غلبه کند باز چون آفتاب براید
نورستارگان را غلبه کند و هر چند نور ایشان برجا باشد و لیکن کس نه بنید منطس گردد و برین صفت
ابو حامد بویه است قدس اللہ سره که تعظیم حق سبحانه بر وی چنان غلبه گشته بود که چون بنماز
ایستادی گفتم اللہ پیش از آن که اگر گفتم بیہوش شدی و سفتادی سالها عمر برین گذاشتت و ہم
برین حال وفات کردی باز مقام انبیا علیہم السلام برترین همه مقامات است چنانکه هر

حالتی که بعضی از اولیای بدان مغلوب کردند قوت و حق انبیا علیهم السلام آثر مغلوب گردانند -
ایشان مشکور یا شکرند معذور و غیر ایشان مشکور شاید و معذور شاید معتقاد را شاید نه
اقتدار او باز استغراق اسرار را علی الاطلاق یک درجه نیست در مقام فنا عما سوی التدر
سایر مقامات اختصاص بلکه تفاوت درجات آن بحسب تفاوت استعدادات است پس بسیار
و بیشتر است چنانکه گفته اند الفناء و غیره من مقامات الاختصاص صورها مختلفة و حقایقها واحده
لانها لیست من جهة الاکتساب و لکن من جهة الفضل معنی این سخن آنست که مقصد مقصود و هر یک
از ارباب احوال و مقامات حق است سبحانه و تعالی و حق سبحانه یکی است و وجود با قرب حاصل
آید و علت قرب بقربیت حق است سبحانه نه تقرب بنده و لیکن بر بنده بندگی کردن است
چون دهنده هر مقام یک است و آن حق است سبحانه حقیقت یکی آید اما با هر یکی به صفتی
تجلی فرماید باضعیفان به مقدار ضعف ایشان و با قویان به مقدار قوت ایشان اهل معرفت گفته اند
نه هر که طاقت در ربانی دارد و طاقت دزیری دارد آنکس که اهل مقام برتر است او را فروتر آری
از یاس هلاک شود و هر کسی به مقام فروتر است ویرا برتری در غرور هلاک شود در حدیث
الهی فرموده انا اودر امر عبادی لعلمی بقلوبهم انی علیم خبیر یکی را غذا بلا باشد و یکی را غذا نعمت
تا سبب کمال دین هر دو گردد و در صبر و شکر و کشف المحجوب آورده است که دروشی بگرداند
آمد و در مشاهد خانه یکسال بنشست که نه طعام خورد و نه آب و نخفت و بی طهارت نشد از
اجتماع همهش برودیت خانه که آنرا حق سبحانه و تعالی بخود اضافت کرده است غذای تن و
شرب جاننش گشته بود پس اولی تر که مشاهده حق سبحانه و تعالی در سر بنده این استغراق
و کمال آن این حالت واجب کند شکر آن بود که سالک که از تمیز کردن میان اشیا غایب
و مشغول شموونه از اشیا و آنچه آن بود که در موافقت حق سبحانه و تعالی چنان مستغرق بود
که میان خوشی و ناخوشی و سختی و آسانی فرق و تمیز نتواند کرد زیرا که غلبات وجود حق سبحانه
و تعالی او را از مقام تمیز کردن میان لذت و الم بجز به موافقت اسقاط کرده شود چنانکه شاعر گوید

لفظ

از تو آید خوش بود : خواهی شفا خواهی الم

و چنانکه در بعضی روایات می آید که عارثه گفت رضی الله عنه که سنگ و کلونج و زر و نقره نزد من
یکسان است و چنانکه عبداللہ بن مسعود رضی الله عنه گفت هیچ باک ندارم که در حالت فقر باشم
یا در حالت غنا زیرا که در فقر صبر است و در غنا شکر غلبه رویت حق سبحانه و تعالی از تمیز کردن میان
آسانی و دشواری و فقر و غنا و صبر و شکر بیرون برده اما هشیاری بعد از سکر چنان بود که بنده تمیز
کند میان لذت و الم و در موافقت حق سبحانه و تعالی مؤلم را بر لذت اختیار کند و از مؤلم لذت یابد
نه الم چنانکه بعضی بزرگان گفته اند که اگر مرا ببلا پاره پاره کنی و مبدم محبت تو زیاده گردد ابو درداء
گفت که مردن را دوست میدارم اشتیاق الی لقاء ربی و بیمار را دوست میدارم تکفیر الخطیئتی و
فقر را دوست میدارم تواضعاً لربی روایت کرده اند که یکی از صحابه گفت ای خوشا آن دو مکره فقر
و مرگ و این حال تمام تر بود از صاحب سکر زیرا که صاحب سکر در مکره افتد لیکن ازان الم
نیابد و از وجود کرامت زایل و غایب بود و این صاحبی آلام را بر ملافا اختیار کند تا ز غلبه شهود
فاعل بوی از مؤلم لذت یابد و سستی به سبب مشاهده فاعل بر سهیل و آسان گردد اما هشیاری
که پیش از سکر بود گاه بود که ناخوشی بر خوشی گزیند و از ناخوشی الم یابد و از خوشی لذت اما
آن برای ثواب و عوض کند پس او درین مقام موصوف بود به صفات صبر و شکر نه به صفات
صحود سکر و این دو مقام به معنی صحود سکر مقام بی صفتی است یعنی ازان خداوند است
سبحانه نه ازان بنده و بنده میان این دو حال است گاه در صحود گاه در سکر و آنچه گفته اند
که سکر عبارات است از رفح تمیز میان احکام ظاهری و باطنی به سبب اختطافات نور عقل در
اشعه نور ذات بیان این سخن آن است که اهل وجد و طائفه اند مجبان ذات و مجبان صفات
منشاء وجد اولیان نور ذات است و منشاء وجد آخریان عالم صفات دور وجد مجبان صفات
فترات و وقفات بسیار اتفاق افتد بخلاف وجد مجبان ذات بسبب عموم ذات و خصوص صفات
و جدی که از عالم صفات بود آن قوت ندارد که جدی که آثار انوار ذات باشد و اجد ذات
در بدایت وجد بجهت قوت و غلبه کردار و مغلوب سلطنت حال گردد و بافتش اسرار الی بیتی
میالات نتماید و یقال السکر اسم یشار به الی سقوط التمالک فی الطرب و هذا من
مقامات المحببین خاصه فان عیون الفناء لا یقبله و منازل العلم لا یبلخه

و سقوط التماک عدم الصبر فالسکر یشارس به الی زوال الصبر لاستیلاء
 سلطان الطرب وقوة والسکر مخصوص بمقام المحبتین لان مقام المحبة ملتقى مقام
 العامة وساقه الخاصة والعامة هه المقيدون باحكام العلم والخاصة هه
 الماخوذون بنور التجلی عن ید العلم والمحبة يتولد بين الهممة والانس والانس
 لا يكون الا بشهو والمحبوب والهمة لا تقوى الا بالعلم والمحبة اول اودية الفناء
 والعلم يحکم بالوجود فيقع المحب فی الحیوة ومن علامات السکر ان يكون المحب
 غریقاً فی بحر السرور ولا يفارقه كذلك المحب الی يفارق السرور من ذاق شياً
 من المحبة علم صحة هذا القول فنعم المحبة وایم وصدراً المحب عن المحبوب هایم
 والمحبة وان امتزجت لذتها بالمر الشوق الا انه المر لطیب لصاحبه بحيث
 لا یختار مفارقتها وبلتذ المحب بالمر الشوق لذته یغلب لذلك الالم یعنی یلتذ
 بذلك الالم ایضاً فیضاعف اللذة بامتزاج الالم و احكام المحبة والسکر هو
 غیر مضبوطة لا یعرفها الا من وقع فیها و ذاق نعيمها فحی صدق ما قلنا عن علم
 وقال القشیری الخیبة غیبت القلب عن علم ما یجرى من احوال الخلق
 لا شتغال الحسن بما ورد علیه ثم قد یغیب عن احساسه بنفسه وغیره
 بواحد من تذکر ثواب او تفکر عقاب وربما يكون الغیبة عن احساسه بمعنی
 یكشف به من الحق سبحانه ثم انهم مختلفون فی ذلك حسب احوالهم فمنهم
 من لا یجد غیبة ومنهم من ید ومن غیبة والسکر غیبة بواحد قوی والغیبة
 قد يكون للعباد بما یغلب علی قلبه من مقتضیات الخوف او الرجاء والسکر لا يكون
 الا لصحاب المواجید - ورجال سکر منفعات ومفرت ندانه واذ لذت والم غایب بود باوجود لذت
 والم از نفس اشیا غائب نگرود که این صفوت میت است بلکه از تمیز میان نفع و ضرر غائب گردد
 فان غلبات وجود الحق سبحانه لیسقط عن عبد التمییز بین ما یولم و یلذ غلبات یافتن حق سبحانه ساقط
 گروانده بنده را از تمیز کردن میان آنچه دیر از الم باشد یا لذت پس هر که میان عز و ذل
 و جاه و سقوطش تمیز کند علی الحقیقة - محب نیست والشکر من مقامات المحبتین خاصة و

قال ايضا واكوشف العبد نبت الجمال حصل الشكر والطرب الروح وبام القلب اگر از همه
 معاصی دور شوی و بیه طاعت با و امر و نهی که آموخته کار کنی از عامه بهشتیان باشی خصوصیت
 خاصگان خبر از دور بینی که سبق از همه بصفا و دل برودند و صعب رو کن ستمتی باشد که کسی را
 تمام عالمیش بود و از همه بهشتیان باز پس بود اللهم لا تكلنا الى انفسنا و علمنا معاملتنا و لا
 لاحد غيرك طرفة عين و لا اقل من ذلك و اجعلنا ممن يتمسك بحبل فهدلك و عتيدني جميع ما ربه
 على جودك و كرمك و نفي دینه و دنیا و علی طوكت و لطفك یا ارحم الراحمین و نیز گفته اند السکر
 و شکر بل یحق سر المحمته فی مشاهده جمال المحبوب فجاودة لان روحانیه الانسان التي هی جوهر
 العقل لما انجذب الى جمال المحبوب بعد شغل العقل عن النفس و ذیل الحس عن المحسوس
 و الم بالباطن فرح و نشاط و بهرة و انبساط يستاعده عن عالم التفرد و التميز و اصحاب
 السر و شمس و سیمان و ولیه تجر نظره فی شهود و الجمال و هذه الحالة تسمى سکرًا بمشاركتها السکر
 الظاهر فی الاوصاف المذكورة الا ان السبب لاستتار نور العقل فی السکر المعنوی غلبته
 نور الشهود و فی سکر الظاهر غشيان ظلمته الطبيعية لان النور كما يستتر بالظلمة لیستر
 بالنور الثالیه كما استتار نور الكواكب نعلبته نور الشمس و السکر حال شریف یعتبر علیهم
 صحوان فی الصحوا الاول حضيض النقصان لا فائدة اثباته المحدث و السکر معراج السالكين
 لا فائدة محو المحدث و الصحوا الثاني ادج الكمال لا فائدة اثباته القدم كما قيل و فی الصحوا بعد المحو لم
 اک غیر ما و الصحوا الثاني حال بصیر مقامًا و يكون اعز من السکر و السکر الازیل فی صحوا الثاني
 هو الذي يظهر من مشاهده جمال الصفات و لا یستقر من حال الشهود و الالهة و السکر الواقع
 فی الصحوا الثاني هو الذي يظهر من مشاهده جمال الذات فلا یزول لعدم استقرار حال شهود
 الذات فی الدنیا و موطن استقرارها الآخرة و لا یحصل لاحد فی الدنیا الاحالات لسیره فی مع
 اللذوق عبارة عنها و الروتیه الموعودة لاهلها فی الآخرة هی هذه و یرود السائرین الصحوا
 الاول المثبت للمحدث و السکر المماحی له و سیمی هذه الحالة تلوینا و مناط تلوینا الجود الذي
 هو منازل الصحوا الاول و السالك لا یستغنی عن السکر المخلص عن الصحوا الاول و حال الشهود
 لا یدوم فی الابدایه بل یلوح و یخفی سریعًا فلا یزول نوره و ظلمته وجود السیار بالکلیته فاذا استقر

حال المشابهة و ام محو الحدیث و اثبات القدم و سمي هذه الحالة تمکیناً لدوام الوجودان و صاحب
 السکر لا یومر و جداته و یکون مأموراً تحت تصرف التلویین : اهل تمکین کسانی اند که از رقیق
 تصرف کون آزاد شده اند و حجاب از پیش بصیرت ایشان برداشته شده و در حال ایشان
 راه نیابد و هیچ چیز از کمالات سر ایشان را از مشاهده محبوب و اشتغال با و مشغول نتواند کردن
 و دایماً در عین شهود احدیت انداختلاط با خلق و مشاهده احوال ایشان در ایشان اثر نکند و صفت
 ایشان را تغیر نتواند کرد چنانکه اهل تلویین را و اهل تمکین را نیز تلوینیات احوال هست اما فرق
 آنست که ایشان بر احوال باطنی خویش غالب اند و متصرف می توانند پوشید و قالوا فی الفرق
 بین المقام و التمکین مقام عبارت است از اقامت طالب بر ادای حقوق مطلوب بشدت
 اجتهاد و صحت نیت و تمکین رفع تلویین است و حال و مقام به معنی نزدیک است و مراد
 از تلویین گشتن است از حال بحال و مراد از تمکین آنست که متمکن باشد متردد نباشد رخت
 خود یکسر بجزرت برده و اندیشه غیر از دل ستوده و مقامات منازل را هست و تمکین قرار
 اندر پیشگاه است تمکین عبارت است از اقامت محققان در محل کمال و درجه اعلیٰ رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم متمکن بود از مکة تا قبا تو سین و در عین تجلی بود از حال نگشت و تغیر نیاید و
 آب در جوی روان باشد چون بدریا رسد قرار گیرد چون قرار گرفت طبع نگر و اندر هر کرا آب
 باید بوی میل نکند صحت دی آنکس طلبید که جوهر یا بد یا ترک مهر و جان بگوید و سزنگول سار
 خورد را در اندازد و اگر چنان نکند جوهر عزیز مکنون بدست نیاید و چون قطع منازل و گذشتن
 مقامات به محل تمکین رسد اثبات تلویین از وی ساقط شود و اخلع نعلیک و الق عصاک
 نعلین بیرون کند عصا بیفکنند که آن آلت قطع مسافت بود در حضرت و حد مسافت آنجا
 محال باشد موسی صلوات علیہ و سلم متمکن بود حق تعالی بیک نظر که بر کوه تجلی کرد هوش
 از وی بشد و خیر موسی صحقا و رسول صلی اللہ علیہ وسلم متمکن بود و این درجه اعلیٰ بود و تمکین
 بر دو گونه بود یکی آن است که نسبت تمکین وی بمشاهد خود بود باقی القصة بود و آنرا که حواله تمکین
 بشاهد حق بود فانی القصة بود و مردنانی صفت را فنا و بقا و وجود و عدم درست نیاید این
 اوصاف را موصوف باید و چون موصوف مستغرق بود حکم و صف از وی ساقط شود و اندرین

معنی سخن بسیار است و مادام که سالک از حق صفات نفس عبور نکرده باشد و بعالم صفات حق نرسیده باشد آنرا صاحب تلون نگونند چه تلون به جهت تعاقب احوال مختلفه باشد و مقید صفات نفس را صاحب حال نخوانند پس تلون ارباب قلوب را تواند بود که هنوز از عالم صفات تجاوز نکرده اند و بذات نرسیده زیرا که صفات متعدد است و تلون جای بود که تعددی باشد و ارباب کشف ذات از حد تلون گذشته اند و به مقام تمکین رسیده چه در ذات بجهت وحدت بغير صورت نهند و خلاص از تلون کسی را بود که دل او از مقام قلبی به مقام روحی عروج کرده باشد و از تحت تصرفات بیرون آمده و در فضا بقریب ذات متمکن گشته و اینجا لطیفه البیت و هما نا که چون قلب از مقام قلبی به مقام روحی رسد نفس نیز از مقام نفسی به مقام قلبی پیوندد و تلونی که پیش از آن قلب را بود از قبض و بسط و حزن و سرور و خوف و رجاء درین مقام عارض نفس نشود و نفس به نهایت قلب صاحب تلون گردد و این تلون به حقیقت تمکین را قیاس نباشد به سبب عدم احتجاب نور کشف و تغیر بوجود این تلون و ممکن نیست که تا رسم بشریت باقی بود تغیر از طبیعت بکلی مرتفع شود و لیکن آن تغیر صاحب تمکین را از مقام تمکین خارج نگرداند و فی العوارف لیس المعنی بالتمکین ان لا یكون للعبد تغیر فانه بشر و انما لغنی به اتمام ما کوشف به من الحقیقة لا یتواری عنه ابداً ولا یتناقص بل یرید و صاحب التلون قد یتناقص الشیء فی حقه عند ظهور صفات نفسه و یغیب عند الحقیقة فی بعض الاحوال و یكون ثبوت علی مستقر الا یمان و تلونیه فی ذواته الاحوال و قال بعض کبراء العارفين فی شرح الالفاظ التي تداولها الصوفية المحققون من اهل اللد سبجانه و تعالی التلون هو بشقل العبد فی احواله و هو عند الاکثرین مقام التناقص و عندنا هو اكمل المقامات و حال العبدیه حال قول کل یوم هو فی شان و التمکین عندنا هو التمکین فی التلون و قبل هو حالة اهل الوصول و انما قال هو عندنا اكمل المقامات لانه رحمة اللہ اراد با التلون الفرق بعد الجمع اذا لم یکن کثرة الفرق حاجته عن وحدة الجمع و مقام احدیة الفرق فی الجمع و انکشاف حقیقة قوله تعالی کل یوم هو فی شان و لا شک انه اعلى المقامات و عند الاکثرین ذلک نهایتة التمکین و قال فی شرح المنازل السائرین آخر مقامات الولاية و نهایتة مراتب

التدنی و بایته مقامات التدلی لانه اذا روالی البقاء و خلع علیہ خلعة الوجود للاصطفاء
 و انشرح صدره بالتدسجانه و شاهد رسوم الخلقیتہ فی عین الحقیقہ فادتی حقایق المعارف
 و المحکم الی ہی من اسرار الاسم الہادی لتملیک الناس بالاصالۃ ان کان نبیاً و لا فبا
 الخلفۃ ان کان ولیاً معنی غیبت آن باشد کہ نبہ بکلی از حظوظ نفس غایب بود و اصل بدان
 نظر و الصفات نکند و آن حظوظ قائم باشد و موجود در آن ولیکن ادبشایدہ حقوق حق از
 ملاحظہ آن غایب باشد فانی چنانکہ ابوسلیمان دارانی گفت در حق آن راعی چنانکہ
 اورا گفتند کہ کنیزک اورا قہترا در بازار دیدند او گفت کہ آن زرقاست و تا آن زمان او
 از کبودی رنگ چشم و از لون آن کنیزک غایب بود ابوسلیمان گفت کہ حق سبحانہ و تعالیٰ دیدہ
 دل اوراعی را کشادہ و دیدہ سرش را پوشیدہ چہ ادا از ثقت و کبودی آن کنیزک غایب بود
 فمالذت آن در و باقی بود لقولہ ازرقانی و معنی شہود آن بود کہ در ہر چہ نظر کنی بحق کنی نہ
 بنفس یعنی در ہر چہ تصرف کنی باید کہ از سر عبودیت و فروتنی کنی نہ از سر شہوت و لذت نفسانی
 و غیبت دیگر ہست بالاتر ازین و آن غیبت بود از فنا و فانی بشہود بقا و باقی بموجب
 چنانکہ حارثہ از ان خبر دادہ است داین شہود و شہود غلبہ بود نہ شہود عیان و غیبت شہود
 نفع و ضرر بود نہ غیبت احتجاب و استتار بعضی مشائخ گفتہ اند کہ شہود آن است کہ
 مشاہدہ حق بر تو چنان غالب بود کہ ہر چیز را کہ مشاہدہ کنی از مادون حق ادرا صغیر و حقیر و
 معدوم الصفۃ یا بی مرتق را سبحانہ چنانکہ گفتہ اند الا کل شیء ما خلی اللہ باطل و ہمچنانکہ موسی
 علیہ السلام گفت ان ہی الالانتک و شہود حق سامریرا یسبح و جودی نیافت و ادرا
 کا المعدوم داشت و این کمال صحت حال بود با حق قال الجفید الصحو عبارة عن صحۃ الحال
 مع اللہ سبحانہ و لا یدخل فی تحت صفات العبد و اکتسابہ و بعضی گفتہ اند کہ صحو عبارت بود از
 معاودت قوۃ تمیز در نشأت ثانیہ اورا و جود باقی بخشد کہ از لمعان انوار ذات متلاشی
 نگردد پس عقل کہ رابطہ تمیز است معاودت نماید مظهر از لوث و حدوث و باقی ببقا و حق
 و برزخی گردد میان روح و نفس تا بریکدیگر لغبی نکنند و حکم جمیع را با مستقر خود کہ عالم روحست
 راجع گرداند و حکم تفرقہ را با محل خود کہ عالم نفس است رد کند و تہذیب اقوال و ترتیب افعال

و حفظ آداب و کتم اسرار هر یک دیگر باره باز آید برو چیزی که از آفت زوال ایمن بود بپاید و نسبت
 که صحو را مراتبست و محو را نیز مراتب است و محو را چون سکر دان در اول و در آخر حالتی دان
 اشدا از سکر چه میان سکر و سکران هیچ فرقی نیست و اول مراتب صحو صحو لیسیت که پیش از
 سلوک می باشد و اوسط مراتب آن صحو لیسیت که بعد از سکر اول می باشد و آخر مراتب
 صحو صحو لیسیت که بعد از سکر دوم می باشد و در صحو اول سالک مشاهد کثرات است و بخلق
 محو بست از حق و در صحو میانه گاه حق بنید و گاه خلق و در صحو آخر به حق محو باشد از خلق
 و در محو بعد از صحو که نهایت سیر سالک است نه حق حجاب خلق گردد و نه خلق حجاب حق و چون
 این بدالتی که آخر محو بعد از صحو است مقابل اول صحو است حالته اولی سالک است که
 هنوز سالک قدم در سلوک نهاده است آنجا همه کثرات بود و هیچ وحدت نه و اینجا همه آن
 کثرت است در عین وحدت و آن را گم کرده است در حالت صحو اول آنرا بیاید و همچنین در
 حالت نحو ثانی آنرا نیز بیاید و نسبت زیر که او در صحو نمی ماند بلکه در تلونیات احوال است
 از حال بحال و از مقام به مقام میگردد تا از اهل تمکین گردد و به مقام قربت رسد و آنجا بار
 یابد آنچه داشت یعنی بعد از محو و بعد از صحو ثانی سالک صاحب مقام تمکین گردد و در عین
 جمع تا تواند کثرت گم کرده را در وحدت باز یابد و هیچ کرام حاجب و مانع آن دیگر نشود و
 این مقام را فرق بعد الجمع و جمع الجمع گویند که این حال او را میسر نشد هنوز ناقص است که
 کثرت خلقی است بنید نفی نتواند کرد و وحدت حقیقت بنید اثبات نتواند کرد و اگر یکی را ازین هر
 دو نفی کند در مشاهده خلل دارد و دیده وحدت بین او معلول بسبب نقصان است پس کمال
 دران است که در سالک بقایا و صفات بشریت نمانده باشد که مفضی بلبس و حجاب گردد
 که افعال و صفات و ذات او در افعال و صفات و ذات حق با الکلّیه فانی گشته باشد و چون
 دوگانگی عارضی برخواست یگانگی اصلی برخواست و وجودات و همی جنالی چون نهان شد و تحت
 نور عظمت ذات جز ذات نتوان گفت که برخواست روا بود که دوستی حق سبحانه و تعالی بر دل
 بنده سلطنت ظاهر کند و به غلبه و افراط آن عقل و طبایع از حمل آن عاجز گرداند و امر وی
 از کسب وی ساقط شود و آنگاه این درجه را جمع گویند و جمهور محققان تصوف نصره

اللہ تعالیٰ و جو ہمہ در مجاری عیاضات و رموز ایشان مراد بلفظ تفرقه مکاسب باشد و بلفظ جمع مواہب بعضی مجاہدت و مشاہدت و عز بندہ اندران بود کہ افعال خود را در افضال حق مستغرق یا بد مجاہدت را در حق بدایت منفی قیام بحق باشد و حق سبحانہ و تعالیٰ نایب اوصاف او فحش را چلہ اضافت بحق سبحانہ و تعالیٰ بود تا از نسبت کسب خود رستہ باشد فی لیسع و بی بصیر الحدیث چون بندہ مجاہدت بیا تقرب کند تا دیر ابدوستی خود رسانیم و ہستی ویرا در وی فانی گردانیم و نسبت وی از افعال وی نیز دانیم کسب وی از ذکر وی فنا شود ذکر با سلطان ذکر وی گردد و نسبت آدمیت از ذکر وی منقطع شود ذکر وی ذکر ما باشد تا در غلبہ حال بدان صفت گردد کہ ابو یزید گفت رحمۃ اللہ کہ سبحانی ما اعظم شائی -

نظر

خواہی کہ بیابی دوست خود را گم کن و کین گم شدن از برای آن یافتن است
 اول جمع حدیث من جعل الہموم ہما واحدا جمع ہمت بود و آنچنان بود کہ ہموم او ہمی
 واحد گردد چنانکہ در حدیث آمده است من جعل الہموم ہما واحدا ہم المعاد کفاه اللہ سایر
 ہموم و من تشبت بالہموم لم یبال اللہ فی ای او دیتہا پہلک و این حال ریاضت و مجاہدہ
 بود و مراد این طایفہ از جمع آنست کہ جمع ہم او را حال گرد یعنی کہ ہموم او متفرق نشود تا
 آن بہ تکلف آنہا را جمع کند بلکہ خود مجتمع شوند و در جمع ہم بہ سبب شہود جامع این ہموم کہ حق
 سبحانہ ہمہ این ہموم ہمی واحد گردند جمع آن است کہ بندہ ہمگی وجود حق را باشد چنانکہ زورہ از
 وجود او بجز مشغول نبود اما تفرقہ کہ عقیب جمع بود جدا کنندہ بود میان بندہ و ہموم او در خطوط
 و مشتہیات نفس و آن ہموم و طلب آسانی و لذات و مشتہیات نفسانی یابد کہ برای
 طلب خطوط گردد و ملاؤ نفس از وسیع فعل و حرکت صادر نشود و گاہ بود کہ بندہ ہمگی خود ناظر
 و مکران آن خطوط گردد و لکن میان ایشان حایلی و مانعی گردد او از حاصل کردن آن خطوط
 ممنوع و باز داشته بود چنانکہ ازان معنی او را بیچ دست ندد و میسر نشود و او دوران منع
 کارہ نبود بلکہ راضی بود و آن معنی را مرید و خواہان باشد زیرا کہ دانند کہ آن خواست خداوند
 است سبحانہ کہ او را از برای بندہ گی خود از ہر چیز کہ او را حضرت او تعالیٰ دور می کنند

منع کرده است و محفوظ داشته و لطف و کرم و فضل خداوند سبحانه بنیند در حق خویش که از میان چندین خلق او را برای خود برگزیده است و از مادون حق بخود کشیده از بعضی بزرگان پرسیدند که جمع چیست گفت جمع آنست که اسرار الهی را جمع کنی برای آنکه ترا از حق سبحانه و تعالی چاره نیست و همگی خود را در عبودیت و عبادت او تعالی تهر کنی چون او را شهید و شهید نیست از دیگری پرسیدند گفت که بنده را بخود جمع کنی چون بعجز و قصور خود شنا سائل شدت و بیچارگی و ضعف اعتراف آورد و برگزیده و متفرق گردانید از خود وقتی که او را با افعال و اقوال و اعمال خود و غیر آن از مخلوقات جست و طلبی حق را با سباب حتم موجب پراکندگی بود و مشاهده کردن حضرت در هر ذره چنانکه گفته اند ما نظرت فی الشیء الا ورایت التذنیة موجب حصول جمع و جمعیت باشد تفرقه که این بزرگ بیان می کند تفرقه ایست که پیش از جمع بود و معنی تفرقه آن است که با اعمال و افعال به حضرت پروردگار سبحانه تقرب حتم عین پراکندگی است و جمع آن است که مقرب و نزدیک کننده بندگان به حضرت حق سبحانه جز حق را نه بنیند و ندانند بزرگی درین معنی می فرماید :

الجمع انقدم من حیث هم قدماً و الفرق اوجدیم حیثاً بلا اثر
 فأتت نفوسهم والفقء فو لهم فی شأبه جمیعاً نوبه عن البشر
 و جمعهم عن نعوت الرسم محوهم ما یوشره التلوین بالغبیر
 والعین حال تلاشت قدیمهم عن شأبه الجمع اضمار بلا صور
 حتی لو فی لهم فی الفرق ما عطفیت علیهم منه حین الوقت فی الخضر
 فالجمع غلبتیم والفرق حضرتهم والوحد والفقء فی بدین بالنظر

معنی بیت اول که گفت الجمع انقدم است که ایشان را بوجود خود عالم گردانید تا بدانستند که ایشان را در قدم جز علم حق سبحانه و تعالی وجودی نبود و هم بدین علم بدانستند که اکنون که درین عالم موجودند هم بدو موجود گشتند نه بخود پس وجود از ان حق بود سبحانه و ایشان را معلوم شد که اکنون معدوم و مفقود اند چنانکه در قدم و ازل بودند پس جمع نزد قابل این ابیات حاله قدم است که خلق را جز در علم حق تعالی وجودی نبود و تفرقه حال خروج

ایشان از عدم بوجود آمده معنی بیت دوم که گفت فانت نفوسهم یعنی نفوس خود را درین عالم چنانکه
 معدوم و مفقود یافتند که پیش از وجود در قدم در علم حق تعالی بودند و خود را در محل بیخ تصرف
 ندیدند چنانکه می فرماید لایکلون لانفسهم نفعا ولا ضررا و معنی بیت سیم که گفت و اجمعهم آنست
 که جمع شدن ایشان از نعوت رسم و نشان محو شدن ایشان است از هر دو کون در وی اثر کند
 و او را تنخیر گرداند از حالی بجالی معنی بیت چهارم که گفت العین حال تماشای آنست که چون
 به مقام جمع که عالم قدس است مطلع شود و خود را در آن مقام ببیند و اشکال مشاهده کند
 آنچه هم نعوت و صفات و رسوم و احوال و زمان و مکان که او بعد از سقوط از آن مقام بدان
 تعلق گرفته است از آن مضمحل و متلاشی گرداند و او را جز وجود علمی که در قدم داشت نماند معنی
 بیت پنجم که گفت حتی توفی آنست که ایشان را از عالم غیب به عالم شهادت آورد تا هر چیز که
 در عالم قدم برای ایشان مقدر کرده بود و نهاده پریشان براند از لطف و قهر و عز و قل و سعادت
 و شقاوت و غیره معنی بیت ششم آنست که گفت فالجمع غیبهم که جمع ایشان بحضرت حق سبحانه
 و تعالی غیبت ایشانست از وجود خودشان با خود آمدن ایشان و نظاره کردن افعال و احوال
 خود و تفرقه در پراکندگی و دوری است از حضرت پروردگار تعالی و تقدس و وجود و نقد و حالت
 متغایر اند از احوال بنده نه از آن حق سبحانه و تعالی و التدا علم اهل معرفت گفته اند که جمع پرورد
 گونه است گوی جمع سلامت آن بود که حق سبحانه و تعالی در غلبه حال و قوت و جهد و قلق شوق
 که در بنده پدید آید و عاقل بنده باشد اما مر خود بر ظاهری میراند ویرا بگذاردن فرمان و به محبانه
 می آید و نگاه میدارد چنانکه سهیل بن عبداللہ تبری و ابوحفص حداد نیشاپوری و ابوالعباس
 سیاری مروزی و ابوزید بسطامی و ابوبکر شبلی و ابوالحسن حسری و جماعتی از کبار مشائخ قدس اللہ
 ارواہم پیوسته مغلوب بودند تا وقت نماز اندر آمدی آنگاه بحال خود باز آمدندی و چون نماز
 گزارندی باز مغلوب گشتندی و جمع تکسیر آن بود که بنده اندر حکم و له مغلوب شود و حکمش چون
 مجانبین بود پس یکی ازین دو معذور بود و یکی مشکور و آنکه مشکور بود روزگارش قوی تر از آن بود
 که معذور باشد و امام عالم عارف ربانی ابوعقیوب یوسف ابن ایوب همدانی رحمه اللہ فرموده اند
 طلب ذکر امام عارف ربانی امام ابویوسف همدانی قدس سره

اول درجه در بیان جمع و تفرقه آنست که جمله حواس و اندامها و ولایت دین و خانه مسلمانی و حجره تقوی متقیم و مستقر بود تا در وظایف و حقوق دین جمع باشد و اگر یکی ازین حواس برخلاف دین از بند وثاق امر و نهی و طاعت کتاب و سنت بیرون شود در عالم دین تفرقه لازم آید باشد درجه دوم در بیان جمع و تفرقه آن است که این حواس و اعضا اگر چه از محرمات دور بود و اجتناب از محرمات در مقام جمع بود لکن در شهوات حلالی در عین تفرقه بود زیرا که شهوات حلالی چون به مقدار ضرورت و حاجت تن بود و نفس پرستی بود و نفس پرستی مایه همه کدورتها و وحشتها و ظلمتها عالم دل بود گرفتاری شهوات حلال و نهیات جایز شرع تفرقه عالم دلست چون دل یکی است خلقان را و این بیچاره در هر روز هزار عالم بنام وی جز این دل نبود دنیا بدو همان دل که یک است در او دیبا و شهوات متفرق شد در طاعت بار خدای سبحان از کجا جمع گردد و چون روی جمعیت نهد تا بجدی رسد که خوردن و پوشیدن و انواع تمتعات کیتی محنت و مصیبت روزگارش نشود و عبادت و طاعت پروردگار جل ذکره صلوة و قرآء العینش گردد گرفتاری طاعت و خدمت شود درین محل تفرقه گرفتاری شهوات حلالی رفت و در گرفتاری خدمت و طاعت جمع گشت درجه سیم در بیان جمع و تفرقه آن است که چون طاعت بار خدای سبحان مشرب و نذیب وی گشت همچنان که در ابتدا دکان مکاسب پیوسته معمور و اشقی بمعاملت تجارت اکنون دکان سوز و نیاز و عیب نهادن خویش بقدر وسع و طاقت آبادان دارد درین معنی جمع باشد اما تفرقه وی درین درجه آن بود که تن خدمت می کند و لیکن بدل غائب میماند بچشم می گیرد و لیکن باندیشه هر جا میرود - بزبان عذر میخواهد و بطبع هر جای آویزد و این تفرقه بود درین درجه آنگاه ازین تفرقه لب عالم جمع رسد که دل در ارادت پادشاه سبحان قرار گیرد و ایم مبری از جمله خواستهها چنانکه تن ایستاده بود در قدمگاه طاعت معروض از همه شهوتها چون دل جمع گشت و در یک ارادت آنگاه هر چند گرفتار خسته تر و در مقام طلب تیر تر و برگزاردن و اجبات حلیص تر و در خصوصیت اعتدال راه تمام تر صفت جمعیت درست تر و از قید تفرقه آزاد تر شود درجه چهارم در بیان جمع و تفرقه

نه مطلب - آنکه شهوات حلالی که متجاوز از قدر ضرورت باشد نفس پرستی و سبب تفرقه دلست

آن است که دل اگر چه همه طاعت گردد و تن همه خدمت گردد چنانکه در خدمت و طاعت هیچ شریکتی
از هواد نفس نماند و این هر چند جمعیت طاعت است لیکن تفرقه از آنجا که نظر صادقان و مخلصان
بر طاعت نیست از بهر آنکه ناظر طاعت بودن در حال طاعت و نگر لیستین بحال خدمت در حال
خدمت متفرق شدن است از دید توفیق جمال طاعت و نگر لیستین بغير است خدمت و طاعت
اگر چه محمود است لکن بوی مشغول شدن از دید توفیق بار خدای سبحانه نامبارک است همه
عجب متعبدان ازین نظر خواست مومنان را بجبری که بر ظاهر و پدیدند بیدیه تحقیر نگر لیستند خود را
بدان چند رکعت نماز بزرگ دانستند و این جرمی بزرگ است عارفان آنچه بظاهر بیند چشم شفقت و
مرحمت نگرند و رواندارند که در سر ایشان را کاری بود که بدان کار را از تعبدان سبق برند عارف بیدیه
قضا و قدر خلق نگرند تا ویرا بخلق آویزی نبوده بصلح و نه بجنگ که دل یک است چون نمی صلح غارت
هد و نمی بجنگ نفقه شد عارف بچه سرمایه با پادشاه خود جل ذکره تجارت کند و مقصود ازین سخن
سقوط امر معروف و نهی منکر نیست عارف بر منکرات انکار کند با مرحق سبحانه و تعالی
برای حق در هر چه نامشروع باشد لطف و جمال بیند آموزد بر ضاک من سخطک مطیع که دیده بر
طاعتها خود دارد و غافل از دید توفیق و تفرقه است تا دیده سر و دل و جان از طاعت
برکنند و توفیق حق جل و علا مستغرق و مستهلک نشود از دست تفرقه نجات نیابد و هر چند
دید توفیق بیش بود جمعیت بیش بود و هر چند جمعیت بیش بود آنکسار و افتقار بیش بود
ارتفاع و اعتلا بحضرت جبار جل ذکره بیش بود هر چند ارتفاع و اعتلا بحضرت حق سبحانه
بیش بود مشاهده بیش بود و درجه پنجم در نشان جمع و تفرقه آنست که هر چند بنده در نظاره
توفیق جمع بودند یعنی که اگر بنده از بندگان خلق با مجازیت خداوند ایشان و مجازیت بندگی
ایشان عوض طلب کند در کار خویش ویرا بناوانی و بیرون سمعی نسبت کنند و چون باوی نیگونی
کنند در خور سمیت او کنند پس بندگان خداوند سبحانه که بنده بر حقیقت اندودی جل ذکره
خداوند مالک و پادشاه بر حقیقت است اولی تر که کار او بعوض نکنند تا ایشان را به
عقلی نسبت نکنند و از خلعتها و کرامتها محروم نگرند دولت جمعیت آنگاه رد نماید که
خواست عوض از دل پاک شود و طلب مرد از فکر و خاطرش سترده شود بدان مقدار

که ازین معانی آرزوی شهود از تفرقه خلاص می یابد و به جمعیت متزین میگردد و بدیندراثر مبین قبل و
 مین گنجد و بگردد و بگردد از الفاظ مصطلحه ایشان تجلی است قال بعض الکبار رحمۃ اللہ علامتہ تجلی الحق سبحانه
 علی الاسرار ان لا شهید استر یا تسلط علیه التبعیر او بحوبه الفهم فمن عبر او فهم فهو خاطر
 استدلال لاناظر اجمال بعضی گفته اند تجلی چهار نوع باشد صوری و نوری و معنوی و ذوقی و
 صوری تجلی آثار لیسیت و بیکون فی صور جمیع امکانات مفروقاتها و مؤلفات آنها و مرکباتها و تختم
 علی صورۃ صاحب التجلی و بخشی علیه من قوله سبحانه ما اعظم شأنی و انا الحق و لیس فی حقیقی سوی اللہ
 و بخشی علیه فی غمرات التشبیه فی الاول و الاخرۃ فی الاتحاد و ووم تجلی نوری که افعالی است و
 بخشی علی صاحب التجلی و وقوعه فیما فی الحلول و الاتحاد و سیم تجلی معنویست که صفایست و بخشی
 علی صاحب التجلی و وقوعه فی درطات الاتکار الکتاب و السنۃ چهارم ذوقی است که
 ذائقست و هو منزله عن المعنی و النور و الصوره عما فیہ من الفاظه و شمره الحیوة الحموده کما
 اشار الیه خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وسلم فی دعائه اللهم زدنی فیک تجریر یجری علی لسان
 صاحب تلك الحاله کثیرا فی البدایة یا دلیل المتحیرین و لا یوجد الصوریة و النوریة و المعنویة
 عن غیر ان یصحها الذوق فلا یظن ظمان انها هی الذوقیة کما یحرم عن الکمال فعن هذا اذا
 انکشف علی اهل الحقایق اسرار الامور علی ما هی علیه نظره الی الفاظ الوارده فی الشرع فما
 واقف ما شاهدوه الفاظ فروه و ما خالف او و لتیقن الذوقیة المخصوصة بالتجلی التزاتی منزله
 عن جمیعها فمن لم یکن له شیخ یبغی ان یقول بعد الافاقه عن تلك الحاله منصور الصور و یا
 منور النور و یا تلقی المعنی و یا خلیق الذوق انت منزله عن جمیع ما لا یلیق بکمال و حدتک و
 قدسک و انت موقن بان مرادک من الاراءات و التجلیات تربیتک ایا نادنی ترجمۃ العوارف
 اول تجلی که بر سالک آید در مقامات سلوک که تجلی افعال بود و آنگاه تجلی صفات و بعد از آن تجلی
 ذات زیرا که افعال تخلق نزدیک تر از صفات بود و صفات نزدیک تر از ذات و شهود تجلی
 ذات را مشاهده حال ارواحست و مکاشفه حال اسرار و حاضر حال قلوب و مشاهده از

کسی درست بود که بوجود مشهور و قائم بود نه بخود چه حدشان لطافت نور قدیم تواند بود و ما شاهد در
مشهور و قافی دید و باقی نگر و مشاهده نتواند بود به تحقیق بیاید و است که آنچه از حق بوی قالیض
می شود محض لطف و عنایت اوست سجانه نه تابع کسب و استعداد او را قبول می کند عین استعداد
را نیز موهبت و عطاء حق و اندر زیر که میان بنده از جهت حدود نشاءت و ضعف ترکیب
و عجز بشریت و جناب حق سجانه که مطلوب همه طالبان و قبله جان همه مہمان است با قدم ذات
و قوت وحدت و قدرت اہدیت بعد مناسبتی تمام است چنانکه میان بصر کور مادر زاد و دیدن
سہمی و گفته اند دل در دنیا خدای را سجانه چنان بیند که چشم در آخره کما قال عمر رضی اللہ عنہ رایت
رَبِّي بعين قلبية اما تفاوت در رتبت عبودیت و منازل قرب است عوام و آخرت خدای را
سجانه چنان بینند که اولیا در دنیا می بینند و اولیا در آخرت چنان بینند که انبیا و در دنیا می
بینند و انبیا در آخرت چنان بینند که پیغمبر با صلی اللہ علیہ وسلم در دنیا می دید و ویدار خدای
سجانه در آخرت میان انبیا گذر شده و پیغمبر با صلی اللہ علیہ وسلم برابر نباشد لایشار کہ فیہ غیرہ
عبارت انان است اختلافی کہ در طبقہ اولی افتاد کہ رسول خدای را سجانه در شب معراج وید پا
ندید عائشہ رضی اللہ عنہا می گوید کہ چشم سر ندید و عبد اللہ ابن عباس و بعضی از صحابہ می گویند
کہ وید قالت عائشہ رضی اللہ عنہا رای رتبه عز وجل بقلبي ولم يره بعينه و بهذا قال النبي عليه
السلام رایت ربِّي بقلبي و ما رایته بعيني و به ناخذ و قال ابن عباس رضی اللہ عنہ رای رتبه بعينه
و قال كعب رضی اللہ عنہ ان اللہ تعالی قسم کلامه و رویة بین محمد و موسی علیہم السلام و کلم مع
موسی عز من و آه محمد علیہ السلام مرتین و ما زاد علی ہذا میان این دو روایت هیچ تناقضی نیست
از آنکہ مصطفی را چندین نوبت معراج افتاده بود و عائشہ رضی اللہ عنہا حکایت از معراج می کند کہ
ویدیدہ مصطفی را و فراشاد افتاده بود و این معراج در وسط حال خوابه را علیہ السلام افتاده بود
و دیگر آنکہ بعین یقین مشاهده افتاده بود و بحق الیقین رسید و عبد اللہ ابن عباس حکایت از معراج
می کند کہ در یک افتاده بود و به تجلیات صوری مشرف شده و آن معراج در بدایتہ مظهر تجلیات صوری

بوده و آن معراج که در نهایت هدایت افتاده بود و شمر تجلیات توری بوده که صورت و نور معجز بود
 و بعد از آن تجلیات معنوی در وقتش بود و در بدایه نهایت و نهایت به نهایت از نور هم منزه
 بود و هر یک از آن اختلاف در مقام خود موافق نص است قوله تعالی لا تدركه الابصار في
 التجليات المعنوية والتدوقية وقوله وجوه يومئذ ناظرة الى ربها ناظرة في التجليات الصورية
 وفي التجليات النورية كما قال محبياً لعائشة رضي الله عنها حين سألته عن مشاهدة الحق
 سبحانه في الصورة قال لا بل ارى نوراً في حديثه که اتفاق شیخین است بر صحت آن می فرماید
 که روز قیامت حق سبحانه بر اهل عصات تجلی کند فرماید که من خدای شما یم همه گویند ما انت
 بر بنا و است ربنا و نحن منتظرون فحول الله الى صورة يعبرون بها فيها فقال المؤمنون
 انت ربنا و سجدوا له و الكافر اذا اراد ان يسجد له جعل ظهره طبقاً اين تجلی هم در صورتی باشد و
 الا حق تعالی منزه است از آن که ممکن را ممکن باشد در دیت ذات او سبحانه و واجب است
 که واجب الوجود را سبحانه مقیس دانی از هر چه در وهم و در فهم و در عقل و هر چه در گمان آید
 از آنکه همه مخلوقات او باشند و قوله علیه السلام فی احسن صورة و المذهب فيه ان یؤمن بظاہر
 و یفسر بها لیسر به صفات الخلق بل یفنی الکلیفیه و یوکل علم باطنه الى الله سبحانه فانه تعالی
 یری رسول صلی اللہ علیہ وسلم بالشاء من استار الغیب مما لا سبیل لاحد الى ادراکه بالحد
 و الاجتهاد و در تجلیات صوری عجایب بسیار واقع است و در طه عظیم است بیشتر سالکان که
 محفوظ و ولایت شیخ کامل نبوده اند و در طه حلول در غمزه اتحاد افتاده اند و هلاک شده اند
 و ندانسته اند ترسایان درین مقام بیشترند و این تجلی در صورت خاک و آب و هوای آتش
 و افلاک و انجم واقع شود و باز در صورت معدن و نبات و ثعبان و انسان براید و در سحر کدام
 ازین صورت این آنست که در صورت انسانی در مرد و سالک صاحب مشاهده پدید آید
 نیاید شیطان علیه لعنة بدین حدیث که از مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم منقولست که ان الله
 تعالی خلق آدم علی صورته او علی صورة الرحمن عقل سالک صاحب مشاهده را بذر و اگر رابطه

نه مطلب - بیان اختلافی که در حلقه اولی افتاد در روایت حق سبحانه و تعالی در لیلته المعراج ۱۸ -

دل بولایت شیخ کامل محکم باشد ہم در حال او را ازین مقام بگذارند و بروی روشن شود کہ مراد حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم درین مثال آن بودہ کہ تا خلق را نموداری باشد نفوذ سلطنت الہی در مملکت خود چون نفوذ امر روح انسانی در عالم خاص کہ بدن اوست . واللہ اعلم کہ افق صورتی احسن تقویم عبارت از آنست انسان را ثابت است و ازین جهت است کہ آدمی منظر جمیع صفات حق است سبحانہ و غیر او را از مخلوقات این درجہ نیست چہ انصاف بہ صفات ذات غیر انسان کامل را و از سایر مخلوقات میسر نشود . شطاح فارس عارف عاشق شیخ روز بہان نقلی شیرازی رضی اللہ عنہ در کتاب کشف الاسرار خود چنین آورد کہ در علوای سکر حق تعالی بر من تجلی کہ در صورت ترکی قبالبستہ و کلمہ بافتہ کلاہ کج نہاودہ دست در ذیل جلالش زدم گفتم حق وعدہ ذاتیہ تو کہ ترا چنان شناختہ ام کہ بہزار صورت بر آئی و در نہار لباس عزت و کسوتہ جلوہ فرمائی یکسر سواز معرفت تو تغیر نیابد باز گفتم کہ بجلال احدیت ذاتش کہ دست از دانش نداشتیم تا بہ تجلی اجل و کشف اعظم بر من متجلی و منکشف نگشت اندران حالت روز بہان نماند و نیست شد جناب حق سبحانہ و تعالی بہ بی نیازی موصوف است و قدیم و لامکان است و او را مثل و مانند نہ پناہ ہمہ نیاز مندان است بکفایت صمدیت حاجات بندگان ببد و بندہ محدث و مکانی مقید بحبہ و قید بندگی بنا برین معنی گویند کہ رویت در دنیا بچشم سر ممکن نیست و از قبیل محالات است اما بچشم دل ممکن است و آن وقتی میسر شود کہ دل از اوصاف ذمیمہ بیرون آید و بہ مقام موتوا قبل ان تموتوا برسد و حیوۃ قرب او را زندہ گرداند ہر گاہ کہ آئینہ دل را در برابر آفتابان جمال بدارد عکس جمال در آئینہ دل بتابد بخود بان جمال بنیا گرد و قال بعضهم قدس اللہ اعوانہم نوع عالی از توجہ آنست کہ طالب متوجہ ملاحظہ حضرت عزت را عزت شانہ مجر و از لباس حرف و صوت و عری و فارسی صمت توجہ خود سازد و نگذارد کہ ملائبات حوادث از جسم و عرض و جوہر زحمت آورد و اگر بہ سبب قصور نتواند بنا بر حدیث را بت نور انبیا حضرت عزت را

بر صفت نور تائیدی برابر بصیرت بداد و وقال بعض الکبراء انهم توجهات بحضرت حق سبحانه و تعالی
و اکمل المراتب المحضو مع المطلوب المطلق آن است که بعد از تعطیل قوای جزیه ظاهره و باطنه از
تصرفات مختلفه و قارنه گروانیدن از پستی و اعتقادی بل عن کل ماسوی المطلوب حق سبحانه و تعالی
توجه بحضرت حق کتی بر وجهی که معلوم حق است سبحانه یعنی چنانکه او هست در واقع نه مقید به تنزیه و
تشبیه سموع یا مظنون بل توجیهی مجمل مطلق هیولانی صفت که قابل جمع صور و امور است که از
حضرت حق بروی قایلین گرو و پاک از نقش اعتقادات مستحسن و مستنکر مع توجه العزیمه و الجیمه
و الاخلاص التام و المواظبه علی هذه الحوال علی الدوام اذ فی اکثر الاوقات دون فترة و لا توزع
خاطر و لا تشتت عزیمت با جزم بآنکه کمال حق تعالی و اتیست مستوجب جمع اوصاف خواه
حسن اوصاف پیدا باشد و خواه پنهان و یا جزم آنکه هیچ عقلی و فکری و دینی بستر حق تعالی محیط
نشانده شد بلکه او چنان است که از خود خبر داد و گفت کل یوم هو فی شان اگر خواهد و در هر
صورتی از صور عالم ظاهر گرو و اگر خواهد از همه منزله باشد و هیچ صورت اسمی و رسمی با وی اضافت
نمی توان کرد و اگر خواهد تمام احکام اسما و صفات بروی صادق و محمول باشد و یا این همه
ذات پاک او منزله است از هر چه لایق عظمت و جلالت او نیست نه از صفاتی که پنهان
و عیان اضافت آن با ذات پاک او کند و اگر کسی وجود را از میرات تا غنیهی مراتب تجلیات
حضرت حق سبحانه و تعالی ملاحظه نماید و این معنی را علی الدوام برابر بصیرت بداد و پس نه بنید
در واقع نگر وجود مطلق و وجود مقید و حقیقت وجود را در هر دو یکی شناسد و اطلاق و مقید را
از نسب و اعتبارات او فانه شک نیست که این ملاحظه او را حلاوتی عظیم بخشد و ذوقی تمام
و بدو ازین قبیل است ملاحظه معنی اتحاد و اتصال بعرف این طایفه فالالاتحاد و هو شهود الحق
الواحد المطلق الذی الکل به موجود فیتحد به الکل من حیث کون کل شیء موجوداً به معدوماً بنفسه
لا من حیث ان له وجوداً خاصاً المتحد به فانه محال و الاتصال هو ملاحظه العهد عینه متصلماً
بالوجود الاحدی یقطع النظر عن تقید وجوده بعینه و اسقاطاً اضافته الیه فی الاتصال مدد و الوجود
نفس الرحمن الیه علی الدوام بالانقطاع حتی یبقی موجوداً به شیخ ابوالجناح نجم الدین الکبری
رضی الله عنه در رساله فوائح الجبال می فرماید ذکر یکی که جارسیست بر نفوس حیوانات انفا س

ضروری ایشان است زیرا که ویر آمدن و فرود رفتن نفس حرف ها که اشارت است بقیب هویت
 حق سبحانه گفته می شود و اگر نخواهد و اگر نخواهد و همین حرف ها است که در اسم مبارک الله است و
 الف لام از برای تعریف است و تشدید لام از برای مبالغه در آن تعریف پس می باید که طالب
 بهوشمند در آگاهی حق سبحانه و تعالی برین وجه بود که در وقت تلفظ بدین حرف شریف هویت
 ذات حق سبحانه و تعالی الموقوفی باشد و در خروج و دخول نفس واقف باشد که در نسبت
 حضور مع الله سبحانه فتوری واقع نشود تا برسد بدانجا که بی تکلف نگاه داشت او این
 نسبت حاضر دل او بود و به تکلف نتواند که این صفت از دل دور کند و دوام لها و افتقا
 به صفت انکسار بجناب حق سبحانه و تعالی قوی ترین سببی است و دوام این نسبت
 باید که همیشه از حق سبحانه بوصف انبیا از بهاء این صفت طلبد اگر بجزی ابدی در نگاه داشت
 این نسبت سعی کند هنوز حق او گذارده نشود و فریم لایق فی دینه گویند و در شان این نسبت
 است بعضی از بزرگان گفته اند انسان موجود و مشاهد است یکی کبیر با الجبته صغیر بالمعنی
 و آن عبارت از عالم است و دوم انسان صغیر با الجبته کبیر بالمعنی و آن عبارت است
 از آدمیت که خاتم الزکیب است چون جمعی طبیعت را متصرف و بیند در همه اشیا و را
 بخدای گرفتند طبیعی ایشانند و جمعی بجهت دوام و ثبات آیات علوی و امهات سفلی که آنچه در
 وجودی آید بتقدیر عزیز علیم آنهمه متابع فعل و انفعال عالم است آنرا بخدای گرفتند چون
 نصریه که زعم ایشان آنست که انسان کبیر با الجبته یعنی عالم آله ناقص است و انسان کبیر
 بالمعنی که آدمی است آله کاملست و یکی از تلقین ایشان نو میدان خود را آنست که میگویند
 آله انسان ناقص است و انسان ناقص آله کامل تعالی الله عما یقول الملحدون علوا کبیرا
 این جماعت را دهریه گویند حکماء یونان در جواب این جماعت گفته اند که تمام این عالم اجسام
 اند و اجسام را بخود حرکتی نیست محرک ایشان بخدای سزا است و آن محرک به نزد انسان
 نفوس فلکیه است و بزرگان ایشان گویند که آن محرک نفوس فلکیست و نفوس فلکی معلول

علت اولیست علت العسل را بخدای گرفتن اولیست بزرگی دیگر که بزرگ این جماعت است
 نه بزرگ دروین محمدی است که وجود علت اولی از غیر اوست موجد آن را خدا باید داشتن
 سلمانیه که حکما و ہندامی گویند کہ خدایرا در انسان کبیر بالمعنی یعنی آدمی می باید حسبت کہ
 بمعنی وی محیط است بر انسان کبیر بالمشہ یعنی عالم و روح اعظم را کہ صوفیہ اورا لطیفہ
 روحیہ می گویند بخدای گرفتند و موسویہ و عیسویہ لطیفہ خفیہ را یعنی لطافتی در ذات روح است
 و روح بآن حرارت و قوت قایم است بخدای گرفتن و ابوت و نبوت اثبات کردند و گفتند عزیز
 ابن اللہ و عیسیٰ ابن اللہ تعالیٰ عن ذلک و حق سبحانہ و تعالیٰ در کتاب کریم و نامہ حکیم بر زبان
 معتقدات این بی وینا ترا باطل گردانید جماعتہ صوفیہ رضوان اللہ علیہم کہ خواص این دین
 مبین اند و از راه مجاہدہ بر قانون شریعت و رموت اختیاری بشرف مشاہدہ و عالم غیب
 بروفق بیانی کہ کتاب و سنت بران ناطق است مشرف شدند در انسان کبیر بالمعنی
 بہفت لطیفہ دیدند اول لطیفہ قلبی کہ ذات الصدور و ضمیر عبارت از ان است و دوم ^{لطیفہ}
 نفسی کہ ضمیر قایم بآن است سیم لطیفہ قلبی و آن حقیقی است جامع میان صفات و
 شئون ربانی و خصالیص و احوال کونی روحانی و طبیعی و ظہور آن حقیقت از بہدت اجتماعی
 باشد میان صفات و حقایق الہی و کونی و آنچه این دو اصل شملت بران از اخلاق و
 صفات و آنچه متولد شود ازین دو اصل پس از ریاضات و مجاہدات و ذوال احکام انحرافی
 بواسطہ غلبہ ربانی کہ حاکم است بر اعتدال روحانی و طبیعی چون این امور موجود گردد و حقیقت
 قلب حقیقی ظاہر گردد و چنانچہ سیاهی از اجتماعی زان و عنفص ظاہر شود و آن مضغہ مشہورہ متعلق
 تصرفات و مرات شہود آنست و این حقیقت جامعہ انسانی کہ قلب عبارت از ان است
 مجموع کانیات علوی و سفلی مفصل آنست اگرچہ از حلول در اجسام فترہ است اما چون
 نسبتی میان او و میان این قطعہ لحم صنوبری ہست پس توجہ بدین لحم صنوبری باید نمود و چشم
 فکر و سہمہ قوارا بروی گذاشت و حاضر آن باید بود تا کیفیت غیبت و بخودی رونماید و آن را

را ہی فرض باید نمود و خود را بآن بخودی و ادب تا مشاهده عالم غیب بی تو در تو ظاهر شدن گیرد
 چهارم سری یعنی آن قوتی که مشاهده عالم غیب بآن توان کرد و آن قوت قایم بلطیفه قلبی است
 پنجم لطیفه روحی ششم لطیفه خفیه هفتم لطیفه حقی یعنی فیضی که از صفت موجودیت حق سبحانه قایم و
 همه اشیاء ممکنه از وی موجودند و به صفت قیومیت او قایم و او سبحانه و تعالی مفیض و رذات
 یکتا و صفات بی همتا که جمیع ممکنات او است که به سبب افعال او به ظهور آمده و بافعال او از صفات
 فعلیه او صادر شده و صفات او ذات مقدس او را من الازل الی الابد ثابت است و خص
 صوفیه آدمی را با عالم موازنه کرده اند هر چیزی که در عالم بود آنهمه را و آدم جمع یافتند و در سبب
 اجتماعی لطیفه که بر آدم بود در عالم ندیدند که اثر لطیفه انانیت گویند که آن لطیفه آینه تجلیات
 جمال و جلالی حقست سبحانه ادراک تجلی حق سبحانه و تعالی تواند کرد عند تجلی الحق سبحانه علیه و بحق راجع
 شود و بنده نیست شود و باز چون او را به بنده دهد باز بنده بهمان هستی هست شود درین
 حال صرف توحید از بنده درست آید کمال توحید درین حال بنده را علم شود بیرون از خیال و
 ظن و بیرون از شمره علم مسموعی او درین مقام خلق را بحق هست تواند دید و حق را بحق یگانه
 تواند شناخت خلق حجاب حق نتواند شد و حق مشاهده مشهود در عالم غیر آدمی را این قوت
 و حالت نداده اند پس منظر مقام جمع وجود آدمی می آید و منظر مقام فرق وجود عالم صوفیه که بشرف
 تجلیات صور صفات حق مشرف شدند آن تجلی که صاحب آن شده اند آنرا بخدای گرفتند و
 به سلطان لطیفه انانیت را که مدبر که عکس جمال متجلی است بخدای گرفتند و شبه ایشان را از آن
 پیدا شد که چون آن هستی عند تجلی الحق سبحانه علیه بحق راجع شد و باز از حق سبحانه بوی راجع
 شد گویند آن حق است سبحانه در کسوة او ظاهر شد و در همه اشیاء قیاس از حال خود
 مشاهده گیرند و اثبات توحید بدان وجه کنند که هر چه یعنی از حقست سبحانه تا مادام که غیب ذات
 ایشان را متخیر بخود نگردانند این شبهه از ایشان بر نخیزد و چون بمقام حیرت در غیب ذات که
 هیچکس را تصرف ادراک ذات نباشد هر سجد محبت ذات ایشان را ازین شان بر باید
 چشم از خود و خلق ایشان را در آن حال برداشته بحق از همه فارغ شوند کمال حال این کس
 را هیچ عقلی در نیابد مگر هم صاحب واقعه او در این کسان در قرن اندک باشند و بعضی

از ایشان عکس حال را بخدای گرفتند کمالان گویند این تجلی تجلی حق است سبحانه فاما حق سبحانه و
 تعالی از صورت منزه است و آن صورت پر بان عیان حق است سبحانه و تعالی که ایمان
 برده بآن دلیل بحق درست شود و چنانکه ندانی ای انا اللہ از جانب نانو شجره نداء حق بود
 سبحانه و حق ازان که نار و شجره باشد پاک و منزه بود چون تعریفیات در موصله آدمی نمی گنجد
 عبارت ازان لیس کشفه شیء آند و هو الواحد لا احد القمدا لآدی لا یدرک کنه ذاته الا هو
 لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفوا احد اهل الہدایۃ و الوسط عنہم غلطوا فی التعلیقات و الارہانات
 و التمثلات و ماثرہ ہوا اللہ الذی تجلی علیہم فی صورتہ صفاتہ لیکونوا من المؤمنین باثبات صفات الحق
 ہی مصداق و افعال الحق ظہر بسببہ الآثار پس بدانی کہ ہر صورتی کہ در غیب و شہادت ہر توطاہر شود و
 شدہ از صورت ممکنہ محسوسہ درین عالم دلیل توحید است کہ این صورت صفات اوست و نمودار است
 ترا تا اثبات صفات او کنی و بدانی کہ افعال او سبحانہ از صفات او صا و درست و آثار او کہ مخلوقات است
 از افعال اوطاہر و ایمان و توحید بیجاگی ذات او سبحانہ و درست کنی فمن یرعم منہم ان الوجود المطلق
 الذی تحقیق بہ ممکن و نظیر بہ کا القصورۃ فی المرآت و صور الالوان المختلفۃ فی الزجاج عند شعاع
 الشمس وان کان فی ذاتہ مجرداً عن الصور ہوا الوجود الحق الواجب وجودہ فہو غافل من الوجود
 الحق الواجب وجودہ فیظن بالثبات علتہ ظہور المعلولات المرکنۃ الی ہی اصلہا الذی لم یکن
 فکان ہو ذاہل عن قولہ و اعتقادہ و بیانہ انہ لیس لوجود المطلق فی الخارج بلا مقیداتہ وجود و
 ان لایجزئ لہ سبحانہ ان یکون اصل الشئی وان لایکون قبلہ فکیف یجزئ اطلاقہ علی موجد الکل
 الواجب وجودہ قبل وجود مقیداتہ و بعدہ فینبغی ان یقول لہ النظر الی شخصک الموصوف
 بالصفۃ الکاتبیۃ و کیفیتہ صدور فعل الکتابۃ عنہا و ظہور المکتوب عن فعل کتابتک و یثبتن
 بان المکتوب اثر و الکتابۃ فعل و الکاتبیۃ صفۃ و شخصک کاتب بحق وجود کاتب لیتقوم
 بہ الصفۃ الی یصدر عنہا الفعل الذی تحقیق بہ المکتوب و یظہر بہ فکان وجودہ مطلقاً قبل
 ظہور اثر المقید و ہوا المکتوب و عالم لظہر المکتوب ما کان فی الخارج الفعل وجودہ و تقارنتہ
 المحلول للعلۃ فلا یوجد الفعل الا وان یکون المعلول مقارنہ مقامعاً فلا یکون الفعل فی
 الخارج الا وان یکون معہ المکتوب فاعلم ان اللہ اذا اراد وجوداً ممکن تجلی علی ما ہو من الماہیات

الممكنة المهيبة في العلم الاثري بالصفة الموجودية التي يصدر عنها الفعل للتحقق به ويظهر فاقا تحقق
 به يظهر بنوره يكون موجودا ظاهرا بالماهيية والتحقق وما به التحقيق وهو مقبول لايجاد الذي يكون مع
 الماهية للممكن كما المارة مع الصورة للمبسم فيكون اصله كما ان الماهية اصل الجسم ليقال له قبل تقيده
 وتعيينه بذات الممكن هو الوجود المطلق العام الغيبي وبعد تقيده تعينه به هو الوجود الخاص المتعين
 بذات الممكن المتميز عن المطلق العام الغيبي ويعبر عنها اي عن المطلق والخاص وذات الممكن
 بالالف والباء والنقطة فالالف عبارة عن المطلق والباء عبارة عن الخاص والنقطة عن
 ذات الممكن ولذا قال بعض العارفين ما رايت شيئا ولايت الباء مكتوب عليه لعني حقيقت
 اشيا اقتضا غيري نهي كندعان حقيقت را در ضمن با تبيح تجوري ووجودي نيست وقال
 المشي ايضا ان النقطة تحت الباء كما ان الباء تعين بالنقطة وتميز عن الف فكذلك
 وجود الخاص تعين بذات الممكن وتميز عن الوجود المطلق وقال الشيخ ابن العربي ايضا بالباء ظهر
 الوجود بالنقطة تميز العابد عن المعبود اي تميز العابد بالوجود الخاص التمييز بذات عن المطلق
 الذي ظهر عن المعبود الذي هو الوجود المطلق عنده وتيز كفته انه يستعيني به بالعبودية است
 مطلق كالف احدية است ظاهر كشت وبه نقطة بالعبودية كما ان حقيقت عبودية
 است ماهية عبدا حقيقت معبود جدا كشت فكل ما هو المذكور في بيان وجود المطلق
 والخاص دليل الامكان والحدوث وبذا ظاهرا فكيف نظير ونزعم ان الوجود المطلق بمعنى المذكور
 هو الله الحق الواجب الوجود تعالى الله عن ذلك علوا كبيرا نعم يمكن ان نظير ونزعم ذلك بان
 يكشف ويظهر له فعل الحق بلا واسطته في الالاء والتجليات الاثارية فاقبل وغلط وطم ان الحق
 ولم يعلم ان الوجود المطلق حق الفيض الفاليف من الوجود الفيض الحاجب وجوده الانتهاء
 سلسلا احتياجا في الوجود اليه والوجود الحق الواجب وجوده والوجود المقيد حق آثاره
 الظاهرة بسبب الفيض الفاليف من الوجود الفيض فلا يكون له توحيد الموجد مع صفاته
 القائمة به واقعا للتصادرة عنها فآثاره الظاهرة بهاني اثبات الوحدة في الكثرة على

له مطلب - ذكر امام المحققين شيخ محي الدين ابن العربي -

طریق الصحة والسلامة والوحدة في الذات والكثرة في الآثار ولكن يمكن ان يكون المراد
بالوجود المطلق عنده هو الوجود الحقيقي الواجب بذاته الذي ياخذ منه كل الممكن وجوده وهو
بنور الفايض منه على المكثات الموجودات كلها اذا تجلى على ما هو من الماهيات المهيبة في
العلم الاولي بالصفة الموجدية التي يصدر عنها الفعل لتحقيق به ويظهر بنوره فهو نور الوجود
في الموجودات التي هي الارض والسموات وما بينهما وكما انه لا ذرة من نور الشمس الا وهي
قالة على وجود الشمس المنور فلا ذرة من موجودات السموات والارض وما بينهما الا وهي بجوار
وجودها قالة على وجود موجودها فانظر الى انعاله وآثاره ودفع النظر في بحر انواره مع قطع النظر
عن آثاره من حيث انها سماء وارض وشجر وغيرها لا من حيث ظهورها من موجودها وكان
مقصورا عليها الغلبة حاله فلم يجاوز معرفته حضرت ربوبية فيمكنه ان يقول ما عرف الآلة
وما ارى الا الله فكل ما في الوجود هو الوجود الفايض من الموجد الفايض عند تجليه على
ما هو من الماهيات الممكنة المهيبة في العلم الاولي بالصفة الموجدية التي يصدر عنها
الفعل لتحقيق به ويظهر بنوره فهي تنوع نور الوجود الفايض من الموجد الفايض على كل موجود
لكن استعادة الوجود متوهم عند البعض مع قطع النظر عنه اذ ليس له من ذاته الا العدم ولذا
يقال في قوله انا النقطة تحت الباء هو اشارة الى انه نظر الى نفسه لعين العدم لان النقطة
لا وجود لها الا في ضمن الباء فاذا نظر الى الوجود الموجودات والمصنوعات عند ظهورها
بها من موجودها كالمرأة الظاهرة في مرآة يقابلها مع عدمها بذاتها حقيقة فصحة منه ان
يقول ليس في الوجود الا الله اي ليس في الوجود الا ذات الله سبحانه وصفاته القائمة به و
افعاله القادرة عنها وآثاره الظاهرة بها من حيث ظهورها لا من حيث انها سماء و
ارض وشجر وغيرها فلذا يقال لاعراف الا الله ولا يعرف الله الا الله ولا تناقض فيهما
كما في قوله تعالى وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى هذا التوحيد في اثبات الوحدة في الكثرة
على طريق الصحة والسلامة واما الغلو في التوحيد فقول من قال في اثبات الوحدة في الكثرة
انه عين ما انظره ويقول سبحانه من انظر الاشياء وهو عينها اذ يلزم الاتحاد بينهما في الوجود
وبذا في الواجب من حيث انه واجب الوجود لذاته محال ولكن يمكن ان يقول من حيث

تجلیه علیه بالصفات الموجدیه للتحقق و بظهور ظهور نورایجادیه فیہ لاتحاد نورالایجاد والوجود فیما
اوجده فلذا یقال علی وجه التوسعة لیس فی الوجود الا اللدای لیس فی الوجود الا ذاته و
صفات القایمہ بہ و افعال القادریة عنها و آثاره الظاہرة بہا ہذا التوحید فی اثبات الوحده
فی الکثرة فانما تجلی علیہ نورایجادہ بعد کشف الغطاء عن وجه حقیقت ارادان لیسج لظہورہ
عنه فقال سبحان من اظہر الاشیاء و هو عنہا ای بالظہور لا بالذات الا انه لعلوانی قوله
فی التوحید فی اثبات الوحده فی الکثرة لما ذکرنا قال اللہ تعالی لا تَعْلُوَانِی وَنُکِرُ لَکُمُ وَاَعْلَى
اللہ الا الحق فعلیک ان تثبت اولاً وجوب وجود موجودک لانہا سلسلہ الاعتیاج
فی الوجود الیہ ثم تثبت وحدانیۃہ اذ حصل المقصود من واحد استغنا بہ عن الآخر و
الوحده فی الذات مطلوبہ فقط لیتقوم بہ الصفات ثم تثبت نزاہتہ عما لا یتعلق بوحده
و کمال قدسہ و ما علیک اثبات المصنوعات و الآثار انہا عین الصانع لاثبات الوحده
فی الکثرة فالارض و السماء و الشجر آثار ظاہرہ من فعل الصانع فكیف یصح ان یقال
ان الآثار عین الصانع و الصانع عین الآثار سبحان من احتجب عن الخلق بنوره و خفی
علیہم بشده ظهورہ فهو الظاہر الذی لا اظہر منه و هو الباطن الذی لا یطن منه اہل شہود چون بہ
غیب ہوتی نگرند سہم بطون و جلال بینند سبحان الملک القدر و سبحان من لا یعلم
ما ہو الا ہو سبحانک ما عرفناک حق معرفتک و چون بمظاہر موجودات نگرند سہم ظہور فاکرام
بینند سبحان من ظہر فی بطونہ و لطن فی ظہورہ چون دیدہ دل بنور معرفت شہودی دنیا گردد
این معانی و حقایق اہل شہود را ظاہر تراز ادراک اولیات گرد و سہم عالم آثار صنع دی است
فانہ لیس فی الوجود الا اللہ سماء و افعالہ فافانظر الی افعالہ من حیث انہا سماء افعالہ و کان
مقصور انظر علیہا اولم یرہا من حیث انہا سماء و ارض و شجر و غیر ہا بل من حیث انہا
صفتہ لہ لیکن ان یقال لا اعرف الا اللہ و ما ارئی الا اللہ فکل ما فی الوجود لیس الا اللہ
القدرہ و اثر من آثارہا فالمعنی الذی قصرہ العبارة فیعبر عنہ بالقدرة لازلیۃ للضرورة
و ہو نیبوع الوجود الفایض علی کل موجود بعضی از کبرایہ دین در عبارت ایشان ازل جود
و عبارت اطلاق وجود و اوست با آنکہ ہم در عبارت و اشارت ایشان است لایقال

هو الوجود وسمانه ظهر الوجود ووجود ما نحن فيه وهم الاشارة گفته اند كيفيات حقيقت سبحانه غير
 معلومه لما سوا و ليست حقيقتة عبارة عن الوجود ولا عن الحصول والتحقق والثبوت والمرد
 بها المصدر لان كل واحد منها عرض وهو ليس بجوهر ولا عرض بدائمه ووجود شي في نفس انهمه عبارات
 از هستي بود پس هستي وى هستي كس نماند زير كه همه هستي با يا جسم اند يا جوهر هستي خدای سبحانه
 جسم و جوهر نسبت و همه ذاتها يا اندر مكان خدا يا اندر زمان و ذات او را ابتدا و انتها نسبت
 از امير المؤمنين علي بن ابي طالب رضی اللہ عنہ پرسيدند از توحيد فرمود كه هر چه بر سر تو ميگذرد
 خدای تعالی خبر آن است و او سبحانه منزله است از ان دنزله و متفعل بود از ان نزا هست
 يعنى مجود پاکست به صفات خود از صفات محدثات شكمپري ديگر اما قوله في الكلمات
 الربانية الدرر اقلب الليل والشهار كما قال واربعت اورميت و لكن التدرى اضاف
 حقيقتة الرمي اليه فكما ان واسطته الرمي بيد النبي عليه السلام فواسطه القلب الكرمي المعبر عنه
 بالفلك الاطلس التاوج عن نقوش الكواكب و جسم بدن الانسان الكبير يا الجثة المبر عن
 المتغير تحرك الافلاك الثمانية خبر من المشرق الى المغرب على و كاتهما الطبيعية و له نفس و
 عقل بها يقال علماً انه هي عاقل قافا علمت هذا خبر اللہ تعالی عن ان يكون انسانا كبيرا
 بالجثة بارادته لذاتية على وفق قانون حكمه الازلية ليحصل منه الانسان الكبير بالمعنى صاحب
 اللطيفة الانانية التي هي حقايق قامت به الموجودات باشرها جذبا الفيض الفايض
 من الموجد الفياض ليحصل مرآة جماله و جلاله و كماله المطلوب لنفسها و تكمل بحيث ينطبع فيها
 عكس جمال اللہ تعالی و جلاله و كماله و درك و ذوقه و هو متبج باورا كهاف و وقتا مشادة حسن عكس جماله
 فكيف ان لا يكون اجل مبتهج المبدأ الاول اذ هو مجبوبة يتيقن بان لانهاية حسن جماله و عظمت
 جلاله و قدس كماله لان تجليات غير متساوية و يتر يد في كل تجلي السعة المرآة و صفاء و اوبقده
 السعة و الصفاء يزداد حسن عكس الجمال المنطبع في المرآة و عظمت و قدسه و قوة ادراكه و
 الواجد المدرك في تلك الحالة هي المرآة المعبر عنها باللطيفة الانانية كما ذكرنا و المتجسلي

بحسب ادراک المرآة و وجدانه ذوق مشاہدہ حسن عکس جمالہ و قلما یکون ان لا یغلط فی ہذہ
 الحالۃ لاسیما فی التجلیات القصوریۃ و النوریۃ کما ذکرنا پہل گفوت رحمۃ اللہ تجلی برسہ
 نوع است تجلی ذات و آن مکاشفہ بود و تجلی صفات ذات و آن موضع نور بود تجلی حکم نور
 ذات و آن در آخرت بود و آنچہ در آخرت بود اما تجلی اول کہ گفوت مکاشفہ است مرادش
 کشف غلبہ است و در دنیا نہ کشف عیان چنانکہ عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ چون در طواف
 بود شخصی برو سلام کرد و جواب نہ داد آن شخص بعد از ان از سبب جواب سلام ناو ادن پرسید
 عبداللہ در جواب گفوت کنائتری یا باللہ سجانہ فی ذلک المكان و این معنی قول رسولست
 صلی اللہ علیہ وسلم کہ فرمود اعبدا اللہ کأنک تراه بندگی خدای سجانہ چنان کن کہ گویا او را می بینی
 و این کشف غلبہ بود فاما کشف عیان در آخرت باشد لقولہ تعالی و جودہ یومئذ ناضرة الی ربہا ناظرۃ
 و قولہ صلی اللہ علیہ وسلم سترون ربکم یوم القیمۃ کما ترون القمر لیلۃ البدر و امثال این اما تجلی
 دوم کہ تجلی صفات ذات است و آن موضع نور بود یعنی کہ حق عز و علا بہ صفت قدرت تجلی کند بر بندہ
 تابندہ از غیر او نہ تسد و تمچنین در صفت کفایت برو تجلی کند تا رجا و امید از غیر او منقطع کند و
 همچنین ہمہ صفات چنانکہ حارثہ گفوت کأن النظر الی عرش ربی بارزا او کافی و کافی چون حق تعالی
 بہ صفت متکلمی در کلام خویش برو تجلی کرد خویش چون عیان شد و ایمانش ایقان گشت و اما
 تجلی سیم کہ حکم ذات است و آن در آخرت بود چنانکہ حکم رانہ است بعضی را بعباب الیم
 و بعضی را بنعیم مقیم چنانکہ فی فریاد فریق فی الجنة و فریق فی السعیر بعضی از بزرگان گفوتہ اند
 کہ علامت تجلی حق بر اسرار آنست کہ سر مشاہدہ چیزی نکنند کہ تعبیر و عبارت را بران دستی
 بود یا فہم را بلان احاطتی باشد و ہر چیز کہ در عبارت آید یاد فہم گنج خاطر با استدلال بود ناظر
 جلال یعنی بفکر و عقل آن را یافتہ بودند بکشف و مشاہدہ و ہر چیز کہ بکشف و مشاہدہ حاصل
 شود عبارت از ان ممکن نبود زیرا کہ بندہ را در مقام مشاہدہ نظر جز بر تعظیم و جلال و ہیبت
 حضرت حق جل و علا نیاید و مشاہدہ آن ہیبت و عظمت او را از ضبط مشاہدہ و کشف و
 عبارت از ان فانی و محو گرداند بکہ از وجود خودش بکلی مشغول کند و او را نہ رسم گذارد و نہ اشارت
 و نہ فہم و نہ عبارت چنانکہ گفوتہ اند اذا ما بدانی تعاطمتہا فاصدر فی حال من لم یر و اجده اذا

عنه به و شهید و جدی به قد فقد فلا الوصل لشهدنی غیره و لا انا شهیده منفرد جماعت و فرقت غنی
به نفر و التواصل شنی العدو معینش آنست که چون حقیقت ظاہر شود تعظیم بر من غلبه کند تا من
بکلی در نظاره تعظیم از شهود متحصّل غایب گردم و چنان شوم که گویا بر من هیچ چیز ظاہر نشد و هر گاه
که از خود غایب گردم وجود من اورا شود و چون من از خود غایب گشتم و وجود من اورا شد من
در روی و شهود وی گم شوم پس حالت وصل آنکس که مرافاتی گردانیده است و از خود غایب کرده
مرا با غیر خود نگذارد و با سوارانه رسم گذارد و نه اسم چنانکه گفته اند۔

لفظ

تو در کنار من آئی من از میان بروم : که هر کجا که در آمد لقمین گمان برخواست
با خودم دل خسته و دور از برش : بخودم پیوسته همزانی او
اما جدائی من انا شهود و دوری من ازان حضرت و رجوع باوصاف بشری خویش مرا ازان
جمع و شهود غایب و محروم میگرداند پس اجتماع من بدو فرقت من است از من و بعکس بدانکه
حالت وصل آن است که حق جل جلاله متصرف افعال من بود و من چنانکه می فرماید و ما
ریمیت اذ ریمیت ولكن التدری اما در مقام علم که حق سبحانه و تعالی متصرف بنده بود و بنده
بد و متصرف باشد عابدی و معبودی و خداوندی و بندگی ثابت بود و بعضی گفته اند که تجلی برداشتن
حجب بشریت است نه بر وجهی که تلون در ذات حق جل و علاید پیدا آید و معنی رفع بشریت آنست
که قیم و نگا پزنده تو در زیر مواردی که از غیب بر تو ظاہر شوند جزا و تعالی نبود زیرا که بشریت
را قوت و تحمل احوال غیب نباشد و اما استتار آن بود که بشریت میان تو و میان شهود
غیب حایل گردد و استتار بعد از تجلی چندان بود که مادون حق از تو پوشیده شود چنانکه ترا
بدان هیچ نظر نیفتد چنانکه عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہ بود در وقت طواف که آن شخص برو سلام
کرده او جواب نداد بعد ازان آن شخص با دشکایت کرد که چرا جواب سلام مرا ندادی عبداللہ
خبر داد از تجلی حق مرا و بقوله کنانسترا باللہ سبحانه و همچنین خبر داد از استتار و غیبت از مادون

له مطلب شیخ آذری رحمۃ اللہ اکره پیش جان و دل فکار آئی من از میان بروم تا تو در کنار آئی ۔

حق تعالی بگایب شدن و عدم شعور بسلام کردن بروی بزرگی درین معنی گوید

شعر

سرایر الحق لا تبدوا لمحتجب ۛ اخفاه سرّاً فلا تعرض لمخضبه
 لا تعن نفاک فیما لست تدرك ۛ عاشا الحقیقه ان تبدوا فتوفیه
 چون سالک بجزیره ارات از اسفل السافلین طبیعت روی با علا علیین شریعت
 نهد و بقدم صدق و جاده طریقت بر قانون مجاهده در یاقوت در پناه بدرقه متابعت صاحب
 شریعت صلی اللہ علیہ وسلم سپردن گیر و از هر حجابی که گذر کند او را دیده مناسب آن مقام
 گشاده گردد و احوال غیب مکاشف نظر او گردد اول دیده عقل او گشاده شود و بقدر رفح
 حجاب و صفاء عقل معانی معقول رو نماید و با سرار معقولات مکاشف شود و این را کشف
 نظری گویند بدین کشف اعتمادی نباشد و چون از کشف معقولات عبور افتد مکاشفات دل
 پدید آید آن را کشف شهودی گویند انوار مختلف کشف افتد بعد ازین مکاشفات سری پدید آید
 تا از کشف الهامی گویند اسرار آفرینش و حکمت وجود هر چیزی مکشوف شود و بعد ازین
 مکاشفات روحانی پدید آید آنرا کشف روحانی گویند و در مبادی این مقام کشف معانی
 و عرض جبات و حجم و رویت ملائکه و مکالمات ایشان پدید آید و چون روح بکلی صفا گرفت
 و از کدورت جسمانیت پاک گشت عالم نانتناهی مکشوف شود و دایره ازل و ابد نصیب دیده
 عارف گردد و حجاب زمان و مکان از میان برخیزد تا آنچه در زمان ماضی رفته است در
 حال ادراک کند تا کس باشد که ابتدا آفرینش موجودات و مراتب آن کشف نظری گردد
 و همچنین آنچه در زمان مستقبل خواهد بود ادراک کند و چون حجاب زمان و مکان دنیائی
 بر خواسته بود زمان و مکان آخرتی کشف افتد و در مقام حجاب جهات از پیش برخیزد تا از
 پس همچنان بنید که از پیش و بیشتر خرق عادت کسان را کلمات گویند درین مقام پدید آید از
 اشرف بر خواطر و اطلاع بر سغیبات و عبور بر آب و آتش و هوا و طی زمین و غیر اینها و ازین
 جنس کرامات را چندان اعتباری نباشد زیرا که اهل دین و غیر اهل دین را این نوع بود -
 چنانکه و حال را خواهد بود که کسی را بکشد و زنده کند و گفته اند که یکبار بیش آن نتواند کرد

اما آنچه آن را بحقیقت کرامت گویند جز اهل دین را نباشد که بعد از کشف روحی و مکاشفات خفیه
 پدید آید زیرا که روح کافر و مسلمان را هست اما خفیه روح حضرت تمیست خاص که بجز خاصان
 حضرت راندند تا بواسطه آن ایشان را راه باشد بعالم صفات خداوندی چنانکه دل بواسطه عالم
 جسمانی و ملکوتی آمد که بکروی در ملکوت دارد و یکی در جسم تابدان روی که در ملکوت دارد و قابل فیضان نور
 عقل و روح گردد و بدین روی که در جسم دارد آثار الوار روحانیات و معقولات به نفس و تن رساند و
 ستر و اسطه و دو عالم دل و روح آمد تا بدان روی که در دل دارد حقایق فیض روح بدل می رساند
 همچنین خفیه و اسطه عالم صفات خداوندی و عالم روحانیت آمد تا قابل مکاشفات حضرتی
 گردد و عکس آن اخلاق بعالم روحانیت رساند و این را کشف صفاتی گویند درین حال
 اگر بصفت عالمی مکاشف گردد علم لدنی پدید آید اگر به صفت سمعی مکاشف شود استماع
 کلام و خطا پدید آید اگر بصفت بصیری مکاشف شود رویت و مشاهده پدید آید و اگر
 به صفت جلال مکاشف شود فتا و بقا ^{حقیقی} پدید آید و اگر به صفت وحدانیت مکاشف
 شود وحدت پدید آید و قس علیه باقی الصفات اما کشف ذاتی مرتبه بس بلند است
 عبارت و اشارت از وی عاجز آید و تجلی عبارت از ظهور ذات و صفات الوهیت باشد
 جل ذکره و روح را نیز تجلی باشد و درین معنی سالکان را غلط بسیار افتد که ذات روح با صفات
 روح تجلی کند سالک را فوق تجلی حق نماید که دل از صفات بشریت و رنگار طبیعت صافی
 شود و بعضی صفات روحانی بر دل تجلی کند و آن از غلبات الوار روحانیت بود و باشد که
 ذکر و نور طاعت بر الوار روح غلبه کند و دریا روحانیت در تموج آید و فوج فوج بساحل
 دل تا ختن آرد بر صفاء آینه دل تجلی پدید آید و گاه بود که کجملگی صفات خود در تجلی آید و آن
 از محو کل آثار صفات بشری باشد و گاه بود که تجلی روح با نور ذکرند کورا میخند بود و ذوق تجلی
 مذکور بچشود و نه آن بود و گاه بود که ذات روح که خلیفه حق است در تجلی آید و بخلاف حق
 دعوی انا الحق گفتن گیرد و گاه بود که جمله موجودات را پیش تخت خلافت روح در سجود آید در
 غلظت افتد مگر حق است و فرق آن است که تجلی روح و صمد حدوث دارد آنرا قوت نباشد
 اگر چه در وقت ظهور از آن صفات بشری کند اما اقتنا تواند کرد چون تجلی در حجاب شود صفات

بشری معاودت کند باشد که نفس را آلتی دیگر حاصل شود از علم و معرفت در مکر و حیله و تحصیل مقاصد
 هواهای نفس که پیش ازین نبوده باشد و در تجلی حق جل و علا این آفت نتواند بود زیرا که از لوازم
 تجلی حق سبحانه تذکره کمال طور نفس است و ذوق صفات باطل او دیگر با تجلی روحانی طمانیت
 دل پدید نیاید و از شوایب شک و ریب خلاص نیابد و ذوق معرفت تمام ندید و تجلی حق بخلافت و
 ضد آن بود دیگر از تجلی روح غرور و پندار حاصل آید و عجب و هستی بیفزاید و در طلب نقصان پذیرد
 و خوف و نیاز کم شود و بسط و استیلا آید و از تجلی حق این جمله بر خیزد و هستی بهیستی مبدل شود و درد
 طلب بیفزاید تشنگی زیاده گردد و تجلی حق سبحانه و تعالی و نوع بود تجلی ذات و تجلی صفات و تجلی ذات
 نیز در نوع بود تجلی ربوبیت و تجلی الوهیت و تجلی صفات نیز در نوع است تجلی صفات جمال و تجلی صفات
 جلال و تجلی صفات جمال نیز بر دو نوع است صفات ذاتی و صفات فعلی و تجلی صفات فعلی هم بر دو
 نوع است صفات نفسی و صفات معنوی صفات نفسی آن بود که خبر خیر الان خبر کند بر ذات باری
 عز و علا نه بر معنی زیادت بر ذات چنانکه موجودی و واجدی و قائم نفسی و اگر به صفت موجودی متجلی شود
 آن اقتضا کند که جنید گفت مافی الوجود سوی الله و اگر به صفت واحدی متجلی شود آن اقتضا کند که
 شیخ ابوسعید گفت مافی الجبته سوی الله و اگر به صفت قائم نفسی متجلی شود آن اقتضا کند که ابوتریب
 گفت سبحانی ما اعظم شأنی و صفات معنوی آنست که خبر خیر از ان ولالت کند بر معنی زیاده
 بر ذات باری عز و علا چنانکه علم و قدرت و ارادت و سمح و بصیر و حیوة و کلام و بقا پس اگر به صفت
 عالمی متجلی شود مقتضی آن صفات علوم بیواسطه پدید آید چنانکه آدم را علم اسماء پدید آمد و اگر
 به صفت قدرت متجلی شود آن اقتضا کند که رسول صلی الله علیه و سلم ماه را با انگشت مبارک
 بدو نیم کرد و اگر به صفت سیمی متجلی شود آن اقتضا کند که سلیمان علیه السلام آواز مورچه را از
 مسافت اجیر شنود و اگر به صفت کلام متجلی شود استماع کلام بیواسطه پدید آید چنانکه در حق موسی علیه
 السلام واقع شد و همچنین ناله حمانه در مفارقت رسول علیه السلام و کلام شجر و حجر و سخن گوسفند
 زهر آلود با رسول علیه السلام از بر قبیل دان و اگر به صفت بقا متجلی شود رفع انانیت انسانی
 و ثبوت صفات ربانی کند اما صفات فعلی چون خالق و رازقی و احیاء و امانت قافهم بشر ما
 صدر من العیسی و من المریم علیهما السلام و بهر صفت که مکار شرفه شود آن نوع فتوح

بر روح غلبه کند و آن صفت در غایت ظاهر گردد و صفات جلال هم بر دو نوع است .
 صفات ذات و صفات فعل صفات فعل در صورت امانت معلوم شود و صفات ذات
 هم دو نوع است صفات عبرت و صفات عظمت چون به صفات عبرت متجلی شود نور
 بی نهایت و رعایت لیسیت ظاهر گردد بی لون و بی صورت و بی کیف ابتلا ازان نور
 تلالوئی مشاهده افتد در آن حال فناء صفات انسانیست آشکارا کند و محو آثار هستی آرد
 و گاه بود که شعوری بر فنا نماند و بس و اگر در جام تجلی یک قطره شراب جلال از قوت ولایت
 سالک زیاده کند سطوت آن شراب حملگی ولایت سالک را چنان فرا گیرد که شعوری بر وجود
 و فنا نماند و رخت هستی از میان بر خیزد و صفة عبارت ازین حال باشد و تجلی صفات
 عظمت هم بر دو نوع است صفت حی و قیومی و صفت کبریا و عظمت و قهاری چون
 به صفت حی و قیومی ظاهر شود فناء الفناء پیدا یابد و بقاء البقاء و نماید و حقیقت آن
 نوری که میهدی الله لنوره من یشاء عبارت ازان است ظاهر گردد و ظهوری که هرگز
 فنا نپذیرد طلوعی که از غروب ایمین گرداند و در تجلی صفات کمالی گاه برتر بود و گاه تجلی زیر که
 مقام تلویح است قافا آنجا که تجلی صفات جلال است مقام تمکین است و درنگی
 بر خواسته اگر چه نادر باشد درین مقام آنچه ایمان بود و عیان گردد و عیان در عین نهان شود
 اعتبار از کفر و ایمان بر خیزد و درنگی وصال و سحران نماند حقیقت **فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**
 متجلی گردد چون سلطنت الوهیت ولایت سالک قرار گیرد بت وجود یکی از پیش بر خیزد و
 دیگر چون صفات کبریا و عظمت قهاری بر ولایت سالک متجلی شود و خاص آنچه باز یافته بود
 گم کند و وحشت و حیرت قایم مقام او بنشینند و علم و معرفت بجہل و نکره مبدل شود این آن
 جهل است که بالاء علم است سالک درین مقام دریا صفت گردد و همه وجود او مستغرق
 حدیث یا دلیل المتجربین زودتی نیک تجرأ گردد و اگر به صفت کبریا و عظمت و قهاری تجلی عام
 کند بر موجودات عبارت ازان روز قیامت بود که در ظهور آثار تجلی قهاری رقم کل شیء بالک
الْأَوْجُهَ بِرِئَاصِهِ مَوْجُودَاتٍ كَشَدَّ وَنَادَى مَنْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ در دهند بلا دایع و لا مجیب تا هم به
 صفات الوهیت مجیب عزت خطاب گردد بقوله **بِئْسَ الْوَأَحَدِ الْقَهَّارِ** و چون حقیقت انسانی

آئینہ ذات و صفات حقست سبحانہ و مرتبہ مرآتی ویرا بہ کمال ثابت ست و ادر ارج ملا یک
 اگر چه پس شریف اند فاما از غایت لطافت متجملی عکسی تجلی صفات الہی نمی توانند شد و آن معنی
 را آئینہ حقیقت چون آئینہ صافی گردد و بہر صفت کہ حضرت بروی تجلی کند حضرت بدان دروی
 متجلی شدہ باشد تا بہر صفت کہ از آئینہ ظاہر گردد و بہر تصرف کہ پدید آید از ان صاحب تجلی بود
 نہ از آئینہ و آئینہ چون صافی بود پذیرائی عکس پیش نباشد پس خلاف این ست کہ آئینہ منظر منظر
 فات و صفات خداوندی است و کمال این معنی روح را بعد از از دواج او بقالب حاصل آید۔
 پیش از از دواج بقالب ملک صفتہ بود قوہ رفح حجاب نورانی نداشت درین عالم از برای حصول
 این کمال آمد و بدانکہ علوم مراتب سالکان بکثرت سیر و تجلی نیست اگر سالی را در سہمہ عمر یک تجلی دست
 و ہر دوران تجلی فانی شود و بقایا بدان فنا و بقا اورا سردی باشد این مقام اعلی بود زیرا کہ
 مقام سہمہ سالکان و احوال ایشان داخل این مقام و حال باشد بگردہ سیر در عالم ربوبیت
 ہزار سال این جهانی بود و سنین این سیر را سنین ملکوتی گویند و بگردہ سیر در عالم الوہیت
 پنجہزار سال این جهانی باشد این نوع سنین را سنین جبروتی گویند و سنین لائہوتی را
 کہ ذات بحت است سنین سردی گویند آنجا مقدار عمدہ ننگہ و سنین و میومیت مناسب
 سنین سردیت بود و آن بقا بود در علمین و وحدت و اللہ عالم اما اہل عیان در شب اگر خواهند
 کہ بینند نتوانند پس رویت عیان را حجاب نبود و اللہ عالم و بدانکہ فرقی بس و قیق است
 میان مشاہدہ و مکاشفہ و تجلی ہر سالک کمال را بدان و قوف بنا شد اینجا این قدر نمودہ می آید
 کہ مشاہدہ با تجلی و بی تجلی باشد و تجلی بی مشاہدہ و با مشاہدہ باشد تجلی چون از صفات جمال
 باشد با مشاہدہ بود و چون از صفات جلال باشد بی مشاہدہ باشد زیرا کہ صفات جلال

۱۔ مطلب ۔۔ باید دانست کہ تجلی تاثیر انوار حق باشد حکم اقبال بر دل بندہ مومن مقبل تا آن دل بسبب
 آن نور شائستہ آن شود کہ حق را سبحانہ چشم دل بہ بیند در ان و فرق میان تجلی در رویت عیان آنست
 کہ تجلی نہ اگر خواهد بہ بیند و نخواہد نہ در وقتی بیند و در وقتی نہ بیند پس تجلی ستر جائز بود۔ ۲

+

+

+

+

+

..... دفع اشئیت می کند و اثبات وحدۃ اما مشاهده و تجلی بی
مکاشفه نبود و مکاشفه بود که بی مشاهده و تجلی بود و گویند ساکن را ستر و تجلی ست و تجلی نور مکاشفه
است که از حق سبحانه و تعالی بر دل عارف ظاهر می گردد و در امری سوزد و در سوزش می گرداند و
ستر از آن این تجلی ست از دل تا سوزد و از نور تجلی ناچیز نگردد پس ستر از الله تعالی رحمت
باشد مر عارف را چنانکه تجلی فضل باشد اگر ستر نبوی در او ان ظهور سلطان حقیقت وجود ساکن
متلاشی شدی قال النبی علیه السلام ان الله تعالی خلق آدم فتجلی فیہ گفته اند آن تجلی در آدم معنی
اظهار اسرار ذات و صفات بود و اظهار صفات جمال و جلال ذات خود را بوجود آدم ظاهر گردانید
لاجرم مشاهده و شعور بر تجلی نبود نه آنکه در ذات آدم حق تعالی پیدا شد که از وی حلول و اتحاد فهم شود
قال حجة الاسلام نبوت و ولایت یکی از درجات دل آدمی ست و حاصل آن ستر خاصیت است
یکی آنکه عموم خلق را چیز با خواب کشف افق یعنی ظاهر نموده شود ویرا در بیداری کشف افق دوم
آنکه نفس عموم خلق جز در تن ایشان اثر نکند نفس وی در اجسامی که خارج تن وی است اثر کند
بر طریق که صلح در آن باشد و فساد نمی آید سیم آنچه عموم خلق را از علوم به تعلیم حاصل شود و او را بی
تعلیم از باطن خویش حاصل شود در هر کس که این سه خاصیت جمع باشد وی از پیغمبران بزرگ
باشد و اگر یکی ازین سه درجه او را از آن درجه از نبوت با ولایت حاصل بود در غیرین یکی
لاکه آن سه درجه حاصل بود از اولیا منبرگ بود در هر یکی ازین درجات تفاوت بسیار است
کسی باشد که ویرا از هر یکی اندکی بود و کسی بود که بسیار بود و کمال این درجه تمامی رسول ما را
بوده است صلی الله علیه و سلم و در ایشان این سه درجه بکمال بوده و طایفه از اولیا چنان اند که ذات
و هستی خود را از آن خود را ظاهر نیست همینند بلکه خودی خود را از آن خود بهینند این طایفه را نه
ذات بود و نه صفات و نه فعل و نه حال و نه مقام و نه اثر در هر دو عالم هیچ ندارند و این وصفی که
بیچ ندارند هم ندارند محور محور ایشان راست یعنی افعال ایشان در افعال حق نیست شده و
حق فی حق یعنی صفات ایشان در صفات حق نیست شده و طمس فی طمس یعنی هستی ایشان
در هستی حق نیست شده و همانا که الفخر فخری که خواجہ علیہ السلام فرموده اشاره بدین فقر است

و این فقر است که صوفیه در آن هیچ مقام اثبات نکرده اند و صاحب این فقر را در موعود کون بکلیس نشناختند
 جز حق تعالی چه خداوند سبحان فیراست اولیاء خود را از نظر اغیار مستور و در تاغایاتی که از نظر خودشان
 نیز مستور دارد اولیای تحت قبای لایحرفهم غیر بیان حال ایشان است و لایحرفهم لایحرفهم لایحرفهم لایحرفهم
 ان یكون ما اخذ العلوم عن الله سبحانه من فتوح المكاشفة بالحق گفته اند بنیاء این کار بر نفس
 می باید نهاد و نفس عبارت است از دوام حال مشاهده و تواتر و تعاقب ابداء آنکه حیوة
 قلوب اهل محبت بدان مربوط است بر مثال تواتر و تعاقب انفاس است که بقاء حیوة
 غالب بدان مشروط است چنانکه اگر ساعتی مدد انفاس جدیده و اثر ترویح آن از صور
 قلب منقطع شود از شدت حرارت غریزی دل سوخته گردد و مرد و هلاک شود اگر لحظه و لمحہ مدد
 شهو و از حقیقت قلب مشتاق منقطع گردد از شدت تعطش و حدت شوق بسوزد و قالوا
 افضل الاعمال عند الفاس مع الله سبحانه حجابها همه از بندیده است و گرنه حق تعالی منزله است
 از حجاب و هیچ چیز حجاب حق تعالی نتواند شدن آنچه نورانی بود بر روحانیت تعلق دارد آنچه ظلمانی
 بود بر نفس تعلق دارد و اکابر پروه حقیقت انسانیت را هفت طبقه اثبات کرده اند اول را غیب
 شیطان گویند دوم را غیب نفس سیم را غیب دل چهارم را غیب سر پنجم را غیب روح ششم را
 غیب خفی که آنرا غیب روح نیز گویند هفتم را غیب حق گویند غیب اول نسبت به آدم دارد و
 سلطنت آدم بر شیطان درین غیب بود دوم بنوح سیم به ابراهیم چهارم به موسی پنجم به داود
 ششم به عیسی هفتم بحمده علیه السلام با اول را نسبت بروز شنبه است دوم را بیک شنبه
 سیم را بدو شنبه چهارم را بسه شنبه پنجم را به چهار شنبه ششم را به پنج شنبه هفتم را به جمعه و هر کدام را ازین
 غیوب لطیفه باشد اول لطیفه قلبی دوم لطیفه نفسی سیم لطیفه قلبی چهارم لطیفه ستری پنجم لطیفه
 روحی ششم لطیفه خفی هفتم لطیفه حقیقی دان غیوب را نیز پروه ها باشد اول پروه غیب شیطان است
 و آن پروه مکرر باشد و هزار حجاب آنجا رنج باید کرد در بدایت حال چون تجلی کند و ظاهر شود چون
 لعبتی باشد از آتش بد رنگ و آن پروه در روی زمین دیده شود تمامی بساط برنگ سرخ تیره
 نماید و نقطه چون خون سیاه بر روی آن سرخی ظاهر باشد و دل از بدن او منقبض و تیره شود و
 ذکر و شواری توان گفت و تمام اعضا رسالک متناکم گردد و بیسی وقت پناه بولایت شیخ باید برد

تا بمرد و ولایت شیخ آن پرده بدرنگ ناپدید شود و صفاء ذکر در تمام وجود سالک سرایت کردن گیرد
 مذکر صافی شود و علامت ذکر وقت سالک را خوش گرداند و چندان ذکر گفته شود که آن پرده
 بدرنگ مگر یکبوری مبدل شود و هر چند آتش و حرارت ذکر قوت گیرد و نیم تعلقات بشری
 خشک تری شود و الوان صافی تری گردد و هر چند نیم تعلقات جسمانی کمتری شود و الوان بنور این
 مبدل می شود و اختلاط الوان سفید و سرخ و کبود و سبز درین مقام از قوت ذکر یا شد و گاه بود
 که ذات ذکر از پرده بیرون آید و نعره بردارد که لا غیر نفی آن باید کرد و بدان مغرور نباید شد
 که آن مقام بتدیان ذکر باشد و در صفاء این طبقه از باطن سالک ریختن چنان و شعوزها
 ایشان دیده شود نفی آن نیز باید کرد که اگر چه ظهور آن از عجب اسرار باشد زیرا که قدرت دست
 ایشان را که خود را به صورتها و خوش بنمایند گاه چرخ در دست گرفته ظاهر شوند و وقت بود که
 در اندرون آدمی در آیند از غایت لطافت و چون مصروع انواع حکایات و کلمات غریبه گویند
 و آدمی را گمراه کنند و الا سلوک باز دارند و در صورت حسینه خود را بنمایند و ویرا بران ترغیب
 کننده گویند و رای این مقام کمال مقام اکمل نیست لاجرم اگر سالک ابله باشد مایل با طوار
 و انواع ایشان می شود و اطوار ایشان اختیار کند و صاحب تصرف می گردد و در نمودن
 شعوزها و ایشان مشغول می گردد و چنانکه اسمعیل آقا و شیخ کمال سرامی که در ترکستان بوده اند و
 سلطان الدین مقتول که در دست قیاق بود و شهاب الدین مقتول که در عراق بوده که ایشان به
 تصرفات جنیان معروف و محبوب بوده اند از ترقی با کمال مقامات ازین جا گفته اند که اگر صادقی
 ساده دلی با کسی بیعت کرده باشد اگر در آن کس بدعتی مکر و سهو بنمید بر وی واجبست
 که ازان بیعت برگردد و با کسی کامل که بر چاره سنت مصطفوی بود بیعت کند نقل است
 که بدعت به نزدیک شیطان دوست تر از معصیت است از بهر آنکه معصیت را
 جمله بدانند اما بدعت را نظری وقتی باید لاجرم شیطان از بدعت در آید قادی را
 و معصیت اندازد و از دین معصیت در آید و مرد را در کفر اندازد و عجب نباشد که حدیث
 مصطفی و موده اشارت بدین معنی بود سیاتی علی الناس زمان یصلی فی المسجد الفجر
 فلا یكون فیه مومن و علی تفضی رضی الله عنه نیز بدین معنی اشاره کرده است لا تعرف

الحق الآبا الرجال اعرف الحق الآبا الرجال
 اعرف الحق تعرف اہلہ وچون بصدق واستقامت وطلب بہمت از باطن ولی مرشد قدم
 صدق برسلوک و دیاضت ثابت دارد و درین طبقہ نفی کند ہر آئینہ عجایب اسرار و فریب
 النوار مشاہدہ کند کہ ندیدہ باشد و درین طبقہ اطلاع بر احوال اہل قبور میسر شود پرودہ زاید
 می نماید و طبقہ دویم عیب نفس ست و پرودہ آن کہ بود ہاشد و ہزار حجاب درین مقام رفع
 باید کرد و آنوقت بود کہ وجود آلودہ بلبقہا و خطوطی بکلی پاک شود و نفس بلبقہا و حقیقتی اکتفا کند
 و در آتش ذکر نفس از تصرفات خود بالا ایستد و نوعی از فنا او را حاصل آید آن نور نفس بظہور
 آید بر سالک صفات حمیدہ و ذمیمہ نیک روشن شود سالک را بر احوال اجیا و اموات
 اطلاعی پیدا آید خطر سالک درین مقام آن بود کہ خود را بینا تصور کند و خلق را نابینا قوت
 عجب و روی پیدا آید و این معنی از روی تزکیہ نفس بود و در تشریح آن منتهی است قولہ تعالی
 فَلَا تَرَ كَلِمًا اَنْفُسَكُمْ هَوًا عَلِمَ بِمَبِئَاتِنَا و چون نفس صافی گردد صفات قلبی ظاہر شود
 نفس صفات قلبی گیرد و باطن کشادہ تر گردد و انواری کہ مناسب این طبقہ بود بزرگ تر
 دیدہ شود و اسراری کہ مناسب این مقام است رونماید بعد از ان پرودہ غیب دست
 و آن سرخ عمیق رنگ است و ہزار حجاب در ان مقام از پیش بر باید داشت سالک
 را از مقام آن نور ذوق عظیم پیدا شود و استقامت سادک و روی پیدا آید و چون طبقہ نیک
 صافی گردد و اسرار غریبہ روی نماید و انوار عجمیہ در صور انسانی و حیوانی و نباتی و ارضی و
 سمائی و تجلیات صوری دست دہد و قلب صفت سیر گردد و وقت بود کہ قلب بعد
 شیطان قبول کند و از سلوک باز آید زیرا کہ دل طفل طریقہ است و شیطان
 استاد اہل میل چون دل نفی بعد باب شیطانی کند بصفا و سرستصف گردد و بعد
 از ان پرودہ غیب سر است و رنگ او سفید باشد و وقتی و دہ ہزار حجاب درین مقام
 رفع باید کرد و درین مقام بود کہ علم لدنی مر سالک را کشف گردد و سر از صفات روح
 باشد کہ در باطن سالک ظاہر گردد و تجلیات صفاتیہ دست دہد استقامت سلوک
 و سالک پیدا آید زیرا کہ سر نور روح است و نور راہ بر بود نہ راہ زن دگاہ بود

که برودت انوار باطنیه حرارت باطن را گرم گرداند و باطن فسرده شود و در باطن سالک بجهت کم یافت آن آتش طلب قوه بالا گیرد و با استعداد از ولایت شیخ و هدایت نبی بقبض عنایت حق سبحانه و تعالی نارفایده نور را نور تجلی گرداند چنانکه در حق موسی خبر کرد و قوله تعالی اَنْسُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا موسی گفت علیه السلام که من آتش دیدم چون بآتش رسید آن نار را نور تجلی دید و آن کلام حق بود که موسی علیه السلام بواسطه شجره شنید بعد از آن پرده غیب روح است رنگ او بغایت دلفریب بود و بزردی زنده هزار حجاب در آن مقام رفع باید کرد و از دیدن او نور نفس ضعیف شود حیوة او به حیوة حقیقت متصل بود درین طبقه تجلیات بسیار افتد و امور غیبیه مشهود و نظری گردد و چون این طبقه صاف شود غیب خفی ظاهر گردد و گاه بود که انانیت و عجب در سالک پیدا آید زیرا که روح خلیفه حق باشد چون متجلی شود دعوی خدائی کند بنیابت و خلافت حق سالک در غلط لغت پندارد که تجلی حقیقت خود را خدا بین تصور کند آن تصور موجب هستی وی شود و راه سالک همه در نیستی بود و نیستی سالک که راه اوست از غیر پیدا آید و آن غیر وجود مرشد کامل بود قوله تعالی کونوا مع الصادقین یعنی با صادقان باشید تا نور صدق ایشان هستی شما را محو کند بعد از آن پرده غیب خفی است و رنگ آن پرده بغایت سیاه بود و سیاه صافی براق مهیب ده هزار حجاب درین مقام رفع باید کرد و از وی روح القدس نیز تعبیر کنند که از دیدن وی ریش بر وجود سالک افتد و نوع فنا و احاصل آید آب حیوة جاودان درین ظلمت تعبیر است که بعد ازین رو نماید و طور صفات جلالی گاه بود که ظلماتی حروف بود عقل فهم آن نتواند کرد سالک باید که بجوابی که درین ظلمت تعبیه است التفات نماید تا از حیات چشمه حیوان محروم نماند و از هیچ صور هایل و آواز سهمناک نترسد تا آن نور تمامی ظاهر شود و ترس با نس مبدل گردد در آن مقام بجایست سید المرسلین باید که نخت و به متابعت او صلی اللہ علیہ وسلم قدم استوار باید داشت تا بسلامت برہ از مغالطه این در طامات نیفتد و گفته اند که غیب خفی خلاصه روح است ظاهر نشود الا بتجلیات جلالیت که بقوت جذبہ اخراج غیب کند بر سالک درین مقام صفات ذاتیه تجلی کند و غیب خفی را به صفات حق متصف گرداند خوف درین مقام از

زندگه و الحاد بود از بهر آنکه چون خود را متصف گرداند به صفات حق بنیند و ظهور جمیع حرکات و سکونات
خلایق از وجود حق بنیند فرق نتواند کرد میان حلال و حرام باستعمال محرمات مشغول گردد زیرا که وجود
خود را وجود حق بنیند فعل خود را چه برآیند فعل حق بنیند و مقام فرق را از میان بردارد و جمیع حرف
متصف شود لحدود با الله عن ذلك فرق میان محقق صدیق و ملحد زندیق آن است که محقق صدیق
به کمال بصیرت جمع کند میان مقام جمع و مقام فرق و گوید امر و نهی از مقام جمع
سست و تمثال آن مقام فرق فلا جرم امر با و نهیها بجا آرد و ملحد و زندیق فرق نتواند کرد میان این
و مقام عقل تیره خود یا زماند و محبوب گردد بعد از آن پرده غیب بالغیوب ظاهر شود و رنگ آن پرده
سبز باشد نه زرد و حجاب در آن مقام رفع باید کرد و آن نور مطلق بود که صفت خاص حق سست و
آن سبزی علامت حیوة شجره وجود که از آثار تجلی نور مطلق زنده جاوید شده که این زندگی باشد
که در بهشت خواهد بود گفته اند نور حقیقی را تجلی از بالاء سر باشد در عالم شهادت هیچ توری بد و نماند
و نور روح از نور آفتاب عظیم تر باشد و اعیان از چوب و راست نمودن گیرد و نور سر بنور زهره مانند
باشد قافا از وی لطیف تر و نورانی تر باشد و در مواجبه پیدا شود و در وجود سالک ناپیدا گردد
نور دل بنور ماه مانند بود و نقطه حقیقی که در ماه تعبیه است و در برابر دل سالک پیدا آید و در وقت تجلی
خود را بر جانب دل سالک تند و در دل کوستین کم شود و نور نفس گردد برگرد سالک و آید و آن باقی ماند
که آفتاب بر وی تافته باشد قافا انوار دیگر چون شمع و مشعله ارواح طیبه باشد از جن و انس علی
اختلاف مراتبهم قال الشبلی دع الانوار فی حجاب عینی و راس مقام عباده الخیال و لکن الذی یفنی
فیفنی بینال خصوص احوال الرجال و التحقیق السالک ان نور الانوار منزه عن جمیع الالوان التي
یظهر علی النورانی استار اللطایف السبعة من لون الکندره و الزرقه و الحمرة العقیقیه و
البیاض الخالص و الصفرة و السواد و البراق القازل من القوق و الخضره و منزه الیضا عن
اشکال القمریه و الشمسیه و سایر ما یصل الی الافهام البشریه و مقدس عن الظهور فی الصوره
النوریه او خیالیته او مثالیته فکل ما یشاهد الانسان ببصیرته او متعاقبه بمعرفته قافا الحق
سجانه علی من ذلك -

شعرا

هر چه نشان برد توئی را نشان نمی بری : آنچه بیان کنی توئی راه بیان نمی بری

فهو تعالى منزّه عن كيف وكم واين ومتى ازلية فوق ما يدرك من معنى الازل وابد يستر
اقصى لما يفهم الاقهام من معنى الابد هو الاول بلا ابتداء وهو الآخر بلا انتهاء وهو الظاهر
بلا تشبيه وسثال وهو الباطن من غير مكان ادراكه بالخيال منزّه عن الحمول في الاشباح
ومقدس عن التريان في الارواح من قال انه متحد بالكون فقد اخطى ومن قال انه ليس له
تعين في ذاته الا في الكون فقد فسد العقايد وهو كان في ذاته متعينا في ذاته قبل كائنا عالمنا
بذاته وبما يظهر من مخلوقاته على مقتضيات صفاته تجلي بذاته على ذاته قبل ظهور منطاه صفاته
فاراواظها كمالاته على صفحاة الارواح والاجسام من كونه فاعلم اولاً منظر المنطاه نور الانوار
روح جيبه المصطفى المختار صلى الله عليه وسلم من فيض انوار صفاته الذاتية ثم اظهر من
فيض نوره ما اظهر من عوالم الارواح والانوار ثم اقتصدت حكمتها لاكمال معرفته تعليق
منطاه صفاته الذات بمطاه صفاته الانفعال فخلق الاكوان من عوالم الاجسام واخر خلق جسد
آدم لتكمل ترتيبه الارواح في عوالمها على ما يشير اليها جابر رضي الله عنه ثم خلق الارواح
بالانفس تعلق التعاشق بعد تلطيف العناصر وكسر سوارانها بالقدرة الكاملة والحكمة
الشاملة وجعلها على هئيتيه وحدانيته انزله وبعد تلطيف تلك الهيتة الوحديته باخرى
اقدم بالهيتة الوحديته الاولى التي حصل للعناصر على اللطيفة القالبية ويقال لها المنراج
على لسان الحكماء والثانية يقال لها اللطيفة النفسية بلسان العرفاء ثم جعل القلب الصنوبري
الشكل الذي هو اللطف من جميع اعضاء البدن مجمع باثنين اللطيفتين الارواح مختلف
فيها عند اهل التحقيق من اهل السنة فمنهم من يقول انها الحيوة فقط ومنهم من قال انها
ايمان مودعة في هذه القوالب لطيفة اخرى الله تعالى العادة بتخلق الحيوة في القالب مادامه
الارواح في الابدان والانسان حي بالحيوة ولكن الارواح مودعة في القوالب ولها ترق في
حال النوم ومفارقة للبدن ثم رجع اليها وان اللسان هو الروح والجسدان الله تعالى
سخره الجملة بعضها لبعض والحشر يكون الجملة والمشاب والمعاقب الجملة والارواح مخلوقة

و من قال یقدمها فهو مخطئ خطأ عظيماً والاخبار تدل انها اعيان لطيفة والستر كتميل انها لطيفة
 مودعة في القلب كالارواح واصولهم يقتضي انها محل المشاهدة وكما ان الارواح محل المحبة
 والقلوب محل المعارف وقالوا السراياك عليه اشرف وسر السرايا اطلاق عليه بغير الحق وعند
 القوم على موجب مواضعهم مقتضى اصولهم السر الطفا من الروح والروح اشرف من القلب
 ويطبق لفظ السر على ما يكون مصنوعاً مكتوباً بين العبد والحق سبحانه في الاحوال والنفس لطيفة
 مودعة في هذا القلب هي محل الاخلاق المعلولة المذمومة كما ان الروح لطيفة في هذا القلب
 هي محل الاخلاق الحمودة وكون الروح والنفس من الاجسام اللطيفة في الصورة ويكون الجملة
 مستخر بعضها لبعض والجميع انسان واحد لكون الملائكة والشياطين بصفته اللطيفة فمحل
 الاوصاف الحمودة القلب والروح محل الاوصاف المذمومة النفس والنفس جزء من هذه
 الجملة والقلب جزء من هذه الجملة والحكم والاسم راجع الى الجملة - روح الساني لطيفة اليسر
 رباني وجوه ليست سماوي روحاني نوراني حي ناطق متحرك كقاني نشود وديا بنده صورت همه
 چیزها این جسد بمنزله سرای است و دیر او شناخت وی کلید شناخت خدای آید سمانه شناخت
 حقیقت جوهر وی و کیفیت تصرف وی درین بدن از علمها نیست که هر کس بداند و دیر اشرف یار
 اضافت ارزانی داشتند و آنچه صفات ذاتی اوست هفت است از نورانیت و محبت و علم
 و حلم و انس و بقا و حیوة و صفات دیگر ازین صفات تولد کند چنانکه از نورانیت سمعی و بصیری
 و تکلمی و از محبت شوق و طلب و صدق و از علم ارادت و معرفت و از حلم حیا و وقار و
 تحمل و سکون و از انس شفقت و رحمت و از بقا ثبات و دوام و از حیوة عقل و فهم و ادراکات
 دیگر از وجدانیات و غیرها از تولدات این صفات است چه پیش از تعلق روح بقلب و چه
 بعد از تعلق اما اصل آن همه هفت صفت است و او از عالم امر است که ضد عالم اجسام
 است که قابل مساحت و قسمت و تجزی نیست و تمثل ارواح مجروده در حالت مفارقت از
 بدن یا در حالت تعلق بقلب به صورت بشری صورت عارضی اوست و ظهور صورت ذاتی
 او جز در عالم غیب محال بود و این صورت و تمثل نوعی از قوت تصرف روحانیات است
 در عالم صور که به صورتی خواهند از صور بشری تمثل کنند هر وقت که آدمی دل خود را پاک کند

و آئینه در اصفافی گرداند بملائیکه سموی نزدیک گردد از جهت آنکه ملائیکه سماوی پاک و صافند و علم و طهارت دارند و روح آدمی از جنس ملائیکه است و جوهر صاف و پاک است اما بواسطه بدن و صفات و افعال بدن و خواستهها بدن از لذت و شهوة و آنچه مقتضای آنها بدن است آلوده و تیره شده چون ترک لذات و شهوات بدنی کند و آئینه در از اینها پاک و صاف گرداند باز پاک و صافی شود و سیرت و بهیگی این معنی بود و چون پاک و صافی گشت روح آدمی را با ملائیکه سماوی متناسبت پیدا آید و چون متناسبت پیدا آید چون دو آئینه صافی باشند که در مقابله و آئینه هر چه درین آئینه باشد در آن پیدا آید و این ملاقات در بیداری باشد و در خواب هم باشد و در خواب بسیار کس را در بیداری اندک را بود و این ملاقات در بیداری سبب وجد را و در خاطر ملکی و القاء ملکی بود و در خوابها سبب راست خواب باشد و چون علم و طهارت و صفای بی کدورتی ملک دانستی جهد آن کن تا بعالم آن رسی و از عالم شیاطین که بعضی صفات ملک موصوفند خود را بیرون بری و از صفات شیاطین پاک شوی و اگر از عالم شیاطین بیرون نروی در تو همه صفات شیاطین در حالت تقابل پیدا آید ملائیکه هر آسمانی که بالاترند پاک و صافی ترند و علم و طهارت ایشان بیشتر است - پس آدمی هر چند از مجاهده و ریاضات پاک تر و صافی تری شود و علم و طهارت حاصل بشیر می کند متناسبت او با ملائیکه بالاتر حاصل می شود تا بجائی رسد که در علم و طهارت از ملائیکه بگذرد و بعضی گویند که بعقل اول رسد و از عقل اول در نتواند گذشت و از عقل اول فیض قبول کند و عقل اول واسطه باشد میان او و خدای سبحان و از عقل مقرب تر و داناتر و بزرگوارتر چیزی دیگر نیست و بعضی گفته اند از عقل اول هم بگذرد و با خدای سبحان به واسطه ملک بگوید و هم بشنود ملائیکه سموی وقت باشد که مصور شوند و بالعرضی از آدمیان سخن گویند و گویند که ملک و رسول خدائیم و بکاری آمده ایم چنانکه در قرآن قصه مریم خبر داد و وقت باشد که بر آدمی ظاهر نشود و بآدمی سخن گوید و کاری فرماید و از حالی خبر دهد و آن آواز را هاتف گویند هر وقت که ملائیکه آسمان سموی سخنی بدل آدمی القا کنند اگر آن القاء در بیداری باشد نامش الهام بود و اگر در خواب باشد نامش خواب راست بود و چون ملک مصور شود

و سخن خدای بادی رساند آن شخص را نبی گویند و آن پیغام را وحی گویند معیت روح یا جسد مثال
 معیت حق است سجانه باکل کائنات من عرف نفسه فقد عرف ربه بر روح انا عراض اجسام
 چون دخول و خروج و اتصال و انفصال و غیر آن جائز نیست فکیف بر حق سجانه گفته اند
 قالب آدمی مرکب از چهار عنصر متضاد است خاک و باد و آب و آتش و این هر چهار به
 حقیقت در قالب جمعند مکان خاک در قالب ظاہر است و عیان و در خاک آب را
 مکانی و گیر است لطیف و لایق لطافت آب و در آب باد را مکانی و گیر است لطیف تر
 از مکان آب و در باد آتش را مکانی و گیر است لطیف تر از مکان آب و روح باہمہ ذرہا
 بحقیقت موجود است بجاول و در مکان حلول و انتقال از عوارض اجسام است و ہیچ چیز
 از عوارض بر روح جائز نیست پس ہمچنین ذات مقدس رب العالمین جل و کرمہ دلالہ غیرہ
 باہمہ ذرہا آفرینش بہ حقیقت موجود است با حلول و اتصال و انفصال و بی حماسہ و بی
 محاذات باہمہ ہمہ ازہمہ و درہمہ نزدیکانہ نزدیک متصل دورنہ منفصل زہی نزدیک
 دوری بندہ زہی حاضری و غایبی بندہ زہی جمال با کمال و ناپیثانی بندہ زہی ناگذران در میان
 دل و جان زہی حال و دل از وی حاصل اہل تشاخص چہاں فرقہ اند کی فرقہ نسجیان اند سخن ایشان
 آنست کہ می گویند کہ روح انسانی ہمیشہ مستعدی تعلق است ببدن انسانی ہر گاہ کہ تعلق
 از بدنی منقطع گردد در حال تعلق گرفت ببدن دیگر و جسم دیگر و ادب نفس خود قائم نیست و
 زوال پذیر نیست و لایزال منظر جسمانی خواهد کہ بوی متعلق گردد و قیام آن باد بود ازین سخن
 لازم آید کہ روح آدمی قائم با الخیر بود و بہر چیز کہ قائم با الخیر بود آن چیز عرض بود و عرض بقاء
 معروض فانی گردد و نزدیک کاملان ایشان آنست کہ روح از بدن منتقل می گردد علی سبیل تعلق
 نہ بان معنی کہ قائم بہ نفس خود نباشد و فرقہ نسجیانند سخن ایشان آنست کہ می گویند کہ روح انسانی
 در وقت مفارقت از بدن منتقل گردد ببدن حیوانی از حیوانات بہ سبب آنکہ صفات آن حیوان
 در حالت مفارقت از بدن بدان روح قائم شدہ و صفات آن حیوان در وی رسوخ یافتہ و ملک
 دی شدہ فرقہ دیگر مسجیانند سخن ایشان آنست کہ می گویند روح انسانی چون قطع تعلق کرد
 از بدنی در حال منتقل شد کہ بم بناتی چہ او را در جہ حیوانی نماید بہ سبب سوتہ از درجہ حیوان

فرو آمد باز بدو جنبائی رسید که از آنجا عروج کرده بود و فرقه دیگر سنجیانند سخن ایشان آنست که می گویند
 که روح انسانی چون از بدن انسانی قطع تعلق کرد و در حال بحیم حیوانی نقل کرد و از جسم حیوانی نقل کرد
 بحیم نباتی و از جسم نباتی بعدنی و از معدنی به جمادی و این غایت انحطاط وی بود و باز آنجا نقل کند
 از جماد بعدن و از معدن به نباتات و از نباتات بحیوان و از حیوان بانسان و این حالت غایت
 و عروج وی بود و هر بار که دوره تمام کند و دوباره از سر گیرد سخن این طایفه از قبیل واسهیات است
 مذہب ایشان تمام باطلست و سنجیان و سنجیان چنان از عالم روحانی مجبورند که جز بعالم جسمانی
 فرو نیامده اند و سنجی خود را از مرتبه حیوانی و رخی گذرانند و سنجی بمرتبه جمادی قانع شده - ببايد
 و آنست که چون از نفس انسانی افاضیل مختلفه طایفه می شود سنجین بکلیس مختلفه خود را نیز
 می نماید و وایم او در مقام اصلی خود است مثلاً چنانکه تو در خوابی و با تو کسی سخن می گوید و انواع
 علوم جلیله یا تو بیان می کنی آن روح تست که با تو سخن می گوید و این حالت مشغولی او است
 از عالم بشریت خود که آن بدست بعالم اول خود و وطن اصلی خود که از آنجا فرو آمده که در
 خواب تجلی می کند و بر خود پیدامی شود و بشکل عالمی که راه نماید به علومی که در وی پنهان است و ذاتی
 او است از قوه بفعل می آرد تا ملکه جسم وی شود و سبب قوه و قوه دنیای و آخری وی گردد پس در
 خواب معلم و متعلم یکی باشد آینه که در وی کسی دیگر جز نوعیت دیگر از الفاظ مصطلحه ایشان است
 قیس التدار و اہم فنا و بقا فنا عبارتست از نہایت سیرالی اللہ سبحانہ و بقا عبارت است
 از بہایت سیر فی اللہ سبحانہ سیرالی اللہ وقتی منتهی شود که سالک از وطن ما لوفاة و حظوظ بشریت
 بکلی بیرون آید و در راه طلب توجه راست بحق سبحانہ و تعالی بیاورد و بادیہ ہستی را یکبارگی
 بقدم صدق قطع کند تا بکعبہ وصال رسد و سیر فی اللہ از گاہ محقق شود کہ بندہ را بعد از فناء
 مطلق کہ فناء ذات و فناء صفات و افعال است وجود حقانی ارزانی دارند تا ہآن وجود
 بعالم اتصاف باوصاف الہی و تخلق باخلاق ربانی ترقی تواند نمود و این مرتبہ را مرتبہ بی مبصر
 و بی سیم و بی نطق و بی ہمیشی و بی تعقل گویند کہ ذات و صفات فانیہ درین مقام کسوت بقا
 پوشیدہ و از قبر خفا در محشر ظہور برانگیختہ شدہ باشد و تصرفات جذبات بر باطن بندہ متولی
 شود و او را از جمیع وساوس و ہوا جس فانی گرداند و بہ صفات ذاتی خود بر باطن بندہ

متصرف گشته و او را از آنکه بخودی خود تصرفی عزل کرده و بقاء و سادس و هو اجس به نسبت با کسی که هنوز از مقام فنا نگذشته بشرک خفی بود و به نسبت با کسی که بقاء بعد از فنا رسیده باشد شرک نبود و آنکه هنوز در بدایت حال فنا بود سکرش از احساس غایب گرداند و چون در مقام مشاهده ذات و صفات تمکین یافته بود از سکر حال فنا بصحو آمده غیبت از احساس درین مقام تمکین لازم نبود و شاید که بعضی را اتفاق افتد و بعضی را نیفتد بلکه باطن وی غرقه سحر فنا بود و ظاهری حاضر بود و آنچه می رود از احوال و افعال باشد و فنا و بقاء هر دو صفت مدح اند هر چند بنده از خلق فانی تر به حق سبحانه باقی تر و این حال بر مقدار قوه مشاهده بود هر چند مشاهده سر وی مرحق را قوی تر همی گردد از خلق فانی تری شود و بقاء او بیشتری گردد و اهل فنا و بقاء بعد از طلب و مجاهده به طمانیت و حیدان و سرور مشاهده رسیده باشند و در عین مراد از مراد بپیرا گذشته مقامات و کرامات را حجاب دانسته و مسرت دل از حظوظ روحانی و جسمانی ساقط کرده و رسیدن بمرتبه فنا نشان رسیدن به حقیقت محبت ذاتی بود و نشان فنا موسیبت محض بود و اختصاص الیهیت است و آن عطاء حقیقت باشد و عاریتاً بود و هر آینه رجوع نفرماید کما قیل الفانی لایردالی اوصافه و مراد ازین وجود بشری و وجود طبیعی اصلی است از وجود طبیعی عارضی و عود وجود طبیعی عارضی وجود فنا را زیان ندادن صورت طبیعت بود نه حقیقت طبیعت چنانکه گفته اند -

شرح

موسی اندر درخت استنش دید : سبز ترمی شد آن و زخوت از نار
 شهوة و حرص مرد صاحب بدل : همچنین دان و این چنین پندار
 و قوله علیه السلام انما انا بشر اغضب کما یغضب البشر و ارضی کما یرضی البشر ناطق
 بصحة این معنی است و فنا و فنا که در میان اهل القدر متعارف است آن بود که چون از وجود

له مطلب قال العارف الشطاح الرومی فی المثنوی - ۳

گم شدن در گم شدن دین من است : نیستی در نیستی آئین من است

گم شدم چون ذره اندر آفتاب : یا چوبوی گل در اجزای گلاب

جسائیت فانی گشته از وجود روحانیت نیز فانی گشته تا در رویت جلال و کشف عظمت الهیت بر دل
و غلبات این حال دنیا و عجبی فراموش گردد و احوال و مقامات در نظر سبوت وی حقیر نماید از عقل و
نفس فانی گردد و از فنا نیز فانی گردد یعنی آن تعینی که ادراک حاصل آمده که خود را در حق محو یافته بود -
آن نیز یکی از میان بر خواسته و دل بحق سجانه و تعالی قرار یافته که این فنا را نیز نمی داند و اندر
عین این فنا زبانش بحق ناطق گردد و متن خاضع و خاشع گردد در عین این فنا همه حیرت و بی
نشانی بود و گفته اند اذ انی العبد عن اوصافه اورک البقا بتمامه و اختلاف اقوال مشایخ در تعریف
فنا و بقاء مستند است باختلاف احوال سایلان بهر کسی را در خود فهم و صلاح وی جوابی گفته اند
بعضی گفته اند مراد از فنا فنا مخالفان است و از بقاء بقاء موافقات و این معنی از لوازم
توبه نصوح است و بعضی گفته اند فنا زوال حظوظ دنیوی است و بقاء بقاء رغبت و آخرت
و این معنی لازم مقام زهد است و بعضی گفته اند فنا زوال حظوظ دنیوی و اخروی است و بقاء
بقاء طلب حق سجانه و تعالی و این معنی لازم صدق محبت ذاتیست و بعضی گفته اند فنا غیبت
است از اشیا و بقاء حضور است از حق سجانه و تعالی و این معنی نتیجه سکر است کل بنده
الاشارة فیها معنی الفناء من وجهه و لکن الفناء المطلق هو ما یستولی من امر الحق سجانه
علی العبد فمیغلب کون الحق علی کون العبد و ازل معرفت چون بعد از فنا فی الله بر تبه بقا
باللذی رسند آنچه می بینند در خود می بینند و آنچه می شناسند در خود می شناسند و حیرت
ایشان در وجود خود است و مقام فنا اگر چه موهبتی است اما ظهور آن بندرتج بحصول شرایط
باشد و شرط رسیدن بدین مقام توجه تام بجناب حق است سجانه بواسطه محبت ذاتی و اجتناب
از آنچه محبت ذاتی نبود و مراد از فنا فنا در جهت بشریت است و خلقت و انقیاد این جهت در ظهور
سلطان ربوبیت و حقیقت این معنی را تمثیل بان کرده اند که هر که در سلطان آتش افتد بجهت وی به
صفت وی گردد همچنانکه آتش در آهن تصرف کند فاما عین آهن دیگر نشود و آهن همانست و آتش
همان الا آهن صفت سوزانیدن پیدا کرده باشد چنانکه گفته اند -

شعر

تو او نشوی و لیکن ار جهد کنی ؛ جانی برسی کز تو توئی بر خیزد

و چون سلطان آتش وصف شیئی را در شیئی مبدل کند سلطان ارادت حق سبحانه و تعالی از سلطان آتش باولی تر نشان گفتار وی بود و گوئید حق سبحانه و تعالی قال حجة الاسلام المتجلی بلیتین بالتجلی فیہ کما بلیتین لون من بتر آفی المرآة فیظن انه لون المرآة و کما بلیتین مافی الزجاج با الزجاج بان لم یتضح له ما وراء ذلك اعتریه و وقف علیه و ہلک رآہ علم و عقل تا بساعل و رباع فنا پیش نبود بعد ازان ہمہ حیرت و بی نشانی بود و عجایب این طور را نہایت نبود و این احوال جز بسلوک رسیدن معلوم نگردد و اینجا مبدء شہود عالم و وحدۃ و وحدانیت بود و حق سبحانه و تعالی کل من حیث کون کل شیئی موجودا بہ معدوما بنفسہ لا من حیث انه له وجودا خاصا متحدہ فانه محال و بعد از رسیدن سالک بقضاء فی اللہ و بتقاء باللہ حکم تعیین و تقید مطلقا از بندہ مرتفع نشود و در مرتبہ بقاء باللہ در انصاف بہ صفات ربانی اورا تعینات حقانی باشد و کسی را پیش از فنا وصول بحق سبحانه و تعالی میسر نگردد و همچنین در حال فنا نیز وصول میسر نگردد و اما بعد از بقا وجود مجرا بہ محبوب وصول تواند بود و وجود محب کہ بقا یافته است بہ محبوب از سطوات نور تجلی مضمحل و نا چیز نگردد و بلکہ قوت گیرد و همچنین از غیر بسبب مخالفت با خلق محفوظ باشند و هیچ چیز از ممکنات سر واصل را از مشاهده محبوب و اشتغال او مشغول نتواند کرد چہ رجوع واصل در ہمہ احوال بہ محبوب خود بود و شہود حق سبحانه و تعالی اورا حجاب خلق گردد چنانکہ صاحب فنا را مخالفت با خلق اورا حجاب حق سبحانه و تعالی نگردد و بلکہ ہر یک را در مقام خود بی آنکہ حجاب دیگری گردد و مشاهده کند و فنا و بقا در وی مجموع بود و فنا باقی و در بقا وفاتی الا آنکہ در حال ظہور بقا فنا در وی لعلم مندرج بود و مراتب وصول کہ مراتب سیر فی اللہ است سبحانه ہرگز منتہی نشود زیرا کہ کمال اوصاف محبوب را غایت نیست و ہر چہ در دنیا ازان پرسند از مراتب وصول ہنوز اول مرتبہ باشد از مراتب وصول بہ نسبت آنچه مانده اگر عمر ابدی در نہایت

لہ مطلب - قال العارف الرومی -

ہیچکس را تا نگردد او فنا نیست رہ در بارگاہ کبریا

و ایضا منہ قدس قدس اللہ سرہ السامی

ای برادر بی نہایت در گہمیتت بر سر ہر چہ آمدی آنجا با کسرت

آن در آخرت نیز نتواند رسید کما قیل منازل الوصول لا تقطع ابداً باونی العمر الاخری الابدی
 فکیف فی العمر القصیر الدنوی چون عاشق حمله شجره انسانی باشا خنهای بشری و خنهای ملکوتی روحانی
 بخورد آتش حقیقی دهد و شجره اخضر نفسانی فدای آتش حقیقی گردد و آتش در حمله اجزا رود و چون آن شجره
 تصرف کند وصال حقیقی آنجا میسر گردد قوله تعالی قودی من شیطانی الواد الا یمن فی البقعة
 المبارکة من الشجرة ان یاموسی ای انا الله بعضی گفته اند فنا آن است که بنده از
 همه گنجی خطوط خود فانی گردد چنانکه او را در هیچ چیز خطی نبود و از اشیا بکلی چنان فانی شود که تمیز
 اشیا از او ساقط شود به سبب اشتغال او بدان که در وی فانی شده است چنانکه عامر بن عبداللہ
 گفت پاک نمازم که زنی را بینم یا دیوار یا روح تعالی درین مقام متولی تصرف او گردد در وظایف
 عبودیت و موافقات بندگی و محفوظ بود در آنچه از آن حق بود و برای حق بود از ادای فرایض و
 نوافل و غیر آن و ماخوذ و ممنوع باشد از آنچه او را در آن خطی بود و همچنین از جمیع مخالفتات و اسباب
 آن و محصوم بحصمت خداوندی جل جلاله از همه حرکات نفسانی و تصرفات شیطانی و این معنی حدیث
 رسول است صلی اللہ علیہ وسلم از حضرت حق سبحانه و تعالی حکایت می کند لا یرال العبد یتقرب الی
 بالنوافل حتی اُحِبَّه فاذا اُحِبَّه کنت له سمعاً و بصرًا الحدیث و بقا نزد این طایفه آنست که بنده
 از خطوط و مرادات خود بکلی فانی گردد و بدینچه حق را در آن ارادت و رضا بود باقی شود بزرگان
 گفته اند که بقا مقام انبیا است علیهم السلام برای آنکه ایشان را خلوت سکینه پوشانیده اند
 و به مقامی رسانیده که هیچ چیزی که بدیشان رسد ایشان را از قیام با دای فرایض و نوافل
 و انواع عبودیت و بندگی باز ندارد و منح ننگ ذلک فضل الله یوتیه من یشاء و باقی
 آن بود که همه اشیا در نظر او شیئی واحد بود و همه حرکات و سکنات او در موافقت حق تعالی
 باشد و در از مخالفتات او فانی بود از مخالفتات و باقی در موافقات و مراد ازین که گفت
 همه اشیا و به نسبت با او شیئی واحد میشوند آنست که مخالفتات و موافقات یکی گردند و
 آنچه او را از آن نمی فرموده اند و آنچه او را بدان امر کرده اند یکی شوند بلکه ازین معنی آنمرا
 است که بر جزوی آنچه بنده بدان نامور بود و حق بدان راضی شود و به فعل و عمل که کند خاص
 لئلا کند نه برای حفظ نفسانی نه در دنیا و نه در آخرت و این معنی قول آن بزرگ سرت که

فرموده که بقافناست از اوصاف خود و بقا باوصاف حق تعالی و تقدس زیره که حق تعالی اشیا را برای غیر آفریده است نه برای نفس خود تا خود بدان منفعتی حاصل کند یا بدان مضرتی از خود دفع کند تعالی عن ذلک بل برای نفع و ضرر خلق آفریده است پس باقی بحق سبحانه قانی از نفس متصور بود بصفت حق و متعلق به اخلاق او تعالی و بیج فعلی و عملی برای بر منفعتی یا دفع مضرتی که بپس او عاید بود نکند یعنی بنده را بدان فعل اصلاً قصد بر منفعتی یا دفع مضرتی نفسانی نبود بلکه همه خطوط و مطالبات نفسانی بکلی از وی منقطع و ساقط باشد معنی او را در حرکات و سکونات قصد نیت خطوط نفسانی نباشد و ازین سخن مراد آنست که نفس او از ان فعل بیج خط نیاید زیرا که فرق است میان قصد و نیت خطوط کردن و میان خط یافتن بی نیتی و قصدی در آنچه خاص از برای رضای خدا کند و همچنین او را درین افعال و اعمال طمع ثواب یا خوف عقاب نباشد و اگر چه طمع و خوف باقی باشند در وقایم بدو لکن رغبت او در ثواب و خوف او از عقاب برای موافقت حق عز و علا بودن برک الم و لذت نفس زیره که حق سبحانه و تعالی را نسبت در آنکه در ثواب او رغبت کنند و از وی تعالی ثواب را بدعا و حاجت و درخواست میدارند که از عذاب او تبرسند و از عقاب او پناه بگرفتند و برین همچنین حرکات و سکونات او برای خط غیر لوده برای حفظ نفس خود چنانکه گفته اند المؤمنون یا کل لیسهوه عیاله یعنی مؤمن طعام و شراب بخواست فرزندان خود بزرگی درین معنی گفته است - ه

افنا من خط فیما الم به و ل یبقیه فی رسم لیبیدیه

فیأخذ الرسم عن رسم یکاشفہ و التسر یطرح عن حق یراعیه

همگی فنا و بقافناست از خطوط خود و بقا بخطوط غیر و فناست از شهود و مخالقات

و جنبیدن بران قصد او عز ما و بقاء شهود در موافقات و جنبیدن بران قصد او فعلا و فنا

است از تعظیم ماسوی الله و بقا در تعظیم و جلال او جل جلاله و حدیث ابی حازم خبر میدهد

از فناء تعظیم ماسوی حق چنانکه گفت که آنچه از دنیا گذشته است خواب است و آنچه مانده

است از وی غرور و شیطان کیست تا از وی تبرسند در طاعت او منفعت و نه در محصیت

او مضرت گویند و از دنیا را وجود نیست و نه شیطان را اما فناء خطوط چنانکه عبداللہ بن مسعود

گفت کہ مانند شمیم کہ در صحابہ رسول کسی نیست کہ راہ دنیا را دوست دارد تا این آیہ فرود آمد
 قولہ تعالیٰ و منکم من یرید الدنیا و الدنیا و ارادت او بکلی فانی گشتہ بود و همچنین حارثہ گفت عرف
 نفسی عن الدنیا از دنیا با آخرت فانی گشت و از خلق بہ حق و حدیث عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما
 کہ آہ دو شخص در طواف گاہ برو سلام کردند و جواب نداد ہما می ذکر آن رفتہ است ہم ازین
 قسم است و عامر بن القیس ہم ازین مقام گفت کہ اگر بسنا ہما نیزہ مرا بزنند دوست دارم کہ در نماز
 مرا خاطری در آید کہ نہ از نماز بود چنانکہ دیگر اثر اید و ہمچنین حسن ازین مقام گفت کہ حق سبحانہ و
 تعالیٰ مثل آن مضمی خاطر غیر حق کہ در نماز در آید در ما نیا فریدہ است یعنی ما را در نماز خاطر
 غیر حق در نیاید و فنا غیبت است از اشیا بکلی چنانکہ فناء موسی علیہ السلام وقتی کہ رب بر کوه
 بجلی کرد و فرمود موسی صدقاً یعنی موسی علیہ السلام بیفتاد و بہوش گشت و نہ او علیہ السلام از حال
 غیبت خود چون باز آمد خبر داد کہ چہ دید با کجا بود و نہ غایب کنندہ تعالیٰ و تقدس از حال او
 خیر داد و نہ کس دانست اوسعید خراز گفت کہ علامت فانی آن است کہ بیرون آید از حظ دنیا
 و آخرت و دردی پیدا آمدن گیر و نوری از انوار قدرت قادر تا او بدان نور از رویت خروج
 از حظ دنیا و آخرت ہم بیرون آید و روی جز رویت چیزی کہ از حق بود یا برای حق بود باقی نماند
 و حق تعالیٰ و تقدس در ابدیت واحد صد فرد گرد چنانکہ در ازل بود و با وجود عز و علا غیرانہ فنا
 ماند و نہ بقا و معنی بیرون آمدن از حظ دنیا و آخرت آنست کہ طالب اغراض دنیوی و اعراض
 آخرتی نبود و حظ و جز حق سبحانہ و تعالیٰ نبود و آن قرب خداوند بود جل و علا و رضای او از وی پس از
 حضرت اسم جلال و عظمت حق عالی بد و فرود آید تا او بدان حال عظمت و بزرگی حق و صف و حقارت
 نفس خود شاہدہ کند تا گوید چون منی چہ لایق قرب و رضای حق سبحانہ بود حالی دیگر بد و فرود آید۔
 و بکلی حق خداوند را سبحانہ از وی استیفا کند و ارفانی و غایب گرداند از رویت صفت خود آن رویت
 خروج است از حظ نفس و ہر چیز کہ پندہ آنرا بخود اضافت کند و صدور آن از خود و اندوگان را
 وسیلت قرب حضرت بنید سہمہ از وی پاک بیرون برود و باطن او را بجا رب لا فرود بود و جز آنچہ خاص
 از حضرت خداوند سبحانہ بود در وی چیزی باقی نگذارد تا او چنان شود کہ در ازل بود و در علم حق بود پیش
 از ایجاد درین عالم این جا او را معلوم و محقق گردد کہ حق را جز بحق نتوان شناخت و بدو عز و علا

جزید و نتوان رسید و آنچه در صنوق برای او نهاده اند نہ بعمل و فعل او نهاده اند عبارت دیگر در نشان
 غیبت است از صفات بشری و اتصاف به صفات و نعوت الہی یعنی اوصاف بشری کہ ظلم و
 جہل است چنانکہ می فرماید نہ کان ظلوماً جہولاً فانی و غایب شوند و همچنین از جہود و انکار و کفر و ہمہ
 صفات ذمیمہ و اخلاق ناپسندیدہ پاک شو و چنانکہ علم بر جمیعش غلبہ کند و عدل بر ظلم و شکر بر کفر
 و همچنین ہمہ صفات حمیدہ بر ہمہ صفات ذمیمہ غلبہ کند ابو القاسم فارس گفت کہ فنا حال کس
 بود کہ بیچ صفت از صفات بشری را مشاهده نکند الا کہ ہمہ را معمور و غایب بیند و مرغیب
 آن صفات کہ خداوند است سبحانہ و ہم او گفت کہ فناء بشریت نہ بدان معنی است کہ بشریت
 بکلی معدوم گردد بلکہ مراد از فناء بشریت آن است کہ بندہ در لذتی افتد کہ زیادہ تر و
 غالب تر بود بر آن لذتی و المی کہ بندہ داشت و حال دوران بود چون آن زمان کہ در مشاہدہ
 جمال یوسف علیہ السلام از اوصاف خود فانی گشتند دستہا و خور را پارہ کردند و پارہ
 کردن دست از آن بود کہ از مشاہدہ جمال یوسف علیہ السلام لذتی بیاطن و اسرار ایشان
 رسید و ایشان را از یافتن الم بر رسیدن دست ہا غایب گردانید و بزرگی درین معنی گوید
 غابت صفات القاطعات الکفہا ۛ فی شہادہ ہونی البریتہ ابدع
 نقین عن اوصافہن فلم یکن ۛ من نعتہن تلذذ و تو حیح
 و قیام المرءۃ الحزینہ یوسف ۛ یدنفسہ ما کان یوسف یقطع
 ہم درین معنی گفته اند -

و کرناہ ما کثرتنی فت ذکر ۛ و لکن نسیم القرب یبد و فی قہر
 فاعنی بہ عنی و البقی بہ لہ ۛ از الحق عتہ نخر و معبر

و بعضی ہمہ احوال را حالی واحد نہادہ اند و گفته اند کہ فنا بقا است و جمیع تفرقہ و اختلاف در
 عبارت است نہ در حقیقت حال ہمچنین غیبت و شہود و صحو زیرا کہ ہر کس کہ فانی بود از آنچه
 اورا بود و باقی بود بحق فانی بود از خود و اوصاف خود و فانی مجموع بود زیرا کہ جز مشاہدہ حق نکند
 و مجموع مفارق باشد زیرا کہ خود را و غیر خود را نہ بیند و باقی بود زیرا کہ ہمیشہ با حق بود و حق تعالی
 بخود جامع او بود و از مسموی فانی و مفارق و همچنین سکران غایب بود از تمیز و فرق کردن و

و معنی زوال تمیز آنست که فرق نکند میان الم و لذت ناخوش و خوشی و معنی دیگر آنست که
اشیا نسبت پا او شیئی واحد گردند و مخالفت برخیزد زیرا که مخالفت لازمه کثرت بود و
اینجا کثرت را وجود نماید پس تمیز نماند زیرا که تمیز میان دو چیز تو انگر دو چیز و چون اشیا اینجا
شیئی واحد گشته تمیز برخیزد و معنی آنکه اشیا شیئی واحد شوند آنست که حق تعالی بنده را
جز در موافقات تصرف ندهد یعنی چون بنده حق را یگانہ گشت از وی جز موافقت نیاید
جماعتی گفته اند که فنا آن است که بنده را از هر سمی و رسومی که آن را بود بازستاند
پس او بماند در وقت خویش و او را نه بقا بود که علم او بدان رسد و نه فنا که او را بدان شعوری بود
و نه وقتی که او را بدان وقوف و اطلاعی افتد که حق سبحانه و تعالی عالم بود ببقا و فنا و وقت او و
حافظ او از همه آفات و ناشایستہا و نابالیتہا و اختلاف کرده اند در آنکه قافی را در کسب
بالبقاء اوصاف امیاء کنند بعضی گفته اند قافی را روکتد ببقاء اوصاف او و حاله فنا بر دوام
نبود زیرا که از دوام آن تعطیل و جوارح از او و مفترضات و حرکات در امور معاش و
معاد جملاً لازم آید و ابوالعباس ابن عطاء درین باب کتابی ساخته است و او را کتاب
عود الصفات و بدیهیہ نام نهاده اما بزرگان و محققان ازین طایفه چون جنید و خراز و
نوری و غیر ہم رحمہم اللہ قایل نیستند بر دفائی ببقاء اوصاف زیرا که فنا فضل و عطاء است
حقست سبحانه مرنبده را و خلعتی و تشریفی که حق سبحانه بر سر و بر خاصگان خود اندازد و
کسب ینده را در حصول آن خلعت و تشریف هیچ مدخلی نیست بلکه نعمتی است که
حق تعالی خاصان خود را بخشیده است و کرمی که در حق کسانی که از بہر خودشان برگزیده
است فرموده و سلب آن عطا دوران نعمتی که بنده را بخشیده است بحضرة حق تعالی
و تقدس لایق نبود زیرا کہ سلب و رد آن سبب جفا و پشیمانی بود و جفا و پشیمانی صفت
کسی بود کہ او را علم تو پدید آید و این معنی از حضرت عزت تبارک و تعالی منفی است یا آن
باشد کہ غرور و خداع و مکر بود از حق عز و علا و او تعالی با مومن خداع و مکر نکند خداع
و مکر با کافران کند و منافقان و مقام فنا را با کتاب حاصل نتوان کرد اما ضد مقام فنا
بکسب حاصل کردن ردا بود و حال آنکہ بزرگترین مرتبه است و در یافتن جمیع مقامات

پروردگار موقوفست پس رجوع از فنا ہم روا بود جواب گوئیم ایمانی که از رجوع ممکن بود
 ایمان کسی بود که وی آنرا از اقرار زبان و عمل ارکان کسب کرده باشد لیکن در حقیقت سر و
 باطن او پیش از فہم و بخاطر آن ایمان نگشته بود و بعقدی درست آن را نگرفته باشد
 بلکه اقرار کرده بود بزبان به چیزی و از حقیقت آن جاہل باشد چنانکہ در حدیث آمده است
 قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان الملک یقول للعبد اذا وضع فی محده ما توکل فی
 ہذا الرجل فیقول سمعت الناس یقولون فقلتمہ پس این چنین کسی در ایمان خود شاک بود
 نہ متیقن تا بزبان اقرار کرده باشد بباطن تکذیب کرده باشد چون مناقق کہ درازل بشقاوہ
 او قلم رفته بود این جا از سر ضرورت بلسان اقرار کند و بدل انکار و برصحت و درستی آن
 اقرار صحیح دلیل ندارد نہ کسی و نہ غیر کسی و نہ از جہت علم و کتاب و سنت حقیقی کسب کرده بود کہ
 دلیل و راہ بر او گردد برصحت ایمان و اقرار او نہ از جہت حال دل او شاہدہ حالی از احوال
 غیبی کردہ باشد کہ مزہل شکوک و رافع آن ظنون گردد و درین مقام علی شفا جرب ہایہ
 بماندہ بود چون شبہہ از خاطری یا مناظری او راہ در پیش آید در حال متزلزل شود و از حسیہ
 ایمان و ہدایت و در کہ کفر و معصیت و ضلالت افتد نعوذ باللہ من ذلک انا انکہ در سبق علم از
 محنت و سعدا باشد از شبہات و عوارض محفوظ و مصون بود و این شخص یا از کسانی بود کہ علم
 کتاب و سنت کسب کرده باشد و لایل عقلی دانستہ تا بدان ہر خاطری شیطانی کہ ایمان
 او را ضعیف کند از خود زایل کند شبہات خصم کہ در دین با او مناظرہ و مجادلہ کند از خود دفع
 کند و بر خصم رو کند بدانکہ مخالف حق را دلیل حق نباشد و این چنین کس را شکوک و خاطر بد
 در پیش نیاید یا کسی بود کہ ایمان او در اصل فطرت صحیح و سلیم افتادہ باشد و حق سبحانہ و تعالیٰ
 او را در پناہ عصمت خود در آورد و خاطر بد شیطانی از دفع کردہ و از صحبت مناظران و
 مجادلان در دین نگاہ داشتہ تا او را در دین بیخ خاطری و شبہتی عارض نشود و اگر چہ ما یہ
 و علمی کہ بدان با خصم مناظرہ و مجادلہ کند و دفع خواطر و غیرہ از مواضع و عوارض بدان بکنند ندارد
 حق تعالیٰ بلطف و عنایت خویش او را ازین معنی مستغنی گردانیدہ بود و از ہر چیز کہ در دین در
 مقابلہ او در آید از شیاطین و جن و انس محفوظ داشتہ یا کسی بود کہ ایمان او درست شد بود

کشفاً و شهوؤاً چنانکه حارثه رضی اللہ عنہ خیر داد و از نفس خود بمشاهده آنچه بدان اقرار داشت
از بهشت و دوزخ و عرش و گفت کاتی انظر الی عرش ربی پارژاوالی اهل الجنة و النار الحدیث
تا آنچه از وی غایب بود بمنزل حاضر گشت و زیاده زیرا که او خبر میدهد که از عالم شهادت خروج کرد
و از آن برگردید تا غیب او را شهادت گشت و شاهد از وی غایب شد چنانکه واران گفت که این
طایفه دیده دل باز کرده اند و دیده هاء سرفراز کرده پس هر کس که ایمان وی ازین جهت
درست گردد و تصدیق دل او باقرار زبان او موافق شود از ظلمت شک و شبهات بعالم
نور علم الیقین و عین الیقین آید چنانکه می فرماید قوله عز طوله ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات
من الظلمات الی النور هرگز از آخرت بدنیار جوع نکند و برای خسیس ترک شرفی نکند
و این همه اسباب عصمت حقد سجانہ مر بنده را و علامت تصدیق آنچه وعده کرده است
لقوله تعالی یثبت اللہ الذین آمنوا بالقول الثابت فی الحیوة الدنیا و فی الآخرة
پس درست شد که مومن حقیقی انایمان بیرون نیاید زیرا که آن موهبت و عطا و فضل
خداوند است سجانہ و تعالی که بنده را بدان مخصوص فرموده است و حق سجانہ و تعالی از آن
بزرگ تر و کریم تر است که موهبت و عطا را باز ستاند بدانکه صورت ایمان حقیقی و رسمی در
ظاہر کیست اما حقایق آن مختلف اما فنا و مقامات دیگر از مقامات اختصاص در صورت
مختلفند و در حقایق متحد زیرا که از جهت فضل و عنایت بیعت حقد سجانہ از جهت
اکتساب بنده و قول آنکس که گفت که روا بود که فانی را باوصاف خود رد کند محال است
زیرا که هر کس که اقرار کند که حق سجانہ و تعالی بنده را برگزیند و بگرامتی مخصوص گرداند و
بعد از آن آنکرامت را از آن بنده سلب کند و او را از آن مرتبه بمرتبه فرود آن رد کند
مقرر بود بدانکه حق سجانہ و تعالی برای خود کسی را برگزیند که لایق آن نباشد و کسی را مقرب
گرداند که لایق قربت نبود و این محال است و اگر گوید که روی بنده بمقام ادنی برای
تربیت و محافظت از فتنه روا بود گویم که آن درست نیاید زیرا که حق سجانہ و تعالی
محافظت بنده در نعمت و کرامت و قرب و اختصاص خود به سلب آن نعمت ها از او نکند
و برد کردن او از مقام رافع با مقام ادنی چه اگر این معنی روا بود باید که رد انبیا با مقام

اولیا یادون او برای محافظت ایشان از فتن رود و این در حق حق سبحانہ و تعالیٰ محال
بود و الطاف و انعام حق جل و علا در عصمت انبیا و حفظ اولیا از فتن از حصر و عدم بیرون
است و قدرت او سبحانہ تمامتر و کامل تر از ان است کہ فعلی دون فعلی محصور باشد اگر
معارض گوید کہ چہ گوئی در حق بلعام کہ حق تعالیٰ در حق اومی فرماید **الَّذِينَ اتَّيْنَاهُمْ**
آيَاتِنَا قَالُوا لَسَاءَ مَا يَحْكُمُ بِنَاهُمْ یعنی آیات خود بد دادیم پس باز ستانیم از وی و او را از ان
بیرون آوردیم و در جواب گویم کہ اینجا اعتراض واقع نیست زیرا کہ آنکس کہ آیات از سلب
کردند ہرگز حالی از احوال غیب مشاہدہ نکرده بود و مقامی از مقامات قرب نیافتہ بود و
ہرگز از خاصان و گزیدگان حضرت نبود بلکہ آن آیات در حق او مکر و استدراج و خدایہ
بود ہر ظاہر او علامات اہل اختصاص ظاہر بود و مزین بوظایف حسنہ و ارادت زکیہ
و لکن در حقیقت از مردودان بود و مکوران و بدل اعمی بود و بسبب محبوب از حقیقت کار
ہرگز طعم خصوصیت نیافتہ بود و لذت ایمان نچشیدہ و خداوند سبحانہ و تعالیٰ
من حیث الشہود نشناختہ چنانکہ حق سبحانہ و تعالیٰ از حال او خبر می دہد و **كَانَ**
مِنَ الْغَاوِينَ و همچنین از حال ابلیس خبر می دہد بقولہ **وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ** جنید گفت
کہ ابلیس در طاعت خداوند سبحانہ مشاہدہ او نیافت و آدم در معصیت مشاہدہ او را
سبحانہ گم نکرد و ابوسلیمان دارانی گفت کہ بخداوند سبحانہ سوگند کہ باز نگردید آنکس کہ
باز گردید **إِلَّا** از راه و اگر بہ حق برسیدی سبحانہ ہرگز از وی باز نگردیدی و فانی در
وظایف عبودیت پروردگار تبارک و تعالیٰ محفوظ بود چنانکہ جنید گفت چون آن را
گفتند کہ ابوالحسن لوری چند روز است تا در مسجد شہوتیزی ایستادہ است و **اللَّهُ**
أَلْتَدْرِي گوید و نہ طعام می خورد و نہ شراب و صلوة خمسہ در اوقات خویش ادا می
کند بعضی کہ در خدمت جنید بودند گفتند او ہیشہ راست جنید فرمود کہ او ہیشہ از نیست
و لکن ارباب مواجید محفوظ باشند در حضرت حق سبحانہ در مواجیدی کہ یا بند اگر فانی را
باوصاف آورد کنند یا اوصاف نفس خودش رد کنند بلکہ ادا قایم گردانند بہ مقامی کہ
باوصاف حق باقی گردد و مراد از فانی نہ آنست کہ بندہ بیہوش یا دیوانہ گردد یا از اوصاف

بشریتیه بیرون آید یا ملکی شود یا روحانی گردد و لکن فانی آن باشد که از شهود و خطوط نفس
فانی گشته بود چنانکه پیش از آن ذکر رفت بدانکه فانی دو نوع بود یکی آنکه او را نصیب
نکرده باشند تا مردم بدو اقتدا کنند و از پی او روند و او بود که فناء او غیبت بود از
اوصاف نفس خودش و مردم و روی به نظر اهل بی و دیوانگی نگزند زیرا که میان خوشی و ناتوانی
و سختی و آسانی نفس فرق و تمیز نتواند کرد و مع هذا او در وظایف عبودیت حق عز و علا
م محفوظ بود و ازین طایفه درین امت بسیار بوده اند بلال و زمان نبی صلی الله علیه و سلم
از ایشان بود و او بنده بود از آن مغیره بن شعبه و او پس قرنی در زمان عمر رضی الله عنه و عمرو
علی رضی الله عنهما از حال او خبر داده اند و بعد از او علیان و سعدون و غیر ایشان بسیار
بوده اند نوع دوم آنکه مقتدا و امام خلق بود و دیگر بر او راهبر و مربی باشد او را در مقام
سیاست و تأدب بدارند و از مقام حال فناء بحال بقا نقل دهند و او را متصرف
گردانند باوصاف حق نه باوصاف نفس خودش و شرح متصرف باوصاف حق پیش ازین رفته
است و این حال بقا از حال فناء عالی تر بود و جنید را از فراست پرسیدند گفت هو مصاوتة
الاصابتة یعنی یافتن اصابت و صواب یعنی خطانا کردن و در یافتن خود چیزی را باز پرسیدند که
متفرس را این معنی در همه اوقات بود یا وقتی دون وقتی بود و گفت بلکه در همه اوقات بود زیرا که
فراست مویستی و هدیه الیست از حق سبحانه و تعالی مرینده را و مواهب حق دایم باشد
فالملائمتیه هم الذین زین الله تعالی بواطنهم بانواع الکرامات من القربته و الزلفه و
والانس و الاتصال و عار الحق سبحانه علیهم ان یجعلهم مکشوفین للخلق فظاهر للخلق منهم ظواهرهم
التي فی معنی الافتراق لیسلم لهم حالهم مع الحق سبحانه و هذا من معنی الاحوال ان لا یوتر الباطن علی
الظاهر و هذا شبيه بحال النبی صلی الله علیه و سلم لما رفع الی المحل الاعلی من القرب و الدنو
و کان قاب قوسین او ادنی ریح الی الخلق و تکلم معهم فی الاحوال الظاهرة و لم یوتر من حال
الدنو و القربته علی ظاهره شیء و حال الصوفیه هم الذین یظهر علیهم الازار و هم شبيه بحال موسی
علیه السلام لم یظن احد النظر الی وجهه بعد ما کلمه الله سبحانه و قال عبد الله المبارک هم قوم
لم یکن لهم فی الظاهر مرآة للخلق و لا لهم فی باطنهم دعوی مع الله سبحانه و بشرهم الذی بینهم و

بین اللذسجانه لا یطلع علیهم اقا ربهم ولا قلوبهم وقال بعضهم طریق الملامتیه اظهار مقام التفرقه
 للمخلق والتحقق بعین الجمع مع اللذسجانه فاللامتیه لا یتیمزون عن المؤمنین بحاله زایده یعرفون
 یمشون فی الاسواق و یتکلمون مع الناس لا یمسرا احد من خلق اللذسجانه احد منهم یمیز عن العامة
 بشی زاید علی عمل مفروض او سنة معتاده فی العامة قد انفردوا مع اللذسجانه را ستمین لا یتزلزلون
 عن عمودتهم مع اللذسجانه عین لا یعرفون للربانیة طبع استیلاء والترابویتیة علی قلوبهم و ذلهم
 بحبها قد اعلمهم اللذسجانه بالمواطن و ما یتحقه من الاعمال و الاحوال و هم یعاملون کل موطن
 بما یتحقه و هم ارفع الرجال حاذوا جمیع المنازل و رادوا اللذسجانه قد احتجب عن الخلق فی
 الدنیا و هم الخواص له فاحتجبوا عن الخلق بحجاب سیدهم فهم من خلق الحجاب لا یشهدون فی الخلق
 سوى سیدهم فاذا كان فی دار الاخرة و تجلی الحق سجانه ظهر هو لا و هناك بظهور سیدهم و
 التصویتیه یمیزون عند العامة بالدعادی و حرق العواید من الكلام علی الخواطر و اجابت الدعاء
 و کل خرق عادة لا یتجاشون من اظهار شیء مما یودی الی معرفته الناس بقربتهم من اللذسجانه
 قانهم لا یشهدون فی زعمهم الا اللذسجانه و هذا الحال هم فیه قلیل السلامة من المکر و الاستدراج
 و الملامتیه لا یتیمزون من احدی فالشرعیة کلها بی الاحوال الملامتیه و هم اصحاب العلم الصیح فهم
 الطبقة العلیا و سادات الطريقة المثلی و لهم الید البیضا فی علم المواطن و اهلها و لهم علی الموازن
 و اداء الحقوق - گروهی از مشایخ قدس اللذسجانه و اهتم طریق ملامتیه سپرده اند قاناً ملامتیه بر سه
 وجه است یکی راست رفتن است دیگر قصد کردن ستم ترک کردن صورت ملامت راست
 رفتن آن بود که معاملات دین رعایت می کنند و خلق او را بدان ملامت می کنند و این راه
 خلق باشد و دوی و وی فارغ و صورت ملامت قصد کردن آن بود که کسی را در میان
 جاه بسیار پیدا گردد و نشانه دلش بجاه میل کند و طبع در آن آویند و خواهد تادل خود را از
 خلق فارغ گرداند و بحق سجانه و تعالی مشغول شود و تکلف راه ملامت خلق گیرد و در چیزی
 که شرع را زیان ندارد و خلق از وی نفرت گیرند این راه او بود در خاق و خلق از وی فارغ
 صورت ملامت ترک کردن آن بود که یکی را کفر و ضلالت طبیعی گریبان گیرد و تا ترک شریعت
 و متابعت بگوید و گوید این طریق ملامت است و این راه آن بود اندر دوی و این ضلالتی

بود واضح و آفتی ظاہر از دیده اسلام بیرون فائز که او راست رود و نفاق نور زود و پیرا از ملامت خلق باک نباشد اندر همه احوال بر سر رشته خود بود و کمال حال بنده آن است که نه وی چیز بر حجاب گردد و نه چیزی و پیرا اگر چیزی و پیرا حجاب گردد وی عابد آن چیز است و اگر وی خود را حجابی چیزی کند معبود آن چیز است پس بزرگان همه چیز را از پیش بردارند تا عابد حق سبحانه و تعالی گردد و حق سبحانه و تعالی معبود ایشان بود و خوشی را از پیش دل خلق بردارند تا خلق عابد حق گردند و حق معبود ایشان نصیحت و شفقت و ارادت اینست قوله تعالی ما جعل اللہ رحل من قلبین فی جوفہ حضرت بچون که ترا نعمت هستی داده است در اندرون تو چون یکدل بنهاده است باید که تو در محبت او یک رو باشی و یکدل و از غیر او معرض نه آنکه یکدل را بصد پاره کسی و هر پاره در پی مقصودی آواره کنی گفته اند که تفرقه عبارت از آنست که در ابواسطه که تعلق با مور متعدد پراکنده سازی و جمعیت آنکه از همه بمشاهده واحد پروازی جمعی گمان بروند که جمعیت در جمع اسباب است و در تفرقه ابدمانند تفرقه چنین دانستند که جمع اسباب از اسباب تفرقه است از همه دست افشانند قوله تعالی و هو معکم الایہ حق سبحانه و تعالی همه جا حاضر و در همه حال بظاہر و باطن تو ناظر این چه خسارت است که تو دیده از لقای او برداری و بسوی دیگری گماری و طریق رضاء او بگذاری و راه دیگری سپاری ما سوای حق سبحانه و تعالی در معرض زوال است و فناء حقیقتش معلومی است معدوم و صورتش موجودی است موهوم و بیرونه بود داشت و نه نمود امروز نمود نیست بی بود پیداست که از وی چه خواهد گشت و تمام انقیاد بدست آمال و امانی چه دہی و لپشت اعتماد برین مژخرفات فانی چه نہی دل از همه برکن و در خدای بند از همه گسل و بجزای پیوند جمیل علی الاطلاق حضرت ذوالجلال است هر کمال و جمال که در جمیع مراتب ظاہر است پر تو جمال و کمال اوست که پر تو انداخته و پرتوی تافته هر کراوانائی دانی اثر دانی اوست که از ادج کلیت و اطلاق تنزل فرموده و در حسیض جزویت و تقید تجلی نموده تا تو از جزو بکل راهبری و از تقید باطلاق رو آری نه آنکه جزو را از کل ممتاز دانی و بمقید از مطلق بازمانی آدمی اگر چه بسبب جسمانیت در غایت

کثافت است اما بحسب روحانیت در نهایت لطافت است بهرچه رو آورد حکم آن گیرد و بهرچه
توجه کند رنگ آن پذیرد و عموم خلایق بواسطه شدت اتصال بدین صورت جسمانی و کمال اشتغال
بدین پیکر هیولائی چنان شده اند که خود را از ان باز نمیدانند اگر اندیشه آدمی گسست آدمی گلشن
است و اگر خار است بهنرم گلخن است پس میباید که بکوشی و خود را از نظر خود بپوشی و بر ذاتی
اقبال کنی و به حقیقتی اشتغال نمائی که درجات موجودات همه مجالی جمال او نیند و مراتب کاینات
مرائی کمال او نیند و بدین نسبت چندان مداومت نمائی که با جان تو درآمیزد و هستی تو از نظر تو
برخیزد و اگر بخور و آوری رو با آورده باشی و چون از خود تعبیر کنی تعبیر از آورده باشی مقید
مطلق شود و انا الحق هو الحق گردد در زش این نسبت شریفی می باید کرد و بهر چه که در هیچ
وقتی از اوقات و هیچ حالتی از حالات از ان نسبت خالی نباشی چه در آمدن و چه در رفتن چه
در خفتن و چه در خوردن و چه در گفتن و شنیدن و با جمله در جمیع حرکات و سکناات حاضر وقت
خودی باید بود تا به بطالت نگذرد و بلکه واقف نفس خود که نفس میزند باید بود تا به غفلت
بر نیاید همچنانکه امتداد نسبت مذکوره بحسب شمول جمیع اوقات واجب است و همچنین
از یاد و کیفیت آن نسبت معری از ملائسه اکوان و تبری از ملاحظه صور امکان اسم
مطالب است و آن جز بجهت بلیغ و جد تمام در نفسی خواطر و او هام میسر نگردد و بهر چند
خواطر منفی تر و سادس مختفی تر آن نسبت قوی تر کوشش می باید کرد تا خواطر متفرقه از
ساحت سینه خمیه بیرون زند و نور ظهور حق سبحانه و تعالی بر باطن پرتو افکند و ترا از تو

۱۰ شنبوی المولوی المصنوی

ای برادر تو همین اندیشه ؛ مابقی تو استخوان و ریشه
گل بود اندیشه تو گلشنی ؛ و ر بود خاری تو سیمه گلشنی

المعارف الجامی

گر بردل تو گل گذرد گل باشی ؛ و ر بلیل بیقرار بلیل باشی
تو جزوی حق گسست اگر روزی چند ؛ اندیشه گل پیشه کنی گل باشی

و تعرض اوست که از افعال چیزی بروی نرود آنرا نفس لوامی خوانند قوله تعالی وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ این بود و اگر چنانکه ترک اعتراض کند و مطیع شهوات آنرا نفس آتاره گویند قوله تعالی إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّاسَةٌ بِمَا تَشْتَوَىٰ وَرَحْمَتِ حَقِّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ بِحُكْمِ جُودِ وَكَرَمِ ذَاتِی از بیکیس در یخ نیست و آنحضرت تعالی و تقدس از نخل و منع متعال است و لکن بواسطه خبیثت و کدورت و مشغولی دل بغیر محبوبست که گنجائی رحمت در وی نمانده چون کوزه که از آب پر بود و هوارا در وی راه نباشد پس دل باینکه بغیر خدا مشغول باشد معرفت جلال حق تعالی بدان نرسد پس هر کس که تمام اعضای خود را در علم و عمل صرف کند تشبیه به ملائکه کرده باشد و سزاوار باشد که بایشان پیوندد و او را ملک ربانی نام نهند قوله تعالی إِنَّ هُوَ إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ این بود و آن کس که همگی خود را بلذات بدنیہ مصروف داد در مقام بهائم آمده باشد یا بی خیری و پرخواری بود چون گاو و یابی حمیتی چون خوک یا در مردم افتد چون سگ یا کینه کننده چون شیر و یا متکبر چون پلنگ یا حیلہ گر چون روباه یا جامع همه اوصاف چون شیطان و هر کس که این جوارح خود را در راهیکه روی بخدای دارد و از آن چاره نیست استعمال کند سعادت یابد که هرگز بد بخت نشود و هر که ازین بگردد جز تخم بی دولتی نکارد و سیر حبلہ سعادت درین سفر آنست که لقای خدای سبحانہ را مقصد خود سازد و سرای آخرت را بسکن و دنیا را منزل و بدان را مرکب و اعضا را خدم و یاتی قوتها را آنچه بکار می باید داشت بکار دارد تا بآن سعادت ابدی کسب کند سعید و شاکر نعمتهای او بود سبحانہ اگر مراعات دشمنان که شهوت و غضبند کند شقی و کافر نعمت باشد و مستحق دوری و دشمنی گردد نحو ذلک من ذلک پس پر سزا راه ذکر و ذکر راه کشف و کشف راه فوزا کبر و فوزا کبره را لقای حق سبحانہ و تعالی باشد - اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا فِي الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ بِقَائِكَ وَرُؤْيَيْكَ بِحَبِّ حَبِيبِكَ وَبَيْنَيْكَ وَسِرِّ سُوْلِكَ الْمُصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

قد وقع الفراغ من كتابته هذا لبياض من الكتاب المسمى به تحفة السالکين تحقيقات خواجه محمد پارسا من مؤلفات شيخ المشايخ قطب الاقطاب العارف بالله حضرت خواجه محمد پارسا بخاری ثم البليغي دفنه بمدينه زادها الله شرفاً و تقدس الله روحه العزيز في وقت الضحوة الكبرى

در يوم السبت الخامس من شهر الاول من العام الثالث من العشر الثامن من المائتة
الثالث من الالف الثاني من الهجرة النبوية على مصدرها الصلوات والسلام والتحية
والنعوت والبركات وعلى آله واصحابه والطيبات - ۱۲

کتبه۔ اظہر ۱۹۷۰ء کاتب مجبوری

فہرست مطالب تحفة السالكين

صفحہ	مطالب	صفحہ	مطالب
			مقدمۃ الكتاب
۱۰۷	در بیان کلمات مقطعات در اول سور و بیان	۲	در بیان شرح اسماء حسنی
	آنکہ اوصاف ازل را نہایت نبیست	۲۰	در بیان شرح اسماء حسنی مرگبا
۱۰۸	در بیان حقیقت کن فکان و بیان یگانگی و یگانگی	۷۱	در بیان شرح اسماء صفات
۱۰۹	در بیان تقسیم ولادت مرکان و تحقیق نقطہ	۷۷	در بیان شرح اسم اعظم
	اسعاد و اشقا۔	۸۵	در بیان منظر نور محمدی صلی اللہ علیہ وسلم
۱۱۰	در بیان انزال قرآن و بیان آنکہ قرآن ہفت مرتبہ	۸۶	در بیان منظر سلم الفضل
۱۱۱	در بیان شرح سورہ کوثر	۹۲	در بیان انقسام اسماء
۱۱۲	در بیان شرح سورہ اخلاص	۹۳	در بیان حقیقت محمدی و احمدی
۱۱۵	در بیان قرأت قرآن و افضلیت آن	۹۴	در بیان حقیقت قرآن کلام خداست
۱۱۸	در بیان ذکر کلمہ طیبہ و خواندن قرآن	۹۵	در بیان نوشیدن خون حجامت مبارک
۱۱۹	در بیان طریقہ خواجگان نقشبند و بیان اذکار	۹۹	در بیان حقیقت کلمہ طیبہ فاتحہ و بیان سمر قرآن
	و دعا و مت برآن و اذکار لا الہ الا اللہ	۱۰۰	در بیان کلمات مقطعات
۱۲۰	در بیان اذکار کہ بدل گفتہ شود و بیان حقیقت آن	۱۰۱	در بیان مرتبہ توحید علی و حقیقت توحید بیان
۱۲۱	در بیان اذکار کلمہ مدد و انقاس و بیان اذکار	۱۰۳	در بیان علم الیقین و حق الیقین لقیق لقیق
	و درجات آن۔	۱۰۴	در بیان مراتب ثلاثہ توحید بیان فعل عباد و ارادہ حق
۱۲۲	در بیان ذکر حالی و جمالی و جلالی	۱۰۵	در بیان آنکہ منکران از حقیقت آگاہی ندارند
۱۲۳	در بیان مراقبہ و حضور قلب	۱۰۶	در بیان آنکہ عوام کالانعام اند۔
۱۲۴	در بیان مراقبہ حقیقی و بیان ذکر باخلاص و حرمت		

صفحہ	مطالعہ	صفحہ	مطالعہ
۱۲۶	در بیان ازلیت و واحدیت و بیان جمع الجامع جمع الجمع	۱۲۵	در بیان ذکر کلمہ طیبہ بالتمام و حضور روح اعظم مبارک را بد نظر وارد
۱۲۷	در بیان سیر باللہ عن اللہ و بیان فرق بین الجمع -	۱۲۶	در بیان ذکر کلمہ طیبہ بحضور قلب
۱۲۸	در بیان آنکہ در کثرت عین وحدت دانی و بیان آنکہ علم توحید درازست -	۱۲۷	در بیان ذکر کلمہ طیبہ بطریق اثبات و بیان آنکہ مراد از ذکر در کردن غفلت است -
۱۲۹	در بیان علامت صدق در توحید -	۱۲۸	در بیان ذکر شہود و مشاہدہ
۱۵۱	در بیان اینکہ موحید باید ہمہ اشیا را یکے واند -	۱۲۹	در بیان آنکہ ذکر لے اثر و دلیل غفلت است
۱۵۳	در بیان فعل اختیاری و اضطراری -	۱۳۰	در بیان تحصیل صفات حمیدہ و بیان آنکہ ذکر کلمہ طیبہ از ہمہ اذکار افضل است
۱۵۴	در بیان فعل اختیاری کہ ہم مختار است و ہم مضطر	۱۳۱	در بیان فوائد ذکر در حبس نفس
۱۵۵	در بیان فعل اختیار در کسب	۱۳۲	در بیان مراتب سیر و قلب و روح
۱۵۷	در بیان تحقیق اسم زمان و مکان	۱۳۳	در بیان مناجات و افزودن خزان باری تعالی
۱۵۹	در بیان آنکہ لطافت انسانی از ملائکہ برتر است و بیان لطافت و کثافت	۱۳۴	در بیان سالک باید ہمیشہ ذکر باشد و بیان خواندن قرآن و ہمیشگی ذکر -
۱۶۰	در بیان معراج نبی صلی اللہ علیہ وسلم	۱۳۵	در بیان آنکہ بہ تحصیل نفی حقیقی کوشد و بیان سالک با اوب و احوال وقت
۱۶۳	در بیان نہایتہ در تجلی و شہود نسبت -	۱۳۸	در بیان ذکر لسانی و قلبی با دوام -
۱۶۴	در بیان نور عقل و نور لقلین بیان اینکہ ارکان توحید است	۱۳۹	در بیان متابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و بیان شریعت و شرع رسالت -
۱۶۵	در بیان منفرد در توحید -	۱۴۰	در بیان آنکہ امر در غایبہ صعوبت و اشکال است و بیان آنکہ بلندترین ادب داشت دل است از غیر حق
۱۶۶	در بیان فراست مومن و اسباب فراست -	۱۴۱	در بیان مراتب توحید و اقصی مراتب و توحید حقیقی کہ مؤثر آن خداوند است -
۱۶۷	در بیان بیداری ملکوت	۱۴۲	در بیان درجات توحید بہرہ قسم و بیان آنکہ یکصد و چہارہ کتاب قدیم است
۱۶۸	در بیان رویتہ انبیاء در بیداری و تعین صوفیاء	۱۴۳	در بیان آنکہ روی نیاز حضرت بے نیاز آوردن و بیان تحقیق اتحاد و دفع اتحاد -
۱۶۹	در بیان مشاہدہ بندہائی خاص در بیداری -	۱۴۴	در بیان آثار الفنا و بیان نور علم توحید در نور حال
۱۷۰	در بیان مشاہدہ حق و عجز نفس	۱۴۵	در بیان آنکہ علم از سہ حال خالی نسبت بیان بنا و نہایت
۱۷۱	در بیان طریقیہ اہل باطن دید تصور است -		
۱۷۲	در بیان آنکہ اولیاء و انبیاء مقتدیان از مشکوٰۃ حضرت رسالت پناہ اند -		
۱۷۳	در بیان تدبیر مریدان و مراقبہ باطن -		
۱۷۴	در بیان اینکہ ایمان اقرار بزبان و تصدیق بقلب و عمل بارکان است -		
۱۷۵	در بیان امر بالمعروف و نہی از منکر و ضعف ایمان		
۱۷۶	در بیان زیادہ و نقصان ایمان بیان اینکہ ارکان ایمان چہار است		

صفحه	مطالعه	صفحه	مطالعه
۲۲۱	در بیان علم و لذت آن	۱۷۷	در بیان شرک خفی و صفای عمل و بیان تحقیق ایمان
۲۲۵	در بیان یقین و توکل		و تصدیق ایمان -
۲۲۷	در بیان اسباب توکل	۱۷۸	در بیان آنکه بنده هر چند قریب حاصل کند او امر
۲۳۳	در بیان سبب و علاج از مرض و بیماری		از وساطت نمی شود -
۲۳۴	در بیان خوف و ثمرات آن	۱۷۹	در بیان علامت افعال عباد او امر است و
۲۳۷	در بیان عفت و ورع و تقوی		بیان عهد کردن در طاعت -
۲۳۹	در بیان خوف خاتمه و فاتحه	۱۸۰	در بیان آنکه تصوف و هر کمن دارد -
۲۴۲	در بیان خوف و رجا	۱۸۱	در بیان عمل کردن بدایعیه حقایق و روحانی و
۲۴۴	در بیان اتصال و انس		بیان آنکه دل با زبان موافق باشد
۲۴۹	در بیان آنکه اتصال بخداوند	۱۸۲	در بیان حقیقت توحید و واردات
۲۵۰	در بیان حقایق اشیا و حقایق علمیه و اعیان ثابته	۱۸۴	در بیان آنکه تصوف محافظت اوقات است
۲۵۳	در بیان حقیقت اشیا	۱۸۶	در بیان واردات و خاطرات
۲۵۶	در بیان دوستی چهار یار	۱۸۸	در بیان قدم را سخ و در علم
۲۵۹	در بیان توحید و وحدت	۱۸۹	در بیان اجتناب از حرام و شبه
۲۶۰	در بیان معرفت و عرفان	۱۹۰	در بیان آنکه عبادت بمشاهده رب کند
۲۶۲	در بیان تفاوت در صفات و کمال	۱۹۱	در بیان حذر کردن از علمای دنیا دوست
۲۶۸	در بیان حجت در محبت	۱۹۲	در بیان ثبوت در قول و عمل و اعتقاد
۲۷۰	در بیان تفاوت و دیدار بحسب درجات	۱۹۳	در بیان کشف و مشاهدات و اجتهاد و توبه
۲۷۱	در بیان معراج نبی صلی الله علیه و سلم و رؤیته	۱۹۵	در بیان ایمان و امانت و بیان اینکه اول توبه نور
۲۷۲	در بیان معراج نبی صلی الله علیه و سلم و رؤیته		معرفت ایمان است
	بچشم و جسم و محبت و رغبت الی الله -	۱۹۷	در بیان زهد و تقوی
۲۷۵	در بیان خلوت و ذکر سالک -	۱۹۸	در بیان توبه و انابت از گناه
۲۷۷	در بیان دو کلمه که متضاد باشند	۱۹۹	در بیان فقر که بالاتر از هر مقام است
۲۷۸	در بیان خوردن خون حجامت مبارک و	۲۰۱	در بیان زهد و تقوی
	بیان محبت حق که همه کیسه شود	۲۰۸	در بیان قدرت و ارادت
۲۸۰	در بیان فعل اختیاری و جواب جبری	۲۰۹	در بیان صبر که نصف ایمان است
۲۸۱	در بیان سوال ابراهیم علیه السلام	۲۱۱	در بیان صبر کردن در جمیع امور
۲۸۲	در بیان حسن و قبح و بیان اقسام علم بر چند وجه	۲۱۲	در بیان شکر که اعظم نعمانی الهی است
۲۸۳	در بیان بذر و ثمره آن -	۲۱۴	در بیان آفریدن هوشی بحکمت است

صفحه	مطالعه	صفحه	مطالعه
۳۷۵	خداوند بجام کشف و اسرار	۲۸۵	در بیان شوق و رضا و محبت
۳۷۶	در بیان تجلی حق بسایک و بیان فتا و سالک و فقر	۲۸۶	در بیان شوق و اشتیاق
۳۷۷	در بیان غلبه بریت و تقسیم آن و بیان لطائف و بیعت با شیخ -	۲۸۹	در بیان مقام مخصوص
۳۷۹	در بیان شناخت حق بشناخت رجال اللہ	۲۹۱	در بیان الدعارخ الجادة و بیان آنکه رضا بمعصیت معصیت است
۳۸۰	در بیان تجلی حق برائے سالک	۲۹۲	در بیان رضا برضا و اختیار نه
۳۸۱	در بیان فرق محقق صدیق و ملحد زندیق و بیان روح طیب و لطائف آن -	۲۹۳	در بیان اصطلاحات صوفیه
۳۸۲	در بیان تنزیه حق از تشبیه و بیان مظهر نور محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم و بیان اختلاف در ارواح	۲۹۴	در بیان شرح الف با تا
۳۸۳	در بیان آنکه روح لطیف است و بیان صفات ذاتی هفت گانه -	۳۲۱	در بیان استخفار و وسیله
۳۸۴	در بیان اینکه بشر بکوشش ملکی گردد	۳۲۲	در بیان نگاہداشت ادب بحضور مبارک
۳۸۵	در بیان چهار عنصر انسانی و بیان اینکه اهل تناسخ چهار فرقه اند -	۳۲۳	در بیان آنکه تدبیر امر عباد را پروردگار میکند
۳۸۶	در بیان اهل تناسخ و بطلان آنها و بیان اینکه متخلق باخلاق ربانی ترقی تو اند نمود	۳۲۴	در بیان حیرت و سکر
۳۸۷	در بیان گم شدن از طبیعت و پیوستن بحق -	۳۲۸	در بیان مقام قلبی و روحی
۳۸۸	در بیان خاتمه الکتاب -	۳۵۰	در بیان سکر و صحو و محو و جمع الجمع و تفرقه ست
۳۹۳	در بیان احوال عالی و فنا و بقا	۳۵۲	در بیان آنکه حلال از قدر ضرورت اضافه نفس پستی
۳۹۵	در بیان مشافقت	۳۵۶	در بیان محاضره و مکاشفه و مشاہده -
۳۹۷	در بیان آنکه در شیخ ناقص ظهور خوارق استدراج است -	۳۵۷	در بیان معراج نبی صلی اللہ علیہ وسلم -
۳۹۸	در بیان ملامتیه و مقام تفرقه	۳۶۰	در بیان غیب هویت ذات و بیان عالم کبیر عالم صغیر
۴۰۰	در بیان آنکه سالک باید وقت خود نگاه دارد -	۳۶۲	در بیان دو ایر سبب قلبیه و لطائف آن -
۴۰۱	در بیان سعادت و شقاوت نفس	۳۶۵	در بیان وجود مطلق و دلیل الامکان
۴۰۲	در بیان خاتمه الکتاب	۳۶۸	در بیان یوحیدین و ظهور انسان کبیر -
		۳۶۹	در بیان تجلی حق بانبند
		۳۷۰	در بیان وصل سالک بحق و مکاشفات
		۳۷۱	در بیان مکاشفات روحانی
		۳۷۲	در بیان کشف ذاتی و صفت آن
		۳۷۳	در بیان تجلی روح که غرور و پندار از اید و تجلی ذات
		۳۷۴	در بیان صفات و بیان صفات قدرت و سبح و کلام
		۳۷۵	در بیان مجمع صفات و بیان تجلی سلطنت الهی -
		۳۷۶	در بیان تجلی حق برائے سالکان و بیان وید